

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА:
ДОКТРИНА І ПРАКТИКА В УМОВАХ
СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ВИКЛИКІВ**

*Матеріали
Міжнародної науково-практичної
конференції*

*(25 лютого 2022 року, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх справ)*

**THE RULE OF LAW: DOCTRINE
AND PRACTICE IN TODAY'S GLOBAL
CHALLENGES**

*Theses of International
scientific and practical conference*

*(February 25, 2022, Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs)*

Дніпро
2022

УДК 34+351
В 36

*Рекомендовано до опублікування та поширення
через Інтернет науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 7 від 23.03.2022)*

В 36 Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 752 с.

ISBN 978-617-8032-53-1

Збірник містить матеріали однойменної науково-практичної конференції, у якій взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів і наукових установ України та зарубіжжя.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та в освітньому процесі спеціалізованих ЗВО, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

д-р юрид. наук, доц. **А. Є. Фоменко** (*голова*); д-р юрид. наук, проф. **Л. Р. Наливайко** (*заст. голови*); д-р юрид. наук, проф. **О. С. Юнін**; д-р юрид. наук, доц. **В. М. Савіщенко**; д-р філос. наук, проф. **О. В. Халапсіс**; д-р юрид. наук, проф. **В. В. Шаблистий**; д-р наук з держ. упр., проф. **С. О. Шевченко**; канд. юрид. наук, доц. **В. Я. Киян**; канд. юрид. наук, доц. **Л. В. Межевська** (*відп. секретар*).

ISBN 978-617-8032-53-1

© Автори, 2022
© ДДУВС, 2022

ЗМІСТ

Фоменко А. Є.

Права людини як ідеологічне підґрунтя
кримінологічної діяльності національної поліції України 25

Юнін О. С.

Верховенство права у контексті встановлення мотиву
вчинення кримінального правопорушення 28

Наливайко Л. Р., Коршун А. О.

Інформаційна взаємодія суду та громадянського суспільства:
проблеми та перспективи вдосконалення 30

Сидоров О. А.

Забезпечення функціонування системи
безпеки персоналу підприємства 34

Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О. С.

Принцип верховенства права у практиці
міжнародних та національних судів 36

Савіщенко В. М.

Розвиток професійної деонтології: правовий аспект 40

Наливайко Л. Р., Ключкович В. Ю.

Принципи правозастосовної діяльності органів
судової влади: теоретико-правова характеристика 44

Грибан В. Г.

Законодавча база з охорони праці в Україні 48

Добробог Л. М.

Сприйняття корупційних ризиків здобувачами вищої освіти 51

Золотухіна Л. О.

Щодо порядку розгляду трудових спорів 54

Ільков В. В.

Верховенство права як принцип правозастосування
в адміністративному судочинстві 57

Кириченко О. А. Корінне реформування інституту президента країни, органів прокуратури і всій системи антиделіктних органів у контексті забезпечення принципу верховенства права	60
Копотун І. М., Рудик М. М. Нормативно-правове забезпечення безпеки дорожнього руху: міжнародний досвід	64
Кириченко О. А., Бондаренко І. В. Інноваційне розуміння сутності академічного плагіату в контексті принципу верховенства права	67
Курінний Є. В. Адміністративно-правові потреби забезпечення вакцинації в Україні	70
Кириченко А. А., Кривая И. С. Инновационные конституционные основы обеспечения соблюдения правового статуса граждан и иных социосубъектов в контексте действия принципа верховенства права: часть 4	74
Логвиненко Б. О. Обмеження прав людини, пов'язані зі станом її здоров'я	81
Мірошніченко В. І. Історичні аспекти тлумачення справедливості у праві	84
Мурашкін М. Г. Верховенство права і загальнолюдські цінності	86
Обушенко О. М. Загальна характеристика прав та обов'язків працівників у сфері охорони праці	87
Халапсіс О. В., Коваленко-Марченкова Є. В. Глобалізація ХІХ століття: технологічні умови та економічно-правові особливості	92
Шаблистий В. В. Права потерпілих від кримінальних правопорушень в сучасній Україні	95
Безпалько С. В., Шатрава С. О., Кріцак І. В. Законодавчі ініціативи з підвищення грошового забезпечення поліцейських в Україні	98

Шевченко С. О.

Сучасні міжнародні стандарти та підходи
в публічному управлінні охороною здоров'я 103

Боброва Ю. Ю.

Роль військових фемінітивів у забезпеченні та реалізації
гендерної рівності у Збройних Силах України 107

Бугера С. І.

Державна антикорупційна політика
як фактор забезпечення економічної безпеки 109

Волинець Н. В.

Актуальні переживання особистості та психологічні наслідки
загострення військової ситуації на Сході України 112

Глух М. В., Ковалко Н. М.

Фінансове право України та міжнародне фінансове право:
до проблем співвідношення 114

Жиляєв І. Б.

Особливості встановлення прав та обов'язків
українських дослідників – молодих вчених 117

Мота А. Ф., Царук А. В.

Інформаційно-аналітична діяльність Державної прикордонної
служби України в умовах сучасних викликів та загроз 121

Обушенко Н. М.

Характерні особливості систематизації
локальних нормативно-правових актів 123

Опацький Р. М.

Проблемні питання діяльності дитячого омбудсмена в Україні 127

Титаренко О. О.

Сучасні загрози забезпеченню верховенства права
у сфері протидії злочинності та відправлення правосуддя
крізь призму міжнародних документів 130

Трещов М. М.

Перспективи розбудови соціально орієнтованої
конкурентоспроможної ринкової економіки України
крізь призму світових рейтингів 134

Туренко О. С. Альтруїзм як чинник існування публічної сфери українського суспільства	137
Уварова Н. В. До проблеми забезпечення рівності трудових прав громадян України	139
Харламов М. І. Становлення принципу верховенства права у галузі пожежної охорони в Україні у 1920-х роках	142
Хрідочкін А. В. «Публічне управління» та «державне управління»: співвідношення понять у сучасній вітчизняній доктрині адміністративного права	144
Царьова І. В. Медіатизація юридичного дискурсу	147
Ярошевська Т. В. Шляхи імплементації міжнародних та європейських норм захисту прав людини в законодавство України	149
Анакіна Т. М., Зіняк Л. В. Верховенство права як фундаментальна цінність Європейського Союзу	153
Анісімова М. Ф., Мухін І. М. Проблеми забезпечення прав людини в Україні в умовах пандемії COVID-19	157
Бідей О. М., М'ясоїдова Т. М. Інноваційні конституційні основи забезпечення додатку правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів у контексті дії принципу верховенства права: частина 1	160
Бідей О. М., Балогланова О. А. Інноваційні конституційні основи забезпечення додатку правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів у контексті дії принципу верховенства права: частина 2	162

Бідей О. М., Нешлюбна О. І.

Інноваційні конституційні основи забезпечення
додатку правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів
у контексті дії принципу верховенства права: частина 3 166

Варава В. В.

Актуальні питання трактування принципу верховенства права 169

Васильєв С. В.

Правове закріплення права дитини на повну загальну середню освіту 171

Гаврік Р. О., Демчик Н. П.

До питання про окремі проблеми забезпечення прав осіб,
які підлягають примусовому видворенню в практиці
прикордонних та міграційних підрозділів 173

Голярдик Н. А.

Особливості психічного здоров'я особистості 177

Грушко М. В.

«Дублінський регламент» як правовий механізм захисту мігрантів 178

Демичева А. В.

Діяльність міжнародних організацій проти катувань та нелюдського
або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання 181

Діденко А. В., Протопопова Н. А.

Регулювання ринку криптовалют в Україні 184

Єремєєва І. А.

Проблеми регулювання миротворчих місій ООН
в постбіполярних міжнародних відносинах 185

Киян В. Я.

Окремі питання правового регулювання гнучкого режиму
роботи в сучасних умовах захисту від COVID-19 189

Князькова Л. М.

Шляхи вдосконалення соціального захисту поліцейських 193

Коросташова І. М.

Щодо проблем реалізації принципу «верховенства права»
правоохоронними органами України 196

Крамаренко Ю. М.

Змагальність у судочинстві: спосіб об'єктивного встановлення фактів та обставин чи гра на спритність 199

Кузніченко О. В.

Щодо роботи в умовах пандемії 203

Лазарєв В. В.

Мова права і юридична термінологія: особливості співвідношення 207

Ланцедова Ю. О., Басовська А. Ю., Команецька В. В.

Інноваційне розуміння сутності завідомо недостовірних відомостей як одного із базисних проявів академічної недоброчесності 209

Левін О. Л.

Становлення правової системи Київської Русі за часи правління Володимира Великого 213

Межевська Л. В.

Трудові правовідносини у сфері підприємницької діяльності 215

Мельников В. Л., Терещенко Т. О., Рискалієв С. М.

Пандемія COVID-19 – реалії і можливості 218

Мірошніченко Л. В.

Психологічний клімат щодо мовного режиму в Україні 220

Межевська Л. В.

Землі рекреаційного призначення як окрема категорія земель 223

Мірошніченко Л. В., Лозовицька В.

Основні проблеми культурного розвитку в сучасній Україні 226

Орлова О. О.

Верховенство права як одна з найвищих демократичних цінностей 228

Мірошніченко Л. В., Горегляд В.

Функціонування української мови як державної 229

Підберезних І. Є.

Адміністративно-правові основи європейської стратегії безпеки 231

Мірошніченко Л. В., Соха Г. Правові норми економічного розвитку країни	235
Політова А. С. Кримінальна відповідальність за захоплення заручників у проєкті Кримінального кодексу України	237
Мірошніченко Л. В., Хмара О. О. Актуальні питання гендерної дискримінації контексті сучасних освітніх процесів	240
Самотуга А. В. Принцип верховенства права у світлі положень конституційної реформи в Україні	242
Свистун Л. Я. Деякі питання правового режиму майна, переданого подружжям для підприємницької діяльності	246
Сергієнко Т. І. Досвід функціонування системи національної безпеки на прикладі Сполучених Штатів Америки	249
Степаненко К. В. Структура доступу до правосуддя як елементу принципу верховенства права	252
Сергієнко Т.І., Боровенська А.А. Імміграційна політика США: відсутність прогресу та наростання складнощів	254
Талдикін О. В. Суверенітет держави і зовнішнє управління	256
Сергієнко Т.І., Чорна В. Д. Імідж України як вирішальний чинник розбудови міжнародної політики	260
Тищенко І. О. Правові та економічні аспекти міграційних процесів у сучасному світі	263

Топольницька Г. Ю.

Соціально-психологічні засади формування національно-патріотичного виховання у курсантів-прикордонників 265

Черненко А. П.

Використання гіпнозу під час проведення вербальних слідчих (розшукових) дій у контексті верховенства права особи у кримінальному провадженні 267

Черненко А. П., Шиян А. Г.

Щодо визначення повноважень слідчого на проведення досудового розслідування 271

Шалгунова С. А.

Питання кваліфікації посягання на життя іншої особи з особистих неприязних стосунків 273

Юшкевич О. Г.

Впровадження керівних принципів Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, в Україні 277

Авдєєва Г. К.

Проблеми реформування системи експертного забезпечення правосуддя в Україні з використанням міжнародних механізмів забезпечення верховенства права 280

Аксютіна А. В.

Сучасні перспективи розвитку малого підприємництва в Україні як підстава забезпечення принципу верховенства права 284

Андрєєв А. В.

Вищий антикорупційний суд України у механізмі протидії корупції: адміністративно-правові аспекти 286

Безпалько С. В., Кріцак І. В.

Державна єдність у Київській Русі на засадах духовності та її адаптація до умов сьогодення 290

Бондар О. С.

Щодо вдосконалення правового механізму звільнення працівників за невідповідність займаній посаді або виконуваній роботі 297

Varava V. V., Dehtyar D. O. About modern definitions of the rule of law	300
Верба І. О. Судовий розсуд як позитивний обов'язок	303
Гиренко Л. А. Тенденції цифровізація територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні	306
Дашковський С. В., Шаповал В. А. Адміністративні аспекти реалізації права громадян на звернення в діяльності органів прокуратури	309
Загоруй І. С. Ідея реалізації прав людини та її вплив на утвердження верховенства права	312
Карпенко Р. В., Александрова К. О. Теоретико-правові та прикладні проблеми визначення інших джерел права, які містять державно-правові приписи у сімейному праві	315
Загоруй І. С. Розширення доступу до правосуддя: перспективи та виклики	318
Карпенко Р. В., Дегтяренко О. В. Юридичні факти як підстави виникнення субсидіарних цивільно-правових зобов'язань	322
Кокошко Ф. І., Цуканова А. Поняття та види міжнародно-правових стандартів з прав людини	324
Карпенко Р. В., Жиляк В. Р. Право жінки на штучне переривання вагітності	328
Король М. О., Авзалова Д. О., Хуторянський О. О. Співвідношення права на свободу із затриманням осіб в адміністративному порядку органами Держприкордонслужби	331
Карпенко Р. В., Зибіна А. С. Правове регулювання інституту шлюбного договору за законодавством України та зарубіжних країн	334

Косяченко К. Е. Реалізація права на медичну допомогу в умовах пандемії COVID-19	338
Карпенко Р. В., Мосякіна О. А. Цивільна правоздатність та цивільна дієздатність фізичної особи	340
Кріцак І. В., Голубош Г. В., Захарчук В. М. Сучасні тенденції розвитку науки цивільного та цивільного процесуального права: духовно-ціннісний вимір	344
Карпенко Р. В., Піскун Д. А. Актуальні питання виконання аліментних зобов'язань та стягнення аліментів на дитину за чинним сімейним законодавством України	347
Остапенко Т. М., Кубецька О. М. Механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства	350
Карпенко Р. В., Полтавець Т. О. Соціально-трудова відносина: теорія та практика	352
Мaksymova A. Ya., Slivinska N. A. The influence of the rule of law on the exercise of human rights	356
Карпенко Р. В., Тарасенко С. Г. Особливості укладання шлюбу в Україні та Об'єднаних Арабських Еміратах	358
Кулініч О. О. Вплив гендерного дисбалансу в Україні на реалізацію конституційного права на освіту	361
Макогончук Н. В. Поняття гідності людини : історико-правовий підхід	364
Карпенко Р. В., Тукіна С. В. До питання про поняття та ознаки режиму окремого проживання подружжя	366
Максимова А. Я. Сучасне розуміння принципу верховенства права	368

Карпенко Р. В.

Теоретико-методологічні засади розвитку аграрного законодавства України в умовах євроінтеграції 371

Микитчук Н. М.

Центральноазійський вектор зовнішньої політики України 373

Мінакова Є. В.

Види контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування у правовій державі: теоретико-правовий аспект 376

Моїсеєнко Д. М.

Відсторонення від роботи через відсутність вакцинації : судова практика 381

Мунько А. Ю., Ільченко О. О.

Реалізація реформи загальної середньої освіти: бенефіціари, стейкхолдери, цілі та очікувані результати 383

Кубецька О. М., Остапенко Т. М.

Місце управління санаційною спроможністю підприємства в загальній системі управління ним 387

Палько В. І.

Порядок спрощеного набуття громадянства України окремими категоріями осіб 389

Пацан В. О.

(Євлогій, архієпископ Новомосковський)

Право особистості на самовизначення: шляхи обґрунтування у персоналістичній філософії 392

Поліщук М. Г.

Проблема визначення місця сімейного права в системі права 396

Сидоренко Н. С.

Цифровізація публічного управління: теоретичні та нормативно-правові аспекти 399

Скок О. С.

Неконституційні норми в законі про кримінальну відповідальність 402

Ткач Ю. Д., Кіт С. А.

Інноваційні конституційні основи забезпечення
додатку правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів
у контексті дії принципу верховенства права: частина 5 405

Ткач Ю. Д., Соколов П. О.

Інноваційні конституційні основи забезпечення додатку
правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів
у контексті дії принципу верховенства права: частина 6 408

Ткач Ю. Д., Ромашов Я. В.

Інноваційні конституційні основи забезпечення
додатку правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів
у контексті дії принципу верховенства права: частина 7 412

Фісуненко Н. О.

Україна – Литва: економічне співробітництво як механізми
забезпечення верховенства права в сучасних умовах 414

Ядловська О. С.

Вплив гендерно маркованого мовлення
на спілкування професійних груп 417

Андрієвська Л. О.

Щодо основних положень заходів
цивільного процесуального примусу 420

Борисенко Т. В., Свердлов Д. В.

Актуальні проблеми реалізації повноважень виконавчих органів
місцевого самоврядування стосовно обмеження реалізації
права на свободу мирних зібрань в Україні 422

Вознюк К. Г.

Актуальні проблеми суспільства та їх вплив
на психологічне здоров'я особистості в умовах сьогодення 425

Дзюба І. В.

Розірвання шлюбу за законодавством України: правові наслідки 428

Дрозд Т. В., Кусько Р. В.

Реалізація принципу верховенства права
в адміністративному судочинстві 430

Завістовський О. Д.

Назрілі питання психологічного здоров'я працівників
Національної поліції України в умовах сьогодення 432

Захарченко О. В.

Психологічне забезпечення уповноважених осіб
органів охорони правопорядку 434

Ісланкін С. М.

Обставини, що необхідно враховувати під час розгляду
клопотання про відсторонення від посади: практичні аспекти 437

Карпенко О. М.

Забезпечення електронної демократії в Україні як окремий
аспект впровадження стандартів захисту прав людини 440

Кусько Р. В., Дрозд Т. В.

Реалізація принципів верховенства права та взаємодії
з населенням на засадах партнерства в діяльності Національної поліції 442

Лопаєва О. М.

Психологічний аспект вогневої підготовки як складова
професійної підготовки поліцейського 446

Лебедєва Ю. В.

Право на аборт як одне з репродуктивних
прав людини: практика ЄСПЛ 447

Лопаєва О. М.

Окремі особливості психології
поліцейського під час застосування зброї 451

Максимова М. К.

Втілення принципу верховенства права під час реалізації
дитиною права на психіатричну допомогу 453

Малюк К. В.

Верховенство права: проблеми реалізації 456

Поклонська О. Ю., Косенко Є. Є.

Аспекти державного контролю за нотаріальною діяльністю в Україні 458

Поклонська О. Ю.

Особливості посвідчення заповіту в медичних установах при COVID-19 ...461

Рижкова С. А.

Захист та реалізація прав ромів та сінті в Україні 464

Свердлов Д. В.

Окремі особливості реалізації права
на свободу мирних зібрань в Україні 465

Сенько В. В.

Верховенство права як універсальний
принцип забезпечення прав людини 468

Чернишова Л. М.

Лінгвостилістична матриця юридичного тексту (на матеріалі
Закону України «Про забезпечення функціонування
української мови як державної») 471

Шевченко Т. В.

Громадська думка щодо діяльності Національної поліції України 473

Шило І. В., Нікітенко В. В.

Забезпечення основ національної безпеки України
кримінально-правовими заходами 476

Шило І. В., Твердохліб Я.

Деякі питання кваліфікації домашнього насильства
відповідно до Кримінального кодексу України 478

Шубенок Т. І.

Критичне мислення та його вплив на вивчення іноземної мови 479

Шумейко О. М.

Соціально-психологічні особливості висвітлення
маніпулятивного впливу під час виборчих кампаній
до органів державної влади та місцевого самоврядування 482

Артоуз О.О.

Особливості розгляду спорів щодо призначення,
звільнення та проходження публічної служби 485

Бадак М. С.

Втручання у права людини в умовах реалізації
принципу верховенства права 488

Баранова А. М.

Актуальні питання забезпечення репродуктивних
прав людини й громадянина 491

Єлаєв Ю. Л.

Судовий перегляд як інститут кримінального процесу 495

Гльченко В., Дуда М. Ю.

Стратегічні пріоритети досягнення гендерної рівності
у секторі безпеки та оборони України 499

Лещенко Д. С.

Проблеми укладання міжнародних договорів
купівлі-продажу в умовах COVID-19 503

Пришляк О. В.

Практичні проблеми цивільного судочинства
у вирішенні питань з представниками державних органів 507

Фанигін Ю. Ю.

Культура. Колаборація. Репресії. Хід та характер слідства
органів НКВС у 1945 – 1946 роках по справі керівництва
Дніпропетровського обласного архіву часів окупації 509

Цвіленко А. В.

Проблеми охорони праці в Україні 514

Чорна Л. М., Люкевич Л. В.

Архівна справа в місцевому самоврядуванні: історія
та сьогодення (на прикладі Дніпровської міської ради) 517

Шнурко Я. В.

Щодо принципу відкритості та прозорості
у діяльності Національної поліції 520

Білюченко Ю. М.

Брехня як психологічний механізм захисту
у підлітків з різним рівнем агресивності 522

Волочій С.

Питання адміністративної відповідальності
за невиконання законних вимог прокурора (ст. 185-8 КУпАП) 526

Олійник Л.

Верховенство права у практиці Європейського суду з прав людини:
погляд крізь призму окремих рішень 529

Ткаченко П.

Теоретико-правовий аналіз принципу верховенства права
в діяльності Національної поліції України 534

Хохба О.

Репутаційні ризики органів місцевого самоврядування
та антикризова комунікаційна стратегія 537

Андруша А.

Критичне мислення як технологія особистісного зростання учня 539

Асламов О.

Історичне та філософське становлення
фундаментального принципу правової держави 544

Богомаз Б.

Правовий ідеалізм 546

Боровик І. О.

Вдосконалення законодавства стосовно
учасників господарських відносин 548

Боднар Р.

Проблеми реалізації верховенства права в Україні 550

Боровик І. О.

Господарська правосуб'єктність державних підприємств
у зарубіжних країнах 553

Бублік С., Лось Д.

Пандемія. Кінець усьому живому, чи початок чогось нового? 555

Бударєва І. В.

Удосконалення загальної середньої освіти в селах
як складник соціального розвитку країни 558

Бурцева А.

Індивідуалізм як соціокультурний фактор 560

Буселков Р.

Актуальні питання практичної реалізації законодавства
«міжнародно-правові стандарти захисту прав людини
та їх відзначення в Конституції України» 563

Величко К.

Політична активність молоді 566

Величко Л.

Усиновлення іноземцями дитини, яка проживає в Україні 569

Ворона Д.

Відбиток проблем суспільства на психологічному здоров'ї особистості 572

Гіль В.

Використання електронних листів у правових відносинах 574

Глуган В.

Міжнародно-правове регулювання права
на релігійну свободу під час пандемії COVID-19 577

Голобородько Л.

Забезпечення та реалізація принципу верховенства права в Україні 580

Гордієнко А.

Становлення та розвиток українсько-болгарських відносин 582

Грибанов Д.

Державна підтримка підприємництва: окремі питання 584

Гуцько К., Тінін Д.

Актуальні проблеми впровадження міжнародних
стандартів захисту прав людини в умовах сьогодення 586

Давидова Є.

Інші учасники цивільного процесу в контексті реформування
судової системи та цивільного процесу, зокрема 588

Данилів О.

Правові підстави та порядок застосування
та використання вогнепальної зброї працівниками поліції 592

Давидова Є. Господарські зобов'язання: поняття, види, порядок виконання і припинення	595
Данилів О. Домашнє насильство	598
Демченко К. Відповідальність у правовідносинах представництва у цивільному праві	601
Денисенко Р. Договірні зобов'язання у господарських правовідносинах	604
Дроздов М. Переваги та ризики спадкового права	606
Єрмолаєв І. Актуальні питання впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини	609
Завгородня М. Соціокультурний контекст розуміння та сприйняття корупції в Україні	611
Загородній І. Особливості правового регулювання цивільно-правових відносин в умовах COVID-19	613
Задорожня І., Тимофєєв В. Забезпечення верховенства права правоохоронними органами України	617
Закритна Є. Психологічне здоров'я особистості в контексті екологічних проблем	619
Закритна К. Психологічне здоров'я особистості під час військових конфліктів	621
Занько Ю. Актуальні питання судової влади в Україні в контексті їх впливу на формування правової держави	623
Землянко М. Особливості реалізації виборчого права внутрішньо переміщених осіб	626

Карпець Т.

Актуальні проблеми впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини 629

Кислякова Є.

Психологічне здоров'я особистості в контексті актуальних проблем суспільства 631

Кльова В.

Засада верховенства права в забезпеченні прав, свобод і законних інтересів під час освідування особи 634

Коваленко О.

Принцип верховенства права як основа адміністративного судочинства ... 637

Ковіненко О.

Закон як спосіб закріплення справедливого та несправедливого 640

Коваленко О.

Дискурс щодо розуміння принципу верховенства права 642

Ковіненко О.

Роль верховенства права в національній безпеці 644

Коптевський О.

Господарське право в системі права України 646

Коптев О.

Актуальні проблеми впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини 648

Корнієнко Л.

Економічний аспект україно-болгарських відносин 652

Косенко Є.

Правове регулювання працевлаштування іноземців в Україні 654

Кривенький М.

Верховенство права як основа системи європейських цінностей 657

Косенко Є.

Особливості правового статусу приватного виконавця 659

Кудяков І. Психологічне здоров'я поліцейського як чинник успішності службової діяльності	661
Кузема Я. Судова практика щодо підстав поновлення строку для прийняття спадщини	664
Кузьмін Я., Тінін Д. Верховенство права: проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах COVID-19	667
Кулик А. Забезпечення прав дітей, які стали жертвами домашнього насильства	669
Куценко А., Куценко А Філософські та культурно-історичні аспекти становлення принципу верховенства права	672
Кшенська Д. Право на касаційне оскарження судового рішення та порядок розгляду касаційної скарги у цивільному процесі	674
Маковей Є. Деякі аспекти правовідносин у суспільстві в умовах пандемії COVID-19	676
Мельниченко В. Вбивство через необережність: загальна характеристика	679
Миргородська Д., Тінін Д. Виховання психологічного здоров'я особистості в контексті актуальних проблем суспільства	681
Мельниченко В. Міжнародні неурядові правозахисні організації у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина	684
Мірошник Д. Недобросовісна конкуренція: правові механізми захисту прав та законних інтересів господарюючого суб'єкта	686

Новікова А.

Вплив релігійної доктрини Талібану
на міжнародні відносини та міжнародне право 688

Охріменко В.

Обов'язок утримання дітей особами, позбавлених батьківських прав 692

Пересунько Є.

Правовий статус адвоката у цивільному процесі 696

Поліщук М.

Мирова угода, як одна з форм прояву принципу диспозитивності
в цивільному процесі України та зарубіжних країн 699

Прищедько Ю.

ІТ-право України 701

Рабушко Н.

Проблеми правового регулювання цивільно-правових
відносин в умовах COVID 19 702

Рогознікова Д.

Проблемні питання повноважень державного органу
з питань банкрутства у сфері контролю 704

Рукіна Д.

Суд присяжних як реалізація доступу до правосуддя в Україні 706

Сачко Я.

Права людини в діяльності поліції 708

Рукіна Д.

Право як соціокультурний феномен 710

Свиноус І.

Полігамія у мусульманському праві 713

Селюкова Е.

Психологічне здоров'я особистості під час пандемії COVID-19 715

Слівінська Н.

Смертна кара чи довічне ув'язнення? 717

Співак О.

Проблеми правового регулювання цивільно-правових
відносин в умовах COVID 19 719

Стоєва Т., Халапсіс О. Філософсько-правові аспекти становлення принципу верховенства права	722
Таймасханов Х. Захист прав людини в інформаційному просторі	725
Твердохліб Я. Правова природа збитків, заподіяних підприємству	727
Темченко Є. Заходи процесуального примусу у цивільному процесі	730
Тимощенко В. Верховенство права як основа системи європейських цінностей та правопорядку	733
Устименко В. Права людини у період пандемії COVID-19	734
Хмеленко К. Система ювенальної юстиції в Україні	736
Черепанов М. Юридичний факт – підстави для фактичної обґрунтованості правового регулювання цивільних процесуальних відносин	740
Черняк А. Організаційно-правові заходи та основні проблеми щодо захисту державної таємниці	742
Шмулій О. Особливості укладення та розірвання шлюбу з іноземним елементом в міжнародному приватному праві	745
Яровицький І. Проблеми правового регулювання цивільно-правових відносин в умовах COVID 19	747
Яцечко О. Дистанційна освіта в Україні: правова основа та практичні аспекти реалізації	748

Андрій ФОМЕНКО

ректор Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

**ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ІДЕОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ
КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Важливим завданням сучасної юридичної науки є виявлення та дослідження державно-правових закономірностей. Однією з таких є необхідний зв'язок, що існує між концепціями природного права та природних прав людини як системою ідей і Загальною декларацією прав людини як міжнародним документом, в якому у вигляді сукупності нормативно-правових приписів як прояву консенсусного волевиявлення держав – членів Організації Об'єднаних Націй відображено ідеї представників цих теорій.

Загальна декларація прав людини як унікальний феномен правової дійсності постійно перебуває у центрі уваги наукового загалу. Предмет наукових пошуків складають питання історії розробки цього документа, змісту вміщених у ньому нормативно-правових приписів, значення цього документа для поступального прогресивного розвитку людської цивілізації та ін. Водночас малодослідженими залишаються питання, пов'язані з ідеологічним підґрунтям цього джерела права.

У цій доповіді мною буде аргументовано тезу про концепції природного права та природних прав людини як ідеологічного підґрунтя Загальної декларації прав людини 1948 р. та їх втілення в діяльності поліції. Досягнення визначеної дослідницької мети зумовило необхідність використання пізнавальних можливостей історичного та діалектичного методів пізнання. Останній ґрунтується на визнанні принципів розвитку та взаємозв'язку явищ державно-правової дійсності. У межах цього дослідження ідеї представників концепцій природного права та природних прав людини розглядались в їх історичному вимірі та взаємозв'язку з положеннями Загальної декларації прав людини.

Закон України «Про Національну поліцію» [1] у ч. 1 ст. 1 визначає, що Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. У ст. 2 – завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод

людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Якщо вважати громадську безпеку і порядок тотожними поняттями публічній безпеці і порядку, то стає очевидним той факт, що поліція служить суспільству шляхом надання поліцейських послуг у сфері забезпечення національної безпеки України. Це пояснюється тим, що самі національні інтереси України необхідно розуміти як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян.

Знову ж таки стає аксіомою той факт, що поліція є основним суб'єктом правозастосування в країні, до покращення якості якого є постійний соціальний запит. Особливо це стосується служінню суспільству шляхом надання поліцейських послуг у сфері протидії злочинності, яка розвивається разом із прогресивними досягненнями людства. Безумовно, це вимагає від діяльності поліції з протидії злочинності використовувати як наявні наукові здобутки, так й постійно провокувати проведення нових досліджень. Не стоїть осторонь цих процесів кримінологічна наука, одним з головних завдань якої є наукове супроводження протидії злочинності.

Так, О. Іщуком у 2018 році захищено докторську дисертацію, у якій він, серед всього іншого, сформулював поняття кримінологічної діяльності органів прокуратури як інтегрованої в єдину систему протидії злочинності сукупності функціональних елементів (засобів, форм і видів діяльності), за допомогою яких суб'єкт впливає на фактори злочинності, досягаючи тим самим результативного виконання визначених для органів прокуратури завдань і функцій. Її складають правозастосовна, юрисдикційна, правоустановча, правороз'яснювальна, правонаділяюча і наглядова діяльність, інтегративним фактором для яких є цільова спрямованість на комплексне забезпечення безпеки в соціумі [2, с. 4].

Отже, кримінологічна діяльність органів прокуратури суттєво відрізняється від кримінологічної діяльності поліції, а тому комплексне дослідження проблеми кримінологічної діяльності Національної поліції як у теоретичній, так й практичній площині, однозначно сприятиме в цілому її правозастосовній діяльності, а тому й якіснішому служінню суспільству.

Якщо правоохоронна діяльність – це проведення конкретних операцій з профілактики, запобігання, припинення, розкриття злочинів і вжиття передбачених законом та відповідними нормативними актами заходів, а також відшкодування шкоди від злочинів, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [3, с. 140], то кримінологічна діяльність Національної поліції – це різновид поліцейської діяльності, що є сукупністю правомірних дій поліцейських, які мають знання і навички їх

застосування у галузі права загалом, та кримінології зокрема, що здійснюються правовими засобами і методами з використанням актуальних кримінологічних технологій в освітній, науковій та практичних формах з метою протидії кримінальним правопорушенням, а також пов'язаних з ними негативними для суспільства явищами, усунення детермінантів вчинення кримінальних правопорушень, з'ясування особи кримінального проступку та злочину, жертви кримінального правопорушення, визначення осіб, які потребують особливого захисту з боку держави та/або реабілітації [4, с. 276].

Ідеологічним підґрунтям Загальної декларації прав людини стали концепції природного права та природних прав людини, положення яких були обґрунтовані такими відомими мислителями минулого, як: Платон, Аристотель, Цицерон, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо та ін. Як слушно зауважує С. Головатий, ідея природного права – «*ius natural*» – є творінням різних авторів не однієї епохи розвитку людства. Вона, так само, як і філософська ідея «закону природи», належить до системи концептуальних витоків поняття людських прав. На думку вченого, власне відтоді, як ідея «закону природи» переросла в ідею природного права (*natural law*), виникає саме поняття природних прав (*natural rights*) [5, с. 49].

Отже, кримінологічна діяльність Національної поліції України відіграє провідну роль в забезпеченні національної безпеки щодо нейтралізації внутрішніх загроз життєво важливим інтересам людини, суспільства та держави. Очевидно, що така діяльність має мати своє ідеологічне підґрунтя, яким, безумовно, є права людини.

---

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

2. Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / ХНУВС Харків, 2016. 36 с.

3. Литвинов О. М., Гладкова Є. О. Кримінологічна освіта в епоху постмодерну. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 134–145.

4. Фоменко А. Є. Кримінологічна діяльність Національної поліції України : монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 320 с.

5. Головатий С. Про людські права: лекції. Київ : Дух і Літера, 2016. 760 с.

Олександр ЮНІН

перший проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА У КОНТЕКСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ
МОТИВУ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення є найменш дослідженою в науці кримінального права та викликає найбільші складнощі в процесі доказування. Пояснити це досить легко: суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона злочину або кримінального проступку, яку неможливо зафіксувати та розкрити, як мінімум, без дослідження об'єктивних ознак кримінального правопорушення, адже досить складно (а інколи навіть неможливо) об'єктивно встановити, яка мозкова активність відбувається в голові у суб'єкта кримінального правопорушення.

При всіх перелічених складнощах суб'єктивної сторони увага вітчизняних вчених, як правило, прикута до такої її обов'язкової ознаки, як вина. Навіть законодавець присвятив цій ознаці окремий розділ Загальної частини КК України (розділ V «Вина та її форми»), та підкреслив її важливість у ст. 62 Конституції України. Натомість інші елементи суб'єктивної сторони (мета, та, особливо, мотив) залишаються поза увагою дослідників у галузі кримінального права.

Радянська кримінально-правова наука розглядала мотив в якості певних спонукань, які підштовхнули особу до вчинення кримінального правопорушення. Дані спонукання вважались характерними для будь-якого умисного злочину та, залежно від диспозиції відповідної статті Особливої частини КК, могли мати обов'язковий або факультативний характер.

Вказані міркування сприймалися у науковому суспільстві як безальтернативні та такі, що не піддаються критиці. Водночас, характер досліджень мотиву як ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення ніс поверхневий характер.

На сьогодні ж означена вище позиція щодо ролі та змісту мотиву у складі суб'єктивної сторони складу злочину або кримінального проступку залишається домінуючою та майже не розвивається., Заразом останнім часом виникають певні поодинокі пропозиції переглянути цю ідею. Так, Ю. Орлов взагалі називає категорію мотиву штучною (бо та, на його думку, не відповідає реально існуючим нервово-психологічним процесам, означає вже існуючі поняття) та наголошує на її ускладненому та інтегративному (синтетичному) змісті. Враховуючи проблеми, які виникають у правозастосовній діяльності у зв'язку з тлумаченням та доказуванням

окремих видів мотивів кримінальних правопорушень, науковець пропонує на законодавчому рівні (КК України), а також у формах державної статистичної звітності внести зміни, спрямовані на заміну поняття «мотив» як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони відповідних складів злочинів або кримінальних проступків поняттям «мета» [1, с. 119].

Отже, вчений заперечує факт самого існування мотиву як самостійної ознаки та розглядає його в якості певного різновиду іншої факультативної ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – мети.

Безперечно, така точка зору є цікавою та водночас доволі дискусійною. Спробуємо детальніше розібратися з її обґрунтованістю. Для цього проаналізуємо сутність даного поняття.

Мотив є результатом існування таких явищ, як потреби, інтереси тощо. Дійсно, логічно припустити, що спочатку у свідомості людині зароджуються саме потреби, інтереси, настрої, тоді як мотив виступає кінцевим елементом даного ланцюга.

Викладена думка на дисертаційному рівні була розвинена О. Думанською, яка дійшла висновку, що мотив – це складна, завершальна фаза складного психологічного утворення. Це своєрідний наслідок тих передумов та установок, які формувались на усіх стадіях мотиваційного процесу. Мотив – безпосередній імпульс, який схиляє злочинця до вчинення кримінального правопорушення. Вчена переконана, що потреби та мотив – це два «полюси» одного мотиваційного процесу. Їх розділяє цілий ряд безпосередньо взаємопов'язаних етапів та стадій, де одне перетворюється на інше, де одне впливає на інше. На результативну сутність складного механізму взаємопроникнення одночасно впливають: внутрішні установки особистості – це, з одного боку, а, з іншого, – оточуюче соціальне середовище, спосіб життя, конкретна ситуація. Як наслідок, формується мотив як своєрідний результат, «згусток» багатьох збуджуючих імпульсів та впливів.

Також варто погодитися із твердженням, що на практиці суб'єктивна сторона кримінального правопорушення практично не встановлюється, а просто констатується факт наявності ознак, що розкривають її зміст [2, с. 184].

Наведені зауваження дозволяють зрозуміти механізм утворення мотиву як ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, встановити його сутність. Отже, керуючись викладеним, можна зробити висновок, що кримінально протиправний мотив – це результат складного мотиваційного процесу, що формується під впливом синтезу суб'єктивних (внутрішні установки, інтереси тощо) та об'єктивних факторів (соціальне середовище, конкретні ситуації тощо), який протікає у свідомості суб'єкта та є внутрішнім спонуканням до вчинення злочину або кримінального правопорушення.

Керуючись певними мотивами суб'єкт кримінального правопорушення так чи інакше переслідує певну мету, проте це не свідчить, що перша ознака є частиною другої, або ж навпаки. Більш доречно розглядати їх в якості самостійних ознак суб'єктивної сторони, які перебувають у тісному зв'язку між собою.

Отже, під мотивом кримінального правопорушення необхідно розуміти результат складного мотиваційного процесу, що формується під впливом синтезу суб'єктивних (внутрішні установки, інтереси тощо) та об'єктивних факторів (соціальне середовище, конкретні ситуації тощо), який протікає у свідомості суб'єкта та є внутрішнім спонуканням до вчинення злочину або кримінального правопорушення. Мотив є самостійною факультативною ознакою складу кримінального правопорушення, яка тісно пов'язана із метою та має вагоме міжгалузеве значення. Встановлення мотиву кримінального правопорушення як умовної причини повністю корелюється із принципом верховенства права.

1. Орлов Ю. В. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу злочину: сутність та питання доцільності законодавчого закріплення. *Право і безпека*. 2011. № 4 (41). С. 116–120.

2. Шаблистий В. В. Лебідь, рак та шука у кримінальному праві України або відношення законодавця та правозастовника до суб'єктивної сторони складу злочину. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13 листоп. 2015 р.)* Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 183–184.

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Анатолій КОРШУН

голова Третього апеляційного адміністративного суду,
доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ СУДУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

З давніх часів суди покликані реалізовувати правосуддя, встановлювати і підтримувати атмосферу законності та правопорядку, виступати арбітром між державою і особистістю. Нині в Україні відбувається трансформація судової системи, проводиться безпрецедентна кадрова політика, уперше на такому високому рівні до цих процесів залучаються інститути громадянського

суспільства. Ефективність та дієвість функціонування органів судової влади ґрунтується на довірі та взаємодії з інститутами громадянського суспільства. Ступінь цієї довіри визначається якістю виконання покладених на неї завдань щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Домогтися справедливого судочинства, повернути до вітчизняного правосуддя довіру людей в сучасному інформаційному суспільстві неможливо без належного інформаційного забезпечення.

Судова практика держав зі сталими демократичними традиціями свідчить, що одним із найважливіших елементів механізму формування авторитету судової влади є незалежні та об'єктивні засоби масової інформації. Однак система інформаційного забезпечення діяльності судової влади в Україні в даний час не відповідає необхідним вимогам. У цілому ряді випадків суди, зокрема їх головні посадові особи – судді, позбавлені можливості публічно відстоювати свої права, що робить саму судову систему вразливою і певною мірою залежною від інтересів як окремих політичних груп, так і конкретних приватних осіб. Великої шкоди авторитету судів наносять некомпетентні, тенденційні публікації окремих засобів масової інформації, заангажовані виступи або авторські узагальнення, що містять неперевірені дані та ображають суддів.

Питання вдосконалення діяльності судової влади, у тому числі, в частині вироблення інформаційної політики судової влади, частково досліджувалися такими авторами, як: К. Бабенко, Д. Баронін, Л. Беррета, Ч. Браун, М. Вільгушинський, В. Городовенко, С. Денисюк, Л. Джеймс, П. Каблак, М. Кобилянський, О. Красовська, М. Лашкіна, М. Логунова, В. Маляренко, Л. Москвич, О. Овсяннікова, В. Петренко, С. Прилуцький, А. Селіванов, В. Співак, Г. Шварц та ін. Однак в Україні й нині складнощі в проведенні судової реформи, окремі питання утвердження насправді незалежного і самостійного правосуддя не знаходять адекватного відображення не тільки в суспільній свідомості і засобах масової інформації, а й у вітчизняних наукових дослідженнях, де проблематиці взаємодії суду та ЗМІ в аспекті реалізації принципу гласності і відкритості діяльності органів судової влади приділяється незаслужено мало уваги.

Громадянське суспільство заснувало суди для захисту публічних інтересів, а також інтересів окремих громадян, і цілком природно, що воно має право соціального контролю над тим, що відбувається в судах. Цей контроль може стати ефективним, якщо судова влада буде відкритою для спостереження, тобто прозорою (транспарентною) [1, с. 174]. Інформаційна політика у сфері судочинства не є новим явищем у процесі державобудівництва незалежної України, проте з огляду на низку чинників залишається на сьогодні чітко не визначеною, без належного наукового обґрунтування та правового забезпечення. Між тим, проведення ефективної судової реформи, зокрема при активній участі інститутів громадянського суспільства, без установавання правових і процедурних параметрів

інформаційно-правової політики виявляється проблематичним, особливо зважаючи на її магістральні цілі: створення справедливого суду, підвищення рівня ефективності судочинства в країні, а також відкритості судової влади для учасників судових процесів та українського суспільства, яке традиційно виявляє підвищений інтерес до діяльності суду. При цьому участь інститутів громадянського суспільства у виробленні інформаційної політики суду є однією з форм громадського контролю, оптимізаційно-функціональна роль якого, за думкою А. Буханевича, зводиться до інтеграції структур громадянського суспільства в напрямі творення та реалізації публічної політики держави і відповідно до інтересів громадськості [2, с. 4].

Стратегічне планування первинних заходів із поліпшення інформаційної політики вітчизняних судів є запорукою досягнення загальних принципів правосуддя. За слушною думкою Л. Москвич, доцільно передбачити в арсеналі комунікативного менеджменту судової влади методику інформаційного аудиту як аналізу масиву ЗМІ (включаючи Інтернет) з метою виявлення представленості суду в інформаційному просторі й коригування відповідно до цілей судової системи інформаційної стратегії [3, с. 290]. Комплекс заходів, завдань, програм, установок, спрямованих на врегулювання інформаційно-правових відносин між судом та іншими учасниками інформаційного суспільства, насамперед ЗМІ, обумовлені здійсненням правосуддя і виконанням інших покладених на судову владу завдань. При цьому підсумком реалізації такого комплексу правових засобів та установок має стати продуктивна і коректна взаємодія суду та ЗМІ при відправленні правосуддя, що призведе до підвищення рівня довіри громадян до судової системи, вирішення конфліктних ситуацій виключно правовими засобами. Основним інститутом громадянського суспільства, який виступає визначальним елементом, двигуном інформаційної політики суду, є ЗМІ [4].

Основоположним принципом державної інформаційної політики у сфері судочинства має стати відкритий, у межах закону, доступ громадян до судових сервісних послуг, гласний характер судового провадження. І суд, і преса існують в одному із громадянським суспільством середовищі, діють відповідно до однакових законів. ЗМІ є одним із інститутів громадянського суспільства, що покликаний забезпечувати: свободу думки і слова, право публічно виражати свої думки, відстоювати власну громадянську позицію [5, с. 1]. Маючи різну природу і виконуючи різні функції, суд та ЗМІ, безперечно, реалізують єдину мету: служіння демократичним цінностям, розбудова правових механізмів взаємокорисної взаємодії людини та державного апарату.

Україна на сучасному етапі свого розвитку знаходиться на шляху побудови сильної, авторитетної в суспільстві, стабільної судової влади, яка в даний час не має належних інформаційно-комунікативних підрозділів. Одночасно важливий розвиток й інститутів громадянського суспільства,

оскільки в європейських демократичних країнах, країнах ЄС та Південної Америки, вони традиційно відіграють роль громадських контролерів, які постійно перебувають на стражі дотримання законності в діяльності суду. Громадський контроль в цьому ракурсі переважно є опосередкованим, зважаючи на традиційну зацікавленість громадян до суду, соціальну важливість цього інституту для цивілізованих суспільних відносин [6]. Сучасне становище та взаємини засобів масової інформації та судової влади в Україні не відповідають потребам суспільства, яке все частіше прагне не читати історії із життя окремих суддів, аналізувати їх фінансовий стан, а отримувати якісні судові сервісні послуги із використанням високих технологій. За пострадянською інерцією, суди в незалежній Україні слабо протистоять порушенням прав громадян, повсякденному поширенню правового нігілізму, а у своїй діяльності часто самі допускають правопорушення, в тому числі і по відношенню один до одного. Для виходу з цієї ситуації судам потрібна зміна відношення до української громадськості, відхід від опозиційності суспільству, закритості, замкнутості, перехід до конструктивної взаємодії з громадянським суспільством. Зростання організації громадянського суспільства в Україні пояснюється не тільки становленням приватної власності і ринкової економіки, а й демократизацією суспільно-політичного життя в країні, активізацією її євроінтеграційних прагнень.

Таким чином, необхідність вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності судів та органів суддівського самоврядування розглядається як найважливіший аспект судової реформи, завданням якого є підвищення авторитету судової влади і престижу професії судді, поширення серед загалу ідей правосуддя, створення сприятливої суспільної думки про корисність судової системи. Постановка питання про необхідність взаємодії органів судової влади та засобів масової інформації в контексті становлення громадянського суспільства в Україні, пошук ефективних способів підвищення авторитету судової влади за допомогою використання можливостей засобів масової інформації є актуальним завданням для сучасної правової науки, що вимагає: а) вирішення комплексу наукових проблем, пов'язаних із підвищенням авторитету судової влади через реалізацію основ інформаційної політики; б) вивчення правової та процесуальної специфіки взаємодії органів судової влади та засобів масової інформації; в) обґрунтування напрямків і способів підвищення ефективності взаємодії судів та засобів масової інформації в контексті становлення громадянського суспільства в Україні з метою зміцнення авторитету судової влади. Цілями взаємодії судових органів та засобів масової інформації можна вважати створення умов і можливостей для участі в установлених законом межах суб'єктів та інститутів громадянського суспільства у діяльності органів судової влади, в діяльності суду, що полягає насамперед у забезпеченні прав і законних інтересів людини та громадянина. Предметом взаємодії суду та ЗМІ в Україні є забезпечення дотримання Конституції і

законодавства, загально визнаних принципів і норм міжнародного права з метою захисту прав і свобод людини та громадянина, законності та правопорядку, боротьби зі злочинністю, вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, становлення громадянського суспільства.

---

1. Овсяннікова О. Етичні проблеми взаємодії судової влади та засобів масової інформації. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 174–184.

2. Буханевич А. І. Публічний контроль за діяльністю органів державної влади: теоретико-методологічний аналіз: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2011. 20 с.

3. Москвич Л. М. Проблеми підвищення ефективності судової системи: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2011. 485 с.

4. Коршун А. Взаємодія органів судової влади та засобів масової інформації в Україні: теоретико-правовий аналіз. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2018. Sv. 5. Vyd. 1. С. 224–229.

5. Погоріла Л. П. Недержавні засоби масової інформації як інститут громадянського суспільства (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.

6. Nalyvaiko L., Oreshkova A. Mass Media as Actors of Public Control over the Activities of Judicial Authorities. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 47. С. 16–24.

Олександр СИДОРОВ

проректор Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат економічних наук,
Заслужений економіст України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

З метою формування ефективної системи безпеки персоналу на підприємствах всіх форм власності, потрібно з'ясувати, що означає дефініція «система».

Систему можна пояснити як сукупність елементів, які знаходяться у визначених відношеннях один з одним і з середовищем¹. Визначення дефініції «система» дає можливість зробити висновок про те, що система безпеки персоналу – це ключовий елемент системи безпеки підприємства в цілому, а також це система, яка складається із множини елементів.

Функціонування системи задається її структурою, яка повністю визначає спосіб функціонування. Відносно замкнута система з конкретною структурою функціонує однозначно. З іншого боку, функціонування не визначає структуру однозначно, тому що одна і та ж функція може бути реалізована різними структурами.

---

¹ <https://7promeniv.com.ua/naukovi-doslidzhennia-v/metodolohichni-pidkhody/71-systemnyi-pidkhid/14-liudvih-fon-bertalanfi-zahalna-teoriia-system.html>.

Налагоджена робота багатьох служб передовсім служби безпеки та служби персоналу підприємства, сприяє забезпеченню безпеки персоналу підприємства.

Джерелом ризику та потенційної загрози для будь-якого підприємства, виступає кожен претендент на вакансію, безпосередньо сам співробітник підприємства. Ризики можуть бути пов'язані як з умисним нанесенням шкоди, так і з необережністю.

Потенційно небезпечними виступають працівники з недостатнім рівнем кваліфікації. Невідповідність рівня кваліфікації займанній посаді призводить до невдоволення працівника своєю роботою та умовами праці.

Від того, наскільки правильно побудована системи безпеки підприємства, залежить і успіх та ефективність функціонування будь-якого підприємства.

Класично, забезпечення функціонування системи безпеки персоналу визначається як комплекс заходів, спрямованих на виявлення і запобігання всіляких ризиків і загроз, різних негативних наслідків для підприємства, які можуть виникнути у процесі роботи і поведінки персоналу, його інтелектуального потенціалу, і трудових відносин загалом.

Ефективність системи безпеки персоналу підприємства проявляється у реалізації таких функцій:

– організація – через побудову системи безпеки персоналу підприємства шляхом організаційного проектування, у результаті якого визначаються: кількісний та функціональний склад підрозділів, посадові обов'язки персоналу підприємства; формуються зв'язки для ефективної взаємодії організаційних елементів);

– планування;

– аналізування та моніторинг;

– контролювання та регулювання з метою ідентифікації та усунення відхилень у процесі функціонування системи безпеки персоналу підприємства.

Усі перераховані функції системи безпеки персоналу підприємства між собою взаємопов'язані і виступають інструментом ефективного впливу на безпеку підприємства, та безпеку його персоналу зокрема.

Крім того, всі зазначені функції зорієнтовані на розвиток підприємства та його персоналу, забезпечення захисту їхніх інтересів.

---

1. Штангрет А. М., Котляревський Я. В., Караїм М. М. Економічна безпека підприємства в умовах антикризового управління: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монограф.. Львів : Укр. акад. друкарства, 2012. 288 с.

2. Кубецька О. М., Палешко Я. С., Санакоєв Д. Б., Неклеса О. В. Збірник актів нормативно-правового регулювання фінансово-економічної безпеки. Дніпро : ДДУВС. 2019. 251 с.

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПРАКТИЦІ
МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ**

Розвиток та функціонування сучасних держав світу відбувається на основі принципів права, первинну роль серед яких відіграє принцип верховенства права. Разом із тим, суттєвою проблемою у цій сфері є подекуди імітація владними структурами застосування цього принципу та діяльність відповідно до його змісту. Тож, дослідження принципу верховенства права, що лежить в основі концепції правової держави в Україні, залишається однією з найбільш актуальних тем для дослідників у сфері філософії, соціології, правознавства та ін., а також для впровадження її основних ідей органами публічної влади, враховуючи позитивний досвід інших країн, та іншими суб'єктами у різні сфери діяльності держави.

Верховенство права як складне та багатогранне явище досить часто ставало предметом пізнання у працях вітчизняних та зарубіжних науковців за різноманітними напрямками. Вагомий внесок у вивчення різних аспектів принципу верховенства права здійснили такі науковці: Т. Багрій, Ю. Битяк, С. Бобровник, В. Кампо, М. Кельман, М. Козюбра, А. Колодій, В. Копейчиков, О. Копиленко, В. Костицький, М. Костицький, В. Кравченко, В. Лемак, С. Максимов, Н. Оніщенко, О. Петришин, В. Погорілко, С. Погребняк, П. Рабінович, Д. Савенко, М. Самбор, А. Селіванов, С. Серьогін, О. Уварова, С. Шевчук, Ю. Шемшученко та ін. На особливу увагу заслуговує монографія С. Головатого «Верховенство права», що була видана у трьох книгах (2006 р.). Наукова праця й донині є першим та залишається поки що єдиним системним дослідженням проблеми верховенства права. Незважаючи на особливо високу увагу з боку дослідників до проблематики верховенства права, вона з часом стає лише ще більше актуальною. Особливо це виражається в активному використанні

принципу верховенства права у судовій практиці.

Попри те, що конституційний принцип верховенства права офіційно було закріплено ще 1996 р. у зв'язку з прийняттям Основного Закону України, його інтерпретація та варіативність реалізації в Україні продовжують залишатися актуальною проблемою. Аналогічною є ситуація і в юридичній науці зарубіжних країн [1, с. 287–288]. Якщо говорити про демократичний вектор розвитку Української держави, то реалізація принципу верховенства права у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, співробітництво з громадянським суспільством на засадах верховенства права наразі має провідне значення.

В умовах високої динамічності розвитку суспільства виникають нові засади життя, які повинні підпорядковуватися правовому регулюванню та бути унормовані згідно з принципом верховенства права [2, с. 25]. У понятті верховенства права переплітаються правові та політичні, культурні й етичні мотиви, внутрішньодержавні та міжнародні, національні, цивілізаційні й загальнолюдські аспекти, наукова істина і цінності добра і справедливості, досягнення правової теорії та практичний юридичний досвід, правові ідеї і здоровий глузд [3, с. 7]. Важливо акцентувати, що поняття «верховенство права» має різноманітні тлумачення. Але його необхідно відрізнити від суто формальної концепції, відповідно до якої будь-яка дія державного посадовця, на яку його уповноважено законом, має відповідати вимогам закону [4]. Принцип верховенства права – категорія, що містить багато різних складових, серед яких провідна роль належить Конституції (верховенство Конституції), що дозволяє забезпечувати сучасний український правопорядок.

П. Рабінович стверджує, що верховенство права – це, по-перше, не стільки верховенство, так би мовити, статичних, «природних» прав людини, скільки їх реалізація, узгоджена з такими ж правами інших індивідів, людських спільнот, об'єднань й усього суспільства; а по-друге, реалізація не тільки таких прав, а й «природних» обов'язків [5, с. 20]. Перевірка будь-яких норм чи дій щодо їх відповідності правам людини здійснюється шляхом їх порівняльного аналізу з положеннями Конституції, а пряма дія конституційних норм є підставою найдоступнішого для громадянина судового захисту своїх порушених прав [6, с. 52; 7]. Сьогодні суди різних рівнів активно застосовують у практиці принцип верховенства права. В аспекті цього важливо звернутись до практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та до національної судової практики.

Так, у п. 55 рішення ЄСПЛ у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 06 вересня 1978 р. наголошено, що із принципу верховенства права випливає, зокрема, що втручання органів виконавчої влади у права людини має підлягати ефективному нагляду, який, як правило, повинна забезпечувати судова влада. Щонайменше це має бути судовий нагляд, який найкращим чином забезпечує гарантії незалежності, безсторонності та

належної правової процедури. Суд вважає, що у сфері, яка надає, в окремих справах, такі великі можливості для зловживань, котрі можуть призводити до шкідливих наслідків для демократичного суспільства загалом, у принципі функцію наглядового контролю доцільно доручати судді (п. 56 абз. 2 рішення). Ця ж теза приведена і у рішенні у справі «Волохи проти України». У справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» і «Алтай проти Туреччини» Суд зазначив, що згідно з принципом верховенства права судовий контроль за діяльністю влади є одним з основоположних принципів демократичного суспільства [8]. Таким чином, ЄСПЛ, розглядаючи справи та застосовуючи принцип верховенства права, суттєву увагу приділяє саме контролю як способу вираження досліджуваного принципу.

У рішенні ЄСПЛ у справі «Щокін проти України» від 3 жовтня 2013 р. принцип верховенства права розглянуто в контексті якості законодавства, що пропорційно впливає на стан забезпечення прав та свобод людини і громадянина. У рішенні визначено, що «верховенство права, один із основоположних принципів демократичного суспільства, притаманний усім статтям Конвенції (п. 50); спосіб, в який тлумачиться і застосовується національне законодавство, повинен відповідати «якості закону», вимагаючи, щоб він був доступним для зацікавлених осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні (п. 51); відсутність в національному законодавстві необхідної чіткості та точності, які передбачали можливість різного тлумачення..., порушує вимогу «якості закону», передбачену Конвенцією, та не забезпечує адекватний захист від свавільного втручання публічних органів державної влади у майнові права заявника (п. 56) [9].

Варто зауважити, що принцип верховенства права є одним із найчастіше згадуваних правових явищ у рішеннях Конституційного Суду України. Так, у рішенні від 2 листопада від 2004 р. у справі про призначення судом більш м'якого покарання наголошено, що верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо [10]. У рішенні у справі за конституційною скаргою від 18 червня 2020 р. Суд наголошує, що верховенство права (правовладдя) як невідокремний елемент системи цінностей, що їх покладено в основу сучасного європейського правопорядку, належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів поряд із такими її складниками, як правдива демократія й людські права [11]. Верховенство права, демократія та права людини – є тими елементами, які було покладено в основу фундаменту створення Ради Європи та сьогодні ефективно захищаються, зокрема права та свободи багатьох людей, у межах діяльності Європейського суду з прав людини. Принцип верховенства права є тим системоутворюючим явищем, що об'єднує основоположні принципи, згідно яких має функціонувати сучасна правова держава.

Що стосується діяльності Верховного Суду та інших судів системи судоустрою, варто навести наступний приклад. У Постанові Верховного Суду від 16 травня 2018 р. міститься правова позиція щодо захисту добросовісного іпотекодержателя: «Добросовісність (п. 6 ст. 3 ЦК) – це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Банк як добросовісний іпотекодержатель, який поклався на дані реєстру прав на нерухомість, про те, що ОСОБА_9 був одноособовим власником житлового будинку, і тому уклав договір іпотеки. У такій ситуації відмова у задоволенні позову про звернення стягнення на предмет іпотеки суперечить захисту інтересів добросовісного іпотекодержателя» [12]. Тож, у наведеній правовій позиції суду добросовісність розглянуто як елемент принципу верховенства права.

Таким чином, формування такої моделі держави, яка б функціонувала на засадах верховенства права – явище складне та довготривале, що потребує системних, послідовних, змістовно якісних політико-правових, соціально-економічних, духовно-культурних модернізацій. У контексті цього принцип верховенства права, першочергово, необхідно розглядати як спосіб взаємодії людини, громадянського суспільства та держави. Верховенство права – явище динамічне; наповнене ідеями справедливості, доброчесності, розумності, рівності кожного перед законом. У системі загальних принципів права принцип верховенства права має провідне, інтегральне, системоутворююче значення для розвитку правової держави та громадянського суспільства. Використання у практиці міжнародних та національних судів принципу верховенства права спрямоване на утвердження прав та свобод людини, що до того ж відіграє важливу роль у забезпеченні довіри громадськості до судів.

---

1. Правова доктрина України: у 5 т. Загальнотеоретична та історична юриспруденція. В. Я. Тацій, О.Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2013. Т. 1. 976 с.

2. Богачова Л. Л., Сліпачик А. І., Никонюк А. П. Застосування принципу верховенства права в судовій практиці. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки.* 2021. № 4 (2). С. 23–30.

3. Козюбра М. Верховенство права: українські реалії та перспективи. *Право України.* 2010. № 3. С. 6–18.

4. Головатий С. П. Верховенство права: монографія: у 3 кн. Київ: Фенікс, 2006. Кн. 1: Від ідеї – до доктрини. 2006. С. IX-XLI, 622 с.

5. Рабінович П. Верховенство права як соціально-природний феномен (контури ідеалу). *Право України.* 2010. № 3. С. 19–23.

6. Цвік М. В. Верховенство права в контексті прав людини // *Актуальні проблеми формування правової держави в Україні. До 50-річчя Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 ч.* Харків, 2000. Ч. 1. С. 49–53.

7. Хаустова М. Г. Верховенство права – як основоположний принцип правової системи України в умовах модернізації. *Вісник Харківського національного університету*

імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2013. № 1062, Вип. 14. С. 22–26.

8. Ухвала у справі № 757/1631/22-к від 02 лютого 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103047198>.

9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шокін проти України» від 3 жовтня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text.

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. *Голос України*. 2005. № 3.

11. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020. *Вісник Конституційного Суду України*. 2020. № 4. С. 62.

12. Постанова Верховного Суду України у справа № 449/1154/14 від 16 травня 2018 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74536892>.

Вікторія САВІЩЕНКО

директор Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Нові реалії функціонування економіки зумовлюють потребу в підвищенні уваги до професії як соціокультурного, психологічного, деонтологічного і правового феномену. У професії виявляється соціальна функція людини, її роль як особистості. Гострота проблеми поглинання духовності людини особливо небезпечна для професій, покликаним яких є одвічні цінності і функції: захищати справедливість, свободу, мир, виховувати дітей, лікувати, будувати державу.

Наукові розвідки учених присвячені осмисленню концептуальних засад професійної деонтології: аналізу деонтологічних проблем юридичної діяльності (С. Алексєєв, М. Айзенберг, О. Бандурка, І. Бенедик, В. Власюк, Є. Гіда, В. Горшеньов, С. Гусарєв, В. Комаров, О. Скаун, С. Сливка, В. Сокурєнко, О. Тихомиров, В. Черней, Є. Шмоткін та ін.); вивченню парадигм формування правової культури та компетентності майбутніх правоохоронців (В. Ільїна, М. Підберезський, В. Рижиков, О. Федоренко,

Г. Яворська та ін.); обґрунтуванню етико-деонтологічних основ педагогічної діяльності (Й. Гербарт, А. Дістервег, Я. Коменський, Д. Локк, Й. Песталоцці, Ф. Рабле та ін.). Джерельною базою педагогічної етики і деонтології є теоретичні та практичні розробки Г. Васяновича, І. Зязюна, М. Васильєвої, Г. Караханової, К. Левітана, В. Малахова, І. Синиці, Л. Хоружи та ін.

На даному етапі розвитку деонтології найбільш науково сформованою є професійна деонтологія. Професія як вид діяльності орієнтована на задоволення потреб людини, суспільства, держави. Її суспільна значущість, роль в житті кожної людини обумовлює визначення предмету професійної деонтології – професійний морально-етичний обов'язок. Виходячи із такого розуміння предмету, професійна деонтологія є галуззю знань про професійний обов'язок і відповідальність, сутність і соціальне призначення професії, її етичні стандарти.

Професійна деонтологія є складним утворенням, що містить різні галузі знань про морально-етичний обов'язок у професіях з високим ступенем моральної відповідальності: лікар, вчитель, вчений, юрист, військовий, державний службовець, правоохоронець, психолог. Такі професії орієнтовані на забезпечення основоположних цінностей: життя, здоров'я, миру, безпеки, справедливості, майбутнього. Спільний предмет дослідження професійної деонтології пов'язує різні її галузі: медичну, юридичну, педагогічну, психологічну, деонтологію державної служби, деонтологію наукової діяльності. Водночас кожна галузь деонтології має свій власний предмет дослідження, обумовлений специфікою професії, в якому можна виокремити три складові:

- 1) морально-етичний зміст професійного обов'язку і відповідальності;
- 2) зовнішньо-професійні етичні стандарти поведінки – взаємодія з людьми, які потребують професійних послуг, їх рідними тощо; внутрішньо – професійні етичні стандарти поведінки – взаємодія між колегами професійного середовища;
- 3) моральні норми поведінки поза робочим часом.

Такий підхід є універсальним і дозволяє сформулювати визначення понять різних галузей професійної деонтології:

- медична деонтологія – вчення про професійний обов'язок медичних працівників, моральну сутність і відповідальність професії, її соціальне призначення, етичні стандарти взаємодії з пацієнтом, його рідними; корпоративні норми професійного середовища; позаслужбові морально-етичні канони життєдіяльності;

- юридична деонтологія – вчення про професійний обов'язок юристів, моральну сутність і відповідальність професії, її соціальне призначення, етичні стандарти взаємодії з учасниками судового процесу, клієнтами, їхніми рідними; корпоративні норми професійного середовища; позаслужбові морально-етичні канони життєдіяльності;

- педагогічна деонтологія – вчення про професійний обов'язок педагогів,

моральну сутність і відповідальність професії, її соціальне призначення, етичні стандарти взаємодії педагога з учасниками освітнього процесу; корпоративні норми професійного середовища; позаслужбові морально-етичні канони життєдіяльності;

- деонтологія державної служби – вчення про професійний обов'язок державних службовців, моральну сутність і відповідальність професії, її соціальне призначення, етичні стандарти взаємодії з людьми у сфері виконання завдань і функцій держави; корпоративні норми професійного середовища; позаслужбові морально-етичні канони життєдіяльності;

- психологічна деонтологія – вчення про професійний обов'язок психологів, моральну сутність і відповідальність професії, її соціальне призначення, етичні стандарти взаємодії з клієнтами, їхніми рідними; корпоративні норми професійного середовища; позаслужбові морально-етичні канони життєдіяльності;

- деонтологія наукової діяльності – галузь деонтології про професійний обов'язок вченого, моральну сутність проведення фундаментальних (прикладних) наукових досліджень, соціальну значущість наукової діяльності, етичні стандарти проведення досліджень (експериментів); корпоративні норми професійного середовища; позаслужбові морально-етичні канони життєдіяльності.

Імператив професійного обов'язку та відповідальності набуває не тільки морального змісту, закріплюючись у текстах професійних присяг, обітниць, правилах і кодексах професійної етики, а й юридичного значення. Тексти професійних присяг, обов'язок їх дотримуватися та відповідальність за порушення присяги закріплено в нормативних документах: для народних депутатів та Президента України – в Конституції України; для юристів та правоохоронців – у Законах України «Про Національну поліцію», «Про судоустрій і статус суддів», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про прокуратуру», «Про нотаріат»; для державних службовців – у Законах України «Про державну службу», «Про запобігання корупції»; для військових – у Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» та Постанові Верховної Ради України «Про текст Військової присяги»; для працівників органів місцевого самоврядування – в Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування», для лікарів – в Указі Президента України «Про Клятву лікаря». Однак у таких професіях з високим ступенем відповідальності, як: вчений, педагог, психолог – деонтологічні норми досі не набули нормативного закріплення, що негативно впливає на поширення практики їх порушення.

Так, у ст.20 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [1], зазначається про одну із функцій Національної ради України з питань розвитку науки і технологій – надання пропозицій щодо принципів наукової етики та механізмів контролю за їх дотриманням. У цьому ж документі в п.4. ст. 50 серед основних принципів та засад діяльності

Національного фонду досліджень України зазначається «повага і дотримання авторських та суміжних прав, а також принципів наукової етики». Проте Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» не передбачені ані перелік цих принципів і норм, ані текст професійної присяги, відсутня відповідальність за їх порушення. Позитивним можна зазначити те, що в межах професійного середовища загальні принципи закріплені в Етичному кодексі ученого України, схваленому постановою загальних зборів НАН України 15.04.2009 № 2 [2]. Отже, з метою посилення деонтологічної складової професійної діяльності вченого вважаємо за необхідним доповнити Розділ I «Загальні положення» Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» новою статтею, зміст якої закріплює: 1) перелік принципів професійної етики: пріоритет морального виміру науки, впевненість вченого у надійності наукових результатів, чесність, свобода наукової думки, об'єктивність викладення висновків, прозорість наукового дослідження, істинність, принципи біоетики; 2) текст професійної присяги вченого, обов'язок і порядок її складання; 3) обов'язок і відповідальність за порушення норм Етичного кодексу ученого України та присяги.

Аналізуючи освітнє законодавство з точки зору деонтології, можна зробити висновок: по-перше, що лише один із принципів педагогічної етики «академічна доброчесність» знайшли в ньому відображення; по-друге, відсутнє тлумачення терміну «педагогічна етика», не визначено його зміст. Разом з цим, ст. 54 Закону України «Про освіту» [3] нормативно закріплює обов'язок педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників дотримуватися педагогічної етики. Наукова платформа педагогічної етики сформульована фундаторами освітньої справи, вченими світового рівня: Анрі Валлоном, Левом Виготським, Йоганом Фрідріхом Гербартом, Вільгельмом фон Гумбольтом, Фрідріхом Адольфом Вільгельмом Дістервегом, Ян Амос Коменським, Янушем Корчаком, Джоном Локком, Антоном Макаренком, Марією Монтессорі, Йоганном Генріхом Песталоцці, Жаном Піаже, Жан-Жаком Руссо, Василем Сухомлинським, Костянтином Ушинським та ін. Педагогічною наукою визначені предмет, об'єкт, категорії педагогічної етики, її принципи. Проте ці наукові здобутки не враховані в освітньому законодавстві, більше того, вчитель може бути притягнутий до відповідальності за порушення педагогічної етики, норми якої не мають юридичного визначення. Таким чином, базовий Закон України «Про освіту» необхідно доповнити нормами, які б чітко визначали зміст педагогічної етики, текст професійної присяги та порядок її складання.

Отже, спроби посилити деонтологічну складову професій з високим ступенем відповідальності на правовому рівні позитивно відобразяться на організації процесу підготовки таких професіоналів, що забезпечить поповнення професійних спільнот педагогів, вчених, психологів, юристів та державних службовців професіоналами, здатними присвятити себе професії, суспільству, Державі, віддано працювати на користь людям.

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. ст.25.
2. Етичний кодекс ученого України: Постанова загальних зборів НАН України від 15.04.2009 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39, ст.380.

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Василь КЛЮЧКОВИЧ

заступник голови Шостого
апеляційного адміністративного суду
(м. Київ, Україна),
доктор філософії в галузі права

**ПРИНЦИПИ ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА**

В основі діяльності органів судової влади лежить започаткована Конституцією України концепція поділу влад, яка покладає на судову владу, у тому числі, й контроль за відповідністю праву дій і рішень законодавчої та виконавчої гілок влади. У правовій державі дії суду із застосування права мають безпосередньо юридичне наповнення; підтверджені багатовіковою традицією судочинства, вони спрямовані на захист прав людини як вищої цінності по відношенню до інших суспільних цінностей і включені в систему конституційного регулювання. Основні права і свободи людини та громадянина є базою для юридично обов'язкових актів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб. Особливо важливим акцентом правозастосування відбивається в діяльності органів судової влади, адже застосування судами права як стадія в загальному механізмі реалізації правової системи повинно бути спрямоване насамперед на захист і забезпечення законних інтересів індивіда.

У вітчизняній правовій науці такі питання, як принципи права, принципи правозастосовної діяльності різних суб'єктів, досліджувалися часто, висновки та пропозиції з цього приводу у науковій літературі висвітлені широко, проте їх відображення у нормативно-правових актах не відповідає рівню наукової

думки з цих питань, що в кінцевому рахунку негативним чином впливає на якість застосування права відповідними суб'єктами. Серед останніх спроб звернутися до цієї тематики слід відзначити статтю М. Борисенко «Ознаки та принципи правозастосовної діяльності: теоретичний аспект» (2015). Безпосередньо досліджень правозастосовної діяльності органів судової влади, принципів, на яких базується така діяльність, у вітчизняній науці права не так багато. Певним чином ця проблематика розглядається у статті В. Капустинського та І. Волкової «Теоретичні основи судового правозастосування» (2016). Більше наукової інформації з питань становлення судової влади, принципів організації судочинства, можна отримати із зарубіжних джерел за авторством Р. Алексі, Е. Адамантиса, А. Барака, Д. Баррі, Ж.-Л. Бержеля, В. Бернхема, Е. Бредлі, Б. Візера, А. Гарапона, Р. Гурбанова, Р. Давіда, В. Джексона, Д. Ллойда, Ф. Люшера, П. Мангуссона, Дж. Оберто, М. Де Сальвіа, Дж. Ді Федеріко, Л. Фрідмена, Ф. Хайека, П. Уокера, К. Цвайгерта, Г. Штайнбергера та ін.

Принципи права – один із засобів, що дозволяє контролювати баланс між об'єктивною необхідністю суспільного розвитку і суб'єктивною мотивацією законодавця. Вони виробляються на основі аналізу і пізнання суспільних процесів, самого життя, виникаючих в ньому відносин, що потребують врегулювання за допомогою права. Члени суспільства, особливо ті, хто професійно займається правом (законодавці, політики, юристи), і визначають правотворчі ідеї, що регулюють найбільш важливі сфери суспільних відносин, і керуються ними. В цьому сенсі, принципи права в їх діяльності не можуть бути вихідним пунктом, а є його заключним етапом – результатом.

Важливу роль у створенні системи принципів права відіграють принципи, на яких ґрунтується судова діяльність. В цьому аспекті можна приєднатися до дискусії, яка спрямована на пошуки відповіді на наступне питання: чи є принципи судової діяльності принципами права або принципами державної (публічної) діяльності? Зі свого боку, ми виходимо з того, що судова діяльність є видом (формою) державної діяльності. Здається, відповідь на поставлене питання є очевидною: принципи судової діяльності є принципами державної діяльності, оскільки змістовно право (особливо позитивне право) своїм потенціалом не здатне охопити усі аспекти судової діяльності. Наприклад, у всякому разі, випадає зі сфери правового регулювання розумова діяльність, оціночна діяльність, морально-етичні та соціокультурні підстави, а також ті елементи судової діяльності, які втілені в суддівській совісті і у внутрішньому переконанні суддів. Однак, в той же час, державна діяльність об'єктивно пов'язана із правом, і саме принципи права живлять процес реалізації державної політики у будь-якій сфері. Тому можна говорити про подвійну природу принципів судової діяльності – вони є частиною принципів публічної діяльності суб'єктів влади усіх рівнів та частиною загальних принципів права, на яких ця діяльність вибудовується [1].

Принципи судової діяльності не є штучно створеними, вони виявляються в ході поступового розвитку судової системи. До таких принципів належать як давно визнані і реалізовані, такі, наприклад, як гласність судочинства, принцип справедливості тощо, так і порівняно недавно в історичному масштабі визнані в якості принципів судової діяльності, такі, наприклад, принципи, як принцип рівноправності сторін, презумпція невинуватості, транспарентності тощо. Однією з головних функцій принципів судової діяльності є врегулювання організаційних, процедурних та морально-етичних питань застосування норм права основними суб'єктами судової діяльності та учасниками судового процесу – суддями.

Застосування норм права органами судової влади є центральним елементом судової (юридичної) практики, та, відповідно, правосуддя – сфери державної діяльності, що має вираз у розгляді національними судами усіх категорій справ. Правозастосування становить каркас судової діяльності і ототожнюється з такими категоріями як «цінність права», «якість правової системи», «порядок», «безпека», «гарантування прав людини» тощо. У зазначеному аспекті застосування норм права органами судової влади підкреслює соціальну необхідність і є правовою закономірністю, що зумовлює її в якості однієї з основних видів правової діяльності в цілому. При цьому правозастосування в межах здійснення правосуддя зводить воедино ціннісні характеристики правової реальності, внаслідок чого є необхідним і доцільним елементом будь-якої правової системи.

Застосування норм права органами судової влади невіддільне від правового життя суспільства, його метою є доказ існування права, доцільності та панування права в державі. Тому застосування норм права органами судової влади невіддільне від справедливості; справедливість має місце тільки тоді, коли судова влада застосовує закони, визнані суспільством справедливими, вирішує справи, встановивши істину, достовірно з'ясувавши її фактичні обставини, приймає рішення відповідно до пізнаних фактів і вимог закону. Таке розуміння правозастосування у межах судової діяльності відображає її упорядкований характер і постає як послідовність установлених дій і стадій, пов'язаних із застосування певних правових засобів, а також цінностями, необхідними для реалізації соціальних цілей.

Забезпечення правозастосовної діяльності органів судової влади як основного засобу контролю за владою має відбуватися своєчасно та, особливо, ефективно. Ефективність правозастосування, у свою чергу, є критерієм якості виконання роботи, який оцінюється через зіставлення матеріальних дій і піддається вимірюванню результатів шляхом досягнення цілей правового регулювання, прийняття відповідного правозастосовного рішення на основі дотримання принципів правозастосування та забезпечення їх реального виконання. Можна припустити, що принципи правозастосовної діяльності органів судової влади займають самостійну нішу у багаторівневій

системі принципів судової діяльності, які, в свою чергу, витікають із загальних принципів права, оскільки відправлення правосуддя як специфічна функція держави об'єктивно відбувається на правових постулатах, ідеях, що відображають сучасний рівень суспільства.

Екстраполюючи відомі теорії права розсуди про таке явище, як принципи, їх зміст та призначення, на дослідження принципів правозастосовної діяльності органів судової влади, у якості головного засобу їх вивчення слід обрати глибокий теоретичний аналіз, в якому провідна роль належить з'ясуванню тенденцій і закономірностей розвитку принципів правозастосовної діяльності органів судової влади, їх змісту, специфіці прояву в ході виникнення та еволюції правових типів та форм. Важлива роль у теоретичному аналізі принципів правозастосовної діяльності органів судової влади належить і вивченню взаємозв'язку досліджуваного явища з іншими правовими явищами, встановлення окремих факторів, що впливають на результативні показники дії принципів правозастосування національними судами [1-2].

З огляду на конституційне положення про те, що загальновизнані принципи є частиною правової системи України, можна припустити, що системний аналіз принципів правозастосовної діяльності органів судової влади, обумовлений конституційними принципами і гарантіями, необхідний для визначення перспектив розвитку правосуддя. Водночас, відсутність єдиного тлумачення принципів правозастосовної діяльності органів судової влади разом з такими поняттями, як «принципи правосуддя», «принципи організації судової влади», «принципи судоустрою», «принципи судочинства», критеріїв їх розмежування, спотворює їх зміст в різних трактуваннях, що може призвести до системних помилок в організації та діяльності судів, особливо в ході застосування ними норм права.

Говорячи про принципи правозастосовної діяльності, необхідно мати на увазі, що вони є юридичними орієнтирами, які тим чи іншим чином спрямовують діяльність суб'єктів у сфері правозастосування [3, с. 26; 4]. Принципи правозастосовної діяльності органів судової влади мають велике значення для досягнення цілей правосуддя. На основі системного підходу до розуміння принципів правозастосовної діяльності органів судової влади формується інтегративне судження про правосуддя. Характеризуючи реалізацію принципів правозастосовної діяльності органів судової влади як складової системи принципів правосуддя, важливо зупинитися на їх основних функціях.

Отже, вивчення принципів правозастосовної діяльності органів судової влади пов'язане із необхідністю подальшого дослідження правових знань про судову владу, визначення основних напрямів розвитку судової системи на сучасному етапі розвитку України як правової держави, її інтеграції до європейських співтовариств. Дослідження принципів правозастосовної діяльності органів судової влади повинно здійснюватися в межах цілісного

інституту принципів судової влади, які, у свою чергу, є частиною загальних принципів права. Конституційні положення про самостійність судової влади без визначення концептуальних напрямів нормативно-правової регламентації принципів правозастосовної діяльності органів судової влади залишаються декларативними. Розбалансованість механізму здійснення судової влади багато в чому зумовлюється відсутністю єдиного концептуального підходу до розуміння змісту принципів правозастосовної діяльності судових органів. Принципи правозастосовної діяльності органів судової влади мають подвійну природу, оскільки є і частиною принципів публічної діяльності суб'єктів влади усіх рівнів, і частиною загальних принципів права, на яких ця діяльність вибудовується. Системоутворюючим елементом принципів правозастосовної діяльності органів судової влади є сам процес правозастосування, він виступає і універсальним елементом механізму функціонування судочинства в Україні.

1. Ключкович В. Ю. Теоретичні питання становлення принципів правозастосовної діяльності органів судової влади в Україні. *Право та суспільство*. 2019. № 5. С. 39-45.

2. Наливайко Л. Р., Романов М. Ю. Функціонування принципу транспарентності: пострадянський та європейський досвід. *Право і суспільство*. 2016. № 6. С. 9-14.

3. Борисенко М. О. Ознаки та принципи правозастосовної діяльності: теоретичний аспект. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. С. 23-28.

4. Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О.С. Транспарентність публічної влади: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Право України*. 2015. № 6. С. 148-156.

Віталій ГРИБАН

професор кафедри фізичного виховання
та тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор біологічних наук, професор,
Заслужений працівник
народної освіти України

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА З ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Законодавча база з охорони праці в Україні визначена Законом України «Про охорону праці». Вона складається із законів України та спеціальних (підзаконних) нормативно-правових актів. До законів належать: Закон України «Про охорону праці», «Кодекс законів про працю України», Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які

спричинили втрату працездатності» та прийнятті відповідно до них нормативно-правові акти. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, то застосовуються норми міжнародного договору.

Законодавство України про охорону праці спирається на конституційне право всіх громадян України на належні, безпечні і здорові умови праці, гарантовані статтею 43 Конституції України. Ця ж стаття встановлює також заборону використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах. Стаття 45 Конституції гарантує право всіх працюючих на щотижневий відпочинок та щорічну оплачувану відпустку, а також встановлення скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скорочену тривалість роботи в нічний час.

Інші статті Конституції встановлюють право громадян на соціальний захист, що включає право забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності (ст. 46), охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50), право знати свої права та обов'язки (ст. 57) й інші загальні права громадян, у тому числі право на охорону праці.

Основоположним документом у галузі охорони праці є Закон України «Про охорону праці», ухвалений Верховною Радою України 14 жовтня 1992 року, з наступними змінами та доповненнями до нього. Цей Закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці. Він визначає соціально-економічні, організаційно-технічні, санітарно-гігієнічні та лікувально-профілактичні заходи щодо охорони праці.

Дія Закону «Про охорону праці» розповсюджується на всі заклади, підприємства, організації незалежно від форми власності і діяльності, і на всіх громадян, які працюють у цих організаціях. У ст. 4 цього Закону вписані основні принципи державної політики України в галузі охорони праці.

Важливе значення для захисту життя і здоров'я поліцейських у процесі праці має Закон України «Про Національну поліцію України» від 2 липня 2015 року. Цей Закон визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України. За поліцейськими зберігаються всі права, визначені для громадян України Конституцією та законами України, крім обмежень, встановлених цим та іншими законами України.

Правове регулювання охорони праці здійснюється також Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП України). Його затверджено Законом Української РСР від 10 грудня 1971 р. і введено в дію з 1 червня 1972 р. До нього неодноразово вносилися зміни і доповнення. Він регулює

трудові відносини всіх працівників, сприяючи ефективності суспільного виробництва і зростанню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни.

Законодавство про працю встановлює високий рівень умов праці, всебічну охорону трудових прав працівників. Право на працю реалізується укладанням трудового договору. КЗпП передбачає цілу низку правил з охорони праці, які містяться у главі XI, що так і називається «Охорона праці», та розділі «Нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю». Норми, що стосуються цих відносин, містяться також у багатьох статтях інших глав КЗпП: «Трудовий договір», «Робочий час», «Час відпочинку», «Праця жінок», «Праця молоді», «Професійні профспілки».

Право громадян на соціальний захист, яке проголошується Конституцією України (ст. 46), зокрема в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, гарантує Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності». Окрім того, Закон створює правове поле, фінансові й організаційні механізми для успішного розв'язання триєдиного завдання:

- а. запобігання нещасним випадкам і професійним захворюванням;
- б. відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві;
- в. компенсації потерпілим матеріальних збитків внаслідок ушкодження здоров'я.

У врегулюванні правовідносин між суб'єктом та об'єктом у процесі трудової діяльності, і зокрема з охорони праці, відіграють значну роль й інші законодавчі акти України. До них належать Основи законодавства України про охорону здоров'я, які регулюють суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення чинників, які шкідливо впливають на їхнє здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, а також передбачають встановлення єдиних санітарно-гігієнічних вимог до технічного устаткування та технологічних процесів, до будинків та таких об'єктів, що можуть шкідливо впливати на здоров'я людей. Вони встановлюють вимоги щодо проведення обов'язкових медичних оглядів осіб певних категорій, зокрема працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, а також закладають правові основи медико-соціальної експертизи втрати працездатності.

Важливе значення для забезпечення охорони праці має Кодекс цивільного захисту України (далі – КЦЗ України), ухвалений 2 жовтня 2012 р. Це комплексний акт законодавчого органу держави, який регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, та визначає порядок реагування на зазначені ситуації.

Необхідність гігієнічної регламентації небезпечних та шкідливих факторів фізичної, хімічної та біологічної природи, присутніх у середовищі життєдіяльності людини, та їхньої державної реєстрації, а також вимоги до проектування, будівництва, розробки, виготовлення і використання нових засобів виробництва і технологій, гігієнічні вимоги до атмосферного повітря в населених пунктах, повітря у виробничих та інших приміщеннях встановлює Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення України».

Законодавство України про охорону праці за роки незалежності України суттєво оновилося. Значна робота проводиться щодо адаптації українського законодавства з охорони праці до вимог Європейського Союзу.

Разом з тим фахівці вважають, що чинний Закон «Про охорону праці» не відповідає сучасним вимогам України, містить застарілий та неефективний спосіб державного регулювання безпеки та здоров'я працівників (Волков В. та ін.).

Підготовлений проєкт нового закону з проблем охорони життя та здоров'я працівників («Про безпеку та здоров'я працівників на роботі»), який розроблено з метою формування нової національної системи запобігання професійним ризикам шляхом впровадження на законодавчому рівні ризикоорієнтованого підходу у сфері організації безпеки та здоров'я працівників та імплементації положень Директиви Ради 89/391/ЄЕС про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі, який опублікований у відповідних виданнях і який активно обговорюється в суспільстві, буде сприяти подальшому покращенню умов праці, підвищенню її безпеки, продуктивності та якості.

Людмила ДОБРОБОГ

професор кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Всесвітній банк та Всесвітній економічний форум, використовуючи оцінки бізнесменів, аналітиків, оцінюють країни світу від 0 до 100 на підставі сприйняття корупції у державному секторі. Більшість країн світу у 2022 р. мають низькі результати з щорічного Індексу сприйняття корупції

Transparency International. Індекс сприйняття корупції в Україні у 2021 році залишився на рівні 2018 року [1]. Тому у 2022 р. послі країн «Великої сімки» (G7) у Києві продовжили роботу в Україні щодо проведення необхідних реформ. Пріоритети роботи містять три блоки: «справедливі та стійкі інститути», «процвітаюча економіка», «безпечна держава». Одним із основних напрямів роботи буде інтеграція в ці блоки прав людини та гендерної рівності, включаючи сфери безпеки та оборони. Питання щодо боротьби з корупцією відносяться до першого блоку реформ², тобто «справедливі та стійкі інститути» [2]. Разом з тим, необхідно додати, що в Україні, починаючи з 2017 р. немає стратегічного бачення подолання корупції. З 2020 р. нова п'ятирічна стратегія, яка розроблена за участю великої кількості експертів, знаходиться у Верховній Раді. У листопаді 2020-го вона була проголосована в першому читанні, далі в березні 2021 р. профільний комітет закінчив розгляд поправок та її підготовку. Але Верховною Радою України вона не була прийнята [3].

Отож, корупція є серйозною проблемою для українського суспільства. За результатами базового дослідження Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) «Стан корупції в Україні», вона була оцінена як одна з чотирьох найбільш серйозних проблем у країні поряд із низьким рівнем життя населення, злочинністю та дорогим і неякісним медичним обслуговуванням. Однією зі сфер, де корупція є найбільш розповсюдженою, є сфера вищої освіти [4].

Лабораторією соціологічного моніторингу ННІ ЗНПК Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ протягом жовтня 2021 року здійснювалось соціологічне дослідження щодо корупційних ризиків у сфері ВНЗ. Мета дослідження – з'ясування ставлення студентської молоді до корупції взагалі та до корупції у вищій школі зокрема. Предмет дослідження – уявлення про корупцію, шляхи та методи її подолання. Дослідження не передбачало визначення рівня корумпованості конкретного ВНЗ та/або їх факультетів. Вивчалась думка студентів ННІ права та інноваційної освіти.

У трійці основних причин розповсюдження корупційних проявів у вищих навчальних закладах є: загроза відрахування (67,2 %), небажання здобувачів вищої освіти взагалі навчатися (58,9 %), складність для здобувачів певної дисципліни (54,1%).

Основними причинами того, що у вищих навчальних закладах вдаються до отримання неправомірної вигоди є такі: упевненість в тому, що цей факт не буде підданий розголошенню (50,4%); низька оплата праці

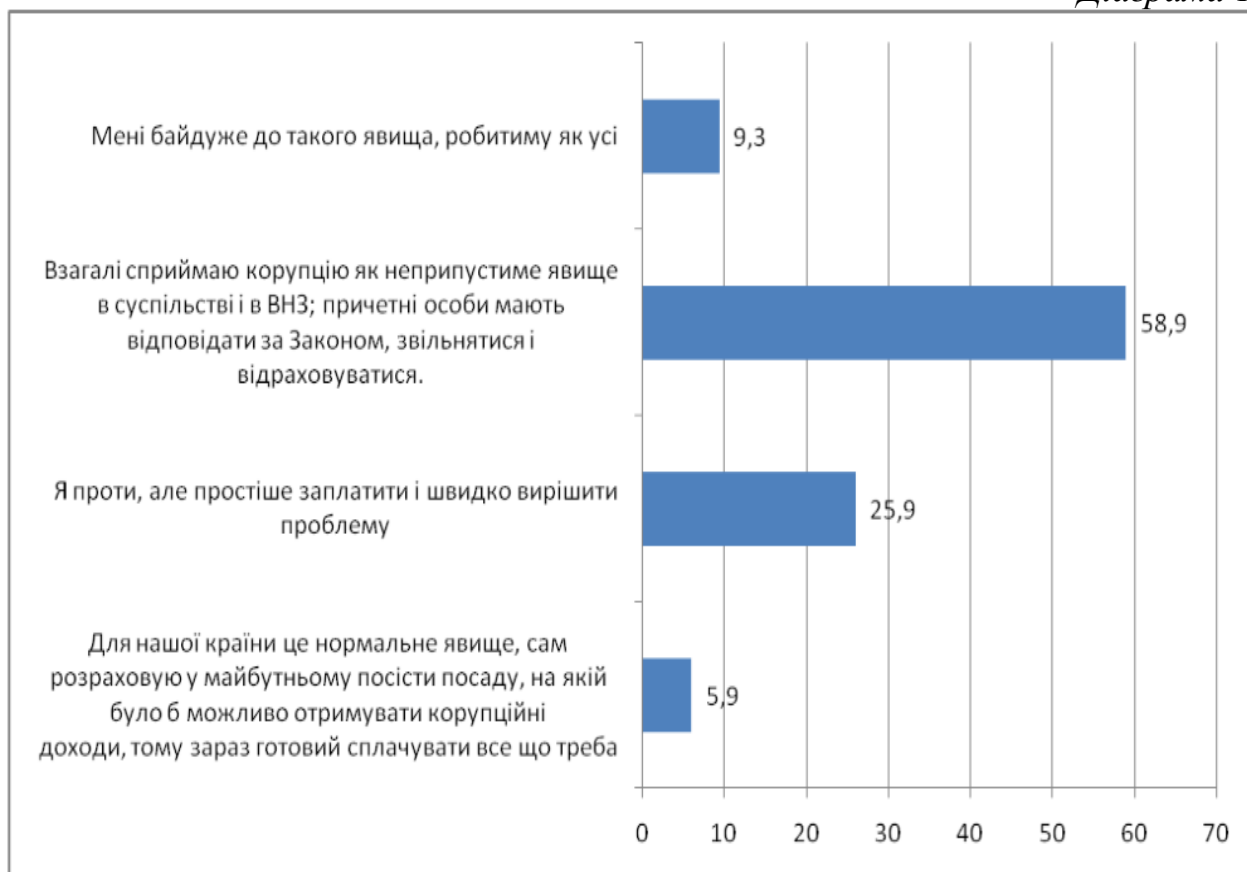
---

²До першої групи пріоритетів також віднесено: судова реформа (запуск та ефективна робота Етичної ради Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії судій, продовження реформи Офісу Генпрокурора та Державного бюро розслідування; прийняття Національної антикорупційної стратегії, підвищення незалежності та ефективності Вищого антикорупційного суду

(50,2 %); не цінують своєї репутації (29,5%).

Переважна більшість респондентів сприймають корупцію як неприпустиме явище в суспільстві і в ВНЗ; причетні особи мають відповідати за Законом, звільнитися і відраховуватись (58,9 %). Майже 26 % опитаних засуджують корупційні прояви у ВНЗ, але цій групі простіше заплатити і швидко вирішити проблему. 6 % респондентів констатують, що для нашої країни – це нормальне явище. Особа сама у майбутньому розраховує посісти посаду, на якій можливо було б отримувати корупційні доходи, тому зараз готова сплачувати все, що треба (діагр. 1).

Діаграма 1

До основних заходів, які знизили б рівень корупції у ВНЗ респонденти віднесли: складання іспитів у вигляді комп'ютерного тестування (49%), збільшити державне фінансування ВНЗ (35%), збільшити зарплату викладачам (34 %).

Більшість опитаних (82 %) вважають можливим навчання в ВНЗ, не сплачуючи за позитивні оцінки.

За наведеного вище правомірно зробити такі висновки:

Подолання корупції – це комплекс системних різнопланових заходів, які повинні бути спрямовані на конкретну ціль. А саме стратегія із чітким зрозумілим планом її виконання та вказівками, куди рухатись державі взагалі та учасникам процесу зокрема.

Корупційні дії як засіб досягнення цілей переважно засуджується

респондентами незалежно від того, про які цілі йдеться. Більшості опитаних не байдуже, яким шляхом (моральним чи аморальним) буде досягнуто поставленої мети.

У протидії корупції студенти розраховують передусім на власні знання сили та якості. Разом з тим, підтримка інших є суттєвою для багатьох, хто готовий протидіяти корупції у ВНЗ. З таких питань вони знають до кого і як можна звертатись.

1. Гурін А. Ситуація з корупцією у світі погіршується. *Дзеркало тижня*. URL : <https://zn.ua/WORLD/situatsija-s-korrupsiej-v-mire-ukhudshaetsja-the-economist.html>.

2. Чекіс О. Безпека, економіка, антикорупція: послы G7 назвали пріоритети реформ в Україні. *Дзеркало тижня*. URL : <https://zn.ua/POLITICS/bezopasnost-ekonomika-antikorrupsija-posly-g7-nazvali-prioritety-reform-v-ukraine.html>.

3. Боровик О. Україна в індексі сприйняття корупції. Влада не виконала домашнього завдання. *Дзеркало тижня*. URL : <https://zn.ua/internal/ukraina-v-indekse-vosprijatija-korrupsii-vlast-ne-vypolnila-domashnee-zadanie.html>.

4. Корупція в Україні. Загальнонаціональне дослідження стану корупції у сфері вищої освіти. Базове дослідження. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС). Київ. 2008. URL : [file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Rar\\$DIa9784.17144/4_cor_high_edu_ukr_ukr.pdf](file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Rar$DIa9784.17144/4_cor_high_edu_ukr_ukr.pdf).

Лілія ЗОЛОТУХІНА

професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

ЩОДО ПОРЯДКУ РОЗГЛЯДУ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Однією з характерних рис методу трудового права є поєднання централізованого та локального, нормативного та договірної регулювання. Ця особливість методу трудового права є об'єктивною потребою, оскільки вона дозволяє створити гнучку модель регулювання трудових відносин, яка враховує особливості кожного підприємства. Інтереси роботодавця та працівників не завжди збігаються, а частіше вони є протилежними і тому необхідно знайти засіб, який би оптимальним чином забезпечив баланс цих інтересів. Відомо, що багато умов як трудового, так і колективного договору потребують фінансових, організаційних та інших зусиль з боку роботодавця, який не завжди зацікавлений поступатися своїми інтересами. Тому, нерідка ситуація, коли виникає конфлікт інтересів сторін трудових відносин, який може перерости у трудові спори.

Відповідно до ст. 221 Кодексу законів про працю, трудові спори

розглядаються комісіями по трудових спорах, районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами. Такий порядок розгляду трудових спорів, що виникають між працівником і власником або уповноваженим ним органом, застосовується незалежно від форми трудового договору[1].

Отже, коли працівник вважає, що його право на працю порушено, можна скористатись своїм конституційним правом на судовий захист або обрати Комісію по трудових спорах як юрисдикційний орган вирішення конфлікту. Проте, наскільки можна бути впевненими, що рішення суду або Комісії по трудових спорах задовольнить сторони? А якщо при цьому хочеться зберегти нормальні стосунки з роботодавцем? А він так само, можливо, не хоче втрачати цінного співробітника і взагалі зацікавлений, щоб була збережена конфіденційність процесу.

Тоді треба домовлятися, і, якщо сторони трудових відносин не можуть зробити це самостійно, то в нагоді стане медіація.

Відповідно до статті 1 Закону України “Про медіацію”, медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. При цьому дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов’язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних. Медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу [2].

Можливість врегулювання трудових спорів шляхом медіації передбачена і Кодексом законів про працю. Відповідно до ст. 222¹ трудовий спір між працівником і власником або уповноваженим ним органом незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію» з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом. Договір про проведення медіації та угода за результатами медіації у трудових спорах укладаються в письмовій формі.

У разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації сторони медіації мають право звернутися для розгляду трудового спору до органів, передбачених статтею 221 Кодексу законів про працю.

Ефективним інструментом активного застосування медіації у вирішенні трудових спорів є передбачення її у трудових договорах чи локальних нормативно-правових актах і актах роботодавця. Медіаційне застереження у локальних актах роботодавця чи письмовому трудовому договорі може містити ряд положень, зокрема щодо вибору медіатора: який механізм його призначення, кваліфікаційні характеристики; умови конфіденційності:

обмеження використання відомостей, які були отримані під час проведення процедури медіації, у майбутніх судових спорах чи інших конфліктних ситуаціях; порядок проведення зустрічей з медіатором: разом чи окремо; порядок розподілу витрат у разі залучення зовнішнього медіатора, а не передання вирішення конфлікту внутрішній комісії з трудових спорів; обов'язковість домовленостей, прийнятих за результатами проведеної медіації, і відповідальність за недотримання як інструмент стимулювання. Тоді участь у медіації з боку працівника стає певним обов'язком [3].

Проте необхідно зауважити, що не може йти мова про медіацію, коли має місце пряме порушення трудового законодавства, законодавства з охорони праці, недотримання мінімальних гарантій з оплати праці та інших соціальних гарантій тощо стосовно працівника чи певного кола працівників. Вона безсила, і збереження стосунків неможливе, якщо працівник за своєю природою є маніпулятором і намагається штучно створювати конфліктні ситуації, аби отримувати певні «преференції» від керівництва.

Необхідно пам'ятати, що головне завдання медіатора полягає в тому, щоб допомогти опонентам розпочати переговори, а також створити і підтримувати атмосферу продуктивності і орієнтованості на позитивний підсумок. Завданням же сторін спору є пошук конкретних можливостей для вирішення конфлікту. Іншими словами, медіатор не є арбітром, який вирішує питання про правоту кого-небудь, а лише мотивує сторони на пошук будь-якого прийняттого консенсусу [4].

Медіація у світовій практиці загальноновизнано вважається ефективним способом вирішення трудових спорів. Так, у Канаді процедура примирення у вирішенні трудових спорів до звернення до інших способів захисту трудових прав установа в якості обов'язкової. При цьому в Канаді медіація вперше з'явилася саме в трудових відносинах. У США основа для подальшого розвитку інституту медіації також була закладена в трудових відносинах, у зв'язку з тим що часто виникали конфлікти між утвореними профспілками і роботодавцями.

Прийняття Закону України «Про медіацію» та внесення у зв'язку з цим змін до Кодексу законів про працю, повинно надати поштовх до збільшення розгляду трудових спорів шляхом медіації. Час не стоїть на місці, і модель управління підприємствами, побудови відносин між роботодавцем і працівниками все більше віддаляється від ієрархічної, набуваючи ознак кооперації рівноправних елементів, де є місце переговорам, домовленостям і вирішенню конфліктів мирним шляхом. Скориставшись процедурою мирного врегулювання конфлікту, є висока ймовірність того, що інтереси сторін трудових відносин будуть враховані, а результат задовольнить обидві сторони.

---

1. Кодекс законів про працю. Закон України від 10 грудня 1971 р. № 332-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

2. Про медіацію. Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

3. Загрія Н. Медіація в трудових спорах: коли варто використовувати, а коли ні. URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/mediaciya-v-trudovih-sporah-koli-varto-vikoristovuvati-a-koli-ni.html>.

4. Серєда О.Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудових спорів. URL : <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Sereda18.pdf>.

Василь ІЛЬКОВ

суддя Дніпропетровського
окружного адміністративного суду
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ПРИНЦИП ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Загальновідомими стали положення статті 6 Кодексу адміністративного судочинства, згідно з якими суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права (одноособово чи колегіально), відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Цей фундаментальний принцип потрапив вперше в Україні до процесуального закону 6 липня 2005 року – Закон № 2747-IV – саме після прийняття Кодексу адміністративного судочинства України.

Актуальність застосування принципу верховенства права зумовлена необхідністю належного та повного захисту прав, свобод та саме інтересів фізичної особи чи юридичної особи у сфері публічно-правових відносин. Тобто особа повинна захистити свої права та отримати певний результат, а не звертатись численну кількість разів до суб'єкта владних повноважень вже з наявним рішенням суду, яке не виконується.

Питання проблематики верховенства права під час здійснення правосуддя була предметом дослідження у працях В.Б. Авер'янова, В.М. Бєвзенко, М.І. Козюбри, Р.О. Куйбіди, В.В. Лемака, О.В. Петришина, Л.Р. Наливайко, П.М. Рабінович, М.В. Савчина, М.І. Смоковича та інших видатних вчених та практиків.

Принцип «the rule of law» – верховенство права, імплементований як на національному рівні, так і на міжнародному. Це фундаментальний правовий принцип і правова доктрина. Верховенство права різко контрастує з ідеєю, що суб'єкт владних повноважень може бути вище закону.

У сфері адміністративного судочинства верховенство права, як правило, вченими-правознавцями пов'язується із положеннями ст. 3 Основного Закону України, відповідно до яких Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст

і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Власне тлумачаться положення статті 6 КАС України.

У цьому контексті, стверджує О. Петришин, правова проблематика постає тісно пов'язаною із соціалізацією індивідів, особливостями менталітету та національної правової культури, становленням інститутів громадянського суспільства, участю громадян у правоутворенні, зокрема виявленні потреби у правовому регулюванні суспільних відносин, формуванні соціальних очікувань щодо його спрямованості та змісту, обговоренні проектів законів та інших нормативно-правових актів, реалізації й ефективності законодавства [2, с.74].

У правових актах Ради Європи посилення на верховенство права містяться: у преамбулі Статуту Ради Європи, яка посиляється до «відданості» держав-членів «духовним та моральним цінностям, що є спільною спадщиною їхніх народів та справжнім джерелом свободи особи, політичної свободи і верховенства права – принципів, що становлять підвалини кожної правдивої демократії» преамбулі Європейської Конвенції з прав людини, в якій зазначається, що «уряди європейських країн... є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи та верховенства права». Також, у рамках Організації Об'єднаних Націй – у преамбулі Загальної декларації прав людини (1948).

Принцип верховенства права у адміністративному судочинстві безпосередньо пов'язаний з відправленням адміністративного судочинства, і в цьому контексті цей принцип повинен передбачати, що суд (склад суду), який здійснює відправлення адміністративного судочинства, крім дотримання положень матеріального та процесуального законодавства, повинен також враховувати й особливості тих чи інших прав особи, які така особа вважає за необхідне захистити в адміністративному суді.

Як прояв принципу верховенства права, особливо необхідно відзначити заборону, встановлену КАС, у відмові в розгляді та вирішенні адміністративної справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини.

Для адміністративного судочинства основою принципу верховенства права є обов'язок держави, в особі уповноважених органів, здійснювати свою діяльність, визначати шляхи подальшого розвитку відповідно до пріоритетності прав та свобод людини і забезпечити гарантії їх реалізації. Саме робота та виконання функцій суб'єктом владних повноважень – має реалізуватися, виходячи з потреб реалізації й захисту прав людини.

Найважливішою складовою відправлення правосуддя адміністративними судами є повне і всебічне слідування принципу верховенства права. Основними складовими та напрямками щодо реалізації принципу верховенства права виступають:

- 1) забезпечення кожній особі можливості доступу до суду – захисту порушеного права та інтересу;
- 2) незалежність адміністративного суду, адміністративні суди мають конституційно-правовий статус;
- 3) неупередженість адміністративного суду;
- 4) реалізація процесуальних прав учасників судового розгляду;
- 5) гласність судовий розгляду;
- 6) виконання судового рішення та реалізація встановленого судового контролю;
- 7) юридична визначеність та сталість судової практики.

Згідно з позицією Конституційного Суду України «одним із проявів верховенства прав є те, що об'єктивне право не обмежується лише законодавством як однією із його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства» [3].

З іншого боку, даний принцип виступає для позивача гарантією забезпечення юрисдикційної та правозахисної визначеності під час прийняття до розгляду і в подальшому процесі вирішення справи адміністративної юрисдикції, що повинно нівелювати прогалини у законодавстві, яке регулює взаємовідносини між суб'єктами владних повноважень та невладними учасниками адміністративного судочинства. Відповідно до цього принципу адміністративний суд не може без аргументації відмовитися від розгляду справи. Отже, сутність принципу пріоритету прав і свобод людини і громадянина знаходить свій прояв у створенні умов для повноцінної участі громадян на рівних з суб'єктами владних повноважень засадах в адміністративному судочинстві і в спрямованості адміністративного суду до здійснення судочинства в такому режимі, що гарантував би остаточний захист права і законні інтереси кожного громадянина в усіх сферах державного управління.

Саме адміністративні суди в Україні покликані реалізовувати принцип верховенства права, який визнається і діє в Україні.

Під час розгляду справ адміністративної юрисдикції у судах здійснюється поглиблене вивчення та дослідження суддями положень окремих галузей спеціального законодавства та практики його застосування, зростає професіоналізм суддів і, отже, запроваджується більш надійна система захисту прав людини і основоположних свобод. Ймовірно, що саме в адміністративному судочинстві не є можливим запровадження штучного інтелекту.

Таким чином, основою адміністративного судочинства є забезпечення верховенства права, дотримання особистих прав, захист свобод та майна громадян, гарантуючи за допомогою процесуальних вимог шляхом саме ефективного захисту права відповідної особи, суд може скасовувати рішення

суб'єкта владних повноважень та зобов'язувати такого суб'єкта владних повноважень прийняти рішення з метою захисту прав та інтересів особи, яка звернулася до суду.

Також згідно з положеннями статті 129 Конституції України, суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

1. Кодекс адміністративного судочинства України: текст прийнятий Верховною Радою України 6 липня 2005 року: (із змінами та доповненнями станом). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

2. Петришин О. В. Право як соціальне явище: особливості юридичного підходу. *Проблеми філософії права*. 2006-2007. Том IV-V. С.73-83.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.

Олександр КИРИЧЕНКО

завідувач кафедри права

Міжнародного класичного університету
імені Пилипа Орлика (м. Миколаїв),

доктор юридичних наук, професор

КОРІННЕ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТА КРАЇНИ, ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ І ВСІЄЇ СИСТЕМИ АНТИДЕЛІКТНИХ ОРГАНІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Дуже гостра необхідність докорінного реформування інституту президента держави, органів прокуратури та всієї системи антиделіктних органів у контексті вимог ч. 1 ст. 8 Конституції України [4] у частині визнання та дії принципу верховенства права та п. 57 розд. IV Доповіді Венеціанської комісії «Верховенство права», згідно з якими, «понад те, має існувати установа або організація – як обвинувач, який певною мірою має бути теж незалежною від виконавчої влади і який забезпечує, щоб порушник закону – навіть якщо потерпілі не заявляють про це – постав перед судом» [1], коротко обґрунтована у низці авторських публікацій [2, с. 52–62; 3, с. 13 та ін] наступним чином.

Фактично через вимоги ч. 2 ст. 3, ч. 6 ст. 55 та ч. ч. 1, 2 ст. 102 Конституції України [4] українська держава є власне президентською республікою. Адже тільки Президент країни та жодний інший суб'єкт владних повноважень може виступати на міжнародній арені від імені держави та зрештою відповідає за неухильне дотримання Основного

закону та інших правових актів та правового статусу всіх співвітчизників [2, с. 52; 3, с. 27].

Для цього ч. 6 ст. 55 Конституції України надає президентові країни у розпорядження будь-які кошти, які прямо не заборонені законом [4], а вимоги ч. 2 ст. 3 та ч. 1, 2 ст. 102 Конституції України [4] покладають на даного особливого суб'єкта владних повноважень обов'язок з тим, щоб він негайно припиняв незаконні діяння та/або скасовував нелегітимні рішення та/або правові акти інших суб'єктів владних повноважень, а також хоча б і остаточні, але незаконні судові рішення [2, с. 52; 3, с. 27–28].

Необхідно також мати на увазі, що фактично відсутні терміни давності для застосування Президентом країни з метою виконання вимог ч. 2 ст. 3, ч. 6 ст. 55 та ч. 1, 2 ст. 102 Конституції України [4] власне зазначених засобів забезпечення неухильного дотримання на території держави будь-яких правових актів та правового статусу всіх співвітчизників, практично – всіх без винятку осіб, які проживають або з іншим правовим статусом, що перебувають на території держави. Терміни давності існують з певними винятками лише застосування заходів карально-виховної юридичної відповідальності [2, з. 52; 3, с. 28].

Зазначені цілі також ніяк не можна досягти без реального докорінного перетворення та повноважень органів прокуратури на Праву руку президента держави з поверненням та оновленням власне у Конституційному кодексі України (а також відновити або передбачити в Основному законі будь-якої іншої країни світу) природної функції прокуратури щодо здійснення нагляду за точним, одноманітним та неухильним дотриманням законів та інших правових актів з боку будь-яких соціосуб'єктів, а як наслідок, і за найбільш ефективним, раціональним та якісним виконанням суб'єктами владних повноважень базової конституційної обов'язки держави щодо пізнання, визнання, забезпечення та неухильне дотримання правового статусу всіх співвітчизників, попередження порушення даного правового статусу та у разі порушення – за максимально можливим його відновленням [2, с. 53; 3, с. 28].

У такому разі інститут президента держави та органи прокуратури повинні набути статусу особливої наглядової гіпергілки державної влади за здійсненням зазначеного нагляду за точним, одноманітним та неухильним дотриманням законів та інших правових актів з боку представників усіх інших гілок державної влади (правотворчої, правозастосовної, антиделіктної) та всіх інших суб'єктів владних повноважень та інших соціосуб'єктів держави, а як наслідок, і за найбільш ефективним, раціональним та якісним виконанням суб'єктами владних повноважень базисного конституційного обов'язку держави щодо пізнання, визнання, забезпечення та неухильного дотримання правового статусу всіх співвітчизників, оперативного попередження порушення їх правового статусу та максимально можливого його відновлення [2, с. 53; 3, с. 28].

І власне така сутність та функції інституту президента країни та органів прокуратури та забезпечують належне виконання цитованих вимог п. 57 розд. IV Доповіді Венеціанської комісії «Верховенство права» [1; 2, с. 53; 3, с. 28].

Ґрунтуючись на викладених положеннях, доцільно подати таке коротке обґрунтування гострої необхідності докорінного реформування всієї системи існуючих антиделіктних органів та появи нових органів [2, с. 51-52; 3, с. 27; 5, с. 10–13], насамперед суду, публічнотури, адвокатури, слідотури, експертнотури, ордістотури та виконавці. У такому аспекті варто підтримати запропоновану ще 2010 року Інноваційну доктрину корінного реформування традиційної судової влади в єдиний антиделіктний орган в особі Верховного суду України, а також будь-якої іншої держави світу, з вичерпним набором судових палат (конституційної, антикримінальної, адміністративної, трудової, де-факто майново-договірної або цивільної та де-юре) майново-договірної або господарської, арбітражної, економічної), які мають дублюватися на рівні обласних судів та бути реалізовані за допомогою відповідної спеціалізації суддів місцевих судів [2, с. 70; 3, с. 28–29; 5, с. 42–43].

Існуючу функцію прокуратури щодо процесуального керівництва слідством (дівзнанням, попереднім слідством) доцільно передати керівникам слідчих підрозділів слідотури, об'єднаних на основі принципу єдиноначальності по всьому спектру підслідності [2, с. 64; 3, с. 29] з реалізацією та принципом спеціалізації слідчих по окремих категоріях справ.

Функцію ж звинувачення та іншого захисту правового статусу потерпілого необхідно передати заново створеному антиделіктному органу – публічнотурі, який також покликаний діяти на принципі єдиноначальності, отримувати заробітну плату працівників та інше матеріально-технічне забезпечення лише від держави та мати два підрозділи:

а) звинувачення та іншого захисту правового статусу потерпілого у всіх видах судочинства та інших ситуаціях представлення інтересів потерпілих перед суб'єктами владних повноважень;

б) іншої пов'язаної з цим юридичної допомоги [2, с. 64; 3, с. 29].

У межах цієї діяльності також має бути реалізований принцип спеціалізації обвинувачів за окремими категоріями справ у всіх видах судочинства та інших ситуаціях представлення інтересів потерпілих перед суб'єктами владних повноважень.

У такому разі корінному реформуванню необхідно піддати і адвокатуру, яка також повинна діяти на принципі єдиноначальності з аналогічною відповідною спеціалізацією адвокатів, отримувати заробітну плату працівників та інше матеріально-технічне забезпечення тільки від держави, а отримання будь-якої матеріальної та іншої вигоди від клієнта або його інтереси від будь-якого іншого соціосуб'єкта необхідно

розцінювати, як і щодо будь-яких інших антиделіктологів, не інакше як хабар (отримання неправомірної вигоди) або побори зі значно посиленою (аж до смертної кари) карально-виховною антикримінальною відповідальністю, а в структурі даного антиделіктного органу також повинні бути лише два підрозділи:

а) захисту правового статусу правопорушників у всіх видах судочинства та інших ситуаціях представлення інтересів правопорушників перед суб'єктами владних повноважень;

б) іншої пов'язаної з цим юридичної допомоги [2, с. 64; 3, с. 29].

У контексті найбільш ефективного, раціонального та якісного пізнання, визнання, забезпечення та дотримання правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів, оперативного попередження його порушення, у разі порушення максимально можливого відновлення та неухильного залучення осіб, винних у вчиненні цих правопорушень, до відповідного виду, характеру та ступеня тяжкості юридичної відповідальності має бути докорінно реформована сутність, функції та система та всіх інших антиделіктних органів [2, с. 51–52; 3, с. 27; 5, с. 10–13], особливо, слідотури, експертнотури, ордистотури та виконавці [2, с. 65–66; 3, с. 30], які також мають бути у вигляді єдиного антиделіктного органу та побудовані на принципі єдиноначальності з поєднанням за принципом спеціалізації всіх існуючих видів відповідної антиделіктної діяльності, а саме:

1. Наслідки – у межах спеціалізації такої діяльності з антиделіктних органів, що її здійснюють.

2. Експертних досліджень у всіх основних видах судочинства: конституційному, антикримінальному, адміністративному, трудовому, де-факто майново-договірному або цивільному та де-юре майново-договірному або господарському (арбітражному, економічному та ін.).

3. Ордистичну діяльність – у межах спеціалізації такої діяльності з антиделіктних органів, що її здійснюють.

4. Виконавча діяльність – виконання остаточних судових рішень або рішень інших повноважних органів з усіх видів судочинства з існуванням двох департаментів:

4.1. Виправно-трудоного чи пенітенціарного (виконання судових рішень щодо засудження підсудного до смертної кари чи іншої вищої міри покарання та позбавлення чи іншого обмеження його свободи).

4.2. Виконання інших судових рішень та виконавчих проваджень.

З метою реалізації викладених інноваційних підходів щодо корінного реформування сутності, функцій та системи антиделіктних органів та відповідного забезпечення дотримання правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів О.О. Кириченко та інші представники наукової школи юриспруденції професора Аланкіра розробили інноваційні редакції 13 статей перспективного Конституційного кодексу України, а також будь-якої іншої країни світу, які доцільно подати у цьому збірнику тез

доповідей конференції у вигляді серії окремих публікацій під єдиною назвою – «Інноваційні конституційні засади забезпечення дотримання правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів у контексті дії принципу верховенства права».

1. Верховенство права. Доповідь, схвалена Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанською Комісією) на 86-му пленарному засіданні. Венеція. 25 – 26 березня 2011 р. URL : [https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2011)003rev-ukr).

2. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>.

3. Кириченко О.О., Косаревська О.В. Корінне реформування інституту президента держави, органів прокуратури як його правої руки та всієї системи антиделіктних органів: частина 1. *The Journal of Eastern European Law*. Журнал східноєвропейського права. Міжнар. наук.-метрич. Бази : Index Copernicus International, HeinOnline. 2021. № 95. С. 23–37. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/kirichenko_kosarevskaya_95.pdf.

4. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-ІХ від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. [Zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua) : веб-сайт. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

5. Новітня концепція реформування судової влади України : навч. посібник. Є.В. Кириленко, С.А. Кириченко, Т.О. Коросташова, Ю.О. Ланцедова, О.С. Тунтула ; за наук. ред. О.А. Кириченка. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 60 с.

Ігор КОПОТУН

проректор з міжнародних зв'язків
Академії ГУСПОЛ (Чеська Республіка),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Микола РУДИК

викладач кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Існування міжнародних нормативно-правових актів, що закріплюють стандарти поведінки учасників дорожнього руху та усіх тих, хто користується автошляхами дає змогу не тільки уніфікувати правила, норми і стандарти, що стосуються забезпечення дорожнього руху не тільки на території певної держави та й у світі загалом, а також удосконалити

внутрішнє транспортне законодавство в частині визначення та закріплення статусу учасників дорожнього руху та приведення його до певних міжнародних стандартів.

Досвід низки країн показує, що шанси на успіх у розробленні та застосуванні ефективних стратегій із скорочення дорожньо-транспортного травматизму зростають, якщо ця функція і відповідальність покладається на окрему державну установу, що має повноваження і бюджет для планування та здійснення своїх програм та координації діяльності усіх зацікавлених сторін.

В окремих країнах національні програми щодо інформаційного забезпечення безпеки дорожнього руху розробляються спеціально створеними національно-технічними й науковими організаціями. Так, у Великобританії існує Науково-дослідна дорожня лабораторія Великобританії, в Австралії – Австралійська рада із дослідження у сфері доріг, у США – Національне управління безпеки дорожнього руху, Рада із дослідження у сфері транспорту. Використання наукових досліджень цих установ зумовило важливі зміни та запровадження інноваційних підходів, які покликані забезпечити безпеку дорожнього руху загалом.

Цікавим є досвід Німеччини, де підвищення безпеки дорожнього руху є одним із пріоритетів транспортної політики федерального уряду та Федерального міністерства транспорту, будівництва і міського розвитку (BMVI). Основним партнером Федерального міністерства є Німецька рада з безпеки дорожнього руху, яка об'єднує понад 200 організацій.

У Данії особи, у чийй крові виявлено 0,5 проміле алкоголю, призначають штраф у розмірі одного місячного заробітку, у Швеції та Іспанії таким водіям загрожує тюремне ув'язнення. В Італії 1,5 проміле означає конфіскацію транспортного засобу, який примусово продається з аукціону.

Основний акцент у зарубіжному законодавстві робиться на матеріальній відповідальності порушників, яка полягає не лише у встановленні великих розмірів штрафів, але й у конфіскації автотранспортних засобів, позбавленні водійських прав, прив'язці кількості і серйозності порушень до плати за обов'язкову річну страховку автомобіля, що так само пов'язано із впровадженням так званої системи штрафних балів, яка діє в Німеччині, США. Це означає, що коли водій набирає за рік штрафні очки за допущені порушення правил дорожнього руху, сума його страховки, яка становить, наприклад, до 1 000 євро, збільшується ще на 500 євро, на другий рік – на 1 000 євро, на третій – на 2 000 євро.

Умовою успішного забезпечення безпеки дорожнього руху є те, що в багатьох країнах світу процедура стягування штрафів організована в такий спосіб, що особа, яка вчинила порушення, не може уникнути покарання шляхом підкупу поліцейських, оскільки особистий контакт відсутній, оформлення процедур відбувається у письмовому вигляді чи у формі листів. Наприклад, у Великобританії, коли поліція хоче знати, хто керував автомобілем у момент фотографування, штраф за незнання чи ненадання цієї

інформації перевищує той, який стягується за більшість правопорушень.

У Болгарії введена заборона на розмови по мобільному телефону під час їзди в муніципальному транспорті не тільки водіям, але і пасажиром, оскільки під впливом радіохвиль, що йдуть з мобільних телефонів, можуть відбуватися збої в роботі електронного устаткування автобусів і трамваїв, що може призвести до аварії. А у Франції з липня 2012 р. кожний водій повинен мати алкотестер (одноразового використання), за його відсутність стягується штраф у розмірі 11 євро.

Як свідчить досвід країн Європейського Союзу, подальше зниження показників аварійності потребує здійснення комплексу заходів щодо підвищення безпеки дорожнього руху, основою яких є проведення аналізу факторів, що зумовили виникнення ДТП, та відхід від позицій першочергового звинувачення водія чи пішохода.

Україною вже зроблено перші кроки на шляху досягнення успішного забезпечення безпеки дорожнього руху, вагомим кроком стала Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2020 року та до 2024 року, однак імплементація міжнародного досвіду в національне законодавство забезпечення безпеки дорожнього руху є вельми актуальною, адже вона дасть змогу вдосконалити реалізацію галузевих пріоритетів на національному, регіональному й місцевому рівнях, уникнути помилок, прорахунків, передбачити шляхи їх вирішення, обрати найбільш ефективні засоби для досягнення поставлених цілей та завдань.

---

1. Басс В. О. Досвід європейських країн у сфері правового регулювання безпеки дорожнього руху. *Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 16 листоп. 2018 р). Кривий Ріг, 2018. С. 19–22.

2. Козоріз В. Досвід країн Європи щодо управління безпекою дорожнього руху. URL: <http://www.tur.org.ua/news/dosvid-krayin-ievropishchodoupravlinnya-bezpekoju-dorozhnogo-ruhu>.

3. У Європі посилили правила дорожнього руху. URL : <http://novynar.com.ua/business/221071>.

4. Транспортна політика України та її наближення до норм Європейського Союзу Т. Сирийчик, А. Фургальські, Ч. Клімкевич, М. Камола та ін. /за ред. Марчіна Свенчіцкі. Київ: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. 102 с.

5. Микулець В. Ю. Інформаційно-правові засади безпеки дорожнього руху: міжнародний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 10. С. 100–103.

6. Про схвалення Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 черв. 2017 р. № 481-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/481-2017-%D1%80?lang=en>.

7. Про схвалення Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від від 21 жовт. 2020 р. № 1360-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-%D1%80#Text>.

Олександр КИРИЧЕНКО

завідувач кафедри права,
доктор юридичних наук, професор

Інна БОНДАРЕНКО

здобувач вищої освіти за першим
(бакалаврським) рівнем
за спеціальністю 061 Журналістика
Міжнародного класичного університету
імені Пилипа Орлика (м. Миколаїв)

**ІННОВАЦІЙНЕ РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ
АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ В КОНТЕКСТІ
ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА**

Удосконалення законодавчого розуміння сутності академічного плагіату та інших базисних способів прояву академічної недоброчесності, що найбільш повно представлені у розд. IV «Порушення академічної доброчесності» проекту Закону України «Про академічну доброчесність» [3], доцільно окреслити таким чином у контексті безумовного дотримання принципу верховенства права.

У ст. 15 «Види порушень академічної доброчесності» даного розділу проекту закону наведений вичерпний перелік наступних порушень академічної доброчесності: академічний плагіат, зловживання результатами освітньої (освітньо-творчої) або наукової (науково-технічної) діяльності, обман, фабрикація, фальсифікація та присвоєння авторства, створення академічного тексту на замовлення, несамостійне виконання завдання, порушення вимог щодо оцінювання, протиправний вплив та отримання неправомірної вигоди, неспроможність ідентифікувати порушення академічної доброчесності та протистояти цим порушенням.

У той же час поміж проявів академічної недоброчесності не вказана так звана «унікальність академічного тексту», яку переважна більшість організаторів різних наукових заходів відверто непрофесійно розглядають в якості академічного плагіату і вона є підставою для відмови у прийнятті та/чи у недопуску для участі відповідних академічних текстів у цих наукових заходах і тим більше в оприлюдненні такого тексту. Наприклад, в інформаційному листі з проведення міжнародної науково-практичної конференції «Академічна доброчесність. Виклики сучасності», 22–23 березня 2022 р., Львів, Українська академія друкарства, вказується : «Зверніть увагу, що матеріали учасників буде перевірено на унікальність, роботи з менш ніж 70 % унікальності НЕ БУДУТЬ розглянуті» [1].

Але, *по-перше*, як виконати дану вимогу юристам, які готуються свої доповіді на основі правових актів, зміст яких має цитуватися?

По-друге, у даному випадку забувають про те, що може навіть й один відсоток нового тексту та/чи відповідним чином упорядкований і вже відомий текст перетворити увесь текст із словесної схоластики у наукове відкриття чи, принаймні, в оприлюднення суспільно корисного інноваційного підходу.

По-третє, необхідність повторення положень власних розробок чи інших авторів виникає унаслідок недосконалості здійснення вітчизняної та й закордонної наукової діяльності у частині наявності чисельності різних наукових та інших видань, побачити поміж яких ті чи інші інноваційні підходи фактично неможливо чи, принаймні, потребує витрат дуже багато часу, зусиль та іноді й спеціальних навичок.

А якби хоча б в межах кожної з країн існувало одне єдине наукове видання за всіма науковими спеціальностями, спеціалізаціями і субспеціалізаціями, яке б приймало на безоплатній основі для електронного та паперового оприлюднення будь-які наукові результати без обмеження обсягу та без будь-якого наукового рецензування (реакція на певні положення може бути висловлена лише у відповідній виносці чи в окремій публікації), але із належним безоплатним редагуванням із залишенням, за наявності вимоги автора, й авторської редакції певного терміна чи речення або абзацу та ін., то й у повторенні оприлюднення власних результатів чи результатів інших авторів не виникало б необхідності, а оприлюднення незначного розвитку чи доповнення цих результатів можна було б робити без повторного оприлюднення й раніше оприлюднених результатів. Адже знайти такі вже оприлюднені раніше результати та розглянути у взаємозв'язку із незначною частиною їх доповнення чи розвитку вже було б нескладно як автору, так й всім іншим зацікавленим особам.

По-четверте, треба також позбавитися й акредитаційної. планової та іншої залежності наукової діяльності [2, с. 26], що примушує «займатися» наукою випадкових осіб або за відсутності у відповідний період часу «наукової музи» повторювати наукові результати, та/чи наукового булінгу, внаслідок чого автори вдаються до висвітлення своїх наукових результатів в публікаціях інших авторів чи під псевдонімом або під ім'ям іншого автора.

Власне тому положення ч. 2 ст. 16 «Академічний плагіат та зловживання результатами освітньої (освітньо-творчої) або наукової (науково-технічної) діяльності» вказаного проєкту закону, згідно якої «зловживання результатами освітньої (освітньо-творчої) або наукової (науково-технічної) діяльності полягає у створенні академічного тексту з порушенням вимог частини п'ятої статті 5 цього Закону з метою досягнення кількісних показників, потрібних для проходження атестації, підтвердження кваліфікації, отримання наукового ступеня, вченого звання, посади» [3], породжені самим освітянським міністерством, яке вимагає

кожен раз власне нових академічних результатів і певної їх кількості «для проходження атестації, підтвердження кваліфікації, отримання наукового ступеня, вченого звання, посади», незважаючи на те, що й наявних попередніх результатів, які лише оприлюднені не у тій формі чи не у тому науковому виданні або не в тій країні, було б достатньо для підтвердження відповідної кваліфікації науково-педагогічного чи педагогічного працівника.

А для перевірки так званої «унікальності академічного тексту» немає значення у якому виданні, в якій країні чи в якій власне формі вже були оприлюднені наукові чи педагогічні результати, які ж до цього не були піддані експертній міністерській чи іншій оцінці або були піддані з явним заниженням їх наукової чи педагогічної значимості до рівня того питання, яке в той час розглядалося (кандидатської, а не докторської; дисертації, а не вченого звання; тощо).

По-п'яте, треба зрозуміти й те, що за таких підстав – розгляд й так званого самоцитування чи самоплагіату в якості одного із базисних проявів академічної недоброчесності виглядає відверто непрофесійним.

По-шосте, треба відмовитися від обмеження обсягу представлення наукових результатів у вигляді не повного викладу, а тез доповідей на 1-5 сторінках і, тим більше, без посилань на використані джерела, що також провокує як академічний плагіат, так й низький рівень так званої «унікальності академічного тексту».

По-сьоме, не можна сприймати й заперечення того, а де взяти кошти на фінансування роботи такого роду видань? Адже й існуючі чисельні видання й так витрачають кошти, сумарна кількість яких, здається, значно перевищує ті витрати, які необхідні для фінансування єдиного всеукраїнського видання, що найбільш справедливо брати від навчальних і науково-дослідних установ у вигляді відсотку від кількості осіб, які навчаються чи проводять дослідження у цій установі, а за наявності чи у частині комерційної діяльності – від отриманого доходу.

Викладені зауваження мають бути враховані у контексті приведення існуючої псевдонаукової практики подолання академічного плагіату як одного із базисних проявів академічної недоброчесності у контексті безумовного дотримання принципу верховенства права без фактичного застосування у такому аспекті позанормативного розуміння так званої «унікальності академічного тексту чи інших академічних результатів» в умовах відсутності безкоштовного і доступного єдиного загально державного наукового видання за всіма науковими спеціальностями, спеціалізаціями і субспеціалізаціями в електронному та з дублюванням у типографському вигляді.

А за умов запровадження такого наукового видання, що має розглядатися в якості найбільш ефективного, раціонального та якісного способу подолання академічного плагіату, самоплагіату та інших проявів

академічної недоброчесності, викладені підходи до розуміння «унікальності академічного тексту чи інших академічних результатів» також мають бути докорінним чином переглянуті в контексті безумовного дотримання принципу верховенства права.

1. Академічна доброчесність. *Виклики сучасності*: інформ. лист про міжнар. наук.-практ. конфер. студентів та молодих учених, 22-23 березня 2022 р., Львів, Українська академія друкарства. URL : <https://www.uad.lviv.ua/naukova-diialnist/naukovtsiam/konferentsii-konkursy-vystavky/820-akademichna-dobrochesnist-vyklyku-suchasnosti>.

2. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>.

3. Про академічну доброчесність: проект Закону України. URL : https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12C_.pdf.

Євген КУРІННИЙ

професор кафедри адміністративного та фінансового права Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна),
доктор юридичних наук, професор

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ПОТРЕБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАКЦИНАЦІЇ В УКРАЇНІ

Серед головних складових сфери охорони здоров'я, профілактика захворювань серед громадян є однією з пріоритетніших, бо за умов ефективного використання відповідних медичних маніпуляцій, можливо якщо не повністю попередити, то максимально мінімізувати розповсюдження значної кількості небезпечних захворювань, які ще декілька десятиліть тому становили серйозну загрозу для людства (віспа, туберкульоз, чума, правець тощо).

Вакцинацію можна визнати найбільш поширеним та ефективним засобом профілактики не тільки згаданих вище захворювань, а й багатьох інших, що неодноразово викликали спалахи численних епідемій серед людства, або як зараз пандемії Covid-19.

На перший погляд, основним правовим інструментарієм, що має забезпечувати реалізацію відповідних груп суспільних потреб у сфері охорони здоров'я взагалі та вакцинації зокрема є норми так званого медичного права – комплексної галузі вітчизняного права, обумовленої специфічним предметом регулювання. Однак, якщо згадати позицію метра

української адміністративно-правової науки В.Б. Авер'янова стосовно комплексних галузей права, який вважав їх не інакше як комплексними галузями законодавства, а не власне галузями права [1, с. 11], то можна достатньо впевнено стверджувати, що основу згаданого “медичного права” складають адміністративно-правові норми, які разом з відповідними нормами, насамперед цивільного, кримінального, міжнародного, фінансового права, утворюють вітчизняне медичне законодавство (умовно медичне право).

Зasadничим законодавчим актом у сфері вакцинації можна вважати Закон України “Про захист населення від інфекційних хвороб” від 6 квітня 2000 року, у ч. 1 ст. 12 якого зазначається, що профілактичні щеплення проти дифтерії, кашлюка, кору, поліомієліту, правця, туберкульозу є обов'язковими і включаються до календаря щеплень [2].

Згаданий календар затверджений Наказом МОЗ України № 595 від 16 вересня 2011 року “Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів”. Цим же відомчим нормативно-правовим актом визначений Перелік медичних протипоказань та застережень до проведення профілактичних щеплень.

Календар профілактичних щеплень в Україні (далі – Календар) – нормативно-правовий акт центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, яким встановлюються перелік обов'язкових профілактичних щеплень та оптимальні строки їх проведення [3].

Не зважаючи на те високе соціальне значення, яке відіграють профілактичні щеплення у житті українських громадян, в останні 10-15 років в Україні суттєво знизилися показники відповідних вакцинацій.

Так, якщо у 2009 році близько 80% дітей до року були щеплені від поліомієліту і дифтерії, а 80% однорічних – від кору, то впродовж наступних років їхня кількість зменшилась кардинально – у 2014 вже 40% дітей мали щеплення від поліомієліту, у 2016 – 20% від дифтерії і 45% від кору [4].

Достатньо критична ситуація в Україні склалася у другій половині жовтня 2021 року, коли в умовах нової хвилі пандемії за офіційними даними кількість виявлених заражень коронавірусом досягла 20-26 тисяч випадків за добу, а число офіційно померлих від цієї хвороби щодня почало коливатися між у межах 6-8 сотень людей.

Серед причин такого стану речей, без сумніву, насамперед можна вважати низький рівень відповідної вакцинації серед українських громадян, що у значній мірі пояснюється недостатнім інформуванням громадян з боку держави, а також поширенням антивакциних настроїв, джерелами яких є не тільки внутрішні «розумники», а й зовнішні вороги.

Так, у звіті Ради національної безпеки та оборони (РНБО) від 28 жовтня 2021 року йде мова про те, що кампанію проти вакцинації від

коронавірусу в Україні проводить Росія – для цього пропагандисти використовують ЗМІ, соціальні мережі, включаючи Telegram-канали та месенджери [5].

Вітчизняні державно-владні структури не тільки виявляють численні факти зовнішньої інформаційної агресії, а й вживають відповідних заходів щодо активізації вакцинації проти COVID-19 (наприклад, Міністерство охорони здоров'я України своїм наказом від 04.10.2021 № 2153 затвердило перелік організацій, представники яких підлягають обов'язковій вакцинації проти COVID-19) [6].

Важливою особливістю положень нормативно-правових актів (законів, урядових постанов, наказів МОЗ України), що регламентують здійснення вакцинації в нашій державі, є те, що вони фактично складаються з адміністративно-правових норм, які за своїм обсягом домінують як у зальному медичному законодавстві, так й у його частині, що стосується порядку організації та проведення щеплень громадян.

Норми адміністративного права у медичній сфері (як і в інших важливих сферах соціального життя) мають значний потенціал забезпечувального, регуляторного, процесуального (процедурного), охоронного, виховного характеру. З їх можливостями не можуть порівнятися норми інших галузей права, як фундаментальних, так й основних.

Щоб у теперішніх складних умовах організації та здійснення вакцинації від коронавірусу продуктивніше використовувати адміністративно-правий потенціал, необхідно замінити малоєфективний у сучасних реаліях формат регулювання суспільних відносин вакцинації на більш дієвий – забезпечення суспільних потреб у цій сфері.

Згадані потреби стосовно вакцинації взагалі та вакцинації від COVID-19 зокрема, доречно поділити на дві складові: які безпосередньо стосуються відповідних щеплень та ті, що лише опосередковано пов'язані з ними.

До першої частини адміністративно-правових потреб у сфері вакцинації необхідно віднести ті, що стосуються: організації щеплень людей (визначення повного кола осіб, які підлягають вакцинації, переліку обов'язкових щеплень, медичних установ та медичних працівників, які здійснюють вакцинацію, порядок обліку осіб, які підлягають обов'язковій вакцинації, закупівлі якісних вакцин та дотримання умов їх зберігання, відповідна інформаційно-роз'яснювальна робота серед батьків дітей та інших громадян, які підлягають щепленню); забезпечення безпосередньої процедури щеплень (навченість та необхідна кваліфікація медперсоналу, належне дотримання та ведення календаря щеплень, вчасність та якість проведення щеплень, неприпустимість будь-яких зловживань з боку медперсоналу, ведення відповідних реєстрів та підготовка документів про здійснення вакцинації); здійснення контролю та адміністративно-правової охорони у сфері вакцинації (забезпечення постійного та дієвого контролю на усіх відповідних етапах та алгоритмах – від організації закупівлі до

безпосереднього використання конкретної вакцини, виявлення фактів скоєння адміністративних правопорушень, пов'язаних зі сферою вакцинації та притягнення винуватих осіб до адміністративної відповідальності).

Також, використовуючи різноманітні можливості адміністративно-правового забезпечення у сфері вакцинації, необхідно навчитись дуже вміло комбінувати імперативний метод з диспозитивним методом впливу, у більшості випадків надаючи перевагу останньому.

Наведені вище групи суспільних потреб за метою забезпечення можна кваліфікувати на три різновиди: організаційні; процедурні; контрольні та адміністративно-охоронні. За критерієм сприятливості умов реалізації, згадані потреби можна розділити на ті, що втілюються у життя у звичайних (сприятливих або переважно сприятливих) умовах та ті, що реалізуються в особливих (несприятливих) умовах (наприклад, як зараз в умовах пандемії коронавірусу).

Другий блок адміністративно-правових потреб, лише опосередковано пов'язаний з організацією та здійсненням вакцинації, але не дивлячись на це, даний комплекс потреб переважно стосується засадничих, установчих суспільних потреб та інтересів, що визначають характеристики організації та функціонування українського суспільства і держави. Остання, на відміну від соціально та економічно розвинутих країн світу, відрізняється своєю атиповістю, головною ознакою якої є неспроможність повно та своєчасно реалізувати покладені на неї основні функції та соціальні завдання (одним з яких є належний рівень медичного забезпечення громадян). Дана неспроможність є результатом невміння або, скоріше, не бажання формувати суспільний інтерес на основі об'єктивно існуючих суспільних потреб, на першому плані в осіб, відповідальних за це, часто є власний матеріальний інтерес з використанням широких можливостей займаної посади (згадаймо непрозорі закупівлі індійської вакцини від COVID-19 керівництвом МОЗ України на початку 2021 року).

---

1. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України: доктринальні аспекти реформування. *Право України*. 1998. № 8. С. 8–13.

2. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2000, № 29, ст. 228.

3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1159-11#n24>.

4. Діана Куришко. Вакцинація: чому українці бояться щеплень. *BBC News Україна*, 6 травня 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48040635>.

5. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/10/28/novyna/polityka/rosiya-provodyt-ukrayini-kampaniyu-proty-vakcynacziyi-rnbo>.

6. URL: moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-04102021--2153-pro-zatverdzhennja-pereliku-profesij-virobnictv-ta-organizacij-pracivniki-jakih-pidljagajut-obovjazkovim-profilaktichnim-sheplennjam.

Александр КИРИЧЕНКО

заведующий кафедрой права,
доктор юридических наук, профессор

Ирина КРИВАЯ

соискатель высшего образования
по первому (бакалаврскому) уровню
по специальности 081 Право
Международного классического
университета имени Филиппа
Орлика (г. Николаев, Украина)

ИННОВАЦИОННЫЕ КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОБЛЮДЕНИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА ГРАЖДАН И ИНЫХ СОЦИОСУБЪЕКТОВ В КОНТЕКСТЕ ДЕЙСТВИЯ ПРИНЦИПА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ЧАСТЬ 4

В целях реализации инновационных подходов по коренному реформированию сущности, функций и системы антиделиктных органов и соответствующего обеспечения соблюдения правового статуса граждан и иных социосубъектов в контексте неуклонного действия принципа верховенства права согласно требованиям ч. 1 ст. 8 Конституции Украины [4] и п. 57 разд. IV Доклада Венецианской комиссии «Верховенство права» [1] А.А. Кириченко и иные представители научной школы юриспруденции профессора Аланкира разработали инновационные редакции 13 статей перспективного Конституционного кодекса Украины, а равно любой иной страны мира [2, с. 68-84 и др.], из которых в данной публикации более целесообразно повергнуть дальнейшей научной апробации следующую :

VIII. «Базисные оперативные и бюрократические порядки наиболее эффективного, рационального и качественного предупреждения нарушения и восстановления нарушенного правового статуса различных видов социосубъектов»:

«1. Обеспечение надлежащей реализации базисной конституционной обязанности государства и основной направленности деятельности государственных органов возлагается на прокуроров и всех иных государственных служащих и на всех иных социосубъектов, которым государство делегировало осуществление определенных направлений общественной деятельности и/либо производства материальных благ и/или предоставления услуг.

Названные социосубъекты обязаны по требованию клиента (лица, имеющего намерение осуществить определенное деяние в пределах указанной или иной связанной с ней деятельности) бесплатно предоставить исчерпывающую письменную юридическую консультацию

по поводу соответствующего порядка и/или особенностей правовой регламентации той государственной или с разрешения государства иной деятельности, которую они осуществляют, и границ правомерности при этом осуществления клиентом своего деяния [3, с. 65].

Если в результате отказа предоставить такую консультацию или ее некачественности клиент нарушил правовой статус других социосубъектов, консультант несет соответствующего вида, характера и степени тяжести юридическую ответственность, в т. ч. возмещает в полном объеме причиненные убытки (физический и/или имущественный и/либо первичный и вторичный моральный вред; упущенную выгоду) [3, с. 66].

2. Наиболее эффективное, рациональное и качественное оперативное предупреждение нарушения, а в случае нарушения – максимально возможное восстановление правового статуса всех социосубъектов осуществляется следующими органами или субъектами властных полномочий государства и путем реализации таких порядков :

2.1. В оперативном порядке :

2.1.1. Самим правонарушителем, который с момента осознания того, что его деяние, решение или правовой акт может нарушить либо уже нарушил или нарушает правовой статус другого социосубъекта, обязан немедленно прекратить это деяние и/либо действие этого решения или правового акта и отменить данное решение или правовой акт, устранить причины и условия, способствовавшие совершению этого правонарушения, и максимально возможно восстановить правовой статус потерпевшего.

2.1.2. Непосредственным или высшим руководителем правонарушителя, который обязан, при наличии изложенных в п. 2.1.1 этой статьи обстоятельств, безотлагательно принять указанные меры, если они не были осуществлены либо были осуществлены ненадлежащим образом или не в полном объеме самим правонарушителем или иными лицами.

В случае невыполнения указанных действий руководители несут солидарную с правонарушителем юридическую ответственность.

2.1.3. Прокуратурой, которая действует по принципу единоначалия, и:

2.1.3.1. По собственной инициативе путем осуществления надзора за точным, единообразным и неуклонным соблюдением правовых актов любыми лицами и органами, которые находятся на территории государства, в т. ч. президентом страны, парламентом, правительством, ордистотурой, следотурой, судами, публичноотурой, адвокатурой, исполнитотурой и иными антиделиктными органами, и представления предписаний правонарушителю либо его непосредственному или высшему руководителю безотлагательно устранить все причины и условия, способствовавшие совершению правонарушения, прекратить незаконное

деяние и/либо действие противоправного решения или правового акта и максимально возможно восстановить нарушенный правовой статус потерпевшего.

2.1.3.2. При обращении потерпевшего или иных лиц вручить правонарушителю или его непосредственному или высшему руководителю предписание с требованиями, указанными в п. 2.1.3.1 данной статьи.

2.2. В бюрократически порядке :

2.2.1. Путем устного или письменного обращения потерпевшего к (в) :

2.2.1.1. Правонарушителю или к его непосредственному или высшему руководителю с требованием выполнить безотлагательно или в любом случае в пределах разумного срока действия, указанные в п. 2.1 настоящей статьи.

2.2.1.2. Прокуратуру, с возбуждением по инициативе данного органа в случае неисполнения или ненадлежащего исполнения требований предписания прокурора в порядке, предусмотренном п. 2.1.3 настоящей статьи, в интересах потерпевшего соответствующего вида судопроизводства и с направлением материалов в публичнотуру и адвокатуру для дальнейшего сопровождения в этом деле интересов соответственно потерпевшего и преследуемого лица в целях максимально возможного восстановления правового статуса потерпевшего и привлечения преследуемого лица к надлежащему виду, характеру и степени тяжести юридической ответственности, а также устранения причин и условий, способствовавших совершению данного правонарушения.

2.2.1.3. Публичнотуру, которая действует по принципу единоначалия и получения сотрудниками заработной платы и/или иных благ только от государства, и реализует указанное обращение потерпевшего и/или в его интересах иных лиц путем осуществления функции преследования правонарушителя и иной защиты правового статуса потерпевшего в судопроизводстве соответствующего вида в направлении установления объективной истины и разрешения только на этой основе антиделиктного дела либо в целях предупреждения правонарушений посредством иной письменной юридической помощи с полной юридической ответственностью за результаты такой помощи.

2.2.1.4. Адвокатуру, которая действует по принципу единоначалия и получения сотрудниками заработной платы и/или иных благ только от государства, и реализует обращение преследуемого лица путем осуществления функции защиты его правового статуса в судопроизводстве соответствующего вида в направлении установления объективной истины и разрешения только на этой основе антиделиктного дела или для предупреждения правонарушений посредством иной письменной юридической помощи с полной юридической ответственностью за

результаты такой помощи [3, с. 66].

2.2.1.5. Суд как единый антиделиктный орган в лице Верховного суда Украины, а равно любого иного государства, в составе которого действуют Конституционная, Антикриминальная, Административная, Трудовая, Де-факто имущественно-договорная и Де-юре имущественно-договорная судебные палаты, дублируемые на уровне областных и приравненных к ним городских судов, а также путем соответствующей специализации судей местных судов, и который действует на основе принципов территориальности, специализации и инстанционности следующим образом :

2.2.1.5.1. Конституционная, Антикриминальная, Административная, Трудовая, Де-факто имущественно-договорная и Де-юре имущественно-договорная судебные палаты областных и приравненных к ним городских судов? Местные суды, обеспечивающие по первой инстанции конституционное, антикриминальное, административное, трудовое, де-факто и де-юре имущественно-договорное судопроизводство по преследуемым лицам местного и районного уровня [3, с. 66–67].

2.2.1.5.2. – коллегии судей которых из пяти судей являются первой инстанцией по преследуемым лицам областного уровня либо по делам общественного резонанса областного уровня, а также пересматривают в порядке апелляции решение судей соответствующих специализаций местных судов [3, с. 67].

2.2.1.5.3. Конституционная, Антикриминальная, Административная, Трудовая, Де-факто имущественно-договорная и Де-юре имущественно-договорная судебные палаты Верховного суда Украины, а равно любого иного государства – коллегии судей которых из пяти судей являются первой инстанцией по преследуемым лицам общегосударственного и высшего уровня или по делам общественного резонанса общегосударственного и высшего уровня, а также пересматривают в порядке апелляции решения в качестве первой инстанции соответствующих коллегий судей судебных палат областного суда и кассационной инстанции на решения судей соответствующих специализаций местных судов, а объединенные коллегии судей в составе девяти судей соответствующей судебной палаты – в качестве апелляционной инстанции на решения коллегий судей этой же судебной палаты, вынесенных по первой инстанции.

2.2.1.5.4. Большая палата Верховного суда Украины, а равно любого иного государства, в которую избирается на постоянной основе по пять судей от каждой судебной палаты, являющаяся кассационной инстанцией по апелляционным решениям объединенных коллегий судебных палат данного суда.

Окончательными признаются лишь легитимные решения коллегий судей и иных кассационных инстанций Верховного суда Украины, а равно

любого иного государства, которыми являются таковые, что основаны на установлении такого уровня объективной истины по антиделиктному делу, которого достаточно для его правильного разрешения.

При этом нарушение требований определенных норм процедурных кодексов, которые не помешали и не могли помешать установлению по антиделиктному делу указанного уровня объективной истины, независимо от тяжести этих нарушений является основанием не для отмены соответствующего окончательного решения суда, а для привлечения виновного субъекта властных полномочий к надлежащему виду, характеру и степени тяжести юридической ответственности, если при этом не было обстоятельств, исключающих антисоциальность данного деяния.

3. Любое лицо, применяющее Основной и/либо конституционный (органический) и/или текущий закон и/либо подзаконный правовой акт, в случае установления нелегитимности определенных положений изменений либо дополнений в Основной закон, нарушение определенной нормой конституционного или текущего закона соответствующего положения Основного закона либо определенной нормой подзаконного правового акта соответствующих положений подзаконного акта высшей юридической силы и/либо текущего и/или конституционного (органического) закона и/либо положений Основного закона, должно отказаться от применения нелегитимной нормы правового акта и непосредственно применить соответствующую норму правового акта высшей юридической силы, а судья местного или областного суда должен отменить нелегитимную норму любого подзаконного правового акта соответствующего уровня инстанционности, судья Верховного Суда Украины, а равно любого иного государства – нелегитимную норму любого подзаконного правового акта общегосударственного уровня или текущего закона, а Большая палата Верховного суда Украины, а равно любого иного государства – нелегитимное положение изменений или дополнений в Основной или конституционный (органический) закон.

Если суды не справились с указанной задачей, то в любом случае ее решить призван институт президентства государства посредством соответствующих полномочий прокуратуры либо собственных полномочий с привлечением виновных лиц к соответствующему виду, характеру и степени строгости юридической ответственности [3, с. 67].

4. Потерпевший, который не получил в разумные сроки максимально возможного восстановления его правового статуса и/или привлечения лица, виновного в нарушении его правового статуса, к надлежащему виду, характеру и степени строгости юридической ответственности, имеет право на применение с соблюдением правил пропорциональности при необходимой обороне любых иных, прямо не запрещенных законом, средств воздействия на правонарушителя и/либо субъектов властных полномочий, которые по его обращению или иных в его интересах лиц

либо по собственной инициативе не приняли надлежащих мер, а если такое нарушение касается группы (трех и более) лиц или неопределенного круга лиц, то применение такого рода средств не имеет никаких правовых последствий для потерпевшего независимо от характера и степени тяжести убытков, которые были причинены правонарушителю и/либо указанным субъектам властных полномочий применением таких средств воздействия к ним [3, с. 67–68].

5. Не влечет за собой никаких правовых последствий для потерпевшего или для иных лиц, которые действовали в его интересах, причинение убытков, независимо от их характера и размера, также лицу или лицам :

5.1. Которое (которые) виновны в неприменении смертной казни к вменяемому лицу, совершившему умышленное убийство в состоянии вменяемости при отягчающих обстоятельствах отдельно или в составе иных криминальных правонарушений [3, с. 68].

5.2. В процессе их группового и/или вооруженного нападения даже одного человека на потерпевшего при обстоятельствах, которые давали ему основания полагать, что целью нападения является нанесение ему побоев и/либо причинение ему телесных повреждений и/или его убийство.

5.3. При его (их) насильственном (без согласия потерпевшего) проникновении в жилище или иное помещение, принадлежащее потерпевшему и/либо его родственникам или близким на праве собственности либо правомерного владения.

6. Гарантом соблюдения Основного и конституционных (органических) и текущих законов и подзаконных правовых актов, а также наиболее эффективного, рационального и качественного познания, признания, обеспечения и неуклонного соблюдения и в случае нарушения максимально возможного восстановления правового статуса всех социосубъектов, постоянно или временно находящихся на территории Украины, а равно иного государства, оперативного предупреждения правонарушений и неуклонного привлечения лиц, виновных в совершении этих правонарушений, к соответствующему виду, характеру и надлежащей степени строгости юридической ответственности выступает президент соответствующего государства, который, выступая в качестве особой надзорной гиперветви государственной власти, обеспечивающей в контексте неукоснительного соблюдения принципа верховенства права выполнения указанной задачи с помощью, прежде всего, прокуратуры как его Правой руки, и иных антиделиктных органов, а также с использованием любых иных средств, прямо не запрещенных законом, в т. ч. отменой нелегитимных решений и/или правовых актов :

– своих или предыдущих президентов государства, в т. ч. их подписей под нелегитимными законами, в т. ч. о внесении изменений и дополнений в Конституционный кодекс или в Кодекс конституционного

судопроизводства Украины (иного государства), с наложением на них вето, предоставлением указаний по устранению нарушений и возвращением в парламент на повторное рассмотрение, а по изменениям и дополнениям в Конституционный кодекс или в Кодекс конституционного судопроизводства Украины (иного государства) – направлением на рассмотрение Генеральной прокуратуры Украины (иного государства), которая отменяет такой закон полностью или в части или дает заключение о конституционности этих изменений или дополнений полностью или в части;

– кассационных судов, что реализуется прокуратурой (в силу явного несоответствия факта существования нелегитимных окончательных судебных решений принципу верховенства права) направлением антиделиктного дела с замечаниями на рассмотрение расширенного состава Большой палаты Верховного суда Украины (иного государства), который формируется автоматизированной судебной системой для каждого рассмотрения в количестве семи судей от каждой судебной палаты, или его рассмотрения в порядке судопроизводства в связи с вновь открывшимися обстоятельствами (что на время вынесения решения еще не существовали или не были известны суду по объективным причинам) либо в силу исключительных обстоятельств (по которым в силу коррупции и/или непрофессионализма тех или иных субъектов властных полномочий не были получены и должным образом оценены такие доказательства, без которых невозможно было установить такой уровень объективной истины, который был бы достаточным для того, чтобы принять на основе этой истины правильное окончательное судебное решение).

В случае нерешения или ненадлежащего решения данной проблемы расширенным составом Большой палаты Верховного суда Украины (иного государства) либо при неотложных обстоятельствах решения указанных судебных инстанций пересматриваются Генеральной прокуратурой Украины (иного государства) либо отменяются самостоятельно президентом соответствующего государства;

– любых иных субъектов властных полномочий соответствующего государства полностью или в части, что влечет автоматическое применение соответствующих положений предыдущего такого же правового акта, в случае его отсутствия – соответствующих положений того правового акта, который ранее регулировал эти или аналогичные правоотношения, а при отсутствии и такого правового акта – по аналогии положений иного закона или базисных принципов права [3, с. 68].

Выполнением не могут быть реализованы нелегитимные решения или акты правоприменения, на что, как и на действующие нелегитимные деяния любых лиц, а также на нелегитимные деяния, решения и правовые акты субъектов властных полномочий, в т. ч. и на нелегитимные окончательные судебные решения любого государства, не

распространяются сроки общей или исковой давности в части неотвратимой необходимости прекращения их действия и отмены полностью или в соответствующей части, изменения и/или дополнения» [3, с. 68–69].

1. Верховенство права. Доповідь, схвалена Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанською Комісією) на 86-му пленарному засіданні. Венеція. 25 – 26 березня 2011 р. URL : [https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr).

2. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>.

3. Кириченко А., Шимченко А. Конституционные основы наиболее эффективного, рационального и качественного соблюдения, предупреждения нарушения и максимально полного восстановления правового статуса физических лиц и иных социосубъектов : часть вторая. Visegrad Journal on Human Rights. Рецензоване закордонне видання. Братислава, Словенія. 2021. № 5. С. 65-70. URL : https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/12/VJHR_5_2021.pdf.

4. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-ІХ від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. *Zakon.rada.gov.ua : веб-сайт*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

Борис ЛОГВИНЕНКО

професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ СТАНОМ ЇЇ ЗДОРОВ'Я

У статті 64 Конституції України визначено, що: «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [1]. З наведених положень випливає, що право на охорону здоров'я, гарантоване статтею 49 Конституції України, не віднесено до переліку прав і свобод, які не можуть бути обмежені.

Відповідно, виникає питання про те, за яких умов право на охорону здоров'я може бути обмежене та у якій мірі це є можливим?

Зауважимо, що поряд із Конституцією України, правам та обов'язкам громадян у сфері охорони здоров'я присвячений Розділ II (статті 6-11) Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 [2].

Згідно статті 9 «Обмеження прав громадян, пов'язані із станом їх здоров'я», визначені обмеження прав громадян, пов'язані із станом їх здоров'я та умови їх застосування [2]. Зокрема, визнання непридатності до професійної або іншої діяльності, пов'язаної з підвищеною небезпекою для оточуючих, а також з виконанням певних державних функцій може бути постійним або тимчасовим.

У визначених законодавством випадках, стан здоров'я людини виступає критерієм для прийняття рішення про тимчасову або постійну непридатність. Так, за статтею 40 Кодексу законів про працю України (КЗпП), трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом лише у визначених випадках, серед яких «виявлення невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи...» [3].

Питання процедури проведення медико-соціальної експертизи хворим, що досягли повноліття, потерпілим від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, особам з інвалідністю з метою виявлення ступеня обмеження життєдіяльності, причини, часу настання, групи інвалідності, а також компенсаторно-адаптаційних можливостей особи, реалізація яких сприяє медичній, психолого-педагогічній, професійній, трудовій, фізкультурно-спортивній, фізичній, соціальній та психологічній реабілітації, визначені Постановою Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1317 «Питання медико-соціальної експертизи» [4].

Так само стан придатності до військової служби визначається відповідно згідно з Положенням про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України від 14.08.2008 № 402 [5].

Потрібно пам'ятати, що законодавством можуть бути встановлені вимоги щодо професійної або іншої діяльності, пов'язаної з підвищеною небезпекою для оточуючих, а також з виконанням певних державних функцій. Такі підвищені вимоги не є дискримінаційними, адже вони визначають допустимі критерії стану здоров'я, передбачені для певної діяльності (служби).

У частині 2 статті 9 «Обмеження прав громадян, пов'язані із станом їх здоров'я» закріплено підстави та умови таких обмежень: а) запобіжних заходів до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування; б) примусових заходів медичного характеру стосовно осіб, які вчинили

суспільно небезпечні діяння; в) примусового лікування до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб [2]. Крім викладеного, обмеження прав інших громадян у вигляді примусового лікування, примусової госпіталізації або у зв'язку із встановленням карантину допускаються виключно з підстав і в порядку, передбачених законом. Наприклад, це стосується дії карантинних обмежень, пов'язаних із протидією COVID-19 в Україні.

Щодо застосування примусових заходів медичного характеру, варто звернутися до Розділу XIV «Інші заходи кримінально-правового характеру» Кримінального кодексу України. Так, відповідно до статті 92 «Поняття та мета примусових заходів медичного характеру», примусовими заходами медичного характеру є надання амбулаторної психіатричної допомоги, поміщення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, в спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь [6].

Крім того, правові та організаційні засади забезпечення громадян психіатричною допомогою, виходячи із пріоритету прав і свобод людини і громадянина, встановлення обов'язків органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з організації надання психіатричної допомоги та правового і соціального захисту, навчання осіб, які страждають на психічні розлади, регламентацію права та обов'язки фахівців, інших працівників, які беруть участь у наданні психіатричної допомоги, здійсненні соціального захисту та навчання осіб, які страждають на психічні розлади, визначено у Законі України «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000 [7]. Зокрема, у статті 19 названого Закону перераховані примусові заходи медичного характеру у кореспондуванні із відповідними нормами Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України.

Насамкінець варто зазначити, що оскарження в судовому порядку рішень про обмеження прав людини, пов'язані зі станом її здоров'я відбувається у встановленому законодавством порядку. Нормативною основою такого оскарження виступають Конституція України, Кодекс адміністративного судочинства України, Кримінальний процесуальний кодекс України і Цивільний процесуальний кодекс України. При чому, необхідно пам'ятати про те, що у судовому провадженні інтереси фізичних осіб, які є недієздатними (обмежено дієздатними) представляють законні представники.

---

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* від 23.07.1996. 1996, № 30, Ст. 141.

2. Основи законодавства про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України* від 26.01.1993. 1993, № 4, Ст. 19.

3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР* від 17.12.1971. 1971. Дод. до № 50.

4. Питання медико-соціальної експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF/print>.

5. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 14.08.2008 № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08/print>.

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України* від 29.06.2001. 2001. № 25, Ст. 131.

7. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 № 1489-III. *Відомості Верховної Ради України* від 12.05.2000. 2000. № 19, Ст. 143.

Валентина МІРОШНІЧЕНКО

начальник кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
доктор педагогічних наук, професор

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТЛУМАЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ПРАВІ

У сучасному розумінні справедливість характеризує співвідношення кількох явищ щодо розподілу добра і зла між людьми. Первинне ж розуміння справедливості полягало у зрівняльному дотриманні норм звичаєвого права. За порушення колективних вимог застосовувалася родова помста, яка базувалася на принципі таліону (лат. *Lex talions* – рівна міра покарання, рівнозначна відплата): «око за око, зуб за зуб».

Так, правитель Стародавнього Вавилону цар Хаммурапі склав збірник законів. Спочатку вони були записані на глиняних табличках, а пізніше – висічені на чорному базальтовому стовпі. У Законах Хаммурапі вказує «що бог сонця та справедливості явився йому увісні та розпорядився, щоб той встановив у країні право та справедливість, деталізував, як зробити це, і подарував йому свої закони... Мета видання законника Хаммурапі пояснювалася його автором так: щоб сильний не гнобив слабшого, щоб виявити справедливість до сироти та вдови, щоб чинити суд у країні, щоб до пригнобленого виявити справедливість. Щоправда, ці закони не є вже такі й справедливі» [1, с. 28].

У часи Античності Аристотель вперше на теоретичному рівні здійснив поділ справедливості на зрівняльну та пропорційну.

Рисами зрівняльної справедливості є такі:

– релігійна рівність всіх людей;

- економічна рівність можливостей рівність громадянських прав і свобод;
- етнонаціональна рівність;
- рівноправність культур;
- рівноправність держав – суб'єктів міжнародного права

Варто зазначити, формальний характер справедливості як рівності.

Соціальні ідеї, побудовані на принципі тотальної рівності, на практиці завжди були утопічними і зазнавали краху. Зокрема, щодо розподілу матеріальних благ, то в будь-який історичний період малоімовірним видається застосування тут зрівняльного принципу.

У такій пам'ятці німецького феодального права першої половини XIII ст., як «Саксонське зерцало» йшлося «про неухильне дотримання як втілення справедливості у взаєминах людей. Пропонувався такий варіант захисту справедливості, як право на опір, збройна боротьба проти монарха, феодала, посадових осіб, які не виконують своїх обов'язків. Справедливість забезпечувалася за допомогою чітко визначеного нормування феодальних повинностей» [1, с. 240].

В епоху абсолютизму в феодальній Англії набуває значення прецедент. А з середини XIV ст. канцлер за дорученням короля починає розглядати скарги на рішення Вестмінстерських судів. Такий суд канцлера називали «судом справедливості», рішення його також мали значення прецеденту.

Варто нагадати, що свого часу видатний мислитель Григорій Сковорода висловив діалектичну думку про «нерівність рівності». Сьогодні цей принцип «нерівної рівності» набув сучасного трактування в концепціях неолібералізму, неоконсерватизму і соціал-демократизму. В європейських країнах, де при владі перебувають соціал-демократичні партії, проводиться політика солідарності в галузі заробітної праці за принципом «рівна оплата за рівну працю». Зменшення розриву у прибутках різних людей до мінімуму скероване на підтримання соціального миру і стабільності і усуває небезпечну невідповідність між мораллю і економікою.

Однією із світоглядних ідей Т.Шевченка була ідея «віри у справедливого Бога. В його творах чітко проводиться розрізняння того Бога, що малюють у церквах та ім'ям якого чиниться насильство, та справжнього Бога, як гаранта здійснення вищої справедливості» [2, с. 242].

Етичні вимоги справедливості не були б дієвими, якби вони не знаходили відгуку і конкретної підтримки з боку громадської думки, не ставали б орієнтирами в процесі планування і не впливали б на прийняття політичних рішень. Отже, доходимо висновку, що етичний зміст категорії справедливості досить тісно пов'язаний з економічними, політичними, правовими питаннями. Відтак, моральна справедливість є відображенням відповідності:

- між практичною роллю соціальних верств в житті суспільства та їх соціальним статусом;
- між правами і обов'язками;

- між вчинком і відплатою;
- між працею і винагородою;
- між злочином і покаранням;
- між заслугами і суспільним визнанням;

Невідповідність у цих співвідношеннях оцінюється як несправедливість, що приводить до дисгармонії індивідуальних і суспільних інтересів дестабілізації системи соціальних зв'язків.

Отже, тлумачення справедливості в праві трансформувалося з розвитком суспільства та держави, і закономірно слугувало відображенням особливостей свого часу.

---

1. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Львів : «Новий Світ-2000», 2005. 480 с.

2. Петрушенко В. Л. Філософія 6 курс лекцій. Львів : «Новий Світ-2000», 2011. 504 с.

Михайло МУРАШКІН

професор кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор філософських наук, професор

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ

Верховенство права не враховує того положення, що хтось може бути вище вже встановленого права. Потрібна згода всіх на зміни в законодавстві. Якщо є припущення, що хтось з правителів, або хтось з законодавців втілює в життя те, що поза прийнятими законами, то таке припущення руйнує саме верховенство права. Але й саме це право повинно бути якісного характеру.

Якісний характер права дає те, що враховуються в повній мірі загальнолюдські цінності. Тоді сам законодавець або правитель ніяк не може бути вище закону. Тоді верховенство права спрацьовує. Тоді жодна людина не може бути вище права.

Загальнолюдські цінності і їх втілення в життя – це основа, за якою будується життя людей взагалі. Ці цінності напрацьовані в культурі людства упродовж віків. Вони представлені як знання в таких наукових дисциплінах, як: філософія, філософія права, етика, естетика. Громадяни і законодавці повинні бути ознайомленими з цими знаннями. Громадяни надають своїх представників до влади. Законодавці пишуть закони, за якими живуть громадяни. І тут працює взаємний зв'язок, за яким повинно існувати право

для людей. Право для людей, для всіх людей, дає можливість стверджувати важливість і значимість верховенства права. Тоді ніхто не може бути вище закону. Вище закону припускають положення нацистського права. Тут робиться акцент на нації, а не на загальнолюдських цінностях. Вище закону припускають положення радянського права. Тут робиться акцент на певній ідеї, ідеї комунізму, яка містить в собі і утопічні положення. Але тут нема повною мірою врахування загальнолюдських цінностей. Римське право теж не враховує в повній мірі загальнолюдських цінностей. Але цими цінностями звеличується саме верховенство права, сама ідея верховенства права як життєздатна ідея.

Щоб не було порушень Верховенства права, саме населення, яке вибирає своїх представників до влади, саме громадянство повинно мати певний рівень культури і мати знання про загальнолюдські цінності. Для цього повинно бути знайомство з тими областями знань, які говорять про ці загальнолюдські цінності. Тобто потрібне знайомство з такими науковими дисциплінами як філософія, філософія права, етика, естетика – дисциплінами, які говорять про загальнолюдські цінності.

Олександр ОБУШЕНКО

заступник начальника управління
роботи з персоналом центрального
органу управління Служби судової
охорони (м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ
ПРАЦІВНИКІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ**

Права і свободи людини є однією із найважливіших суспільних цінностей, змістом правових відносин у державі. Ефективність реалізації та дотримання закріплених на законодавчому рівні прав визначає їх реальність, від цього залежить рівень їх захищеності та гарантованості. Водночас права існують лише тоді, коли визнаються та дотримуються іншими особами. Свої вимоги до громадян держава формує в системі обов'язків і встановлює заходи юридичної відповідальності за їх невиконання. Громадяни самостійно зберігають свою свободу, напрямки та межі зовнішнього вираження якої надані в правах. Саме для того, щоб зміцнити свої права, громадяни в демократичному суспільстві приймають на себе зобов'язання і виконують свої обов'язки.

Міжнародними та національними актами закріплений широкий перелік прав людини, одними із видів яких є трудові права. Статтею 23 Загальної

декларації прав людини проголошено, що кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття [1]. Тим самим даною статтею закріплено основні трудові права людини, в тому числі право на безпечні та нешкідливі умови праці, що є фундаментом права на охорону праці.

Дотримання прав людини в сучасному світі – це проблема, вирішення якої стоїть у центрі практичної діяльності міжнародного співтовариства і кожної держави. Права людини – це її можливість діяти певним чином для того, щоб забезпечити своє нормальне існування, розвиток і задоволення власних потреб.

Під правами громадянина розуміють передовсім можливість громадян держави брати участь в управлінні суспільними і державними справами: право на об'єднання в партії і громадські організації, право обирати й бути обраним до органів державної влади України. Цілісність інституту прав людини і громадянина гранично точно виражена у Віденській декларації Всесвітньої конференції з прав людини 1993 р.: «Усі права людини універсальні, неподільні, взаємозалежні і взаємопов'язані. Міжнародне співтовариство повинне відноситися до прав людини глобально, на справедливій і рівній основі, з однаковим підходом і увагою» [2]. З метою додержання прав людини як одного з найважливіших завдань держави у 1948 р. було проголошено Загальну декларацію прав людини.

В.Щербина вказує, що трудові права працівників, відображаючи найбільш важливі моменти трудових правовідносин, можуть бути поділені на такі три групи:

- 1) права, пов'язані із виконанням обумовленої трудової функції;
- 2) права, пов'язані із забезпеченням нормальних умов праці;
- 3) права, пов'язані із належною моральною і матеріальною оцінкою роботи працівника» [3, с. 93].

Саме для того, щоб зміцнити свої права, громадяни в демократичному суспільстві приймають на себе зобов'язання. У Загальній декларації прав людини (п. 1 ст. 29) визначено: «Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у котрому лише й є можливим вільний і повний розвиток її особистості». Так само, як і права людини, основні юридичні обов'язки фіксуються в Конституції та інших законах держави. Юридичний обов'язок – гарантована законом міра суспільно необхідної (корисної) і державно доцільної поведінки особи, об'єктивно зумовлена потребами існування та розвитку інших осіб, соціальних груп, націй, людства. Можна сказати, що юридичний обов'язок – це перепона на шляху сваволі, хаосу, всього того, що заважає нормальному розвитку суспільства. У правових відносинах суб'єктивним правам особи кореспондують певні юридичні обов'язки іншої особи, відповідно, у трудових правовідносинах праву працівника кореспондує обов'язок роботодавця щодо його дотримання, а інколи й забезпечити можливість його реалізації.

Закон України «Про охорону праці» визначає поняття «працівник». Так, працівник – особа, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом) [4]. Розвиток ринкових відносин у суспільстві і демократизація трудових правовідносин зумовили необхідність зовсім по-новому поглянути на нормативне регулювання становища працівника як суб'єкта трудового права, в тому числі на його роль у сфері охорони праці.

Із вищенаведеного можна зробити висновок стосовно об'єкта правовідносин у сфері охорони праці, тобто того, з приводу чого вони виникають і на що спрямовані: це реалізація конституційного права працівників на охорону їх життя та здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці.

Працівник набуває статусу суб'єкта трудових правовідносин з моменту укладення трудового договору. Тобто з моменту укладення трудового договору людина набуває певних прав та обов'язків, що регулюються нормами трудового права та відображають його правовий статус. При цьому, як ми вже зазначали, право на здоров'я та безпечні умови праці – це невід'ємне трудове право кожної людини у будь-якій країні світу. Саме завдяки цьому праву роботодавець зобов'язаний створити для працівника сприятливу та безпечну робочу обстановку.

На жаль, складна економічна ситуація у більшості держав світу, а також нехтування цим обов'язком більшістю роботодавців призводить до того, що, за статистикою Міжнародної організації праці, щорічно спостерігається близько 15 млн. виробничих травм, за кожні три хвилини внаслідок виробничого травматизму гине один працівник. Тим самим стан забезпечення роботодавцями належних та безпечних умов праці й системи охорони праці в цілому залишається незадовільним.

Отже, підставою виникнення безпосереднього права на охорону праці працівника є вступ останнього у трудові правовідносини, що він здійснює шляхом укладання трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації чи з фізичною особою (ст. 2 КЗпП), незалежно від майбутньої спеціальності працівника. При цьому кожен працівник має суб'єктивне право на охорону своєї праці, що є мірою юридичної можливості, яка від простої (звичайної) можливості відрізняється тим, що забезпечується юридичними обов'язками, покладеними на певну зобов'язану сторону й охороною з боку держави.

Говорячи про працівника як суб'єкта правовідносин у сфері охорони праці, необхідно зазначити, що Закон України «Про охорону праці» виділяє специфічні види такого суб'єкта. У даному випадку йдеться про охорону праці жінок, неповнолітніх та інвалідів. Так, відповідно до ст. 10 вищенаведеного нормативно-правового акта забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, крім деяких підземних робіт, а також

залучення жінок до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми [4].

У наукових колах виділяють види суб'єктивних прав працівників у сфері охорони праці, що зумовлено існуванням певних критерії при їх визначенні.

Розглянемо ці групи прав. Так, Законом України «Про охорону праці» визначено такі загальні права працівників у цій галузі:

1. Право на безпечні умови праці на робочому місці, безпеку технологічних процесів та засобів виробництва, відповідність санітарно-побутових умов вимогам законодавства.

2. Право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для життя чи здоров'я працівника, або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля. Це положення додатково підкріплюється нормою ст. 153 КЗпП України, відповідно до якої роботодавець не має права вимагати від працівника виконання роботи, поєднаної з явною небезпекою для життя, а також в умовах, що не відповідають законодавству про охорону праці.

3. Право розірвати трудовий договір, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці, не дотримується умов колективного договору з цих питань. При цьому в такому разі працівникові виплачується вихідна допомога в розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного заробітку;

4. Право працівника, який за станом здоров'я відповідно до медичного висновку потребує надання легшої роботи, на переведення на легшу роботу також є правом вимоги. Стаття 6 Закону України «Про охорону праці» закріплює право працівника вимагати від роботодавця переведення на легшу роботу на термін, зазначений у медичному висновку, і в разі потреби встановити скорочений робочий день та організувати проведення навчання працівника з набуття іншої професії відповідно до законодавства.

5. Працівники, зайняті на роботах з важкими та шкідливими умовами праці, відповідно до ст. 166 Кодексу законів про працю України мають право безоплатно забезпечуватися лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою соляною водою, право на оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення, скорочення тривалості робочого часу, додаткову оплачувану відпустку, пільгову пенсію, оплату праці у підвищеному розмірі та інші пільги і компенсації, що надаються в порядку, визначеному законодавством.

6. Правом вимоги виконання (дотримання) юридичного обов'язку є право працівника у разі роз'їздного характеру роботи на виплату грошової компенсації на придбання лікувально-профілактичного харчування, молока або рівноцінних йому харчових продуктів на умовах, передбачених колективним договором. При цьому протягом дії укладеного з працівником трудового договору роботодавець повинен не пізніше як за 2 місяці письмово

інформувати працівника про зміни виробничих умов та розмірів пільг і компенсацій, з урахуванням тих, що надаються йому додатково.

7. Право працівників, що зайняті на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, а також роботах, пов'язаних із забрудненням або несприятливими метеорологічними умовами, на безоплатну видачу за встановленими нормами спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту, а також мийних та знешкоджувальних засобів.

8. Право працівника на відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я або у разі смерті.

Відшкодування здійснюється Фондом соціального страхування від нещасних випадків відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» [5].

Даний правовий інститут врегульований нормами як трудового, так і цивільного права – в контексті відшкодування моральної шкоди. Трудове право лише вказує на наявність права на відшкодування шкоди працівника, а цивільне передбачає механізм такого відшкодування.

Так, на думку Р. Стефанчука, за зобов'язанням із відшкодування шкоди особа, яка завдала шкоди неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю потерпілий має право на відшкодування завданої шкоди в повному обсязі. Визначаючи заходи деліктної відповідальності, законодавець виходить із принципу генерального делікту, згідно з яким завдання шкоди однією особою іншій є підставою виникнення обов'язку відшкодувати завдану шкоду [6, с. 560].

9. Право на соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві.

Сьогодні майже всі країни світу соціальне страхування від нещасних випадків визнають першочерговим завданням, розробляють спеціальне законодавство і створюють відповідні виконавчі органи у цій сфері. Складовою частиною цієї проблеми є всілякі порушення та свідоме ігнорування роботодавцями й працівниками правил безпечного ведення робіт та норм Закону України «Про охорону праці».

Таким чином, працівники наділені досить широким колом прав та обов'язків у сфері охорони праці, що закріплені на законодавчому рівні. Проте, безумовно, вичерпний перелік трудових прав працівника не може бути передбачений законодавчо, адже в сучасних умовах господарювання пріоритетного значення набуває саме договірний метод регулювання відносин із застосування найманої праці. Водночас на законодавчому рівні повинен бути передбачений механізм їх реалізації прав, який на сьогодні, на жаль, ще не досить опрацьований. Деякі права у сфері охорони праці не можуть бути забезпечені громадянам у повному обсязі. Так, незважаючи на низку позитивних зрушень, ситуація щодо дотримання конституційних

гарантій трудових прав громадян, насамперед у частині забезпечення гідної праці, залишається однією з найактуальніших проблем в Україні. Це зумовлює бідність серед працюючих, спричиняє масову трудову міграцію та руйнування трудового потенціалу, втрату конкурентоздатності національної економіки. Крім того, ігнорування та нехтування працівниками елементарних вимог правил і норм безпеки під час виконання робіт на виробництві за статистикою є однією з основних причин травматизму. В умовах ринкової економіки та науково-технічного прогресу змінилися і виробничі умови для працівників, збільшилась кількість автоматизованих систем виробництва, машин та устаткування – усе це необхідно враховувати при удосконаленні механізму реалізації прав працівників у сфері охорони праці.

1. Загальна декларація прав людини. Голос України. 2008. № 236.

2. Конституційні права і свободи людини і громадянина. URL : <http://ukped.com/skarbnichka/366-.html>.

3. Щербина В. І. Трудове право України: підруч. / за ред. В. С. Венедіктова. Київ : Істина, 2008. 384 с.

4. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст. 668.

5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23.09.1999. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46-47. Ст. 403.

6. Стефанчук Р. О. Цивільне право України : навч. посібник. Київ: Прецедент, 2005. 798 с.

Олексій ХАЛАПСІС

завідувач кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін,

доктор філософських наук, професор

Євгенія КОВАЛЕНКО-МАРЧЕНКОВА

начальник науково-редакційного

відділу Дніпропетровського

державного університету

внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),

кандидат економічних наук

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ХІХ СТОЛІТТЯ: ТЕХНОЛОГІЧНІ УМОВИ ТА ЕКОНОМІЧНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ

Витоки глобалізації деякі науковці знаходять ще в Стародавньому Римі, принаймні з епохи Августа [3]. Але «глобалізація» в прямому сенсі цього слова почалась з великих географічних відкриттів, які значно розширили ойкумену західної людини, а конквістадори, торговці, батьки-

пілігрими та інші шукачі пригод заклали основи колоніальної системи, яка поступово стала охоплювати майже весь світ. На початок XIX століття європейські країни контролювали щонайменше 35% земної кулі, а до 1914 року вони здійснювали прямий чи опосередкований контроль над 84% поверхні нашої планети [4, с. 2–3].

Втім, контроль над значними територіями поза Європою ще не означав наявність глобальної економічної системи, і справа тут не в географії. Впродовж століть і аж до початку XIX століття максимальна швидкість поширення інформації дорівнювала швидкості коня на суші і швидкості вітрильного корабля на морі. З урахуванням того, що цим обом засобам доставки інформації доводилося долати безліч перешкод, затримок, слідувати об'їзними шляхами і наражатися на різні небезпеки у дорозі, світ XVIII століття був дуже повільним в порівнянні з сучасним світом. Лист від британського бізнесмена з Бомбея до його ділового партнера у Лондоні мандрував кілька місяців, і стільки ж йшла відповідь. Губернатори заморських територій, командувачі ескадр, капітани кораблів за таких умов змушені були приймати самостійні рішення, не чекаючи наказів з центру. Британський королівський уряд міг узнавати про війну, в якій брали участь британські же солдати, після того, як вона завершилась.

Умови для створення глобального економічного простору з'явилися лише у XIX столітті, і пов'язані вони не лише з розширенням колоніальної бази.

Ще у 1792 році французький механік Клод Шапп представив Національному зібранню опис оптичного телеграфу, а з 1794 року ця система запрацювала та стала широко використовуватись у Франції. Але справжньою революцією став електричний телеграф (найпоширенішими системами були телеграф Кука і Вітстона та телеграф Семюела Морзе). Стали швидко прокладатись сухопутні та підводні кабелі, які з'єднали Європу зі Сполученими Штатами, був прокладений кабель в Африку, а в 1870 році запрацювала лінія Лондон – Бомбей. Тепер інформація, якою бізнесмен із Бомбея хотів поділитись зі своїм лондонським партнером, доставлялась до адресата менш, ніж за добу.

Паралельно з цією інформаційною революцією відбулася і революція транспортна, пов'язана з появою та розповсюдженням транспортних засобів нового типу – залізниці та пароплава. Тепер не лише інформація, але також люди та товари стали переміщатись світом набагато швидше і менш залежати від примх погоди.

Революції в комунікації та транспорту справили значний вплив на економіку світу, і саме завдяки ним формується те, що можна назвати «світовою економікою». Одним із показників легкості в обігу товарів та інформації є відмінність у цінах на сировину у різних місцях світу. Якщо у середині XIX століття відмінності в цінах на пшеницю в Чикаго, Лондоні та Бомбеї були близько 50 відсотків, то у 1913 році ці відмінності були не

більше 15 відсотків, тобто, зацікавлені особи знали актуальні ціни, вказані в іншому місці, і могли відправити товар із місця, де він коштував дешево, у місце, де він коштував дорого [2, с. 38].

Якщо ж глобалізацію XIX століття розглядати в фінансовому аспекті, то тут нас чекає несподіванка. У 1913 році близько 50 відсотків англійських заощаджень у банківській сфері відправлялись за кордон, за кордоном було інвестовано чверть французьких національних заощаджень тощо. І це набагато перевершує показники дня сьогоднішнього, бо нині жодна країна не може розраховувати на зовнішні притоки фінансування, у порівнянні з тими, які прямували в XIX столітті до Австралії, Канади та Аргентини [2, с. 38–39].

Правова інтеграція в XIX столітті була більш просунутою, ніж в наш час. Не важливо, де був підписаний контракт – в Калькутті чи в Лондоні, він мав однакову юридичну силу, чого не скажеш про сучасний стан справ, адже нині транснаціональні компанії стикаються з судовими ризиками у різних країнах [1].

У міжнародній міграції глобалізація XIX століття також випередила наш час. Зараз ми живемо у світі, в якому мобільність людей здається дуже високою. При цьому кількість емігрантів – осіб, які проживають не в тій країні, в якій вони народилися – сьогодні становить трохи більше 3 відсотків населення світу, а в 1913 році населення планети складалося з 10% іммігрантів.

Проте глобалізація XIX століття не змогла поширити процвітання багатих країн на бідні, а їхня нерівність лише збільшувалась. Так, у 1820 році в Індії ВВП на душу населення дорівнював 533 міжнародних долара (тут і далі – у перерахунку на долари 1990 року за системою Гірі-Хаміса), у 1913 році – 673 долари, а у Великій Британії ці показники склали 1707 і 4921 долара відповідно [5, с. 32, 180]. Отже, якщо за майже століття ВВП на душу населення в колоніальній Індії збільшився на 26%, то у метрополії — майже в три рази, при цьому, якщо у 1820 році різниця між ВВП Індії та Великої Британії складала 1174 долара, то у 1913 році – 4248 долара.

Як бачимо, великі географічні відкриття та колоніальна політика великих європейських країн заклали основи для формування проекту глобальної (світової) економіки, але реалізація цього проекту стала можливою завдяки революціям у засобах комунікації та в транспорті. У деяких аспектах (інвестиційному, правовому, міграційному тощо) глобалізація XIX століття була навіть більш інтегрованою, ніж сьогодні, але вона не могла вирішити проблеми подолання нерівності між країнами, яка лише збільшувалась.

Цій першій глобалізації поклала край подія, яка стала першим в історії глобальним військово-політичним конфліктом – Перша світова війна, яка велась передусім за переділ колоній. Друга хвиля глобалізації пішла лише після Другої світової війни, але це вже інша історія.

1. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J.A. The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *American Economic Review*. 2001. Vol. 91, no. 5. P. 1369–1401.
2. Cohen D. Three Lectures on Post-Industrial Society. Cambridge, MA: The MIT Press, 2009. 119 p.
3. Halapsis A., Halapsis A. From monarchy to republic: King's power and public affair in ancient Kome. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Vol., no. 1. P. 5–17.
4. Hoffman P.T. Why Did Europe Conquer the World? Princeton, NJ: Princeton University Press, 2015. pp. 2–3.
5. Maddison A. The World Economy: Historical Statistics. Paris: OECD, 2003. 276 p.

Володимир ШАБЛИСТИЙ

завідувач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університет внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор юридичних наук, професор

**ПРАВА ПОТЕРПІЛИХ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

КПК України 2012 року у ч. 1 ст. 55 встановлено, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди; у ч. 2 ст. 55 – права та обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого [1].

Правовий статус потерпілого від злочину, його права та обов'язки чітко передбачені кримінальним процесуальним правом. Матеріальному кримінальному праву притаманне виділення двох учасників кримінальних відносин, які наділені відповідними правами та обов'язками, – це держава, в особі уповноважених на те органів, та особа, яка вчинила злочин. Потерпілий від злочину не є суб'єктом кримінально-правових відносин, оскільки він не здатен впливати на кримінальну відповідальність. Тобто у потерпілого від злочину немає кримінально-правових прав та обов'язків стосовно кримінальної відповідальності [2, с. 131].

Взагалі стан наукової розробленості питання потерпілого в кримінальному праві характеризується монографічними дослідженнями Т. Присяжнюк [3], М. Сенаторова [4], колективного дослідження під

керівництвом Ю. Бауліна та В. Борисова [5] і роботи А. Музики та Є. Лащука [6], хоча в останній основну увагу приділено предмету злочину; С. Абламський на основі КПК України 2012 року дослідив питання захисту прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні [7]. Інші вчені лише фрагментарно звертали свою увагу як на потерпілого від злочину загалом, так й потерпілого від окремих злочинів, оскільки він є самостійною ознакою об'єкта злочину. Також варто пам'ятати про кримінологічні дослідження жертв злочинів, проведені В. Туляковим [8].

Навіть у кандидатській дисертації Н.Ладанівської 2021 року «Потерпілий від кримінального правопорушення у кримінальному праві України» [9] питанню потерпілого як самостійного учасника кримінально-правових відносин не приділено уваги.

При активній розробці зараз нового КК України, з урахуванням діаметрально протилежних думок, на жаль, розробники проекту КК України не бачать потерпілого самостійним учасником кримінально-правових відносин на рівні із державою та злочинцем.

Наприклад, при звільненні від кримінальної відповідальності на підставі дійового каяття, потерпілий реально впливає на кримінальну відповідальність, а чи є він тут учасником кримінально-правових відносин? Звичайно, що є.

Разом із тим, лише представник науки кримінального процесу у 2015 році констатував дуже неприємний факт – вказані вчені не досліджували потерпілого з точки зору закріплення у КК України положень про відшкодування завданої злочином шкоди, про визнання потерпілого суб'єктом кримінально-правових відносин, що мало б стати подальшою відправною точкою перебудови не лише кримінального, але й кримінального процесуального законодавства [10, с. 173].

Навіть поверхове ознайомлення із правовим статусом потерпілого від кримінального правопорушення за КПК України показало, що його законодавчо визначені права «переважають» обов'язки в десять разів. Якщо точніше, обов'язків лише три, а прав понад тридцять. Аналогічний правовий статус за кількісними показниками має і підозрюваний, проте нас цікавить їх якісне наповнення.

Мова йде про п. 2 ч. 1 ст. 57 КПК України, у якій закріплено обов'язок потерпілого не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення, тоді, як у ч. 7 ст. 42 КПК України аналогічний обов'язок підозрюваного відсутній. Лише у ст. 177 КПК України «Мета і підстави застосування запобіжних заходів» ведеться мова про запобігання різним спробам перешкоджання встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення.

У ч. 8 ст. 42 КПК України закріплено положення, відповідно до якого підозрюваному, обвинуваченому вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки, у якій відсутня вказівка на заборону, наприклад,

заячування свідків. Одразу стає очевидним необхідність перегляду обов'язків підозрюваного в бік їх збільшення.

Також привертає до себе увагу Глава 9 КПК України «Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов».

Так, у ч. 1 ст. 127 КПК України вказано, що підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична або юридична особа *має право* (курсив наш – В. Ш.) на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення; у ч. 2 ст. 127 – шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні.

Уже згадана ч. 1 ст. 55 КПК України містить законодавче визначення поняття потерпілого як виключно фізичної чи юридичної особи, тоді як шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням, необхідно відшкодувати і державі, і територіальній громаді.

Отже, права потерпілих від кримінальних правопорушень в сучасній Україні не цікаві дослідникам ні науки кримінального права, ні науки кримінального процесу. Як результат, зараз ми маємо ситуацію, коли на практиці потерпілий є учасником кримінального провадження, права якого відновлюються або відшкодовуються завдані збитки за залишковим принципом, або права підозрюваного не було порушено.

---

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Сохіяян А.С. Закон як джерело кримінального права України: дис. ... кан. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2021, 321 с.

3. Присяжнюк Т. І. Потерпілий від злочину : проблеми правого захисту. К.: Центр учбової літератури, 2007. 240 с.

4. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві/за наук. ред. д.ю.н., проф., акад. АПрНУ В. І. Борисова. Х.: Право, 2006. 208 с.

5. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / кол. авторів; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Х.: Кроссруд, 2008. 364 с.

6. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. 192 с.

7. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: монографія / За заг. ред. О. О. Юхна. Харків : Панов, 2015. 240 с.

8. Туляков В. А. Виктимология (социальные и криминологические проблемы): монографія. Одеса: Юридична література, 2000. 336 с.

9. Ладанівська Н.І. Потерпілий від кримінального правопорушення у кримінальному праві України дис. кан. юрид. наук: 12.00.08. Маріуполь, 2021, 231 с.

10. Шаблистий В. В. Безпековий вимір правового статусу потерпілого та підозрюваного у кримінальному провадженні. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матеріали «круглого столу»*, 25 квітня 2013 р. / редкол.: В. І. Борисов (голов. ред.), Б. М. Головкін (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2013. С. 172–174.

Сергій БЕЗПАЛЬКО

начальник Головного управління
Національної поліції
в Івано-Франківській області
(м. Івано-Франківськ, Україна),
кандидат юридичних наук

Сергій ШАТРАВА

завідувач
науково-дослідної лабораторії,
доктор юридичних наук, професор

Іван КРІЦАК

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ З ПІДВИЩЕННЯ ГРОШОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ**

*Будь-яка робота повинна мати
достойну грошову винагороду
(з духовних переконань навіть
більшу, аніж передбачена
домовленістю), щоб засвідчити
повагу та вдячність людині.*

Комітет з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України тісно співпрацює із ЗВО системи МВС шляхом надання запитів науково-дослідним лабораторіям, кафедрам щодо ґрунтового аналізу найрізноманітніших законопроєктів. Одним із таких є необхідність аналізу чотирьох законопроєктів (№№ 6506 [1], 6506-1 [2], 6506-2 [3], 6506-3 [4]) стосовно грошового забезпечення поліцейських, які суттєво різняться за своєю структурою та обґрунтуванням необхідності прийняття.

Насамперед необхідно констатувати, що питання складових оплати праці, точніше вдосконалення системи грошового забезпечення поліцейських та членів їх сімей, інших категорій осіб, що тягне за собою осучаснення та підвищення розмірів пенсій, – впродовж останніх років (2019–2022 рр.) неодноразово ініціювалося законотворцями. У кожному із них є свої

позитивні сторони та недоліки, містяться дублювання та положення, які перегукуються.

Враховуючи високий рівень відповідальності, психологічні та фізичні навантаження, ненормований робочий день, а також постійні ризики для життя та здоров'я, в тому числі від діяльності злочинного середовища чи інших об'єктивних обставин, праця поліцейського має бути оцінена та, відповідно, оплачена належним чином. Якщо в державному бюджеті України є кошти на належне фінансове забезпечення органів прокуратури, НАБУ, ДБР, САП та інших правоохоронних підрозділів, де заробітна плата відповідає Європейським стандартам, тоді й фінансове забезпечення працівників Національної поліції не може ігноруватися. Так, якщо в умовах військового (надзвичайного) стану на перше місце виходить забезпечення національної безпеки та оборони держави, то в нормальних умовах життєдіяльності суспільства основним є забезпечення публічного порядку та безпеки суспільства. Необхідно пам'ятати, що лівова частка правоохоронної роботи в державі лежить саме на поліцейських, а звідси й рівень їхнього грошового забезпечення має бути належним. Від їхньої роботи загалом залежатиме соціальна стабільність у державі, подолання корупції, руйнування злочинних схем і механізмів тощо.

Грошове забезпечення значною мірою складається із щомісячних премій, розмір яких може змінюватися за рішенням керівників регіонального рівня, що призводить до зловживань та негативно позначається на психологічному кліматі колективів. Існуюча диспропорція між грошовим забезпеченням поліцейських та інших представників правоохоронних органів призводить до послідовної руйнації та втрати мотивації служити у поліцейських колективах. Держава не може допустити відтік професійних кадрів з Національної поліції через низький рівень оплати праці. Це є прямою загрозою національній безпеці.

Зарубіжний досвід встановлення соціальних надбавок працівникам поліції. При розгляді питання про запозичення зарубіжних соціальних гарантій необхідно враховувати, що з введенням кожної з гарантій держава стикається з певними труднощами. Йдеться про неможливість бюджету покрити всі витрати на виплату та забезпечення даних гарантій, тому доцільно їх трансформувати так, щоб для держави це було мінімально затратним, наприклад, зробивши ставку на розвиток та зміцнення профспілкових та інших трудових колективних організацій серед співробітників поліції, як це відбувається в США (половинчастий принцип оплати у плані медичного забезпечення); або, розглянувши докладніше інші гарантії, вибравши ті, які справді потрібні співробітникам поліції в їхній повсякденній діяльності, а також членам їхніх сімей та пенсіонерам, наприклад, через проведення соціального опитування тощо [5, с. 60].

Так, істотною відмінністю грошового забезпечення працівників поліції Республіки Казахстан виступають розмір і кількість премій на рік, які

законодавцем не обмежені. У плані житлового забезпечення працівникам поліції Казахстану, тим, хто потребує житла, для постійного проживання надається службове житлове приміщення, яке при досягненні стажу служби понад 10 календарних років, за бажанням зазначених працівників, викуповується ними в особисту власність за залишковою вартістю. Також законодавчо встановлено, що не підлягають виселенню зі службових житлових приміщень без надання іншого житлового приміщення працівники та пенсіонери ОВС.

У Німеччині діє спеціальна «місцева» надбавка, розмір якої залежить від сімейного стану працівника. У поліцейських, які перебувають у шлюбі, та у працівників, які мають дітей, розмір зазначеної надбавки вищий, ніж у неодружених і бездітних працівників. Необхідно також зазначити, що ця надбавка встановлюється не в процентній величині, а в абсолютних грошових розмірах.

Показовим елементом системи соціального забезпечення працівників поліції в Японії є можливість працювати в поліції після досягнення максимального терміну служби, без обмеження, задіявши таким чином принцип «довічного найму» співробітника, який активно практикується в японській поліцейській системі. У цьому випадку працівника також стимулюють шляхом виплати спеціальної надбавки до грошового забезпечення.

У США перевіреним на практиці ефективним способом захисту та відстоювання законних інтересів співробітників ОВС є профспілкові організації. Членство у профспілці носить виключно добровільний характер, проте воно накладає певні обов'язки на учасників профспілки – регулярне внесення грошових коштів, внесків на рахунок організації, які мають цільовий характер. Наприклад, профспілки доплачують певні кошти до пенсійного фонду, наймають адвокатів у разі виникнення будь-яких проблем і вирішують багато інших питань, наприклад, покривають частину витрат працівника на медичні послуги.

Розвинені профспілкові організації надають співробітнику додаткову можливість розв'язати питання пенсійних виплат та створювати додаткову гарантію їх отримання з метою реалізації інших соціальних гарантій, наприклад, медичного забезпечення. Чим більше можливостей, тим більший шанс реалізувати гарантії. У плані медичного забезпечення позитивним моментом щодо співробітників поліції США є розробка програм заохочення здорового способу життя. Така програма знаходить успішне практичне застосування. Так, у штаті Арканзас службовці можуть отримати грошову премію або знижки при оформленні медичної страховки.

Отже, необхідно звернути увагу на гарантію щодо необмеженого розміру і кількості премій на рік та житлового забезпечення у Республіці Казахстан. Згадувана надбавка у Німеччині, безперечно, сприяє стимуляції народжуваності населення та зміцненню добробуту сім'ї працівників поліції.

Запозичення досвіду Японії дозволить працівникам поліції реалізувати свій професіоналізм та трудовий потенціал, а відповідні виплати будуть непоганим стимулом їхньої підтримки. Розроблення ж аналогічних програм, як це відбувається у США, сприятимуть оздоровленню співробітників поліції та прищепленню їм здорового способу життя, що, безсумнівно, призведе до підвищення у поліцейських професіоналізму та загалом підніме рівень здоров'я населення країни. Вказані гарантії є гідним стимулом службової діяльності, мотивом до прояву професіоналізму співробітниками поліції. Дані гарантії є цілком справедливими відносно співробітників та пенсіонерів ОВС, що неодмінно повинно бути результатом їхнього запозичення. Безперечно, це далеко не вичерпний перелік встановлення надбавок поліцейським. Однак даний масив є свідченням того, як важливо вивчати досвід іноземних країн у напрямку соціального забезпечення поліцейських.

Вдаючись у детальний аналіз багатьох нормативно-правових актів та наукових положень, варто зазначити таке:

1. Необхідним є розроблення та прийняття окремого нормативно-правового акту – Закону України «Про соціальний і правовий захист поліцейських та членів їх сімей», у якому містилися б більш детальні нюанси вдосконалення системи грошового забезпечення поліцейських, з метою відповідності вимогам людяності, європейській та світовій практиці, коли у випадку загибелі поліцейського під час виконання службових обов'язків держава бере на себе зобов'язання щомісячного довічного грошового утримання сім'ї поліцейського, подібно як це відображено у законопроекті «Про внесення зміни до ст. 142 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо пенсійного забезпечення та щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці» (реєстр. № 2626 від 19.12.2019) [11].

2. Потребує свого перегляду посадовий оклад курсанта закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських. Позитивною тенденцією є збільшення грошового окладу дітям-сиротам від 3,746 грн до 3,952 грн. А курсант першого-четвертого курсів продовжує отримувати від 208 грн до 281 грн (що регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 року № 988 «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції») [12], попри те, що у законодавстві закріплений саме «оклад поліцейського», а не стипендія. У посвідченні курсанта записано, що він має право носіння вогнепальної зброї, курсанти в однаково рівних умовах несуть службу з поліцейськими-офіцерами (найчастіше у виді допоміжних сил) щодо охорони публічного порядку та безпеки, у разі заворушень, мітингів тощо. Тому тут існує нагальна проблема, яка потребує свого якнайшвидшого законодавчого розв'язання. Крім цього, акцентування уваги у законопроектах на посадовому окладові курсанта є неабияк важливим в аспекті викорінення корупційної складової у ЗВО МВС, формування фінансової самостійності у становленні особистості офіцера.

У цьому аспекті кожен із запропонованих законопроектів доцільно аналізувати у порівнянні з іншими згадуваними нами законопроектами, з метою збалансування вироблених пропозицій, особливо що стосується проблеми перегляду посадового окладу курсанта закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, не нижче розміру двох прожиткових мінімумів та збільшення посадового окладу дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

3. Необхідною є гуманізація трудового (поліцейського) законодавства у напрямку встановлення грошової надбавки, де передовий вітчизняний та європейський досвід свідчить, що, наприклад, подібні норми закріплені у законодавстві Німеччини щодо встановлення надбавок, коли одружені поліцейські отримують більше, аніж неодружені, що спонукає до створення сім'ї. Такі норми можуть вивести наше законодавство на принципово вищі щаблі гуманності. Так, поширеним є європейський досвід, коли, крім своїх дітей, багаті сім'ї беруть на виховання дітей із вадами (ДЦП, відсутністю рук чи ніг), щоб власні діти не вирости егоїстами. Подібні тенденції потребують широкого розголосу і поширення, обговорення спеціалістами у сфері трудового законодавства, а також законодавством мають бути передбачені заохочувальні норми гуманізації людських відносин у встановленні грошових надбавок у разі виявленої добродійності. З цих переконань є необхідність широкого вивчення іноземного досвіду щодо грошового забезпечення поліцейських підрозділів та збройних сил іноземних держав, зокрема відповідно до підходів, що прийняті в країнах-членах ЄС.

4. Існує потреба у створенні платформи щодо обговорення нормативно-правової бази, законопроектів усіма бажаними. Зважаючи на те, що в Україні велика кількість глибоко обізнаних і грамотних людей, фахівців своєї справи у тих чи інших сферах, а також з позицій того, що кожному з нас доводиться зустрічатись з різного роду життєвими труднощами, є реальна необхідність створення площадки (платформи) для обговорення законодавчих ініціатив, нових законопроектів та відміни існуючих у разі їхньої застарілості (невідповідності існуючому стану справ).

Отже, спираючись на проаналізовані матеріали, ми дійшли таких висновків та пропозицій: аналізовані нами законопроекти містять недоліки, які роблять їхній розгляд, у якості альтернативних, такими, які можна взяти за основу відповідного нового нормативно-правового акту. Аналіз багатьох законопроектів щодо грошового забезпечення поліцейських свідчить, що вони потребують значного доопрацювання з урахування вищесказаних зауважень; система оплати праці, визначена статтею 94 Закону України «Про Національну поліцію», є доволі ускладненою, містить велику кількість змінних, непостійних складових, що не сприяє прозорості, прогнозованості та справедливості під час розрахунку місячного грошового забезпечення поліцейського.

1. Проект Закону про внесення змін до статті 94 Закону України «Про Національну поліцію» щодо збільшення грошового забезпечення поліцейських : від 05.01.2022 № 6506 . База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73566.

2. Проект Закону про внесення змін до статті 94 Закону України «Про Національну поліцію» щодо осучаснення розміру грошового забезпечення поліцейських : від 06.01.2022 № 6506-1 База даних «Законодавство України» Верховна Рада України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73567.

3. Проект Закону про внесення змін до статті 94 Закону України «Про Національну поліцію» щодо збільшення грошового забезпечення поліцейських : від 05.01.2022 № 6506-2 // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73573.

4. Проект Закону про внесення змін до статті 94 Закону України «Про Національну поліцію» щодо поліпшення умов грошового забезпечення поліцейських : від 11.01.2022 № 6506-3. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73574.

5. Мородумов Р. Н., Еремеев Ю. А. Опыт зарубежных стран в части предоставления социальных гарантий сотрудникам правоохранительных органов. *Таврический научный обозреватель*. 2015. №5–1. С. 58–60.

6. Проект Закону про внесення зміни до ст. 142 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо пенсійного забезпечення та щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці : від 19.12.2019 № 2626 База даних «Законодавство України» Верховна Рада України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67690.

7. Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 988 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2015-%D0%BF#Text>.

Сергій ШЕВЧЕНКО

завідувач кафедри

управління та адміністрування

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор наук з державного

управління, професор, Заслужений

працівник освіти України

СУЧАСНІ МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ПІДХОДИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ОХОРОНОЮ ЗДОРОВ'Я

Відомий американський вчений і консультант із теорії управління якістю Едвард Демінг стверджував, що якість товарів і послуг на 80 % залежить від системи управління, і лише на 20% – від людського фактора. Концептуальним підходом Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі –

ВООЗ) з питань якості також є висновок про те, що більшість причин низької якості криється в недоліках системи організації медичної допомоги, а не в окремих постачальниках медичних послуг [2].

Погоджуючись із твердженням науковця та висновками ВООЗ, базуючись на успішному досвіді зарубіжних країн, визначаємо одним із основних підходів до публічного управління охороною здоров'я – впровадження сучасних систем (моделей) якості. Це дозволить забезпечити пряму залежність якості медичної допомоги від системи управління нею. До таких систем відносимо: систему міжнародних стандартів якості ISO 9001; модель досконалості (EFQM); систему якості Міжнародного товариства якості охорони здоров'я (ISQua); модель спільної комісії з акредитації організацій охорони здоров'я (JCAHO); модель постійного покращення (Associates in Process Improvement).

На основі дослідження міжнародного досвіду управління охороною здоров'я зробимо узагальнений аналіз на прикладі чотирьох країн: Естонія, Німеччина, Польща та Литва. Результати дослідження показали, що серед ключових елементів, які дозволили країнам впровадити ефективну систему охорони здоров'я, можна виділити такі:

- система обов'язкового страхування;
- високий рівень автономії медичних закладів та організацій;
- налагоджена система оцінювання якості;
- контроль якості медичних послуг.

Естонія є одним з найбільш вдалих прикладів країн пострадянського простору, які успішно впровадили медичну реформу і у підсумку отримали якісно нову систему охорони здоров'я. Цьому сприяли перехід на систему обов'язкового страхування, а також висока автономізація медичних закладів. В Естонії діє так званий принцип вибіркового укладення договорів з фондом соціального страхування, що підтримує здорову конкуренцію на ринку.

На окрему увагу заслуговує система оцінювання якості, де контроль є функцією фонду медичного страхування. Основним інструментом контролю якості є клінічний аудит як комплексна оцінка результатів діяльності медичних установ. Об'єктом оцінки є не окремий випадок лікування, обраний випадковим чином, а сукупність таких випадків [5].

Система охорони здоров'я Німеччини базується на принципі солідарності як основи обов'язкового медичного страхування. Діє єдиний принцип ціноутворення, який упереджує завищення цін на медичні послуги. Суттєва увага приділяється оптимізації витрат. Однак це призводить до обмеження доступу пацієнтів до медичних послуг, збільшення черг на прийом до лікаря тощо.

Щодо оцінювання якості медичних послуг, основні вимоги до її рівня закладені в Кодексі соціального забезпечення. Відповідність законодавчо визначеним вимогам дає право на відшкодування витрат. Заохочується участь лікарень в двох системах сертифікації, що поєднують самостійну

оцінку і зовнішню оцінку на основі моделі Європейського фонду з управління якістю та європейської системи нагород за якість, системи оцінки лікарень, заснованих релігійними організаціями, і німецької ради щодо забезпечення прозорості та якості діяльності лікарень [4].

У Польщі запроваджена змішана система відшкодування витрат на медичні послуги, яка містить обов'язкове страхування і трансферти з бюджету. Основну роль в оцінюванні якості медичних послуг відіграє Національний фонд охорони здоров'я, що заохочує медичні заклади, які отримали акредитацію чи сертифікацію, до саморозвитку. Розроблені стандарти для оцінюванні рівня задоволеності пацієнтів медичними послугами [6].

Литва також запровадила змішану систему фінансування медичних послуг. Застрахованим громадянам країни медичні послуги надаються без додаткової оплати; незастрахованим особам – тільки невідкладна і швидка допомога. Політика охорони здоров'я керується принципом співфінансування: Національний фонд медичного страхування компенсує вартість діючої речовини відповідно до списку лікарських засобів, решту сплачує пацієнт. Контроль якості медичних послуг здійснюється за двома переліками індикаторів, затверджених наказом міністра охорони здоров'я, зокрема, для стаціонарних медичних закладів: перелік індикаторів ефективності; перелік індикаторів якості. Національний фонд медичного страхування несе відповідальність за моніторинг переліку індикаторів ефективності; за моніторинг решти індикаторів – Служба акредитації медичної діяльності при Міністерстві охорони здоров'я.

Підсумовуючи результати дослідження, виокремимо слушні підходи до публічного управління та контролю якості у сфері охорони здоров'я:

- укладання договорів фондів обов'язкового медичного страхування з незалежними лікарськими асоціаціями або експертами для здійснення контролю якості медичних послуг;

- здійснення контролю якості працівниками фондів обов'язкового медичного страхування і територіальними структурними підрозділами фондів;

- здійснення контролю якості медичних послуг фондами обов'язкового медичного страхування в частині моніторингу індикаторів ефективності, які можна відстежувати за допомогою інформаційних систем і контроль якості з боку уповноважених органів в частині моніторингу індикаторів якості і шляхом акредитації постачальників медичних послуг.

Інший, не менш важливий підхід, у міжнародному досвіді – стандартизація медичних послуг. Зокрема, спроби стандартизації медичних послуг в Україні прослідковуються у рамках пілотного проекту з реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій для вторинної медичної допомоги у Полтавській області [1].

До складників стандартизації медичних послуг на засадах

децентралізації включаються: діагностика проблем зі здоров'ям та небезпеки для здоров'я у громаді; встановлення зв'язків між членами громад і медичними послугами; розробка політики, стандартів надання публічних послуг у сфері охорони здоров'я; закріплення мінімальних стандартів медичних послуг в нормативно-правових актах; розрахунок вартості медичних послуг; інформування населення про належні їм медичні послуги; розвиток державно-приватного партнерства; контроль стану здоров'я; оцінювання якості надання медичних послуг; дослідження інноваційних шляхів вирішення проблем зі здоров'ям населення; перегляд та оновлення (за потреби) стандартів надання медичних послуг [3].

Проблеми в системі охорони здоров'я у ВООЗ пропонують вирішувати комплексно, спираючись на принцип ціннісно-орієнтованої системи охорони здоров'я [7]. Підхід успішно застосовується з метою підвищення ефективності комерційних організацій і знаходить застосування у сфері охорони здоров'я. Виокремлюються такі напрями його впровадження: організація інтегрованих медичних відділень; оцінка результатів і підходів для кожного пацієнта; перехід до платежів за циклами догляду; інтеграція систем надання допомоги; розширення географічного охоплення медичною допомогою населення; створення інформаційної платформи із застосуванням новітніх технологій.

Багато медичних закладів є багаторівневими з автономними підрозділами, які часто дублюють основні напрями. У ВООЗ наголошують на доцільності інтеграції та оптимізації видів допомоги: визначити обсяг послуг, сконцентрувати обсяг в меншій кількості місць; вибрати місце для кожної лінії обслуговування та інтегрувати догляд за пацієнтами в різних місцях.

Ефективне управління в системі охорони здоров'я в умовах цифровізації неможливе без якісної підтримуючої платформи інформаційних технологій.

Разом із тим, пропонується інтегрування основних міжнародних індикаторів країн ОЕСР і стандартів якості ВООЗ, які в майбутньому можуть бути інтегровані в національні стандарти якості.

---

1. Деякі питання здійснення пілотного проекту з реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій для вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги у Полтавській області: постанова Кабінету Міністрів України від 27 лют. 2019 р. № 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/131-2019>.

2. Европейский региональный комитет ВОЗ. Стратегическое управление/руководство системами здравоохранения в Европейском регионе ВОЗ. Материалы 58-й сессии Европейского регионального комитета, 2008. 27 с.

3. Мунько А.Ю. Децентралізація та стандартизація системи публічних послуг (на прикладі сфери охорони здоров'я). Державне управління: удосконалення та розвиток, ДДАУ, 2020. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1714>.

4. Busse R., Blümel M. Germany: Health system review. Health systems in transition. Berlin: University of Technology, 2014. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25115137>.

5. Habicht T., Reinap M., Kasekamp K., Sikkut R., Aaben L., Van Ginneken E. Estonia:

Health system review. Health systems in transition. Berlin: University of Technology, 2018. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30277217>.

6. Priorities in the Polish health care system. The European Journal of Health Economics, 2017 URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10198-016-0831-0>.

7. The strategy that will fix health care. Harvard Business Review, 2013 URL: <https://hbr.org/2013/10/the-strategy-that-will-fix-health-care>.

Юлія БОБРОВА

старший викладач кафедри
правового забезпечення Військового
інституту Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук

РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ ФЕМІНІТИВІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Постановою Кабінету Міністрів України «Питання українського правопису» від 22 травня 2019 року № 437 схвалено Український правопис у новій редакції, розроблений Українською національною комісією з питань правопису. Частиною 3 даного документу покладено на міністерства, інші центральні органи виконавчої влади сприяти використанню Українського правопису в новій редакції в діловодстві, освіті, видавничій справі, сфері телебачення і радіомовлення, інших сферах суспільного життя [1]. Зрозуміло, що і в Збройних Силах України.

Саме у новій редакції правопису § 32 визначено порядок утворення від іменників чоловічого роду іменників на означення осіб жіночої статі за їх професійними, освітніми, посадовими ознаками, сферою діяльності тощо [2], так званих фемінітивів (слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду).

Повернення ділової української мови до використання фемінітивів, пов'язане з актуалізацією в сучасному суспільстві «гендерних питань»; вони створюють умови для забезпечення однакових можливостей рівного ставлення з урахуванням гендеру.

Так, «різною була історія і становище жінки у суспільстві у різні епохи: у певний період чоловіки навіть сумнівались, чи взагалі жінка є людиною. У зв'язку з цим, у мові не відображались деякі назви професій у жіночому роді. Чому? Бо люди навіть уявити не могли, що жінка може бути директором заводу! Світ мислив іншими категоріями» [3]. До недавнього часу українська армія носила маскулінне забарвлення, і тільки нещодавно держава на законодавчому рівні вже реалізувала право жінки на військову службу,

нормативно забезпечивши таким чином принцип гендерної рівності в армії.

На законодавчому рівні Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вітання «Слава Україні! – Героям слава!» від 4 жовтня 2018 року № 2587-VIII у тексті Статуту [4] замість слова «товаришу» передбачено заміну «пане (пані)» [5]. Із Висновку Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони від 5 вересня 2018 року слідувало, що прийняття цього Закону дозволить забезпечити підвищення престижу військової служби та іміджу Збройних Сил України в суспільстві, впорядкування взаємовідносин між військовослужбовцями та запровадження нових традицій українського війська [6], серед яких, звісно ж, і гендерна рівність. Отже, ці зміни передбачили для звернення військовослужбовців у Збройних Силах України із зазначенням посади вживати «друже», а при зазначенні звання – «пане» (пані). Таким чином, для позначення звань осіб рядового та керівного складу у Збройних Силах України використовуються фемінітиви: рядовий – рядова; лейтенант – пані лейтенант; сержант – пані сержант; капітан – пані капітан; старшина – пані старшина; майор – пані майор; прапорщик – пані прапорщик; підполковник – пані підполковник; полковник – пані полковник; генерал-майор – пані генерал-майор; генерал-лейтенант – пані генерал-лейтенант; генерал-полковник – пані генерал-полковник; генерал – пані генерал.

Так, гендерна рівність є процесом справедливого ставлення до жінок і чоловіків та означає, що вони мають однаковий суспільний статус, аналогічні умови для реалізації свого потенціалу згідно здібностей, рівні права, рівні обов'язки чи гарантії, тотожні можливості у прийнятті суспільно важливих рішень, участі у соціальному розвитку та отриманні результатів указанного. Таким чином, використання фемінітивів у Збройних Силах України є дієвим механізмом у забезпеченні та реалізації гендерної рівності в армії; вони підтверджують престиж військової професії для жінки, її значення на цій службі для українського суспільства.

---

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання українського правопису» від 22 травня 2019 року № 437. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2019-%D0%BF#Text>.

2. Український правопис, схвалений Кабінетом Міністрів України (постанова № 437 від 22 травня 2019 року); спільним рішенням Президії Національної академії наук України (протокол № 22/10 від 24 жовтня 2018 року) і Колегії Міністерства освіти і науки України (протокол № 10/4-13 від 24 жовтня 2018 року); затверджено Українською національною комісією з питань правопису (протокол № 5 від 22 жовтня 2018 року). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>.

3. Левченко К. Новим українським правописом закріплене використання фемінітивів. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2706989-novim-ukrainskim-pravopisom-zakriplene-vikoristanna-feminitiviv.html>.

4. Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 24 березня 1999 року № 548-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>.

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вітання

«Слава Україні! – Героям слава!» від 4 жовтня 2018 року № 2587-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2587-19#n7>.

6. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони від 5 вересня 2018 року по Проект Закону про внесення змін до статутів Збройних Сил України № 9036 від 3 вересня 2018 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64530.

Сергій БУГЕРА

начальник відділу дослідження проблем протидії корупції та загрозам економічній безпеці Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Демократичні перетворення, що нині відбуваються в Українській державі, супроводжуються складними процесами реформування політичних, економічних і правових відносин. Однією з найважливіших складових цього вкрай непростого процесу є запобігання та протидія корупції. Зокрема, стратегічною метою антикорупційної політики є протидія корупції на всіх рівнях шляхом підвищення прозорості діяльності державних органів, додержання прав і свобод людини й громадянина, створення умов для розвитку економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення, зниження рівня корупції в Україні та усунення причин і умов, що її обумовлюють, відкритості та гласності при прийнятті рішень і оприлюдненні їх в засобах масової інформації, проведення громадського опитування та обговорення перед їх прийняттям [1].

Відповідно до статті 18 Закону України «Про запобігання корупції» [2] засади антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) визначаються Верховною Радою України. Щороку не пізніше 1 червня проводяться парламентські слухання з питань ситуації щодо корупції, затверджується та оприлюднюється щорічна національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики. Антикорупційна стратегія розробляється Національним агентством на основі аналізу ситуації щодо корупції, а також результатів виконання попередньої антикорупційної стратегії. Антикорупційна стратегія реалізується шляхом виконання державної програми, яка розробляється Національним агентством та

затверджується Кабінетом Міністрів України. Керівники державних органів несуть персональну відповідальність за забезпечення реалізації державної програми з виконання Антикорупційної стратегії. Державна програма з виконання Антикорупційної стратегії підлягає щорічному перегляду з урахуванням результатів реалізації визначених заходів, висновків та рекомендацій парламентських слухань з питань ситуації щодо корупції.

При цьому Стратегія економічної безпеки України [3] визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки. Національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами. Відповідно забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Отже, стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язаних напрями – напрям розвитку та безпековий напрям.

Необхідно зазначити, що проектом Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки передбачається затвердження відповідної Антикорупційної стратегії на 2020–2024 роки, в якій вказується, що низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання. Опитування бізнесу демонструє, що поширення корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій [4].

Заходи, запропоновані в Антикорупційній стратегії, дадуть змогу значно зменшити вплив фінансово-промислових груп на економіку України та забезпечити зростання добробуту українців. По-перше, це контроль за діяльністю політичних партій з тією метою, щоб фінансово-промислові групи не могли впливати на ці партії, по-друге, це посилення інституційної спроможності Антимонопольного комітету: вплив на монопольні змови, звільнення від відповідальності учасників картелів у разі, якщо вони повідомляють про такі картельні змови та ін. Передбачається, що реалізація Антикорупційної стратегії України дозволить щороку економити значні кошти – орієнтовно 200 млрд грн. за рахунок економії на збитках від корупції [5]. Відповідно це створить передумови для забезпечення економічної безпеки держави на новому якісному рівні, прискорить процес надходження інвестицій та дозволить реалізувати потенціал України у визначених сферах економіки.

Отже, в системі національної безпеки держави економічна безпека є базисом, матеріальною основою забезпечення незалежності, суверенності та належного рівня життя населення. Оскільки безпека країни у всіх її формах

реалізується через державне фінансування, основою якого є ВВП, то саме економічна безпека і є тим важелем, який забезпечує стійкість всіх видів безпеки до зовнішніх й внутрішніх загроз та забезпечує конкурентоспроможність держави на міжнародній арені. Небезпечним соціально-політичним явищем, яке виступає як одна із ключових загроз національній безпеці, так і економічній безпеці, є корупція, оскільки її вплив як на суспільство, так і на державу має системний і комплексний характер (зокрема, йдеться про політичні, економічні, соціальні та міжнародні аспекти цього впливу) [6].

При цьому дієвим засобом раціоналізації національної антикорупційної політики держави може бути впровадження положень міжнародно-правових актів та досвіду боротьби з корупцією в окремих країнах і на цій основі визначення основних складників адаптації національного антикорупційного законодавства України до норм міжнародного права [7, с. 40]. Важливим є також консолідація зусиль всього суспільства в питаннях протидії корупції, і зокрема, в частині реалізації правових норм Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів, тобто фізичних осіб, які за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їм відома у зв'язку з їх трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням ними служби чи навчання.

1. Безуб І. Антикорупційна політика в Україні. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=%201260:antikoruptionsijnapolitika-ukrajini&catid=8&Itemid=350.

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

3. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: затверджено Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>.

4. Проект Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки від 21.09.2020 № 4135. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007.

5. Антикорупційна стратегія пропонує чіткі заходи для зростання економіки України. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/antikoruptsijna-stra-tegiya-proponuye-chitki-zahody-dlya-zrostannya-ekonomiky-ukrayiny-golova-nazk-v-interv-yu-radio-nv/>.

6. Шевчук І. В. Корупційна складова як чинник дестабілізації та загроза економічній безпеці України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1192>.

7. Новак А. М. Формування та реалізація національної антикорупційної політики в умовах глобалізації: сучасні виклики. *Public Administration and Local Government*. 2018. issue 2(37). С. 35–41. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vida_vni_ct_vo/2018/2018_02\(37\)/7.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vida_vni_ct_vo/2018/2018_02(37)/7.pdf). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_02\(37\)/7.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_02(37)/7.pdf).

Наталія ВОЛИНЕЦЬ

професор кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
доктор психологічних наук, доцент

**АКТУАЛЬНІ ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАГОСТРЕННЯ
ВІЙСЬКОВОЇ СИТУАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ**

Під час війни люди можуть зазнати різноманітних травмуючих подій. Травматична подія – це шокуючий, страшний або небезпечний досвід, який впливає на особистість емоційно. Це підвищує ймовірність розвитку проблем з психічним здоров'ям, таких, як посттравматичний стресовий розлад, тривожність і депресія, а також погіршення результатів життя як в умовах сьогодення, так і в майбутньому.

В умовах збройних конфліктів порушуються права людини, що нерозривно пов'язано з гуманітарними кризами, коли переважають проблеми обмеження прав і свобод, влади та зникають можливості здорового життя з можливістю процвітання, особливо в контексті несприятливих умов життя, обмеженої мобільності та права на працю, що загалом сприяють погіршенню фізичного та психічного здоров'я. В умовах жорстоких збройних конфліктів люди розуміють, що вони можуть бути відокремлені від своїх сімей і громад, що посилюватиме їхню травматизацію та негативні переживання. Окрім того, вони можуть бути свідками чи брати участь у вбивствах, можуть отримати фізичні ушкодження та переживати інші травматичні події. Збройні конфліктні ситуації глибоко впливають на життя людей, оскільки породжують душевні та тілесні страждання.

Детермінанти психічного здоров'я містять не тільки індивідуальні чинники, але також соціальні та соціально-політичні та їх взаємодію. Дослідники глобального психічного здоров'я та світової економіки збирають дедалі більше даних, які пов'язують соціальну нерівність із підвищеним ризиком проблем із психічним здоров'ям [1]. Обмеження доступу до можливостей жити повноцінним життям та сприяти благополуччю суспільства особливо характерні для біженців (переселенців), у яких багато проблем із психічним здоров'ям, обумовлених соціальними, економічними та фізичними умовами [2]. При збройних конфліктах найбільший страх і жах у більшості сучасних людей викликають високі ймовірності бути згвалтованими, катованими чи побитими, фізично приниженими на очах близьких або вторгнення агресивних і ненависних злочинців у приватну

власність. Люди не за власною волею безпосередньо включаються в невідворотність невизначеності життєвої ситуації, що виявляється для них психологічно найбільш травматичним середовищем.

Війна може мати згубний вплив на фізичне та психічне здоров'я людей. Це пов'язано не тільки з тим, що люди втрачають свої домівки та переміщуються, що є непрямим наслідком зруйнованої інфраструктури, а також пов'язано з безпосереднім виникненням насильства (вбивств, катувань чи потрапляння в інші ситуації, що загрожують життю). У дослідженнях, проведених за участю людей, які зазнали травм внаслідок збройних конфліктів, зазначається про високий рівень прояву у них психічних розладів, депресії, тривоги та посттравматичного стресового розладу (ПТСР). А як відомо, особи, які страждають на ПТСР, мають вищий рівень супутніх психічних та фізичних захворювань, включаючи підвищену схильність до суїциду [3–4]. Необхідно зазначити, що науковцями виявлено, що вплив тяжкої травми, пов'язаної з війною, є фактором ризику дисфункції міжособистісних відносин через 15 років після того, як люди стали жертвами збройного конфлікту [5].

У «Всесвітній доповіді про насильство та здоров'я» ВООЗ визнає, що насильство та жорстокість через конфлікти пов'язані з низкою психологічних та поведінкових проблем, включаючи депресію, тривожність, суїцидальну поведінку та посттравматичний стресовий стрес. Експерти ВООЗ у цій галузі стверджують, що поки країни продовжують покладатися на насильство для вирішення конфліктів, це залишатиметься проблемою громадського здоров'я, і закликають до додаткових досліджень у цій галузі, щоб краще зрозуміти наслідки міжособистісного насильства через конфлікти/війни для психічного здоров'я населення [6].

Експериментальним шляхом науковцями виявлено два типи важких травматичних подій у збройних конфліктах: 50 % подій були пов'язані з власним життям учасників, які перебувають у небезпеці, і 50 % подій стосуються учасників, які стали свідками надзвичайного насильства, завданого іншим, або результату насильства по відношенню до інших (наприклад, вбивство, катування, побачення спалених або спотворених тіл) тощо. А отже, внаслідок короткострокового та середньострокового впливу війни, існують довгострокові наслідки для психічного здоров'я, міжособистісного та соціального функціонування особистості [5].

Отже, збройні конфлікти, війни та інші форми організованого насильства впливають на психічне та фізичне здоров'я особистості, що оголює проблематику організації психологічної роботи у напрямках підвищення обізнаності спільноти про психологічні наслідки збройних конфліктів, а саме: посттравматичного стресового розладу, афективних та тривожних розладів, психотичних та невротичних розладів особистості, зловживання психоактивними речовинами та суїцидальні наміри, щоб попередити катастрофічну ситуацію з психічним здоров'ям у країні.

Для ефективної підтримки осіб, які страждають від збройного конфлікту, необхідний більш глобальний підхід до психічного здоров'я. А психологи, психіатри та інші фахівці в галузі психічного здоров'я мають організувати співпрацю у навчанні, обміні досвідом, у розробці програм психологічної підтримки та супроводу тощо.

1. Wali N., Chen W., Rawal Lal B., Amanullah A. S. M. and Renzaho A. M. N. Integrating Human Rights Approaches into Public Health Practices and Policies to Address Health Needs amongst Rohingya Refugees in Bangladesh: A Systematic Review and Meta-ethnographic Analysis. *Archives of Public Health*. No. 1, 2018. doi: 10.1186/s13690-018-0305-1.

2. Slone M., Man Sh. Effects of War, Terrorism, and Armed Conflict on Young Children: A Systematic Review. *Child Psychiatry and Human Development*, Vol. 47, No 6, 2016. doi: 10.1007/s10578-016-0626-7.

3. Kulka RA, Schlenger WE, Fairbank JA, Hough RL, Jordan BK, Marmar CR, Weiss D.S. Trauma and the Vietnam war generation: *Report of findings from the National Vietnam veterans readjustment study*. Brunner/Mazel Psychological Stress Series, 1990.

4. Priebe S, Bogic M, Ajdukovic D, Franciskovic T, Galeazzi G, Kucukalic A, Lecic-Tosevski D, Morina N, Popovski M, Vang D, Schutzwhol M. Mental Disorders following war in the Balkans. *Arch Gen Psychiatry*. 2010; 67(5): 518–28.

5. Munjiza, J., Britvic, D., Radman, M. et al. Severe war-related trauma and personality pathology: a case-control study. *BMC Psychiatry*. 17, 100 (2017). URL : <https://doi.org/10.1186/s12888-017-1269-3>.

6. World Health Organisation. World report on violence and health. Geneva: World Health Organisation; 2002. URL : <https://cutt.ly/vPFWL0r>

Марина ГЛУХ

в.о. завідувача кафедри публічного права
Державного податкового університету
(м. Ірпінь Київської обл., Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

Наталія КОВАЛКО

професор кафедри фінансового права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

ФІНАНСОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНЕ ФІНАНСОВЕ ПРАВО: ДО ПРОБЛЕМ СПІВВІДНОШЕННЯ

В умовах глобалізації значно підвищилось міжнародне співробітництво держав у фінансовій сфері, основним результатом якого стало вироблення цілої системи міжнародних фінансових норм. На сучасному етапі розвитку міждержавної співпраці формуються нові підходи до проблеми

співвідношення системи національного фінансового права та міжнародного фінансового права. З огляду на вищевикладене, зважаючи на інтенсивне міжнародне співробітництво держав у фінансовій сфері, актуальним є дослідження питання співвідношення системи міжнародного фінансового права та національного фінансового права. Серед науковців вказану проблему досліджували О. Вайцеховська, Я. Кричковська, Л. Лазебник, Д. Левін, А. Назаренко, Ю. Ровинський та інші.

Так, Д. Левін зазначає основні три методи узгодження норм внутрішньодержавного фінансового права з нормами міжнародного фінансового права: відсилання, рецепція і трансформація [1, с. 92–93].

Поміж цього, Ю. Ровинський підкреслює, що співвідношення міжнародної системи фінансового права та національної системи фінансового права проявляється передовсім у тому, що норми внутрішнього права повинні визначати способи приведення в дію норм міжнародного фінансового права для відповідної держави [2, с. 23].

Під способом приведення в дію норм міжнародного фінансового права А. Назаренко визначає способи здійснення державою взятого на себе міжнародного фінансового обов'язку, а не форму перетворення міжнародної фінансової норми, обов'язкової для держави, на норму національного закону [3, с. 160].

Як влучно підкреслює Л. Лазебник, внутрішньодержавне фінансове право не має стосуватись міжнародних фінансових правовідносин. Так, на стан міжнародного фінансового правопорядку, поміж іншого мають вплив: відкритість національних фінансових систем, правовий статус банків, бірж, інших операторів, який встановлений у державі, правовий статус національної та іноземної валюти, інших фінансових інструментів. Професорка звертає увагу, що національне фінансове право може або полегшувати, або ускладнювати взаємодію з міжнародним фінансовим правом. Тому завданням міжнародного фінансового права є узгодження дій національних фінансових систем, зокрема і шляхом уніфікації внутрішніх правових режимів [4, с. 21].

О. Вайцеховська констатує, що у науці фінансового права існують різні підходи щодо меж системи міжнародного фінансового права, що спричинене неоднозначним розумінням меж міжнародного права загалом. У низці наукових досліджень міжнародне право взагалі розглядається як галузь національного права [5, с. 284].

Представники широкого підходу до міжнародного фінансового права відносять норми міжнародного публічного права та міжнародного приватного права, предметом регулювання яких є всі фінансові відносини, що виходять за межі внутрішньої компетенції однієї держави. М. Версальський підкреслював, що міжнародне фінансове право є не самостійною галуззю права, а комплексною галуззю права, оскільки міжнародні фінансові норми не можуть бути повністю включені ні в

міжнародне право, ні в національне фінансове право [6, с. 65].

Я. Кричківська визначає міжнародне фінансове право як систему норм міжнародної і національної приналежності, що регулюють фінансові операції будь-якого роду, за умови, що ці фінансові операції виходять за межі правової системи однієї держави. Виходячи з такого розуміння, можна зробити висновок, що міжнародне фінансове право як система національних та міжнародних нормативних регуляторів фінансового обороту, формування, розподілу, використання фінансових ресурсів на світових фінансових і товарних ринках характеризується багатоступеневістю [7, с. 24].

Так, представник вузького підходу до визначення міжнародного фінансового права австро-угорський вчений Г. Ліпперт спробував систематизувати міжнародні фінансово-правові норми та визначив міжнародне фінансове право як нову самостійну галузь міжнародного публічного, яка містить всі правові норми, що регулюють фінансові відносини між державами [8].

Поміж іншого, норми внутрішньодержавного законодавства є джерелами міжнародного фінансового права та включають сукупність правових норм, які походять від держави і регулюють суспільні відносини на її території [9, с. 14].

Так, в юридичній науці існують різноманітні підходи до вирішення проблеми співвідношення національного та міжнародного права, які традиційно формулюють у вигляді двох головних позицій. Перша наукова позиція визначає, що національне та міжнародне право – це дві самостійні правові системи, два різні правопорядки. Вказані правові системи взаємодіють між собою, однак норми міжнародного права не можуть діяти у внутрішньодержавному правопорядку, а норми внутрішнього права не діють у міжнародних правовідносинах [10, с. 61-62].

О. Іванченко співвідношення національного і міжнародного права визначає як злагоджену дію обох правових систем, зумовлену існуванням спільних для них цілей і необхідну для їх взаємного розвитку [11, с. 14].

За аналогією, можна визначити два підходи щодо співвідношення системи міжнародного фінансового права та національного фінансового права. Відповідно до першого підходу система міжнародного фінансового права та національного фінансового права є окремими самостійними галузями права, які взаємодіють з метою реалізації загальних цілей. Відповідно до другого підходу, система міжнародного фінансового права та національного фінансового права є єдиною системою права.

Ураховуючи викладене вище, ми дійшли висновку, що система міжнародного фінансового права та національного фінансового права є самостійними правовими системами, окремими правопорядками, які взаємодіють і взаємодоповнюють одна одну. Також норми національного фінансового права вважаються джерелами міжнародного фінансового права, оскільки становлять сукупність правових норм, які походять від держави і

регулюють фінансові правовідносини на її території. Водночас система національного фінансового права повинна полегшувати взаємодію з міжнародним фінансовим правом, шляхом приведення в дію норм міжнародного фінансового права методами відсилання, рецепції і трансформації.

1. Левин Д.Б. Проблема соотношения международного и внутригосударственного права. *Советское государство и право*. 1964. № 7. С. 92–93.
2. Ровинский Е.А. К вопросу о предмете международного финансового права. *Труды ВЮЗИ*. Вып. IX. М.: Наука, 1967. С. 23.
3. Назаренко А.Т. О нормах правового регулирования международных финансовых отношений. *Труды ВЮЗИ*. 1971. Т. XIX. С.156–182.
4. Лазебник Л. Л., Анісімова М.Ф, Міжнародне фінансове право: навч. посіб. Ун-т держ. фіскальної служби України. 2-ге вид., онов. і допов. Ірпінь: Вид-во Ун-т ДФС України, 2017. 700 с.
5. Вайцеховська О.Р. Місце міжнародного фінансового права в системі міжнародного права: теоретико-правові аспекти. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №12. С.284–288.
6. Версальский М. Проблемы международного финансового права. *Советское государство и право*. М., 1967. С. 63–68.
7. Кричковська Я.В. Теоретичні підходи становлення міжнародного фінансового права. *Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського*: матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса, 22–23 жовтня 2010 року). Одеса : Фенікс, 2010. С. 23–26.
8. Lippert G. *Das Internationale Finanzrecht. Eine systematische Darstellung der internationalen Finanzrechtsnormen*. Triest ; Wien ; Leipzig, 1912.
9. Горбач Л.М. Правова природа та особливості системи міжнародного фінансового права. *Економічний форум*. 2019. № 2. С. 13–18.
10. Буроменський М.В. Міжнародне право: навчальний посібник. Мін. освіти і науки. України/ за заг. ред.. Київ: ЮрІнком Інтер, 2008. 335 с.
11. Іванченко О.М. Співвідношення норм міжнародного і національного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 23 с.

Ігор ЖИЛЯЄВ

головний науковий співробітник
Інституту вищої освіти
НАПедН України (м. Київ, Україна),
доктор економічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ – МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Українська наукова система тривалий час потерпає від кризи: скорочується фінансування, яке відповідно негативно впливає на її кадрову структуру [1]. Так, кількість українських дослідників з 2016 р. по 2019 р.

скоротилась майже в 1,3 рази (з 63,7 тис. до 51,1 тис.) [4].

У 2019 р. частка дослідників у віці до 39 років складала 32% їх загальної чисельності, що дозволяє стверджувати, що на фоні науки європейських країн українська наука виглядає достатньо молодою. Кожний п'ятий дослідник був у віці до 35 років, зокрема – майже кожний шостий доктор філософії / кандидат наук (2699 з 16804). Молодь віком до 40 років складала лише 4,5% всіх дослідників – докторів наук (293 з 6509) [4].

Серед загальноприйнятих інструментів наукової політики, спрямованої на подолання кадрової кризи, можна виділити застосування різних механізмів підтримки окремих категорій дослідників. Найбільш поширеними є механізми підтримки молодих вчених. Саме ці механізми уточнюють статус дослідників – молодих вчених. В Україні сформовано потужну розгалужену державну систему підтримки молодих вчених, до якої входять: 1. *Іменні стипендії*: 1.1. Президента (з 1995 р., 300 стипендій (з 2013 – 250)), Верховної Ради (з 2008 р., 30 стипендій, з 2022 – 50), Кабінету Міністрів України (з 1995 р., 320); 1.2. *Премії*: Президента (з 2001 р., до 40 премій), Верховної Ради (з 2008 р., 20 індивідуальних та колективних (до 4-х осіб) премій, з 2020 – 50), Кабінету Міністрів України (з 2000 р., одна з 6 номінацій – за наукові досягнення); 1.3. *Гранти Президента*: для молодих вчених (з 2003 р., 77 грантів), для молодих докторів наук (з 2010 р., 2). Окрім того, підтримка молодих вчених (стипендії, премії, гранти тощо) деякими академіями наук (зокрема – з 2022 р. стипендій імені академіка НАН України Б.Є. Патона для молодих вчених Національної академії наук України – кандидатів наук (докторів філософії) і докторів наук та грантів НАН України дослідницькими лабораторіями / групами молодих вчених НАН України та органами місцевого самоврядування (наприклад – премій Київського міського голови за особливі досягнення молоді у розбудові столиці України – міста-героя Києва (з 2017 р., 100 премій), зокрема за напрямом «наукові досягнення»). Також є інші правові акти органів державної влади з підтримки молоді, що містять напрями підтримки науки. Також деякі європейські фонди та програми передбачають можливості підтримки українських молодих вчених.

За показниками 2020 року премії президента, парламенту отримали 155 молодих вчених (з них 66 з закладів вищої освіти, ЗВО), стипендії парламенту – 30 осіб (20 – ЗВО).

Використаний механізм підтримки відноситься до інструментів позитивної дискримінації (*positive discrimination*), що передбачає надання преференцій окремій категорії дослідників. Доктрина афірмативної дії (*affirmative actions*) або «позитивної дискримінації», не будучи дискримінацією за своєю суттю, є предметом численних дискусій як політичний засіб, що загрожує породженням т. з. зворотної дискримінації. Ключовим моментом цієї доктрини є масштабна активізація соціальних ліфтів, що зазвичай дозволяє особам з вразливих соціальних груп реалізувати

перспективи досягати найвищих статусних позицій у конкретній системі. Однак застосування інструментарію позитивної дискримінації повинно супроводжуватися: 1) чітким встановленням статусу цих осіб; 2) формуванням правових режимів преференцій, з урахування забезпечення протидії зловживанням цими преференціями; 3) визначенням бар'єрів, обмежень та компенсацій осіб, що підпадають під ефект «зворотної дискримінації» – обмеження відповідних прав іншим членам суспільства наявністю переваг локальним групам осіб.

Законодавство встановлює основне визначення вченого: «вчений – фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні (прикладні) результати» та похідні: «ад'юнкт», «аспірант», «докторант», «науковий працівник», «науково-педагогічний працівник», «молодий вчений» [2].

Зазначимо, що національна статистика науки використовує термін «Дослідники – наукові та інженерно-технічні працівники, які професійно займаються НДР й безпосередньо беруть участь у створенні нових знань, продуктів, процесів, методів та систем, а також адміністративно-управлінський персонал, який здійснює безпосереднє керівництво дослідницьким процесом (у тому числі керівники наукових організацій та підрозділів, які виконують НДР). Дослідники, як правило, мають вищу освіту другого, третього або наукового рівня (відповідно до Закону України «Про вищу освіту»). До дослідників можуть бути включені аспіранти й докторанти» [4].

На сьогодні, незважаючи на чисельні дослідження, немає однозначного розуміння, хто *de jure* має статус молодого дослідника. Українське законодавство використовує термін «молодий учений», в іноземній практиці використовується як термін «молодий вчений» (Young Scientists) [5], так й більш вживаний «дослідник на початку (або – ранньому етапі) кар'єри» (ECR, Early Career Researcher)».

У сучасному світі сформувались різні системи підтримки молодих дослідників. Існує три підходи з законодавчого встановлення статусу молодого вченого за критеріями: 1) віку; 2) критерію ідентифікації за етапами розвитку наукової кар'єри; 3) гібридний за віком та етапом наукової кар'єри.

Основи статусу молодого українського вченого сформовано за критерієм виділенням максимального віку (окрім освітніх та кваліфікаційних ознак): «молодий вчений – вчений віком до 35 років включно, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або вчений віком до 40 років включно, який має науковий ступінь доктора наук (пункт 11 статті 1» [2]. Тобто виділено дві категорії молодих вчених: 1) магістр віком до 35 років та 2) доктор наук віком до 40 років. Аналогічні виділення за цим критерієм застосовуються також в Російській Федерації, Казахстані, Білорусі. Інший підхід – за критерієм ідентифікації за часом присудження наукового

ступеню. Зазначений підхід реалізовано в Законі Республіки Польщі «Про вищу освіту і науку»: «Молодим науковцем є особа, що провадить наукову діяльність, яка: 1) є докторантом або академічним працівником – і не має наукового ступеня доктора філософії або 2) має науковий ступінь доктора філософії, від присудження якого ще не минуло 7 років, і працює в закладі вищої освіти» (ч. 2 статті 360) [3]. Або: «Молодий дослідник» (Young Researcher) – науковець протягом перших 10 років (зайнятий у еквіваленті повної зайнятості) наукової діяльності, включаючи період наукової підготовки, з моменту отримання університетського ступеня, що надає доступ до докторантури в країні, в якій отриманий ступінь (ступінь має давати право власнику почати навчання в докторантурі без необхідності здобуття будь-якої додаткової кваліфікації) і які ще не отримали ступінь доктора [5]. «Молодий вчений (Young Scientist) визначається як аспірант або дослідник на початку кар'єри у будь-якій галузі науки; активний у дослідницькій кар'єрі, як правило, ще не повністю встановленою; отримав ступінь доктора філософії або еквівалентну докторську кваліфікацію до 10 років тому; у віці зазвичай від 30 до 40 років» [7].

Органи державної влади України працюють над реформуванням наукової політики шляхом зміни критерію ідентифікації молодих вчених: з існуючого критерію за віком до критерію за етапами розвитку наукової кар'єри. Так, передбачалось завдання розроблення та внесення на розгляд парламенту проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (МОН, вересень 2021). Були визначені очікувані результати та показники у разі прийняття акта, зокрема: «Перехід до державної підтримки молодих вчених на основі застосування критерію ідентифікації за етапами розвитку наукової кар'єри. Застосування до визначення терміну «молодий вчений» критерію кількості років після отримання наукового ступеня» [6].

В Україні побудована потужна система підтримки молодих вчених, що забезпечує як конкуренцію інструментів та молодих вчених. Інструментарій підтримки постійно вдосконалюється, збільшуються її обсяги, напрями та склад груп, які мають можливості претендувати на підтримку. Однак фрагментарність цієї системи, сформована історично, невідповідність її локальних цілей із цілями національної та європейської наукової політики, вади із моніторингом та аналізом її застосування дозволяють пропонувати нові завдання її реформування, приведення у відповідність з сучасними реаліями.

---

1. Жилияєв І. Б., Ковтунець В.В., Сьомкін М.В. Вища освіта України: стан та проблеми. – К.: НДІ інформатики і права НАПрН України, Інститут вищої освіти НАПедН України, 2015. 96 с. URL : <http://ippi.org.ua/vishcha-osvita-ukraini-stan-ta-problemi>.

2. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII (Редакція від 18.04.2021) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

3. Закон Республіки Польщі «Про вищу освіту і науку», прийнятий 20 липня 2018

року (зі змінами) / Пер. з польської І. Дегтярьова, С. Федонюк, Л. Колесник. /наук. ред. Т. Фінікова та І. Дегтярьова. К. Таксон. 2020. 336 с.

4. Наукова та інноваційна діяльність України за 2019 рік. Статистичний збірник. К.: Держстат. 2020. 100 с.

5. Young Vision Scientist URL: <http://www.vision-research.eu/index.php?id=177>.

6. План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік : Постанова Верховної Ради України від 02.02.2021 № 1165-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-20#Text>.

7. Friesenhahn, I. and Beaudry, C. (2014) The Global State of Young Scientists – Project Report and Recommendations, Berlin: Akademie Verlag. https://globalyoungacademy.net/wp-content/uploads/2015/06/GYA_GloSYS-report_webversion.pdf.

Андрій МОТА

доктор юридичних наук, доцент

Андрій ЦАРУК

ад'юнк

*(Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна)*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

Через стрімкий розвиток суспільства в умовах значної трансформації світового економічного й політичного простору внаслідок глобалізації зростає спектр загроз, зокрема і у сфері безпеки державного кордону.

Сучасна світова економіка та політика не можуть функціонувати без прогнозування процесів та явищ, які відбуваються у світовому просторі.

В умовах інформаційного суспільства надзвичайно важливим та актуальним питанням є обмін інформаційними ресурсами.

Для протидії вказаним вище загрозам необхідно запроваджувати новітні безпекові підходи, технологічні рішення, дієві методи аналізу інформації, методи прогнозу розвитку ситуацій, відповідне інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності.

Під час запровадження новітніх методів та підходів до роботи з інформаційними ресурсами також необхідно враховувати питання забезпечення верховенства права та дотримання прав і свобод людини та громадянина. Саме поєднання дотримання прав і свобод людини та громадянина з дієвістю функціонування системи потребує значних зусиль, адже з однієї сторони система має забезпечити недоторканість зазначених

прав і свобод, а з іншої – зібрати якомога більше інформації, яка буде використовуватись для забезпечення діяльності структури.

Пандемія коронавірусу COVID-19 вимагає коригування діяльності всіх державних органів та установ з метою невілювання негативного впливу коронавірусу. Керівництво державних органів та установ змушене змінювати підходи щодо своєї діяльності та перебудовувати функціонування відомств.

Інформаційно-аналітична діяльність посідає одне з провідних позицій у діяльності Державної прикордонної служби України та є досить дієвим інструментом задля забезпечення належного здійснення нею своїх функцій.

Належний стан охорони та оборони державних кордонів можливий лише за умов якісного функціонування системи інформаційно-аналітичної діяльності, адже для прийняття обґрунтованого рішення необхідно забезпечити керівника відповідного рівня інформаційно-аналітичними продуктами, що будуть мати об'єктивний, своєчасний, точний характер. Інформаційні дані мають бути якісно зібрані та оброблені в найкоротші терміни.

У сучасному світі займає ключове місце тенденція прискорення всіх процесів (обмін інформацією просто блискавичний). Державна система в багатьох аспектах не в змозі забезпечити високий темп обміну інформаційними ресурсами. Саме через це роль інформаційно-аналітичної діяльності будь-якого органу державної влади важко переоцінити.

Роль інформації в сучасному суспільстві займає провідну позицію. Поряд з цим, просто зібрати інформацію недостатньо для забезпечення якісного функціонування будь-якого державного органу, зокрема і Державної прикордонної служби України. Просто збір інформації – це її накопичення, яке не особливо допоможе керівникам. Умови сьогодення вимагають від нас володіти певними методами, методиками, способами та навичками збору інформації. Потрібно чітко розуміти, яку саме інформацію необхідно збирати та яким чином це робити. Також потрібно усвідомлювати, як її необхідно структурувати та обробляти.

Важливо усвідомлювати принципову особливість інформаційно-аналітичної діяльності. Її сутність пов'язана з виявленням неявних, іноді навмисно приховуваних складових у змісті інформації. Дуалістичність інформаційно-аналітичної діяльності полягає у принциповій різниці інформаційної та аналітичної складової.

Інформаційна складова обумовлює первинну обробку інформації (збір, систематизація, класифікацію, зберігання, кількісний аналіз).

Аналітична складова – якісну обробку інформації (виявлення приховуваних елементів, зв'язків, одержання нового знання, підготовка управлінських рішень).

Головна мета системи інформаційно-аналітичної діяльності – на підставі зібраних первинних даних отримати похідну підсумкову інформацію, яка становитиме основу для підготовки спільних управлінських рішень.

Методика проведення аналізу ризиків Державної прикордонної служби України не передбачає методологію застосування якісних та кількісних характеристик з оцінювання загроз. З приводу оцінювання уразливості та впливу, то в методиці не вказано, виходячи з яких характеристик вони мають оцінюватись.

Правоохоронні органи використовують безліч джерел для збору інформації. У зв'язку з цим необхідно відповідним чином фільтрувати ці джерела та визначати їх цінність.

Під час обробки інформаційних ресурсів має утворюватись нове знання, яке трансформується в розвідувальну аналітику. Розвідувальна аналітика – це своєрідний інструмент, суть якого полягає в опрацюванні певного масиву даних, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, латентних елементів для вироблення похідного аналітичного продукту, який покликаний забезпечити прогнозування розвитку подій та явищ. Це можливо лише за умови грамотного поєднання функціоналу існуючих технологій та інтелектуальної діяльності людини.

Наталія ОБУШЕНКО

професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЛОКАЛЬНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Сьогодні локальні нормативно-правові акти відіграють дедалі більшу роль у регулюванні трудових правовідносин. Зазначене пояснюється, по-перше, світовою тенденцією до підвищення ролі локального регулювання; а по-друге, – тим, що специфіка трудових правовідносин полягає у тому, що централізованими нормами трудового законодавства неможливо врахувати всі особливості праці окремих категорій робітників на різних підприємствах, організаціях тощо. У зв'язку з цим законодавець передбачив можливість роботодавцю самостійно здійснювати локальне регулювання праці, яке той реалізує шляхом ухвалення локальних нормативно-правових актів. Оптимальне поєднання централізованого і локального правового регулювання – ще один з основних принципів трудового права України. Він визначає порядок та умови встановлення прав та обов'язків суб'єктів трудових і пов'язаних з ними правовідносин. Його зміст зводиться до того,

що основні гарантії захисту трудових прав учасників трудових правовідносин устанавлюються законами і підзаконними актами, а решту правил регулювання праці сторони визначають за погодженням між собою або в порядку, передбаченому централізованими нормами, самостійно. При цьому локальне правовстановлення не повинне виходити за межі стандартів, визначених для нього централізовано, і суперечити їм.

Необхідно зауважити, що локальне регулювання є невіддільним від централізованого, і відмовитись повністю від участі держави в правовому регулюванні трудових відносин не лише неможливо, але й недоцільно, адже надмірна кількість повноважень для роботодавців у питанні правового регулювання трудових відносин також може призвести до зловживань [9] з їхнього боку. Отже, локальне правове регулювання за своєю суттю та призначенням не повинно виходити за межі приписів, установлених на централізованому рівні, та жодним чином не може суперечити їм.

У Великому юридичному словнику вказано, що локальне регулювання – це правове регулювання трудових і безпосередньо пов'язаних з ними відносин у межах організації. Воно здійснюється за допомогою ухвалення нормативних правових актів, що містять норми трудового права, укладення колективних договорів, угод з питань соціального захисту працівників, видання роботодавцем актів індивідуального характеру (наказів, розпоряджень щодо кадрового складу) [1].

Необхідно зауважити, що локальне регулювання у нашій державі має правообмежувальний характер. Це означає, що його здійснення є можливим за таких умов: 1) коли це дозволено законом; 2) коли законом визначено процедуру його здійснення; 3) коли предмет правового регулювання визначається з урахуванням положень закону. Тобто, по суті, це означає, що у процесі локальної нормотворчості суб'єкти правовідносин із питань праці діють відповідно до принципу «дозволено лише те, що передбачено законом» [2, с. 231]. Отже, локальне правове регулювання праці здійснюється роботодавцями з метою забезпечення ефективної організації діяльності окремого господарюючого суб'єкта. Для цього він використовує такий інструмент, як локальна нормотворчість.

Узагалі нормотворчість можна охарактеризувати як специфічну діяльність держави в особі спеціально уповноважених на це владних суб'єктів, спрямовану на нормативне закріплення суспільних потреб та інтересів і забезпечення належних умов для реалізації прав і свобод громадян та їх ефективного захисту, яка здійснюється шляхом створення системи внутрішньо узгоджених нормативно-правових актів з метою підвищення ефективності регулювання суспільних відносин в Україні. На переконання В. Форманюк, локальна нормотворчість – це діяльність уповноважених суб'єктів, що є частиною механізму правового регулювання, здійснювана на делегованій чи компетенційній основі та спрямована на розробку, ухвалення і встановлення норм загального характеру, що регламентують різноманітні

сфери діяльності юридичної особи, а також відносини, що складаються між її членами [3, с. 128]. В. Прокопенко зазначає, що локальна нормотворчість здійснюється безпосередньо учасниками трудових відносин, які беруть участь у створенні цих норм, можуть впливати на їх зміст. Це надає можливість працюючим знати обсяг прав, що їм належать, та обов'язків, визначених локальними нормами, максимально пристосовуючи їх для реалізації своїх інтересів та задоволення потреб. Для того, щоб здійснювалась локальна нормотворчість, продовжує автор, потрібні дві умови. По-перше, норми є локальними і набувають чинності лише за умови, що вони ухвалюються у порядку, попередньо визначеному централізованим регулюванням. По-друге, локальна нормотворчість є можливою за наявності загальної норми, що надає певним суб'єктам право займатись нормотворчістю [4, с. 498].

Результатом локальної нормотворчості є локальні нормативно-правові акти. Варто вказати, що, незважаючи на те, що в юридичній літературі поняття «локальний нормативно-правовий акт» активно використовується, єдиного бачення щодо його тлумачення так і не сформувалося. Так, вчений із галузі теорії держави і права С. Алексєєв стверджує, зокрема, що локальні акти – це нормативні підзаконні акти, видані організацією лише для вирішення власних внутрішніх питань. Ці акти діють лише в межах цієї організації. Учений зауважує, що локальні нормативні акти мають багато спільних ознак з відомчими актами, однак їх зміст та юридична сила ще більш обмежені. Локальні акти є внутрішніми в прямому розумінні цього слова, виражають основи децентралізації в правовому нормативному регулюванні, виступають як форми локальних юридичних норм. Внутрішній характер розглядуваної групи актів виявляється в компетенції організацій, підприємств та установ, які мають право їх видавати [5, с. 23]. Локальні акти, зауважує О. Скакун, мають внутрішню дію в межах відповідних підприємств, установ чи організацій, це акти управління, що ухвалюються керівниками підприємств, установ та організацій в межах їх компетенції і поширюються на сфери службової і трудової діяльності (накази, інструкції, статuti, правила, положення); набувають чинності після одержання адресатом [6, с. 401].

Серед представників галузі трудового права також немає одностайності думки з приводу того, що є локальними нормативно-правовими актами. Так, М. Іншин доводить, що локальні нормативні акти – це вид нормативно-правових актів, які ухвалюються роботодавцем, як правило, в узгоджувально-договірному порядку з колективом працівників (професійною спілкою) з метою правового регулювання відносин з питань праці відповідно та у межах актів трудового законодавства. Характерними рисами локальних нормативних актів, науковець називає такі: а) ухвалюються відповідно до КЗпП та інших актів трудового законодавства України; б) виступають результатом локальної нормотворчості роботодавця та колективу працівників, їх уповноважених органів (посадових осіб); в) містять локальні норми трудового права; г) як

правило, мають узгоджувально-договірний характер; г) не можуть погіршувати правового становища працівників порівняно з актами трудового законодавства та соціального партнерства; д) виступають правовою основою для укладення трудових договорів; е) мають локальну сферу дії (поширюються на роботодавця і колектив працівників); є) мають, як правило, строковий характер; ж) мають бути доступними для всіх працівників (розміщуються на видних місцях) [7, с. 258].

В.Венедиктов стверджує, що локальні нормативно-правові акти призначаються для регулювання трудових відносин і відносин, тісно пов'язаних із ними, в межах певного підприємства, установи чи організації. До них належать колективний договір, правила внутрішнього трудового розпорядку, графіки відпусток, графіки змінності, накази тощо. Локальні нормативно-правові акти ухвалюються безпосередньо трудовим колективом або профспілковим органом, що представляє інтереси трудового колективу, і власником або уповноваженим ним органом. Науковець підкреслює, що трудові колективи здійснюють локальну нормотворчість у формі безпосереднього і самостійного ухвалення нормативно-правових актів (наприклад, про додаткові пільги і переваги за рахунок коштів, виділених на ці цілі) або затвердження підготовлених власником чи уповноваженим ним органом відповідних положень (наприклад, правила внутрішнього трудового розпорядку). Локальні нормативно-правові акти, ухвалені профспілковим органом і власником або уповноваженим ним органом, видаються у формі нормативних договорів та угод (наприклад, колективний договір, угода з охорони праці, графіки відпусток, графіки змінності тощо) [8, с. 54].

Таким чином, виходячи із вказаного вище, можемо підсумувати, що локальні нормативно-правові акти – це такі акти, що ухвалюються уповноваженими суб'єктами у встановленому законом порядку для організації та впорядкування окремих внутрішніх питань діяльності конкретного підприємства (установи, організації тощо). Ці акти мають найнижчу юридичну силу і підпорядковуються вищим законодавчим актам, а їх виконання є обов'язковим у межах конкретного суб'єкта господарювання. Протягом усього часу існування роботодавцями ухвалюється низка локальних нормативно-правових актів, спрямованих на те, щоб урегулювати трудові правовідносини, а тому систематизація таких актів має важливе значення для роботодавця, зокрема в частині безперервного забезпечення діяльності відповідного суб'єкта.

---

1. Большой юридический словарь. URL: http://big_law.academic.ru/673/Локальное_регулирование_труда.

2. Іншин М. І. Трудове право України: підруч. / за заг. ред. М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. П. Мельника. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 472 с.

3. Форманюк В. В. Поняття локальної нормотворчості. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (гол. ред.), Л. І. Кормич (заст. гол. ред.), Ю. П. Аленін

та ін. ; Мінмолодьспорт України ; НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 44 . С. 128.

4. Прокопенко В. І. Трудове право України. Харків, 2002. С. 612.

5. Алексеев С. С. Общая теория права. Курс : в двух томах : Т. 2. М. : Юрид. лит., 1982. С. 23.

6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. / пер. з рос. Харків : Консум, 2006. 656 с.

7. Іншин М. І. Трудове право України підруч. / за заг. ред. М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. П. Мельника. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 472 с.

8. Венедиктов В. С. Трудовое право Украины (Общая часть). Харьков : НУВД, 2004. С. 54.

9. Bohatyrova O., Bohatyrov A. Legal basis for preventing deformation of personnel of custodial settings. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 1, 2021. P. 117-124.

Роман ОПАЦЬКИЙ

доцент кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧОГО ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ

В умовах глобальної інтеграції України в європейське та світове співтовариство особливої актуальності набуває дослідження процесів та результатів інституційної трансформації державного управління у сфері захисту прав дітей. Варто наголосити, що прийняття *Конвенції про права дитини* через ООН в 27 лютого 1991 році є суттєвим досягненням України у сфері захисту прав дитини [1]. У 1993 в Києві створено Всеукраїнській комітет захисту дітей. Згідно з Конвенцією в квітні 2001 прийнято Закон про охорону дитинства [2]. У 2010 році в офісі Омбудсмена створено посаду спеціального представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – з питань прав дитини, рівноправ'я та недискримінації.

Присутність дитячого омбудсмена в українському юридичному процесі є результатом введення Указом Президента України Положення «Про Уповноваженого Президента України з прав дитини» від 11 серпня 2011 року (*Положення втратило чинність 29 вересня 2021 року*), яке дало юридичну основу для призначення уповноваженого з прав дитини. Конституція України не визначила, щоправда, компетенції і способу призначення уповноваженого, що є підставою для прийняття закону про уповноваженого з прав дитини.

Відповідно до вказаного Положення, Уповноважений керувався у своїй діяльності Конституцією України [3], *Конвенцією про права дитини*, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. і введена у 1991 р., Законом України Про охорону дитинства, актами та дорученнями Президента України, а також самим Положенням.

До основних повноважень дитячого омбудсмена було віднесено: 1) постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та внесення в установленому порядку Президентові України пропозицій щодо припинення і запобігання повторенню порушень прав і законних інтересів дитини; 2) внесення Президентові України пропозицій щодо підготовки проєктів законів, актів Президента України з питань прав та законних інтересів дитини; 3) здійснення заходів, спрямованих на інформування населення про права та законні інтереси дитини.

Правами дитячого омбудсмена були: 1) брати у встановленому порядку участь в опрацюванні проєктів законів, актів Президента України з питань прав та законних інтересів дитини; 2) відвідувати в установленому порядку спеціальні установи для дітей, заклади соціального захисту дітей та інші заклади, в яких перебувають діти, у тому числі місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи виконання покарань, психіатричні заклади, спеціальні навчально-виховні установи, опитувати осіб, які там перебувають, та отримувати інформацію про умови їх тримання; 3) звертатися до державних органів щодо сприяння вирішенню питань, віднесених до компетенції Уповноваженого; 4) одержувати в установленому порядку від державних підприємств, установ, організацій необхідні інформацію, документи і матеріали, у тому числі з обмеженим доступом, з питань, що належать до компетенції Уповноваженого; 5) залучати в разі потреби в установленому порядку до опрацювання окремих питань представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, а також експертів, учених та фахівців, у тому числі на договірній основі; 6) брати в установленому порядку участь у засіданнях державних органів з питань, що належать до компетенції Уповноваженого; 7) звертатися до державних органів, у тому числі правоохоронних, щодо виявлених фактів порушень прав та законних інтересів дитини; 8) вивчати в установленому порядку стан роботи із соціально-правового захисту дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах для дітей і закладах соціального захисту дітей, стан виховної роботи з дітьми у навчальних закладах; 9) взаємодіяти з організаціями, у тому числі міжнародними, з питань захисту прав та законних інтересів дитини.

Проте, незважаючи на позитивні зрушення у сфері захисту прав дітей та введення нового інституту, існує низка прогалин у діяльності дитячого омбудсмена. Дані проблеми варто розділити на два блоки, це, по-перше,

організаційні та, по-друге, – законодавчі.

Підтримуючи позитивні зрушення у напрямку захисту прав дітей, підтримуємо ініціативу призначення на посаду Радника-уповноваженого Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Президентом України. Однак доречним було б дитячого омбудсмена відповідальним та підконтрольним Президенту України та підзвітним перед Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини [4].

У своїй діяльності дитячий омбудсмен повинен бути незалежний від інших державних органів і відповідати лише перед Президентом України, користуватися недоторканністю. Він щорічно повинен представляти Президентові України та Верховній Раді України інформацію про свою діяльність і звертати увагу на стан дотримання прав дитини. Інформація Уповноваженого повинна бути доступною для суспільства.

Дитячий омбудсмен повинен бути монократичним органом, обмеженим часовими рамками, проте термін виконання обов'язків повинен тривати не більше 5 років, починаючи від дня складення присяги і закінчується у разі його смерті, відкликання, порушення складеної присяги або закінченням терміну повноважень Президента України. Термін виконання обов'язків поновлюється, при цьому та сама особа не може бути довше, ніж два наступні терміни.

Дитячий омбудсмен працює із власної ініціативи у рамках, визначених законодавством, звертаючи особливу увагу на ту інформацію, яка свідчить про порушення прав або добра дитини.

Діяльність дитячого омбудсмена необхідно розглядати у двох площинах: інституційній та індивідуальній. В інституційній площині уповноважений виступає як контролюючий орган щодо інших органів державної влади.

У цій сфері уповноважений може звернутися до органів державної влади, організацій або інституцій за поданням пояснень і потрібних інформацій, а також за доступом до актів і документів, в тому числі тих, які містять особисті дані.

В інституційній площині робить дії, які мають на меті захистити права або благо дитини і запобігати виникненню порушень в майбутньому.

Діяльність може мати також запобіжний характер, хоча він має змогу клопотатися перед відповідними органами про прийняття законодавчої ініціативи або створення та зміну юридичних актів.

Усі контрольні дії виконує самостійно і з власної ініціативи. У справах дітей співпрацює із уповноваженим у правах громадян.

Проте індивідуальна площина діяльності дитячого омбудсмена стосується заходів, які вживаються в конкретних життєвих справах, які впливають на юридичний стан конкретної дитини. Ця площина є важливою сферою діяльності, хоча потребує реалізації його основних законних завдань. Уповноважений працює заради гарантування дитині повного і гармонійного

розвитку, з пошаною її гідності і суб'єктності.

До законних завдань дитячого омбудсмена належать також захист дитини перед насильством, жорстокістю, експлуатацією, деморалізацією та іншим аморальним ставленням до неї [5, с. 82–85].

Дитячий омбудсмен не наділений повноваженнями звертатися до Конституційного Суду щодо дослідження відповідності нормативного акту із Конституцією або з актом вищої інстанції, не має також процесуальних повноважень Уповноваженого з Прав людини, що ще раз наголошує на необхідності їхньої скоординованої діяльності.

Дитячий омбудсмен повинен бути радше заступником Уповноваженого з Прав людини, що зміцнювало би його в компетентному вимірі. Альтернативним вирішенням було би посилення компетенції Уповноваженого з Прав Дитини та введення у Конституцію гарантії його незалежності.

1. Конвенція про права дитини. Ратифіковано Постановою ВР N 789-XII від 27.02.91. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

2. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. ст.142.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. ст. 141.

4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997, N 776/97-ВР

5. К. Мясковська-Дашкевич. Структурна позиція і компетенція Уповноваженого з прав дитини у Польщі. *Вісник Львівського університету* (серія юридичні науки) Вип. 49. С. 82–85.

Олексій ТИТАРЕНКО

професор кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТІВ

Основні положення міжнародних документів (ООН, ЄС, Ради Європи), які торкаються питання захисти прав і свобод людини та забезпечення верховенства права у сфері протидії злочинності та відправлення правосуддя, повинні враховуватись країною-учасницею (підписантом) при формуванні свого національного законодавства у відповідній сфері. В якості прикладу

зазначимо, що тільки за інформацією Європейського комітету з проблем злочинності Ради Європи (European Committee on Crime Problems – CDPC), у межах міжурядового правового співробітництва у сфері кримінального права і процесу, кримінології та пенології, CDPC розроблено понад 41 кримінально-правову конвенцію, а також значну кількість рекомендацій (понад 120) у сферах, де не було можливо або необхідно було прийняти обов'язкові правові документи [1]. Станом на січень 2020 року CDPC вже надав країнам-учасникам ключові юридичні та технічні вказівки за багатьма відомими конвенціями Ради Європи, включаючи Конвенцію проти насильства щодо жінок та домашнього насильства (Стамбульська конвенція, 2011), Конвенцію MEDICRIME (2011), Будапештську конвенцію про кіберзлочинність (2001), Лансаротську конвенцію проти сексуального насильства над дітьми (2007), Нікосійську конвенцію про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (2017), Конвенцію Ради Європи проти торгівлі органами людини (2016) [2], до яких приєдналися і Україна.

Надалі виявлення наміру (прагнення) до позитивних змін, поєднаних з реалізацією міжнародних документів, відображається на державному рівні у відповідних стратегічних, програмних (планових) документах. Щодо України, то у напрямку забезпечення верховенства права, зокрема при здійсненні правопорядку та правосуддя, передбачаються конкретні заходи у таких документах державного рівня, як-от: План дій Ради Європи для України на 2018-2022 роки (2018), План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (2021), Стратегія людського розвитку (2021), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (2020), Концепція Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року (2021), Стратегія протидії катуванням у системі кримінальної юстиції (2021), Стратегія кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни» (2021), Стратегія біобезпеки та біологічного захисту (2021), Стратегія інформаційної безпеки (2021), Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (2021) та інші. Варто зазначити, що останнім часом положення міжнародних документів, в тому числі і тих, які торкаються питань протидії злочинності та відправлення правосуддя, враховують при вдосконаленні чинного кримінального та кримінально процесуального законодавства. Щодо кримінального законодавства, то, починаючи з кінця 2019 року, положення значної кількості міжнародних документів, які ратифіковані Україною, стали підґрунтям для формування проекту нового Кримінального кодексу України робочою групою з питань розвитку кримінального права (у складі Комісії з питань правової реформ) [3–4].

У той же час варто звернути увагу на наявні загрози забезпеченню верховенству права, які виникають у сфері протидії злочинності, відправлення правосуддя та прослідковуються через низку міжнародних документів. Одним з останніх таких документів є Кіотська декларація щодо

розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми сталого розвитку до 2030 року, прийнята за результатами 14 Конгресу ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Кіото, 7–12 березня 2021) та затверджена Резолюцією Генеральної Асамблеї 76/181 від 16 грудня 2021 року (Кіотська декларація) [5; 6]. У Кіотській декларації в черговий раз наголошується на обов'язку країн заохочувати і захищати всі права людини і основні свободи у процесі неупередженого відправлення правосуддя та у діяльності щодо попередження злочинності та боротьби з нею. У той же час в Кіотській декларації визначається низка загроз, які необхідно враховувати країнам та на подолання яких бажано спрямовувати зусилля. До них віднесені, зокрема, такі: поширення транснаціональної та організованої злочинності; недостатня стійкість правоохоронних та судових органів до нових викликів, які пов'язані з поширенням COVID-19; поширення різних форм гендерного насильства, включаючи гендерно мотивовані вбивства; поширення домашнього насильства; неефективність компенсаційних та реституційних механізмів допомоги жертвам кримінальних правопорушень, особливо від насильницьких злочинів; наявні недоліки у забезпеченні ефективного захисту свідків у кримінальних провадженнях; наявні проблеми уразливості дітей та молоді, які стикаються з системою кримінального правосуддя; наявні недоліки у процедурах кримінального переслідування (практика недобровільного отримання показань); проблеми забезпечення людських умов тримання засуджених місцях несвободи; проблеми у забезпеченні незалежності судових органів; поширення корупції; поширення використання новітніх технологій при вчиненні злочинів («темний бік технологічного прогресу»). Перераховані загрози також зазначаються і в конвенційних документах та рекомендаціях, які розробляє CDPС [1; 7].

Поряд з цим Україна, як і інші країни, вже готується до нових викликів, пов'язаних з забезпеченням прав і свобод людини, зокрема, пов'язаних з тенденціями поширення використання штучного інтелекту в різних сферах життя людини та держави. Зокрема, в напрямку протидії злочинності європейською спільнотою звертається увага на подолання можливих викликів для кримінального та кримінально процесуального законодавства при запровадженні штучного інтелекту (artificial intelligence), особливо при реалізації концепції «електронна особа» (наприклад, використання «робота-судді», якій бере участь у судовому процесі, «електронного адвоката», «юридичне консультування через інтелектуальних чат-ботів»), а також доцільності встановлення кримінальної відповідальності за незаконні дії вчинені «електронною особою» [8]. Щодо правового статусу «електронна особа», то, враховуючи положення Резолюції Європейського парламенту від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Комісії з цивільно-правових норм щодо робототехніки (2015/2103(INL)), передбачається, у довгостроковій перспективі, створення конкретного правового статусу для роботів, щоб

принаймні найскладніші автономні роботи могли бути визнані такими, що мають статус електронних осіб, відповідальних за компенсацію будь-якої шкоди, яку вони можуть завдати, і, можливо, застосування електронної особи у випадках, коли роботи приймають самостійні рішення або іншим чином самостійно взаємодіють з третіми сторонами [9]. У ст. 6 Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) закріплене право розгляду справ незалежним і безстороннім судом [10]. Проте сама ст. 6 Конвенції не містить прямої заборони використання штучного інтелекту, а також не зазначається, що правосуддя здійснюється лише суддею-людиною. Усе це дає широкі можливості для використання штучного інтелекту при здійсненні правосуддя. У той же час, дана робота повинна проводитись із дотримання положень Етичної хартії (2018) щодо використання штучного інтелекту у сфері правосуддя, прийнятої Європейською комісією з ефективності правосуддя (European Commission for the Efficiency of Justice – CEPEJ) [11].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що для України, яка прагне стати повноправним членом Європейського Союзу, забезпечення прав і свобод людини у сфері протидії злочинності та відправлення правосуддя є пріоритетним. У перспективі передбачається посилена увага з боку держави за цими процесами при міжнародному співробітництві у кримінальних справах (зокрема, щодо екстрадиції, не допускаючи випадки застосування компетентними органами аналогію закону при встановленні екстрадиційного кримінального правопорушення), забезпеченні взаємної правової допомоги, протидії корупції, відмиванню грошей, поводженні з ув'язненими, запровадженні відновного правосуддя, забезпеченні механізмів захисту потерпілих (надання допомоги потерпілим від злочинів), а також унеможливлення поширення окремих злочинів, які завдають суттєвої шкоди правам та свободам людини, зокрема, шляхом протидії кіберзлочинності, домашньому насильству, торгівлі людьми та органами, фальсифікації ліків в умовах поширення COVID-19, екологічній злочинності, протиправному використанню штучного інтелекту та іншим злочинам, визначені окремими конвенціями та рекомендаціями Ради Європи.

---

1. Conventions under the authority of the CDPC. URL: <https://www.coe.int/en/web/cdpc/conventions>.

2. European Committee on Crime Problems. URL: <https://www.coe.int/en/web/cdpc/european-committee-on-crime-problems>.

3. Питання Комісії з питань правової реформи: Указ Президента України від 07.08.2019 р. № 584/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019#Text>.

4. Текст проєкту Кримінального кодексу України станом на 18.01.2022. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/01/18/kontrolnyj-proekt-kk-18-01-2022.pdf>.

5. Fourteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice: Adopted by the General Assembly on 16 december 2021. URL: <https://bit.ly/3L5AKUK>.

6. Київська декларація щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми

сталого розвитку до 2030 року (Киото, Японія, 7–12 березня 2021 року). URL: https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2021/10/17_Kyoto_Declaration_V2102815-Ukr-PravoJustice.pdf.

7. Recommendations elaborated under the authority of the CDPC. URL: <https://www.coe.int/en/web/cdpc/resolutions-recommendations>.

8. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2017. № 2(21). С.124-132. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/17_1.pdf.

9. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). European Parliament Official web-site. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html.

10. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

11. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>.

Мирослав ТРЕЦОВ

професор кафедри управління
та адміністрування Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
доктор наук з державного управління

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ СВІТОВИХ РЕЙТИНГІВ

За індексом людського розвитку, який представляє собою інтегральний показник, що розраховується для оцінки стану охорони здоров'я, освіти та доходів у кожній конкретній країні як основних характеристик людського потенціалу, за звітом Програми Розвитку ООН станом на 2020 р. Україна посіла 74 позицію зі значенням індексу на рівні 0,779, що відповідає високому рівню людського розвитку і є на рівні країн, які змінюють індустріальний спосіб соціально-економічних відносин та постіндустріальний. Проте за роки незалежності країна спустилася в світовому рейтингу на 20 позицій, не досягнувши практично жодного розвитку майже за три десятиліття незалежності. З європейських країн Україні поступились лише Вірменія (81 позиція), Північна Македонія (83 позиція), Азербайджан (88 позиція) та Молдова (90 позиція) [2].

Недостатність волі українського суспільства щодо побудови соціально орієнтованої конкурентоспроможної ринкової економіки перетворює Україну на одну з країн з найбільш розчарованим та незадоволеним населенням. За

індексом щастя, що відображає добробут людей в різних країнах світу, наша країна посіла 110 місце у світі, та втратила 23 позиції порівняно з розрахунком індексу у 2013 р., коли займала 87 місце. Для порівняння Чехія займає 18 місце згідно всесвітньої доповіді, Польща – 44 місце, Латвія – 51 місце [4]. Причинами такого становища України є низький рівень доходів населення, низька тривалість здорового життя та слабкий стан здоров'я (згідно з результатами опитувань, половина українців мають скарги, пов'язані зі здоров'ям і/або самопочуттям).

Як наслідок, з країни в пошуках самореалізації виїжджають не лише найбільш освічені та економічно активні громадяни, а й взагалі громадяни з мінімальним професійним досвідом та молодь, яка не асоціює свого майбутнього з батьківщиною. Якщо враховувати, що лише деякі мігранти за кордоном можуть знайти роботу, відповідну їхньому рівню кваліфікації, майже всі вони, незалежно від рівня освіти, працюють на низько кваліфікованих робочих місцях, то у світлі невідповідності навичок мігрантів та роботи, яку вони виконують за кордоном, трудова міграція українців, принаймні певною мірою, може бути охарактеризована як «відтік мізків». У поєднанні з демографічним спадом, який спостерігається у країні, населення якої скоротилося на 10,3 млн осіб або на 19,9% порівнюючи з 1991 роком, програш у боротьбі на міжнародному ринку праці за якісні трудові ресурси нівелює можливості України на поліпшення конкурентних позицій в світових економічних рейтингах.

За даними Міністерства соціальної політики України в 2019 р. налічувалося 3,2 млн трудових мігрантів. В окремі періоди, під час сезонних робіт, було 7 – 9 млн мігрантів. У 2020 р., за даними Національного банку України, було близько 3 млн трудових мігрантів. Протягом 2020 р. в країну повернулися 400-500 тисяч осіб, але переважно через пандемію COVID-19. Країни Євросоюзу закривалися на локдаун, люди втрачали роботу і змушені були повертатися. У 2021 р., за даними Інституту демографії та соціальних досліджень, кількість трудових мігрантів становить 2,5 – 3 млн осіб [1].

Трудові мігранти поступово перетворилися на головне джерело іноземної валюти для України, адже частка переказів заробітчан у валовому внутрішньому продукті України зросла з 0,01% у 1996 р. до 9,7% у 2020 р., за підсумками якого в країну було переведено за даними Світового банку еквівалент 15,1 млрд дол. США, що є одним з найвищих показників у світі. З європейських країн за внеском трудових мігрантів до валового внутрішнього продукту Україна поступилася лише Чорногорії (12,5%), Молдові (16,3%) та Косово (18,4%) [3].

Проте ці дані – це лише статистика офіційних переказів, які здійснені за допомогою банківської системи, оскільки ні Світовий банк, ні Національний банк України, ні держава загалом не можуть прорахувати, яку кількість грошей мігранти привезли з собою або передали на батьківщину без декларування. Взявши за основу розрахунків кількість трудових мігрантів,

середній показник заробітної плати в країнах-сусідках, куди власне і виїжджає на роботу переважна більшість заробітчан, та власне мету їх міграції – заробляння грошей – ми виходимо на цифру в щонайменше 30 млрд дол. США, які потрапляють в Україну в якості заощаджень трудових мігрантів, що становить майже 20% валового внутрішнього продукту України.

Якщо брати напрямок найбільшої концентрації трудових мігрантів з України – Польщу, то за даними Національного банку Польщі в I півріччі 2021 р. обсяг грошових переводів склав еквівалент 1,1 млрд дол. США. Що перевищило показник аналогічного періоду 2020 р. на 27%. При цьому грошові переводи українських заробітчан склали 87% усіх коштів, які були переказані трудовими мігрантами. Цей факт став прямим наслідком того, що заробітки іноземців у Польщі в I кварталі 2021 р. у порівнянні з аналогічним періодом минулого р. зросли на 27,5% і склали загалом близько 1,9 млрд дол. США.

Загалом тренд постійного зростання грошових переказів трудових мігрантів з Польщі спричинений тим, що зростання мінімальної та середньої зарплати в Польщі сягає 10%, а зацікавлення працевлаштуванням українців у протягом 2020 р. зростало попри пандемію. Крім того, польський уряд у березні минулого року автоматично продовжив громадянам України візи та дозволи на перебування і працевлаштування в Польщі.

Можемо зробити висновок, що з одного боку, Україна має усі потенційні можливості для швидкого економічного розвитку випереджувальними темпами та досягнення показників країн Центральної Європи, а з іншого – конкурентні позиції України в глобальному просторі невпинно деградують без проведення кардинальних реформ в економічному, публічному та соціальному середовищі, а теперішні позиції на рівні країн Африки на Південно-Східній Азії, що розвиваються є швидше залишками досягнень СРСР, ніж надбань часів незалежності, що перетворило Україну з країни середнього рівня розвитку в країну третього світу.

Зміни цієї тенденції на поточному етапі не вбачається, адже модель аграрно-сировинної структури економіки, яка з індустріальної країни, якою вона була на момент здобуття незалежності поступово перетворюється на країну-експортера сільськогосподарської продукції, сировинних активів металургійної та гірничо-добувної промисловості, а також трудових ресурсів, що мають низьку додану вартість, із включенням аутсорсингу потреб розвинених країн в галузі ІТ, і в умовах депопуляції та старіння населення країна не в змозі забезпечити досягнення навіть середніх за світовими стандартами темпів зростання соціально-економічного середовища.

Отже, країна потребує кардинальних інституційних перетворень в сферах публічного адміністрування, детінізації економіки, залучення інвестиційного капіталу, знищення патерналістських відносин між державою і громадянами, реформування податкової системи та системи соціального захисту населення, а також підвищення якості надання освітніх послуг та формування професійних компетенцій населення тощо.

1. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019-2021 роках. Слово і діло. 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax>.

2. Latest Human Development Index Ranking. URL: <http://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking>.

3. Migration and Remittances Data (updated as of May 2021). URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>.

4. World Happiness Report 2021. URL: <https://worldhappiness.report>.

Олег ТУРЕНКО

доктор філософських наук, доцент
*(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг
Дніпропетровська обл., Україна)*

АЛЬТРУЇЗМ ЯК ЧИННИК ІСНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Публічна сфера (громадське життя), в якій людина отримує можливість вільно діяти реалізуючи себе, утверджуючи високі гуманістичні цінності, не стала реальністю сучасного українського суспільства. З радянських часів громадянське життя залишилася «приватизованим» вузьким суспільно-політичним прошарком – представниками політико-фінансових корпорацій. Останні через ЗМІ створюють в суспільній свідомості симулякр – ілюзорну мапу, що замінює істинне поле реалізації суспільних інтересів та нав'язують псевдо демократичні цінності – вузькі корпоративні інтереси. Наслідки приватизації публічної сфери для українського суспільства, державності та нації є небезпечними, вони є тими, що підточують їх суверенітет та уніфікують культурну самобутність. Оскільки консервують існуючі внутрішні соціальні конфлікти руйнують вертикальну стратифікацію та креативні можливості народу (особливо молоді) тощо. Це викликає відчуття зневаги до себе, самовідчуження людини та руйнує крихкі принципи суспільної солідарності.

Виходом з безгромадянського стану є занурення у приватну сферу – сферу міжособистих відносин, «заглиблення» в «затишне» сімейне життя. Проте приватна сфера не є сферою повної свободи людини, сферою самореалізації – вона, на думку Х. Арендт, постійно потребує публічної сфери. Бо публічна сфера є сферою свободи, обговорення найважливіший суспільних справ та героїчних дій, що забезпечують безсмертя – залишаючись в культурної пам'яті народу, його історії.

Також треба враховувати, що завдяки сучасним технологіям, передусім телебаченню, приватна сфера життя втратила свою інтимність. Зараз приватна сфера підпадає впливу цінностям масового суспільства споживання, що приводє до її кризи. Більш того, що цінності масового суспільства споживання руйнує приватну і публічні сфери життя людини, вони затверджують ілюзію самовідчуття «легкості буття» та використовується політико-фінансовими корпораціями. Таким чином, дві суспільні сфери трансформують в одну публічно-приватну сферу, де панують родинно-васальні відносини, де не йде мови про свободу та гідність людини, а значить, немає міста демократичним цінностям.

Згадані факти ведуть до суспільної аномії – стану несвободи, де кожна людина є ворогом іншої. Через цей стан суспільство руйнує свою рівновагу та втрачає конструктивну динаміку саморозвитку. Щоб цього не трапилось, будь-яка національна культура виробила аксіологічні механізми та інститути адаптації, які одночасно зберігають традиційний соціальний порядок, а з іншого боку – надавали можливість до усвідомлення нових реалій і подолання потенційних загроз. Проте сучасні реалії глобального світу свідчать про те, що перед українським суспільством повстала модерна загроза імперативної адаптації (Т. Парсонс) – стати відсталою країною, яка не встигає за прискореним темпом розвитку постіндустріальних країн. Вона не може належним чином модернізуватися, і тому її відсталість лише накопичується, а не позитивно долається. Таким чином, коли Україна не урівноважить дві суспільні сфери, то може остаточно опинитися на світовій периферії, втратити самоповагу та енергію для саморозвитку.

Звісно, для вирішення цієї проблеми потрібний комплексний підхід. Але існує обов'язковий компонент, без якого не можливі ні які суспільні перетворення. Цим компонентом є мужність – дія виставлення самого себе із потаємного кола приватного. Ця соціокультурна чеснота виховується процесом соціалізації, механізм якої надає індивіду навички сприйняття страху. Втім, представники споживацького світогляду минають страхітливий іспити соціалізації, і тому вони усвідомлюють страх як нездоланне зло, жах, що паралізує їх ініціативу в публічній сфері життя. На таку загрозу звернула увагу Х. Арендт, яка зазначала, що «чим легше стає життя в соціумі трудівників і споживачів, тим важче відчутти напір і примус необхідності, що гнєте і підстьобує громадянське життя, бо зовнішні ознаки необхідності, тягота і лихо, майже зникли. Небезпека подібного суспільства в тому, що, засліплене надлишком своєї зростаючої плодючості і втягнуте в гладке функціонування нескінченного процесу, воно забуває про свою власну марність – про ефемерність життя» [1, с. 174]. Отож, суспільства споживачів створює слабкодухість та анігілює функції соціалізації – одна з яких виховувати мужніх особистостей. Втім, сучасний механізм соціалізації українського суспільства знаходиться у регресивному стані. Він залишаються не поновленими для сучасних умов.

Щоб здолати існуючий стан речей, варто звернутися до акту альтруїзму, який відроджує вищі гуманістичні цінності та повертає людину до онтологічного відчуття людського буття. Бо як зауважував Х. Ортега-і-Гасета: «Великою помилкою було б припущення, що життя, покинуте напризволяще, тяжіє до егоїзму, адже у своїй суті воно неминуче альтруїстичне. Життя – це космічний факт альтруїзму і існує лиш як постійна еміграція від життєвого Я до іншого» [2, с. 354]. Отже, в сучасному розумінні – альтруїзм (від лат. *alter* – «інший») як реально-існуюча солідарність, виступає вільним та мужнім актом людини, що спрямована на досягнення благополуччя і щастя іншого. Така дія передбачає не лише прагнення допомогти іншому, мету підняти його соціальну спроможність, але є самообмеженням, що передбачається деякий ризик або особисті втрати чогось вагомого.

Таким чином, альтруїзм відроджує значимість людської гідності, долає страх і тим, надає чинники відродження публічної сфери, нові поштовхи громадянському життю.

-
1. Арендт Х. *Vita active, или о деятельной жизни*. СПб.: Алетея, 2000.
  2. Ортега-і-Гасет Х. *Вибрані твори*. К.: Основи, 1994.

Наталія УВАРОВА

професор кафедри цивільного права
і процесу Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОСТІ ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Орієнтир на членство в Європейському Союзі обумовив потребу у оновленні національного законодавства та його приведенні у відповідність до сучасних реалій і демократичних правових цінностей. Варто погодитись із думкою В. Жернакова відносно того, що ставлення до працівників, які є громадянами України та які законно працевлаштовані на території держави-члена, має бути вільним від будь-якої дискримінації на підставі громадянства стосовно умов праці, винагороди або звільнення порівняно з громадянами цієї держави – члена. Це чітко передбачено статтею 17 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 р. [1, с. 12].

Нагадаємо, що статтею 43 Конституції України кожному гарантоване право на працю, яке включає у себе можливість заробляти на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [2].

Відповідно рівність трудових прав громадян знайшла законодавче закріплення з 1991 року, коли Кодекс законів про працю України (КЗпП) було доповнено відповідною нормою (стаття 2-1 «Рівність трудових прав громадян України»), причому остання на теперішній час редакція відповідної статті діє з 17.10.2019. Відповідно до згаданої статті, в Україні: «забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», а також сприяння особі у здійсненні такого повідомлення, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання» [3]. З викладеного випливає, що Законодавцем передбачено широкий перелік ознак, за якими забороняються будь-які прояви дискримінації у сфері праці, що відповідно не означає фактичного дотримання законодавчих вимог учасниками трудових правовідносин.

Однією з поширених проблем у сфері праці є забезпечення рівності трудових прав чоловіків та жінок. Варто підтримати позицію В.Авескулова у тому, що найбільші проблеми з недотримання рівності прав чоловіків і жінок у трудових відносинах виникають під час працевлаштування жінок. Це стосується спроб уникнути прийняття на роботу молодих жінок керівниками, які передбачають неможливість звільнення з ініціативи роботодавця вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років, необхідності надання відпусток тощо. Крім того, навіть строковий трудовий договір із вказаними категоріями жінок може бути розірвано лише за умови їх обов'язкового працевлаштування [4, с. 141]. На цьому також наголошує А. Юшко, вказуючи, що більшість роботодавців продовжують надавати перевагу чоловікам, оскільки ймовірність переривання жінками часу роботи й втрати кваліфікації через народження дітей або догляд за ними в разі хвороби досить висока. Жінки частіше підпадають під звільнення під час скорочення штатів та змушені шукати роботу в тіньовому секторі економіки, виконувати низькооплачувану або неprestижну роботу без дотримання відповідних соціальних гарантій, або ж намагаються

працевлаштуватися за кордоном [5, с. 292].

Цікавою є також проблема дискримінації працівників за релігійною ознакою. Головним чином це стосується права працівників на відпочинок та задоволення власних релігійних потреб. У цьому аспекті В. Бобко зазначає, що робота не провадиться, серед іншого, в дні релігійних свят: 7 січня і 25 грудня – Різдво Христове; один день (неділя) – Пасха (Великдень); один день (неділя) – Трійця. На думку фахівця, вказана норма суперечить статті 35 Конституції України, якою передбачено відокремленість церкви та релігійних організацій в Україні від держави. Незважаючи на те, що жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова, домінантне становище християнства порівняно до інших нехристиянських конфесій є очевидним і потребує законодавчого узгодження [6, с. 116]. Ми не повною мірою погоджуємось із наведеною тезою, адже встановлення релігійних свят як державних не порушує права на працю. Тим більше, у частині 2 статті 73 КЗпП передбачено надання особам, які сповідують відповідні релігії, до трьох днів відпочинку протягом року для святкування їх великих свят з відпрацюванням за ці дні [2]. З іншого боку, є слушним закріплення в якості святкових (неробочих днів) основних релігійних свят для представників різних конфесій. Приміром, 25 грудня – святковий (неробочий) день для католиків, тоді як 7 грудня – для православних християн.

Насамкінець зауважимо, що забезпечення рівності трудових прав громадян має гарантуватися виключно на законодавчому рівні. Практичне втілення таких положень має відображатися не лише в нормах права, а й крізь функціонування належного механізму їх реалізації. Саме тоді в Україні можна буде стверджувати про реальне забезпечення рівності трудових прав громадян.

---

1. Жернаков В.В. Проблеми забезпечення соціально-трудова прав у процесі розвитку законодавства України. *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). С. 9–14.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* від 23.07.1996. 1996, № 30, Ст. 141.

3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР* від 17.12.1971. 1971. Дод. до № 50.

4. Авескулов В. Д. Проблемні аспекти забезпечення рівності прав чоловіків і жінок у трудовому законодавстві. *Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народж. чл.-кор. НАПрН України, акад. Міжнар. кадрової акад., Заслуж. діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. О.І. Процевського* (Харків, 5 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 139-142.

5. Юшко А.М. Проблема гендерної рівності у трудових відносинах. *Проблеми реалізації прав громадян у сфері праці та соціального забезпечення: тези та доп. та наук. повідомл. учасників ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 жовт. 2019 р.)* за ред. О.М. Ярошенка. Харків: Право, 2019. С. 290-292.

6. Бобко В.Г. Дискримінація у сфері трудових відносин за релігійною ознакою. *Актуальні проблеми трудового законодавства, законодавства про державну службу та службу в правоохоронних органах: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 листоп. 2018 р.)*. Харків: ХНУВС, 2018. С. 114-117.

Михайло ХАРЛАМОВ

завідувач кафедри соціальних
і гуманітарних дисциплін

Національного університету цивільного
захисту України (м. Харків, Україна),
доктор історичних наук, доцент

СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ГАЛУЗІ ПОЖЕЖНОЇ ОХОРОНИ В УКРАЇНІ У 1920-Х РОКАХ

Проблема становлення принципу верховенства права у галузі пожежної охорони в Україні в минулому є досить актуальною, на нашу думку, тому що зараз сучасні пожежні періодично стикаються з проблемами захисту та забезпечення своїх прав. Тому ми вважаємо, що вивчення досвіду становлення принципу верховенства права у галузі пожежної охорони в нашій державі у минулому, могло б допомогти сучасним борцям з пожежами захищати свої права.

Варто зазначити, що 1920-ті роки були певним періодом розквіту радянської демократії в Україні. Цей період характеризувався розквітом української культури, освіти і науки. У межах української республіки впроваджувалася політика українізації, що позитивно відбивалося загалом на захисті прав та свобод українців. На той період Радянський Союз ще не перейшов до «політики закручування гайок», українці відчували певну свободу, їх права та свободи гарантувалися державою та захищалися законами. Тільки наприкінці 1920-х років, по мірі посилення ролі Йосифа Сталіна в СРСР права та свободи громадян України почали масово порушуватися.

Захистом прав пожежних у 1920-х роках займалися різні організації. Головним з яких був Пожежний відділ Головного управління комунального господарства НКВС УСРР (ПВ ГУКГ НКВС УСРР) зі своїми структурними підрозділами [1, арк. 29]. Пожежний відділ Головного управління комунального господарства (Головкомгоспу) України керував загальною роботою усіх пожежних організацій, спрямовуючи, інструктуючи, контролюючи діяльність останніх; керував роботою усіх нижчих пожежних структурних підрозділів, через них доводив до населення усі обов'язкові державні постанови у сфері пожежної охорони, спостерігав за виконанням директив вищих владних органів. У своїй структурі Пожежний відділ ГУКГ НКВС УСРР мав інспекторів, що слідкували за дотриманням прав пожежних під час виконання ними службових повноважень, однак вони також слідкували і за дотриманням вогнеборцями їх обов'язків [2, арк. 29]. Ці інспектори входили до адміністративний підрозділу ПВ ГУКГ НКВС УСРР.

Справами управління вогнеборчою сферою у регіонах, в тому числі і захистом прав пожежних, займалися губернські пожежні підрозділи

(губпожпідвідділи) при губернських відділах комунального господарства (губвідкомгоспах). Завідувачі пожежних підвідділів отримували звання начальників пожежної охорони губернії та відповідали, в тому числі, за дотримання прав та свобод пожежних в регіонах. Вони призначалися губвідкомгоспами зі спеціалістів протипожежної боротьби після узгодження з Центральним відділом пожежної охорони УСРР. Губернські пожпідвідділи були підпорядковані пожвідділу ГУКГ УСРР і діяли згідно загальних положень та інструкцій, що видавалися останнім [3, арк. 13].

Право законодавчої ініціативи у сфері пожежної охорони надавалося губпожпідвідділам лише стосовно окремих питань, викликаних специфікою місцевих умов, для вирішення яких необхідними були дії локального характеру. Про усі подібні заходи губернські органи повідомляли заздалегідь до центру і отримували для цього необхідні дозволи. Їм були підконтрольні міські та повітові пожпідвідділи з усіма нижчими органами пожежної сфери. Вони ж займалися розвитком добровільних пожежних організацій, реєструючи виникаючі добровільні організації по боротьбі з вогнем, розглядаючи та затверджуючи статuti останніх, спостерігали за дотриманням прав членів добровільних вогнеборчих організацій, брали на облік усі регіональні організації та пожежних працівників, закріплених за останніми.

Губпожпідвідділи із дозволу та під керівництвом вищих державних органів комунального господарства могли скликати губернські з'їзди та конференції завідувачів міських та повітових органів пожежбезпеки, районних та сільських пожежних старост, а також пожежних робітників професійних команд і добровольчих дружин усіх видів, на яких розглядалися проблеми захисту прав як професійних, так і добровільних борців з пожежами [3, арк. 20зв].

Таким чином, становлення принципу верховенства права у галузі пожежної охорони в Україні у 1920-х роках забезпечувалося централізованою структурою державної пожежної охорони. Вогнеборці могли достатньо вільно та безпечно виконувати свої обов'язки, могли розраховувати на справедливі рішення в питаннях захисту їх прав. Однак, на жаль, з початком 1930-х років все змінилося кардинальним чином. Пожежна охорона увійшла до створеного за новими правилами наркомату внутрішніх справ, пожежні, як і усі інші громадяни УСРР та СРСР, були позбавлені захисту та забезпечення своїх прав як громадян, так і професійних працівників. У країні почався страшний етап сталінського терору та репресій, однак позитивний досвід врахування принципу верховенства права у галузі пожежної охорони в Україні залишився, і ми можемо використовувати його при формуванні сучасної системи прав працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

---

1. Доклады о деятельности пожарного отдела и состоянии пожарного дела на Украине // ЦДАВО. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 1755. 61 арк.

2. Циркуляры и приказы пожарных подотделов Всеукракоммунотдела и коммунального отдела Харьковского губисполкома. ЦДАВО. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 406.

408 арк.

3. Матеріали по рассмотрению проектов положений о губернских пожарных подотделах при отделах коммунального хозяйства исполкомов за 1923 г. ЦДАВО. Ф. 5. Оп. 2. Спр. 583. 248 арк.

Андрій ХРІДОЧКІН

доктор юридичних наук, доцент
(Український державний
хіміко-технологічний університет,
м. Дніпро, Україна)

«ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ» ТА «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ»: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ДОКТРИНІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Дослідження проблем публічного управління потребує насамперед визначення його змісту, особливостей, а також специфіки прояву в різних сферах з метою виявлення адекватного цій сфері та узгодженого з її категоріальним апаратом галузевого розуміння публічного управління. Вирішення такого завдання доцільно розпочати з уточнення теоретико-методологічних засад дослідження змісту дефініції «публічне управління», її місця у категоріальному апараті юриспруденції та співвідношення з більш широко вживаним поняттям «державне управління». Справа в тому, що «публічне» і «державне» розрізняються як за своїми кількісними, так і за якісними характеристиками. Їх перша відмінність виявляється вже під час етимологічного порівняння цих категорій і полягає у традиційно існуючому судженні про відносно більший обсяг поняття «публічний». Зокрема, вітчизняною наукою адміністративного права широкого використовується саме категорія «публічної служби», а її запровадження було обумовлено необхідністю комплексного підходу до вивчення державної і муніципальної служби, маючих спільну мету, соціальну природу та ідентичні організаційно-процедурні механізми. Більше того, досить тривалий час вони мали і єдину законодавчу основу – до прийняття Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2001 р.) [1] чинний на той час Закон України «Про державну службу» (від 16 грудня 1993 р.) [2] залишався законодавчою базою муніципальної служби. Причому статті пізніше прийнятого нормативно-правового акту майже відтворили зміст статей більш раннього закону. Об'ємне превалювання обсягу змістовного наповнення терміну «публічна служба» над поняттям «державна служба» підтверджується та деталізується і офіційною дефініцією, що містить чинний Кодекс адміністративного судочинства України, п. 15 ч. 1 ст. 3 якого встановлюється, що публічною службою є діяльність на державних

політичних посадах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, дипломатична служба, інша державна служба, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування. Отже, виходячи з положень чинного вітчизняного законодавства і сучасної вітчизняної доктрини адміністративного права, термін, яким позначається зміст «державного» виступає органічною складовою змісту терміну «публічне».

Існує і одразу декілька аспектів якісної відмінності публічного управління від державного. Проголошення ч. 1 ст. 3 Основного Закону України найвищою соціальною цінністю людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки [3], а також поступове становлення та спроба реалізації в Україні концепції «сервісної» держави свідчать про те, що основною метою правозастосовної діяльності виступає встановлення верховенства права, а метою управлінського впливу – гарантування загального блага громадянського суспільства, його стабільний розвиток, поєднаний із забезпеченням і підтримкою ефективних інститутів саморегулювання. Як справедливо наголошується науковцями, основою публічного інтересу завжди є об'єктивний інтерес всього суспільства, і саме ця обставина, на їх думку, не дозволяє повністю ототожнювати публічний та державний інтерес – один з елементів публічного інтересу. Належне урядування, на нашу думку, повинне базуватися на обслуговуючій ролі держави, виводячи на перший план цінності та потреби того, хто обслуговує, а не обслуговуючого. Тобто державний інтерес, з одного боку, може бути лише частиною публічного інтересу (оскільки законодавством враховані і «інтереси територіальної громади», і «інтереси місцевого самоврядування», і «охоронювані законом інтереси осіб», і «наукові інтереси України», і «економічні інтереси України», і «інтереси споживачів» і т. і.), а з іншого, він може суперечити йому, підміняти і навіть спотворювати його.

Крім того, у довідниковій літературі термін «публічний» (від лат. *publicus* – суспільний, народний) визначається як відкритий, гласний. В оригіналі ж слово «*public*» перекладається як те, що відбувається в присутності публіки, людей, прилюдно, відкрито, не приватно. Тобто термін «публічний» констатує додаткову необхідність інформаційної взаємодії суб'єктів владних повноважень із суспільством, що є однією із якісних ознак публічного управління. При цьому оперативне поширення достовірних даних про цілі та методи управлінського впливу, права громадян і порядок їх втілення має відбуватися не лише за ініціативи громадськості, як відповідь на запити її окремих представників або організацій (вимушене інформування), але й за ініціативи владних суб'єктів (добровільне інформування).

Термін «управління», що досить часто вживається як синонімічний до змістовно близьких йому термінів («адміністрування» і «регулювання»), а тому важливо встановити його сутнісні особливості, адже розширення понятійно-категоріального апарату науки зазвичай зумовлене потребою

відображення у пізнавальній діяльності нового аспекту об'єктивної дійсності. При цьому необхідно зауважити, що становлення понятійно-категоріального апарату, будучи процесом суб'єктивно-об'єктивним, значною мірою зумовлюється як існуванням індивідуальних поглядів відомих фахівців, так і деструктивного прагнення до новизни або запозичення закордонної термінології. Водночас широке застосування поняття «управління» (що використовується сьогодні для характеристики механізму управління, реформування виконавчо-розпорядчої діяльності держави, порівняльного методологічного підходу науки публічного управління, організаційно-правової діяльності окремих органів, виконання адміністративних повноважень у судовій гілці влади тощо) має об'єктивне підґрунтя та зумовлено прагненням визначити якісно новий аспект взаємодії влади і суспільства. А з метою його виявлення необхідно розкрити причини оновлення термінології вітчизняної публічно-правової науки у ретроспективі: управління – регулювання – адміністрування.

Термін «державне управління» активно застосовувався в юридичній доктрині ще за радянських часів і мав як широке, так і вузьке трактування. Широке розуміння державного управління зводить його до сукупності будь-яких видів діяльності всіх державних органів, по суті означаючи фактично всі можливі форми реалізації державної влади в цілому. Вузьке ж розуміння трактує управління як підзаконну, виконавчо-розпорядчу діяльність влади з практичного виконання завдань і функцій держави в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичній сферах суспільного життя. Такий підхід включає до змісту поняття «державне управління» фактично всю діяльність держави, за винятком законотворчості та правосуддя, а тому саме воно відповідає положенням ст. 6 Конституції України щодо поділу влади [4, с. 41].

Формування і розвиток подібної моделі зумовило утвердження тези про те, що держава має забезпечувати, обслуговувати суспільство і значно, ніж це вважалось раніше, менше ним «управляти», а паралельний розвиток адміністративно-правової теорії призвів до якісного перегляду предмета і метода галузі і, як наслідок – поступового відходу від її управлінського розуміння. Саме у цьому контексті набуває поширення термін «публічне управління», покликаний позначати весь комплекс суспільних відносин, врегульованих відповідною галуззю права.

Таким чином, «публічне управління» відображає якісні зміни в характері виконавчо-розпорядчої та організуючої діяльності держави. І якщо воно, наприклад, визначається як діяльність публічної адміністрації з реалізації покладених на неї обов'язків та задоволення загальних публічних інтересів, то має сприйматися у контексті теорії «сервісної держави», хоча емпірична частина цієї та багатьох інших дефініцій є подібною до тлумачень державного управління. При цьому наведені судження значною мірою є ідеалізованими та орієнтуються на пошук передумов доктринального становлення понять, будучи більш логічними, аніж історичними. Насправді ж

термін «управління» використовувався для позначення різноманітних сторін правової реальності, і до набуття ним відміченої якісної специфіки, у тому числі й у період панування управлінського підходу, що призводить до існування розрізнених поглядів на його зміст.

1. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 липня 2001 р. № 2493-III. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2493-14>.

2. Про державну службу : Закон України від 16 грудня 1993 р. № 3724-XII. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/3723-12>.

3. Конституція України : Основний закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>.

4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. В. Галуцько та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

Ірина ЦАРЬОВА

професор кафедри українознавства
та іноземних мов Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
доктор філологічних наук, доцент

МЕДІАТИЗАЦІЯ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ

З'ясування змісту юридичного дискурсу – основна мета тлумачення й розуміння змісту речень будь-якого підвиду тексту права. Аналіз граматичної і змістової структури юридичного тексту здійснюють за допомогою лексем, які є складниками юридичної терміносистеми. Під час процесу творення нових термінів завжди постає питання, як поєднати вимоги наукової точності й вимоги практичної стислості. Безумовно, усе частіше застосовують запозичення терміна з іншої мови, і рідше – зміни значення наявного в іншій системі терміна або звичайного слова.

Вивченню феноменів полідискурсивності, інтердискурсивності й метадискурсивності присвячені роботи О. Белоглазової, А. Ієрусалимської, О. Корнієнко, Н. Кондратенко, С. Шабат-Савка та ін.

На відміну від інших інституціональних дискурсів інтерпретація в юридичному має належний характер, тобто має юридичну силу. Дослідників цікавить насамперед доктринальне тлумачення текстів права, проте інтерпретації поза офіційним тлумаченням, екстралінгвістичний контекст також є важливими чинниками, що формують правову картину сучасності. Найбільше різноманітних інтерпретацій юридичної термінології з'являється на стику юридичного дискурсу з дискурсами інших типів [2].

Юридичний медіадискурс – це гібридний дискурс, сформований

змішуванням юридичного дискурсу з дискурсом медіа. Сучасні медіа – найвпливовіші інтерпретатори інформації. Поширюючи мовні одиниці юридичного дискурсу на широку аудиторію, медіа не лише передають, а й творять контексти. У медіадискурсі інтерпретація сприяє реалізації іншого важливого динамічного процесу – медіатизації. Феномен медіатизації полягає в тому, що під впливом ЗМІ в медіапростір «утягуються» терміни з інших інституційних дискурсів, які потім піддаються різним трансформаціям і в зміненому вигляді впливають і на мову дискурсів, і на сучасну літературну мову загалом. Концепція медіатизації вперше була застосована для увиразнення впливів медіа на політичну комунікацію. Шведським медіадослідником К. Аспом вона була визначена як процес, згідно з яким «політична система значною мірою знаходиться під впливом та пристосовується до вимог засобів масової інформації при висвітленні політичного життя» [2].

На думку багатьох науковців, запозичення є найлегшим способом порівняно з іншими способами побудови термінології. Наприклад, поняття «аб'юз», «аб'юзери». Відповідно до визначення *аб'юзер* – партнер-домінант у стосунках, що чинить фізичне або психічне насильство над іншою людиною, або змушує її до інтимних дій. *Аб'юзер* проявляє мовчазний шантаж, і важко його притягти до відповідальності, адже є виправдання на кшталт «Я не зміг, тому що», «Я забув», «Я був дуже зайнятий», при чому виправдання щирі.

Психологічна характеристика маніпулятора – так званого аб'юзера – надана Н. Рубцовою: аб'юзер образливо відгукується про близьких і друзів, постійно робить зауваження, критикує поведінку, вчинки, висловлювання. Його настрій непередбачуваний: то він проявляє агресію, то показує, як він ображений, щоб викликати почуття провини в жертви. Після сварки відмовляється спокійно обговорити проблему, демонстративно уникає контактів, або робить вигляд, що нічого не відбувалось. Виділяють декілька видів аб'юзу: аб'юз у сім'ї, аб'юз на роботі, фізичний, психологічний аб'юз, жіночий аб'юз, аб'юз у дружбі, нарцисичний аб'юз. Спільним для всіх них є: наявність маніпулятора і жертви.

Мета використання термінології полягає у найбільш точній і недвозначній передачі сенсу юридичних розпоряджень та волі законодавця. Надзвичайна термінологічна насиченість юридичного дискурсу робить його складним розуміння непрофесійним реципієнтом. Для декодування юридичних текстів потрібна інтерпретація. Інтерпретація термінів – один із ключових динамічних процесів юридичного дискурсу.

Медіатизація юридичного дискурсу призводить до того, що юридичні терміни стають «вузловими точками» медіадискурсу. Плюралізм кодів для інтерпретації правових фактів і подій призводить до того, що в медіапросторі нівелюється таке поняття як «нормативне прочитання». Концепт «аб'юз» інтегрує в себе уявлення про насильство та його складники, реальність

жертви, утворювану різними чинниками, зокрема резонансними масмедіа з інтерпретаційними та реінтерпретаційними процесами. У просторі медіадискурсу терміни звучать по-різному: одні зберігають свій статус, інші – детермінологізуються, треті – перетворюються на медіаконцепти. Окрім трансформації мовних одиниць інших інституційних дискурсів, медіадискурс здатний створювати власні медіаконцепти.

---

1. Царьова І. В. Сучасний український юридичний текст: лексико-дериваційна структура. Дніпро: Ліра, 2020. 446 с.

2. Царьова І.В. Лінгвопрагматичний аспект юридичного дискурсу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*: зб. наук. пр. 2017. Вип. 9. С. 125–131.

3. Kent Asp. Mäktiga massmedier: Studier i politisk opinionsbildning. Powerful mass media: studies in political opinion-formation. Stockholm : Akademilitteratur. 1986. 105 p.

Тамара ЯРОШЕВСЬКА

професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук

ШЛЯХИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ НОРМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Забезпечення прав та свобод людини є найважливішим питанням внутрішньої й зовнішньої політики більшості країн світу, а практична реалізація цих прав є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку і будь-якої держави, і суспільства загалом. Адже процес суспільної діяльності людини значною мірою залежить від обсягу прав і свобод, які визначають її характер життєдіяльності, соціальні можливості, систему зв'язків людей у суспільстві. Тому проблема прав людини завжди була предметом політичної боротьби за володіння цими правами, розширення їх сфери та визначення становища людини у суспільстві. Саме боротьба за права людини ставала каталізатором масштабних змін у суспільно-політичному житті більшості країн світу, вела до нового осмислення ролі людини в її відносинах з іншими людьми, суспільством і державою [1, с. 84].

Нині стрімкі процеси глобалізації в міжнародному просторі сприяють все більшій співпраці між країнами усього світу для вдосконалення своїх правових систем та підвищення ролі людини у правовому полі. Ці суттєві зміни не можуть залишитися поза увагою будь-якої правової держави, яка

сприяє поліпшенню й розширенню основоположних прав людини й громадянина та сповідує демократичні погляди. Беручи до уваги те, що Україна взяла курс на інтеграцію в Європейський Союз, міжнародні принципи щодо основоположних прав та свобод людини й громадянина мають ґрунтовний зміст для розбудови успішної правової, соціальної, демократичної держави, для якої людина є центральною постаттю у будь-якій сфері розвитку країни. Тому дуже важливим питанням постає імплементація міжнародно-правових та європейських норм у законодавство України, проте водночас зі збереженням традицій і звичаїв українського народу. Ефективна інтеграція міжнародних та європейських норм у сфері захисту прав людини залежить від рівня розвитку правових інститутів демократії, стану економіки, правотворчої атмосфери всередині держави, рівня правового виховання і культури населення.

Так, визначаючи основоположні права і свободи людини невідчужуваними й непорушними, Конституція України [2] гарантує свободу і недоторканність конституційних прав та свобод і забороняє їх скасування. Конституція України наводить вичерпний перелік підстав обмеження гарантованих прав і свобод, які регламентовані статтею 64 Конституцією України. Варто також зауважити, що національні суди відіграють свою величезну роль щодо функціонування міжнародних та європейських норм на загальнонаціональному рівні. Активне застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3] та рішень Європейського суду з прав людини національними судами у своїй практиці сприяє тісній співпраці внутрішньодержавного права з міжнародним та європейським правом. Застосовуючи міжнародні та європейські норми з прав людини, суди України тим самим виконують важливу, ключову роль з втілення їх у життя людей.

Таким чином, можна спостерігати, як перебудовується уся правова система України: права та свободи людини та громадянина визнані неодмінними засадами нового конституційного ладу. Держава Україна не повинна втручатися у використання людиною своїх прав, а повинна забезпечувати всебічну охорону наданих прав через відповідні конституційно-правові механізми. Згідно зі ст. 3 Конституції України держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Вона створює умови реалізації основоположних прав і свобод, надає індивіду можливість бути самостійним суб'єктом суспільного життя.

Таким чином, держава Україна повинна створювати реальні механізми реалізації прав і свобод людини та громадянина; підвищувати авторитет органів влади серед суспільства, а не дискредитувати їх; впроваджувати лише ті міжнародні та європейські норми, які б відповідали національним інтересам України; знаходити ефективні засоби функціонування імplementованих норм. Держава Україна повинна прагнути до повного правового регулювання всіх сфер суспільного життя та до утвердження основних прав і свобод людини та громадянина як фундаментального складника для розвитку правової держави,

за якого українці змогли б знаходити реалізацію своїх прав у межах національної правової системи [4, с. 203].

Отже, відображаючи сутність і дух Загальної декларації прав людини [5], ст. 3 Конституція України встановлює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Але цілком очевидно, що для побудови демократичного суспільства та утвердження правової держави недостатньо лише задекларувати дотримання прав і свобод людини та громадянина. Політико-правові реалії сьогодення переконують у необхідності створення дієвих юридичних механізмів, які дозволять окремим особам, різним соціальним групам, громадянському суспільству загалом повною мірою реалізовувати свої конституційні права і свободи. Потрібно здійснювати усі можливі нормативно-правові та організаційно-правові заходи щодо створення належних умов для реалізації громадянами їхніх прав і свобод, визначених у Конституції України [1, с. 89]. Проте це дає можливість стверджувати, що подальший розвиток визначених конституційних прав і свобод людини є можливим в Україні, але тільки разом зі створенням ефективних механізмів їх реалізації.

Вважаємо, що наразі переважна більшість порушень прав людини в Україні відбувається, через відсутність серйозних стримувальних та контрольних механізмів у владі та законодавчому незабезпеченні фундаментальних прав і свобод. Тому необхідно, всупереч усіх труднощів, негайно розпочати реформи для захисту прав людини та основоположних свобод, зокрема, здійснити наступні кроки.

По-перше, завершити в Україні судову реформу, забезпечуючи незалежність та відповідальність суддів, а також виконання державою судових рішень.

По-друге, у сфері свободи вираження поглядів необхідні такі дії: створити на підставі закону громадське телебачення та радіомовлення з гарантіями незалежності редакційної політики відповідно до міжнародних норм; законом заборонити створення державних ЗМІ та визначити процедуру роздержавлення усіх державних ЗМІ шляхом їх приватизації колективами, продажу або ліквідації.

По-третє, у сфері соціально-економічних правовідносин необхідно: здійснити поділ соціальних виплат на ті, що визначені як реалізація соціально-економічних прав та ті, що є наслідком зайняття певних посад чи отримання певних привілеїв; законодавчо визначити, що соціальні виплати, котрі визначаються залежно від зайнятої посади чи отриманого привілею, можуть обмежуватися залежно від економічної ситуації в країні; заборонити скорочувати чи не забезпечувати фінансування витрат, що спрямовуються на реалізацію соціально-економічних прав громадян; здійснити акцент соціальної політики на адресну допомогу тим, хто її потребує.

По-четверте, у сфері трудових правовідносин необхідно: ухвалити новий Трудовий кодекс, концепція якого не повинна передбачати пріоритет інтересів роботодавця перед інтересами робітників; змінити практику приватизації підприємств без безпосередньої участі працівників у процесі приватизації та без участі працівників у суттєвій частці майна; забезпечити рівні права усіх профспілок у системі контролю за діяльністю адміністрації підприємств, у розробці та прийнятті колективних договорів.

По-п'яте, особлива увага до цих правовідносин зумовлена міжнародними зобов'язаннями України, зокрема підписанням Угоди про асоціацію [6]. Удосконалення законодавства України, його відповідність загальноприйнятим міжнародним та європейським нормам щодо захисту прав людини є однією з основних умов інтеграції нашої держави в Європейський Союз як рівноправного суб'єкта.

---

1. Ярошевська Т.В. Становлення та розвиток прав людини в Україні і в окремих іноземних країнах. *Право України*. 2010. № 11. С. 84–89.

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

4. Іван Конєв. Інтеграція міжнародних стандартів із захисту прав людини в національну правову систему України. *Підприємство, господарство і право*. 2020. №10. С. 199–204.

5. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

Тетяна АНАКІНА

доцент кафедри права ЄС,
кандидат юридичних наук, доцент

Любомир ЗІНЯК

завідувач науково-дослідної лабораторії
військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Верховенство права визнається універсальною цінністю та засадничим принципом, що проголошується на рівні національних конституцій багатьох країн та установчих актів міжнародних організацій. Відповідно до ст. 1 Статуту ООН 1945 р. однією з цілей ООН є «здійснення мирними засобами, відповідно до принципів справедливості і міжнародного права, улагодження або вирішення міжнародних спорів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру». Тож верховенство права покликане забезпечувати однакове застосування і дотримання норм міжнародного права серед усіх держав світового співтовариства. Відповідно до ст. 3 Статуту Ради Європи кожний член Ради Європи обов'язково повинен визнавати принцип верховенства права, відтак його дотримання є обов'язковою умовою членства в цій організації. Верховенство права розглядається однією із фундаментальних цінностей Європейського Союзу, що є спільним конституційним надбанням його держав-членів, відповідно до ст. 2 Договору про ЄС 1992 р. (далі – ДЄС) [1].

Концепція верховенства права у правопорядку ЄС має два виміри: внутрішній та зовнішній. Внутрішній вимір охоплює модель функціонування ЄС, його відносини з державами-членами, що так само трансплюється на моделі правової організації їхньої державної влади в умовах європейської інтеграції. Зовнішній вимір пов'язаний із участю ЄС у міжнародних відносинах і форматом взаємин ЄС із третіми країнами і міжнародними організаціями, які мають поважати принцип верховенства права як умову співпраці або умову подальшого зближення.

У контексті внутрішнього виміру верховенства права як фундаментальної цінності ЄС варто звернути увагу на наступне. Відповідно до ст. 13 ДЄС верховенство права – один із принципів діяльності установ Союзу. Уся його інституційна система спрямована на те, щоб забезпечувати дотримання цінностей ЄС та забезпечувати їх поширення. Відтак на рівні Союзу запроваджено моніторинговий механізм за дотриманням принципу

верховенства права самим Європейським Союзом в особі його керівних органів. Головна роль у цьому механізмі відводиться Європейській комісії, яка традиційно позиціонується як «страж законності». Згідно зі ст. 19 ДЄС Суд ЄС покликаний забезпечувати дотримання права у процесі тлумачення і застосування установчих договорів, на основі чого він наділений повноваженнями скасовувати будь-який юридично-обов'язковий акт установ ЄС, що порушує принцип верховенства права. Так, відповідно до ст. 263 Договору про функціонування ЄС 1957 р. [1] (далі – ДФЄС) Суд ЄС переглядає правомірність законодавчих актів Ради, Комісії та Європейського Центрального Банку, а також актів Європейського Парламенту, що мають правові наслідки для третіх сторін.

Дотримання верховенства права як загального правового принципу – статутна вимога набуття членства в ЄС (ст. 49 ДЄС) та подальшого розвитку національних правових систем [2, с. 108]. Згідно з принципом нерегресії (*non-regression*), визначеного Судом Справедливості у рішенні у справі C-896/19 *Repubblika v Il-Prim Ministru* від 20.04.2021, «держави-члени не можуть знижувати рівень гарантування принципу верховенства права, у тому числі підриваючи судову незалежність, вносячи зміни до свого законодавства після вступу до ЄС. Цінність верховенства права набуває конкретного виразу у рамках принципу ефективного судового захисту, передбаченого ч. 1 ст. 19 ДЄС, та права на ефективний судовий захист та справедливий суд згідно зі ст. 47 Хартії ЄС про основоположні права 2000 р.» (п. 65). Моніторинг дотримання верховенства права здійснює у більшості випадків Європейська комісія, яка у тісній співпраці з представниками урядів держав-членів вивчає національне законодавство та правозастосовчу практику.

Порушення принципу верховенства права державою-членом може призвести до настання низки негативних наслідків. У рішенні Суду Справедливості у справі C-791/19 *European Commission v Republic of Poland* від 15.06.2021 наголошується, що «дотримання державою-членом цінностей, передбачених ст. 2 ДФЄС є умовою користування нею усіма правами, що випливають з установчих договорів» (п. 51). Найбільш суворим видом відповідальності є призупинення її членства відповідно до ст. 7 ДЄС, що передбачає призупинення її політичних прав – права голосу в Європейській Раді та Раді ЄС. Такий захід може бути застосований у разі встановлення існування постійного та істотного порушення верховенства права. 20.12.2017 Європейська комісія вперше порушила таку процедуру відносно Польщі у зв'язку із проведеною судовою реформою, однак остаточне рішення щодо введення в дію цього механізму досі не ухвалено.

На практиці частіше застосовується механізм юридичної відповідальності держави-члена, якщо Суд ЄС визнає порушення державою своїх зобов'язань, у тому числі щодо гарантування верховенства права (ст. 260 ДФЄС) [3]. Якщо Суд визнає, що держава не виконала зобов'язання, від неї вимагається вжити необхідних заходів. Якщо ж у подальшому ця держава

не виконає рішення Суду, останній може накласти на неї зобов'язання сплатити тверду суму або пеню. У будь-якій справі, яку він розглядає, Суд також може призначити необхідні тимчасові заходи. Так, наказом від 27.10.2021 у справі С-204/21 за позовом Європейської Комісії проти Польщі Суд ЄС зобов'язав останню сплатити пеню у розмірі 1 млн. євро на день через відмову вжити заходів щодо скасування національного законодавства, яке обмежує суддівську незалежність, чим порушується принцип верховенства права.

Порушення принципу верховенства права може призводити до скорочення фінансування держави за рахунок бюджету ЄС. Зокрема, відповідно до Регламенту 2020/2092 про загальний режим щодо умов захисту бюджету Європейського Союзу від 16.12.2020 [4] Рада ЄС має право зменшити або навіть припинити виділення коштів через програми фінансування, якщо остання порушує принцип верховенства права (ст. 5).

Як зазначалося нами раніше, зовнішній вимір верховенства права пов'язаний із участю ЄС у міжнародних відносинах і форматом взаємин із третіми країнами і міжнародними організаціями. Повага і гарантування верховенства права зовнішнім партнером визнаються істотною умовою співпраці та поглиблення взаємин. Так, відповідно до ч. 1 ст. 21 ДЄС «у своїх діях на міжнародній арені Союз керується принципами, які надихнули на його створення, розвиток та розширення та які він має намір поширювати у світі», ... серед яких верховенство права. «Союз прагне розвивати відносини та встановлювати партнерство з третіми країнами та міжнародними, регіональними або універсальними організаціями, що поділяють» цей принцип.

Зокрема, в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС 2014 р. (далі – УА) верховенство права проголошено одним із ключових елементів цього договору (преамбула). У ст. 2 УА підкреслюється, що повага до принципу верховенства права повинна формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики сторін і є основними елементами цієї Угоди. Статтею 3 УА наголошується, що верховенство права є одним із головних принципів для посилення відносин між Сторонами. Крім того, серед цілей відносин асоціації вказано на необхідність забезпечення верховенства права шляхом посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки (п. е ч. 2 ст. 1 УА), а також підтримання політичного діалогу, який сприятиме поступовій конвергенції із зовнішніх питань безпеки для більш глибокого залучення України до Європейської зони безпеки (ст. 4 УА).

Захищаючи принцип верховенства права на міжнародній арені, ЄС може застосовувати санкції на виконання резолюцій Ради Безпеки ООН або для досягнення цілей Спільної закордонної і безпекової політики. Це пов'язано з тим, що порушення принципу верховенства права може підривати демократичні режими, призводити до масштабних порушень прав людини, що відповідно становить загрозу міжнародному миру та безпеці.

Правовою основою обмежувальних заходів є ст. 215 ДФЄС, за якою, якщо рішення, ухвалене відповідно до Глави 2 Розділу V ДЄС, передбачає припинення або обмеження, частково або повністю, економічних та фінансових відносин з однією або більше третіми країнами, Рада за спільною пропозицією Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки та Комісії ухвалює необхідні заходи.

Підсумовуючи, варто зазначити, що на сьогодні верховенство права як фундаментальна цінність Європейського Союзу і засадничий принцип його функціонування забезпечується низкою правових інструментів, що використовуються у межах внутрішніх правовідносин між ЄС і його державами-членами, а також при реалізації зовнішньої політики Союзу. В умовах європейської інтеграції повага до верховенства права визначає розвиток національних правових систем, а її належне забезпечення розглядається основоположною вимогою на шляху до членства в ЄС.

---

1. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / За ред. М. В. Буроменського. Харків: Право, 2015. 328 с.

2. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник. Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін./ за ред. І. В. Яковюка. Харків: Право, 2019. 360 с.

3. Manko R. The European Commission's annual rule of law reports. A new monitoring tool. European Parliamentary Research Service. January 2022. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698891/EPRS_BRI\(2022\)698891_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698891/EPRS_BRI(2022)698891_EN.pdf).

4. Regulation 2020/2092 of the European Parliament and of the Council of 16.12.2020 on a general regime of conditionality for the protection of the Union budget. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?toc=OJ%3AL%3A2020%3A433I%3ATOC&uri=uriserv%3AOJ.LI.2020.433.01.0001.01.ENG>.

Марина АНІСІМОВА

доцент кафедри міжнародного права,
кандидат юридичних наук,
кандидат історичних наук, доцент

Ігор МУХІН

доцент кафедри міжнародного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
(м. Ірпінь Київської обл., Україна),
кандидат філософських наук, доцент

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Проголошення Всесвітньою організацією охорони здоров'я (далі – ВООЗ) епідемії нової хвороби, що спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, пандемією [1] де-факто засвідчило наявність у сучасному світі ще однієї глобальної проблеми, що охопила різні аспекти життя землян: економічні й соціальні, включаючи міграційні процеси, культурні та багато інших. Серед них, зокрема, опинилися й питання забезпечення прав і основних свобод людини в умовах карантинного періоду, а також проблема легітимності їх обмеження.

Показово, що сам очільник (генеральний директор) ВООЗ Тедрос Аданом Гебрейесус офіційно визнав, що перед політичною елітою світу постало складне завдання – знайти адекватну відповідь на новий досить жорсткий виклик часу, а саме: «знайти потрібний баланс між охороною здоров'я, запобіганням економічних і соціальних збоїв і повагою прав людини» [2].

До того ж вирішити його потрібно якнайшвидше, з огляду на ціну, яку людство вимушено щодня сплачувати за розповсюдження нового вірусу. І сфера (площина), де здійснюється пошук варіантів його розв'язання, стосується не тільки розробки вакцини і не обмежується лише медициною. Проте сьогодні саме медичні й юридичні аспекти перебувають у фокусі уваги широких кіл громадськості у зв'язку із введенням у переважній більшості країн світу спочатку карантинних обмежень різного ступеня жорсткості, а згодом й обов'язкової вакцинації населення чи певних його категорій від COVID-19. Це й зрозуміло, бо лікарі, які працюють з COVIDними пацієнтами й медики-науковці, що розробляли різні варіанти вакцин, спостерігають, відстежують, аналізують їх ефективність та наслідки впливу на організм людини. А юристи так само займаються правовими питаннями, з'ясовуючи обґрунтованість прийнятих урядових рішень щодо обмежень прав і основних свобод людини, запроваджених на час карантину (локдауну),

і введенням обов'язкової вакцинації та їх відповідність міжнародним стандартам у галузі прав людини.

Залишивши медичним фахівцям питання про якість, технології розробки вакцин, їх дієвість та своєчасність (доцільність) проведення вакцинації у період розгортання епідемії й т.п., проаналізуємо, з огляду на обмежений формат публікації, правомірність правових приписів, виданих урядовцями України лише стосовно введення карантину та обов'язкової вакцинації, за вище названими параметрами.

Першим нормативним актом стосовно карантину в Україні стала Постанова Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) №211, що з'явилася березні 2020р.[3]. У ній таке рішення пояснювалося масовим поширенням COVID-19. Згодом в різні проміжки часу наступними Постановами КМУ карантин був продовжений.

Проаналізуємо легітимність та процедурну відповідність рішення щодо запровадження карантину на території України. Зауважимо, що згідно з Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб» обов'язок щодо прийняття рішення про запровадження карантину в Україні покладається на КМУ[4]. Процедурно Уряд України таке рішення приймає за зверненням Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ) на підставі подання Головного державного санітарного лікаря України з його відповідним обґрунтуванням щодо необхідності запровадження карантину[Там же]. Однак зазначимо, що повноваження Головного санітарного лікаря, які чітко встановлені Законом «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», обумовлюють можливість такого подання про введення карантину лише у випадку запровадження надзвичайного стану на всій території України або в окремих її місцевостях[5].

Під час аналізу чинного законодавства України, не вдалося виявити нормативного документу, що встановлює надзвичайний стан. Це означає, що процедурна складова запровадження карантину не витримана. А тому є всі підстави стверджувати, що з юридичної точки зору карантин є нелегітимним, й відповідно всі запровадженні карантинні обмеження також.

Стосовно введення обов'язкової вакцинації ситуація виглядає аналогічно з урахуванням таких фактів: 1) щеплення від COVID-19 на сьогодні не є обов'язковим, оскільки на рівні закону воно таким не визнано[Там же], що додатково підтверджується також календарем профілактичних щеплень, затвердженим наказом МОЗ[6], де його, до речі, теж немає; 2) нормативний припис щодо представників окремих професій, котрі підлягають обов'язковому щепленню від COVID-19, також є актом підзаконним, це – наказ МОЗ України [7]; 3) Конституція України[8], Кодекс законів про працю[9] й інші закони України, так само, як і Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950р.)[10], ратифікована Україною ще в липні 1997р.[11] містять заборони на: дискримінацію за будь-

якими ознаками, гарантуючи кожному рівність перед законом; на обмеження прав і свобод людини підзаконними актами, допускаючи таку можливість тільки на рівні закону, й додатково обтяжуючи такі випадки вимогою жорстко дотримуватися сукупності ознак, що її дозволяють.

Для більшої переконливості наведених аргументів зробимо ще посилання на вітчизняну судову практику, зокрема на Рішення Жмеринського міського районного суду Вінницької області від 16.12.2021 р. у справі 130/3232/21, який встановив, що «відсторонення від роботи є втручанням у право людини на працю та право заробляти працюю на життя шляхом його обмеження... таке втручання дозволено виключно законами України, а не підзаконними актами, до яких належать Постанова КМУ і Наказ МОЗ»[12] і задовольнив вимогу позивачки щодо визнання незаконним наказу щодо відсторонення її від роботи та поновлення на ній.

Варто зауважити, що це – не єдине судове Рішення, яке констатує протиправність обов'язкової вакцинації. Аналогічне Рішення було ухвалено Роменським міськрайонним судом Сумської області у справі № 585/3294/21 від 06.12.2021 р.[13].

Таким чином, з вище наведеного випливає, що обов'язкова вакцинація від COVID-19 належним чином не оформлена в чинному законодавстві України, а тому її варто вважати такою, що порушує права людини, підтвердженням чому також є й національна судова практика.

---

1. Це сталося 11 березня 2020 року. Детальніше див.: Голова ВООЗ оголосив пандемію корона вірусу URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/11/novyna/svit/holova-vooz-oholosyv-pandemiyu-koronavirusu>

2. Див.: ВООЗ пояснила причини оголошення пандемії Covid-19// <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/12/novyna/svit/vooz-poyasnyla-prychyny-oholoshennya-pandemiyi-covid-19>

3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p>.

4. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06 квітня 2000 року № 1645-III. БД «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>.

5. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII. БД «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>.

6. Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів: Наказ МОЗ України від 16 вересня 2011 року № 595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1159-11#Text>.

7. Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням: Наказ МОЗ України від 04 жовтня 2021 року № 2153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1306-21#Text>.

8. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII.

Відомості Верховної Ради УРСР. 1971.

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

11. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 N 475/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

12. Рішення Жмеринського міського районного суду Вінницької області від 16 грудня 2021 року у справі № 130/3232/21. Єдиний державний реєстр судових рішень.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102053759>.

13. Рішення Роменського міського районного суду Сумської області від 06 грудня 2021 року у справі № 585/3294/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101766456>.

Олександр БІДЕЙ

доцент кафедри права
факультету економіки та права,
кандидат юридичних наук, доцент

Тетяна М'ЯСОЇДОВА

здобувач вищої освіти за першим
(бакалаврським) рівнем
спеціальності 081 Право
Міжнародного класичного
університету імені Пилипа Орлика
(м. Миколаїв)

ІННОВАЦІЙНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОДАТКУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН ТА ІНШИХ СОЦІОСУБ'ЄКТІВ У КОНТЕКСТІ ДІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ЧАСТИНА 1

З метою реалізації інноваційних підходів щодо докорінного реформування сутності, функцій та системи антиделіктних органів та відповідного забезпечення дотримання правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів у контексті неухильної дії принципу верховенства права відповідно до вимог ч. 1 ст. 8 Конституції України [3] та п. 57 розд. IV Доповіді Венеціанської комісії «Верховенство права» [1] О. Кириченко та інші представники наукової школи юриспруденції професора Аланкіра розробили інноваційні редакції 13 статей перспективного Конституційного кодексу України, а також будь-якої іншої країни світу [2, с. 68-84 та ін], з яких у даній публікації більш доцільно спричинити подальшу наукову апробацію наступну:

I. «Склад соціосуб'єктів», що в порядку пояснення понять та

термінів цього кодексу доцільно подати так:

«Соціосуб'єктами в контексті їх правового статусу є:

1. Фізичні особи.
2. Юридичні особи.
3. Держава як сумативне утворення фізичних та юридичних осіб.
4. Міждержавні установи як сумативні утворення фізичних та юридичних осіб відповідних держав» [4, с. 60].

II. «Сутність та перелік базисних складових категорій правового статусу соціосуб'єктів», що також має бути представлено у порядку пояснення понять та термінів цього кодексу таким чином:

«Правовий статус соціосуб'єктів складається з наступних базисних категорій:

1. Право, що дає можливість певного соціосуб'єкта скористатися конкретним позитивним результатом у суспільному розвитку, коли негативний результат у суспільному розвитку може стати такою можливістю лише за наявності Національної програми з повного викорінення цього негативного результату або, принаймні, максимально можливої мінімізації його рівня.

2. Свобода – за наявності акценту уваги на альтернативності та на безперешкодності вибору соціосуб'єктами такої можливості.

3. Обов'язок, тобто необхідність виконання соціосуб'єктом певного встановленого державою розпорядження, що підтримується прямим (безпосереднім) та/або делегованим державним примусом (юридичною відповідальністю).

4. Інтерес, тобто можливість соціосуб'єкта використовувати у своїх цілях таке право, свободу та/або обов'язок іншого соціосуб'єкту» [4, с. 60].

III. «Зовнішня та внутрішня збалансованість правового статусу соціосуб'єктів», що, як і всі наступні редакції статей інноваційного розуміння найбільш ефективного, раціонального та якісного пізнання, визнання, забезпечення та дотримання правового статусу фізичних осіб та інших соціосуб'єктів, оперативного попередження про порушення даного правового статусу порушення його максимально можливого відновлення повинні бути викладені вже у вигляді самостійних статей цього кодексу:

«Збалансованість правового статусу соціосуб'єктів проявляється в тому, що фізичні особи за правовим статусом рівні від народження, тобто мають рівний природний правовий статус [4, с. 60].

Внутрішній баланс правового статусу соціосуб'єкта забезпечується тим, що певний обсяг його прав, свобод та інтересів має визначати появу відповідного обсягу його обов'язків [4, с. 61].

Зовнішній баланс правового статусу соціосуб'єктів проявляється у співвідношенні правового статусу одного соціосуб'єкта щодо правового статусу іншого соціосуб'єкта, що визначається віком та станом здоров'я людини, а також тим, який саме напрямок суспільної діяльності та з яким

власне обсягом повноважень здійснюють ці соціосуб'єкти» [4, с. 61].

1. Верховенство права. Доповідь, схвалена Європейською Комісією за демократію через право (Венеціанською Комісією) на 86-му пленарному засіданні. Венеція. 25 – 26 березня 2011 р. URL : [https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr).

2 Кіріченко О. О., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава: RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL: <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>.

3. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-ІХ від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. *Zakon.rada.gov.ua : веб-сайт*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

4. Ланцедова Ю., Брилев В. Конституційні основи найбільш ефективного, раціонального та якісного дотримання, попередження порушення та максимально повного відновлення правового статусу фізичних осіб та інших соціосуб'єктів: частина перша. *Visegrad Journal on Human Rights*. Рецензовані закордонні видання. Братислава, Словенія. 2021. № 5. С. 59-64. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/12/VJHR_5_2021.pdf.

Олександр БІДЕЙ

доцент кафедри права
факультету економіки та права,
кандидат юридичних наук, доцент

Ольга БАЛОГЛАНОВА

здобувач вищої освіти за першим
(бакалаврським) рівнем
спеціальності 081 Право
Міжнародного класичного
університету імені Пилипа Орлика
(м. Миколаїв)

ІННОВАЦІЙНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОДАТКУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН ТА ІНШИХ СОЦІОСУБ'ЄКТІВ У КОНТЕКСТІ ДІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ЧАСТИНА 2

З метою реалізації інноваційних підходів щодо докорінного реформування сутності, функцій та системи антиделіктних органів та відповідного забезпечення дотримання правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів у контексті неухильної дії принципу верховенства права відповідно до вимог ч. 1 ст. 8 Конституції України [3] та п. 57 розд. IV Доповіді Венеціанської комісії «Верховенство права» [1]

О. Кириченко та інші представники наукової школи юриспруденції професора Аланкіра розробили інноваційні редакції 13 статей перспективного Конституційного кодексу України, а також будь-якої іншої країни світу [2, с. 68–84 та ін], з яких у даній публікації більш доцільно спричинити подальшу наукову апробацію наступну:

V. «Межі правомірності та трирівневий механізм реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів»:

«Межі правомірності реалізації правового статусу певного соціосуб'єкта закінчується там, де в той же час і місці починається порушення будь-якої базисної категорії правового статусу іншого соціосуб'єкта, коли правотворчі органи зобов'язані уникати та викорінювати конкуренцію правових статусів різних соціосуб'єктів (такого, який не може бути реалізований кожною зі сторін в один і той же час і в тому самому місці), а там, де це неможливо, допускати як виняток короткочасну конкуренцію їх правових статусів, застосовуючи в усіх інших випадках наступні три рівня механізму реалізації конкурентних правових статусів різних соціосуб'єктів:

а) на першому з рівнів необхідно спробувати реалізацію конкурентних правових статусів різних соціосуб'єктів розвести за часом та/або за місцем [5, с. 61-62];

б) у разі неможливості досягти зазначеної мети переходять до другого рівня реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів, згідно з яким право переважної реалізації такого статусу набуває той соціосуб'єкт, який має вищий рівень мотивації до цього, виходячи із загальнолюдських цінностей та принципу справедливості, а одночасна реалізація правового статусу другим соціосуб'єктом вже набуває у такій ситуації ознак відповідного правопорушення [5, с. 62];

в) третій рівень реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів застосовується у разі неможливості застосування першого із зазначених рівнів та за наявності приблизно однакового рівня такої мотивації у кожного з соціосуб'єктів з конкурентним правовим статусом, коли право переважної реалізації правового статусу набуває той соціосуб'єкт, який першим заявив про намір реалізувати та/або вже приступив до реалізації свого правового статусу.

А якщо ця ситуація з цими ж соціосуб'єктами повториться, то переважне право реалізації, виходячи з принципу справедливості, набуває вже другого соціосуб'єкту, незалежно від того, хто з них цього разу першим заявив або вже приступив до реалізації свого правового статусу» [5, с. . 62].

Запропонований зазначеними авторами варіант механізму реалізації конкурентного правового статусу соціосуб'єктів дозволяє вирішувати будь-які спірні антиделіктні ситуації, найбільш актуальним з яких є намір окремих фізичних осіб продемонструвати свою політичну та/або іншу

позицію на центральних вулицях та/або в інших громадських місцях та/або поблизу адміністративних будівель органів вищої та іншої державної влади відповідно до вимог ст. 39 Конституції України, згідно з якими громадяни мають право збиратися мирно, без зброї, проводити збори, мітинги, походи та демонстрації, про проведення яких завчасно повідомляються органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, а обмеження щодо реалізації цього права можуть встановлюватися судом відповідно до закону та тільки в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням або кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [2, с. 70; 3].

О. Кириченко, пропонуючи зазначені інноваційні положення меж правомірності та трирівневого механізму реалізації конкурентного правового статусу в даній антиделіктній ситуації, звертає увагу на такі суттєві обставини:

1. Правовий статус фізичних або юридичних осіб у частині їх нормальної життєдіяльності на центральних або інших вулицях (проспектах, площах тощо) міста або іншого великого населеного пункту є таким, що постійно триває і тому в даній ситуації розвести реалізацію правового статусу фізичних осіб у частині їх наміру власне у цьому місці провести демонстрацію своєї політичної та/або іншої позиції за часом неможливо, що і спонукає вдатися до єдиного в такій ситуації способу – розвести цих соціосуб'єктів за місцем реалізації свого правового статусу, коли місце реалізації правового статусу першої групи соціосуб'єктів також не може бути іншим [2, с. 70–71].

І тоді необхідно запропонувати другій групі соціосуб'єктів провести демонстрацію своєї політичної чи іншої позиції в будь-якому місці, де відсутня реалізація постійного звичайного правового статусу інших соціосуб'єктів, наприклад, за межами міста або іншого великого населеного пункту, що може бути трансльовано в онлайн або в записі в різних засобах масової інформації з доведенням до відома найширших верств населення країни [2, с. 71].

2. З огляду на викладене реалізація другою групою соціосуб'єктів свого правового статусу в частині демонстрації своєї політичної та/або іншої позиції на центральних вулицях або в інших громадських місцях міста або іншого великого населеного пункту фактично означає залежно від кількості учасників та інших обставин скоєння кримінального правопорушення, передбаченого ст. 293 «Групове порушення громадського порядку», ст. 294 «Масові заворушення», ст. 295 «Заклики до вчинення діянь, що загрожують громадському порядку» та/або ст. 296 «Хуліганство» КК України [4], а у разі проведення такого роду заходів поблизу адміністративних будівель вищих, центральних чи інших органів влади – принаймні приготування до скоєння кримінального

правопорушення, передбаченого ст. 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну або повалення конституційного ладу або захоплення державної влади» КК України [2, с. 71; 4].

Саме тому не може бути мови про мирний характер цих заходів. І передбачений у цитованій ст. 39 Конституції України порядок обмеження цих заходів лише через суд та лише у зазначених у цій же статті випадках [3] принципово суперечить конституційному принципу ч. 2 ст. 3 Конституції України в частині головного обов'язку держави, у цій ситуації у будь-якому разі забезпечити правовий статус соціосуб'єктів за безперервним здійсненням свого правового статусу в частині нормального режиму життєдіяльності в центральних та в інших громадських місцях міста або іншого великого населеного пункту [2, с. 71; 3].

Щодо викладеного можуть бути поставлені питання, а як бути з проведенням у цих місцях загальнодержавних парадів, демонстрацій та інших подібних заходів на свята та в інших випадках? [2, с. 71].

Але такого роду вимушені порушення нормального режиму життєдіяльності певних соціосуб'єктів буде короткочасним і викликаним загальнодержавними інтересами, а не інтересами лише певної групи фізичних осіб, демонстрація політичної чи іншої позиції тільки в цих місцях буде виглядати лише як необґрунтована забаганка, задоволення якої вже буде відверто зазначених вимог ч. 2 ст. 3 Конституції України [2, с. 71–72; 3].

---

1. Верховенство права. Доповідь, схвалена Європейською Комісією за демократію через право (Венеціанською Комісією) на 86-му пленарному засіданні. Венеція. 25 – 26 березня 2011 р. URL : [https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2011)003rev-ukr).

2. Кириченко О. О., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава: RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL: <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>.

3. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-ІХ від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. [Zakon.rada.gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр) : веб-сайт. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

4. Кримінальний кодекс України: закон України від 5 квітня 2001 р. №2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131, зі змінами згідно із законом України № 1685-ІХ від 15 липня 2021 р. [Zakon.rada.gov.ua](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14) : веб-сайт. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

5. Ланцедова Ю., Брилев В. Конституційні основи найбільш ефективного, раціонального та якісного дотримання, попередження порушення та максимально повного відновлення правового статусу фізичних осіб та інших соціосуб'єктів: частина перша. *Visegrad Journal on Human Rights*. Рецензовані закордонні видання. Братислава, Словенія. 2021. № 5. С. 59-64. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/12/VJHR_5_2021.pdf.

Олександр БІДЕЙ

доцент кафедри права
факультету економіки та права,
кандидат юридичних наук, доцент

Олена НЕШЛЮБНА

здобувач вищої освіти за першим
(бакалаврським) рівнем
спеціальності 081 Право
Міжнародного класичного
університету імені Пилипа Орлика,
(м. Миколаїв)

**ІННОВАЦІЙНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОДАТКУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН ТА ІНШИХ
СОЦІОСУБ'ЄКТІВ У КОНТЕКСТІ ДІЇ ПРИНЦИПУ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ЧАСТИНА 3**

З метою реалізації інноваційних підходів щодо докорінного реформування сутності, функцій та системи антиделіктних органів та відповідного забезпечення дотримання правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів у контексті неухильної дії принципу верховенства права відповідно до вимог ч. 1 ст. 8 Конституції України [3] та п. 57 розд. IV Доповіді Венеціанської комісії «Верховенство права» [1] О. Кириченко та інші представники наукової школи юриспруденції професора Аланкіра розробили інноваційні редакції 13 статей перспективного Конституційного кодексу України, а також будь-якої іншої країни світу [2, с. 68–84 та ін.], з яких у даній публікації більш доцільно спричинити подальшу наукову апробацію наступні :

IV. «Антиделіктний обов'язок кожного громадянина попереджати та/або припиняти правопорушення»:

«Кожна людина зобов'язана попередити та/або припинити будь-яке правопорушення, в т. ч. і кримінальне, якщо при цьому їй не можуть бути заподіяні суттєві та більші розміри збитків, а суб'єкт владних повноважень певного антиделіктного органу зобов'язаний попереджати та/або припиняти такі правопорушення у будь-якої ситуації, крім очевидного досягнення цієї мети лише ціною його життя.

При цьому кожна позанормативна антисоціальна девіантна поведінка фізичної особи повинна бути поставлена в залежність від причини перевищення позанормативності в умови такого посиленого застосування державного примусу, що дозволяє запобігати виникненню та/або припиняти таке діяння, вихід якого за межі норми не обумовлений певним психічним чи іншим захворюванням особи, у межах норми в умовах

немедичних установ спеціального типу (дитячі спеціальні установи, виправно-виховні або виправно-трудові установи та ін.), а якщо позанормативність поведінки обумовлена психічним чи іншим захворюванням людини – в умовах медичних закладів спеціального типу» [4, с. 61].

VI. «Алогічність використання прав, свобод, обов'язків та/або інтересів одного соціосуб'єкта за рахунок відповідного порушення певної базисної категорії правового статусу іншого соціосуб'єкта»:

«Правопорушенням є використання прав, свобод, обов'язків та/або інтересів одного соціосуб'єкта за рахунок відповідного порушення певної базисної категорії правового статусу іншого соціосуб'єкта, у будь-якому випадку, забезпечення правового статусу певної групи меншини соціосуб'єктів за рахунок відповідного порушення соціосуб'єктів, за винятком випадків, детально та належним чином компенсаційно врегульованих законом» [4, с. 62].

VII. «Базисний конституційний обов'язок держави та державних органів»:

Базисний обов'язок держави та основну спрямованість діяльності державних органів становить найбільш ефективне, раціональне та якісне:

1. Пізнання природного (заснованого на загальнолюдських цінностях і принцип справедливості) правового статусу (прав, свобод, обов'язків, інтересів) соціосуб'єктів (фізичних або юридичних осіб або держави або міждержавної освіти).

2. Правове визнання природного правового статусу соціосуб'єктів (перетворення природних прав, свобод, обов'язків та інтересів соціосуб'єктів у суб'єктивний (правовий статус фізичних та юридичних осіб, держави та міждержавної освіти, тобто врегульований певною нормою конкретного правового акту) [5, с. 71].

3. Забезпечення належної реалізації названого правового статусу всіх соціосуб'єктів, які постійно або тимчасово проживають на території держави [5, с. 72].

4. Оперативне попередження порушення правового статусу зазначених соціосуб'єктів.

5. Максимально можливе відновлення порушеного права, свободи, обов'язки та/або інтересу певного соціосуб'єкта за допомогою:

5.1. Відшкодування збитків (шкоди та втраченої вигоди):

5.1.1. Фізичної та/або матеріальної та/або первинної моральної шкоди та вторинної моральної шкоди.

5.1.2. Втраченої вигоди.

5.2. Іншого відновлення порушеного правового статусу соціосуб'єкта» [5, с. 72].

При цьому зазначені автори роз'яснюють необхідність поділу моральної шкоди на зазначені види та розкриття сутності кожного з

різновидів моральної шкоди таким чином:

1. Первинна моральна шкода, яка є грошовим чи іншим матеріальним виміром відповідного рівня тих страждань, які потерпілий зазнав у зв'язку із заподіянням шкоди його особистим немайновим благам, якими відповідно до вимог ч. 1 ст. 270 «Види особистих немайнових прав» ЦК України:

- право на життя;
- декларація про охорону здоров'я;
- право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє середовище;
- право на свободу та особисту недоторканність;
- право на недоторканність особистого та сімейного життя;
- право на повагу до гідності та честі;
- право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- декларація про недоторканність житла;
- право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування;
- право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості [2, с. 72–73, 6].

2. Вторинна моральна шкода, яка є грошовим чи іншим матеріальним виміром відповідного рівня тих страждань потерпілого, які він зазнав у зв'язку з заподіянням йому :

2.1. Фізичного шкоди, тобто тілесного болю, побоїв та/або тілесних ушкоджень та/або психічних страждань та/або розладів [2, с. 73].

2.2. І/або матеріальної (майнової) шкоди.

2.3. І/або первинної моральної шкоди [2, с. 73].

---

1. Верховенство права. Доповідь, схвалена Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанською Комісією) на 86-му пленарному засіданні. Венеція. 25 – 26 березня 2011 р. URL : [https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2011)003rev-ukr).

2. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>.

3. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-ІХ від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. *Zakon.rada.gov.ua : веб-сайт*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

4. Ланцедова Ю., Брилев В. Конституційні основи найбільш ефективного, раціонального та якісного дотримання, попередження порушення та максимально повного відновлення правового статусу фізичних осіб та інших соціосуб'єктів: частина перша. *Visegrad Journal on Human Rights*. Рецензовані закордонні видання. Братислава, Словенія. 2021. № 5. С. 59-64. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/12/VJHR_5_2021.pdf

5. Тунтула А., Бондаренко О. Конституційні основи найбільш ефективного,

раціонального та якісного дотримання, попередження порушення та максимально повного відновлення правового статусу фізичних осіб та інших соціосуб'єктів: частина третя. *Visegrad Journal on Human Rights*. Рецензовані закордонні видання. Братислава, Словенія. 2021. № 5. С. 71–76. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/12/VJHR_5_2021.pdf

6. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2003, № № 40-44, ст. 356, зі змінами згідно закону України № 1667-IX від 15 липня 2021 р. *Zakon.rada.gov.ua* : веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Володимир ВАРАВА

завідувач кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТРАКТУВАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Пріоритетом розвитку держави на сучасному етапі є забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, що актуалізує посилення ролі верховенства права та посилює потребу розуміння його сутності [1].

Верховенство права – це фундаментальний принцип права, який означає, що жодна людина не є вище права, що нікого не може бути покарано державою, окрім як за порушення приписів права, і що нікого не може бути притягнуто до відповідальності за правопорушення інакше, ніж порядком, що його встановлено приписами права.

В Україні питання дотримання прав і свобод людини, як і принципу верховенства права (правовладдя) встановлено ст. ст. 3, 8, 55 Конституції України .

У процесі розвитку європейської правової думки виникає потреба конкретизації та уніфікації роз'яснення змісту концепції та принципу верховенства права, що означає виокремлення суттєвих компонентів означеного принципу з врахуванням судових рішень Європейського суду з прав людини. Цю інституцію можна вважати однією із найбільш незаангажованих судових інстанцій. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) трактує верховенство права як базовий принцип, що проходить червоною ниткою через увесь зміст Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини. На основі цієї Конвенції базується правопорядок країн учасниць цієї Конвенції. І навіть періоди надзвичайного стану чи воєнних дій не можуть слугувати виправданням порушення норм

Конвенції.

Тобто принцип верховенства права не локалізується лише рамками національної правової системи.

Закріплене верховенство права ЄС передбачає, що перевага права ЄС над колізійною національною нормою забезпечується однаково й ефективно, а також прямо і безпосередньо [2, с. 108].

Натомість радянським ідеологічним трактуванням принципу верховенства права, не визнавалось верховенства чи пріоритетності прав людини над інтересами держави і в офіційних перекладах текстів європейських документів (зокрема Статуту Ради Європи 1949 р. та Європейської конвенції з людських прав 1950 р.) українськими аналогами англійського “the rule of law” були: «сила закону», «влада закону», «верховенство закону».

Для більш однозначного і правильного трактування юридичного поняття “the rule of law” Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія) в березні 2011 року схвалила доповідь «Верховенство права» [3], в якій надано чітке розуміння поняття «верховенство права», використовуючи яке міжнародні організації, а також національні та міжнародні суди могли б трактувати і застосовувати цю базову цінність.

У результаті дослідження вважаємо за можливе зробити наступні висновки:

1. Визнання принципу верховенства права є важливим надбанням України як демократичної держави.

Він спрямований на досягнення гідного людини життя, але для цього принцип має виконуватись всіма гілками влади. Україна взяла на себе зобов'язання гарантувати кожній людині, що перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, зафіксовані Європейською конвенцією із прав людини. Україна також визнала повноваження Європейського суду із прав людини щодо захисту дотримання цього зобов'язання національними юрисдикціями й права своїх громадян звертатися до ЄСПЛ зі скаргами у випадку, якщо, на їхню думку, держава порушує відносно них положення конвенції.

2. Принцип верховенства права в українській конституційній, адміністративно-правовій та кримінально-правовій сферах трактується здебільшого через призму узаконення та реалізації прав та свобод людини.

3. Рішення ЄСПЛ повинні стати важливим джерелом українського права і безпосередньо впливати на формування та розбудову правової системи. Аналіз рішень ЄСПЛ позитивно впливає на визначення основних напрямів посилення верховенства права у державі, сприяє інюціюванню й удосконаленню кожного окремого складника цього принципу та усіх їх у сукупності.

4. Необхідно підкреслити, що принцип верховенства права має сенс лише у тому разі, якщо право сприймається як соціальний феномен. У цьому разі правова культура стає необхідною умовою формування правової

держави, громадянського суспільства, реалізації суспільно-правової реформи, узаконення верховенства права в усіх сферах соціального буття.

5. Верховенство права і права людини є двома аспектами одного і того ж принципу – свободи жити в гідних людини умовах. Внаслідок цього верховенство права і права людини нерозривно пов'язані між собою.

1. Щодо забезпечення дії принципу верховенства права, захисту прав і свобод людини та громадянина, утвердження й забезпечення яких є головним обов'язком держави. Рішення Ради суддів України від 18.05.2018 р. № 22 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/vr022414-18>.

2. Грицяк І.А. Право та інституції Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : К.І.С., 2004. 260 с.

3. Report on the Rule of Law: Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session, Venice, 25–26 March 2011. Study №512/2009. Режим доступу: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e).

Станіслав ВАСИЛЬЄВ

доцент кафедри історії
та суспільно-економічних дисциплін
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ НА ПОВНУ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ

Отримання повної загальної середньої освіти дитиною є гарантією працевлаштування, доступу до вищої освіти та подальшої успішної кар'єри. Правові засади доступу дитини до освіти закріплені у міжнародних нормативно-правових актах та українському законодавстві. Реалізація права дитини на освіту вимагає належного матеріального забезпечення, створення і забезпечення роботи закладів освіти, підготовки педагогічних працівників. Наведені аргументи обґрунтовують актуальність обраної теми дослідження.

Правові засади доступу дитини до загальної середньої освіти закріплені у Декларації прав дитини та Конвенції про права дитини, які ухвалені Організацією Об'єднаних Націй. Відповідно до ст. 28 Конвенції про права дитини держави-учасниці визнають право дитини на освіту. З метою поступового здійснення цього права на підставі рівних можливостей держави-учасниці запроваджують безплатну й обов'язкову початкову освіту. Також країни, які ратифікували Конвенцію, сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її

доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги [1]. Згідно зі ст. 7 Декларації прав дитини дитина має право на здобуття освіти, яка має бути безплатною та обов'язковою, щонайменше на початкових рівнях [2]. Отже, міжнародні нормативно-правові акти закріплюють право дитини на обов'язкову безкоштовну початкову освіту. Водночас термін «початкова освіта» не уточнюється та не визначається. Виникає питання про те, чи варто розуміти під терміном «початкова освіта» дошкільну освіту або також і повну загальну середню освіту, або середню освіту лише до певного віку? Зауважимо, що відповідно до ст. 4 Закону України «Про повну загальну середню освіту» початкова освіта є лише першим рівнем повної загальної середньої освіти. Також у законодавстві передбачені базовий та профільний рівні середньої освіти [3]. Таким чином, існує певна неузгодженість у термінології, яку використовують українські законодавчі акти у сфері освіти та міжнародні правові акти з прав дитини.

Право на безплатну повну загальну середню освіту закріплене у ст. 53 Конституції України. Згідно із нормами цієї статті держава забезпечує доступність і безплатність повної загальної середньої освіти, розвиток закладів освіти, надання пільг та стипендій учням та студентам [4]. Закріплені норми є базовими для правового регулювання у галузі освіти.

Більш детально правові засади доступу дітей до повної загальної середньої освіти встановлені у Законах України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту». Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про освіту» кожен має право на якісну та доступну освіту. Право на освіту включає право здобувати освіту впродовж усього життя, право на доступність освіти, право на безплатну освіту у випадках і порядку, визначених Конституцією та законами України [5]. Існує спеціальний порядок здобуття освіти неповнолітніми, засудженими до позбавлення волі або взятими під варту, дітьми із особливими потребами. Одним із різновидів безплатної освіти є повна загальна середня освіта. Згідно із ч. 3 ст. 6 Закону України «Про повну загальну середню освіту» кожній дитині незалежно від підстав її перебування в Україні гарантується безплатне здобуття у державних та комунальних закладах освіти повної загальної середньої освіти на кожному її рівні за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів один раз протягом життя [3]. Отже, на законодавчому рівні в Україні закріплено право дитини на безплатну повну загальну середню освіту, яка може бути надана один раз протягом життя. Відповідні норми містяться у Конституції України та галузевому освітньому законодавстві.

Разом із тим, закріплене право на доступ до безплатної загальної середньої освіти потребує належних гарантій для його реалізації. У Законі України «Про повну загальну середню освіту» встановлені норми щодо заборони дискримінації у сфері освіти, територіальної доступності закладів освіти, особливостей формування класів учнів. Вказані норми слугують

гарантіями доступу дітей до загальної середньої освіти. Водночас їх виконання потребує належного бюджетного фінансування. Перспективи вдосконалення правового регулювання у сфері загальної середньої освіти пов'язані не стільки із вдосконалення законодавчої бази, скільки із забезпеченням відповідного матеріального забезпечення закладів середньої освіти та педагогічних працівників.

1. Конвенція про права дитини : резолюція Генеральної асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 205.
2. Декларація прав дитини : резолюція Генеральної асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.
3. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 31. Ст. 226.
4. Конституція України : Основний Закон України від 28 червня 1996 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
5. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38 – 39. Ст. 380.

Роман ГАВРІК

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова
(м. Хмельницький, Україна)

Надія ДЕМЧИК

викладач кафедри адміністративної
діяльності Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ПРИМУСОВОМУ ВИДВОРЕННЮ В ПРАКТИЦІ ПРИКОРДОННИХ ТА МІГРАЦІЙНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

У своїй діяльності відповідні службові особи, передусім органів охорони державного кордону, в тому числі і представники Державної міграційної служби України, стикаються з рядом проблем, пов'язаних із забезпеченням прав іноземців та осіб без громадянства, які підлягають

примусовому видворенню.

Зокрема, наразі невирішеною проблемою з питань примусового видворення іноземців або осіб без громадянства залишається питання «завислих мігрантів», тобто іноземців та осіб без громадянства, які, з одного боку, не можуть бути видворені з різних причин (в тому числі у зв'язку із неможливістю їх ідентифікації), з іншого – не мають законних підстав для перебування в Україні (зокрема, особи, які звільняються з державних установ виконання покарань після відбуття строку покарання та були засуджені до позбавлення волі більше, ніж на 1 рік або подальше перебування яких може становити загрозу для державної та національної безпеки або громадського порядку [1]). Зокрема, як зазначає Т. Дракохруст, відповідно до ст. 8 Європейської конвенції про права людини, встановлюється обов'язок держав-учасниць Конвенції не висилати іноземців та осіб без громадянства, чия висилка становитиме непропорційне втручання в їх сімейне або навіть особисте життя, а відмова в документуванні особи (наданні їй права на проживання на території країни-учасниці Конвенції), яка не може бути вислана з території країни-учасниці Конвенції (незалежно від вимог норм національного законодавства) має право залишатися на території цієї країни, саме по собі становить заборонене Конвенцією непропорційне втручання держави в право особи на повагу до особистого життя (принцип «не можеш депортувати іноземця – документуй його право на проживання на своїй території»). У той же час, законодавство України жодним чином належно не врегульовує відповідні питання, що призводить до практики, коли особа не може бути вислана з території України з тих чи інших об'єктивних причин, у тому числі через тісні сімейні і особисті зв'язки з Україною, проте водночас не може одержати дозвіл на легальне перебування/проживання на території України [2, с. 56]. На нашу думку, варто передбачити законодавчо можливість для особи отримання посвідчення на постійне проживання в Україні, якщо вона вже утримувалась в ПТПП вісімнадцять місяців з дня фактичного затримання особи, а вжиті заходи зацікавлених органів не забезпечили можливість здійснення примусового видворення з України цієї особи. У такому випадку за можливості ідентифікації такої особи, вона повинна отримати посвідчення на постійне проживання в Україні. Подібні пропозиції вже висувалися в науковій літературі, але лише щодо неможливості повторного примусового видворення особи [3, с. 163].

Також непоодинокими є випадки, коли особа *de jure* не є особою без громадянства, але, наприклад, у зв'язку з порушенням своїми батьками норм законодавства про громадянство країни походження, *de facto* є нею, оскільки не може користуватися захистом країни походження через те, що немає документів, що посвідчують її зв'язок із країною походження, та немає надії їх отримати у перспективі, оскільки без документів, що посвідчують особу, не може виїхати до країни походження. Зазначені особи часто також не мають коштів на виїзд до країни походження та перебування там протягом

часу, необхідного для встановлення їх громадянства. Зазначене питання надзвичайно актуальне у світлі неврегульованості статусу осіб, які проживають на території окупованих районів Донецької та Луганської областей, Криму, Молдови та Грузії, коли єдиними документами, які свідчать про громадянство особи, є документи, видані «органами влади» так званих «республік» (а фактично окупаційною адміністрацією). Дана проблема отримує ще більше актуальності у разі реінтеграції окупованих територій, коли виникне питання про долю осіб, які не зможуть підтвердити законність свого перебування легальними документами.

Т. Дракохруст зазначає, що одним із інструментів вирішення даної проблеми є передбачене ч. 17 ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» право на отримання особами, чие видворення до спливу граничного строку утримання у Пункті тимчасового перебування іноземців було неможливим, посвідки на тимчасове перебування на території України терміном дії до 1 року, однак цей документ не дає права на постійне проживання в Україні, а таким чином не вирішує питання (хоча згідно із законодавством країн Європейського Союзу та Великобританії, для таких осіб передбачається «гуманітарний статус» або «дискреційний дозвіл на перебування», як він зветься у Великобританії). Крім того, виникають питання щодо оформлення посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон, що передбачена п. 7 Положення про посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 610 від 07 серпня 1995 року, оскільки останнє передбачене тільки для осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, що на практиці означає, що у разі відсутності у такої особи належних документів, що посвідчують особу оформлення відповідного посвідчення є неможливим, що, з одного боку, унеможлиблює її виїзд з України, з іншого – оформлення законного перебування в Україні [2, с. 57]. Можемо погодитися із даною позицією щодо внесення необхідних змін до Положення про посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон.

Також виникає питання про адекватність строків затримання особи з метою примусового видворення. Так, відповідно до ст. 33 Конвенції про статус апатридів, Договірні Держави, наскільки це можливо, сприяють асиміляції та натуралізації апатридів. Зокрема, вони роблять все від них залежне для прискорення процедур стосовно натуралізації і можливого зменшення пов'язаних із ними зборів і витрат. Втім, Закон України «Про статус іноземців та осіб без громадянства» та підзаконні акти, прийняті на його виконання, не передбачають заходів забезпечення виконання рішення про примусове видворення, альтернативних до затримання і поміщення до пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства (хоча вони передбачені ст. 289 Кодексу адміністративного судочинства України, так як: взяття його на поруки або внесення застави). Таким чином,

правозастосовна практика обмежена законодавчим примусом автоматично позбавляти іноземця свободи кожні шість місяців (у кінцевому випадку – до 18 місяців) незалежно від особистої ситуації такої особи, наявності в нього сім'ї на території України тощо. У той же час, відповідно до принципу 6.1, що міститься у Двадцяти керівних принципах стосовно примусового повернення від 04 травня 2005 року, особа може бути позбавлена волі з метою видворення, якщо таке видворення виконується у відповідності до процедури, передбаченої законом, та у разі, якщо після докладного вивчення необхідності такого позбавлення волі в кожному конкретному випадку, влада приймаючої сторони дійшла висновку, що рішення про видворення не може бути ефективно забезпечено шляхом застосування заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, тобто таких, як системи спостереження та контролю, застава та інше. У той же час, попри передбачення таких заходів у законодавстві, на практиці вони не застосовуються [2, с. 57].

Також у правовій літературі відзначається проблематика незабезпечення права іноземців або осіб без громадянства, які підлягають примусовому видворенню на надання безоплатної правової допомоги [4, с. 188–189].

---

1. Мартянова Р. А. Удосконалення взаємодії органів Державної міграційної служби України з органами влади щодо забезпечення державної безпеки всередині держави. *Університетські наукові записки*. 2018. № 66. С. 220–236

2. Дракохруст Т. В. Забезпечення реалізації правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні у контексті вітчизняного та міжнародного законодавства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2017. Випуск 24. С. 55–59.

3. Мартянова Р. А. Застосування заходів адміністративного примусу як засобу протидії нелегальній міграції: безпековий вимір. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. № 4. Том 30 (69). С. 158–165.

4. Чуприна Г. В. Представництво інтересів іноземців та осіб без громадянства у справах за зверненням Державної міграційної служби України з приводу примусового видворення. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 186–189.

Наталія ГОЛЯРДИК

кандидат психологічних наук, доцент
(Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

У складних умовах сьогодення відбувається навантаження на нервову систему та психіку людини, особливо у часи пандемії. Тому тема психічного здоров'я є особливо актуальною, адже це умова повноцінного розвитку особистості.

Психічне здоров'я – стан душевного благополуччя людини, який характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і забезпечує їй в адекватних умовах дійсності регуляцію поведінки і діяльності [1, с. 235].

Критеріями психічного здоров'я відповідно до концепції А. Елліса, є такі:

1. Інтерес до самого себе: чутлива й емоційно здорова людина ставить свої інтереси трохи вище інтересів інших, певною мірою жертвує собою заради тих, про кого піклується, але не цілком.

2. Суспільний інтерес: якщо людина поводиться аморально, не обстоює інтереси інших і заохочує соціальний відбір, мало ймовірно, що вона побудує собі світ, у якому зможе жити затишно та щасливо.

3. Самоконтроль: здатність брати на себе відповідальність за своє життя й водночас прагнення до об'єднання з іншими без вимагання значної підтримки.

4. Висока фрустраційна стійкість: надання права собі та іншим робити помилки без засудження своєї особистості або особистості іншого.

5. Гнучкість: пластичність думки, відкритість до змін; людина не ставить собі та іншим жорстких незмінних правил.

6. Прийняття невизначеності: людина живе у світі ймовірностей та випадковостей, у якому ніколи не буде повної визначеності.

7. Орієнтація на творчі плани: творчі інтереси займають більшу частину існування людини й вимагають від неї участі.

8. «Наукове» мислення: прагнення бути більш об'єктивним, раціональним.

9. Прийняття самого себе: відмова від оцінювання своєї внутрішньої цінності за зовнішніми досягненнями або під впливом оцінки інших, прагнення радіти життю, а не лише стверджувати себе.

10. Відповідальність за свої емоційні порушення: схильність брати на себе відповідальності за свої вчинки, а не прагнення з метою захисту звинувачувати інших або соціальні умови [2, с. 18–20].

Психологічно здорова людина – це та, що не відчуває страхів, коли до

цього немає реальних підстав; не боїться брати відповідальність за свої вчинки; воліє мислити самостійно.

Фактори порушення психічного здоров'я є зовнішні (різні негативні впливи та негативні відносини людини з навколишнім світом) та внутрішні (різні негативні впливи порушеної частини психіки на здорову частину). Порушення психічного здоров'я зазвичай проявляються у формі різноманітних нервових та психічних захворювань.

Тому важливо підтримувати психічне здоров'я людини на належному рівні, яке значною мірою залежить від здорового способу життя, від дотримання певних правил, що стосуються режиму рухової активності, харчування, нормальних взаємин у побуті, усунення шкідливих звичок тощо. Позитивно налаштовані люди, які мають чіткі цілі в житті і не схильні навантажувати постійно себе сумнівами, невпевненістю, поганими передчуттями та песимізмом, мають хороші перспективи для збереження власного як фізичного, так і психічного здоров'я.

Таким чином, психічне здоров'я охоплює шляхи гармонізації людини, її бажання, амбіції, здібності, ідеали, почуття і свідомість. Воно характеризується відсутністю будь-яких виражених хворобливих змін чи станів особистості, **тісно пов'язане із її внутрішнім станом організму.**

---

1. Психологічний словник. Авт.-уклад. В.В.Синявський, О.П.Сергеєнкова / За ред. Н.А. Побірченко. Київ: Наук. світ, 2007. 336 с.

2. Ellis A. The Practice of Rational-Emotive Therapy / A. Ellis, W. Dryden. N. Y. : Spinger Publishing Company, 1987. P. 18–20.

Мальвіна ГРУШКО

доцент кафедри міжнародного
та європейського права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

«ДУБЛІНСЬКИЙ РЕГЛАМЕНТ» ЯК ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ МІГРАНТІВ

XX та початок XXI століття стали визначним періодом в історії міжнародного права, коли сформувалися більшість з ефективних та діючих на сьогодні міжнародно-правових механізмів, які покликані захищати різні категорії населення, в тому числі й мігрантів. Міжнародні збройні конфлікти, а також безліч неміжнародних локальних конфліктів стали відправною точкою для прийняття багатьох міжнародних нормативних актів. Одним з таких актів став Дублінський регламент 2013 р. (або регламент № 604/2013),

який є частиною права Європейського Союзу та визначає, яка з країн-членів ЄС є відповідальною за розгляд заяв шукачів притулку, які потребують захисту відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 р.

Так, розділ III Регламенту № 604/2013 визначає дуже чіткі критерії щодо вибору держави, яка має нести відповідальність за шукача притулку, який прибув на територію Європейського Союзу. Зазначається, що держава-член, відповідальна відповідно до критеріїв, викладених у цьому розділі, визначається на основі ситуації, яка склалася, коли заявник вперше подав свою заяву про міжнародний захист до держави-члена. Серед критеріїв можна виокремити такі, які захищають права неповнолітніх шукачів притулку у тому випадку, коли на території відповідальної держави проживають їхні родичі. Дуже яскраво це ілюструє ст. 8 Регламенту, яка зазначає, що якщо заявник є неповнолітнім без супроводу, який має родича, який законно перебуває в іншій державі-члені, і якщо на підставі індивідуального огляду встановлено, що родич може піклуватися про нього чи нею, ця держава-член об'єднує неповнолітнього зі своїм родичем і буде відповідальною державою-членом за умови, що це відповідає найкращим інтересам неповнолітнього [1].

Проте, попри детальну опрацьованість цього документу, за роки його використання було озвучено чимало критики з боку науковців та державних діячів. Проблеми виникають у різних аспектах роботи з біженцями. Це передусім надмірна кількість осіб, які прибувають до країн, кордони яких є зовнішніми кордонами Європейського Союзу, де люди, які є жертвою переслідувань за ознаками раси, релігії, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань (згідно з Конвенцією про статус біженців) шукають кращої долі.

Згідно з Регламентом біженець повинен просити про притулок у тій країні ЄС, кордон якої перетнув першим. Попри винятки, описані вище, а також попри те, що у Регламенті також прописані ситуації, коли можливе так зване «об'єднання сім'ї» у тій державі, у якій знаходяться родичі заявника, або можливий вибір країни, яка видала дійсний документ на проживання заявнику, у якості такої, яка уповноважена розглядати його заяву, Регламент призводить до того, що країни-члени, кордони яких є зовнішніми кордонами ЄС, мусять боротися з великою кількістю біженців. Тривалий час у ЄС намагаються домовитися про квоти на біженців серед країн-членів, щоб розвантажити такі країни, як Італія та Греція. Залежно від кількості жителів країни, кожен член ЄС повинен у разі кризи прийняти певну кількість біженців, про що й зазначає А. Свящук [3].

Теперішні правила прийому біженців у ЄС – так звана «Дублінська система» – нині «нежиттєздатні». За чинними нормами, за мігранта відповідає та країна Євросоюзу, де він вперше перетнув зовнішній кордон ЄС. «Тоді б у теорії до Німеччини ніколи б не зміг прибути жоден мігрант чи біженець, проте в реальності ситуація зовсім інша», – заявила Ангела

Меркель ще у 2018 році [2]. Виходячи з її заяви, а також з того, що 538 тисяч осіб отримали статус біженця в країнах ЄС у 2017 році, з яких 60 відсотків прохань задовольнила Німеччина, можна зробити висновок щодо неефективності Дублінської системи та Регламенту №604/2013, зокрема через деякі його положення, які не працюють або працюють неправильно [3].

Дублінський регламент має місце в практиці Європейського суду з прав людини. Наприклад, у справі «М.С.С. проти Бельгії та Греції» (2011 рік) Суд встановив, що Бельгія порушила Європейську конвенцію про права та основоположні свободи людини, коли повернула афганського безпритульного до Греції, де умови утримання і життя були нелюдськими і такими, що принижують гідність, а клопотання з проханням про надання притулку не було розглянуто належним чином через недоліки системи для біженців. Так само Бельгія знала про ці умови, але все ж застосувала механізм депортації. Греція – не єдина держава, що не забезпечила належних умови утримання, а тому ефективність «Дублінської системи» ЄС піддається сумнівам.

Надзвичайно небезпечним явищем останніх років в Європі є вимушена міграція, що виникла в результаті саме міжнаціональних конфліктів. Вимушена міграція стала тим фактором, який дестабілізує у межах внутрішньої політики ЄС та політику міграції загалом. Неврегульовані збройні конфлікти призвели до того, що уряди ряду сусідніх держав не були готові сприяти адаптації та інтеграції вимушених мігрантів. Формування належної державної міграційної політики залежить від кваліфікації збройного конфлікту – міжнародного та неміжнародного характеру. Кваліфікації збройного конфлікту впливає на існування ряду категорій осіб у міграційному процесі. Мігранти диференціюються на вимушено переміщених осіб (внутрішніх біженців) та вимушених мігрантів, які залишають кордони території своєї держави. Зазначені категорії осіб мають різний правовий статус в державі перебування. Проте сьогодні збройні конфлікти характеризуються інтернаціоналізацією та складністю розрізнення, що призводить до певних наслідків реалізації належного захисту прав мігрантів.

Очевидно, що багато держав-членів ЄС не готові до масштабної міграційної кризи, що призводить до негативних впливів міграційного процесу на такі важливі соціальні сфери життя як освіта, охорона здоров'я, житло, працевлаштування. Внаслідок неконтрольованого потоку біженців держави-члени ЄС змушені направляти фінансування на тимчасове утримання мігрантів з можливим скороченням соціальних гарантій для власних громадян. Наплив мігрантів може призвести до втрати Європою більшої частину своїх національних традицій, а нинішня ситуація міграційної кризи призведе до ще більшого розмивання ідентичності європейських націй.

Збереження надалі високої динаміки напливу біженців спричинить ескалацію міграційної кризи, а також ще більшого зростання економічних видатків держав-членів ЄС, направлених на фінансування соціальної політики ЄС. Збільшення кількості біженців може спричинити загострення

внутрішніх міжетнічних протистоянь, а також погіршення ставлення до іноземних мігрантів. Проблема з нелегальними мігрантами та біженцями загострює внутрішньополітичну конфліктність. Загострення взаємин між корінним населенням європейських держав та іммігрантами, зростання антиіммігрантських настроїв, масові протестів європейців проти міграційної політики національних урядів держав-членів ЄС є результатом недосконалої політики інтеграції мігрантів у європейське суспільство.

Існуюча міжнародно-правової системи захисту прав біженців не гарантує вирішення проблем у сфері надання притулку. Європейська міграційна криза 2015 р. продемонструвала, що держави Європи не мають змоги вирішити проблеми всіх біженців лише за рахунок надання їм захисту. На 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 2015 р. було підкреслено, що подолання міграційної кризи можливе лише спільними зусиллями всього міжнародного співтовариства. Вирішення проблем біженців має не лише економічну та гуманітарну складову, а й більшою мірою залежить від узгодження політичної волі держав. Дієва міграційна політика вимагає погодження інтересів не лише держави, а й власне самих мігрантів, місцевих громад, різних інституцій як державних, так й не державних тощо. Особливо варто відмітити, що погодження інтересів міграції є необхідним також й на універсальному міжнародному рівні.

1. Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council. 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02013R0604-20130629>.
2. Ангела Меркель: Система прийому біженців у ЄС нежиттєздатна. Deutsche Welle. 2018.
3. Свящук А. Л. Проблеми прав біженців та виклики сучасності. Харків. 2018. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_2_copy.pdf.

Алла ДЕМИЧЕВА

доцент кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат соціологічних наук, доцент

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПРОТИ КАТУВАНЬ ТА НЕЛЮДЯНОГО АБО ТАКОГО, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЯ ЧИ ПОКАРАННЯ

Міжнародні організації, які працюють у сфері діяльності впровадження стандартів прав людини та їх захисту, можна аналізувати з урахуванням загальної класифікації міжнародних організацій, а саме, як глобальні та

регіональні організації та міжурядові й неурядові міжнародні організації.

Безумовно, що роль Організації Об'єднаних Націй як глобальної міжурядової організації у процесі превенції та боротьби з катуванням важко переоцінити. Ліквідація застосування тортур стала однією з цілей ООН, логіка реалізації якої знайшла відображення у ряді документів, зокрема у статті 5 Загальної декларації прав людини, статті 7 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права, Декларації про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання та завершилася прийняттям Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (Конвенція проти катувань, 10 грудня 1994 р.). Термін «катування» у Конвенції означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється...[1]. Дуже важливим є зазначення в Конвенції того, що ці біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. Тобто катування розглядаються не з точки зору міжособистісних відносин чи як випадкова подія, а як вкорінене в інституційній структурі соціальне явище.

Стаття 17 Конвенції фіксує створення в ООН Комітету проти катувань, який розпочав роботу з 1 січня 1988 р. та складається з десяти експертів – фахівців з прав людини. Комітет, збирається на чергові сесії два рази на рік. Кожна держава-учасниця раз на чотири роки подає Комітету доповіді про вжиті ними заходи для здійснення своїх зобов'язань згідно з даною Конвенцією. Причому, це може бути офіційна інформація, надана державними органами, а може бути й інформація, яка надана також неурядовими організаціями. У другій половині липня 2021 р. Комітет мав розглядати Сьому періодичну доповідь України про виконання норм Конвенції ООН проти катувань. Правозахисники Харківської правозахисної групи підготували власні відповіді майже на всі 42 питання Комітету ООН проти катувань та представили їх Комітету ООН [2].

22 липня 2006 р. набрав чинності Факультативний протокол до Конвенції, який було прийнято резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 2002 р. та створено з метою організації системи регулярних відвідувань незалежними міжнародними та національними органами місць, де знаходяться позбавлені волі особи, для попередження катувань. Протокол передбачав створення Підкомітету з попередження катувань. Стаття 17 Протоколу вимагала, щоб кожна держава-член «підтримувала, призначала або створювала» один або більше «незалежних національних превентивних механізмів (НПМ) для попередження катувань на національному рівні» [3].

На регіональному рівні також діють організації, які займаються

боротьбою з катуваннями. Рада Європи є міжнародною регіональною організацією, яка сприяє співробітництву між країнами Європи в тому числі у сфері захисту прав людини та запобігання катуванню та тортурам. При Раді Європи діє Європейський суд з прав людини (1959 р.). Прийнята Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (набула чинності у 1989 р.) [4]. Відповідно до Конвенції створений та функціонує Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК). КЗК організує візити до місць несвободи, щоб оцінити, як поводяться з особами, які там знаходяться та є превентивним механізмом несудового характеру.

Окремим типом міжнародних організацій, які намагаються протидіяти тортурам та катуванню, є неурядові організації. Назвемо деякі з них, зокрема «Amnesty International» (Міжнародна амністія); міжнародна мережа неурядових організацій «Civic Solidarity Platform, Working Group on the Fight against Torture» (Платформа «Громадянська солідарність, Робоча група з боротьби проти тортур») та ін. Неурядові організації доповнюють діяльність офіційних структур, проводять різноманітні адвокаційні та просвітницькі заходи, створюють альтернативні доповіді щодо порушення прав людини, контролюють діяльність державних структур щодо дотримання прав людини тощо.

Таким чином, заборона катувань є непорушною нормою міжнародного права, що підтверджується багаточисельними правовими актами. Міжнародні організації як світові, наднаціональні, так і регіональні, як урядові, так і неурядові, громадські є одними з акторів боротьби проти катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання у світі.

---

1. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text).

2. Захаров Є., Токарев Г. Сьома періодична доповідь України про виконання положень Конвенції ООН проти катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання: упоряд. ГО «Харківська правозахисна група». Харків. 2020. 104 с.

3. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/torture_prot.shtml.

3. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: Текст Конвенції та Пояснювальна доповідь. Текст зі змінами відповідно до положень Протоколів № 1 (ETS № 151) і № 2 (ETS № 152), чинних з 1 березня 2002 р. Серія Європейських договорів. 2002. № 126. URL: <https://rm.coe.int/16806dbaca>.

Анастасія ДІДЕНКО

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту, кандидат економічних наук, доцент

Наталія ПРОТОПОПОВА

старший викладач кафедри аналітичної економіки та менеджменту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ

Ринок криптовалют стає всі більш поширеним та доступним для українців. За даними дослідження [1] наразі вже 5,1% респондентів проводили операції з криптовалютами та/або блокчейном. За даними [2] обіг криптовалют в Україні становить 1 млрд. грн. за добу – великий обсяг коштів, що знаходиться поза межами законодавчого регулювання та створює умови для відмивання коштів.

Законодавство України пройшло довгий шлях від невизнання криптовалют до намагання законодавчо врегулювати цю сферу. Так, у 2014 році у листі-роз'ясненні від Національного банку України криптовалюта Bitcoin визначалася «як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства» [3]. Серед негативних чинників зазначалася широка можливість здійснення «протиправних дій, у тому числі відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму» [3].

Неминучий розвиток технологій сприяє розумінню, що ринок криптовалют потребує законодавчої регуляції. У 2020 році Міністерство цифрової трансформації України в межах освітньої платформи презентувало освітній серіал про блокчейн, біткоїн та криптовалюти. Наразі в Україні у 2021 році було прийнято Закон “Про віртуальні активи” [4], що буде сприяти більшому розвитку ринку криптовалют, проте цей Закон ще не підписано та остаточно не введено в дію. Цей Закон визначає поняття віртуальний актив, гаманець віртуального активу, ринок віртуальних активів, що дозволить узаконити ринок криптовалют в Україні. Проте цим Законом віртуальні активи не визначені як засіб платежу на території України.

Цей закон є базовим та визначає правовий статус віртуальних активів, чим надає юридичний захист користувачам та учасникам ринку. Таким чином офіційно працюватимуть іноземні та українські криптобіржі, а банки відкриватимуть рахунки для криптокомпаній.

Крім того, це означає, що українці зможуть задекларувати свої доходи у віртуальних активах.

Раніше у Комітеті ВР з питань антикорупційної політики розповідали, що обсяг транзакцій в Україні з віртуальними активами становить близько 150–200 мільйонів доларів на день, а капіталізація віртуальних активів – понад 2 мільярдів доларів.

Треба зазначити, що у Мінцифри пояснюють те, що закон базується на актуальних стандартах регулювання операцій із віртуальними активами міжнародної групи з протидії відмиванню грошей (ФАТФ). Вони встановлюють правила для постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів і сприятимуть детінізації цього ринку.

1. Ставлення українців до криптовалюти: Gradus Research URL : <https://gradus.app/uk/>.

2. Інтерфакс-Україна. URL : <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/765864.html>

3. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/крипто валюти» Bitcoin від 10.11.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text>.

4. Проект Закону України «Про віртуальні активи» №3637. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110.

Ірина ЄРЕМЄВА

доцент кафедри міжнародних відносин
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ МИРОТВОРЧИХ МІСІЙ ООН В ПОСТЫПОЛЯРНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Миротворчі операції як метод врегулювання конфліктів є одним із інструментів сучасних міжнародних відносин, що має комплексний характер та виступає основою міждержавної політичної та дипломатичної взаємодії щодо врегулювання конфліктів, засобом впливу на світову політику включно до втручання у внутрішні справи окремих держав.

Сучасна миротворчість базується на принципах міжнародного права що містяться в документах ООН: Статут ООН, резолюції Ради Безпеки (мають обов'язковий характер) та нормативна документація, що безпосередньо регулює конкретні миротворчі операції. Сукупність цих документів визначає загальний механізм та найважливіші умови реалізації миротворчих операцій. На сьогодні терміни, пов'язані з миротворчими операціями, не зафіксовані в Статуті ООН, що викликає дискусії з приводу правомірності механізмів здійснення таких операцій. Однак наведена

обставина не унеможлиблює здійснення миротворчих операцій Радою Безпеки ООН відповідно до Статуту ООН без додаткового правового обґрунтування. Статті 5, 39, 50 Статуту ООН передбачають здійснення превентивних або примусових заходів з використанням військової сили, зокрема у випадку констатації Радою Безпеки ООН загрози міжнародному миру та безпеці [4]. Правовий статус миротворчих місій ООН визначається Статутом ООН, що покладає відповідальність за підтримання миру та міжнародної безпеки на Раду Безпеки ООН. Розгортання миротворчих місій ООН відбувається на основі мандатів, наданих Радою Безпеки. До миротворчих місій не належать легітимне втручання держава у внутрішні справи сторонньої держави на прохання її політичного керівництва та діяльність недержавних суб'єктів в конфліктних регіонах (навіть у випадках узгодження дій недержавних суб'єктів з миротворчою місією).

В умовах зростання локальних та міжнародних політичних конфліктів у сучасному світовому просторі, в яких задіяні країни з нестабільною політичною системою та нерозвиненими державними інститутами, відбувається суттєве розширення завдань миротворчих місій, які доповнюються заходами, спрямованими на забезпечення ефективного функціонування структур державного управління в таких країнах. В сучасному світі все більша увага приділяється невоєнним аспектам врегулювання конфліктів та постконфліктному будівництві. Традиційно мандати ООН спрямовувалися на виконання широкого кола задач: від роз'єднання ворогуючих сторін та недопущення відновлення військових дій до надання допомоги у спільній діяльності щодо відновлення миру. Задачами воєнного контингенту миротворчих місій традиційно були роззброєння протидіючих сторін, створення безпечних умов для цивільного населення та персоналу міжнародних організацій. Збільшення рівня конфліктності у міжнародних відносинах урізноманітнило та ускладнило зміст повноважень та цілей миротворчих місій, що спричинило збільшення залучення до них цивільних фахівців, які покликані забезпечити виконання різноманітних політичних та адміністративних функцій.

Урегулювання конфліктів, особливо тих, де виникає небезпека для життя населення, вимагає дій, які можуть бути охарактеризовані як втручання [1]. Миротворчі місії ООН часто застосувалися у випадках війни або субнаціональних конфліктів. Подібні операції мають багатоцільовий характер та спрямовані на забезпечення безпеки населення, але при цьому часто викликають критику на адресу ООН з приводу її втручання у внутрішні справи держави. Протиріччя між державами та політичними силами навколо миротворчих місій другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (наприклад, миротворча місія в колишній СФРЮ за участю НАТО у 90-х рр. ХХ ст.) викликали дискусії щодо статусу та повноважень міжнародних організацій у здійсненні миротворчих функцій, механізмів досягнення консенсусу у світовому співтоваристві відносно завдань та форм миротворчих місій.

Практичне трактування сучасної міжнародної миротворчості неоднозначне: з одного боку, миротворча місія є важливим дипломатичним та воєнно-політичним процесом, що виступає в якості легітимного кризового реагування на міжнародні проблеми, з іншого боку, миротворчі місії є втручанням у регіональні внутрішньополітичні проблеми, ефективність якого обумовлена співвідношенням інтересів провідних держав світу на міжнародній арені, а це означає, що перед міжнародним співтовариством постає важлива проблема – наскільки доречно перетворювати примусові заходи на складову частину процесу подолання конфлікту.

Значне число миротворчих місій ООН здійснюються із залученням миротворчих сил ООН (UN peacekeeping forces), які є спеціалізованими структурами ООН, що складаються із військових контингентів держав-членів ООН, формуються відповідно до Статуту ООН з метою запобігання або ліквідації загрози миру та безпеки, мають право на застосування примусових дій у випадку вичерпання потенціалу заходів політичного та економічного характеру для припинення конфлікту.

Залежно від типу миротворчої операції та поставлених завдань миротворчі сили ООН поділяються на: місії воєнних спостерігачів, які здійснюють моніторинг дотримання досягнутих раніше угод; збройні сили з підтримання миру, що виступають буфером між сторонами конфлікту та мають легке озброєння, яке застосовується в якості самооборони. Перші місії воєнних спостерігачів ООН були спрямовані в 1948 та 1949 рр. до Палестини та в район конфлікту між Індією та Пакистаном. Надзвичайні збройні сили ООН, призначені для операцій з підтримки миру, вперше були створені в 1956 р. в ході Суецької кризи на Близькому Сході.

З метою посилення ефективності ООН щодо розв'язання міжнародних політичних конфліктів неодноразово розглядалася можливість створення постійних збройних сил. Наприклад, в 2000 р. при обговоренні доповіді Групи з операцій ООН на користь миру (доповідь Л. Брахімі) Миротворчим силам ООН пропонувалося надати характер повноцінних збройних формувань з власною інфраструктурою [3]. Однак до теперішнього часу миротворчий контингент ООН створюється для кожного конкретного випадку окремо за рішенням Ради Безпеки.

У миротворчій практиці ООН сформовані базові принципи, дотримання яких легітимізує діяльність Миротворчих сил ООН: розгортання миротворчих операцій ООН здійснюється за згодою учасників конфлікту (винятки описані вище); неупередженість Миротворчих сил ООН у відносинах з учасниками конфлікту; незастосування сили миротворчим контингентом за винятком самооборони та захисту мандата. З кінця 80-х рр. ХХ ст. відбувається активізація миротворчої діяльності ООН та оновлення функцій персоналу, зокрема, миротворці можуть застосовувати силу з метою захисту цивільного населення в зоні конфлікту, роззброєння учасників незаконних збройних формувань, розмінувань, здійснення обов'язків

часткового прикордонного контролю [4]. Наслідком розширення завдань Миротворчих сил ООН стає збільшення їх чисельності та оновлення якісного складу – зростання частки цивільного персоналу у миротворчих контингентах. Якщо у листопаді 2012 р. в 15 операціях ООН з підтримання миру було задіяне 44 тис. військовослужбовців та цивільних поліцейських, то в березні 2004 р. – 51, 6 тис. військовослужбовців (при однаковій кількості операцій), а в серпні 2005 р. чисельність миротворців виросла до 66,9 тис. [2].

Загалом миротворчість є складним механізмом із підтримання та встановлення миру від імені світового співтовариства під егідою ООН. Аналіз масштабних миротворчих місій за участю ООН 90-х рр. ХХ ст. демонструє існування проблем, які пов'язані з неефективністю певних миротворчих методів ООН щодо вирішення міжнародних політичних конфліктів. Першим випробуванням механізму гуманітарних силових операцій ООН після закінчення «холодної війни» стала операція з надання допомоги курдам і шиїтам, яка була санкціонована резолюцією № 688 Ради Безпеки ООН. Дії військ тринадцяти країн стали допоміжними в боротьбі з іракською агресією і відбувалися синхронно з військовою операцією «Буря в пустелі» у січні 1991 року. Самостійною гуманітарною силовою акцією ООН стала операція у Сомалі 1992 року під час спроби врегулювати внутрішній збройний конфлікт, у якому тільки від голоду щодня гинуло близько 3 000 осіб. Відповідно до резолюції Ради Безпеки № 794, на підставі глави VII операція в Сомалі здійснювалася на розсуд Генерального секретаря ООН, а в практичному аспекті її виконували США. Подальші трагічні події в Сомалі показали, що жодна військова сила неспроможна відмінити обов'язковість використання усіма сторонами конфлікту міжнародних гуманітарних засобів, інакше «гуманітарна діяльність» втрачає сенс. Саме такий висновок підтвердили перебіг та наслідки силових операцій ООН 1994–1995 років у Боснії та Герцеговині. Зокрема, під час натовського бомбардування 30 серпня 1995 року загинуло майже 350 сербів, сотні людей дістали поранення, руйнації зазнали суто цивільні об'єкти, що стало наочним свідченням порушення Женевських конвенцій 1949 року стосовно захисту цивільного населення. Крім того, організатори силових операцій ООН, по суті, опинилися на боці однієї сторони в міжетнічному внутрішньому конфлікті, відкинувши принцип нейтральності. Таким чином, миротворчість порушує такі складні проблеми сучасних міжнародних відносин, як самовизначення народів, державний суверенітет, міждержавна агресія, гуманітарна допомога, що свідчить про складність та багатоаспектність миротворчої діяльності ООН, особливо у випадку застосування військової сили.

---

1. Onyshchuk I. Formalization of human rights to dignified living conditions in international and national legal acts. *Philosophy, Economics, and Law Review*. Volume 1, No. 2, 2021. P. 167-177.

2. Peacekeeping Fact Sheet archive. URL: http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/factsheet_archive.shtml 16.

3. Report of the Panel on United Nations Peace Operations: A/55/305-S/2000/809// URL: <http://daccess-ods.un.org/TMP/8270139.69421387.html> 19.

4. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_01074.

Володимир КИЯН

завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ГНУЧКОГО РЕЖИМУ РОБОТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
ЗАХИСТУ ВІД COVID-19**

Спалах пандемії коронавірусу спонукав світове лідерство кардинально переглянути стандарти соціального захисту і трудових прав працівників, зокрема. У результаті чого були мобілізовані різні інструменти для подолання її наслідків. Пандемічна криза прискорила процеси цифровізації та автоматизації виробництва, тому майже усі роботи з тісним фізичним контактом були призупинені за короткий час, а деякі все ще відчуватимуть подібний ефект. Робота під час пандемії підтримувалася швидким впровадженням нових цифрових рішень: відеоконференцій та дистанційного обміну електронними документами. Тому захист прав осіб на продовження роботи, залишаючись на безпечних робочих місцях, має бути пріоритетом державної політики та соціальної діяльності, а не вирішуватися самими працівниками після їх скорочення або звільнення. Незважаючи на такі обмеження у трудових відносинах, більшість працездатного населення залишається на роботі, ризикуючи в будь-який момент втратити роботу.

Сьогодні віддалена робота з використанням цифрових технологій стала нормою для багатьох країн і надалі залишатиметься вимогою роботодавців.

Суттєвих змін наразі зазнало і законодавство про працю, де одним із основних стало запровадження сучасного гнучкого режиму роботи, яке дозволило обмежити зростання безробіття.

Адаптація трудового законодавства під вимоги часу дозволила, запровадити нові сучасні механізми з гнучкими формами організації праці, спонукати до прискорення процесу прийняття нового Трудового кодексу. А оновлення законодавчих форм дало змогу працівникам та роботодавцям подолати кризові явища, зменшити кількість звільнених з роботи, мінімізувати безробіття.

Питання правового регулювання використання гнучких форм

зайнятості у своїх роботах розглядали такі науковці: В. Андріїв, Н. Болотіна, В. Венедіктов, І. Ветухова, М. Грабовська, М. Іншин, А. Мацюк, П. Пилипенко, С. Прилипко, О. Процевський, Н. Хуторян, Г. Чанишева, В. Щербина, О. Ярошенко та інші. Однак питання, що розглядалися, в основному носили фрагментарний характер і не охоплювали теоретичних та практичних аспектів гнучких форм зайнятості в Україні у період загострення пандемії COVID-19. А тому недостатня відповідність трудового законодавства сучасним вимогам розвитку суспільства у сфері праці, зокрема гнучкого режиму робочого часу, дистанційної та надомної робіт, є актуальним та потребує належного наукового дослідження.

Окремо дослідження питань захисту прав людини на гідні умови праці, у тому числі під час пандемії COVID-19 розглядали такі науковці як: Р. Фурфаро [1], І. Онищук [2], які на прикладах зарубіжних країн показали вплив захворювання на права людини.

Міжнародна організація праці розробила систему міжнародних трудових норм, спрямовану на розвиток можливостей жінок та чоловіків мати гідну та продуктивну зайнятість в умовах свободи, рівності, безпеки та гідності.

На базі цих рекомендацій у період кризового реагування на спалах COVID-19 і почали формуватися вітчизняні норми трудового законодавства.

З метою протидії поширенню коронавірусу COVID-19 на території України постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 був уведений карантин, яким заборонялися ряд масових заходів із кількістю понад 200 осіб.

Також з урахуванням вимог часу було прийнято ряд Законів України: від 04.02.2021 № 1213-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» [3] та від 17.03.2020 № 530-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [4], якими було започатковане правове регулювання окремих видів робочого часу.

У Прикінцевих положеннях визначено, що на період встановлення карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), роботодавець може доручити працівникові, виконувати протягом певного періоду роботу, визначену трудовим договором, вдома, а також надавати працівнику, за його згодою відпустку. Також було розширено права роботодавця, щодо зміни режиму роботи органів, закладів, підприємств, установ, організацій, зокрема щодо прийому та обслуговування фізичних та юридичних осіб. За таких обставин роботодавці повинні забезпечити можливість поінформувати населення з використанням вебсайтів та інших комунікаційних засобів.

У продовження правового регулювання трудових відносин Верховною

Радою було прийнято Закон України від 30.03.2020 № 540-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [5].

З урахуванням вимог часу зміни до КЗпП України [6] стосувалися, зокрема: ст. 21 щодо вдосконалення поняття «трудоий договір», з якої вилучено норму щодо підпорядкованості працівнику внутрішньому трудовому розпорядкові, а також збільшився перелік підстав щодо обов'язковості укладання трудового договору у письмовій формі. Так, ст. 24 КЗпП України було доповнено п. 6⁻¹ «укладення трудового договору про дистанційну (надомну) роботу».

Крім цього, даним законом змінено попередню редакцію ст. 60 КЗпП України, яка носила назву «Поділ робочого часу на частини» і зазначала, що на роботах з особливими умовами і характером праці в порядку і випадках, передбачених законодавством, робочий день може бути поділений на частини з тією умовою, щоб загальна тривалість роботи не перевищувала встановленої тривалості робочого дня. Зазначена редакція статті використовувалася на практиці, як правило, для зручності обслуговування населення, зокрема на підприємствах торгівлі, громадського харчування, комунального та побутового обслуговування населення, водіїв міського транспорту тощо.

Після змін, у березні 2020 року дана стаття набула більш розширеного розуміння щодо окремого режиму робочого часу, де за письмовим погодженням між працівником і роботодавцем, незалежно від форми власності, для працівника може встановлюватися гнучкий режим робочого часу, на визначений строк або безстроково, як під час прийняття на роботу так і пізніше.

Тому сучасне оновлення ст. 60 КЗпП України було направлене на врегулювання поняття гнучкого режиму робочого часу.

Під цим поняттям сьогодні необхідно розуміти таку форму організації праці, якою допускається встановлення режиму роботи, що є відмінним від визначеного правилами внутрішнього трудового розпорядку, за умови дотримання встановленої денної, тижневої чи на певний обліковий період (два тижні, місяць тощо) норми тривалості робочого часу.

Однією із новел також є те, що на час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру, надомна (дистанційна) робота може запроваджуватися наказом (розпорядженням) роботодавця без обов'язкового укладення трудового договору про надомну (дистанційну) роботу в письмовій формі. З таким наказом (розпорядженням) працівник повинен ознайомитися протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження надомної (дистанційної)

роботи.

Таке розмежування щодо запровадження обов'язковості письмової форми укладання трудового договору про надомну (дистанційну) роботу, на наш погляд, наразі є недостатньо обґрунтованим. Оскільки можуть виникати конфлікти між сторонами трудового договору щодо доцільності запровадження таких форм організації праці.

Також, на наш погляд, не зовсім чітко у ст. 60¹ та ст. 60² КЗпП України визначено організацію застосування надомної (дистанційної) роботи, а саме, невизначеність щодо отримання згоди на дану форму організації праці. Наприклад, для гнучкого режиму робочого часу у законодавстві прописано норму щодо необхідності отримання письмової згоди між працівником і роботодавцем, а для надомної (дистанційної) роботи такої згоди не передбачено. І це та прогалина, якою зможуть користатися роботодавці для приховування фактичної кількості працівників.

Разом з тим доцільно зазначити, що для осіб, які виконують роботу за дистанційною формою, погодження між працівником і роботодавцем усе ж таки передбачено, але лише у випадку виконання працівником роботи на робочому місці у приміщенні чи на території власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу, що знову ж таки є обмеженням прав самих працівників.

З урахуванням викладеного вище, можна вважати, що своєчасне оновлення трудового законодавства шляхом застосування сучасних форм організації праці дозволило найбільш вдало поєднувати робочі і особисті інтереси працівників під час пандемії коронавірусу, скоротити плінність кадрів, підвищити коефіцієнт корисної дії та ступінь задоволення роботою.

---

1. Furfaro R. D. Impact of the fight against the COVID-19 pandemic on human rights in Latin America. *Philosophy, Economics, and Law Review*. Volume 1, No. 2, 2021. P. 134-149.

2. Onyshchuk I. Formalization of human rights to dignified living conditions in international and national legal acts. *Philosophy, Economics, and Law Review*. Volume 1, No. 2, 2021. P. 167-177.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 № 1213-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text>.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 №530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30.03.2020 № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>.

6. Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10.12.1971 № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

Любов КНЯЗЬКОВА

кандидат юридичних наук, доцент
*(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг
Дніпропетровської обл., Україна)*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Соціальний захист працівників правоохоронних органів залишається невирішеною проблемою, що створює перешкоди на шляху побудови демократичної правової держави України. Соціальний захист поліцейських є одним з видів соціального захисту населення, що має певну специфіку, обумовленої статусом суб'єкта соціального захисту. Від рівня соціального захисту поліцейського залежить результативність діяльності Національної поліції України. Саме тому недосконалість національного законодавства про соціальний захист, що зумовлює низку невирішених питань, а також недостатньою його практичною реалізацією, проблеми соціального захисту працівників Національної поліції і надалі потребують дослідження та пошуків найбільш ефективних шляхів вирішення.

Сутність соціального захисту поліцейського полягає у захищеності його як громадянина, що відображається у Конституції України, де гарантовано кожному громадянину право на соціальний захист. Працівникам правоохоронних органів законодавством України додатково передбачено соціальні пільги та гарантії у зв'язку зі специфічними умовами проходження служби та усіма негативними ризиками, пов'язаними зі специфікою служби. На поліцейського покладене важливе трудове й соціальне завдання – служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидіяти злочинності, підтримувати публічну безпеку і порядок [1]. Соціальний захист працівників ОВС повинен містити комплекс заходів, спрямованих, по-перше, на компенсацію обмежень, об'єктивно обумовлених характером діяльності; по-друге, на реалізацію соціальних очікувань працівників, що покладені в основу їх професійного вибору; по-третє, на нейтралізацію факторів, які перешкоджають ефективній службовій діяльності.

Питання правового регулювання соціального захисту поліцейських були предметом вивчення у наукових працях багатьох вчених. Так, зокрема, Л. Денисова [2] – досліджувала проблеми правового регулювання соціального забезпечення працівників поліції; О. Клипа [3] – проаналізувала особливості адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України; Д. Марусевич [4] – визначив адміністративно-правовий механізм соціального захисту поліцейських. Разом

з тим, враховуючи зміни, що відбуваються у законодавстві, деякі питання залишилися поза увагою вчених.

Аналізуючи положення Закону України «Про Національну поліцію», необхідно виділити такі соціальні гарантії поліцейського:

- грошове забезпечення та інші види виплат у відповідності до законодавства України;

- позачергове придбання квитків і розміщення у готелі під час виконання службових повноважень;

- під час виконання службових обов'язків можливість користуватися всіма видами громадського транспорту приміського та міського сполучення;

- безоплатне медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України;

- пільгове санаторне лікування для поліцейського (оплата 25%) та членів їх сімей (оплата 50%);

- першочергове право на отримання та покращення житлових умов у разі каліцтва, інвалідності або смерті поліцейського членам їх сімей;

- щорічний психофізичний і фізіологічний диспансерний огляд;

- одноразова грошова допомога у разі каліцтва, смерті, інвалідності поліцейського;

- зарахування поза конкурсом до системи вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ дітей поліцейських із відповідним стажем роботи;

- отримання компенсації у розмірі до 3 мінімальних заробітних плат за найм житла в іншому населеному пункті у зв'язку із проходженням служби [1].

Враховуючи проведений нами аналіз законодавства щодо соціального захисту поліцейських та наявну ситуацію в державі, варто зазначити, що працівники поліції України не є на належному рівні соціально захищені, адже натеper грошове забезпечення поліцейських є найнижчим серед усіх працівників правоохоронних органів. Так, наприклад, посадовий оклад окружних прокурорів в Україні станом на 1 січня 2022 року складає 25 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року [5]. І це призводить передусім до неналежного виконання поліцейськими своїх професійних обов'язків, а також виникненню корупційних ризиків, що є негативним соціальним явищем у суспільстві, яке стримує розвиток держави у всіх її сферах.

На нашу думку, доцільно внести зміни до законодавства України щодо забезпечення та розрахунку грошового забезпечення поліцейським, зокрема, розміру посадового окладу, який не може становити менше 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб встановленого на 1 січня календарного року. Крім того, посадовий оклад поліцейських не повинен бути нижчим як 70 відсотків від кінцевої суми нарахування грошового забезпечення. Тобто грошове забезпечення поліцейських має складатися із 70 відсотків посадового окладу, а інші 30 відсотків – із визначених

законодавством надбавок, доплат і премій. Підтвердженням нашого висновку є проект Закону України №6506-1 «Про внесення змін до статті 94 Закону України «Про Національну поліцію» щодо осучаснення розміру грошового забезпечення поліцейських, внесений народними депутатами України В. Медяник, М. Павлюк та ін., зареєстрований у Верховній Раді України 06.01.2022 року [6]. Але вважаємо, що дата набрання чинності закону через сто вісімдесят днів після дня його опублікування є невиправданою. Вважаємо, що найшвидше прийняття цього закону та введення його в дію сприятиме зменшенню напруженості у суспільстві та підвищенню іміджу поліції, а в кінцевому рахунку – стабільності в країні.

Також пропонуємо зміни до статті 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року [7] щодо максимального розміру пенсії поліцейським, який не повинен перевищувати 100 процентів відповідних сум грошового забезпечення, а особам, які під час проходження служби брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і віднесені в установленому законом порядку до категорії 1, – 130 процентів, до категорії 2, – 120 процентів. Тобто скасувати обмеження розміру пенсій поліцейським 70 відсотками грошового забезпечення, встановленого Законом України «Про запобігання економічній катастрофі та створення умов для економічного зростання від 17 березня 2014 року №1166-VII [8]. Адже Конституційний Суд України зазначив, що «норми-принципи частини п'ятої статті 17 Конституції України щодо забезпечення державою соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей, є пріоритетними та мають безумовний характер; тобто заходи, спрямовані на забезпечення державою соціального захисту вказаної категорії осіб, у зв'язку, зокрема, з економічною доцільністю, соціально-економічними обставинами не можуть бути скасовані чи звужені [9]. Крім того, необхідно розширити перелік банківських установ, у яких пенсіонери органів внутрішніх справ можуть отримувати пенсію.

На нашу думку, запропоновані зміни сприятимуть покращенню роботи поліцейських, зниженню корупційних ризиків у системі органів та підрозділів Національної поліції України та підвищення їх іміджу в суспільстві. Це вказує на необхідність та беззаперечність того факту, що Верховній Раді України варто запропонувати зміни до нормативно-правових актів діяльності поліції та інші нормативні акти задля покращення соціального захисту поліцейських на основі міжнародного досвіду розвинених країн світу та практики застосування національного законодавства.

---

1. Про національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року №580- VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 379

2. Денісова Л.Л. Правове регулювання соціального забезпечення працівників

поліції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2017. 20 с.

3. Клипа О.П. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2021. 22 с.

4. Марусевич Д.О. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту поліцейських: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ / Національна академія внутрішніх справ України, 2021. 236 с.

5. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII (редакція на 11.07.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#top>.

6. Про внесення змін до статті 94 Закону України «Про Національну поліцію щодо осучаснення розміру грошового забезпечення поліцейських: проект Закону України №6506-1, зареєстрований у Верховній Раді України 06.01.2022 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=7356.

7. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 9 квітня 1992 року №2262-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 399.

8. Про запобігання економічній катастрофі та створення умов для економічного зростання: Закон України від 17 березня 2014р. №1166-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166-18#n425>.

9. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-16>. (lfnf pdthytyz 10.02/2022).

Ірина КОРОСТАШОВА

доцент кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ «ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА» ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ

Сьогодні у всьому світі принцип «верховенства права» є одним із основних стандартів у взаємодії публічної влади та людини й нерозривно пов'язаний із поняттями «демократія» та «права людини».

Варто зауважити, що принцип «верховенства права» не є чимось новим для юридичної науки, теорії конституціоналізму та діяльності публічної влади, оскільки на доктринальному рівні концепція «верховенства права» («the rule of law») у сучасному розумінні була сформульована ще наприкінці XIX ст. англійським лібералом, правником-конституціоналістом, професором А. Дайсі, який більше ста двадцяти років тому визначив низку складових елементів «верховенства права», серед яких: «законність..., юридична визначеність... та рівність усіх перед законом...» [1, с. 185,193].

А. Дайсі вважав, що дискреційні повноваження влади призводять до свавілля, й тому їх заперечував, а верховенство права (а саме така його складова,

як «юридична визначеність») має бути противагою дискреційних повноважень влади й не допускати з її боку свавілля. Зазначене обумовило певне несприйняття категорії «юридична визначеність» протягом тривалого часу, оскільки цей елемент «верховенства права» розумівся, як заперечення втручання влади у суспільне життя чи життя індивіда. У результаті його концепція «верховенства права» довгий час сприймалася, як надзвичайно спірна [2, с. 34–35].

Сьогодні на міжнародному рівні визнано, що принцип «верховенства права» складається із низки елементів, кількість та зміст яких змінюється в часі та просторі, що свідчить про комплексність цього важливого принципу та гнучкість його змісту.

До матеріальних (субстантивних) елементів принципу «верховенства права» Венеційською комісією віднесено: «а. Законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес уведення в дію приписів права; б. Юридична визначеність; с. Заборона свавілля; д. Доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; е. Дотримання прав людини; ф. Заборона дискримінації й рівність перед законом» [3, с. 177]. Тлумачення ж змісту і значення складових цього міжнародного стандарту діяльності публічної влади здебільшого є прерогативою Європейського суду з прав людини.

Відповідно до ч.1 ст.8 Конституції України: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» [4]. Реалізація державою правоохоронної функції передбачає створення судової системи та системи правоохоронних органів, що мають забезпечити ефективне виконання правоохоронної функції держави, а їх організація та діяльність має здійснюватися відповідно до принципу верховенства права [5, с. 48].

Варто зазначити, що саме правоохоронні органи, й зокрема органи правопорядку [5, с. 51], наділені найбільш широкими повноваженнями з обмеження прав і свобод громадян у визначених законодавством випадках. Необхідність забезпечення додержання принципу «верховенства права» правоохоронними органами, обумовили потребу у визначенні стандартів їх діяльності і зокрема принципу «верховенства права» безпосередньо в спеціальних законах, що регулюють діяльність цих органів.

Тому принцип «верховенства права» декларується не тільки в Основному законі держави, а також за останні роки з'явився у нормах низки спеціальних законів, що регулюють діяльність правоохоронних органів України, як із розкриттям його змісту цього принципу, так і без такого. Наприклад, «верховенство права» визначено законодавцем однією із засад діяльності: прокуратури (п.1 ч.1 ст.3 ЗУ «Про прокуратуру»); Національного антикорупційного бюро України (п.1 ч.1.ст.3 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України») та Бюро економічної безпеки України (п.1 ч.1.ст.3 ЗУ «Про бюро економічної безпеки України») тощо, хоча у вищевказаних законах зміст цього принципу не розкривається.

Крім того, варто сказати, що у низці нормативно-правових актів, зокрема у: Кримінальному процесуальному кодексі України; ЗУ «Про Національну поліцію»; ЗУ «Про Державне бюро розслідувань», законодавець визначив зміст «принципу «верховенства», водночас звузивши його. Крім того, в ряді випадків законодавець вказує на необхідність врахування практики Європейського суду з прав людини (далі–ЄСПЛ), який у своїх рішеннях тлумачить зміст складових елементів вказаного принципу. Наприклад, згідно ст.6 ЗУ «Про Національну поліцію»: «Поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ч.1). Принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ч.2)» [6]. Однак з огляду на відсутність, як у поліції, так і в інших правоохоронних органах підрозділів (фахівців), до обов'язків яких входило б проведення системної роботи з узагальнення практики ЄСПЛ (бо така робота по суті не є притаманною правоохоронним органам і зокрема органам правопорядку). Відсутність же у вільному доступі системних узагальнень практики ЄСПЛ, проведених іншими органами (для ознайомлення з нею правоохоронців), свідчать про відсутність дієвого механізму реалізації вищевказаних норм законодавства. Зазначене вказує на те, що такі норми продовжують залишатися декларативними.

Отже, конкретизація законодавцем у спеціальних законах основних засад діяльності вищевказаних правоохоронних органів передовсім обумовлена тим, що серед органів публічної влади, правоохоронні органи й, зокрема органи правопорядку, наділені державою широкими повноваженнями, що безпосередньо пов'язані з обмеженням прав і свобод людини у випадках передбачених законодавством. Водночас діяльність правоохоронних органів та їх працівників досить часто не відповідає принципу «верховенства права». Зазначене обумовлено низкою чинників, серед яких, як об'єктивні, так і суб'єктивні, а саме: комплексність принципу «верховенства права» та гнучкість змісту його складових елементів, що визначені на міжнародному рівні, і в той же час – обмеженість визначення змісту вказаного принципу в національному законодавстві. Зазначене досить часто є причиною незнання та\ або нерозуміння змісту принципу «верховенства права» представниками публічної влади, і зокрема працівниками правоохоронних органів, а також несприйняття цього принципу в тому числі, навіть серед правників різних правничих професій. Як наслідок, цього найважливішого стандарту діяльності демократичної держави, що має забезпечити реалізацію і беззаперечне додержання прав людини, досить часто не додержуються публічні службовці, серед яких як правоохоронці, так і судді. Зазначене не сприяє довірі суспільства до публічної влади і зокрема до органів правопорядку.

Тому, в контексті реалізації принципу «верховенства права» відповідно до

Конституції України для встановлення стандартів діяльності правоохоронних органів, зокрема органів правопорядку, важливим є чітке визначення у національному законодавстві поняття та основних елементів принципу «верховенства права», а також їх змісту з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Зазначене буде мати велике значення для його розуміння, сприйняття та відповідно реалізації, а також сприятиме підвищенню ефективності внутрішнього (відомчого) та зовнішнього (позавідомчого) контролю (в тому числі судового) за діяльністю правоохоронних органів.

1. A. V. Dicey. Introduction to the Study of the Law of the Constitution. London: MACMILLAN AND CO., LIMITED NEW YORK: THE MACMILLAN COMPANY, 1897. 480p.

2. Коросташова І.М. Режим надзвичайного стану під час пандемії: механізм правового регулювання, як гарантія забезпечення дотримання принципу верховенства права. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 6/ 2020, С. С.31–40. DOI:<https://doi.org/10.32886/instzak.2020.06.04>

3. Венеційська Комісія. Доповідь № 512/2009 «Верховенство права», схвалена на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 р.). *Право України*, 2011. № 10. С. 168–184.

4. Конституція України: Конституція, Закон України від 28.06.1996 р. № **254к/96-ВР**. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Коросташова І.М. Судові та правоохоронні органи України (питання класифікації). *Правова позиція* 2021 №3 (32). С.47-52. ISSN 2521-6473. DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2021-3.9>

6. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

Юрій КРАМАРЕНКО

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЗМАГАЛЬНІСТЬ У СУДОЧИНСТВІ: СПОСІБ ОБ'ЄКТИВНОГО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ ТА ОБСТАВИН ЧИ ГРА НА СПРИТНІСТЬ

Процесуальне законодавство, незалежно від форми судочинства, передбачає такий принцип, як змагальність сторін. Він тісно пов'язаний із принципом верховенства права, оскільки спрямований на справедливість судового розгляду [1]. Але, незважаючи на позитивну й зрозумілу мету запровадження таких принципів, правозастосовна реальність залежить від багатьох факторів, що не завжди охоплюються питаннями права. Показовим з цього приводу є зазначення у мотивувальній частині рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 наступного: «Одним з проявів верховенства права є те, що право не

обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [2].

Що ж впливає на рішення уповноваженої особи по суті правового спору? При спробі узагальнити та деталізувати основні чинники можна зазначити наступні.

1. Якість закону та дотримання юридичної техніки під час нормотворчості. Актуальними питаннями в цьому сенсі є не тільки доступність, чіткість та передбачуваність законів у застосуванні, а й мінливість законодавства. Такі зміни не завжди узгоджуються між собою або є неоднозначними з погляду технічної процедури запровадження. Так, влітку 2020 року прийняття та «невчасне» опублікування Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 720-IX від 17 червня 2020 року, викликало появу двох різних офіційних текстів окремих кодексів України (на сайті Міністерства юстиції та Верховної Ради України) та дискусію в правовій спільноті [3]. З огляду інформації на офіційному сайті Верховної Ради України середня кількість щорічних змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України складає близько десяти. Стабільність правозастосування за таких умов є фактично недосяжною. Особи, які звертаються за вирішенням правового спору або які надають правову допомогу, чи приймають рішення знаходяться у ситуації, що підвищує ризик не тільки власної помилки, а й невизначеності перспектив остаточного вирішення правової ситуації.

2. Особистість уповноваженої особи, її світогляд, переконання, психофізіологічний стан, рівень завантаженості під час виконання професійних обов'язків тощо. Особа, яка ухвалює рішення, – така ж сама людина, а отже, може допускатися помилок або ж реагувати на факти й події відповідно до власних переконань, досвіду та вміння справлятися з професійними перевантаженнями. Рівень некомплектності й завантаженості суддів, що спостерігається вже не один рік, в умовах постійного реформування та обтяження карантинном призводить до недотримання строків розгляду справ. Така ситуація призводить до зростання обурення з боку учасників процесу та підвищення рівня недовіри до судово-правоохоронних органів.

3. «Неофіційна практика», що склалася у вирішенні певних правових ситуацій і тлумаченні норм. Така практика може мати поширення лише на певну територію, де серед більшості правничої спільноти склалася певні переконання та досвід. Так, можна помітити, що іноді вирішення окремих правових питань по різному здійснюється в різних регіонах України.

4. Громадська думка, домінуючі у суспільстві стереотипи, звичаї, рівень правової культури і правосвідомості переважної частини суспільства. Сьогодні публікація та обговорення гострих проблем правозастосування відбувається переважно не в наукових виданнях, а на інформаційних інтернет-платформах. Така ситуація цілком зрозуміла з погляду оперативності донесення до аудиторії певної інформації, проте призводить до деяких небажаних наслідків. По-перше, втрачається сенс наукових публікацій, які фактично обговорюються переважно в науковій спільноті і наука відділяється від практики. По-друге, окремі публікації містять виключно авторську, тобто одиничну точку зору або некоректне тлумачення фактів, ухвалення рішень чи правових норм. Тиражування її іншими засобами інформації може створювати хибну практику на місцях та необґрунтовану дискусію, що відволікає від дійсних актуальних питань правозастосування.

5. Можливість впливу на осіб, котрі приймають рішення. Такий вплив може мати різний характер – психологічний тиск, пропонування неправомірної вигоди, адміністративний вплив тощо. Так, у звітах Вищої ради правосуддя неодноразово вказується про втручання у професійну діяльність суддів [4]. Крім того, поширення технологій маніпулювання та впливу на соціально-державні процеси стає дієвим інструментом в руках недобросовісних осіб та спільнот, що переслідують протиправну мету.

Останній чинник тим більше поширюється у суспільстві, чим більше рівень переконання пересічних громадян у можливості уникнення відповідальності чи невиконання взятих на себе зобов'язань. Постає питання: «Завдяки чому можуть виникати такі переконання?» По-перше, через заохочення суспільством неправомірної поведінки, тобто коли уникнення відповідальності стає не тільки вигідним для правопорушника, а й позиціонується як мистецтво чи спритність, що викликає позитивний відгук від оточення. Поява таких тенденцій вказувалась у національній доповіді «Цивілізаційний вибір України» [5, с.15–18] та публікаціях на тему зловживання правом. По-друге, через низький рівень довіри до судово-правоохоронних органів і «впевненості» у їх корупційності та бездіяльності. З цього приводу вже неодноразово фахівцями наголошувалось на тому, що фактичний рівень корупції менше, ніж існуючий в уяві пересічних громадян. Засоби інформації, що вдаються до аналізу проблемних питань чи недоліків у роботі судово-правоохоронних органів, навіть переслідуючи цілком корисну мету – інформування суспільства про проблему, через їх тиражування різними платформами поширення інформації створюють ілюзію її масштабності та «втягують» до необґрунтованої дискусії. При неготовності окремих пересічних громадян до об'єктивного сприйняття інформації в суспільстві формуються хибні стереотипи й очікування. Ілюзія безкарності заохочує окремих осіб до неправомірної поведінки та викликає «образу» на цілком законні та справедливі дії або рішення щодо таких фактів.

Усе це може призводити до неоднозначності правозастосовної

практики, що у сучасних умовах можна мінімізувати завдяки інформуванню та роз'ясненню мети права, правотворчості й правозастосування, а також підвищенню рівня правосвідомості та культури. На потребі дотримання міжнародних стандартів та вирішенні нагальних питань, що викликані революційними реформами, недосконалістю чинного законодавства України та правовими проблемами надання правової допомоги, також наголошували у своїй статті В. Тертишник та А. Фоменко [6, с. 116].

Проблема неоднозначності правозастосування є притаманною для будь-якої країни, прикладом чого є практика Європейського суду з прав людини. Така ситуація створює підстави для пошуку юристами інструментів і способів прогнозування вирішення того чи іншого правового спору або ж гарантій здійснення легітимних очікувань. Розвиток технологій призводить до можливості за допомогою штучного інтелекту прогнозувати з досить значною вірогідністю те чи інше рішення. Проте з цього приводу в окремих країнах слушно наголошують на створенні негативної практики дії «норми, заснованої на кількості», що фактично стає новим джерелом права й впливає на об'єктивність судді [7].

Сьогодні завдяки відкритості Єдиного державного реєстру судових рішень, науково-практичним публікаціям, правовим позиціям Верховного Суду, розробці рекомендацій та інших публікацій, що стають у пригоді під час правозастосування чи надання правової допомоги, існують передумови для формування більш-менш усталеної та однозначної практики. Проте така кропітка робота може зводитись нанівець, через банальну «зашумленість» інформаційного і законодавчого простору, а також незадовільний стан правової свідомості і культури суспільства. Якщо більшість пересічних громадян і правників будуть розуміти змагальність як спосіб виключно виграти (переграти), зловчитися будь-яким способом, задовольнити власні амбіції чи марнославство, то судочинство буде перетворюватись у театральне дійство та гру на спритність, де учасники намагаються ошукати один одного. Такий підхід суперечить меті та завданням права, що полягають у справедливості, повноті, неупередженості, об'єктивності та заохочені до добросовісності, розумної і правомірної поведінки учасників правовідносин.

1. Міжнародні стандарти дотримання принципу змагальності в судовому процесі. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/779322/>.

2. Каталог юридичних позицій. Конституційний Суд України. Офіційний вебсайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>.

3. Facebook. Особистий блог Тетяни Слущкої на Facebook. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=293769522069743&id=105251920921505.

4. У ВРП проаналізували у діяльність яких суддів у 2021 році втручалися найчастіше. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/u-vrp-proanalizuvaly-u-diyalnist-yakuh-suddiv-u-2021-roci-vtruchalysya-naychastishe>.

5. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії : національна доповідь: підручник / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса

НАНУ України. Київ: НАН України, 2016. 284 с. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/nauk-mon/Cuvilizacijnyy_vubir_Ukrainu.pdf.

6. Tertyshnik V., Fomenko A. Legal assistance and protection in criminal proceedings: international standards and integrative doctrine. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 1, no. 2, 2021, P. 115-126.

7. Европейская этическая хартия об использовании искусственного интеллекта в судебных системах и окружающих их реалиях. Принята на 31-м пленарном заседании ЕКЭП (Страсбург, 3-4 декабря 2018 года). URL: <https://rm.coe.int/ru-ethical-charter-en-version-17-12-2018-mdl-06092019-2-/16809860f4>.

Оксана КУЗНІЧЕНКО

завідувач кафедри цивільного
і трудового права Одеського
національного морського університету
(м. Одеса, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО РОБОТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Коронавірус змінив усталені правила роботи – хто працює в офісі, хто віддалено. Епідемічна ситуація щодо COVID-19 в Україні та в світі з кожним днем погіршується. Загалом, за даними американського Університету Джонса Гопкінса, із початку пандемії у світі зафіксували понад 378 мільйонів 460 тисяч випадків захворювання, від COVID-19 померли понад 5 мільйонів 674 тисячі людей. Тому законодавство закликає населення вакцинуватись, адже вважає, що це є ефективним засобом для зниження захворюваності на COVID-19 та її подолання. Звичайно, вакцинація є добровільною, але через малу кількість бажаючих вакцинуватись законодавець нещодавно опублікував перелік професій, для яких вакцинація є обов'язковою, і повідомив осіб, які відмовляються від неї, про відсторонення від роботи. Таким чином, постає питання, чи не буде це порушувати конституційні права особи та наскільки є законним таке відсторонення від роботи в умовах карантину.

Відповідно до ст. 46 КЗПП України відсторонення працівників від роботи роботодавцем допускається у разі: появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони; в інших випадках, передбачених законодавством.

Відмова працівників від вакцинації не дає права роботодавцю застосовувати будь-які заходи впливу.

Але, для того, щоб зрозуміти, у чому полягає проблематика даного питання, потрібно спочатку зазначити, що відсторонення працівника від роботи означає призупинення трудових правовідносин, що полягає в тимчасовому звільненні працівника від обов'язку виконувати роботу за

укладеним трудовим договором, а роботодавця від обов'язку забезпечувати працівника роботою або створювати умови для її виконання.

«На сьогоднішній день роботодавець не має права застосовувати будь-які заходи впливу до працівника, якщо останній не бажає проходити вакцинацію. Більше того, у разі якщо роботодавець відсторонює працівника від роботи у зв'язку з відмовою від вакцинації проти COVID-19, то працівник може оскаржити таке відсторонення у судовому порядку», – наголошує голова профільного комітету НААУ, Вікторія Поліщук [1].

Тому, як бачимо, відмова працівника від вакцинації не може вважатися порушенням трудової дисципліни, а відповідно і підставою для звільнення працівника.

У ст. 10 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зазначено, що кожен повинен піклуватись про власне здоров'я, не шкодити здоров'ю інших громадян, проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення. Відповідно до ст. 43 цього ж Закону України, пацієнт мусить дати згоду на будь-яку медичну допомогу, зокрема й на щеплення.

На сьогодні вакцинація від COVID-19 є добровільною. Але, варто зазначити, що в Україні на теперішній час законодавчо допускається обов'язковість щеплення проти інфекційних хвороб. Згідно зі ст.12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» та ст. 27 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» в Україні обов'язковими є профілактичні щеплення проти туберкульозу, поліомієліту, дифтерії, кашлюка, правця та кору. При цьому передбачається, що працівники окремих професій, виробництв та організацій, діяльність яких може призвести до зараження цих працівників та поширення ними інфекційних хвороб, підлягають обов'язковим профілактичним щепленням також проти інших відповідних інфекційних хвороб. У разі відмови або ухилення від обов'язкових профілактичних щеплень, ці працівники відсторонюються від виконання зазначених видів робіт.

У той же час, наказ МОЗ від 04.10.2021 року «Про затвердження переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням» визначає, що вакцинація від COVID-19 є обов'язковою для працівників органів виконавчої влади, місцевих адміністрацій та установ освітньої сфери. Але наказ МОЗ від 09.12.21 розширює перелік організацій, працівники яких зобов'язані отримати щеплення проти COVID-19. До списку потрапили й інші категорії держслужбовців, соціальні працівники, а також працівники стратегічно важливих підприємств.

Варто зазначити, що 31.01.2022 р. набув чинності новий наказ МОЗ України від 30.11.2021 р., яким ще більш розширено Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням. Згідно зі змінами – обов'язковим профілактичним щепленням проти COVID-19 підлягають також працівники: органів місцевого

самоврядування; закладів охорони здоров'я державної та комунальної форми власності; комунальних підприємств, установ та організацій.

У разі відмови або ухилення від обов'язкових профілактичних щеплень працівники, зазначені в Переліку, відсторонюються від виконання робіт, крім тих працівників, які є винятком і мають протипоказання до щеплень, що визначені в Переліку медичних протипоказань та застережень до проведення профілактичних щеплень, затвердженому наказом МОЗ України від 16.09.2011. Наявність протипоказань до вакцинації повинна підтверджуватися довідкою від лікаря. З цього випливає наше питання – чи законним буде таке відсторонення.

У такому випадку, з точки зору конституційного права, можна говорити про обмеження права на працю, яке затверджено ст.43 Конституції України. Але постає питання: чи можемо вважати це підставою для скасування наказу про відсторонення від роботи, та чи стануть суди на бік працівника, яке залишається спірним. Варто зазначити, що громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Основним актом у сфері трудового законодавства є КЗПП України, який у ст. 40 та 40-1 встановлює підстави для розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця. Відповідні положення не передбачають права роботодавця звільнити працівника через відмову вакцинуватися від COVID-19.

Окрім того, у роботодавця наразі немає законних підстав наполягати на вакцинації працівників, відсторонювати їх від роботи чи звільняти, у разі якщо вони відмовились вакцинуватися від COVID-19 або не мають "сертифіката вакцинації", окрім тих, які підлягають обов'язковій вакцинації.

Також досить часто роботодавці застосовують до працівників різні важелі тиску – позбавлення премій, зменшення зарплати. У таких випадках потрібно звертатися до роботодавця задля отримання пояснень відповідно до законодавства, Державної служби з питань праці, правоохоронних органів, що роботодавець тим чи іншим способом змушує зробити щеплення, адже це є порушенням прав працівників.

У той же час, ч.1 ст. 46 КЗПП передбачено перелік підстав, коли роботодавець може відсторонити працівника від виконання трудових обов'язків. Серед них є підстава відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, але не визначена підстава у разі відмови від обов'язкового щеплення. Наразі вакцинація від COVID-19 добровільна. Якщо роботодавець відсторонить працівника від роботи у зв'язку з відмовою вакцинуватися від COVID-19, то це буде порушення, адже відсторонити від роботи можна проводити тільки з підстав, зазначених у ст.46 КЗпП. Тобто працівник зможе оскаржити це рішення в суді. Але ч.2 ст.46 КЗпП сказано, що відсторонення працівника може бути і в інших випадках, передбачених в законодавстві. У даному випадку йдеться про ситуації, коли підстави для відсторонення передбачені в інших нормативно-правових актах.

Таким чином, відсторонення від роботи працівників з вище перелічених

посад наказів МОН через їх відмову або ухилення від проходження вакцинації від коронавірусної хвороби COVID-19 на строк до усунення причин такого відсторонення та ненадання медичних довідок щодо наявності відповідних протипоказань є правомірним і відповідає вимогам чинного законодавства про працю.

Водночас відсторонення буде законним, якщо роботодавець оформить відсторонення на законних підставах, а саме: повинен видати наказ на підприємстві, організації або установі про обов'язковість щеплення (на підставі вищезазначених актів МОЗ) із зазначенням розумних строків для надання підтверджувальних документів або довідки лікаря про протипоказання; вказати, що в разі відмови або ухилення від щеплення працівник може бути тимчасово відсторонений (також на підставі вищезазначених актів МОЗ); ознайомити працівників з наказом підпис або вручити письмове повідомлення; зафіксувати факт відмови або ухилення від щеплення (заява або пояснення працівника, акт про відмову або ухилення від вакцинації тощо – провести службове розслідування); видати наказ про відсторонення працівників із зазначенням підстав та строку відсторонення, умов оплати праці (без збереження зарплати або із її збереженням); ознайомити працівників з наказом про відсторонення підпис. Така процедура дозволить роботодавцю юридично грамотно відсторонити працівників, які не хочуть щеплюватися, та надасть в подальшому приклад для інших працівників.

Важливим застереженням є те, що відмова працівника від проходження вакцинації не є підставою для його звільнення з ініціативи роботодавця надалі.

Таким чином, відсторонення від роботи в умовах карантину формально в межах закону і поки наказ МОЗ не скасований у судовому порядку, роботодавці зобов'язані його виконувати. Але, з іншого боку, є норми конституційного та трудового права. З метою врегулювання даного питання, необхідно внести зміни до деяких законів, а саме до Кодексу Законів про Працю України щодо підстав відсторонення, які підлягають обов'язковій вакцинації від COVID-19, зокрема, щоб це не суперечило Конституції України.

Згідно зі ст. 3 Конституції України життя і здоров'я людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Не освіта або праця, а саме життя та здоров'я. Отже, вирішуючи питання про співвідношення цінності життя або праці, не можна не визнати пріоритетність забезпечення безпеки життя, здоров'я і безпеки людини над правом на освіту. Інтереси однієї особи не можуть домінувати над інтересами держави в питанні забезпечення безпеки життя і здоров'я її громадян.

---

1. Відмова працівників від вакцинації не є підставою для заходів впливу з боку роботодавця – голова Комітету з трудового права НААУ. URL : (<https://unba.org.ua/news/6959-vidmova-pracivnikiv-vid-vakcinacii-ne-e-pidstavoyu-dlya-zahodiv-vplivu-zbokurobotodavcya-golova-komitetu-z-trudovogo-prava-naau.html>).

Віктор ЛАЗАРЄВ

кандидат юридичних наук, доцент
*(Харківський національний
університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна)*

МОВА ПРАВА І ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ

Право, перебуваючи регулятором суспільних відносин, є сукупністю встановлених державою правил поведінки, що забезпечуються силою державного примусу. Приписи держави необхідно донести до свідомості кожного, оскільки вони визначають права та обов'язки людини та громадянина, відіграють провідну роль у регулюванні суспільних відносин. Їх реалізація відбувається за допомогою видання нормативних правових актів, які за допомогою мовних засобів розкривають зміст тих чи інших вимог. Таким чином, очевидно, що існування права без мови неможливе, тому що мова має ключове значення для безпосереднього вираження права. Мовні засоби необхідні для формулювання і тлумачення юридичних норм, закріплення в конкретних джерелах, поширення юридичної інформації [1].

Варто зважати на те, що, будучи різновидом літературної мови, мова права є елементом законодавчої техніки, що включає певний набір мовних засобів. Саме належний виклад юридичних норм у тексті нормативно-правового акту визначає його ясність, простоту, чіткість і доступність розуміння [2, с. 166]. На даному етапі суспільного розвитку, з огляду на актуальність та опосередковану наукову розробленість, проблема техніки юридичного письма не має належного науково-теоретичного і практичного обґрунтування. Недостатньо досліджено, зокрема, питання техніки юридичного письма та юридичних технологій як тісно взаємопов'язаних і практично значущих правових станів, що лежать в основі належної якості, ціннісних показників нормативно-правових актів та інших юридичних актів [3, с. 87]. До зазначених проблемних питань, необхідно віднести і використання юридичної термінології, оскільки питання використання спеціальної термінології, що застосовується у тексті нормативно-правового акту, це передовсім питання використання юридичної мови.

Мова правових норм орієнтована на впорядковане застосування термінів, їх визначення та пояснення. При цьому, між окремими термінами встановлюються прямі чи опосередковані логічні відносини та зв'язки, зумовлені системністю чинного законодавства та єдністю його понятійної структури, оскільки юридичні терміни передають основний сенс нормативного висловлювання [4, с. 35] і мають

відповідати принципу правової (формальної) визначеності³.

У результаті створення системи законодавства використовується специфічна система термінів, що зумовлює особливий характер мови закону. Забезпечення повноти, чіткості та ясності правового регулювання є метою професіоналізації законотворчої мови. Ця мета досягається шляхом використання під час підготовки нормативних правових актів системи спеціальних термінів, покликаних забезпечити точне та повне вираження законодавчої волі у тексті тієї чи іншої закону.

На сьогодні, термінологія, що використовується в законодавчих текстах, є далеко не бездоганною як з точки зору юридичної техніки, так і з точки зору правил мови, що дуже негативно впливає на ефективність правових норм. До недоліків термінології, що використовується в нормативних правових актах, можна віднести такі:

- позначення одним і тим самим терміном різних категорій;
- відсутність чітких дефініцій;
- наявність експресії;
- надмірне використання іноземної термінології;
- використання розмовних висловлювань і т. д.

Для усунення зазначених недоліків потрібен процес уніфікації термінології, що використовується у законодавчих актах, який має супроводжуватися застосуванням мовних правил. Це означає, що нормативно-правова термінологія має використовуватися відповідно до лексичних, граматичних та стилістичних норм сучасної мови і водночас з урахуванням стилістичних особливостей нормативного тексту [2, с. 166–167]. Таким чином, поняття обов'язково варто виражати матеріально або за допомогою терміна – словесної номінативної одиниці, або з допомогою дефініції – певним чином побудованої фрази. Погоджуючись з думкою філологів, відзначимо, що термін і дефініція однаково репрезентують поняття та передають його зміст, тому такі словосполучення, як «дефініція поняття» та «дефініція терміна» варто вважати синонімами. Проте важливо підкреслити, що термін називає поняття і конституюється за допомогою дефініції. Однак, у нормативно-правовому акті правові дефініції мають адекватно розкривати зміст того чи іншого поняття (терміну), визначати його родові та (або) видові ознаки, включати характеристики, дані у концентрованій та узагальнюючій формі. За допомогою правових дефініцій конкретні терміни набувають словесне вираження у тексті нормативного правового акта [2, с. 167].

Таким чином, маємо констатувати той факт, що чіткість нормативно-

---

³ Одним із основних принципів правової системи вважається принцип правової визначеності, який, зокрема, передбачає, що для ефективної реалізації особою своїх прав та виконання обов'язків важливою є можливість передбачення нею правових наслідків своїх дій. Цьому, у свою чергу, сприяє чіткість і зрозумілість законодавчого регулювання, однозначність і відносна стійкість значень понять, які використовуються в законодавстві [5, с. 9].

правового акту багато в чому залежить від особливостей мовного викладення тексту, за допомогою яких ці дефініції знаходять відображення і письмово закріплюються. Не останню роль у мові права відіграє і юридична термінологія, за допомогою якої можна реалізувати принцип нормотворчої економії. У переважній більшості випадків без використання належної термінологічної бази неможливо точно висловити думку нормотворця. Застосування юридичної термінології є показником високої юридичної культури у правотворчій та іншій юридичній діяльності.

1. Асеев А. Ю. Язык законодательства. URL: <http://conf.omua.ru/content/yazyk-zakonodatelstva>.
2. Мамедов Э. Ф. Язык закона: к вопросу о значении терминов и дефиниций в текстах нормативных правовых актов. *Вестник ИГЛУ*. 2014. № 1 (26). С. 163–168.
3. Онищук І. Техніка юридичного письма: понятійно-категоріальний апарат. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 87–94.
4. Губаева Т. В. Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности. Москва : Норма, 2004. 160 с.
5. Хворостянкін А. В. Визначеність законодавчих дефініцій як умова ефективного дотримання духу та букви закону. *Наукові записки НаУКМА*. 2008. Т. 77. С. 8–12.

Юлія ЛАНЦЕДОВА

доцент кафедри кримінального права і процесу Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна)

кандидат юридичних наук, доцент

Анастасія БАСОВСЬКА

здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем за спеціальністю 061 Журналістика Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, (м. Миколаїв, Україна)

Вікторія КОМАНЕЦЬКА

здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем за спеціальністю 081 Право Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна)

ІННОВАЦІЙНЕ РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ЗАВІДОМО НЕДОСТОВІРНИХ ВІДОМОСТЕЙ ЯК ОДНОГО ІЗ БАЗИСНИХ ПРОЯВІВ АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ

У контексті безумовного дотримання принципу верховенства права представлені у розд. IV «Порушення академічної доброчесності» проекту Закону України «Про академічну доброчесність» [4], ст. 42 «Академічна

доброчесність» Закону України «Про освіту» [5] та у низці інших законодавчих та інших джерел [1; 3; 6 та ін.] законодавчі основи розуміння базисних проявів академічної недоброчесності у частині сутності завідомо недостовірних відомостей та інших пов'язаних з цим проявів академічної недоброчесності краще за все розвинути наступним чином.

Законодавча сутність обману та основних форм його прояву як базисних різновидів діянь академічної недоброчесності представлені у ст. 17 «Обман, фабрикація, фальсифікація та присвоєння авторства» вказаного проекту закону у такій редакції: 1. Обман полягає у наданні завідомо недостовірної інформації щодо освітньої (освітньо-творчої) або наукової (науково-технічної) діяльності. 2. Фабрикація є формою прояву обману, який полягає у вигадуванні даних чи фактів щодо освітньої (освітньо-творчої) та/або наукової (науково-технічної) діяльності. 3. Фальсифікація є формою прояву обману, який полягає у свідомій зміні чи модифікації вже наявних даних щодо освітньої (освітньо-творчої) або наукової (науково-технічної) діяльності. 4. Присвоєння авторства є формою прояву обману, який полягає у видачі за власний академічного тексту, автором (авторами) якого є інша особа (інші особи), у тому числі академічного тексту, створеного на замовлення [4].

Водночас згідно вимог ч. 4 ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту», обман розглядається в якості самостійного базисного прояву недоброчесності поряд із академічним плагіатом, самоплагіатом, фабрикацією, фальсифікацією, списуванням, хабарництвом, необ'єктивним оцінюванням, наданням здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання; та із впливом у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання, і обман полягає у наданні завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування [5].

Таким чином, представлення в академічному тексті завідомо недостовірних відомостей розуміється за проектом закону як обман, формами прояву якого є фабрикація, фальсифікація та привласнення, а за базисним освітянським законом також як обман, форми проявлення якого вже дещо інші, які одночасно є й самостійними базисними видами прояву академічної недоброчесності, нібито інші самостійні базисні види прояву академічної недоброчесності за проектом закону та за освітянським законом не є формами прояву обману.

Більш того, якщо завідомо недостовірні відомості створив інший

автор і особа їх лише оприлюднила – то виходить, що такого роду діяння цієї особи також не є формою обману, а, значить, й формою прояву обману чи будь-якого іншого базисного прояву академічної недоброчесності за розд. IV «Порушення академічної доброчесності» проекту Закону України «Про академічну доброчесність» [4], ч. 4 ст. 42 Закону України «Про освіту» [5] та інших законодавчих і джерел [1; 3; 6 та ін.] також не є.

З цим погодитися ніяк неможливо. І тому у такому аспекті особливої доктринальної, проектної законодавчої та іншої прикладної основи набуває позиція Ю. Ланцедової з інноваційного розуміння редакції ч. 2.2 статті «Докази, їх властивості, джерела, суб'єкти, порядок і дії з отримання та форми оперування ними» Кодексу антикримінального судочинства України, а рівно будь-якої іншої держави світу такої базисної основної юридичної властивості доказів, як достовірності доказів [2, с. 47–48 та ін.], якими доцільно визнавати будь-які відомості, що є адекватними в контексті встановлення обставин базисного, спеціального або часткового предмета антикримінального доказування, і :

2.2.1. Які адекватно відображають обставини, як приготування та/чи вчинення діяння (події, явища) кримінального правопорушення та/або приховування його антиделіктних слідів (слідів та/чи параслідів та/або квазіслідів діяння, події чи явища кримінального правопорушення), так і будь-яких інших значимих діянь (подій, явищ) або ознак чи властивостей трасосубстанцій та/або документів та/чи людини [2, с. 47].

2.2.2. Неадекватно відображають обставини вказаних юридичних фактів через наявність дистанційних, метеорологічних, освітніх (в т. ч. і в силу наявного у особистісного джерела недостатнього рівня загальної та/або спеціальної, в т. ч. базисної чи супутньої юридичної, компетентності), психологічних, фізіологічних та інших особливостей їх сприйняття особистісним джерелом і запам'ятовування, зберігання, відтворення і передачі відомостей про такого роду юридичні факти головному суб'єкту антикримінального судочинства [2, с. 47–48].

2.2.3. Адекватно пояснюють причини описаного неадекватного відображення юридичних фактів [2, с. 48].

2.2.4. Є адекватними або неадекватними, але свідомо недостовірними і через це набувають відповідної достовірності в контексті антикримінальної справи про дачу таких завідомо неправдивих показань або такого завідомо неправдивого висновку експерта чи про постановлення такого завідомо неправосудного процесуального рішення [2, с. 48].

Таким чином, у контексті медіа, академічної та будь-якої іншої діяльності, пов'язаної із оприлюдненням тих чи інших відомостей, особливого доктринального, проектного законодавчого та іншого прикладного значення для безумовного дотримання принципу верховенства права набуває викладене інноваційне розуміння достовірності відомостей, у контексті чого доцільно розрізняти завідомо достовірні відомості, незавідомо

достовірні відомості, завідомо недостовірні відомості і незавідомо недостовірні відомості, коли безперечним базисним проявом академічної недоброчесності має розглядатися не обман, а оприлюднення завідомо недостовірних відомостей. Визнання ж в такій якості оприлюднення незавідомо недостовірних відомостей має бути за наявності хоча б мінімального рівня вини особи – не передбачав, хоча міг і повинен був передбачити недостовірність відомостей, що ним оприлюднюються. Причому доцільно в Основному законі держави передбачити загально правовий обов'язок кожної особи передбачити недостовірність відомостей, що ним оприлюднюються, за виключенням оприлюднення такого роду відомостей в процедурі доведення вини іншої особи в оприлюдненні недостовірних відомостей.

---

1. Академічна доброчесність: виклики сучасності: збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 02.12 – 13.12.2019), Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці», Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського, Фундація ADD. Варшава, 2019. 148 с. URL : https://www.iiasc.org/wp-content/uploads/2020/02/iiasc_academic_integrity_12_2019.pdf.

2. Кириченко О. А., Ланцедова Ю. О., Тунтула О. С. Інновації юриспруденції та законності у сфері транспорту і транспортних технологій : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 95 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/37>.

3. Про авторське право і суміжні права : закон України від 23 грудня 1993 р., № 3792-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 13, ст. 64, зі змінами, внесеними згідно закону України № 1965-ІХ від 15 грудня 2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.

4. Про академічну доброчесність : проект Закону України. URL : <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12>.

5. Про освіту : закон України від 5 вересня 2017 р., № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст. 380, зі змінами, внесеними згідно закону України № 1838-ІХ від 2 листопада 2021 р. *Zakon.rada.gov. ua : веб-сайт*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

6. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.). Міністерство освіти та науки України : офіційний веб-портал. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>.

Олег ЛЕВІН

доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук, доцент

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ЗА ЧАСИ ПРАВЛІННЯ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО

Найважливішим елементом будь-якої культури, найвищим показником рівня будь-якої цивілізації є її правова система. Повною мірою це стосується і давньоруського суспільства. Незважаючи на те, що вже понад два з половиною століття у світових і вітчизняних наукових колах точаться суперечки щодо витоків і характеру становлення держави і права Київської Русі, вийшли десятки монографічних праць і сотні статей на цю тему, у зазначеній проблемі все ще лишається чимало «білих плям». Ситуація ускладнюється ще й тим, що протягом майже шести десятиліть у межах колишнього СРСР насаджувався стереотип, згідно з яким категорія «українське право» оголошувалася вимислом західних фальсифікаторів і націоналістів. Але через те, що все це було по-справжньому, то з історичного минулого треба по-новому висвітлювати в нових дослідженнях щодо історії держави та права України та логічного її осмислення [1].

З християнством прийшла на Русь і головна підстава всіх культурних держав – тобто законотворчість. Крім цього, з зростом Церкви треба було застерегти її певні права, як це було в Греції і Болгарії. Тому вже за часів Володимира на Русі появляється церковне законодавство. До нас дійшов так званий “Церковний Устав князя Володимира”, тобто правильник чи збірник законів, що бодай у частині містить церковно-правні норми князя Володимира.

Справу зміцнення юридичної бази князівства продовжив Володимир Великий з його Уставом про десятини, суди і людей церковних та Уставом земляним, де визначались основи державного устрою та правове становище дружинників. Володимир спочатку ввів смертну кару за вбивство і розбій, а потім, з метою поповнення княжої казни, знов повернувся до грошових штрафів за ці злочини. Однак, з одного боку, достеменні тексти таких правотворчих актів київських князів нам невідомі, а з іншого, вони, імовірно, стосувалися лише окремих казусів і тільки доповнювали звичаєве право.

«Устав князя Володимира Святославовича про десятини, суди і людей церковних» – це важлива пам’ятка Руської держави, головне джерело церковного права державного походження, що визначило місце церковної організації в державі, джерело її матеріального забезпечення та сферу

юрисдикції. Закон став базисом та міцним фундаментом для подальших уставів. Незважаючи на появу останніх, він продовжував діяти аж до XVIII ст.

Решта Уставу Володимира, тобто саме його частина про церковний суд, є правдоподібно тим, що мав і міг скласти перший на усі християнський законодавець у конкретних умовах тодішнього нашого державного і церковного життя.

У другій частині Уставу Володимир віддає церковний суд митрополитові і єпископам над т. зв. «церковними людьми» і світськими в точно означених цивільних і карних справах.

А се церковній суди: розпусть, смилное, заставаньє, умычка, пошибаньє промежи мужемь и женою о животі, вь племени ИЛИ В Ъ сватъстві поймутъся, відьство, зеліиничьство, потвори, чародѣянїя, волхвованїя, уреканїя...» Отже, подружні справи й промахи, родинні сварки, побиття батька чи матері, провини проти моралі, ворожбитство – усе це належало до церковних судів.

Судове рішення виносилося в усній формі. Виконували його різноманітні княжі агенти й вірники, мечники. Система права Київської Русі відповідала розвинутому суспільству.

У Київській Русі існували такі види покарань: потік та пограбування, віра, продаж. Крім того, відшкодування збитків здійснювалося за допомогою штрафів, які називалися головництво, урок, повернення крадених речей.

Великий князь здійснив правову реформу, запровадивши усний звід законів, який Нестор назвав «Уставом Земленым», чим істотно вдосконалив «Закон Русский», що діяв за часів князя Олега. Прагнучи укріпити зв'язки між окремими землями й посилити великокнязівську владу,

Устав Володимира витворився як під впливом юридичних пам'яток Сходу, так і Заходу, а водночас місцеве життя народу і староруське звичаєве право теж мало свій вплив на Устав Володимира. Таким чином разом із християнством Володимир запровадив на Русі законоправність. До помочі в цій реформі Володимир створив прибічну раду, зложену з дружинників, бояр і єпископів. Архієпископ, як це було на Заході, займав почесне місце в цій раді, був немов заступником князя. Ця рада була законодатною установою. Перші Володимирові закони були ліберальні. Він зніс кару смерті, а злочини карав тільки грошевою карою. Однак, коли внаслідок цього розмножилися розбійники, Володимир за порадою єпископів знов привернув кару смерті [2].

Після смерті Володимира Великого спалахнула боротьба за київський стіл між його синами. Переможцем виявився Ярослав, який уклав юридичний збірник, що увійшов в історію під назвою «Правда Ярослава», або «Найдавніша Правда». В основі цієї кодифікації також лежить давньоруське звичаєве право Володимира Великого.

Устав був створений Ярославом шляхом кодифікації норм церковного права. Вчений оцінював його появу як логічне продовження законів Володимира та доповненням до Руської Правди [3]. Одне певне, що нащадки Володимира – це були квіти, виплекані на шляхетному пні. Володимир

передав своїм нащадкам весь багатий зміст своїх великих прикмет. І сповнилися слова римського поета, який каже: «Fortes creantur fortibus» (Сильні дають життя сильним).

Немає сумніву, що Володимир – це людина велика, одна з найбільших, що її висунуло життя на горизонті нашої історії. Є люди, що ніколи не минаються, – не тільки тому, що залишають по собі осяги своєї діяльності, але передовсім тому, що вони самі як явища мають у собі щось незрівняно більше від своїх осягів. До цього роду людей належав Володимир. На тлі його доби його особистість променіє на правду ясно і величаво. «Тому історія, така вередлива в оцінці заслуг і скупа в роздаванні титулів, надала йому назву „Великий”, спільну з дуже нечисленими, а при тім дуже заслуженими одиницями» [4].

Для нас сьогодні св. Володимир Великий – це символ і програма. Ця програма зобов'язує нас до мужньої боротьби за Володимирову віру на теренах його колишньої Держави. Для будівничих українського державництва Володимир – теж програма. Вона зобов'язує їх будувати державу на тих основах, що їх поклав Великий Володимир – тобто на основах християнства. Тільки християнська Україна буде сильна і довготривала.

---

1. Holovina O., Kamenova D. Critical and logical thinking formation as the educational competence in the modern training system for lawyers. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Vol. 2. P. 23-35.

2. П.Вр.Л., С. 86.

3. Павлов А.С. Курс церковного права. А.С. Павлов. СПб: Репринтное издание издательства «Лань», 2002, С.150–154.

4. Н. Полонська – Василенко Розквіт Київської Держави. «Енцикл. Українознавства», т. II, Мюнхен–Нью-Йорк 1949, С. 416.

Лілія МЕЖЕВСЬКА

заступник директора ННІ права
та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі національне господарство України вимушено функціонувати в складних та непередбачуваних умовах нестабільності, які виступають генераторами проблем, що перешкоджають гармонійному та динамічному його розвитку загалом. У контексті зазначених змін постає

необхідність підвищення ефективності виконання та дотримання трудового законодавства, забезпечення професіоналізму осіб, які займаються підприємницькою діяльністю. При цьому залишається актуальним питання, що, власне, розуміється під поняттям «трудових правовідносин між суб'єктами підприємницької діяльності», яке і стало предметом дослідження. Актуальним є на сьогодні підприємництво, яке є стратегічним фактором та внутрішнім джерелом нестійкого економічного розвитку й матеріального забезпечення добробуту населення країни в ринкових умовах господарювання. Суб'єктами підприємницької діяльності є учасники суспільних відносин, які на підставі чинного законодавства мають суб'єктивні права та обов'язки.

Трудові правовідносини виникають з моменту, коли працівник уклав з власником чи підприємством трудовий договір і почав виконання своєї трудової функції. А оскільки для своєї життєдіяльності і відтворення людина повинна постійно здобувати матеріальні блага, засоби для життя, трудові правовідносини, на відміну від цивільних, є тривалими, що продовжуються протягом усього часу її працездатності. Припиняються ці відносини тільки за волевиявленням їх суб'єктів, у зв'язку з виходом на пенсію або внаслідок смерті працівника.

Поняття «суб'єкт підприємницької діяльності» порівняно з поняттям «суб'єкт господарської діяльності» так само, як відношення поняття «підприємницька діяльність» і «господарська діяльність». Тому під час характеристики суб'єктів підприємницької діяльності ми будемо звертатися і до загальних ознак, притаманних суб'єктам господарської діяльності як учасників трудових правовідносин. Трьома загальними ознаками підприємницької діяльності є: 1) господарська сфера; 2) реалізація продукції; 3) виконання робіт. Діяльність суб'єктів господарювання є неможливою без взаємодії трудових відносин, які виникають на двосторонній основі між власником або уповноваженим органом і працівником. Учасники трудових правовідносин мають права та обов'язки, встановлені нормативними актами про працю, а також трудовим договором, в якому особи-підприємці повинні визначати умови праці. Законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами. Загальновідомо, що відносини між роботодавцем і працівником регулюються умовами трудового договору – усного або письмового (ст. 21 Кодексу законів про працю України), тоді, як відносини між суб'єктом господарювання та його контрагентом будуються на основі договору цивільно-правового (ст. 626 Цивільного кодексу України). Умови договорів підяду та надання послуг описані у главі 61 Цивільного кодексу та главі 63 Цивільного кодексу відповідно. Отже, на підставі цих різних видів договорів виникають різні види відносин, відмінності між якими і пояснюють різницю між найманим працівником та підрядником. Трудовим договором є угода між працівником та роботодавцем, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з

підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядкові, а роботодавець зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату й забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором й угодою сторін [2, с. 189]. Метою договору є отримання певного матеріального результату та активне спрямування на регулювання процесу виконання роботи, оскільки цей документ охоплює собою обов'язки працівника за конкретною спеціальністю, професією, посадою з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку (режим роботи, форма одягу, система перепусток тощо), а також обов'язки роботодавця по регулярній виплаті заробітної плати, забезпеченню належних умов праці (робоче місце, охорона праці), соціальному страхуванню («лікарняні»), дотриманню мінімальних державних гарантій (мінімальна заробітна плата), сплаті податків і зборів за працівника. Відповідно ПК визначає, що працівником є фізична особа, яка безпосередньо власною працею виконує трудову функцію згідно з укладеним з роботодавцем трудовим договором (контрактом) відповідно до закону, а роботодавець – це юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ чи її представництво) або самозайнята особа, яка використовує найману працю фізичних осіб на підставі укладених трудових договорів (контрактів) та несе обов'язки із сплати їм заробітної плати, а також нарахування, утримання та сплати податку на доходи фізичних осіб до бюджету, нарахувань на фонд оплати праці, інші обов'язки, передбачені законами. До того ж до роботодавця прирівнюються юридичні та самозайняті особи, які нараховують (виплачують) дохід за виконання роботи та/або надання послуги згідно із цивільно-правовим договором у разі, якщо буде встановлено, що відносини за таким договором фактично є трудовими. Сама форма підприємницької діяльності не повинна мати суттєвого впливу на рівень трудової правосуб'єктності підприємців. Чи це державна юридична особа, чи приватна, її роботодавчі властивості щодо найму на роботу треба визнавати рівними. Відмінності можуть торкатися лише органів, уповноважених від імені юридичної особи приймати і звільняти працівників. Переважно це визначається статутом юридичної особи. Відповідна законодавча база розвитку підприємництва передбачає встановлення правових гарантій [3, с. 24].

Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку, що найефективнішим вирішенням проблем, пов'язаних з розглядом досліджуваної категорії спорів, є законодавче удосконалення України у сфері трудових правовідносин між суб'єктами підприємницької діяльності. Необхідне відродження підприємницької діяльності, створення робочих місць та підвищення гнучкої зайнятості, врегулювання трудових відносин між суб'єктами – це далеко не всі, але дуже важливі завдання, що стоять перед суб'єктами підприємницької діяльності. Вважаємо за доцільне врегулювати працю працівників підприємств (з урахуванням їх особливостей) статутами та іншими внутрішніми положеннями норм

трудового права, які необхідно застосовувати у тих випадках, коли ті чи інші елементи трудових відносин не врегульовані спеціальним законодавством про підприємства, їх статутами та внутрішніми положеннями. З метою підвищення мотивації праці, якості продукції й ефективності виробництва, потрібно розробити різноманітні програми, що стимулюють працівників.

---

1. Гаращенко Л. Правові проблеми регулювання трудових відносин на підприємствах недержавних форм власності. *Право України*. 1998. № 6. С. 51. 2. Іншин М., Мельник В. Вид. 2-ге, Центр учбової літератури. Київ: 2016. С. 189

3. Ануфрієва О., Пальчевська Т., Лагоцька Г. Підприємницька діяльність. Навчальний посібник. Івано-Франківськ, «Лілея-НВ», 2014. С. 24

Володимир МЕЛЬНИКОВ

кандидат біологічних наук, доцент

Тетяна ТЕРЕЩЕНКО

кандидат географічних наук, доцент

*(Західно-Казахстанський університет
ім. М. Утемісова, м. Уральськ,
Республіка Казахстан)*

С. РИСКАЛІЄВ, магістр

*(Західно-Казахстанський
інноваційно-технологічний
університет, м. Уральськ,
Республіка Казахстан)*

ПАНДЕМІЯ COVID-19 – РЕАЛІЇ І МОЖЛИВОСТІ

Глобальні проблеми людства – це проблеми, які торкаються життєві інтереси всього населення планети і вимагають на вирішення спільних зусиль всіх країн світу. Водночас у кожній державі мають бути знайдені та використані найбільш оптимальні шляхи вирішення цієї проблеми.

Аналіз результатів впливу коронавірусної інфекції свідчить про те, що рівень смертності від неї найбільш високий у розвинених країнах світу. Так число померлих на сто тисяч населення Німеччини становило 119, мови у Франції – 166, Італії – 220, Іспанії – 190 людина. Якщо ж оцінити цей показник стосовно держав африканського континенту, то картина виглядає дуже благополучно. Так, показник смертності на сто тисяч населення у них становить: у Судані – 7, Танзанії – 2, Сомалі – 14, Нігер – 1,5 чоловік. Наведені дані свідчать про те, що корона вірусна інфекція, перш за все, вражає людей похилого віку.

Структура показників смертності населення Казахстані підтверджує цей висновок (рис.1). Так, число померлих людей у групі 20-29 років на

порядок менше, ніж у групі 30-39 років, на два порядки менше ніж у групі 40-49 років. У цьому стає очевидним той факт, що з віком знижується функціональний стан імунної системи і як наслідок підвищується можливість летального результату.

У зв'язку з цим існують два шляхи. Перший – придбання штучного імунітету за допомогою щеплення. Другий – придбання природного імунітету у вигляді занять фізичною культурою та спортом. Багаточисельними дослідженнями показано, що фізичні навантаження сприяють підвищенню функціонального стану систем організму. Не винятком є й імунна система. Дослідженнями [1] показано, що фізична підготовленість на Президентському рівні сприяє зменшенню біологічного віку на $20,7 \pm 5,3$ років, а на Національному – $10,4 \pm 6,1$ років.

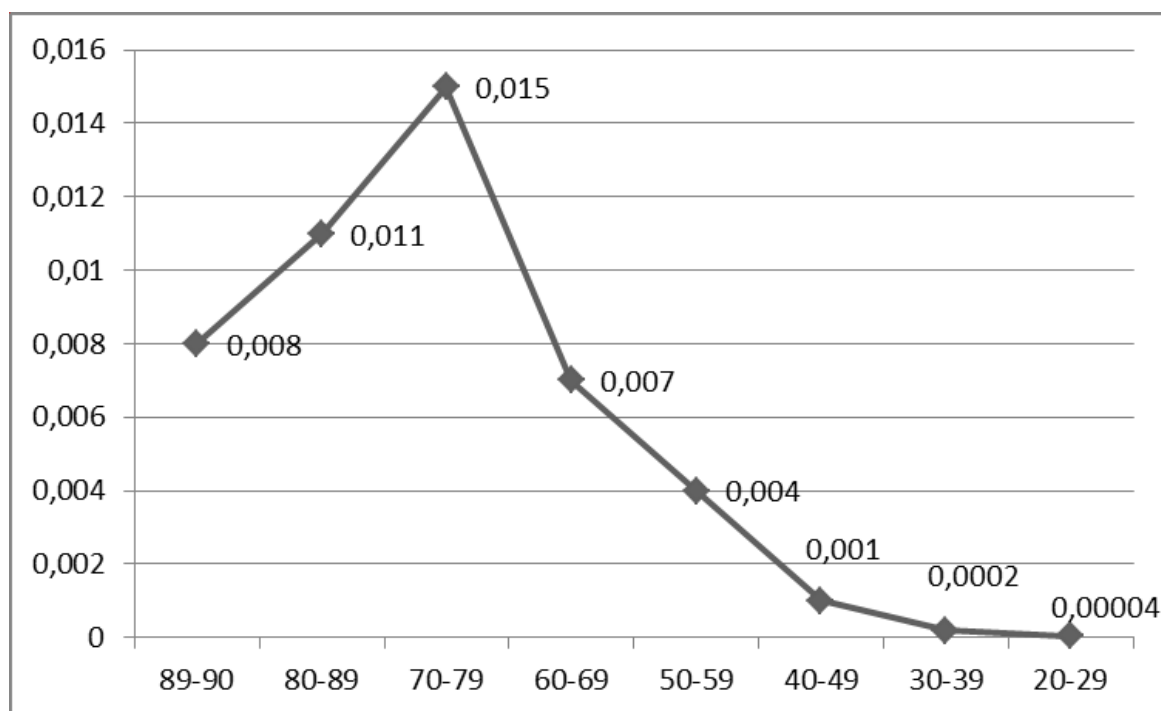

Рис.1 Частка померлих людей за окремими віковими групами у Казахстані

Очевидним стає той факт, що високий рівень фізичної підготовленості є потужним протиепідеміологічним фактором.

Оцінка рівня фізичної підготовленості населення Республіки Казахстан показала її невисокий стан (рис.2). Так, на Президентський рівень як у 2018, так і у 2019 році склало менше 2% населення. На Національний рівень менше 5%. Причому не вклалися до нормативів Президентських тестів як у 2018, так і у 2019 році понад 80%. Цей факт свідчить про невисокий рівень функціонального стану систем організму і як наслідок високої ймовірності інфекційного захворювання.

У цьому стає очевидним той факт, що зусилля держав мають бути спрямовані на підвищення ролі фізичної культури та спорту у житті

суспільства. Однак цифри свідчать про те, що доводиться боротися з наслідками, а не попереджати їх. Так, зокрема, на фізичну культуру та спорт у Республіці Казахстан виділяється 0,7% від ВВП, а на охорону здоров'я – 3% ВВП. У цьому зв'язку, як не згадати мудрі слова: «Фунт попередження дорожчий за пуд лікування».

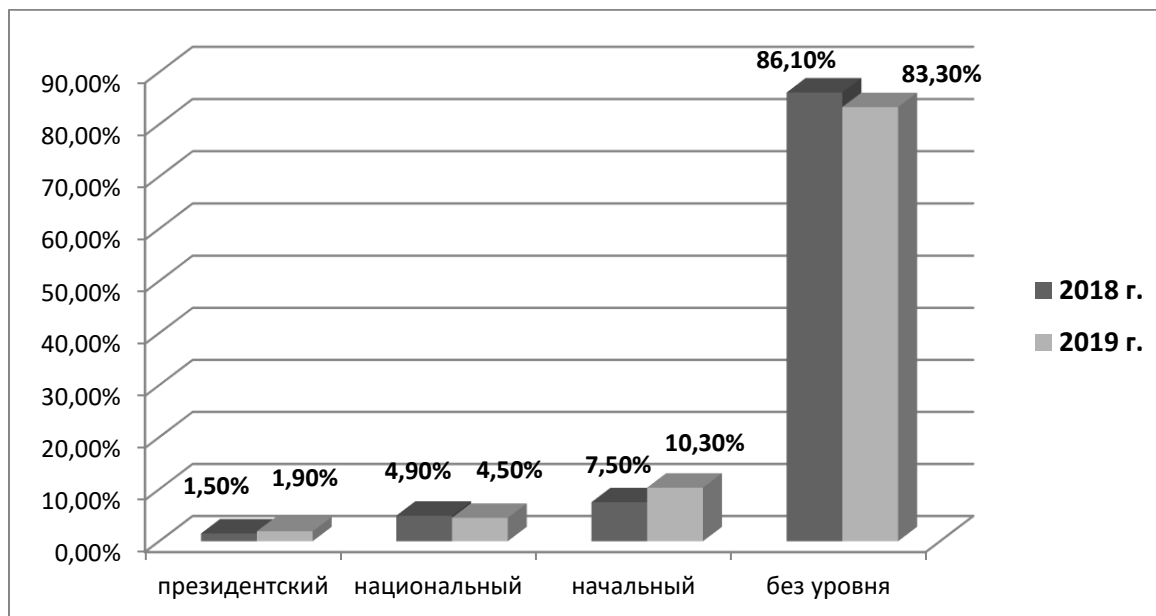

Рис. 2 Результати Президентських тестів у Казахстані.

1. Мельников В.Л., Грибан В.Г. Фізична підготовленість як важливий фактор збільшення тривалості життя. *Фізіологія* №2. 2018. С.49-52.

Любов МІРОШНІЧЕНКО

доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат філологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ ЩОДО МОВНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

Українська мова – це найдорожча спадщина, яка поєднує в собі мудрість та історію нашого народу. Протягом багатьох століть безліч відомих поетів та письменників боролися за неї, збагачували та намагалися довести неабияку цінність для нашої країни, адже вона є державною, тому сучасне покоління українців має дотримуватись її вимог та норм.

Останнім часом українська мова все більш стрімко розвивається, вводяться нові корективи, закони щодо її правильного використання. Дедалі частіше вона звучить в побуті, у ресторанах та кафе, бібліотеках, магазинах, театрах, національній пресі, на радіо, телебаченні. У кінопрокаті зростає кількість фільмів, дубльованих або озвучених українською, тому час від часу можна переглянути їх прем'єри. Проте все ж таки існують певні проблеми, які стосуються психологічного клімату мовного режиму. Насамперед мова йде про спілкування вдома. Оскільки існують родини, де батьки переважно розмовляють не державною, а російською. Із самого початку свого життя дитина неправильно усвідомлює, яка мова є рідною, і це суттєво впливає на неї в майбутньому, формуючи неправильний погляд. Малеча немає власного вибору, вона лише копіює дії та вимову дорослих. Коли ж чужа мова витісняє рідну в процесі формування особистості дитини, вона поступово віддаляється від культури, історичної спадщини рідного краю. Паралельно із цим з'являються труднощі у побудові стосунків з ровесниками. У результаті цього в майбутньому немає достатньої кількості навичок комунікації, необхідних для перебування у суспільстві. Важливо подати правильний приклад, читаючи їм народні казки, колискові, поезію, скоромовки, задля їхнього розвитку та хорошого майбутнього. Через деякий час, коли дитині потрібно йти до школи, їй стає складно, виникають проблем з комунікацією з однокласниками. Дійсно, вивчення не тільки своєї мови, а й іноземної – завдання не з простих. Здавалось, у шкільному закладі мають навчити цьому, але навіть там спостерігаються труднощі в дотриманні мовних норм. Для більшості відомо те, що великий відсоток працівників освіти формально ставляться до української мови, використовують її лише під час занять, а у вільному спілкуванні і в позакласній роботі переходять на російську або так званій “суржик”. Історично склалося так, що Україна має багато спільного з Росією, а саме: релігію, велику кількість спільних історичних подій, походження, близьке географічне розташування та ін. Але всі ці чинники не дають повної змоги визнавати російську як другу офіційну мову, адже такий вчинок може призвести до повної культурної та мовної асиміляції. Саме це і обурює українців, тому що з того часу, як наша країна стала незалежною, вона має турбуватися не тільки про політику, економіку, медицину та ін., а й насамперед про мовну освіченість людей, оскільки мова – це показник освіченої особистості. А хто, як не педагог, має навчити повноцінно володіти мовою своєї країни, адже майбутнє нашого народу залежить не тільки від державних службовців, але й від вчителів, саме від них залежить, чи жити мові, чи піти в небуття. Вони мають не тільки давати знання, а й формувати ставлення до людей, виховувати їх справжніми патріотами та поціновувачами рідного мовлення. Під час навчального процесу викладачі мають вимагати від студентів суворого дотримання мовних норм, при цьому своїм прикладом показувати неабияку повагу до української культури. Звичайно, велика частина вчителів докладає достатньо багато зусиль для

формування рідномовності серед молоді, проте існує декілька причин, які заважають їм у цьому. По-перше, бракує цікавих, захоплюючих україномовних книжок для юнаків та дівчат, не тільки художніх, а й науково-популярних. По-друге, відомі шкільні олімпіади та конкурси знавців української мови проводяться без залучення до них усіх здобувачів освіти, а обирають лише кращих для цього. По-третє, часто викладають матеріал лише теоретично, без практичного використання, тому студенти не завжди включаються в активну та розумову роботу під час заняття. І найголовніше, частина викладачів порушує мовний режим у школах та вищих закладах освіти, дехто зовсім байдужий до якості свого мовлення.

Постійне вживання суржику заважає учням та студентам повністю оволодіти українською мовою. І саме через це вживання державної мови обмежується для них предметами та заходами, в той час, коли приватне спілкування й розваги з друзями відбуваються з використанням не рідної мови. Педагог, який на перерві або після закінчення уроку чи лекції, переходить до спілкування з учнями, студентами російською, дезорієнтує їх, формує в них стереотип непридатності української мови для живої неофіційної розмови. Тому важливо, щоб весь навчальний процес і документація велися виключно державною мовою.

Упродовж довгого часу спостерігався великий соціальний тиск у містах, спрямований на використання російської мови, а з української знущалися, як із «селянської». У ставленні до рідної культури та мови режим послідовно виховував в українців комплекс неповноцінності. Про таке явище свідчить той факт, що ніхто інший, як самі українці, часто вимагали, щоб їхні діти навчалися в російських школах. Багато хто навіть вважав, що на українську мову чекає похмура майбутнє. Песимісти передбачали зникнення української мови протягом століття, але політика русифікації не «задушила» процес розбудови нашої нації. І зараз ми маємо гарні успіхи, якщо порівняти вживання в мовленні української десять років тому і на сьогоднішній день, то можна побачити значне збільшення кількості тих людей, які вважають, що вчителі мають дотримуватися в навчальних закладах високого рівня мовного режиму. Українці показують свою готовність до зміни розвитку двомовності на перевагу української, яку необхідно реалізувати, передусім, через виховання молодшого покоління. У зв'язку з цим надзвичайної ваги набуває завдання покращення освіти у всіх містах. Для сучасної молоді створюються належні умови задля їхнього вільного володіння мовою, що, звичайно, неабияк підвищує зацікавленість [2].

Сьогодні свідоме використання української мови – це демонстрація гідного громадянина, всі інші, що зухвало демонструють зневагу та нехтують мовою, ніколи не будуть справжніми патріотами своєї держави. Адже кожний, хто проживає на території України, незалежно від походження, має знати рідну мову, свої права та обов'язки, підтримувати незалежність та символіку. Одним із ключів до подолання цих проблем є вдало підібраний

підхід, пошук компромісних рішень, наполегливість, вдача, що можуть не тільки сприяти подальшому розвитку української мови, але й допомогти розквіту держави взагалі.

Існують два типи представників використання мови: одні – віддають перевагу двомовності, інші – хочуть, щоб у державі була офіційною тільки одна – українська, наша основа, на якій оснований історія народу, наша земля, національна ідея, соборність нації, її доля і шлях. Задля її збереження, поширення і збагачення треба поступово здійснювати програму підтримки, ввести обов'язкове застосування на публічному рівні, тому що для великої кількості осіб слугують прикладом люди із “вищого” класу, такі як: депутати, телеведучі, співаки. Ми вважаємо, що всі успішні люди повинні говорити українською, не тільки тоді коли дають інтерв'ю, а й в побуті. Це слугуватиме для молоді цільовим орієнтиром та заохоченням [1].

Варто наголосити на тому, що найважливішим фактором у всій цій складній ситуації є все-таки духовно-психологічний клімат. Звідси походить легковажність, байдужість, цинізм будь-якої людини, яка не готова змінюватись, адже з дитинства була направлена не на правильний шлях, обравши чужу мову. Коли людина знає багато мов – це прекрасно і вона заслуговує на повагу, тому що має багато можливостей, наприклад, подорожі за кордон, спілкування з друзями з інших країн, більше перспектив у пошуку роботи. Але варто знати й шанувати мову рідного народу, бути її носієм – це не тільки обов'язок кожного українця, а й доказ насправді культурної людини, яка з гордістю може назвати себе громадянином своєї країни.

1. Русифікація в Україні – ідеологія і практика КППС–КПУ. Режим доступу: URL:<https://uahistory.co/article1/dtatw.html>.

2. Масенко Лариса. Мовний режим у школах і завдання дерусифікації. Режим доступу: URL:https://24tv.ua/movniy_rezhim_u_shkolah_i_zavdannya_derusifikatsiyi_n878236.

Лілія МЕЖЕВСЬКА

заступник директора ННІ права
та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ЗЕМЛІ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЯК ОКРЕМА КАТЕГОРІЯ ЗЕМЕЛЬ

У сучасному українському законодавстві поняття «землі рекреаційного призначення» як окрема категорія земель на законодавчому рівні закріплюються за низкою законодавчих актів, зокрема Земельним кодексом

України, Водним кодексом України та Лісовим кодексом України, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», але існує прогалина, яка допускає порушення прав осіб щодо врахування громадських інтересів у розпорядженні землями цієї категорії, що полягає у зміні цільового призначення цих земель.

Неодноразово забудовники, беручи землю рекреаційного призначення з метою власного збагачення, не враховують інтереси громадян. Цими діями вони порушують права людей на відпочинок та заняття спортом, що відповідно порушує положення статті 49 Конституції України, згідно якої держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

З огляду на зазначену проблему, на наш погляд, необхідно в законодавстві розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України «Щодо обмеження права землекористувачів на зміну цільового призначення земель рекреаційного призначення без врахування громадських інтересів», ЗУ, в якому було б визначено перелік видів діяльності, які дозволяється провадити на землях рекреаційного призначення та прийняти Закон України «Про використання земель рекреаційного призначення», який визначав би правові засади використання земель рекреаційного призначення, їх класифікацію, встановлював вимоги до рівня забезпечення потреб населення в організації відпочинку населення, туризму, спортивних та культурно-розважальних закладів

Загальнотеоретичну основу наукового дослідження становлять праці вчених у галузі земельного та екологічного права, як Г.Анісімова, О. Глотова, Т. Ковальчук, А. Мірошніченко, А. Полтавець та інші науковці.

З прийняттям від 25 жовтня 2001 р. нового Земельного кодексу України землі рекреаційного призначення є однією з категорій складу земель. Сукупність правил, вимог щодо створення, використання, управління, охорони рекреаційних земель, покликаних сприяти ефективному функціонуванню цих зон з метою відновлення життєвих сил і працездатності людини становить правовий режим рекреаційних земель. Рекреаційні землі як юридичне поняття є комплексним і тому, їх правове становлення визначено в еколого-правових нормах різних законів [1].

Рекреація з латини означає «відновлення», «відтворення», тобто діяльність, спрямована на відновлення розумових, духовних і фізичних сил людини шляхом загальнооздоровчого й культурно-пізнавального відпочинку, санаторно-курортного лікування, полювання, туризму тощо. Така діяльність здійснюється в межах рекреаційних територій, основу яких становлять землі рекреаційного призначення [2].

Відповідно до статті 51 Земельного кодексу України до земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджених міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями

будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури та спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинок рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації.

Загальний правовий режим рекреаційного призначення – це правовий режим, загальний для всіх земель зазначеної категорії, незалежно від того, які рекреаційні ресурси на них розташовані. Даний режим не обов'язково передбачає постійне використання їх для рекреаційних цілей.

Дана категорія земель може мати свого землекористувача чи входити до складу інших видів землекористувань. Так, наприклад, землі лісового, природно-заповідного фонду потребують особливої уваги, тому що землі окремих категорій природно-заповідного фонду мають «подвійне громадянство», так як вони є одночасно землями природно-заповідного фонду і землями рекреаційного призначення.

Однією з особливостей правового режиму земель рекреаційного призначення є звільнення закладів фізичної культури та спорту, які повністю утримуються, користуючись з коштів державного або місцевого бюджетів від сплати земельного податку. Крім того, від обов'язку сплачувати земельний податок звільняються установи, громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості, бази олімпійської та паролімпійської підготовки, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України. Проте податок за земельні ділянки (в межах населених пунктів) на територіях та об'єктах рекреаційного призначення, використання яких не пов'язано з функціональним призначенням цих категорій, справляється у п'ятикратному розмірі, відповідно до Податкового кодексу України [4].

Згідно із ЗК України, а саме ст. 162 землі рекреаційного призначення підлягають особливій охороні. ЗУ «Про екологічну мережу України» передбачає можливість як включення теперішніх земель рекреаційного призначення до екологічної мережі України згідно зі схемами формування екомережі, так і виявлення територій, що мають особливу рекреаційну цінність і планування переведення їх у категорію земель рекреаційного призначення, згідно з відповідними схемами формування екомережі.

Цінність цих земель полягає в тому, що вони є придатними для відпочинку населення, на них відсутні чинники негативного впливу на здоров'я людини й тому, вони потребують особливої охорони внаслідок заборони діяльності, що перешкоджає чи може перешкодити використанню їх за цільовим призначенням або негативно впливає чи може вплинути на природний стан цих земель.

Також варто також зазначити, що управління землями рекреаційного призначення є досить специфічним. Наприклад, щодо земель зелених зон і лісів населених пунктів управління у певних межах здійснює Державний

комітет лісового господарства, щодо земель, використовуваних для спортивної діяльності, управління може здійснюватися Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту. Управління землями рекреаційного призначення у межах своєї компетенції здійснюють також адміністрації музеїв та вільних економічних зон тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, варто сказати, що використання та збереження земель рекреаційного призначення є необхідним, через те, що ці землі слугують для задоволення фізичних та духовних потреб людини.

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.

2. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

3. Скляр М. М. Правовий режим земель рекреаційного призначення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12. 00. 06. М. М. Скляр. Київ, 2012. 24 с.

4. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

Любов МІРОШНІЧЕНКО

доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат філологічних наук, доцент

Валерія ЛОЗОВИЦЬКА, здобувач
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

В останнє десятиліття ХХ століття українська культура випробовує вплив потужного процесу глобалізації, яка постає в центрі уваги сучасної наукової думки. Наслідки та перспективи її неоднозначно трактуються низкою науковців та дослідників: М. Зановичем, І. Зязюним, О. Семашко, І. Лосєвим, А.Яртисем, В.Мельником та ін., що відповідає суперечливій суті цього епохального явища. Варто окреслити українську культуру та духовність як цілісну систему у зв'язку від самобутності національного характеру й історії до недавнього часу носили переважно нарисний характер.

Політична, соціальна, економічна та культурна сфери не просто взаємозалежні, вони глибоко проникають одна в одну і взаємостимулюючими в розвитку. «Однак лише в культурній індустрії все це

отримує гарантію свого історичного продовження в інших сферах» [2, с. 98].

Створення, підтримка та розвиток культури є основним забезпеченням історичного процесу хоча б у тій цінності, що лише досягнення культури здатні зберегти актуальність для всіх поколінь людства і таким чином брати участь у постійному самовідтворенні характеру. У цьому сенсі культура є цільовим поняттям, що реалізується в множинності її етнічних і національних форм, що усуває багатоваріантний підхід антропосфери.

Національна культура – це самостворення нації в часі і просторі. Серед основних напрямів сучасних національних, у тому числі й української, культур виділяють такі: «утримання, охорона та відтворення культурно-історичного середовища, розширення культурної інфраструктури села, інтенсивне насичення міського культурного побуту елементами української національної культури» [3, с. 241]. Проте всі ці процеси стикаються з певними труднощами, оскільки українська культура, за відомими історичними причинами, не мала безперервної лінії розвитку. Він передбачав великі збори в національному та європейському культурному розумінні. Зокрема, мова йде про проходження цілих етапів і стилів європейської культури на українські верстви життя.

Важливим завданням є розвиток русистики. Будь-яке суспільство виробляє власний погляд на світову культуру, що є найбільш сприятливий до того, що в ньому більш вагомий у всіх присутніх. «Водночас у сучасній Україні власна інтерпретація російської культури розроблена недостатньо в контексті власних культурних процесів і перспектив» [1, с. 169].

Гострою залишається проблема кадрів, система підготовки яких ні за кількісними, ні за якісними параметрами не відповідає новим вимогам. Зараз Україна може втратити власні надбання в галузі освіти через занадто різку інтеграцію до Болонського процесу. Ситуація в культурному житті ускладнюється через слабкість сучасної правової бази в галузі культури, мистецтва, суміжних сферах суспільно-культурного існування.

Проблемою сучасної України є двомовність. Варто нагадати, що двомовність означає не лише легалізацію російської мови на рівні другої державної та довільне використання нею замість української. Вона має на увазі обов'язковість досконалого володіння двома мовами і використання ними відповідно до обставин. Сучасна українська культура має стати справою всього суспільства, усіх його активних сил. Власне, саме в національній культурі – в її здатності чи нездатності зайняти рівне в правах і самобутнє місце у світовій культурі – саме тут вирішуватиметься доля української нації, як і будь-якої іншої. Бо лише культура консолідує націю, лише вона забезпечує національну ідентичність, а політика та економіка забезпечують матеріальне існування суспільства, і якщо їх відірвати від сфери культури, то суспільство не зможе повноцінно розвиватися.

Логіка наших міркувань підводить до наступних висновків. У сучасному суспільстві дійсно постає проблема культурного розвитку в

сучасній Україні, яку варто вирішувати на рівні держави. Одним із головних завдань є участь у міжнародному культурному обміні. Національна адаптація надбань світової культури та підтримання інтересу до світу, до самобутньої української культури. На цьому і має бути закладений культурний оптимізм України в ХХІ ст. Молодь має дбати про збереження національних традицій та цінностей, які з покоління в покоління передаються в спадок нашому народові.

1. Занович М.М., Зязюн І., Семашко О. Культурологія: Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник. К.: Знання, 2006, 568 с.

2. Лосєв І.В. Історія і теорія і світової культури: європейський контекст. Навчальний посібник. К.: Либідь, 1995, 224 с.

3. Яртісь А.В., Мельник В.П. Лекції з історії світової та вітчизняної культури. Львів: Світ, 2005, 568 с.

Олена ОРЛОВА

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна)
кандидат юридичних наук, доцент

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОДНА З НАЙВИЩИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Верховенство права є однією з найважливіших ознак правової держави.

Цілком погоджуємося з думкою М.Козюбри, який зазначає, що не вдаючись до аналізу різноманітних думок і підходів, що стосуються поняття верховенства права, наголосимо лише на тому, що надзвичайна складність і багатогранність цього поняття, як і самого права, робить безперспективною будь-яку спробу дати якесь універсальне визначення принципу верховенства права, придатне на всі випадки життя [1, с. 362].

Європейський суд з прав людини неодноразово акцентував увагу на необхідності змістовної інтерпретації поняття верховенства права, уникаючи визначення, яке можна було б поширити на всі без винятку життєві обставини.

Стаття 8 Конституції України закріплює принцип верховенства права [2].

Таке важливе, фундаментальне поняття поступово з'явилося на базі гуманістичних ідей, визнань природних прав людини у античні часи, а потім продовжили з епохи Відродження і розвиваються, як ідея і по нині.

В. Шилінгов зазначає, що верховенство права покликане забезпечити не ефективну владну дію, у сенсі якомога повнішого підкорення громадян урядовим ініціативам, а, якраз навпаки, накладає правові обмеження на дії

представників влади. Досягнення урядових цілей має бути підпорядковане громадянським гарантіям свободи та безпеки, чим і усувається загроза владної сваволі. Право покликане мінімізувати небезпеку авторитарності, воно зменшує небезпеку владної сваволі. Завдання права не полягає ні взагалі, ні навіть у першу чергу в забезпеченні досягнення урядових цілей, а радше у забезпеченні стабільних конституційних рамок, у межах яких відбувається взаємодія між громадянами, так само, як і між громадянином та державою [3, с. 28].

Отже, верховенство права є історично-складеною юридичною ідеєю, яка фігурує як забезпечення демократичних засад, що стоїть на стороні справедливості і забезпеченні людських прав. Вона є фундаментом демократичного системи і з її відсутності та нормативного зазначення будь-яка країна прийде до антидемократичного режиму. Тому забезпечення, захист та розвиток верховенства права стануть тільки кращим укріпленням стабільності держави.

Утвердження верховенства права можливе за умов, коли в суспільстві послідовно і неухильно втілюються в життя основні складові – повага до людських прав, верховенство конституції, принцип розподілу влади, законність, обмеження дискреційних повноважень, принцип рівності, принцип пропорційності, незалежності суддів тощо.

---

1. Загальна теорія права: підручник за заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Шилінгов В.С. Верховенство права – основоположний принцип правової системи демократичного суспільства. *Часопис Київського університету права*. 2009. с. 26–28.

Любов МІРОШНІЧЕНКО

доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат філологічних наук, доцент

Влада ГОРЕГЛЯД

студентка ННІ права та інноваційної
освіти Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ

Досить тривалий час український народ прагнув вільно розмовляти національною мовою, без перешкод і заборон. Українці виборювали цю можливість і гинули заради збереження національної свободи. Після тривалої

боротьби – українська мова стала основним засобом спілкування населення. Однак через історичні події та поділи території України іншими країнами, в нашій державі, фактично залишилась двомовність, хоча відповідно до статті 10 Конституції України єдиною державною мовою є українська [1].

Актуальність роботи полягає у визначенні основних вимог законодавства щодо вживання та функціонування української мови як державної, у з'ясуванні причин становлення української мови як державної та дослідженні реалій вживання та використання української мови в сучасному суспільстві.

Насамперед варто зазначити, що всі вимоги та положення щодо належного вживання та функціонування державної мови прописано в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25. 04. 2019 року. Положення цього закону регулюють застосування державної мови у всіх суспільних сферах життя, а також на всій території України, без винятків. А також, безпосередньо, зобов'язують всіх осіб під час виконання службових обов'язків спілкуватись виключно українською мовою. Насамперед такі вимоги стосуються представників органів державної влади, військових, поліцейських та юристів, педагогічних та медичних працівників, а також посадових осіб підприємств, установ та організацій, які є формою державної власності.

Застосування державної мови повинно відбуватися у всіх сферах суспільного життя, а саме: на робочих місцях під час виконання службових та посадових обов'язків та повноважень, в обігу документації, в судочинстві, в правоохоронній та правозахисній діяльності, у військових формуваннях України. Крім цього, вживати українську мову як державну необхідно ще й в публічних сферах. Зокрема, під час трудових відносин, у сфері освіти, науки, культури, телебачення, друкування та видавництва книг, обслуговування, проведення масових урочистих заходів. Державна мова повинна бути присутньою у всіх суспільних відносинах [2].

Головними причинами становлення української мови як державної є об'єднання українського народу, зміцнення державної єдності та цілісності. Єдина мова спілкування допоможе запобігти вульгаризації та змішуванню декількох мов в одну, зможе поширити українську мову не тільки всередині країни, але й за її межами, завдяки міжнародним відносинам представників України. Вживання єдиної державної мови забезпечить поширення популяризації української мови серед населення, вивчення та вдосконалення своїх розмовних навичок, збагачення словникового запасу громадян, збільшення обізнаності та грамотності суспільства в українському мовознавстві.

Як відомо, ситуація із застосування та використання української мови, її належного функціонування є не такою позитивною та навіть сумною. Адже згідно зі статистичними даними, українською мовою спілкуються переважно на заході та в центрі України, на сході ж та півдні переважає російська мова. У закладах освіти реальна мовна ситуація абсолютно відрізняється від офіційної статистики.

На жаль, зафіксовано випадки, коли під час освітнього процесу та викладу навчального матеріалу вживається російська мова, що суперечить законодавству. Відповідно до цього, 84% дитячих гуртків в Києві, а в Харкові взагалі 92% ведуть свою діяльність російською. Окрім цього, у 5 найбільших містах України заняття проводяться не державною мовою. На сході країни більша частина рекламних щитів або ж вивісок закладів у сфері обслуговування також здійснені російською [3].

На жаль, деяка частина населення не відповідально ставиться до законів держави, тому в розмовно-побутовому середовищі українську мову почути ще вкрай складно, аби пришвидшити процес популяції державної мови, сфера телекомунікації перейшла працювати виключно українською. Відтепер всі новини, телешоу, фільми, серіали, культурні масові заходи, що транслюються на телебаченні, відтворені лише українською. Дубляж і переклади зарубіжних фільмів також відбувається завдяки державній мові. Ми глибоко переконані, що це посприє швидкому поширенню мови та забезпечить повноформатне функціонування української мови в усіх суспільних сферах. Для цього лише потрібне об'єднання зусиль держави і громадянського суспільства [3].

Отже, враховуючи все вищевикладене, можемо дійти таких висновків. Українська мова є єдиною державною мовою в межах нашої держави, і відповідно до цього, вона має функціонувати і застосовуватись в усіх суспільних сферах життя, без винятків, аби поширити використання мови необхідно об'єднувати зусилля держави з бажанням громадянського суспільства.

---

1. Конституція України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.

3. Результати дослідження про становище української мови в Україні URL: <http://language-policy.info/2020/11/oprylyudneni-rezultaty-doslidz>.

Інна ПІДБЕРЕЗНИХ

доцент кафедри історії

Чорноморського національного

університету імені Петра Могили

(м. Миколаїв, Україна),

кандидат історичних наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ БЕЗПЕКИ

Лісабонський договір призвів до однієї з найважливіших реформ законодавства Європейського Союзу з перших днів європейської інтеграції [1]. Договір створив нову правову структуру, яка забезпечує доступне

пояснення основних засад, зокрема європейського адміністративного права.

Правова основа загальної безпекової та оборонної політики регулюється статтями 42–46 Договору про Європейський Союз [2]. Ст. 43 передбачає спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні завдання, завдання військового консультування та допомоги, завдання щодо запобігання конфліктам та підтримці миру, бойових сил із кризового регулювання, у тому числі миротворчі та постові, конфліктна стабілізація. Таким чином, завдання сприяють боротьбі з тероризмом, у тому числі шляхом підтримки третіх країн у боротьбі з тероризмом на їх території.

ЄС спроможний використовувати цивільні та військові ресурси держав-членів для виконання миротворчих місій, запобігання конфліктам та зміцненню міжнародної безпеки. Наприклад, з 203 мільярдами євро, витраченими на оборону у 2015 році, держави-члени ЄС посідають друге місце у світі з витрат на оборону після США.

Адміністративно-правове регулювання національної безпеки та оборони включає поступову розробку спільної політики Союзу, яка призводить до загальної оборони. *Адміністративно-правове регулювання* відносин у *сфері* безпеки має міждержавний характер, за винятком військової промисловості, транспорту, досліджень та розробок, де Європейська комісія відіграє важливу роль. Лідери ЄС надають нового імпульсу європейській зовнішній безпеці та обороні шляхом зміцнення співпраці ЄС у цій сфері.

28 червня 2016 р. був опублікований стратегічний документ «Глобальна стратегія зовнішньої політики та політики безпеки Європейського союзу (EUGS)», який закріпив інтереси, принципи та пріоритети Європейського союзу [3]. Останні три роки ці глобальні тенденції заглибилися та стають взаємопов'язаними. Це робить європейську єдність та підтримку багатосторонності життєво важливішим, ніж будь-коли. Об'єднаний у баченні та дії, ЄС може протистояти викликам та загрозам, а також скористатися можливостями, які надає світ, що змінюється.

30 листопада 2016 року Європейська комісія представила Європейський план оборонних дій, який був спрямований на підвищення економічної ефективності витрат на оборону, розширення оборонної співпраці, розбудову сильнішої промислової бази [4]. План визначив шлях розвитку політики безпеки та оборони ЄС, конкретні дії щодо зміцнення співпраці у сфері безпеки та оборони. Спираючись на Глобальну стратегію ЄС, план реалізації фокусувався на трьох стратегічних пріоритетах: реагування на зовнішні конфлікти та кризи, нарощування потенціалу партнерів, захист ЄС та його громадян. Конкретні дії для досягнення цієї мети включали: запуск скоординованого щорічного огляду оборони (CARD) для розширення співробітництва у сфері оборони між державами-членами; створення постійного структурованого співробітництва (PESCO) для забезпечення реалізації спільних проєктів практичного

співробітництва у сфері безпеки і оборони між тими державами-членами, які бажають йти далі у цій співпраці; створення потенціалу військового планування та ведення (МРСС) для покращення структур кризового управління; посилення інструментів швидкого реагування ЄС, включаючи бойові групи. Бойові групи ЄС були створені в 2005 році і є одним із інструментів, які є у розпорядженні ЄС та використовуються для швидкого реагування на кризи і конфлікти. Це збройні сили, які можна швидко розгорнути на землі.

8 червня 2017 року Рада створила у військовому штабі ЄС підрозділ військового планування та ведення (МРСС), метою якого було підвищення здатності ЄС реагувати більш швидким, ефективним, послідовним чином та відповідати на стратегічному рівні за оперативне планування та виконання невиконавчих військових завдань Спільної політики безпеки та оборони (CSDP). Наприклад, з 2003 року ЄС запустив понад 30 місій Спільної політики безпеки та оборони. У даний час в Європі, Африці та на Близькому Сході здійснюються 10 цивільних місій та 6 військових місій/операцій. 28 травня 2018 року Рада ухвалила висновки щодо зміцнення Загальної політики безпеки і оборони (ЗПБО) та визначила дії, спрямовані на підвищення демократичного *цивільного* контролю над сектором безпеки та оборони на місцях. У ньому також визначено способи, за допомогою яких цивільні місії можуть сприяти вирішенню проблем безпеки.

Лісабонський договір передбачає, що група держав-членів може зміцнювати свою співпрацю з питань оборони шляхом створення постійної структурованої співпраці (PESCO). 22 червня 2017 року лідери ЄС розпочали постійну структуровану співпрацю для зміцнення безпеки та оборони Європи. 11 грудня 2017 року Рада ухвалила рішення про створення Постійного структурованого співробітництва (PESCO), в якому беруть участь усі країни-члени ЄС, за винятком двох країн (Данія та Мальта). Проєкти, що реалізуються у межах PESCO, охоплюють такі галузі як навчання, розвиток здібностей, оперативна готовність у сфері оборони.

25 січня 2022 року Жозеп Боррель Фонтельєс, Верховний представник Союзу із закордонних справ та політики безпеки, віце-президент Європейської комісії (HR/VP) виступив із програмною промовою щодо питань безпеки та оборони ЄС та закликав визначитися у стратегічних пріоритетах *політики національної безпеки*. На його думку, європейська безпека перебуває в небезпеці через кризу навколо Росії/України. На карту поставлено територіальну цілісність України, а також принципи європейської безпеки. Крім Росії/України, у Союзі назріває безпрецедентна кількість конфліктів біля кордонів або за їх межами: Сирія, Лівія, Сахель, Африканський Ріг тощо. ЄС характеризується агресивною конкуренцією між державами, при цьому американсько-китайська стратегічна конкуренція виступає як головна «структуруюча сила». Мігранти, вакцини, енергія, технологічні стандарти – це інструменти політичної конкуренції.

Відбувається географічне зрушення влади із заходу на схід, з атлантичного світу до індо-тихоокеанського. Коротше кажучи, перед ЄС постає поява проблем XIX ст., тобто зіткнення імперій; XX ст., тобто століття силової політики, і XXI ст., тобто перетворення взаємозалежності на зброю. При цьому ЄС має два пріоритети: дипломатію та стримування. Союзу потрібні обидва і успіх кожного залежить від іншого [5].

Найкращий шлях до більшої європейської стабільності – це нова архітектура європейської безпеки, яка б могла містити зобов'язання про нейтралітет. Нова європейська архітектура безпеки створюється за допомогою структур, які стримують агресію, припиняють таємні операції, захищають інститути громадянського суспільства та захищають верховенство права, інституції безпеки та оборони.

Загалом, найближчими роками Європейський Союз як суб'єкт міжнародної безпеки може покращувати рівень безпеки Союзу, поглиблюючи його роботу з розвідки, стратегічну культуру, оперативну сумісність, командування та управління, оборонну співпрацю, технології та кібердоступ до маршрутів та мереж. Також просувати та захищати багатосторонність, підтримувати регіональні стратегії співробітництва шляхом сприяння реформі міжнародних організацій, розвиваючи партнерські відносини з країнами та регіонами, зміцнюючи внутрішню європейську координацію.

Отже, інституційна система ЄС може гарантувати, що багатосторонність залишається ключовим організуючим принципом міжнародного порядку, може продовжувати зміцнювати спільні засади регіональної політики, сприяти стійкості та комплексному підходу в регіонах на сході та півдні, нарощувати свою здатність забезпечувати безпеку своїх громадян, захищати свої цінності, інтереси та робити внесок у міжнародний мир та безпеку.

---

1. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *Official Journal of the European Union. An official website of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal>.

2. Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. 26.10.2012. *Official EN Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>

3. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. June 2016. 60 p. *European Union Global Strategy*. URL: <https://eeas.europa.eu/>

4. European Defence Action Plan. Brussels, 30.11.2016. 19 p. European Commission. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>

5. Europe in danger: what next for EU security and defence? Speech by High Representative/Vice-President Josep Borrell at the Bibliothèque Solvay. Brussels, 25/01/2022. *European Union External Action*. URL: <https://eeas.europa.eu/>

Любов МІРОШНІЧЕНКО

доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат філологічних наук, доцент

Ганна СОХА

студентка ННІ права та інноваційної
освіти Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВОВІ НОРМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Розглядаючи розвиток країн, а саме стан розвитку у сфері економіки в різних частинах світу варто зазначити, що населення країни знаходиться в різних умовах, але економіки та фінансові системи взаємопов'язані, адже глобалізація як сукупність явищ, підходів, заходів, методів перетворення ринків та країн на цілісну економічну, соціальну, політичну систему охопила весь світовий ринок. Її ефективне функціонування відбувається за умов визначення та узгодження спільних інтересів держав, внаслідок аналізу і обґрунтування пріоритетів формування та напрямів погодження економічних інтересів держав. Це питання розглядала низка науковців: Л. Рибальченко, Е. Рижков, С. Охріменко [6] та ін.

Згідно зі статистичними дослідженнями, у цьому році Україна посіла 131-е місце у світовому рейтингу економікою свободи, що характеризує її як економіку переважно невилітну [1]. Завдяки зростанню ВВП за останній рік, загальний бал країни збільшився на декілька позицій. При цьому покращення фінансового стану, свободи ведення бізнесу та прав власності випереджає зниження свободи торгівлі та трудової свободи.

Основною перешкодою на шляху економічного зростання України є інертність економічних реформ країни. Незважаючи на очевидну необхідність реформ, їх проведення має затяжний і малоефективний характер, а цілі та завдання змінюються відповідно до політичних змін. На думку ЄС, першочерговими структурними реформами української економіки мають стати скорочення субсидій та підвищення тарифів на електроенергію, консолідація бюджету та боротьба з корупцією [2]. Як відомо, зростання ВВП у 2017 році було забезпечено переважно за рахунок збільшення припливу грошових переказів і західні інститути виявили, що не мають достатніх важелів тиску для продовження демократичних реформ в умовах сировинної олігархії [3]. Тому Україні насамперед необхідно розвивати ринки капіталу, приватизувати державні підприємства, модернізувати правову базу та судову систему. Судова система традиційно схильна до політичного тиску і корупції, внаслідок чого підприємницька та громадська

довіра до її ефективності сильно ослаблена. Проблеми стосуються як кримінального законодавства, а й прав власності, іпотеки, заставного утримання, реєстрації підприємств тощо [5].

Політична нестабільність продовжує посилювати невизначеність у комерційних угодах. Незважаючи на те, що процес відкриття бізнесу був спрощений юридично. Виконання ліцензійних угод все ще пов'язане із значними тимчасовими витратами. Державні витрати за останні чотири роки зросли у півтора рази. Дефіцит бюджету за аналогічний період у середньому дорівнював близько 3,8% від ВВП. Державний борг також збільшився до 53,9% [4].

Серйозні збитки зовнішньої торгівлі України завдав тривалий конфлікт з Росією. Довгий час Україна була відома як житниця Європи, завдяки своїм родючим чорноземним ґрунтам і сьогодні вона значною мірою залежить від виробництва пшениці та експорту промислової та енергетичної продукції. Незважаючи на тиск зі сторони міжнародних фінансових інститутів щодо лібералізації зовнішньої торгівлі, уряд розширив заходи протекціоністського контролю за цінами на природний газ.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку економіки України відзначається значні ослабленість та вразливість на фоні продовження конфлікту з Росією, що підриває торгові й інвестиційні потоки.

Логіка наших міркувань підводить до наступного висновку, що головним завданням поточного періоду є надання керованості економічним реформам та створення соціально-орієнтованої ринкової економіки на базі відродження та прискореного розвитку перспективних секторів власного вітчизняного виробництва, моделювання його за критерієм оцінки приросту економічного ефекту.

---

1. Євген Солонина Економічні проблеми України – найбільша загроза національній безпеці? <https://www.radiosvoboda.org/a/1987935.html>.

2. <https://nv.ua/ukr/opinion/ekonomika-ukrajini.html>.

3. <https://mof.gov.ua/storage/files/2021-2024.pdf>.

4. Пасечник Василь «Мінфін: дефіцит держбюджету за 2021 рік – 3,8% ВВП <https://finbalance.com.ua/news/>.

5. Економічна правда. *Економіка і прогнозування*. <https://www.epravda.com.ua/news/>.

6. Рибальченко Л., Рижков Е., Охріменко С. Економічна злочинність та її вплив на безпеку держави. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 1, no. 2, 2021. P. 78-91.

Анна ПОЛІТОВА

кандидат юридичних наук, доцент
*(Маріупольський державний
університет, м. Маріуполь
Донецької обл., Україна)*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ У ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У сучасних умовах проблема дотримання прав і свобод людини, забезпечення гарантій їх здійснення набуває великого значення. У Загальній декларації прав людини, затвердженій Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 р., зазначається, що під час здійснення своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки тих обмежень, встановлених законодавством, виключно з метою забезпечення належного визнання й поважання прав та свобод інших осіб і задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві.

Захоплення заручників існувало у будь-який історичний період розвитку суспільства. Разом з тим, найбільш гостро ця проблема постала перед міжнародною спільнотою у другій половині ХХ ст. Причиною цього стало те, що захоплення заручників як різновид злочинів міжнародного характеру став невід'ємною частиною тактичного арсеналу терористичних організацій у злочинній діяльності. До найбільш відомих таких прикладів терористичних захоплень заручників варто віднести: захоплення в якості заручників олімпійської команди Ізраїлю, яке відбулося 5 вересня 1972 р. у Мюнхені; захоплення 27 червня 1976 р. літака авіакомпанії «Air France», який вилетів рейсом 139 «Тель-Авів-Париж» та мав на борту двісті п'ятдесят пасажирів та екіпаж; захоплення 86 пасажирів та 5 членів екіпажу літака авіакомпанії «Lufthansa», який 13 жовтня 1977 р. піднявся у небо з аеродрому в Пальма де Мальорці; захоплення заручників 4 листопада 1979 р. в американському посольстві у Тегерані; захоплення заручників заручників 23 жовтня 2002 р. у Москві у театрі на Дубровці під час вистави «Норд-Ост»; захоплення заручників у школі у Беслані 1 вересня 2004 р.

Що ж стосується України, то у 1990-2000 рр. захоплення заручників у правозастосовній практиці траплялося досить рідко. Разом з тим, через події на Сході України, окупацією Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, вже у 2015 р. було обліковано 19 кримінальних правопорушень за ст. 147 КК України 2001 р., а за 8 місяців 2021 р. – 2. Але можна погодитися із таким висловлюванням, що «якщо шукати в цих інцидентах тенденцію, то вона є лише такою – Україна вже шість років перебуває у стані неврозу. І

дається взнаки й війна, і економічна криза, й соціальні проблеми, все разом це і позначається. А у реакції на такі інциденти владі треба демонструвати жорсткість і силу. Інакше ці інциденти повторюватимуться. Хоча кожен такий випадок – окремий, варто зважати на обставини» [1].

Боротьба із захопленням заручників регламентується декількома міжнародно-правовими актами, особливе місце серед яких посідає Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників 1979 р. У преамбулі Конвенції вказується на підвищену небезпечність цього злочину та пояснюється це тим, що захоплення заручників є злочином, який викликає серйозне занепокоєння у міжнародного співтовариства. Існує нагальна потреба розвитку міжнародного співробітництва між державами у розробці й вжитті ефективних заходів для попередження й покарання всіх актів захоплення заручників як прояву міжнародного тероризму, у зв'язку із чим будь-яка особа, що вчинила акт захоплення заручників, підлягає судовому переслідуванню або видачі [2, с. 321].

Сьогодні, коли відповідно до Указу Президента України від 7 серпня 2019 р. № 584/2019 «Питання Комісії з питань реформування правової реформи» затверджено Положення про Комісію з питань правової реформи та її персональний склад; у складі Комісії утворено робочу групу з питань розвитку кримінального права, які розробляють проєкт Кримінального кодексу України, вважаємо за доцільне окреслити декілька положень, що стосуються захоплення заручників.

Станом на 18 січня 2022 р. у проєкті КК України словосполучення «захоплення заручників» згадується тричі: перший раз, коли мова йде про роз'яснення терміна «заручник» (ст. Значення термінів, вжитих у цьому Розділі; ст. 4.4.4. Ознаки складу злочину, які підвищують тяжкість злочинів на один ступінь та ст. 4.4.5.). Позбавлення особистої свободи людини Розділ 4.4. Злочини проти особистої свободи і гідності людини Книги четверта. Злочини та проступки проти людини і громадянина проєкту.

Так, зокрема, під заручником у проєкті КК України розуміють людину, *позбавлену особистої свободи* (вид. – автор) з метою змусити орган державної влади, орган місцевого самоврядування, міжнародну організацію чи представництво іноземної держави, фізичну чи юридичну особу вчинити певну дію або утриматися від вчинення певної дії. Саме наполягання на порушенні права на свободу, яке полягає у тому, що жодна людина не може бути позбавлена волі інакше, ніж відповідно до процедури, встановленої законом, в таких випадках, як: а) законне ув'язнення людини після її засудження компетентним судом; б) законний арешт чи затримання людини за невиконання законного рішення суду, або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, передбаченого законом; с) законний арешт або затримання людини, здійснені з метою забезпечення її присутності перед компетентним правовим органом на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні злочину або якщо обґрунтовано визнається за необхідне запобігти

скоєнню нею злочину, або її зникненню після його вчинення; d) затримання неповнолітньої особи на підставі законного розпорядження з метою забезпечення її присутності перед компетентним правовим органом; e) законне затримання людей для запобігання поширенню інфекційних захворювань, людей психічно хворих, алкоголіків, наркоманів чи бродяг; f) законний арешт або затримання людини, здійсненні з метою запобігання її незаконному в'їзду в країну, або людини, стосовно якої вживаються заходи з метою депортації або екстрадиції [3], стало підставою для віднесення цього посягання до злочинів проти особистої свободи і гідності людини.

Проте серед дослідників кримінальної відповідальності за захоплення заручників не склалося єдиної точки зору щодо об'єкта цього посягання. Так, наприклад, М. Акімов відзначає, що по-різному вирішено питання об'єкта захоплення заручників як підстави для визначення місця відповідної норми у структурі Особливої частини кримінального закону. В КК Естонії (§ 135 розділу 6 «Злочини проти свободи» глави 9 «Злочини проти особи») та Латвії (секція 154 глава XV «Злочини проти свободи, честі і гідності особи») законодавець віддав перевагу посиленій кримінально-правовій охороні людини, її прав, свобод, законних інтересів і безпеки. Натомість у КК Литви стаття 252 розташована у главі XXXV «Злочини проти громадської безпеки», що пояснюється позицією про декларативний характер визнання пріоритету людини, її прав, свобод, законних інтересів без реального забезпечення безпеки держави та суспільства в цілому [4, с. 62–63].

В. Ємельянов вважає, що захоплення заручників є одним із найбільш тяжких злочинів терористичної спрямованості. Це таке неправомірне фізичне обмеження свободи людини, при якому її наступне звільнення ставиться у залежність від виконання вимог суб'єкта злочину третьою особою [5, с. 140]. Також вчений наполягає, що: «Захоплення заручників – це зухвале, відкрите вчинення злочину, що носить публічний, демонстративний характер, чого не можна сказати про незаконне позбавлення волі. Відповідно до ст.7¹ КК України захоплення заручників, на відміну від незаконного позбавлення волі, відноситься до категорії тяжких злочинів, тому зарахування ряду дій, що фактично є захопленням заручників, до категорії незаконного позбавлення волі призводить до безпідставного пом'якшення відповідальності небезпечним злочинцям. З другого боку, різні підходи до кваліфікації цих дій у залежності від адресату погроз і вимог винного ставить у нерівноправне положення заручників, хоча їх положення на момент скоєння злочину не відрізняється одне від одного. А цю обставину необхідно підкреслити не тільки з теоретичних, але й з практичних позицій, зокрема, стосовно до інституту стягнення з винної особи на користь потерпілого моральної шкоди, розмір якої, буде корелювати й зі ступенем суспільної небезпечності того злочину, яке проти нього скоєне» [5, с.140–141]. Тому кваліфікація діянь, що фактично є захопленням заручників, як незаконне позбавлення волі або викрадення людини призводить до порушення принципу справедливості.

Отже, проведений нами аналіз окремих положень щодо відповідальності за захоплення заручників у проєкті Кримінального кодексу України дозволяє відзначити їх дискусійність щодо місця цієї норми у Законі про кримінальну відповідальність, що говорять про необхідність більш глибокого дослідження цієї проблеми.

---

1. Нове захоплення заручників – Україна стає небезпечнішою чи ні? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zahoplennya-zaruchnykiv/30764525.html>.

2. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога (Книга перша) .Збірник документів (українською та російською мовами). К.: ЮРІНКОН, 1996. 1176 с.

3. Європейська конвенція з прав людини з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15. URL : https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf.

4. Акімов М.О. Кримінально-правова характеристика захоплення заручників за законодавством країн Балтії. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Вип. 12/1-2. С. 62–

65. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pravo/article/viewFile/4010/3658#page=62>.

5. Емельянов В.П. Тероризм – как явление и как состав преступления. НИИ изучения проблем преступности Академии правовых наук Украины. Харьков: Право, 1999. 269 с.

Любов МІРОШНІЧЕНКО

доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат філологічних наук, доцент

Олена ХМАРА

студентка ННІ права та інноваційної
освіти Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ

На сьогодні досить актуальним питанням є вирішення гендерної нерівності жінок та чоловіків, а також створення певних засобів щодо запобігання дискримінації осіб різної статі. Аналізуючи цю проблему, варто поміркувати над шляхами вирішення її. З метою зменшення гендерної нерівності в країні, необхідно звернути увагу на сучасне виховання саме молоді. Досить доречним буде концепт упровадження гендерної освіти в освітній процес.

Мета роботи полягає в дослідженні актуальності гендерної освіти в

контексті сучасних освітніх процесів, у визначенні причин впровадження гендерної освіти та у вирішенні ймовірних проблем під час гендерного виховання в освітньому процесі.

У сучасному світі актуально постає питання щодо гендерних проблем в суспільному житті. Низка науковців цікавились дослідженням зазначених проблем, а саме: Н. Самойленко, І.Грабовська, Т. Талько та ін. Варто зазначити, що часто можна спостерігати певну дискримінацію в різних життєвих ситуаціях та сферах суспільства. Зокрема, це трудові відносини, освітній процес, домашнє насильство, побутові сфери життя. Дискримінація є досить поширеним порушенням прав людини, адже це є обмеження певних прав і свобод за ознаками статі. Особливо часто дискримінація відбувається відносно жінок. Це проявляється у проблемах працевлаштування, кар'єрного зросту, домашніх побутових справах. Зокрема існує стереотип, що жінка – це лише домогосподарка, а «її місце на кухні». Саме для вирішення цієї проблеми поступово створюються гендерні організації, спілки, захист жертв гендерної дискримінації на законодавчому рівні аби розвинути свідомість громадян з гендерного питання, розповсюдити інформацію та запобігти подальшій дискримінації.

Саме тому вважливо починати гендерне виховання з молоді: школярів, студентів. Наказом Міністерства освіти і науки України від 10. 09. 2009 р. №839 затверджено «План заходів з впровадження принципів гендерної рівності в освіту» [1], відповідно до нього й розпочалось становлення гендерної освіти як елементу освітнього процесу, а також встановлення рівності між особами різної статі в умовах отримання освіти.

Головною причиною впровадження гендерної освіти є відсутність гендерного балансу в різних суспільних галузях. Наразі рівень обізнаності українців щодо гендерної освіти, вимог українського законодавства та подолання гендерних стереотипів дуже низький і залишає бажати кращого [2]. Окрім цього, у підсвідомості ще залишається радянське мислення громадян, яке зумовлює безліч нав'язаних гендерних стереотипів і ролей як для жінок, так і для чоловіків. Людей похилого віку складно перевиховати, адже це вже повністю сформовані особистості, а от виховання молоді з гендерних питань значно прискорить процес ліквідації дискримінації та забезпечення гендерної рівності в Україні. Адже їхнє мислення як особистості буде розвиватися без сформованих раніше стереотипів, і те саме вони будуть передавати своїм нащадкам, доки не підвищиться гендерна свідомість та обізнаність. Українське суспільство має усвідомити теперішню реальність, а не сидіти у своєму ізольованому минулому [3].

На нашу думку, впровадження гендерної освіти та виховання молоді вирішить низку проблем, а саме: зруйнує традиційну систему гендерної стратифікації, різко послабить популяризацію жіночих та чоловічих соціальних ролей, нівелює принципові розбіжності в нормах поведінки осіб різної статі, трансформує шлюбно-сімейні стосунки та зменшить випадки

домашнього насильства відносно гендеру, змінить соціокультурні стереотипи маскулінності та фемінності, урівноважить та збалансує кількість чоловіків та жінок у трудових відносинах, забезпечить рівні права та можливості не тільки на законодавчому рівні, але й у соціумі, а також припинить дискримінацію за ознакою статі.

Отже, логіка наших міркувань підводить до наступних висновків, враховуючи все вище перераховане, варто зазначити, що гендерна освіта є досить актуальною і навіть необхідною, адже допоможе пришвидшити процес забезпечення гендерної рівності та нівелювати будь-які види дискримінації, а впровадження гендерного виховання в освітній процес – згодом вирішить і низку проблем, які впливають на цей процес.

1. Самойленко Н. І. Роль гендерного виховання у формуванні особистості школяра. URL: <https://dnmcp.com.ua/sites/default/files/inline-images/2018-10/2018-10-09-1/prava/>.

2. Гендерна освіта в Україні: куди рухаємося? URL: https://zmina.info/articles/genderna_osvita_v_ukrajini_kudi_ruhajemosjia.

3. Грабовська І., Талько Т. Гендерна освіта у вишах України перед новими інтелектуальними викликами сьогодення. URL: http://tnpu.edu.ua/vyhovna%20robota/2020__final__Zbirnyk%20tez_Gender.pdf.

Андрій САМОТУГА

доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СВІТЛІ ПОЛОЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Прийнята 1996 р. Конституція незалежної України одними із ключових гарантій організації державного і суспільного життя проголосила дію принципу верховенства права [1]. Незважаючи на те що Основний Закон містить звужене трактування цього принципу (вища юридична сила Конституції, пряма дія її норм та гарантування людині й громадянину звернення до суду безпосередньо на підставі Конституції), при цьому, згідно з теоретиками-класиками й сучасними дослідниками, основним джерелом права є не норми конституції (тобто писаного, позитивного права), а природні права людини, засновані на ідеях свободи, гідності й справедливості. Звідси, право має протистояти деспотичній владі, частково обмежуючи іноді її надмірні дискреційні повноваження. Також класична теорія загального права була викладена англійським теоретиком природного

права У. Блекстоуном ще у XVIII ст., який вважав, що саме принцип верховенства розуму і є ідеальною характеристикою принципу верховенства права [2, с. 19–20].

Наступну свою конкретизацію принцип верховенства права отримав у розділі II Конституції стосовно правового статусу особи, а саме при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Тобто зміст та обсяг існуючих прав і свобод визначається не лише позитивним законодавством, а й принципами насамперед природного права, серед яких фундаментальними є життя, свобода та гідність індивіда.

Звідси завданням нашої публікації вважаємо аналіз ключових положень конституційної реформи в Україні на предмет відповідності їх принципу верховенства права.

Отже, перші зміни були внесені до Конституції України наприкінці 2004 року у розпал політичної боротьби під час президентських виборів і стосувалися основоположних засад організації державної влади, а саме збільшення повноважень Верховної Ради України і водночас звуження повноважень глави держави в частині формування уряду та деяких центральних органів виконавчої влади, що ознаменувало собою як компроміс для виходу з політичної кризи перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки. Зазначені зміни цілком вкладаються у природно-правове русло щодо реалізації, з одного боку, права народу на відповідальне багатопартійне представницьке правління і цілком узгоджується з усталеною європейською конституційною практикою, з іншого, ідей обмеження персональної влади, яким є глава держави, незважаючи на те що він, як і парламентарі, є обраним усім народом. Обмеження президентської влади стосувалися, зокрема, скасування абсолютного права вето глави держави на прийнятті парламентом закони, що є важливим поступом у напрямку мінімізації можливості узурпації влади. У розвиток ідей парламентаризму Верховною Радою України ще 25 березня 2004 р. було прийнято новий Закон України „Про вибори народних депутатів України”, а 26 березня 2006 р. на його основі вперше вибори відбулися за пропорційною системою, що надалі активізувало реалізацію політичних прав громадян, зокрема на створення та участь у діяльності політичних партій. Було започатковано новий конституційний інститут – коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді, а також зменшено кількість суб’єктів законодавчої ініціативи, що мало на меті недопущення підміни ролі обраних народом парламентарів, уповноважених вносити на розгляд законопроекти лише нарівні з Президентом та Урядом.

Втім вже 30 вересня 2010 р. Конституційний Суд України визнав Закон України від 8 грудня 2004 р. про внесення змін до Конституції України таким, що не відповідає Конституції України у зв’язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття, тобто відновив дію

Конституції 1996 р., повернувши таким чином Україну до президентсько-парламентської республіки. А вже у результаті Революції Гідності 2014 року парламент ухвалив повернення до Конституції 2004 року, тим самим керуючись природними прагненнями народу на відстоювання своєї гідності і права, зокрема, визначати напрям зовнішньополітичної орієнтації України.

Наступна, не менш значуща Конституційна реформа 2016 року змінила парадигму здійснення правосуддя: відповідно до нової редакції ст. 129 Конституції України, під час здійснення правосуддя суддя «керується верховенством права» (у попередній редакції – «підкоряється лише закону»).

Більше того, кардинально змінено порядок формування судової гілки влади. Новим законом про судоустрій і статус суддів від 02.06.2016 р., прийнятим у межах активізованої політичними процесами від 2014 року судово-правової реформи, мінімізовано установчі повноваження парламенту як політичного органу (сформованого за результатами виборів, зокрема за партійною ознакою) стосовно судів загальної юрисдикції. Натомість збережено їх, суто формально, за Президентом (який лише видає укази про призначення суддів) як за конституційним гарантом прав і свобод людини й громадянина. При цьому розширено відповідні повноваження для Вищої ради правосуддя, лише п'ята частина персонального складу якої призначається парламентом та президентом.

Попередня конституційна норма вносила суперечність щодо пріоритету дії принципу верховенства права, а тому, в переважній більшості, судді-позитивісти надавали перевагу правам і свободам людини, визначеним у законі, а не в Конституції України. Й та обставина, що закон чи інший нормативно-правовий акт Конституції України не відповідає, не створює перешкод у його застосуванні [3].

Крім того, як вважають деякі автори, Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово акцентував, що «верховенство права – один з основоположних принципів демократичного суспільства, що притаманний усім статтям Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Застосування судами практики ЄСПЛ зумовило те, що суди мотивували судові рішення з посиланням на принцип верховенства права та/або його елементи [4, с. 105].

Не менш промовистими у світлі подій Революції Гідності та, на жаль, гібридної війни з боку Російської Федерації щодо України є внесення 7 лютого 2019 р. змін щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Так, у преамбулі Основного закону підтверджується європейська ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, а у відповідних розділах Конституції України на вищі органи та посадових осіб держави покладено повноваження з визначення засад (Верховна Рада України,), гарантування (Президент України) та забезпечення (Кабінет

Міністрів України) реалізації цього зовнішньополітичного стратегічного курсу. Отже, однією з ключових стратегій членства будь-якої держави у НАТО є гарантування свободи та безпеки людини як її основоположних природно-правових цінностей, а відтак, безпеки держави у цілому. Більше того, виконання Україною критеріїв щодо її вступу до Європейського Союзу як наддержавного утворення здебільшого економічного спрямування неможливе без створення їй надійних безпекових гарантій, чим і виступає на сьогодні виключно Північноатлантичний альянс.

30 серпня 2019 р. Верховною Радою України було попередньо схвалений Закон України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)», яким було скасовано депутатську недоторканність, натомість залишено положення про те, що народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп. З точки зору принципу рівності громадян перед законом подібні законодавчі кроки можливо вважати правильними, однак діяльність парламентаря потребує відповідних гарантій, зокрема його захисту від часто політично вмотивованого кримінального переслідування на час виконання ним свої повноважень. Натомість щодо Президента України та суддів недоторканність не те, що не скасовано, а навіть конституційно посилено.

Зважаючи на можливість висвітлення в цій публікації лише положень Основного закону, що зазнали суттєвих змін, необхідним у подальшому вбачається аналіз деяких законів, прийнятих у розвиток конституційної реформи, що триває в Україні.

---

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 195 с.

3. Пошва Б. Верховенство права в Україні: бути чи не бути — ось питання (частина третя). 19.10.2018. URL : <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/verhovenstvo-prava-v-ukrayini-buty-chy-ne-buty-os-pytannya-chastyna-tretya/>.

4. Москаль Р. М. Доктрина верховенства права: аналіз стану наукової розробки проблеми в Україні (2010–2020 роки). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 100-111.

Лариса СВИСТУН

доцент кафедри цивільного,
господарського та екологічного права
Університету митної справи та фінансів
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА,
ПЕРЕДАНОГО ПОДРУЖЖЯМ ДЛЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (далі – СК України) [1] визначає правовий режим майна подружжя. Правовому регулюванню відносин власності подружжя присвячено главу 7 «Право особистої приватної власності дружини та чоловіка» (статті 57-59), главу 8 «Право спільної сумісної власності подружжя» (статті 60-74), главу 10 «Шлюбний договір» (статті 92-103). Крім того, в СК України передбачено законний і договірний правові режими майна, що розширило свободу укладення шлюбного договору та його умов, і це може призводити до зміни режиму спільності майна подружжя і, відповідно, до зниження гарантій захисту їх майнових прав.

Проте, незважаючи на таку кількість статей, що врегулювали майнові відносини подружжя, тут ще залишається чимало прогалин та інших проблем. Так, чинним законодавством не врегульовано питання правового режиму майна, переданого подружжям для підприємницької діяльності: переданого до статутного капіталу господарських товариств, приватних підприємств, пайових внесків у підприємницькі кооперативи, та інших юридичних осіб корпоративного типу, переданих для здійснення діяльності приватного підприємця, тощо. Коли одним із подружжя створюється приватне підприємство, або один (або обидва) з них входить до складу учасників господарського товариства і подружжя передає туди своє спільне майно, або реалізується одним із подружжя право на підприємницьку діяльність, то в усіх таких випадках постає питання, як змінюється правовий режим такого майна. Адже передача спільного майна для підприємницької діяльності різних форм породжує для обох із подружжя певні правові наслідки. Тому дана тема є дуже актуальною як з нормативної точки зору, так і практики застосування.

Насамперед інтерес становлять правовідносини, що виникають у сфері діяльності господарських товариств. Треба зазначити, що норми корпоративного права не вирішують питання, що стосуються майнових прав учасників господарських товариств з подружнім статусом. Разом із тим до корпоративних правовідносин залучається значна кількість фізичних осіб, які

перебувають або перебували в зареєстрованому шлюбі. Юридична практика впритул підійшла до питання про правовий режим «підприємницького майна» в аспекті подружніх відносин. Особливе значення цей фактор набуває в тому разі, коли має місце розірвання шлюбу та поділ майна подружжя. Сьогодні непоодинокими є випадки, коли предметом поділу є подружнє майно, що має не споживчий, а саме виробничий характер, коли сторони включають до «подільного списку» частки в статутному фонді господарських товариств, пайові внески в підприємницькі кооперативи, набуті за час шлюбу цінні папери тощо. Причому сторона, яка наполягає на поділі, нерідко не хоче погоджуватися на компенсацію, а вимагає поділу саме «бізнесу». Очевидно, що норми корпоративного права «замовчують» цей аспект, тому що існує спеціальне законодавство, яке й покликане вирішувати ці складні питання. Передусім це СК України. Проте в СК України немає жодної статті, яка була б спрямована на визначення правового режиму майна подружжя учасників підприємницьких товариств. Ця прогалина є значною. Треба враховувати, що кожен із видів господарських товариств, порядок формування його майна, обсяг прав та обов'язків його учасників мають суттєві особливості, які безпосередньо впливають на майнові відносини подружжя [2, с. 102].

Вирішення цього питання повинно починатися з аксіоми про те, що юридична особа з моменту її державної реєстрації є самостійним суб'єктом цивільних правовідносин незалежно від її організаційно-правової форми. Її самостійність передусім важлива з огляду на майнову відокремленість. Питання відокремленості майна не означає наявності права власності на це майно. Саме у цій площині, на нашу думку, лежить вирішення проблеми відмежування юридичних осіб корпоративного типу. Якщо в результаті створення засновник передав майно юридичній особі на праві господарського відання чи оперативного управління, то такі юридичні особи володіють відокремленим майном, але між засновником та учасником виникає речове право, а не корпоративні права. Такі юридичні особи є унітарними і до таких організаційно-правових форм варто віднести державні підприємства, комунальні, казенні, дочірні. Якщо в результаті створення юридичній особі майно передається на праві власності, то незалежно від організаційно-правової форми, між засновником, а в подальшому і учасником, встановлюється правовідношення майнового характеру зобов'язального типу, яке на сьогодні переважна більшість називає корпоративним. Саме з цього часу площина майнового регулювання корпоративного права зміщується у сферу корпоративного правовідношення. Корпоративне правовідношення є складним за змістом, оскільки об'єднує не тільки майнові права, але й організаційні, особисті немайнові. Наявність особистих немайнових прав персоніфікує таке правовідношення і потрібно вважати, що особа-учасник володіє суб'єктивним корпоративним правом щодо юридичної особи. Наявність у складі суб'єктивного права особистого

немайнового, з якого випливає і низка організаційних, не може не впливати на правовий режим такого об'єкта майнових прав, його оборот [3, с. 10].

Корпоративне правовідношення є складним за змістом, оскільки об'єднує не тільки майнові права, але й організаційні, особисті немайнові. Наявність особистих немайнових прав персоніфікує таке правовідношення і необхідно вважати, що особа-учасник володіє суб'єктивним корпоративним правом щодо юридичної особи. Наявність у складі суб'єктивного права особистого немайнового, з якого випливає і низка організаційних, не може не впливати на правовий режим такого об'єкта майнових прав, його оборот [3, с. 11].

Склад та особливості майна, яке використовується в підприємницькій діяльності одним із подружжя, жодним нормативно-правовим актом не визначається. Один з подружжя, який здійснює підприємницьку діяльність, може використовувати для неї як спільне майно подружжя, так і вкласти у свою діяльність майно, що належить йому особисто. Унаслідок цього майно з різним правовим режимом змішується. Зазначити, яке майно є результатом власне дій підприємця, а яке має входити до спільного майна подружжя, вкрай важко. Тому задачею є визначення саме того майна, яке можна розглядати, по-перше, як особисте майно того з подружжя, який здійснює підприємницьку діяльність; по-друге, майно, що належить подружжю на праві спільної власності й у якому підприємцю належить певна частка в разі поділу майна.

Найбільш простим і реальним у сучасних умовах може бути інше вирішення питання. Якщо один із подружжя має бажання бути зареєстрованим як підприємець, сторони мають самостійно визначити для себе основні питання, пов'язані з його подальшою підприємницькою діяльністю. Це може бути здійснено шляхом укладення відповідного договору (шлюбного або спеціального договору, спрямованого на вирішення питань, пов'язаних із підприємницькою діяльністю одного з подружжя) [2, с. 102].

Згідно зі ст. 68 СК України, розірвання шлюбу не припиняє права власності на майно, набуте за час шлюбу. Розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності, після розірвання шлюбу здійснюється співвласниками за взаємною згодою відповідно до ЦК України. Так, розірвання шлюбу саме собою автоматично не змінює режиму спільності майна подружжя до поділу його між подружжям. Однак законодавець, посилаючись у ч. 2 ст. 68 СК України на ЦК України, не вказує конкретних статей, у результаті чого залишає невирішеним питання, якими саме статтями потрібно керуватися учасникам спільної власності під час здійснення правомочностей щодо розпорядження майном [4, с. 463].

Отже, законодавством України чітко не врегульовано питання правового режиму майна подружжя, переданого ними для підприємницької діяльності: до статутного капіталу господарських товариств, приватних підприємств та інших юридичних осіб корпоративного типу, для діяльності

як приватного підприємця. Водночас така передача породжує для обох із подружжя певні правові наслідки. Крім того, кожна організаційно-правова форма юридичної особи та, відповідно, специфіка діяльності фізичної особи – підприємця мають свої особливості, які безпосередньо впливають на майнові відносини подружжя при такій передачі. Тому, враховуючи відсутність відповідних норм в законодавстві для регулювання цих питань, потрібно керуватися загальними нормами цивільного та сімейного законодавства, та виходити із загального розуміння норм сімейного та корпоративного права.

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

2. Гіденко Є. С. Проблеми колізій у сімейному законодавстві України та інші проблеми здійснення й захисту сімейних прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 101–104.

3. Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. *Корпоративні правочини: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27–28 вересня 2013 року*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. С. 8–14.

4. Філик Н.В., Костюкова К. М. Спільна сумісна власність подружжя: теорія і практика. URL: <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/18450/1/>

Тетяна СЕРГІЄНКО

доцент кафедри міжнародних відносин
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат політичних наук, доцент

ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПРИКЛАДІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Реалії свідчать, що проблема національної безпеки є такою, що серйозно хвилює громадських і державних діячів, науковців та простих громадян країни. Вона знаходиться у центрі уваги президента, уряду, вищих навчальних закладів та наукових установ країни. Це пов'язано з традиційними загрозами – війною політичною нестабільністю, стихійними лихами, а також появою на початку ХХ-ХХІ століття великої кількості якісно нових загроз національній безпеці, безпосередньо пов'язаних із життям країни та населення. Усе це, у свою чергу, зумовлює необхідність пошуку нової парадигми безпеки в інтересах виживання та окремих людських спільнот і всього людства [4, с. 344].

Питання щодо дослідження багатоаспектної проблеми національної

безпеки є одним із найважливіших, яке розглядали такі наковці, як О. Барановський, І. Боднар, Є. Буравльов, А. Васіна, Л. Герасименко, О. Гриценко, С. Дзюбик, Т. Желюк, В. Крутов, К. Кононенко, С. Макух, Ю. Миронов, І. Мігус, Г. Новицький, М. Небава, С. Онишко, Т. Поснова, О. Рівак, М. Стрельбицький, В. Стогній, В. Цветков та багато інших. Тож багатогранність і комплексність проблеми національної безпеки зробила її об'єктом дослідження філософів, соціологів, юристів, психологів та політологів. Проте, враховуючи досягнення науковців та появу низки нових загроз національній безпеці, на які світова спільнота та окремі країни ще не знайшли адекватних відповідей у XXI столітті, сьогодні є необхідність подальшого дослідження та вивчення даного питання.

Сучасні концепції національної безпеки деяких зарубіжних країн почали створюватися та діяти після Другої світової війни [7, с. 68], але нас цікавить досвід США, оскільки, по-перше, більшість західних країн базуються на американських поглядах на безпеку; по-друге, США є великою державою, яка нині впливає на геополітичну ситуацію у світі.

І. Тихоненко, зазначає, що «система національної безпеки США була створена в 1947 році і, по суті, не виглядала як система, що забезпечує безпеку країни, а виступала передусім як інструмент захисту американських інтересів у світі [5, с. 159]. Вона вирішувала завдання наступального, а не оборонного характеру.

Як зазначають американські експерти, національна безпека США забезпечується:

- по-перше, підтримкою військової переваги над будь-якою іноземною державою або групою держав;
- по-друге, налагодженням союзницьких відносин із сильними державами на міжнародній арені;
- по-третє, збереженням обороноздатності країни на такому рівні, який дозволяє успішно протистояти будь-яким ворожим та руйнівним діям, що здійснюються відкрито або таємно [6, с. 446].

Також, зазначимо, що А. Мосейко наголошує на тому, що «сучасна система забезпечення національної безпеки США має дуже складну структуру. До неї входять: Президент США, радники Президента США, виконавчий апарат, міністерства і відомства, Конгрес. Неформальними учасниками системи забезпечення національної безпеки США є засоби масової інформації [2, с. 329].

Зважаючи на те, що за формою державного правління США – президентська республіка, глава держави на сьогодні є ключовою ланкою у системі забезпечення національної безпеки на стратегічному рівні. Зі свого боку О. Вонсович, зазначає, що у центрі СЗНБ США стоїть РНБ, яка є підрозділом Виконавчого офісу Президента США. Вона діє під головуванням президента та керівництвом радника Президента з питань національної безпеки і виступає координуючим та контролюючим органом, куди

інкорпоровані представники всіх відповідальних агентств та установ. РНБ пропонує Президентові варіанти рішень, які пізніше лягають в основу політики в галузі національної безпеки [1, с. 334].

Радник з питань національної безпеки є одним із найважливіших елементів американської СЗНБ. Апарат, комітети, підкомітети РНБ працюють як ланки єдиної команди Білого дому. Саме від координації їх діяльності залежить знаходження консенсусу на найвищому рівні. Утім, дослідники зазначають, що у цю систему періодично втручається психологічний фактор у вигляді конкуренції між управлінцями та експертами. Якщо одні прагнуть просто обробляти інформацію, що надходить від різних органів, та передавати її Президентові, то інші, навпаки, воліють її аналізувати, передаючи Президентові на ухвалення вже готові рішення.

Також зазначимо, що, на думку А. Пелих, особлива роль у СЗНБ США відводиться розвідувальній спільноті, до складу якої входять як окремі міністерства та відомства, так і спеціальні органи відомчого підпорядкування. Поточною діяльністю розвідувальної спільноти керує Директор національної розвідки. За посадою він також є радником Президента США з питань розвідувальної діяльності [3, с. 67].

Отже, що в основі забезпечення національної безпеки США для досягнення національних інтересів знаходяться національні цінності та національна ідея. Щодо концепції національної безпеки США, то вона становить теоретичну основу американської військової і зовнішньої політики. Сьогодні США посилюють ідеологічну сторону своєї концепції національної безпеки на принципах теорії «нового світового порядку». Тож з урахуванням вищезазначеного, можемо впевнено стверджувати, що США посідає домінуюче місце в світі за ефективністю координації різних відомств у сфері забезпечення національної безпеки. Стратегія національної безпеки США містить розділи, присвячені окремим регіонам світу, але віддає перевагу забезпеченню своїх національних інтересів у світі.

---

1. Вонсович О. С. Стратегія національної безпеки США 2017р.: нові підходи щодо боротьби із пріоритетними викликами та загрозами. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 129. С. 332 – 334.

2. Мосейко А. Г., Негодченко В. О. Досвід Сполучених штатів Америки щодо публічного адміністрування в сфері національної безпеки. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 323–329.

3. Пелих А.О. Концепції застосування військової сили в системі державної політики національної безпеки США. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 62 – 68.

4. Сергієнко Т.І. Національна безпека України в сучасній геополітичній ситуації. *Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.) / ТДАТУ: ред. кол. Ломейко О. П., Єременко О. А., Михайлов В. В та ін. Частина 2. Мелітополь: ТДАТУ, 2021. С. 343-345.*

5. Тихоненко І.В. Стратегія національної безпеки США як інструмент підтримки глобального лідерства та міжнародного порядку за адміністрації Б. Обама та Д. Трампа. *Політичне життя*. 2018. № 1. С. 158–163.

6. Швиданенко Г. О. Стратегія національної безпеки США в умовах змін глобального безпекового середовища. *International security in the frame of modern global challenges: collection of scientific works / Mykolas Romeris University, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman; [scientific ed.: В. Alvydas et al.]*. Vilnius, 2018. P. 446 – 455.

7. Rybalchenko L., Ryzhkov E., Ohrimenco S. Economic crime and its impact on the security of the state. *Scientific journal «Philosophy, Economics and Law Review»*. Volume 1, no. 2, 2021. С. 67-80.

Кирило СТЕПАНЕНКО

доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

СТРУКТУРА ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Одним з елементів принципу верховенства права, закріпленого рішенням Венеціанської комісії, є доступ до правосуддя [1], ця правова категорія, як і будь-яка інша, становить собою складну конструкцію, що складається із взаємопов'язаних із собою семантичних, юридичних, організаційних, інституційних та інших деталей. Їх правивильне розуміння та впровадження у правову практику є основою правового регулювання доступу до правосуддя, де кінцевим отримувачем послуг із професійного вирішення суперечок є особа, яка такої послуги потребує.

Відповідно до ст. 124 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Згідно із Законом України «Про судоустрій та статус суддів» суди України утворюють єдину систему. Таким чином, доступ до правосуддя у вузькому розумінні можливо визначати лише через призму відсутності формальних бар'єрів та створення рівних умов для кожного у можливості захищати права і свободи в суді. Саме з таким законодавчим тлумаченням правосуддя пов'язана тенденція до доктринального розуміння доступу до правосуддя як доступу виключно до послуг, що надає суд як державний інститут, у вітчизняній правовій науці. Однак доступ до правосуддя є набагато ширшою категорією, що не тільки містить деякі громадянські права людини, а й складається із багатьох організаційних та інституційних елементів. Особливу роль при визначенні структури доступу до правосуддя та розумінні більш широкого контексту в реалізації права на

доступ до правосуддя відіграють саме інституційні елементи.

Так, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини, які, згідно з частиною першою статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», є джерелами національного права, поняття «суду» і похідної від нього категорії «доступ до правосуддя» використовуються у більш широкому розумінні. Статтею 6 Конвенції передбачено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. У подальших рішеннях Європейський суд, окрім прямих вимог до суду як певної інституції, передбачених статтею 6 Конвенції, визначав низку імпліцитних вимог.

Дійсно, поняття «суду» визначається з огляду на його функції відправлення правосуддя, тобто вирішення питань, віднесених до його компетенції, на підставі правових норм і шляхом належно проведеного процесу. Однак суд має відповідати й іншим вимогам: незалежності, зокрема щодо виконавчої влади, неупередженості, тривалості мандату його членів, процесуальним гарантіям, окремі з яких перелічені у тексті самої статті 6 § 1 («Belilos проти Швейцарії», § 64; «Соєте і інші проти Бельгії», § 99; «Richert проти Польщі», § 43) [2, с. 21]. Так, в окремих рішеннях Європейського суду можна зустріти приклади органів, що визнавалися як такі, що мають статус «суду» відповідно до статті 6 § 1 Конвенції: регіональний орган влади, що регулює питання, пов'язані із нерухомим майном («Срамек проти Австрії», § 36); комітет з компенсації завданої шкоди у кримінальному провадженні («Рольф Густафсон проти Швеції», § 48); комітет з врегулювання питань лісової промисловості («Аргіру ті інші проти Греції», § 27) [2, с. 22].

Отже, відповідно до європейського права з прав людини та сталої практики Європейського суду доступ до правосуддя передбачає зобов'язання держави гарантувати право кожного не тільки звернення до суду, а й, за певних обставин, і до альтернативного органу вирішення спорів. У будь-якому разі кінцевою метою такого звернення є отримання кваліфікованої юридичної допомоги, у разі, якщо права особи були порушені. Зважаючи на викладені положення, можна визначити *структуру доступу до правосуддя* як правової категорії, що складається із наступних елементів: 1) справедливий і публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом та іншими органами; 2) право на ефективний засіб правового захисту; 3) правова допомога; 4) право на юридичну консультацію, захист і представництво.

---

1. Venice Commission. The Rule of Law. Venice, 2016. URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e).

2. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (criminal limb). URL : <https://bit.ly/2V25CO7>.

Тетяна СЕРГІЄНКО

доцент кафедри міжнародних відносин,
кандидат політичних наук, доцент

Анастасія БОРОВЕНСЬКА

студентка ННІ права та інноваційної
освіти Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІМІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА США: ВІДСУТНІСТЬ ПРОГРЕСУ ТА НАРОСТАННЯ СКЛАДНОЩІВ

Ефективне використання ресурсів міжнародної міграції та зниження її ризиків великою мірою залежить від стійкої до викликів імміграційної політики держави-реципієнта. Сполучені Штати Америки протягом усього свого часу становлення та розвитку накопичували величезний досвід прийняття та адаптації мігрантів, і він може бути актуальним та корисним для інших держав.

За Сполученими Штатами Америки від початку їх існування як держави закріпився статус «країни іммігрантів». Метафоричне порівняння США з «плавильним котлом» повною мірою відбивало процес формування американської нації: переселенці з Англії, Шотландії, Ірландії, Франції, Голландії, Німеччини та Швеції поступово асимілювалися і трансформувалися у єдиний народ. Той факт, що історично американська нація не має етнічного коріння, у поєднанні з декларованими принципами свободи та рівності створили сприятливий ґрунт для ідеології індивідуалізму та демократії, що перетворило образ «плавильного котла» на своєрідний американський бренд. Ці цінності, а також перспективи працевлаштування в економічній сфері, що набирає обертів, залучали мігрантів з усього світу [3, с. 154].

Американська імміграційна політика, основу якої становить законодавство, безперервно еволюціонує відповідно до змінних економічних, соціально-політичних і гуманітарних потреб суспільства. Найважливішим стимулом її трансформації є чинник нелегальної міграції, значення якого невпинно зростає.

До середини ХХ ст. нелегальну міграцію стримували заборонними заходами у регулюванні імміграційних потоків, обмежуючи в'їзд небажаних мігрантів та депортуючи нелегалів [5, с. 146]. З другої половини ХХ ст. американське законодавство ставало лояльнішим, що призвело до значного зростання чисельності іммігрантів. Наслідком цього стало як загострення проблем легальної імміграції, так і перетворення нелегальної імміграції на загрозу національній безпеці [2, с. 32].

Другий етап імміграційної політики США характеризується не лише

наявністю заборонних заходів та посиленням прикордонного контролю, а й спробами привести переміщення населення у відповідність до потреб економіки.

Для сучасної американської імміграційної стратегії характерна певна наступність всупереч міжпартійним розбіжностям. Новим президентським адміністраціям доводиться завершувати програми, започатковані їхніми опонентами-попередниками. Однак ці ж розбіжності поки не дозволили повноцінно реалізувати одну комплексну імміграційну реформу [1].

Імміграційну політику США на даному етапі можна окреслити таким чином: відсутність прогресу та наростання складнощів. У момент приходу до влади адміністрації Джозефа Байдена здавалося, що саме імміграційна сфера може стати галуззю швидких позитивних змін та очевидних успіхів демократичного уряду. Саме це обіцяв Дж. Байден американським виборцям. Свою кампанію він побудував значною мірою на критиці Дональда Трампа, зокрема його імміграційної політики, яка була названа «жорстокою і нелюдською», а члени команди, що діяла на той момент, – «некомпетентними».

Проте за майже рік, минулий з моменту інавгурації, імміграційна політика адміністрації Дж. Байдена не тільки не принесла швидких успіхів та додаткових преференцій 46-му Президенту, але перетворилася на джерело нових ризиків та сферу для постійної критики. Виявилось, що недостатньо скасувати низку указів Д. Трампа та повернутися до п. Барака Обами, а саме це було зроблено.

Дж. Байден та його віце-президент вважають, що не можна перемогти незаконну міграцію, не усунувши причин, що її породжують: бідність, безробіття, беззаконня. На території країни нелегально перебувають не менше 11 млн осіб, але у профільних служб немає необхідних ресурсів для їх депортації, тому рішення мають прийматися вибірково.

В даний час адміністрація Дж. Байдена намагається вибудувати регіональну стратегію, домовившись з урядами сусідніх країн і створивши своєрідну буферну зону, яка б допомогла відсунути маси мігрантів від кордонів США та створити табори для біженців на території інших країн. Така домовленість (подібна до існуючої між Європейським Союзом і Туреччиною) насамперед можлива з Мексикою. Нинішня адміністрація всіляко наголошує, що співпраця здійснюватиметься на взаємовигідній основі [4, с. 55].

Наслідки імміграційної політики вимагають набагато комплекснішого підходу, бо недостатньо лише стримувати міграцію, це стало набагато складнішою проблемою для адміністрації.

Отже, міграційна проблема в США ілюструє саме той випадок, коли політика реалізується на користь досягнення символічної мети, а глобальне реформування здійснюється без реального розуміння того, як у перспективі воно може торкнутися таких складних соціальних систем, як імміграція.

Результати таких перетворень найчастіше мають контрпродуктивний характер, що й сталося у випадку зі США, де непередбачені наслідки імміграційної політики започаткували низку подій, що спричинили інтенсифікацію міграційних потоків, незважаючи на спроби з ними впоратися.

1. Гарусова Л. М. Еволюція імміграційної політики США: фактор нелегальної міграції. 2020. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-immigratsionnoy-politiki-ssha-faktor-nelegalnoy-migratsii>.

2. Длугопольська Т. І. Міжнародна міграційна політика: від теорій до імплементацій. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. 2020. № 12. С. 31-49.

3. Сергієнко Т.І. Роль регіональної політики ЄС у формуванні європейської ідентичності. *Вісник маріупольського державного університету серія: історія. політологія*, 2018. Вип. 22-23. С.253-262.

4. Тимофеев І. М. Історична рефлексія міграційної політики США. *Міжнародні процеси*. 2008. № 1 (16). С. 52-61.

5. Kondratiuk O., Fedchak I., Lepekha O., Senyk S., Marets B. War on crime: From passive behaviour of an undercover agent to active forms of covert influence on accomplices of criminal activities. *Scientific journal «Philosophy, Economics and Law Review»*. Volume 1, no. 2, 2021. С. 144-166.

Олександр ГАЛДИКІН

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

СУВЕРЕНІТЕТ ДЕРЖАВИ І ЗОВНІШНЄ УПРАВЛІННЯ

Загострення протиріч між провідними державами світу в умовах процесів глобалізації дає підстави для утворення та розвитку нових форм міждержавних відносин, виникненню загрози державному суверенітету сучасних країн, що опинилися у сфері впливу їх інтересів, а й подекуди утворенню зовнішнього управління ними.

Безумовно, що майбутнє суверенних держав повинно розглядатись в площині збереження державного суверенітету. Разом з тим, прихильники теорій «розмитого» або «обмеженого» не безпідставно піддають критиці його класичну інтерпретацію, яка видається дещо ідеалістичною, враховуючи сучасні глобальні проблеми. Активно просуваються ідеї *десуверенізації* держав, створення керованої глобальної світової системи. Лунають думки, що суверенітет держав є насамперед обов'язком їх урядів нести відповідальність за гідність і основні права і свободи людини, за збереження

суспільного надбання міжнародного співтовариства; що суверенітет держави може бути досягнутий за допомогою співтовариства з іншими державами; що держави потрапляють під свого роду опіку міжнародного або світового співтовариства, перед яким вони зобов'язані звітувати, але від якого вони відповідно можуть зажадати підтримки [1, с. 59–60].

Зовнішнє управління часто ототожнюють із *глобальним неоколоніалізмом* – системою нерівноправних (економічних і політичних) відносин, що нав'язана розвинутими країнами решті світу, заснована на їх військової могутності та діяльності монополістичного капіталу, міжнародних фінансових організацій і ТНК [2, с. 21–22].

Безумовно, що головними передумовами розвитку зовнішнього управління державами можна вважати, як крах світової колоніальної системи ХХ століття, так й утворення глобального суспільства на основі світового ринку, адже глобалізація запускає процеси денаціоналізації, зменшення ролі держав, трансформацію розуміння державного суверенітету в нову форму, яка забезпечується системою як державних так і наддержавних інституцій.

Характер зовнішнього управління – як правило, прихований (латентний), що є невід'ємною характеристикою сучасних неототалітарних форм державного (політичного) режиму [3, с. 49].

На нашу думку, практична реалізація зіткнення цивілізаційних інтересів має й зворотну сторону. Можливо, мова йде про нове життя таких, що вже стали класичними форм клієнтської державності, як: *асоційована держава, держава-сателіт, маріонеткова держава, неоколонія та протекторат*. Зазначимо, що специфіка офіційної політико-правової культури унеможлиблює застосування подібних термінів до сучасних держав, але маніпулятивний характер термінології сьогодні став невід'ємною частиною впливу на масову свідомість. Підтвердженням цієї тези виступає оформлення квазідержавних утворень з різним ступенем суверенності. Відповідно до проведеної автором класифікації, державу, яка знаходиться під зовнішнім управлінням можна віднести до квазідержавних утворень, за умов достатнього ступеня зовнішнього контролю, його ефективності та масштабності [4, с. 110–116].

Разом з тим реалізація теорії багаторівневого зовнішнього управління, яка, на думку С. Лавенекса та Ф. Шіммельфеніга, має три напрями (типи): ієрархію, мережеве управління та ринок, можлива й за умов збереження формальних ознак суверенітету [5]. На нашу думку, варто акцентувати увагу на ознаках зовнішнього управління, що визначають його сутність, які слушно розглянути відповідно до основних сфер його прояву та впливу, а це: політична сфера, організаційна сфера, фінансово-економічна сфера, соціально-ідеологічна та інформаційна сфера.

Політична сфера:

1. Втручання у внутрішні справи держави, шляхом прямого диктату або непрямого впливу з метою спрямування її дій у власних інтересах.

2. Контроль за зовнішньою та внутрішньою політикою держави.

3. Використання населення та території держави для проведення експериментальних управлінських моделей політичних реформ.

Організаційна сфера:

1. Оформлення зовнішнього втручання у внутрішні справи держави ініціативою владних «місцевих еліт».

2. Чіткий розподіл місцевих елітарних кіл на «своїх», які залучені до зовнішнього управління та «чужих», які йому протистоять, або намагаються протистояти.

3. Лобіювання кадрових призначень на керівні посади в центральних державних органах, державних підприємствах та державних установах.

4. Неофіційна підтримка діяльності радикально-налаштованих організацій, їх використання в якості груп тиску на опозиційні політичні організації та громадські рухи.

5. Організація нелегальної паралельної підзвітності в якості елемента зовнішнього контролю над державними чиновниками центрального апарату.

6. Залучення на керівні посади в державних організаціях громадян інших держав, які належать до «агентів впливу».

7. Проведення «агентами впливу» нарад та консультацій з державними чиновниками та представниками місцевого самоврядування.

Фінансово-економічна сфера:

1. Формування фінансової залежності держави від наддержавних фінансових організацій та фондів.

2. Фінансування та грантове забезпечення бажаних напрямів діяльності.

3. Створення можливостей для додаткового фінансування лояльних державних чиновників з центрального апарату.

4. Використання населення та території держави для випробування сумнівних фінансово-економічних проектів.

5. Утворення наглядових рад з іноземними представниками «агентами впливу» для керівництва державними підприємствами та установами.

Соціально-ідеологічна та інформаційна сфера:

1. Ігнорування прагнень більшості населення держави на користь власних інтересів та інтересів «своїх» еліт.

2. Коригування ідеологічних засад розвитку держави і суспільства, які позбавляються незручної для кураторів історичної правди.

3. Запобігання будь яким проявам консолідації суспільства керованої держави з потенційними супротивниками кураторів зовнішнього управління.

4. Втручання у освітню, мовну та релігійну політику, з метою зміцнення власного керованого впливу та протидії його наявності боку інших сторонніх суб'єктів.

5. Сприяння сублімації соціальної напруги на пошук зовнішнього та внутрішнього ворога.

6. Оформлення системи неофіційної цензури, яка при формальному проголошенні відданості принципам свободи слова та друку, діє через контроль з боку недержавних суб'єктів за сторінками в соціальних мережах, відеохостінгами, та іншими засобами масової інформації.

7. Інформаційно-психологічний вплив на суспільну свідомість, спрямований на дезінформацію, приховання важливої інформації, а в кінцевому варіанті – кардинальну її трансформацію [6, с. 163–164].

Підсумовуючи вищенаведене, можна зазначити, що майбутнє сучасних суверенних держав постає принаймні у двох песимістичних варіантах.

Перший: глобальна транснаціональна фінансова олігархія, остаточно звільнившись від державних обмежень, реалізує політику демонтажу реального суверенітету сучасних держав, залишаючи від них необхідні їй елементи: зовнішню атрибутику, фіскальні функції, апарат управління та примусу.

Другий: в епоху глобалізації національні держави втрачають частину свого суверенітету, й реальним стає суперництво цивілізаційних груп. В умовах неоліберальних трансформаційних процесів, воно може призвести, а подекуди вже й призводить, до посилення тиску з боку наддержав, які в боротьбі за світове лідерство, прагнуть утворити геополітичні сфери впливу, примушуючи інші держави, які вони включають у сферу своїх інтересів, «з власної волі» віддавати частину своїх прав і повноважень, за умов надання їм підтримки.

---

1. Грінюк Н.В. Поняття суверенітету у сучасному міжнародному праві. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Випуск 559. Правознавство. С. 58–61.

2. Горелов А.А., Бронников И.А. Глобальный неокOLONIALИзм и проблема суверенитета. *Власть*. 2015 № 2. С. 44–50.

3. Талдикін О.В. Сучасні недемократичні форми державного (політичного) режиму. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. №1. С. 44–51.

4. Талдикін О.В. Поняття та класифікація квазідержав. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С.110–116.

5. Lavenex S., Schimmelfennig F. EU Rules beyond EU Borders: Theorizing External Governance in European Politics. *Journal of European Public Policy*, 2009, vol. 16, № 6, p. 797–800.

6. Taldykin O. V. External governance of the state in the context of sovereignty problem. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лют. 2021 р.)*. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021.С. 161-164.

Тетяна СЕРГІЄНКО

доцент кафедри міжнародних відносин,
кандидат політичних наук, доцент

Владислава ЧОРНА

студентка ННІ права та інноваційної
освіти Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІМІДЖ УКРАЇНИ ЯК ВИРІШАЛЬНИЙ ЧИННИК РОЗБУДОВИ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ

У світлі міжнародних відносин на статус країни впливає ряд чинників – політичних, економічних, ідеологічних, які вибудовуються між державами або групами національних держав, а також створеними світовими організаціями, у процесі діяльності та взаємодії яких складається певний світовий порядок. Імідж держави в контексті зазначеного відіграє важливу роль, адже формується на основі сукупності комплексних характеристик, що, зі свого боку, формуються на основі демографічних, політичних чи економічних чинників, що перебувають у постійному взаємозв'язку, в результаті чого й визначається той чи інший рівень соціально-економічного, політичного розвитку.

Для кожної держави нині постало завдання створити позитивний імідж, адже це запорука розвитку міжнародної політики, що в цілому відбивається на реалізації політичного курсу у сфері національних інтересів та досягненні зовнішньополітичних цілей [4, с. 46]. Суть іміджу держави полягає у створенні певної атмосфери підтримки світовою спільнотою її окремих дій на міжнародній арені. Зауважимо, що перед тим як дослідити особливості впливу певних міжнародних чинників на утвердження іміджу України та його відбитку на зовнішню політику в цілому, імідж України на міжнародній арені – складна правова категорія, тому, для його аналізу необхідно проаналізувати певні чинники, що впливають на його формування [1, с. 156].

Перш за все необхідно виокремити внутрішні чинники, що впливають на формування іміджу України. До внутрішніх чинників належать такі аспекти, як рівень добробуту населення, механізм дотримання конституційних прав та свобод громадян, рівень корупції та злочинності у суспільстві, а також соціальне самопочуття. Окрім цього, науковці, виокремлюють ряд зовнішніх чинників, що опосередковано впливають на імідж України: політичний курс України у сфері зовнішньої політики, національні інтереси та пріоритети, а також членство громадян в міжнародних організаціях.

Також важливим фактором утвердження іміджу України є висвітлення важливих подій у засобах масової інформації, які можуть надавати позитивне

забарвлення досягненням і не розповсюджувати інформацію про внутрішні проблеми [5, с. 66]. Однак, за умов розвитку ЗМІ неможливо приховати важливі дані про певні події та проблеми, що існують у суспільстві. Зовнішні чинники вважаються основними важелями, що впливають на рівень та якість політичного іміджу держави. На сьогодні політологи зауважують, що в Україні досить невизначений політичний імідж. Внаслідок невизначеного рівня іміджу Україна втрачає певні дивіденди в політичному просторі, а також у питанні національної безпеки та демократичних перетворень [6, с. 340].

Деякі науковці взагалі вважають, що в Україні наразі «розмитий» політичний імідж. Саме «розмитий» імідж України негативно впливає на інформаційне суспільство та потенціал у питаннях співпраці високорозвинених країн саме з Україною.

Репутація України після значного зниження показників 2018 року (-2,9 бала) демонструє повільне зростання (+0,6 бала). Разом із тим країна досі займає нижні позиції в рейтингу, 2019 року розмістившись на 64-му з 73-х місць. Окремо експерти відзначають розрив між оцінкою привабливого навколишнього середовища та двома іншими драйверами репутації – розвиненою економікою та ефективним управлінням. Особливо низьким є рівень останнього.

В 2016 році з метою створення позитивного іміджу України та утвердження певних політичних курсів держави було затверджено Концепцію популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі. Зазначена Концепція стала невід'ємною частиною розробки зовнішньої політики та національної безпеки України [2].

Положення Конвенції покликані визначати ефективний механізм взаємодії держави зі світовою спільнотою з приводу актуальних подій, які відбуваються як на теренах України, так і поза її межами. Нині наявна у світовому інформаційному просторі інформація не є об'єктивною та актуальною, а тому, негативно впливає на імідж України на політичній арені. В результаті зазначеного можна дійти висновку, що іноземці, а також представники української діаспори можуть отримати відомості про певні події, що відбуваються безпосередньо в Україні в недостатньому обсязі, або ж взагалі у викривленому вигляді. Наслідком проблем у інформаційному середовищі є формування негативного іміджу України, який може позначатися на всіх сферах держави.

Також однією з прогалин, що стосується формування позитивного іміджу України на міжнародній арені, є відсутність узгодженої державної політики, яка була б орієнтована на підтримку національних інтересів України у світовій спільноті [7, с. 26]. Наголосимо на тому, що ситуація зі збройною агресією Російської Федерації проти України гостро акцентувала увагу на тому, що є необхідність розробити необхідність налагодження міжнародних зв'язків та способів взаємодії з іншими суб'єктами міжнародних відносин. Також критичним є той факт, що в Україні відсутні

ЗМІ, які б об'єктивно висвітлювали інформацію щодо України в міжнародній спільноті та транслювали б правдиву інформацію без будь-яких викривлень. В період з 2014 по 2017 рік в Україні існував телеканал UkraineToday, доступ до якого отримували через супутникове телебачення або ж мережу Інтернет, однак згодом телеканал призупинив свою діяльність. Аналізуючи напружену ситуацію між Україною та Російською Федерацією, на нашу думку, необхідно застосовувати інтернет-ресурси та інші види цифрових шляхів поширення правдивої та достовірної інформації про Україну на міжнародному рівні, необхідно поширювати правдиву інформацію серед країн СНД [1, с. 158].

Щодо зазначеного, то певні напрями розвитку взаємодії України та її популяризація на міжнародній арені сприятимуть формуванню позитивного іміджу України серед світової спільноти. Політичний курс України у сфері іміджовості має відобразитися в національному напрямі державної діяльності, оскільки саме це є невід'ємною частиною формування іміджу держави як демократичної країни, де саме людина та її життя, здоров'я, честь і гідність визнається найвищою цінністю [3].

Україна перебуває у нелегкому становищі у сфері міжнародної політики, зміна цього становища залежить від обраної концепції щодо розвитку взаємодії України з міжнародною спільнотою. Будучи вразливими до численних проблем, не маючи союзників та довгострокової стратегії щодо найбільш нагальних проблем безпеки, Україна де-факто реалізує та, швидше за все, продовжить спеціальну зовнішню політику. З метою покращення іміджу України необхідно посилити співробітництво з країнами ЄС, сприяти реалізації конституційних прав та свобод людини, сприяти розвитку міжнародної стабільності та безпеки на основі договірного характеру.

---

1. Іщенко М., П'єцух О. Імідж України в контексті глобальних трансформаційних процесів. *Політичний менеджмент*. 2008. №4. С. 154 – 162.

2. Концепція популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі, схваленої Урядом від 11.10.2016 р. № 739-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/739-2016-%25D1%2580#n8>.

3. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 № 383-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383-2017-%D1%80>.

4. Сергієнко Т. І., Скоркіна А. О. Особливості формування позитивного іміджу політичного лідера в сучасних умовах. *Гілея: науковий вісник*. К.: «Видавництво «Гілея», 2021. Вип. 161 (№ 3-4). Ч. 3. Політичні науки. С.46-50.

5. Сергієнко Т. І., Мороховський В.О. Вплив засобів масової інформації на створення образу політичного лідера сучасності. *Гілея: науковий вісник*. К.: «Видавництво «Гілея», 2021. Вип. 162 (№ 5). Ч. 3. Політичні науки. С. 65-68.

6. Чумак О. Імідж України як один із чинників впливу на міжнародно-правові відносини. *Міжнародне право*. 2020. №3. С. 339-343.

7. Rybalchenko L., Ryzhkov E., Ohrimenco S. Modeling economic component of national security. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 1 (1), 2021. С. 25-36.

Ірина ТИЩЕНКОВА

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

В умовах сучасного глобалізованого суспільства дослідження проблематики міграції у різних її проявах і формах є, без сумніву, актуальним. Європа стає все більш привабливим напрямом для нових і нових мігрантів, й питання полягає не стільки в тому, як зупинити переміщення великих людських потоків, – це неможливо, а в тому, як розумно і з користю для приймаючих держав використати значний потенціал міграції.

Питання міграції є предметом досліджень і таких вітчизняних науковців, як: А. Сухоруков, В. Козик, С. Мельник, С. Фомін, В. Тарасевич, Л. Шевченко, О. Гриценко, Т. Камінська, С. Макуха, Р. Кулик, О. Малиновська та ін. [1]. Кожен із науковців зробив свій внесок у дослідження міграційної проблематики, водночас нові світові і національні тенденції знову активізують окремі її аспекти. Адже головні питання, пов'язані з міграцією, залишаються невирішеними: на Близькому Сході, як і раніше, панує політичний хаос, який призвів до масового притоку мігрантів в Європу; міграція, спричинена економічними причинами, зокрема з країн Африки, триває й досі. Що стосується розбіжностей між європейськими країнами, то вони лише посилилися через зростання внутрішньополітичної напруги і стурбованості населення щодо загрози національній безпеці з боку міграції. Замість того, щоб обговорити довготривалу програму подолання існуючих проблем, європейські лідери обмежуються лише заходами короткострокового характеру.

Кількісні характеристики є так само важливі для аналізу міграції. Вони використовуються в статистичному аналізі, у розрахунку демографічних показників, в аналізі абсорбуючого потенціалу інфраструктури приймаючого суспільства. Міграції, пов'язані з вимушеним цілепокладанням, поділяються на міграції біженців і вимушених переселенців (переміщених осіб). Для виділення цих категорій використовується правовий підхід, оскільки у тематичній позиції принципові відмінності встановити практично неможливо. Самі дослідники говорять про «плаваючий» поділ на біженців і переселенців. У деяких правових документах це пов'язано з категорією громадянства. Проте в законодавчій базі різних країн закони про біженців та вимушених переселенців актуалізують даний тип міграції. У сучасних наукових роботах все частіше зустрічаються спроби розділити ці два види міграції, але поки однозначної дослідницької позиції немає. Міграції примусові поділяють на насильницькі і репресивні. В обох випадках

мігрантами індивіди стають не з власної волі, а в силу певних адміністративних рішень. Це, як правило, зумовлене дискримінацією за етнічною, релігійною, класовою, а іноді гендерною ознакою.

Як зазначають фахівці, примусова міграція не завжди передбачає застосування механізму державного примусу. «Примусити» до міграції може і певна політика, яка створює нестерпні умови для життя певної соціальної групи в межах тієї чи іншої території. Примусовими міграціями можна називати переміщення значних мас людей, що виїжджають у зв'язку із прямим або опосередкованим впливом держави. Перший тип визначається як депортація, другий – як добровільно-вимушена міграція. Її принципова відмінність полягає в тому, що держава «впливає» на обставини і фактори індивідуального прийняття рішення про переселення. Тип міграції, до якого застосовується термін «депортація», так само пов'язується із репресивною міграцією. Репресивні міграції є наслідком пануючого в державі тоталітарного або авторитарного режиму, механізми якого передбачають використання репресій як способу формування нормативної поведінки особистості у цьому суспільстві. Крім того, репресивні типи міграції безпосередньо пов'язані із потребами економіки держави. Переселення великої кількості населення з одного регіону в інший може стимулювати економічний розвиток приймаючої території за мінімальних фінансових витрат.

Важливим критерієм типологізації міграції є критерій адміністративних кордонів. Залежно від цього міграції поділяються на внутрішні і зовнішні. Внутрішні відповідно групуються у внутрішньо регіональні та міжрегіональні. Зовнішні ж орієнтуються на «вхід» і «вихід»: еміграція і імміграція. У межах зовнішніх міграцій виділяють транзитні (з подвійним перетином державного кордону) і прикордонні (т.зв. фрондерські, що відображають глибину проникнення на внутрішні території – наскільки далеко від адміністративного кордону). Ця типологія, на думку авторів, стає актуальною для аналізу поняття національних держав, коли питання територіальних розмежувань носить практичний характер.

Таким чином, на міграцію, її масштаби і практику правового забезпечення суттєво впливає ціла низка зовнішніх чинників, зокрема таких, як: міграційна політика держав, національна специфіка нормативного регулювання, зумовлена такими факторами, як конфлікти, загрози фізичному здоров'ю, дискримінаційні тенденції тощо. Однак у сучасному суспільстві можна виділити ще один фактор збільшення міграційних потоків – це інформація та її доступність. Розглядаючи проблему загострення міграційної кризи, варто зауважити, що на даний момент вона тісно пов'язана з процесами глобалізації і трансформації національних держав, економічним дисбалансом їх розвитку.

---

1. Шевченко Л., О. Гриценко, Т. Камінська. Безпека людського розвитку: економіко-теоритичний аналіз / за ред. Л. С. Шевченко. Х. : Право, 2010. – 448 с.

2. Benton M., Embiricon A. Doing More with Less: A New Toolkit for Integration Policy, MPI, REPORTS, JANUARY 2019.

Галина ТОПОЛЬНИЦЬКА

старший викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
кандидат психологічних наук, доцент

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
У КУРСАНТІВ-ПРИКОРДОННИКІВ**

Враховуючи суспільно-політичну обстановку в державі, на сьогоднішній день є актуальним створення системної та цілеспрямованої діяльності освітніх закладів щодо формування у молодого покоління ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

На долю сучасного молодого покоління випала історична місія – відстоювання незалежності, демократичних прав і свобод, збройний захист кордонів незалежної України, яка має посісти гідне місце серед цивілізованих держав світу. У зв'язку з цим нині значною мірою зросла відповідальність науково-педагогічного складу Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького за рівень героїко-патріотичного виховання курсантів, студентів, слухачів.

Розвиток Державної прикордонної служби України, ускладнення ситуації, що склалась на Сході України визначають усе більш високі вимоги до професійної діяльності офіцерів-прикордонників. Однією з проблем успішного виконання ними своїх службових обов'язків є формування у курсантів-прикордонників високої культури міжособистісних взаємовідносин. Звідси і виникає нагальність потреби у всебічному вивченні та впровадженні основ організації морально-психологічного забезпечення у державній системі військової освіти.

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення. Якість виконання службових обов'язків та результати діяльності офіцерів-прикордонників безпосередньо позначаються на національній безпеці держави, українського суспільства, забезпечення законних інтересів громадян, що перетинають державний кордон. Справжня моральна культура прикордонника ґрунтується на глибокій ідейній переконаності, любові до Батьківщини, службовому обов'язку, громадській відповідальності та морально-етичних знаннях.

Національно-патріотичне виховання сучасної української молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади,

громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини.

Одним із найважливіших завдань теорії і практики в Національній академії Державної прикордонної служби України ім. Б.Хмельницького є патріотичне виховання. Важливим чинником у національно-патріотичному вихованні є формування патріотичної самосвідомості, яка проявляється у ставленні особистості до своєї нації, зацікавленні і повазі до історії українського народу, його традицій та звичаїв, шанобливому ставленні до національної спадщини народу, прагненні примножити його славу історію та традиції [1].

Системоутворюючі поняття “нація”, “національна культура”, “національна духовність”, “національна ідея” багато в чому визначають сутність, зміст завдання, мету, форми і методи навчання та виховання [3].

Одним із важливих шляхів реалізації концепції національно-патріотичного виховання курсантів-прикордонників є формування в них науково-теоретичних і методичних засад:

- здійснення заходів щодо розширення фактографічної бази історичних подій, публікація розсекречених архівних документів, видання історичної науково-популярної літератури, довідкових матеріалів про здобутки України за роки незалежності, книг національно-патріотичної спрямованості;

- збагачення естетичного досвіду шляхом продовження національно-культурних традицій регіону, міста, відомства;

- розроблення та впровадження програм національно-патріотичного виховання молоді в закладах освіти;

- проведення наукових конференцій, семінарів з проблем національно-патріотичного виховання молоді;

- систематичне відвідування пам'яток історії та фортифікаційної архітектури України;

- підвищення професійної кваліфікації науково-педагогічних кадрів.

Творчо відроджуючи вітчизняні виховні традиції, викладачі повинні успішно використовувати ідеї, принципи, засоби козацької педагогіки з метою поліпшення героїко-патріотичного виховання, формування високої шляхетності, політичної культури, сили волі і сили духу, відчуття володаря становища, усвідомлення прав і обов'язків перед Батьківщиною, відповідальності перед рідним народом [2]. Традиції українського козацтва пробуджуватимуть любов до героїчного, переконуватимуть у тому, що за будь-яких історичних часів в житті завжди є місце для подвигів, вірного служіння українському народу.

Важливе місце у змісті патріотичного виховання посідає формування культури міжетнічного та міжнаціонального спілкування. Високий рівень культури міжетнічних і міжнаціональних відносин передбачає рівність і співробітництво всіх народів, їх гармонію, орієнтує людину і суспільство на злагоду, взаємодію, взаємодопомогу, партнерство, діалог та толерантність [4].

Одними із найважливіших завдань формування національної самосвідомості курсантів-прикордонників є: сприяння розвитку політичної культури, почуття патріотизму, етнонаціональної свідомості, застосування історичних знань для аналізу процесів і явищ життя суспільства, знання досвіду уроків минулого та використання історичних надбань у практичній діяльності майбутнього офіцера-прикордонника.

1. Васянович Г. П. Мета, завдання та принципи патріотичного виховання студентської молоді. Вибрані твори: збірник наукових праць в 5-ти т. Львів: Сполом, 2010. С. 424–431.

2. Головінський І. Національна свідомість як рушійна сила державотворення. Психологічна інтерпретація. К., 2004. – 234 с.

3. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. *Рідна школа*. 2001. № 2. 148 с.

4. Калакура Я. Історична пам'ять як чинник самоідентифікації українців. *Українознавство*. 2004. Ч.3–4. С. 206–210.

Анатолій ЧЕРНЕНКО

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ГІПНОЗУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КОНТЕКСТІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Протягом багатьох років серед вчених та практиків триває дискусія про можливість застосування гіпнозу під час проведення вербальних слідчих (розшукових) дій (далі – слідчих дій) у кримінальному процесі. Причому у цій дискусії з'явилося не дві, а три сторони, що само по собі є нетрадиційним, як і сам гіпноз. Пояснимо. Є сторона, яка відстоює думку про можливість проведення слідчих дій з використанням гіпнозу, це перша сторона. Друга сторона висловлює думку про повну заборону використання гіпнозу у слідчих діях. Третя сторона відстоює думку про можливість використання гіпнозу, але не під час проведення слідчих дій, а у ході оперативно-розшукових заходів і у випадках, коли будуть використані всі традиційні методи розслідування і останні були нерезультативними. Також варто зазначити, що всі сторони у своїх доводах є доволі переконливими. Важливою обставиною при вирішенні названої проблеми є те, що вона суттєво впливає на права учасників кримінального провадження. Саме такі обставини та не вирішення цієї важливої для кримінального процесу проблеми на протязі тривалого часу й обумовлюють актуальність обраної

нами теми.

Почнемо з противників запровадження гіпнозу під час проведення слідчих дій.

Попереджають про небезпеку використання гіпнозу у правоохоронній діяльності В. Коновалова, Ю. Шепітько та М. Панов, обґрунтовуючи це тим, що правоохоронцям, в принципі, варто заборонити застосування у практичній діяльності прийомів, які передбачають вплив на психіку людини за допомогою екстрасенсорики, гіпнозу тощо. О. Вакулик, О. Ларін та О. Ратінов вважають, що під час сеансу гіпнозу людина повністю позбавлена можливості усвідомлювати дії, які застосовують відносно неї, їх оцінювати і перешкоджати їм, тому гіпноз є порушенням конституційних прав людини на особисту недоторканність, навіть якщо він застосовується до особи, яка дала особисту згоду на його застосування. О. Крюкова зазначає, що необхідно рішуче відхилити можливість застосування гіпнозу у процесі розслідування. Загалом, прибічниками цієї точки зору робляться посилення на те, що однією з вимог проведення допиту в кримінальному процесі є здатність допитуваного завжди мати вибір власної лінії поведінки [1, с. 143].

Правомірність застосування гіпнозу як одного із засобів встановлення істини при розслідуванні кримінального правопорушення та відомостей, отриманих в результаті його застосування, бентежить тим, що гіпноз, який цілком базується на навіюванні, є «вторгненням» гіпнотизера в людську свідомість та активним впливом на неї. Виходячи з того, що вплив є обов'язковою умовою спілкування як взаємодії, у слідчій практиці постає питання про застосування його у рамках положень закону [1, с. 144].

В. Савченко та І. Королишин зазначають: «Точку зору В. Весельського, В. Кузьмічова, В. Мацишина, А. Старушкевича можна висловити так: «Людина не може бути об'єктом будь-якого насилля, в тому числі і психічного. Вважаємо, що використання в практиці отримання інформації від людей гіпнотичного навіювання є передчасним». Або ще: «...не може бути рекомендований (гіпноз) в силу того, що є засобом впливу на волю допитуваного, засобами, що обмежують або виключають його можливості і здібності на свій захист». Іншими словами, саме тому, що в гіпнотичному стані людина безпорадна, не може контролювати ситуацію і захищати себе, гіпноз не може використовуватися у кримінальному судочинстві» [2, с. 275].

А. Севастьянова, З. Пшенічнова цитують норми Конституції України: «Виявлення доброї волі особи закріплено у ст. 28 Конституції України, де зазначено, що «жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням», ця ідея повинна відбиватися у кожному можливому засобі отримання доказів» [3, с. 313]. А потім продовжують: «Але ж ми можемо стикнутися з низкою проблем, адже ніхто не в змозі стовідсотково стверджувати, що гіпнолог неупереджений щодо кримінального провадження і не примушує особу в цьому стані говорити те, що хоче від нього почути. Важко також перевірити професійність гіпнолога,

глибину його знань» [3, с. 313].

На наш погляд, дещо категоричні, але цілком логічні думки про заборону гіпнозу під час проведення слідчих дій. Проте й полярна думка теж доволі переконлива у можливості його використання.

Так, В. Савченко та І. Королишин зазначають: «...сьогодні, за даними зарубіжної преси, гіпноз, як метод розслідування злочинів, застосовується у США (поліція та ФБР), ФРН, Великобританії, Австралії, Ізраїлі, Канаді відносно очевидців як стимулятор для пригадування подробиць подій і має законодавче підкріплення.

Зарубіжна поліція використовує своїх співробітників в якості спеціалістів-гіпнооператорів, а також надає в якості судових доказів дані, одержані в результаті «слідчого гіпнозу» [2, с. 273–274].

Тут хочеться дещо пояснити. У названих країнах, де допускається застосування гіпнозу у кримінальному провадженні, немає формального визначення доказів, тому буквально копіювання їх досвіду та застосування його у нашій країні є не зовсім коректним. У нас є поняття доказів, визначені їх властивості тощо, тому використання даних, отриманих з використанням гіпнозу по нашому законодавству є недопустимим. Звідси таке обґрунтування вважаємо некоректним.

Є думка, за якою автори пропонують не лише проводити допит із застосуванням гіпнозу у класичному порядку із попередженням особи про його застосування, але й без її попередження про застосування до допитуваного гіпнозу (приховано). На думку авторів, «Якщо ж особа відмовляється від давання показань, які містить у своїй пам'яті, або не дає згоди на проведення допиту із застосуванням класичного гіпнозу, або ж у слідчих органів виникають обґрунтовані сумніви в правдивості наданих особою показань, то в окремих випадках, які мають бути чітко передбачені в законі, її доцільно допитати, використовуючи некласичний гіпноз» [4, с. 231]. При цьому автори вважають, що «П'ятою умовою застосування гіпнозу під час допитування особи є відсутність у неї відповідних медичних протипоказань у вигляді деяких психічних хвороб і відхилень, що має бути встановлено шляхом проведення судово-психіатричної й судово-психологічної експертиз. Ураховуючи цю умову, в особливо складних кримінальних справах за наявності можливості слідчим органам буде доцільно забезпечити проведення зазначених експертиз щодо потерпілого, підозрюваного й головних свідків заздалегідь, щоб потім у будь-який момент бути готовими до проведення допиту цих осіб із застосуванням гіпнозу» [4, с. 230].

Дані висловлювання виглядають не зовсім логічно, а головне – не зрозуміло, як автори ставляться до прав допитуваного. Ще хочеться запитати у авторів: «Чи могли б вони самі давати показання із застосуванням гіпнозу? Чи готові вони себе піддати сеансу прихованого гіпнозу у ході кримінального розслідування?». Проте думка про необхідність проведення у певних випадках судово-психологічної експертизи є небезпідставною. Така думка

висловлювалась й іншими авторами: «Також були пропозиції втілення гіпнопродукційного опитування у кримінальному процесі в якості особливого роду судово-психологічної експертизи» [1, с. 145]. На наш погляд, у разі, коли підозрюваний заявляє, що вчинив суспільно-небезпечне діяння під впливом гіпнозу іншої особи, то у цьому разі, з метою перевірки таких показань, можливо, наступний його допит варто проводити із застосуванням гіпнозу і його варто вважати комплексною судово-психологічною чи судово-психіатричною експертизою з використанням гіпнозу. А точніше, проводити не допит, а таку комплексну судово-психіатричну експертизу, до проведення якої залучати психіатрів і гіпнологів.

Третя сторона дискусії виглядає найбільш поміркованою, на що вчені неодноразово звертали увагу: «Заслуговує уваги точка зору Л. Удалової, яка зазначає, що гіпноз – це не «тваринний магнетизм» і не шарлатанство, а науково обґрунтований медичний метод, широко застосовуваний більше ста років у медицині, психології і психіатрії, а останнім часом – і в криміналістиці як високоефективний спосіб відтворення подій минулого. Вчена підтримує тезу, з якою варто погодитися, про те, що використання гіпнозу можливе тільки в тому разі, коли вичерпані всі інші можливості одержання інформації з інших джерел. Дані, отримані за допомогою гіпнопродукції, споконвічно мають орієнтуючий характер і повинні піддаватися ретельній перевірці в ході подальшого розслідування» [1, с. 144].

На наш погляд, така думка дійсно є поміркованою і певним чином знімає напругу між двома категоричними сторонами даної дискусії. Дійсно, дані, отримані за допомогою гіпнопродукції, мають орієнтуючий характер і можуть бути використані наряду з даними, отриманими під час оперативно-розшукової діяльності чи негласних слідчих (розшукових) дій.

Підбиваючи підсумок, варто констатувати, роботу щодо застосування гіпнозу у кримінальному провадженні необхідно продовжувати і у подальших наукових дослідженнях зосередити увагу на можливості проведення судово-психіатричної експертизи з використанням гіпнозу, розробці її методики тощо.

---

1. Данкевич М.С. Правомірність застосування гіпнозу під час допиту потерпілих і свідків та процесуальне значення відомостей, отриманих за його результатами. *Вісник кримінального судочинства* № 1/2018. С. 140–147. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2018_Dankevuch.pdf

2. Савченко В.А., Королишин І.М. Про допустимість використання гіпнозу при розкритті і розслідуванні злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1 (4), 2014. С. 272–280. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2014/28.pdf

3. Севастьянова А.Ю., Пшенічнова З.І. Проблеми використання доказів, отриманих нетрадиційними способами, у кримінальному провадженні. *Молодий вчений*. № 12 (52) грудень, 2017 р. С. 311–315. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/12/72.pdf>

4. Узунова О.В., Кальонов О.О. Процесуальна модель проведення допиту з використанням гіпнозу на досудовому розслідуванні. *Право і суспільство*. № 3 частина 2 / 2016. С. 227–234. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/3_2016/part_2/41.pdf

Анатолій ЧЕРНЕНКО

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧОГО
НА ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Під час кримінального провадження особливого значення набуває забезпечення в діяльності органів досудового слідства, дізнання і прокуратури такого аспекту принципу верховенства права, як пріоритетність прав людини – адже саме в цій сфері правових відносин допускається їх суттєве обмеження. Відповідно судова діяльність також повинна бути спрямована на захист прав, свобод і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Безсумнівно, що цього можна досягти завдяки об'єктивному, своєчасному та якісному розгляду кримінальних проваджень.

Гарантією реалізації принципу верховенства права може бути закріплення в нормативно-правових актах чітких і конкретних правил та процедур здійснення кримінального провадження. Відсутність таких веде тягне за собою негативні наслідки для всіх зацікавлених учасників кримінального провадження.

У цьому взаємозв'язку останніми роками особливої актуальності набуло питання щодо визначення та закріплення повноважень слідчих на провадження досудового розслідування у відповідних юридичних документах. Аналіз публікацій правників з цього питання вказує на сформованість серед них двох протилежних позицій: перші з них наполягали на тому, що для наділення слідчого повноваженнями на здійснення досудового розслідування достатньо згадки його прізвища в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР) [1], другі (до яких належимо і ми) стверджували, що це повинно здійснюватися у порядку, визначеному ч. 1 ст. 214 та іншими статтями Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [2].

Що ж стало підґрунтям для таких суперечливих позицій правників? На наш погляд, цьому сприяло: 1) відсутність чітких і конкретних положень з даного питання в кримінальному процесуальному законодавстві;

2) неоднозначна судова практика в різних судових інстанціях, які в одних рішеннях допускали право слідчого на проведення досудового розслідування у разі зазначення його прізвища в ЄРДР, а в інших – виключали. При цьому необхідно зазначити, що згадана невизначеність існувала близько дев'яти років: з моменту набрання чинності КПК України 2012 року і до 04 жовтня 2021 року, коли у справі № 724/86/20 (провадження № 51-1353кмо21) своєю постановою Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – Об'єднана палата) поставила остаточну крапку в цьому питанні.

Основою для прийняття такого рішення стали:

– висновок колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 19 травня 2020 року в рішенні у справі № 490/10025/17 (провадження № 51-6116км19), що визначення слідчого чи прокурора не є тим випадком, для якого КПК вимагає обов'язкового ухвалення процесуального рішення у формі постанови. Внесення до ЄРДР відомостей про те, які слідчі здійснюють досудове розслідування, є достатньою підставою вважати їх повноважними на його проведення особами [3];

– необхідність формування єдиної правозастосовчої практики.

Проаналізувавши матеріали кримінального провадження, позиції учасників кримінального провадження, Об'єднана палата дійшла до таких основоположних висновків:

1) витяг з ЄРДР не є процесуальним рішенням, а отже, не породжує правових наслідків щодо визначення групи слідчих, які здійснюватимуть досудове розслідування;

2) процесуальне рішення про визначення групи слідчих, які здійснюватимуть досудове розслідування, визначення старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих, має прийматися у формі, яка повинна відповідати визначеним кримінальним процесуальним законом вимогам до процесуального рішення у формі постанови;

3) таке процесуальне рішення необхідно долучати до матеріалів досудового розслідування для підтвердження наявності повноважень слідчих, які здійснюють досудове розслідування;

4) у разі використання слідчим повноважень з проведення досудового розслідування без винесення процесуального рішення про визначення групи слідчих, до складу якої він входить на підставі такого процесуального рішення, він є неналежним суб'єктом;

5) відсутність такого процесуального рішення в матеріалах кримінального провадження обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані особою, яка не мала права на те законних повноважень [4].

На наш погляд, зазначені вище висновки вказують ще й на таке: 1) врешті-решт остаточно сформувалася єдина безперечна правозастосувальна позиція щодо повноважень слідчого на проведення

досудового розслідування у складі слідчої (слідчої-оперативної) групи; 2) у разі здійснення слідчим досудового розслідування самостійно, без участі інших слідчих, він може його проводити лише за письмовим дорученням керівника органу досудового розслідування, яке обов'язково приєднується до матеріалів кримінального провадження [5].

1. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення (зі змінами, внесеними від 23.11.2021 № 377). Затверджено наказом Генерального прокурора 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 травня 2020 року у справі № 490/10025/17 (провадження № 51-6116км19). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/89621459>.

4. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04 жовтня 2021 року у справі № 724/86/20 (провадження № 51-1353кмо21). URL : <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=100214751&red=100003e831ef1372d70866638f19fad7bfb457&d=5>.

5. Tertyshnik V., Fomenko A. Legal assistance and protection in criminal proceedings: international standards and integrative doctrine. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 1, no. 2, 2021, P. 115-126.

Світлана ШАЛГУНОВА

професор кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ІНШОЇ ОСОБИ З ОСОБИСТИХ НЕПРИЯЗНИХ СТОСУНКІВ

Вбивство, передбачене ст. 115 КК України [1], є найтяжчим злочином проти особи, суспільна небезпечність якого полягає у тому, що заподіянням смерті іншій людині грубо ігнорується її природне, а тому незмінне право на одне із найцінніших благ особи – на життя. Однак, незважаючи на те, що даний склад злочину є досить сталим та давно визначений в кримінальному праві, все одно виникають проблеми з правовою оцінкою умисного вбивства в практиці органів поліції та суду.

Особа-2 обвинувачений за вчинення замаху на умисне вбивство, передбаченого ст. 15 ч. 3, ст.115 ч. 1 КК України [2].

Як було встановлено в ході досудового розслідування, Особа-2 разом зі своїм братом Особа-3 прийшов до приміщення Сулимівського НВК «ЗОШ І-

III ступенів ДНЗ (ясла-садок)», де в цей час учні 6 класу разом зі своїми батьками святкували новорічні свята. У приміщенні їдальні між Особою-2, Особою-3 та присутніми вчителькою і батьками, серед яких був Особа-1, виник словесний конфлікт з приводу відмови пригостити Особу-2 та Особу-3 спиртними напоями, яких на столі не було, та проханням до них з боку вчительки залишити приміщення навчального закладу. Під час цього конфлікту між Особою-2 та Особою-1 розпочалась штовханина, в ході якої у Особа-2 з мотивів образи на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин і він дістав з кишені складний ніж, яким наніс один удар лезом ножа у ліву частину грудної клітини Особи-1, заподіявши ножове проникаюче поранення та один удар в тім'яну ділянку голови праворуч, спричинивши потерпілому тілесні ушкодження у вигляді рубаної рани, що відносяться до тяжких тілесних ушкоджень.

За висновком судово-медичного експерта у Особи-1 виявлено тілесні ушкодження у вигляді: ножового проникаючого поранення грудної клітки, лівобічного гемотораксу, тілесне ушкодження у вигляді рубаної рани тім'яної ділянки праворуч відноситься до легких тілесних ушкоджень, які такі, що спричинили короточасний розлад здоров'я, тривалістю понад 6 діб, але не більше, як три тижні (21 день).

За своїм характером вказані в медичній документації тілесні ушкодження відносяться до тяжких тілесних ушкоджень, як небезпечних для життя, згідно п. 2.1.3 «й» «Правил судово-медичного визначення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень», затверджених МОЗ України від 17.01.1995 р. № 6 [3].

Висновок судового експерта за результатами проведення експертизи холодної зброї, згідно з яким наданий на експертизу предмет – ніж до холодної зброї не відноситься.

За висновком судово-психіатричного експерта та психолога Особа-2 під час скоєння інкримінованих йому дій перебував в стані алкогольного сп'яніння, і міг усвідомлювати свої дії та керувати ними. Крім того, Особи-2 притаманні такі індивідуально-психологічні особливості, як емоційно-вольова нестійкість, схильність до самозаведення, егоцентризм, демонстративність, зниження вольового контролю та переваження емоційної логіки в мотивації поведінки, які знайшли своє відображення в його поведінці в досліджуваній ситуації, але впливу на його здатність правильно сприймати, запам'ятовувати та відтворювати обставини, які досліджуються в кримінальному провадженні, вони не здійснили. Також йому не притаманна схильність до фантазування, але притаманні такі індивідуально-психологічні особливості як вигадливість та нещирість у самоподанні. На диспансерному обліку в наркологічному та психіатричному кабінетах не перебуває, під час вчинення злочину перебував в стані алкогольного сп'яніння.

Однак, кваліфікація дій Особи-2, яка дана органом досудового слідства за ч. 3 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України [1], не знайшла свого підтвердження в ході розгляду даної справи судом. Під час судового провадження було

встановлено, що діяння, у вчиненні якого обвинувачується Особа-2, мало місце та містить склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК України [1].

Суд змінив кваліфікацію діяння Особи-2, виходячи з такого:

1) із фактичних обставин даного кримінального провадження встановлено, що обвинувачений Особа-2, усвідомлюючи суспільну небезпеку своїх дій, наніс один удар лезом ножа, у ліву частину грудної клітини Особи-1, заподіявши ножове проникаюче поранення та один удар в тім'яну ділянку праворуч, спричинивши потерпілому тілесні ушкодження у вигляді рубаної рани, спричинивши тим самим тяжкі тілесні ушкодження;

2) наносячи удар ножем, обвинувачений Особа-2 достеменно усвідомлював суспільно небезпечний характер своїх дій (що особисто підтвердив у своїх показаннях) і передбачав, що внаслідок такої його поведінки буде заподіяно шкоду здоров'ю потерпілого. Водночас, наносячи удари, він не конкретизував у своїй свідомості, яку ж саме шкоду здоров'ю (тяжкість тілесних ушкоджень) буде фактично заподіяно ним потерпілому.

Тобто, суд вважає, що в даному випадку обвинувачений Особа-2 діяв із невизначеним (неконкретизованим) умислом, за якого особа хоча і бажає спричинити або свідомо припускає спричинення шкоди здоров'ю потерпілого, але при цьому не конкретизує точними межами у своїй свідомості тяжкість цієї шкоди.

За цих обставин Особа-2 має відповідати за той результат (шкоду), який фактично було спричинено, – умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.

3) обвинувачений Особа-2 змінював в ході судового розгляду свої показання, зазначаючи, що Особа-1 бив його палицею, а він, захищаючись, дістав ніж і наніс удар потерпілому. Пізніше Особа-2 пояснював суду, що його бив натовп, і Особа-1 просто був перший, хто потрапив під удар ножа, який він носив із собою з метою самозахисту та дістав з цією ж метою. Згодом обвинувачений показав суду, що ніж був у Особи-1, а він забрав його у нього та спричинив йому тілесне ушкодження цим ножом.

За таких обставин суд вважає, що поєднання обставин, обстановки та умов, за яких було вчинено дане кримінальне правопорушення (злочин), виключає кваліфікацію умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони, а змінені показання обвинуваченого суд розцінює, як обраний спосіб захисту від обвинувачення з метою уникнення відповідальності за вчиненні дії, зважаючи на те, що вони є суперечливими та такими, що не відповідають встановленим обставинам справи, спростовуються наступними доказами.

4) з висновків експертів вбачається, що тяжкість тілесних ушкоджень, спричинених Особою-2 потерпілому, їх локалізація та механізм спричинення, а саме: тілесні ушкодження відносяться до тяжких тілесних ушкоджень, тілесне ушкодження спричинено від однієї механічної дії предмету, який володіє колючо-ріжучими властивостями, механізм утворення тілесних ушкодження у Особи-1 не суперечать механізму, на який вказує він під час проведення

слідчого експерименту; механізм утворення тілесних ушкоджень у Особи-1 не суперечить механізму, на який вказує він під час проведення слідчого експерименту; механізм утворення тілесних ушкоджень у Особи-1 не суперечить механізму, на який вказує підозрюваний Особа-2 під час проведення слідчого експерименту, відповідають встановленим судом обставинам.

5) з висновку судово-психіатричного експерта вбачається, що Особа-2 під час скоєння інкримінованих йому дій страждав та страждає на момент проведення експертизи на розлади особистості по емоційно нестійкому типу (психопатію), під час скоєння інкримінованих йому дій міг та може на момент проведення експертизи усвідомлювати свої дії та керувати ними, під час вчинення кримінального правопорушення Особа-2 в тимчасовому хворобливому розладі психічної діяльності не перебував, а перебував в стані алкогольного сп'яніння.

Факт перебування Особи-2 в стані алкогольного сп'яніння під час вчинення кримінального правопорушення підтверджується протоколом медичного огляду для встановлення фактичного вживання наркотичної речовини та стану сп'яніння.

Таким чином, злочинні дії обвинуваченого Особи-2 суд кваліфікує за ч.1 ст.121 КК України [1], як заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження, тобто тілесного ушкодження, небезпечного для життя у момент заподіяння.

Обставин, що пом'якшують покарання, в ході судового розгляду не встановлено.

Обставинами, що обтяжують покарання, визнано рецидив злочинів (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України) та вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння (п. 13 ст. 67 КК України) [1].

З урахуванням того, що даний злочин вчинено обвинуваченим в період іспитового строку, визначеного вироком Яготинського районного суду Київської області від 29.10.2018, при визначенні остаточного покарання Особі-2 суд обирає принцип часткового приєднання до нового покарання невідбутої частини покарання за попереднім вироком, і призначив остаточне покарання у виді позбавлення волі на строк 7 (сім) років та 1 (один) місяць.

Отже, як видно із аналізу даної справи, при кваліфікації умисного вбивства з особистих неприязних стосунків необхідно враховувати цілу низку обставин, які суттєво впливають на його правову оцінку і на прийняття судом остаточного рішення у справі.

---

1. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 1.01.2022). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <http://rada.gov.ua/>.

2. Вирок Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 05.11.2021 року. Справа № 382/507/19. Номер провадження 1-кп/373/19/21.

3. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. Затверджені Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17.01.1995 р. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26.07.1995 р. за № 255/791. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95#Text>.

Олена ЮШКЕВИЧ

кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний
університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна)

ВПРОВАДЖЕННЯ КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДІТЕЙ, В УКРАЇНІ

Не потрібно занурюватися у судову статистику, спілкуватися із поліцейськими і прокурорами, достатньо подивитися новини, щоб констатувати, що діти на сьогодні є постійними суб'єктами вчинення правопорушень (адміністративних, кримінальних). Причини дитячої злочинності різноманітні: від безвиході до безглузвих витівок.

В Україні діє чітко налагоджений механізм системи юстиції щодо дітей (ювенальна юстиція). Основні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність органів ювенальна юстиції, загалом узгоджені між собою. У судовій практиці постійно наголошується на тому, що при розгляді справ за участю неповнолітніх суди повинні дотримуватись визначених законом строків розгляду таких справ, кожен із уповноважених суб'єктів, учасників провадження мають неухильно виконувати законодавчі вимоги щодо дотримання порядку, умов та підстав притягнення неповнолітніх до юридичної відповідальності.

Заслугове на увагу законопроект «Про юстицію, дружню до дитини» від 03.06.2021 р. № 5617 [1], що був поданий Кабінетом Міністрів України як суб'єктом законодавчої ініціативи. Цей законопроект розроблено з метою посилення захисту прав і ресоціалізацію неповнолітніх, що вчинили кримінальні правопорушення. Законопроект має на меті створення умов для організації та ефективного функціонування юстиції, дружньої до дитини, що відповідає вимогам Конвенції про права дитини та іншим міжнародним стандартам щодо прав дитини і є законодавчою основою для забезпечення запобігання правопорушенням у дитячому середовищі, належного поводження з дітьми у контакті з законом та їх соціальної реабілітації, запобігання вторинній віктимізації дітей, які є потерпілими або свідками [2].

Але варто наголосити, що досі в Кодексі України про адміністративні правопорушення [3] та Кримінальному процесуальному кодексі України [4] положення щодо притягнення дітей до відповідальності зовсім не є для них дружними, а навпаки – зрівнюють дорослих та дітей за умовами поводження та ставлення у місцях тимчасового чи постійного перебування.

Окремо необхідно акцентувати увагу на тому, що впродовж тридцяти років з дня незалежності України не було жодної спроби по впровадженню

ювенальної юстиції із створенням спеціалізованих судів для неповнолітніх. Яскравим прикладом є Польща. Судові провадження у справах неповнолітніх в Польщі проводяться сімейним судом, а не кримінальним. Суб'єкти, які взаємодіють з судом у сімейних справах, зокрема: державні установи, громадські установи та органи самоврядування, а також особи, які заслуговують на довіру, – в обсязі своєї діяльності, надають, на вимогу суду у сімейних справах, інформацію, яка необхідна під час провадження для роботи суду. Однією з інституцій, яка допомагає сімейному суду, є Районні центри сімейної допомоги (соціальні працівники зобов'язані надавати всіляку допомогу – психологічну, соціальну, фінансову тощо, щоб дитина не потрапляла в піклувальні установи). Центри допомагають також в кризових ситуаціях, проводять інтерв'ю, співпрацюючи з сімейними кураторами [5].

Таким чином видно, що механізм ювенальної юстиції потребує вдосконалення. Одним із джерел такого вдосконалення є акти міжнародного прав. Зокрема, Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей [6].

Хоча на міжнародному, європейському та національному рівнях існує низка правових документів, все ще залишаються прогалини як у законодавстві, так і на практиці, а уряди і фахівців, що працюють з дітьми, просять керівництва для забезпечення ефективного здійснення їх стандартів. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, є прямою відповіддю Ради Європи на прохання вироблення конкретних рекомендацій для держав-членів у цій галузі. Таким чином, Комітет міністрів доручив чотирьом органами Ради Європи підготувати керівні принципи про правосуддя, дружнє до дітей (надалі – «керівні принципи»), пропонуючи рішення для надання допомоги державам-членам у створенні судової системи у відповідь на особливі потреби дітей, з метою забезпечення ефективного та адекватного доступу та поводження з дітьми у будь-якій сфері правосуддя: цивільному, адміністративному або кримінальному [6].

Підсумком роботи групи фахівців з питань правосуддя, дружнього до дітей, до складу якої входили судді, адвокати, прокурори, науковці, психологи, співробітники поліції, соціальні працівники, а також представники урядів держав-членів, і тому характеризувалися міждисциплінарним складом, стала розробка п'яти керівних принципів, відповідно до яких має здійснюватися правосуддя, дружнього до дітей:

1) участь – необхідно поважати право всіх дітей на отримання інформації про свої права, на отримання відповідних способів доступу до правосуддя та на консультування, а також право на те, щоб бути почутою під час розглядів, що стосуються або впливають на них (надання належної уваги думці дітей з урахуванням їх зрілості та будь-яких труднощів спілкування, які вони можуть мати для того, щоб зробити цю участь ефективною. Діти повинні вважатися та розглядатися як повні носії прав та повинні мати право здійснювати всі свої права таким чином, що враховується їх здатність

утворювати свої власні погляди, а також обставини справи.

Серед прогалин впровадження зазначеного принципу у вітчизняне правосуддя можна назвати: відсутність закріплення на законодавчому рівні пам'ятки про права та обов'язки дитини у певному провадженні, що написана зрозумілою мовою для дитини; уповноважені особи (поліцейські, прокурори, адвокати) не володіють спеціальними знаннями щодо спілкування із дитиною, отже, їх важко розповісти не законодавчими поняттями про способи доступу до правосуддя, що і як буде відбуватися тощо; дитину взагалі майже не викликають до суду у сімейних справах тощо.

2) Найкращі інтереси дитини – Держави-члени повинні гарантувати ефективне здійснення прав дітей, щоб їх найкращі інтереси мали першочергову увагу у всьому, що стосується або зачіпає їх інтереси. У Законі України «Про охорону дитинства» [7] цей принцип визначено і варто сказати, що уповноважені органи намагаються його дотримуватися.

3) Гідність – до дітей потрібно ставитися з обережністю, чутливістю, справедливістю та повагою під час будь-якої процедури або справи, приділяючи особливу увагу їх особистій ситуації, благополуччю та конкретним потребам, а також з повною повагою їх фізичної та психологічної недоторканності. Таке ставлення повинно бути надане їм, незалежно від того, яким чином вони вступають у контакт з судовим або не судовим розглядом, або іншими заходами, а також незалежно від їх правового статусу та потенціалу під час будь-якої процедури або справи. На жаль, більшість уповноважених суб'єктів ювенальної юстиції порушують цей принцип, вважаючи досі, що дитина – це об'єкт правовідносин, а не повноцінний суб'єкт правовідносин.

4) Захист від дискримінації – права дітей повинні забезпечуватись без жодної дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри або етнічного походження, віку, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, соціально-економічного стану, статусу одного з їх батьків або обох батьків, належності до національних меншин, майнового стану, народження, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності або іншого статусу. Наразі все ж таки існує дискримінація дітей за вище наведеними ознаками, особливо дітей-ромів, дітей з малозабезпечених родин тощо.

5) Верховенство права – елементи належної правової процедури, такі як принципи законності та пропорційності, презумпція невинності, право на справедливий судовий розгляд, право на юридичну допомогу, право на доступ до судів і право на апеляцію, мають бути гарантовані для дітей, так само, як і для дорослих, і не повинні бути зведені до мінімуму або заборонені під приводом кращих інтересів дитини. Це відноситься до всіх судових і позасудових або адміністративних розглядів [6].

Підсумовуючи, варто зазначити, що керівні принципи про правосуддя, дружнє до дітей, розроблені Комітетом міністрів Ради Європи, є

прийнятними і активно впроваджуються в Україні. Існують певні прогалини їх дотримання в системі ювенальної юстиції, але небайдужі фахівці, що працюють із справами захисту дітей, судова практика поступово допомагають це виправляти.

1. Про юстицію, дружню до дитини: Проект закону від 03.06.2021 р. № 5617. URL: <https://bit.ly/3r2v6Li>.

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про юстицію, дружню до дитини». URL: <https://bit.ly/349DnUq>.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України 13.04.2012 від № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

5. Пархоменко П. Аналіз міжнародного досвіду щодо роботи з дітьми, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність. URL: <https://uni.cf/3tY8zRt>.

6. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей : Акт Комітету міністрів Ради Європи від 17.11.2010. <https://rm.coe.int/16804c2188>.

7. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

Галина АВДЄЄВА

кандидат юридичних наук

(НДІ вивчення проблем злочинності

імені академіка В.В. Сташиса

НАПрН України, м. Харків, Україна)

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ З ВИКОРИСТАННЯМ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Відповідно до ст. 6 «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» однією з основних цінностей демократичного суспільства є право на справедливе правосуддя [1]. Це, серед іншого, передбачає існування рівності сторін судового процесу та процесуальну змагальність. Зокрема, в Італії адвокати підозрюваного і потерпілого відповідно до ст. 327-bis КПК Італії мають право навіть проводити власне розслідування, результати якого розглядаються судом як докази. Згідно зі ст. 225 КПК Італії кожна зі сторін має право залучати своїх «технічних консультантів» для проведення експертизи або рецензування експертних висновків [2]. Основним критерієм для обрання такої обізнаної особи є наявність у неї спеціальних знань у певній галузі.

Є очевидним, що гарантувати особі право на справедливий суд можливо лише за умови побудови в Україні ефективної системи експертного забезпечення правосуддя. В умовах змагальності судочинства та активізації функції судової експертизи під час формування доказової бази посилюються вимоги до правової регламентації діяльності державних судово-експертних установ і приватних судових експертів, організаційно-правові засади судово-експертної діяльності в Україні потребують комплексного аналізу й перегляду.

Для забезпечення судочинства результатами дійсно якісного та неупередженого експертного дослідження постійно здійснюються спроби реформувати систему експертного забезпечення правосуддя і оновити законодавство, що регулює судово-експертну діяльність в Україні. Ще у 1992 р. в Україні Верховною Радою затверджена «Концепція судово-правової реформи», у п. 1 розділу V якої задекларовано «створити судову експертизу, як важливу і самостійну інституцію, незалежну від органів попереднього розслідування, діяльність якої повинна регулюватись процесуальним законодавством». Однак через розбіжності поглядів представників різних відомств щодо організаційно-управлянських засад судової експертизи це завдання виконано не було [3, с. 516]. Навпаки, у 1994 р. в Україні був прийнятий закон «Про судову експертизу», який є чинним і на сьогодні.

В основному, спеціальні закони щодо регулювання судово-експертної діяльності існують лише в країнах колишнього СРСР. У Республіці Казахстан спочатку був прийнятий Закон «Про судову експертизу» від 12.11.1997, а згодом – Закон «Про судово-експертну діяльність у Республіці Казахстан» від 10.02.2001, в Азербайджанській Республіці – закон «Про державну судово-експертну діяльність» від 18.11.1999, у Російській Федерації – закон «Про державну судово-експертну діяльність у Російській Федерації» від 31.05.2001, у Литовській Республіці – закон «Про судову експертизу» від 28.10.2002, у Республіці Білорусь – закон «Про державний комітет судових експертиз у Республіці Білорусь» від 15.07.2015. Республіка Молдова спочатку прийняла Закон «Про судову експертизу, науково-технічні та судово-медичні дослідження» від 23.06.2000, а пізніше – закон «Про судову експертизу та статус судового експерта» від 14.04.2016. Судово-експертна діяльність у цих країнах, на відміну від більшості країн з розвиненою економікою, є занадто «зарегульованою» та менш ефективною. Порядок залучення експерта та його відповідальність за порушення ним своїх професійних обов'язків в країнах, які входили до колишнього СРСР, не відповідає юридичним нормам країн-членів Ради Європи.

У країнах-членах Ради Європи, які визнають принцип верховенства права і гарантують основні права людини і свободи для своїх громадян, залучення експерта та оцінка його висновків здійснюється згідно з «Керівними принципами щодо ролі призначених судом експертів у судових процесах держав – членів Ради Європи» [4]. Відповідно до п.п. 33, 34 даного документу суд може залучати будь-якого експерта за наявності у нього

певних спеціальних знань (або досвіду чи практичних навичок) незалежно від того, чи є він державним або приватним та чи зазначений він у Списку експертів. При цьому сторони провадження повинні мати процесуальне право оскаржити призначення певного експерта (п. 60), висловити думку щодо висновку експерта, ставити питання експерту та обґрунтовувати свої аргументи (докази) із використанням висновку приватного експерта (п. 129), вимагати відшкодування збитків від експерта за неправдивий висновок (п. 132). До експерта за порушення професійних обов'язків можуть застосовуватися різні санкції, а саме: конфіскація платежу за проведення експертизи, дискваліфікація як експерта, адміністративний штраф або арешт, кримінальне переслідування, дисциплінарні наслідки або позови про відшкодування збитків (п. 117).

У 2004 р. за ініціативою МЮ України в закон «Про судову експертизу» внесли суттєві зміни щодо посилення вимог до суб'єктів судово-експертної діяльності, запровадження фінансування не лише судово-експертної діяльності, а й інших видів діяльності державних спеціалізованих установ судових експертиз з державного бюджету та ін. зміни. Надалі за його ініціативою 23 рази до закону «Про судову експертизу» вносилися зміни і доповнення, які дозволили державним судово-експертним установам монополізувати діяльність з проведення більшості видів судових експертиз і здійснення наукових досліджень у галузі судової експертизи за кошти платників податків, здійснювати підготовку судових експертів та надавати платні послуги фізичним і юридичним особам.

До Верховної Ради України у 2013, 2014, 2017, 2021 рр. подавалися проекти законів щодо нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. Найбільше таких законопроектів зареєстровано у ВР Україні у 2021 р., а саме: Проект Закону про судово-експертну діяльність № 6284 від 05.11.2021, Проект Закону про судово-експертну діяльність № 6284-1 від 19.11.2021 (альтернативний), Проект Закону про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів № 6284-2 від 22.11.2021 (альтернативний), Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» № 6284-3 від 23.11.2021 (альтернативний).

Проведений нами аналіз зазначених законопроектів дозволив виявити в них недоліки, а в законопроектах №№№ 6284, 6284-1, 6284-2 – корупційні ризики і дискримінаційні положення щодо приватних судових експертів і адвокатів, а також – укріплення монополії державних експертних установ на підготовку (перепідготовку, атестацію, переатестацію) судових експертів, проведення наукових досліджень у галузі судової експертизи за державні кошти без стандартних конкурсних процедур та ін. Результати досліджень надіслані Голові Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності та Голові Комітету Верховної Ради України з питань правової політики.

На сьогодні монополія держави скасована в таких сферах публічної діяльності, як: нотаріат, арбітражні керуючі, оціночна та аудиторська

діяльність, третейські суди. Однак через потужний опір державних експертних установ поки що залишилась монополія на більшість видів судової експертизи та на професійну підготовку судових експертів.

Напрями реформування системи експертного забезпечення правосуддя в Україні в умовах змагального кримінального провадження мають бути такими: 1) скасування монополії державних експертних установ на проведення всіх видів судових експертиз, окрім дослідження об'єктів, вільний обіг яких заборонено або обмежено; професійну підготовку судових експертів і видачу їм Свідоцтва на право проведення експертиз; розроблення експертних методик та їх апробацію; 2) залучення на конкурсних засадах науковців та приватних (незалежних) експертів (на рівних умовах з експертами державних установ) до наукових досліджень у галузі судової експертизи за державні кошти; 3) запровадження єдиного системного підходу до підготовки та атестації державних і приватних судових експертів; 4) надання права сторонам кримінального провадження, потерпілому і суду обирати найбільш кваліфікованого (державного або приватного) експерта незалежно від того, чи зазначений він у Реєстрі атестованих судових експертів; 5) використання суб'єктами оцінки висновку експерта їх рецензування особами, які мають відповідні спеціальні знання та науковий ступінь, з метою підтвердження достовірності висновку і відповідності експертним методикам. При цьому такі рецензії не можуть слугувати джерелом доказів, а матимуть допоміжний (технічний) характер; 6) запровадження санкцій до судового експерта у разі порушення ним професійних обов'язків (конфіскація платежу за проведення експертизи, дискваліфікація як експерта, адміністративний штраф або арешт, кримінальне переслідування, дисциплінарні наслідки або позови про відшкодування збитків) та ін.

---

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Дата підписання: 04.11.1950. Дата ратифікації Україною: 17.07.1997. Дата набрання чинності для України: 11.09.1997. Офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Codice di procedura penale Parte Prima (Кодекс кримінального процесу. Частина перша) Altalex eBook, 2011. Italy. URL : https://www.legislationline.org/download/id/4357/file/Italy_CPC_updated_till_2012_Part_1_it.pdf.

3. Ярослав Ю.Ю. Стратегія та тактика в судово-експертній законотворчості. Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 грудня 2021 р.) / за заг. ред. Н. В. Нестор; уклад. О. В. Баулін, О. І. Жеребко, Т. П. Кривак, О. О. Садченко, А. В. Старушкевич, О. В. Юдіна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. С. 515–519. URL: <https://kndise.gov.ua/aktualni-pytannya-sudovoyi-ekspertologiyi-kryminalistyky-ta-kryminalnogo-proczesu-materialy-iii-mizhnar-nauk-prakt-konf-m-kyyiv-15-grudnya-2021-r/>.

4. Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States Document adopted by CEPEJ at its 24th Plenary meeting (Strasbourg, 11-12 December 2014). European commission for the efficiency of justice (CEPEJ). URL: <https://www.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/cepej/24-kerivni%20princupu%20roli%20priznachenih.pdf>.

Анастасія АКСЮТІНА

викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ЯК ПІДСТАВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Стаття 42 Конституції України проголошує право кожного громадянина на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємницька діяльність є запорукою прогресивного соціально-економічного розвитку будь-якої розвиненої держави. Варто зазначити, що в Україні розвиток підприємництва відбувається в складних умовах, і потребує радикальних реформ. На сучасному етапі становлення ринкового середовища в Україні також особливого значення набуває розвиток малого підприємництва. Саме малі підприємства, що не вимагають великих стартових інвестицій і гарантують високу швидкість обороту ресурсів, здатні найшвидше і економніше вирішувати проблеми реструктуризації економіки, формування і насичення ринку споживчими товарами в умовах дестабілізації економіки і обмеженості фінансових ресурсів [1, с. 160]. Якщо звернутися до міжнародного досвіду розвитку малого підприємництва, то малі підприємства сьогодні стали невід'ємною частиною економік більшості промислово розвинених держав. У країнах ЄС на їхню частку в середньому доводиться 63–67 % ВВП, у США – 40 %, у Японії – 61 %. На малих підприємствах зайнята значна кількість працездатного населення: 72 % у середньому у країнах ЄС, 78 % – у Японії, 75,3 % – у Південній Кореї, 73 % – в Італії, 54 % – у Франції та США. Така роль малих підприємств в економіці розвинутих країн забезпечується систематичною комплексною підтримкою з боку держав, яку підкріплено регулярним та значним за своїми обсягами бюджетним фінансуванням. Уряд США щорічно виділяє малому бізнесу в вигляді грантів майже 30 млрд. дол. З них 12 млрд. дол. призначено для підприємців-жінок, малоприбуткових підприємств (у тому числі тих, що використовують працю інвалідів) [2, с. 225].

Ефективність малого підприємництва в країні обумовлюється створенням дієвого конкурентоспроможного середовища, яке надасть країні високий рівень валового продукту. Чинником, що обумовлює високу соціальну значущість малого підприємництва, є той факт, що за своїм характером мале підприємництво ґрунтується на врахуванні місцевих потреб, інтересів, з орієнтацією на локальні ринки, спирається на історичні та багатовікові культурні традиції країни, різноманіття існуючих культур і

наближає за характером стосунків усередині підприємства до сімейних. За рахунок меншого масштабу малі підприємства виявляються гнучкішими до змінних економічних умов і більшою мірою здатні реагувати на коливання споживчого попиту [1, с. 161].

Які ж особливості розвитку малого підприємництва в Україні? Необхідно зазначити, що в Україні відсутній реальний механізм розвитку та підтримки малого підприємництва. Це передусім пов'язано з такими чинниками, як: 1) криза останніх років; 2) велика кількість податків; 3) складний процес реєстрації юридичної особи; 4) поглинання малих підприємств великими; 5) безробіття тощо. Існує нагальна потреба вирішення цієї проблеми, оскільки успішна діяльність малих підприємств буде слугувати відновленню економіки країни та підвищенню рівня життя громадянина. Варто зазначити, що однією з найпоширеніших форм стимулювання розвитку сектору малого підприємництва в розвинутих країнах Європи є створення для них преференцій в оподаткуванні шляхом введення спеціальних податкових правил (Франція) або застосування загальних правил з окремими пільгами для малих підприємств (Великобританія). Хоча в Україні і функціонує спрощена система оподаткування, але для вдосконалення розвитку малого підприємництва доцільно розглядати міжнародну практику застосування спрощених (спеціальних) режимів оподаткування [3].

Для ефективного розвитку малого бізнесу в Україні, необхідно створення: 1) ефективного механізму державного регулювання; 2) спрощеної системи оподаткування для малих підприємств; 3) надання довгострокових цільових позик; 4) цільове бюджетне фінансування; 5) надання розвитку інноваційній діяльності.

---

1. Пап В. В. Сучасний стан і тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. *Бізнес Інформ*. 2013. №6. С. 160–164.

2. Ісаченко Д.А. Малі підприємства в трансформаційній економіці регіону: монографія. Одеса: Ін-т проблем ринку та екон.-еколог. досліджень НАН України, 2009. 406 с.

3. Марченко О.О. Удосконалення організації бізнесу в Україні з урахуванням сучасного зарубіжного досвіду. URL : https://www.kneu.edu.ua/userfiles/conf_sep_14/s2/Marchenko.doc.

Андрій АНДРЕЄВ

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ВИЩИЙ АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ У МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Корупція як соціальне явище є великою загрозою верховенству права, демократичному розвитку держави та посилює нестабільність у суспільстві, нівелює соціальну справедливість, стримує реалізацію необхідних у країні реформ. Корупція знищує ефективне державне управління, і є проблемою загальнонаціонального масштабу.

Однією із комплексних проблем, що не дозволяла Україні подолати корупцію була низька інституційна спроможність та відсутність системи спеціальних інституцій у сфері протидії корупції. Після Революції Гідності така система була створена, але проблематичним і ускладненим було утворення спеціального антикорупційного судового органу.

Проблематика створення та функціонування антикорупційних інституцій та, зокрема, Вищого антикорупційного суду України осмислювалась у працях вітчизняних вчених-адміністративістів. Серед них: Д. Амінов, О. Безпалова, Ю. Бусол, В. Гапотій, О. Косиця, О. Лемак, Д. Малетов, М. Мельник, О. Меньяйлов, І. Мірошников, Я. Никитюк, Т. Подорожна, Б. Прокопів, К. Ростовська, П. Рудик, В. Трепак, В. Тимошенко, М. Хавронюк, А. Худик, Н. Шаптала, Я. Юрчишин та ін. Але адміністративно-правовий статус цієї важливої антикорупційної інституції потребує постійної наукової уваги через активний розвиток антикорупційної політики. Крім того, післявоєнне відновлення України, а також реалізація курсу на євроінтеграцію потребують більшої концентрації зусиль щодо викорінення корупції як соціального явища в Україні. В цьому контексті роль Вищого антикорупційного суду України посилюється.

Після 2014 р. Україну охопили численні реформи, але однією з пріоритетних проблем була і залишається корупція, тому найбільше зусиль докладено на її подолання.

Характерною особливістю чергового етапу антикорупційної реформи, початок якого припадає на 2014 р., стало посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, а також розширення системи органів, на які покладається виконання окремих завдань і функцій у сфері протидії корупції [1]. Однак, незважаючи на всі вжиті

заходи та залучені ресурси, відчутного покращення у сфері протидії корупції так і не відбулося. Громадськість та міжнародна спільнота так і не побачили реальних вироків у найбільш резонансних корупційних справах.

Критичне ставлення українців до антикорупційної реформи викликане зростанням уваги суспільства до корупції та свідчить також про потребу употужнити реформу. Завдяки утворенню антикорупційних інституцій та запровадженню нових інструментів запобігання корупції інформація про неї стала доступна широкому колу громадськості [2]. Враховуючи зазначене, головним кроком для проведення антикорупційної політики було створення ефективної системи антикорупційного правосуддя, зокрема, створення відповідної інституції – антикорупційних суддів.

Антикорупційні суди як інститут зарекомендували себе з позитивного боку по всьому світі. Зарубіжний досвід свідчить, що така інституція переважно є одним з найефективніших засобів у боротьбі з корупційними правопорушеннями. Наприклад, для судових систем Словаччини, Болгарії, Філіппін тощо антикорупційні суди не є новелою.

Ідея створення антикорупційних судів в Україні вперше з'явилася у рекомендаціях Організації Економічного Співробітництва та Розвитку як одна з компонентів антикорупційного реформування України загалом. В рекомендаціях вказується, що створення спеціалізованих суддів дозволить ізолювати Національне антикорупційне бюро та його справи від звичайних суддів, враховуючи високий рівень їх корумпованості [3, с. 84-85]. Роль міжнародних партнерів України та вітчизняних антикорупційних громадських організацій у створенні ВАКС в більшій мірі була обумовлена прагненням вибудувати самостійну, незалежну, неупереджену та об'єктивну судову інституцію, яка б відігравала ключову роль у вітчизняному антикорупційному механізмі [4]. Найбільш інноваційною особливістю ВАКС є роль міжнародних експертів у процесі відбору суддів

Відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 р., завданням національної моделі антикорупційного суду найвищого рівня є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад і процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства й держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства [5].

ВАКС не можна розглядати виключно як складову частину судової гілки влади. В першу чергу, він є ключовим елементом вітчизняного антикорупційного механізму [6, с. 42]. Основною метою створення ВАКС, так само як й інших елементів антикорупційного механізму, є досягнення стану захищеності державних, суспільних і приватних інтересів від такого негативного соціального явища, як корупція [7, с. 36]. Виділення

антикорупційної юрисдикції в Україні – закономірне, зумовлене реаліями суспільного розвитку країни та виважене рішення, покликане утверджувати дієву демократію. Важливо розуміти, що логіка створення ВАКС відтворює, по суті, й логіку створення спеціалізованих судів в Україні, ідея щодо необхідності існування яких в континентальній Європі ґрунтувалася на визнанні низької потенційної спроможності судів загальної юрисдикції ефективно вирішувати справи про корупційні правопорушення [8; 9, с. 47; 17]. Зазначені ідеї і принципи покладені у основу Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», що увібрав у себе міжнародно визнані тенденції правового статусу такої судової інституції.

Перевагами створення спеціалізованих антикорупційних судів у науковій літературі називають: 1) ефективність (розгляд кримінальних проваджень щодо високопосадової корупції у неспеціалізованих судах зазвичай істотно затягується; спеціалізовані антикорупційні суди, як правило, не мають цього недоліку); 2) добросовісність (забезпечення того, щоб справи про корупцію розглядав незалежний і неупереджений суд, вільний від корупції та впливу політиків або інших впливових діячів, наскільки це можливо); 3) компетентність (багато справ про корупцію, особливо в яких фігурують складні фінансові операції або ретельно продумані схеми, можуть бути складнішими, ніж інші справи, які перебувають на розгляді багатьох судів неспеціалізованих судів) [8; 9, с. 45]. При цьому, українській моделі вищого антикорупційного суду характерна і проблематика у діяльності, організації та інституційній спроможності.

Експерти зауважують на основних проблемах у роботі ВАКС. Так, успіх ВАКС залежить від якості роботи, яку здійснює НАБУ та САП. ВАКС може ухвалити обвинувальний вирок лише у разі якщо слідчі виявлять, а прокурори нададуть достатні докази винуватості особи, що будуть поза «обґрунтованими сумнівами». Сторони можуть подавати апеляцію на рішення ВАКС до Касаційного кримінального суду Верховного Суду. Оскільки, судді Верховного Суду не пройшли через такий процес перевірки, як судді ВАКС. Кількість справ може виявитися надмірною відносно кількості судів ВАКС. Ситуацію ускладнює те, що судді ВАКС проводять засідання колегіально. Існують і нереалістичні очікування від ВАКС щодо швидкого ухвалення обвинувальних вироків посадовим особам. Нереалістичні очікування можуть призвести до обґрунтованого невдоволення, якщо ВАКС не матиме негайного трансформаційного впливу [10, с. 9]. Проблемою, яка заслуговує уваги є і гармонізація громадського контроль за діяльністю Суду.

Як зазначає В. Соловійов, найважливішою проблемою на шляху досягнення позитивних результатів у протидії корупції є неналежна організація діяльності антикорупційних інституцій, державних органів та громадських організацій [11, с. 311]. Розвиваючи думку вченого, зазначимо, що важливою є не лише належна організація зазначених інституцій, а й

належна їх координація та взаємодія, особливо щодо взаємодії громадськості та органів публічної влади.

Висновки. Аналізуючи діяльність Вищого антикорупційного суду України, більшість науковців основну свою увагу зосереджують на характеристиці місця, яке він займає у вітчизняній судовій системі, дослідженні завдань, які він виконує, з'ясуванні правової природи його зовнішніх і внутрішньо системних зв'язків, визначенні напрямів підвищення ефективності його функціонування тощо. При цьому, за межами уваги залишається цілий пласт питань, які розкривають соціальне призначення ВАКС поза межами судової гілки влади, в першу чергу, в антикорупційному механізмі, невід'ємним елементом якого наразі він є. В цьому ми вбачаємо потенційні напрями подальших досліджень.

1. Курінний С. Про конституційність Вищого антикорупційного суду – аналіз подання в КСУ. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/pro-konstytutsijnist-vyshhogo-antykoruptsijnogo-sudu-analiz-podannya-v-ksu>.

2. Кожен третій українець готовий відмовитися платити хабар: результати дослідження «Барометр світової корупції». URL: http://ti-ukraine.org/_publications/kozhen-tretijukrajinets-hotovuj-vidmovytysya-platyty-habar/.

3. Anti-Corruption Reforms in Ukraine. Round 3 Monitoring Anti-Corruption Action Plan. URL: <http://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-4th-Round-Report-Ukraine-ENG.pdf>.

4. Никитюк Я. І. Роль громадської ради міжнародних експертів у процедурі добору кандидатів на посаду судді Вищого антикорупційного суду. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: Міжнар. наук. практ. конф. (15-16 вересня 2020 р.). Київ, 2020. С. 60-63.

5. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 24. Ст. 212.

6. Никитюк Я. І. Соціальне призначення вищого антикорупційного суду та його місце в національному антикорупційному механізмі. *Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21-22 квітня 2021 р.). Київ, 2021. С. 40-43.

7. Никитюк Я. І. Причини створення Вищого антикорупційного суду України. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення*: матеріали міжнар. наук. практ. конф. (м. Запоріжжя, 24-25 липня 2020 р.). Запоріжжя, 2020. С. 34-37.

8. Спільний висновок AMICUS CURIAE. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-finalstyle_01_102.pdf.

9. Лосихін О. Антикорупційні суди: шаг у перед чи імітація боротьби? *ЛІГА. Блоги*. URL: <https://blog.liga.net/user/olosihin/article/28747>.

10. Вищий антикорупційний суд України. Інновації для безстороннього правосуддя / І. Я. Кузь, М. К. Стівенсон. U4 BRIEF 2020:5. 2020, 19 с.

11. Соловйов В.М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України: монографія. Київ: Інстит законодавства Верховної Ради України. 2012. 508 с.

Сергій БЕЗПАЛЬКО

начальник Головного управління
Національної поліції
в Івано-Франківській області
(м. Івано-Франківськ, Україна),
кандидат юридичних наук

Іван КРИЦАК

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕРЖАВНА ЄДНІСТЬ У КИЇВСЬКІЙ РУСІ НА ЗАСАДАХ
ДУХОВНОСТІ ТА ЇЇ АДАПТАЦІЯ ДО УМОВ СЬОГОДЕННЯ**

Найкраще історія пізнається у житті святих, священних текстах і святоотцівських переданнях. З них можна почерпнути знання про дві великі цивілізації каїнітів і сіфітів, про «ісполнів гріха» (допотопних велетнів до 10 метрів зросту), про чотири хрещення Русі, про напад русичів на Константинополь та розпростертий омофор (Покров) Богородиці, про великих князів Аскольда і Діра та їхню могутність у часи, коли патріарх Фотій навіть пише послання до Східних патріархів, де вихваляє наших правителів. Як же не вистачає істинного бачення духовної історії в умовах сьогодення, а саме причинності виявлення тих чи інших факторів і подій, чому вони стаються і для чого, для яких майбутніх цілей?

Князівська влада знайшла своє ідеологічне обґрунтування, що відобразилося у двох церковно-політичних концепціях: 1) князь – ставленик Бога; 2) князь – глава землі (держави). Цими концепціями легітимізується

князівська влада, яка, по-перше, має божественне начало, а по-друге, ця влада наділена верховенством у певній землі, тобто державі. Можна припустити, що ця концепція існувала не лише в часи написання «Повісті временних літ», а й раніше, і поширювалась не лише на політичну та духовну еліту, але й серед простого народу, що, звичайно, сприяло зміцненню князівської влади [1, с. 216].

Отже, державна єдність киеворуської держави базувалася на владі князя та його адміністрації. Проте вона так і не набула визначених та стійких форм. Причину цього варто шукати в особливостях місцевого управління, що передовсім реалізовувалося через інститут посадництва. Слабкість політико-адміністративної системи Київської Русі полягала в тому, що її владна вертикаль базувалася на родових («князь – князь»), а не політичних відносинах. Всередині ж цього хиткого кістяка були міцніші зв'язки («князь – муж»), що об'єктивно штовхали державу на шлях роздрібленості. Втім, не потрібно забувати, що крім державно-політичних (князь, адміністрація) існували й інші начала, які призводили до зміцнення як самої держави, так і до єднання тих слов'янських етнічних груп, із яких згодом виокремилися українці. До цих начал необхідно віднести православну церкву, єдину мову та спільну етнічну основу. Саме ці чинники впродовж усієї історії України і зберігали в нашого народу почуття єдності навіть тоді, коли в нього відібрали політичну організацію – державу [1, с. 217].

Київська Русь як по-справжньому велика і могутня держава свого часу показала основи української (слов'янської) єдності на засадах православ'я, духовності, високих ціннісних ідеалів. Незважаючи на подальші міжусобиці князівської, гетьманської, президентської влади, український народ завжди знаходив у собі внутрішньо-мобілізаційні сили задля того, щоб піднятися з колін, з руйнації, зі спустошення і попелу. Яка ж невидима сила давала йому знову і знову заявити про себе? Православ'я, незважаючи на епоху сімдесятилітніх атеїстичних гонінь і протистоянь та сучасного тридцятирічного ідеологічного плюралізму, досі не знайшло свого належного ідеологічного обґрунтування, на якому б, власне, і могла вибудовуватись українська національна ідея, ідеологія. На наше переконання, саме православна віра є тим наріжним каменем, на якому будуються основи української державності.

Розроблення ідеологічної концепції держави є основоположним завданням будь-якої влади. У Київській Русі існувала така ідея, завдяки якій вона досягла світової могутності, слави і визнання. Чинна влада, хоча і діє за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу, судову, але на практиці найчастіше таке функціонування відображене не у «системі стримувань і противаг», а бачиться як «лебідь, щука і рак», коли кожен діє на власний розсуд, як йому заманеться. Водночас народ в міру історичних обставин потребує сильного лідера. Звідси і з'являється міцність держави, формування усіх ланок діючої влади за відповідною професійною ієрархією, також вона

здійснюється за принципом непідкупності, професіоналізму, має бути прикладом у наслідуванні для свого народу у всьому.

За теологічною концепцією, симфонія державної і церковної влади полягає у тому, що правитель співвідносить свою волю з божественною премудрістю, істинністю, виконанням заповідей, втіленням їх у житті. Подібно як Христос – глава Церкви Православної, що будується на соборності та рівності усіх помісних православних церков і лише «першості честі» константинопольського патріарха, а не його верховенстві (наголошуємо, що папа не може бути главою Церкви, адже це суперечить основоположним догматам Церкви), так і земний правитель відповідає перед Богом і народом за те, що відбувається у земному його володарюванні. Чи така держава підготовляє народ Божий до Царства Небесного? Вседозволеність і широка свобода, «права людини» сьогодні заповнили усі сфери суспільної життєдіяльності настільки, що на Заповіді Божі попросту не звертається увага.

Легітимізація та всестороннє народне визнання державної влади можливі у разі, коли вона має божественне начало. Чого не вистачало радянській владі і зокрема Микиті Хрущову, щоб не діяти за лозунгом: «Вже скоро побачите останнього попа», а навпаки – заохотити, всіляко підтримати ідею Церкви Христової, щоб вона молилась за владу, військо, щоб народ Божий діяв шляхом десятинного принципу, як це було у далекій Київській Русі: «дев'ять «лепт» залиши собі, а десятку віддай Богові»? Наприклад, якщо це сім'я, то вона означає «сім» і «я». Говорячи про число 3, для православного християнина воно вказує на триєдність Божества, число ж 7 є символом духовної досконалості. Воно вказує на повноту і є таким, що найбільш часто використовується у Священному писанні. З огляду на сказане, одне чадо треба віддати Богові на служіння, щоб вимолювати рід, «нарид», державу і цілий світ за людські беззаконня.

У цьому аспекті яскравим прикладом є преподобний Паїсій Величковський (1722 – 1794), вихідець із Полтави, видатний православний подвижник, стараннями якого відроджено православне старчество в Україні, Росії, Молдові, Румунії та інших країнах. Свого часу преподобний сімнадцять років провів на Афоні, а в 1763 р. через загрозу турецької влади, яка побачила в російських православних ченцях неблагонадійний елемент, вирушив з 64 ченцями в «молдовлахійську землю» «для кращого устрою в цій країні чернечого життя». Осіли вони в молдавській Буковині – у покинутому та розореному тоді Драгомирнському монастирі Святого Духа. За три роки кількість братії потроїлася, а до 1790 року паства преподобного вже налічувала понад тисячу людей [2]. Ось таким чином спасалися наші земляки, за таким принципом вибудовувалась держава, зароджувалося коріння нашого родоvodu, коли природа не знищувалась, а всіляко відновлювалась, коли була богобоязливість померти у гніві з людиною.

Верховенство права передбачає його торжество в державі. «Слово про

закон і благодать» митрополита Київського Іларіона дає нам чітке розмежування і розуміння Букви і Духу Закону, коли Буква може виконуватись, а Дух – порушуватись. Прикладом цьому є законники, про яких часто йдеться у священному писанні. Так, законники (Мф. XXII, 35, Лк. VII, 30), законовчителі (Лк. V, 17) становили клас осіб, які присвятили себе вивченню та тлумаченню іудейського закону. На них же, мабуть, лежав обов'язок переписувати закон і в багатьох випадках вирішувати питання, що стосуються закону, тому вони називалися книжниками (I Езд. VII, 6–11). Багато законників були членами Синедріона. Їх вплив на народ був дуже великий, і вони часто згадуються разом з первосвященниками та старійшинами юдейського народу. З цих юдейських учених були люди, звичайно, гідні особливої поваги, як, наприклад, Ездра – книжник, Гамалііл – законоучитель або Никодим – вчитель Ізраїлів, але більшість із них була прив'язана до одних переказів, не розуміла духу закону і хибно тлумачила його, були сліпими вождями народу, і тому Господь часто їх викривав: «Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що зачиняєте Царство Небесне людям, бо самі не входите і бажаючих увійти не допускаєте. Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що поїдаєте доми вдів і лицемірно довго молитесь: за те приймете більше осуду. Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що обходите море та сушу, щоб навернути хоч одного; і коли це станеться, робите його сином геєни, вдвічі гіршим за вас» (Мф. 23:13) [3].

В якості «Букви і Духу Закону» доречно згадати такі найбільш яскраві приклади:

– 7 серпня 1932 року з'явилася постанова ВЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперативів та про зміцнення громадської (соціалістичної) власності», відома під назвою «Закон про п'ять колосків». Розкрадання майна колгоспів каралося розстрілом, за «пом'якшувальних обставин» – позбавленням волі на строк не менше від 10 років. «Законом про п'ять колосків» фактично людям заборонено мати їжу [4];

– «Суд над священником» знаменитого адвоката і оратора Ф. Н. Плевака (1842–1908). Йдеться про справу священника похилого віку, звинуваченого в перелюбстві та крадіжці. У Ф. Н. Плевака зазвичай перед судом запитували, як довго він має намір вести мову? «Однієї фрази вистачить», – відповів захисник. Прокурор яскраво описав глибину падіння священнослужителя, «дно, на якому той опинився, після чого нещасному ще до геєни вогненної загрожувала багата холодом Сибір. Надто вже були злі присяжні на грішника. Ще б пак – від інших вимагав дотримання Божих заповідей, а сам!» На це адвокат промовив: «Панове присяжні засідателі! Згадайте, скільки гріхів відпустив вам батюшка за своє життя, то невже ми тепер не відпустимо йому одного гріха, який він вчинив?» Злість присяжних як рукою зняло: всі розсміялися, а священника виправдали [5];

– архієпископ Лука Кримський (у миру Валентин Феліксович Войно-Ясенецький (1877–1961)) – знаменитий лікар-хірург, доктор богослов'я,

професор, лауреат Сталінської премії першого ступеня (1946) за монографію «Нариси гнійної хірургії», а сьогодні зачислений до лику святих. Свого часу святитель блискуче відповів латишу Я. Х. Петерсу, який очолював ташкентську ЧК та вирішив зробити суд показовим і сам виступав на ньому громадським обвинувачем. Коли слово отримав професор Войно-Ясенецький, він рішуче відкинув аргументи звинувачення: «Жодних хробаків там не було. Там були личинки мух. Хірурги не бояться таких випадків і не поспішають очистити рани від личинок, оскільки давно відмічено, що личинки діють на загоєння ран благотворно». Тоді Петерс запитав: «Скажіть, піп і професор Ясенецький-Войно, як це ви вночі молитесь, а вдень людей ріжете?» Отець Валентин відповів: «Я ріжу людей для їхнього порятунку, а в ім'я чого ріжете людей ви, громадянин громадський обвинувач?» «Як це ви вірите в Бога, піп і професор Ясенецький-Войно? Хіба ви його бачили, свого Бога?» – знову звернувся до священника чекіст. «Бога я справді не бачив, громадянин громадський обвинувач. Але я багато оперував на мозку і, відкриваючи черепну коробку, ніколи не бачив там також і розуму. І совісті там теж не знаходив», – відповів святитель [6].

І ще один цікавий випадок. Несподівано для всіх, перш ніж розпочати операцію, Войно-Ясенецький перехрестився, перехрестив асистента, операційну сестру та хворого. Останнім часом він це робив завжди, незалежно від національності та віросповідання пацієнта. Якось після хресного знамення хворий – за національністю татарин – сказав хірургу: «Я ж мусульманин. Навіщо ж Ви мене хрестите?» Була відповідь: «Хоч релігії різні, а Бог один. Під Богом усі єдині» [7].

Це далеко не повний перелік прикладів, коли мораль, дух права, Закону має настільки велику силу, що все інше втрачає сенс і значення, стає безмірним порівняно з божественною та народною волею і невидимим торжеством права, православ'ям, коли слова безсилі перед невидимою силою Духа. Наші предки, власне, й намагались вибудувувати життя на таких принципах і засадничих ідеях, чим показали нам приклад людських взаємин.

Формування політичної та духовної еліти немислиме без життєвого прикладу, коли євангельські істини втілюються в життя. Таким взірцем може слугувати життє багатьох святих землі руської, «Русі святої, православної», нащадками якої є нинішній український народ, що, звичайно, сприяє зміцненню державної влади. Церква Христова готує ідеальних громадян для неба, для Царства небесного, навіть попри людські гріхопадіння і невігластва, від яких ніхто не застрахований. Тут і має проявитись милосердя, діючи за принципом: «...вище права – лише Милість, а вище Справедливості – Прощення».

Єдність киеворуської держави є взірцем для усіх нас, коли державна влада набуває визначених та стійких форм завдяки вдалому управлінню, яке благословляється «звище», що перш за все реалізується через інститут Церкви Христової. Коли кожен чинить на свій розсуд, владна вертикаль

дисгармоніює, послаблюється. Таке управління послаблюється, коли владна вертикаль дисгармоніює, де кожен чинить на власний розсуд. Варто пам'ятати: «Ми сильні, коли єдині». Основою такого кістяка також є міцні взаємовідносини з сусідами, державами, що вибудовувались на кумівстві та «сватовстві» у киеворуські часи. Так, великий князь Ярослав Мудрий одружився на дочці шведського короля Олафа – Інгігерді (у святому хрещенні Ірина). Він також видає свою сестру за польського короля Казимира; один із його синів, Всеволод, одружився на дочці візантійського імператора Константина Мономаха; другий, В'ячеслав, – на графині Стад, а третій, Ігор, – на Гунегунді, графині Орламюнде. Старша дочка князя Єлизавета виходить за норвезького короля Горольда; третя, Анастасія, – за короля Андрія I Угорського, а в 1048 році Анна Ярославна виходить заміж за французького короля Генріха I.

Отож, православна церква, знання церковнослов'янської мови кожним громадянином нашої держави як необхідність і бажання поринути у древність і старовину наших предків, вільне функціонування єдиної української мови та спільна етнічна основа слов'янських народностей упродовж усієї киеворуської православної цивілізації оберігали наш народ у найскладніші часи, що не давало втратити національну ідентичність і державність, допомагало піднятися з колін за несприятливих обставин. Здавалось би, коли йде війна, то воює народ. Та в окремих випадках йдеться про священну війну, де може бути задіяне усе воїнство небесне, ангели і архангели, шестокрилаті херувими і серафими, мученики і великомученики, тобто уся Небесна Церква, яка у скрутні часи вітчизняної історії допомагає земній церкві боротись зі злом та несправедливістю.

У цьому аспекті показовим є приклад заступництва та допомоги Божої Матері під час штурму Кенігсберга (нині Калінінград) у 1944 р., коли над головами радянських воїнів з'явився образ Богородиці, яку побачили німці. В останніх відмовила вся зброя, вони не зробили жодного пострілу, а стали на коліна, покаючись, помолилися Мадонні. Таким чином, Кенігсберг був узятий і підкорена 150-тисячна армія ворога.

Ось що про це розповідає очевидець тих подій: «Наші війська вже зовсім видихнулися, а німці були все ще сильні, втрати величезні і чаша терезів вагалася, раптом бачимо: приїхав командувач фронтом, багато офіцерів і з ними священники з іконою. Багато хто почав жартувати: «От попів привезли, зараз вони нам допоможуть...». Але командир скоро припинив всякі жарти, наказав усім вишикуватися, зняти головні убори... Священники відслужили молебень і пішли з іконою на передову... Ми з подивом дивилися: куди вони йдуть на весь зріст? Їх же всіх переб'ють! Раптом стрілянина з німецького боку одночасно припинилася, наче обірвалася, тоді був відданий сигнал – і наші війська розпочали загальний штурм Кенігсберга з суші та з моря. Сталося неймовірно: німці гинули тисячами та тисячами здавались у полон! Як потім в один голос розповідали

полонені, перед самим російським штурмом «в небі з'явилася Мадонна» (так вони називають Богородицю), яка була видна всій німецькій армії, і у всіх абсолютно відмовила зброя – вони не змогли зробити жодного пострілу. Тоді радянські війська, подолавши загородження, легко зламали (рукопашний) опір і взяли місто, яке до цього було неприступне, і ми зазнавали значних втрат. Під час цього явища німці падали на коліна, і дуже багато хто зрозумів, у чому тут справа і хто допомагає радянській армії».

Пересвідчуємося, що існує невидима – духовна – війна, яка губить людські душі та у будь-який час може перерости у фізичне протистояння багатьох народностей. Щоб цього уникнути, необхідна, поряд з фізичною, велика духовна сила захисту. Маємо бути готовими постати перед престолом небесним і відповісти за скоєні гріхи.

Що давало силу і могутність Київській державі, де джерело винайдення та прийняття правильних державно-політичних управлінських рішень, у яких містились би божественні начала вибудовування державно-церковних відносин, що призводило до зміцнення як самої держави, так і до єднання слов'янських земель, нащадками яких є ми, українці, русичі, русини? Це джерело – у благословеннях правлячих пастирів, їхніх молитвах до престолу Божого, клопотаннях про заступництво, зверненнях до усього небесного воїнства, а також у премудрості Божественній, силі молитов преподобних отців Києво-Печерських, які і до сьогоднішнього дня своїми нетлінними мощами майже тисячолітньої давності засвідчують усім нам, де коріння нашої історії, основа могутності державності.

---

1. Мателешко Ю. П. Головні чинники державної єдності Київської Русі кінця IX – першої третини XII ст. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Зародження та розвиток українського цивілізаційного простору: проблеми національного державотворення, духовної та культурної самобутності українського народу» (Ужгород, УУБА, КаУ, 11-12 листопада 2011 р.). Ужгород: Інформаційно-видавничий центр УУБА – КаУ, 2012. С. 215–218.

2. Полтавський возродитель Святой Руси. LIVEJOURNAL. 27 листопада 2017. URL: <https://t-34-111.livejournal.com/723690.html>

3. Библиейская энциклопедия. Никифор (Бажанов). Москва : Локид-Пресс; РИПОЛ классик, 2005. – 795 с. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/Nikifor/biblejskaja-entsiklopedija/1607>

4. Закон про п'ять колосків. Вікіпедія. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%BF%27%D1%8F%D1%82%D1%8C_%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BA%D1%96%D0%B2

5. Виорэль Ломов. Суд над священником и суд над старушкой. Проза.ру URL: <https://proza.ru/2016/09/15/596>

6. Лука (Войно-Ясенецкий). Вікіпедія. URL : [https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%83%D0%BA%D0%B0_\(%D0%92%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%BE-%D0%AF%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%86%D0%BA%D0%B8%D0%B9\)](https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%83%D0%BA%D0%B0_(%D0%92%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%BE-%D0%AF%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%86%D0%BA%D0%B8%D0%B9))

7. Варшавский С., Змойро И. Войно-Ясенецкий: две грани одной судьбы Архивная копия от 30 апреля 2009 на Wayback Machine. Журнал «Звезда Востока», № 4, 1989 г.

Олександр БОНДАР

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ
ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗА НЕВІДПОВІДНІСТЬ ЗАЙМАНІЙ
ПОСАДІ АБО ВИКОНУВАНІЙ РОБОТІ**

Зміна форм власності, а також розвиток і посилення економічної діяльності малих і середніх міст, сприяли зайнятості населення і більш повному використанню місцевих трудових ресурсів. Більшість працівників зацікавлена у високо оплатній, та довготривалій роботі на підприємстві, але в той же час роботодавець має право припинити трудовий договір із тим або іншим працівником, у якому підприємство не має потреби. Роботодавець намагається звільнити тих працівників, які з причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру перешкоджають розвитку виробництва, гальмують його або заподіюють шкоду. З огляду на це, задля гарантування порядному та сумлінному працівнику належного рівня реалізації та захисту трудових прав і унеможливлення суб'єктивізму з боку роботодавців під час обрання кандидатур серед працівників для звільнення, вкрай важливо удосконалити правовий механізм звільнення працівників за невідповідність займаній посаді або виконуваній роботі.

На законодавчому рівні порядок та умови звільнення працівників за невідповідність займаній посаді або виконуваній роботі врегульовано ст. 40, 43, 43-1, 49-2 Кодексу Законів про Працю України [1], законами «Про державну таємницю» [2], «Про охорону праці» [3] та іншими нормативними актами, в тому числі і локальними. Проте в наукових джерелах має місце ґрунтовна позиція щодо подальшої розробки спеціальної нормативної бази з питань порядку та умов звільнення окремих категорій працівників. Зокрема, професор М. Іншин зауважує: «Не викликає сумніву те, що назріла потреба створення правового механізму, котрий спроможний був би забезпечити вивільнення працівників із системи органів внутрішніх справ. І якщо визначальні положення, які цього стосуються, будуть вказані в законах, то детальний механізм їх реалізації повинен міститись у нормах підзаконного характеру. Оскільки процес вивільнення вже розпочався, негайно треба розробити і прийняти Положення «Про порядок вивільнення, працевлаштування працівників органів внутрішніх справ та надання їм пільг і компенсацій» [4]. Частково погоджуючись із вказаною позицією, варто

окремо наголосити на тому, що питання такої складності та важливості, які безпосередньо пов'язані з реалізацією та захистом конституційних трудових прав працівників обов'язково повинні бути врегульовані тільки на законодавчому рівні, відповідний правовий механізм їх реалізації також повинен бути визначений у законі, оскільки виконання його положень жорсткіше та суворіше гарантується в сучасних умовах, а ніж приписи підзаконних нормативно-правових актів, зокрема й локального характеру. Річ у тім, що у випадку розробки та прийняття окремого положення про порядок застосування вимог закону щодо звільнення окремих категорій працівників є певний ризик, що з урахуванням існуючої практики закріплення у свідомості правозастосовників своєрідного «примату підзаконного права», будемо мати те, що «... закон такої дії вже не має і на практиці користуються не ним, а останнім, до якого включені всі статті закону. У результаті він відходить на другий план» [5]. Саме тому правовий механізм реалізації положень закону обов'язково та максимально конкретно повинен бути визначений безпосередньо в ньому самому, а не деталізоване в підзаконному нормативно-правовому акті на кшталт положенні чи інструкції тощо. Важливо підкреслити, що у зарубіжних країнах порядок та умови звільнення працівників також доволі детально врегульовано у правовому сенсі. На думку І. Кисельова, регламентація індивідуальних звільнень у країнах Заходу характеризується «деталізацією і продуманістю, значною гнучкістю». Головні підстави класифікації таких звільнень – характер причини звільнення, наявність обов'язку в роботодавця виплачувати вихідну допомогу або обов'язку сторін трудового договору щодо попередження про звільнення. Зазначені «юридичні конструкції», критерії класифікації, від яких залежать особливості процедури припинення різних видів трудового договору, використовуються в різних сполученнях. Вони додають регулюванню звільнень достатню «лабільність і розмаїтість», надаючи можливість змоделювати звільнення таким чином, щоб у кінцевому рахунку були враховані «кардинальні потреби наймачів» і в той же час інтереси найманих працівників, тобто права й законні інтереси обох сторін трудового відношення, потреби суспільства. На думку вченого, відбувається свого роду «нормалізація» і «раціоналізація» процесу звільнень, що пом'якшує їх «гостроту і вибухонебезпечність з точки зору стабільності існуючої суспільної системи» [6]. Важливо зазначити, що законодавство про працю не передбачає механізму (порядку) визначення кандидатур на звільнення за невідповідність займаній посаді або виконуваній роботі чи виконуваній роботі, оскільки за цих підстав можливо звільнити працівника тільки за станом здоров'я, тобто коли йому забороняється за медичним висновком виконувати певну роботу, або за відсутності кваліфікації для виконання роботи на заміщуваній посаді.

Отже, дуже важливо в умовах сьогодення, коли в економіці нашої держави все ще лютує світова криза, внести зміни до чинного законодавства

щодо визначення конкретного правового механізму при проведенні звільнення працівників за невідповідність займаній посаді або виконуваній роботі, особливо у частині визначення кандидатур на звільнення, що дійсно гарантує кожній людині, яка виконує належним чином свої обов'язки та визначену в трудовому договорі трудову функцію, уникнути звільнення за вказаною підставою в результаті проведення атестації, та мінімізує суб'єктивізм у цьому питанні з боку роботодавця, оскільки йдеться, все ж таки, про звільнення за відсутності провини з боку працівника, тобто за наявності об'єктивних умов, які перешкоджають йому виконувати доручену роботу. Відтак, ст. 49-2 КЗпП необхідно доповнити нормою, яка б закріпила це правило: «кандидатів на звільнення серед працівників, які підпадають під звільнення за невідповідність займаній посаді або виконуваній роботі в наслідок недостатньої кваліфікації, визначає роботодавець та трудовий колектив чи інший уповноважений на представництво його інтересів орган або особа». З огляду на зміст глави III-A КЗпП можливо запропонувати такі стадії процедури звільнення працівників за невідповідність займаній посаді або виконуваній роботі: 1) визначення кандидатури на звільнення в результаті проведення атестації працівників чи неможливості останнього виконувати свої службові обов'язки за станом здоров'я та надання відповідного медичного висновку; 2) попередження про подальше звільнення працівника не пізніше ніж за два місяці; 3) одночасно з попередженням про звільнення за невідповідність займаній посаді чи виконуваній роботі власник або уповноважений ним орган у разі можливості пропонує працівникові іншу роботу на тому ж підприємстві, яка відповідає його кваліфікації та не протипоказана йому за станом здоров'я; 4) далі, за згодою профспілки та іншого, передбаченого законодавством для окремих категорій працівників, органу, з урахуванням положень ч. 3 ст. 40 КЗпП, працівника звільняють за п.2 ст. 40 КЗпП і виплачують вихідну допомогу у розмірах, передбачених ст. 44 КЗпП; після звільнення, громадянин, на власний розсуд, звертається за допомогою до державної служби зайнятості або працевлаштовується самостійно.

---

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

2. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/conv#Text>.

3. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>.

4. Іншин М. І. Щодо правового статусу співробітників органів внутрішніх справ, які звільнені за скороченням штатів. *Право України*. 1998. № 11. С. 116–117.

5. Сташків Б. І. Вдосконалення законодавства про допомоги. *Право України*. 1997. № 7. С. 18–21.

6. Киселев И. Я. Сравнительное и международное трудовое право: учебник для вузов. М. : Дело, 1999. Ст. 728.

Volodymyr VARAVA

Head of the Department
of Law Enforcement
and Criminal Law Disciplines?
PhD, docent

Dariya DEHTYAR

second year student
University of Customs and Finance,
(Dnipro, Ukraine)

ABOUT MODERN DEFINITIONS OF THE RULE OF LAW

Social transformations have led to the need to meet the growing needs of man, which highlights the need to understand the definition of the rule of law, according to which human is not above the law and no one can be punished by the state except for violations of law, and no one can be prosecuted for an offense other than in the manner prescribed by law.

The main components of the rule of law are legality, including a transparent, accountable and democratic procedure for enforcing the rule of law; legal certainty; prohibition of arbitrariness; access to justice in independent and impartial courts – including judicial review of administrative acts; respect for human rights; non-discrimination and equality before the law [1, p.39].

In Ukraine, the principle of the rule of law (rule of law) is established by the first part of Art. 8 of the Constitution.

Based on the principle of social naturalism, Kostenko OM considers the principle of «rule of law» as the principle of «rule of law», thus denying the positivist approach, which recognizes the rule of law, formulated in accordance with the will and consciousness of the people [2, p.177].

Understanding the law does not justify its identification with the law, which can sometimes be unfair, including restricting the freedom and equality of individuals. Briefly, the relationship between the concepts of «law» and «law» can be expressed through the relationship between content and form.

On June 27, 2016, in Kyiv, with the participation of the President of the Venice Commission Gianni Buquicchio, the National Presentation of the Rule of Law Checklist was translated into Ukrainian as the “Rule of Law”. Document of the Venice Commission Report on the Rule of Law «(CDL-AD (2011) 003rev in Ukrainian translation is presented as» Report on the Rule of Law «).

The reasons for the transition from the two-word «rule of law» to the one-word «rule of law» as the equivalent of the English «the rule of Law» were several factors.

Following the adoption of the Constitution of Ukraine, domestic scholars have resorted to explaining the essence of the concept of «rule of law» by

«elemental analysis» of the content of each component of a two-word expression, rather than by clarifying the essence of the concept as a whole, ie indecomposable.

The phrase «Rule of Law» is lexically close to one of the basic elements of the positivist doctrine of law in the form of the concept of «rule of law», which, in turn, led to the identification of both concepts. As an example, the thesis that «the principle of the rule of law has the expression of the rule of law.»

Another common way of interpreting the essence of the concept of «rule of law» in domestic science was the approach by which it was recognized either as a «necessary feature», or as a «fundamental principle», or as «part of the characteristics» of another concept of «rule of law». There has been a crossroads of two completely independent legal concepts, while the «rule of law» and the «rule of law» have historically never been and are not structurally interconnected.

Given that the erroneous interpretation of domestic scholars of the two-word concept of «rule of law» as a counterpart to the English concept of «the rule of law» as a result significantly distorted its essence as indestructible, in the monograph «Rule of Law» it was proposed to use Ukrainian one-word counterpart: as a categorical and unequivocal denial of any manifestation of arbitrary and selfish human power.

The following is a one-word term of power:

eliminates the temptation of «element-by-element» analysis, which arises from the use of two-word expression,

fits organically into the Ukrainian legal terminology system: it is built in accordance with the existing in the modern Ukrainian language word-forming model (cf. also: democracy, dual power, powerlessness, autocracy, etc.).

The term «rule of law» makes it possible to preserve the two substantive components of its English-language prototype, where rule – power, law – law.

The proposal to replace the Ukrainian two-word phrase «rule of law» with a one-word term «rule of law» is also based on the practice of constitutional text-making in such emerging democracies that have declared their independence in the former communist Yugoslavia. Their constitutions contain phrases that are literal translations of the English of the rule of law into the relevant official (state) languages, which as Slavic languages are close to Ukrainian: rule of law (constitutions of Serbia, as well as Bosnia and Herzegovina), vladavina prava (constitutions) Croatia, Montenegro), possession of the right (Constitution of Macedonia).

At the same time, a number of well-known Ukrainian scholars (P. Rabinovych, O. Lutsiv) believe that the translation into English of the English expression «the rule of law» by S. Holovaty using the one-word term «rule of law» is not accurate and removes the problem of universal understanding of the rule of law. After all, even in this case, without clarifying the meaning of the concept of law, it still remains unclear what phenomenon should «rule» [3, p. 341].

Since in Ukraine the Constitution and laws, as well as official translations of international treaties, including the Convention for the Protection of Human Rights

and Fundamental Freedoms, decisions of the European Court of Human Rights, use the phrase «rule of law» in Ukrainian, instead of the term «rule of law», the retired judge of the Constitutional Court of Ukraine MI Kozyubra also initially considered it confusing in the application of concepts in science and practice [4, p. 19] However, recently he changed his mind. and agreed that in Ukrainian «rule of law» can be a substitute for the phrase «rule of law».

The method of etymological interpretation of the category «rule of law» very close to the idea of «element-by-element» analysis was proposed in the domestic scientific doctrine, based on the fact that such a category is, so to speak, nothing more than «a combination of two independent words». namely, «supremacy» and «law», and therefore, they say, the meaning of each of them should be clarified in order to reach an integrated result.

From the scientific doctrine to the official legal doctrine became a thesis based on the methodology of legal positivism and the decomposition of the two-word concept: «the rule of law – is the rule of law in society.» According to K. Trichlib, the principle of the rule of law is a fundamental principle of the modern democratic, legal state [5, 159].

In our opinion, summarizing all the above, the implementation of human rights requires compliance with the main principle of the Constitution of Ukraine – the rule of law. Among scholars, the question of which definition is most appropriate is either the rule of law or the rule of law. Considering all the above, we believe that the implementation of human rights requires adherence to the main principle of the rule of law and a deeper study of foreign experience and analysis of best practices for implementation in Ukraine.

---

1. Головатий С.П. «Верховенство права «не працює» коментар до тексту документа Венеційської комісії «Доповідь про правовладдя». *Право України*. 2019. №11. С. 39–82. URL: https://www.venice.coe.int/files/articles/Holovaty_rule_of_law_report_comments_2019.pdf.

2. Костенко О.М. Верховенство закону чи моралі? Проблема правової футурології. *Публічне право*. 2015. № 1. С. 173–178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_1_26.pdf.

3. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Львів : Край, 2007. с. 341–342.

4. Козюбра М.І. Принцип верховенства права та вітчизняна теорія і практика: мат.міжнар. конф. «Верховенство права: питання теорії і практики». *Українське право*. 2006 № 1(19). с.15–23.

5. Трихліб К.О. Верховенство права: сучасні інтерпретації. *Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2013. т.26 (65). № 2–1. Ч.1. с. 152–163.

Ірина ВЕРБА

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

СУДОВИЙ РОЗСУД ЯК ПОЗИТИВНИЙ ОBOB'ЯЗОК

Проблематика розсуду (дискреції) органів державної влади, її визначення, мета та завдання тривалий час є предметом дослідження як науковців, так і професійних суддів, міжнародних консультативних органів, правників. Дискреція та її межі аналізується у переважних випадках у світлі порушень встановлених законом правил та процедур, тобто негативному аспекті діяльності суб'єктів владних повноважень.

Необхідним виявляється вивчення позитивного аспекту судового розсуду при здійсненні правосуддя.

Суд, під час розгляду судової справи, не є тим суб'єктом владних повноважень чия діяльність перевіряється у судовому порядку, поряд із цим, через призму статті 19 Конституції України, є логічною оцінка правозастосовної діяльності суду через принципи адміністративного судочинства та загальні критерії, визначені частиною другою статті 2 КАС України, оскільки той, хто оцінює, не має вимагати від владного суб'єкта абсолютного підпорядкування принципу верховенства права, якщо сам не є підкореним цьому принципу та не діє за його правилами.

У рішенні від 13.06.2019 № 5-р/2019 Конституційний Суд України наголосив, що конституційні приписи перебувають у взаємозв'язку, відображають фундаментальне положення конституціоналізму щодо необхідності обмеження державної влади з метою забезпечення прав і свобод людини та зобов'язують наділених державною владою суб'єктів діяти виключно відповідно до усталених Конституцією України цілей їх утворення [1].

При здійсненні правосуддя реалізація дискреційних повноважень суду має здійснюватись як у конституційних межах, так і з метою гарантування конституційних прав особи.

Процесуальний закон визначає випадки, завдання, межі та процедуру реалізації судового розсуду (дискреції).

Судовий розсуд при вирішення спору виражається, зокрема, у виборі аргументів, яким обов'язково має бути надана оцінка у судовому рішенні; виборі способу реагування на зловживання процесуальними правами із виключного переліку заходів; призначенню судом першої інстанції справи до розгляду у колегіальному складі у випадках, коли такий склад не є обов'язковим; виборі провадження, у якому розглядатиметься справа, за

виключенням обов'язкового виду провадження; вирішенні питання достатності доказів, але не їх належності; виборі строку складення повного рішення (у встановлених межах); вирішенні питання про можливість зупинення провадження у справі у встановлених випадках; визначенні розміру моральної шкоди.

Суд касаційної інстанції, зокрема, наділений розсудом передачі справи Великій Палаті Верховного Суду у разі виявлення правової проблеми, яка може бути наділена характером виключності (п. 49 постанови Верховного Суду від 16.04.2020 у справі № 640/14672/19) [2], надання оцінки наявності питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики, як підставу прийняття касаційної скарги до розгляду [3, с. 213–214, 226].

Судовий розсуд також має місце у випадках, коли процесуальний закон застосовує такі формулювання, як «суд може» (у КАС України більше 70 разів), «за ініціативою суду». Сторони, користуючись процесуальними правами, залишають вирішення поставлених питань чи клопотань на розсуд суду, заявляючи про це у судовому засіданні.

Розсуд у процесуальному праві можна умовно розділити на «розсуд як процедура» та «розсуд як результат». Також, умовно розсуд можна назвати «м'яким», коли його реалізація безпосередньо не впливає на вирішення спору по суті, та «твердим» [4], коли його реалізація прямо впливає на спосіб захисту права, тобто зміст резолютивної частини рішення суду.

Право суду самостійно обрати ефективний спосіб захисту порушених прав та вийти за межі позову є яскравим прикладом судового розсуду.

Система розподілу влади передбачає, що діяльність всіх державних органів, у тому числі судів, має спрямованість на утвердження і забезпечення встановлених Конституцією України та законами України прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб.

При здійсненні правосуддя суд, як інший орган державної влади, має встановлені законом порядок і спосіб дії, а також має певну свободу розсуду, обмежену законом, та обов'язком виконання завдань та додержання принципів судочинства.

Отже, у позитивному аспекті, судовий розсуд завжди має бути підпорядкованим завданню адміністративного судочинства – справедливому, неупередженому та своєчасному вирішенню судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [3, с. 6].

Використання судом права розсуду має відповідати й критеріям пропорційності, об'єктивності, забезпеченню балансу між правами, інтересами особи та суспільства. Судовий розсуд має реалізовуватись добросовісно, вмотивовано, доцільно, адекватно, переслідувати легальну мету та відповідати концепції справедливості, у тому числі для стороннього

спостерігача. У такому випадку, судовий розсуд є механізмом ефективного судового захисту.

Отже, судовий розсуд – це правозастосовна діяльність суду, передбачена правовими нормами, що вчиняється у передбачений процесуальним законом спосіб, з метою ефективного захисту порушених прав, свобод та інтересів особи, із забезпеченням завдань та додержанням принципів судочинства.

Метою застосування (реалізації) розсуду, зокрема судового, є вирішення та залагодження конкретної правової ситуації, та застосування повноважень направлено на прийняття законних, ефективних і справедливих судових рішень на будь-якій стадії судового розгляду.

У дослідженнях питань розсуду увага приділяється межах дискреції та способам її реалізації, проте – не визначається суб'єкт, який таку дискрецію здійснює (реалізує). За латиною «discretio» має два значення: 1) поділ та 2) розрізнення, а термін «discretor» означає «той, хто відокремлює» або «той, хто розрізняє», які так само походять від «discerno» – відокремлювати, розрізняти, розпізнавати та вирішувати і залагоджувати.

Вважаю за можливе назвати такого суб'єкта «дискретором», тобто особою, яка у законний порядок і спосіб реалізує свободу розсуду.

Із урахуванням меж питання, що розглядається, умовами такого розсуду можна визначити наступні: суб'єкт застосування розсуду – дискретор (суд одноособово, у складі колегії, палати), завжди діє у визначених законом рамках; дискреція іноді полягає у пошуку легітимного виходу із ситуації, яка не врегульована законодавством, проте така дискреція не може бути необмеженою; дискреція завжди обмежується принципом законності, у такий спосіб реалізується пряма дія принципу верховенства права; дискретори повинні діяти у спосіб, сумісний із зобов'язаннями Держави за Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод – що є мінімальним стандартом охорони прав особи; закон повинен чітко вказувати на обсяг будь-якої дискреції, якщо надана дискреція матиме характер необмеженої волі – це не відповідатиме принципу верховенства права; якщо суд помилково діє як дискретор – порушується принцип верховенства права.

Таким чином, судовий розсуд не є довільним та його межами завжди буде закон.

З огляду на викладене, можливо дійти висновку, що при наявності права розсуду, вибір способу вирішення певного питання судом у контексті додержання завдань судочинства та конституційних засад, можна розглядати не тільки як право, а як обов'язок суду, який реалізується з метою ефективного і реального судового захисту, формування правопорядку та утвердженню закону, авторитету судової влади.

При цьому, у кожного судового рішення в межах розсуду має бути легітимна мета, пропорційний баланс наслідків та зважена необхідність, при цьому розсуд застосовується без надмірного формалізму, метою розсуду є процесуальна справедливість.

У межах повноважень суду та його розсуду, проблемами постають, наприклад, справедливість судового рішення вищої інстанції при розгляді скарги особи, яким погіршується становище скаржника до подання скарги, та питання: чи може бути «розсуд на розсуд» при перегляді справи (переоцінка розсуду).

1. Рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 № 5-р/2019 URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/5-r2019>.

2. Постанова Верховного Суду від 16.04.2020 у справі № 640/14672/19 URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/88832431>.

3. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

4. Барак Аарон. Суддівський розсуд. Переклад з англійської. М: Видавництво НОРМА, 1999. 376 с.

Лілія ГИРЕНКО

доцент кафедри управління
та адміністрування Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат наук з державного управління

ТЕНДЕНЦІ ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Впровадження smart-технологій в українські територіальні громади та у вже сформовані муніципальні системи є ускладненим, але ймовірно єдиним реальним способом створення мережі smart city. Останнє поняття включає не тільки цифровізацію, а й впровадження низки розумних технологій. Однак до стрімкої трансформації територіальних громад варто підходити саме через цифровізацію. Актуальність цифрової трансформації територіальних громад як визнаної у світі реформи посилюється в умовах пандемії COVID-19, коли дистанціювання комунікації у поєднанні з її доступністю і безпечністю стали умовою благополуччя та здоров'я населення.

Експерти доводять, що цифрова трансформація суспільства і викликані нею зміни в організації влади суттєво впливають на розвиток територіальних громад, що утворились у процесі децентралізації влади в Україні. Більш активно це відбувається в містах, але останнім часом набуло поширення і в новостворених територіальних громадах. Успішність реформи децентралізації влади має бути закріплена розширенням дієвості територіальних громад на різних рівнях: у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, енергетики, громадського транспорту, питаннях громадської безпеки тощо за рахунок посилення їх цифрової спроможності

[1; 2, с. 100]. Цифровізація є логічним продовженням і базовим компонентом реформи децентралізації влади, що знайшла своє об'єктивне закріплення у національному законодавстві.

Цифровізація залежить від ініціативи муніципальної влади та їх реальної організаційної, інституційної, матеріальної готовності. Але державна підтримка у цьому процесі є важливою, зокрема й організаційна та навчальна. Важливо ділитися досвідом і кращими практиками цифровізації державного управління.

Виділяють три важливі елементи цифровізації місцевого самоврядування, для кожного з яких потрібен свій особливий підхід в політиці цифровізації. До них відносяться: муніципальне управління, участь жителів у здійсненні місцевого самоврядування та безпосереднє формування жителями органів місцевого самоврядування [3, с. 97]. Такі три основні вектори цифровізації необхідно послідовно впроваджувати в громаді. Вибір першочергового напрямку залежить від потреб і пріоритетів конкретної громади та органів місцевого самоврядування.

Цифрова трансформація територіальних громад має власну архітектуру, а перший і найважливіший рівень у розвитку громади є відкриття, аналіз та захист даних. Цифровізація територіальних громад може керуватися і пірамідою партисипативності, де перший рівень – це відкрити інформацію. Коли існує відкрита інформація про діяльність органів місцевого самоврядування для громадян, потрібно переходити на другий рівень і почати побудувати комунікаційні майданчики з громадою [4, с. 167]. Відкриття інформації передбачає оприлюднення всіх документів та матеріалів, які є предметом особливого громадського інтересу, а також всебічне інформування громади про всі важливі події.

Прозорість та доступність інформації про діяльність органів місцевого самоврядування покладає на муніципальні органи додаткове навантаження, але й забезпечує довіру громади, збалансування управлінських процесів та нормотворчості. Цифровізація торкнулася каналів взаємодії та зворотного зв'язку муніципальної влади з місцевими жителями. Великий обсяг звернень громадян вже перейшов в електронну форму і його частка буде тільки збільшуватися. З іншого боку, нормою для багатьох депутатів і голів громад стало ведення власних сторінок у соціальних мережах. Не менш важливим напрямком є моніторинг локальних груп, в яких громадяни обговорюють хвилюючі їх проблеми. Уже існують спеціальні програмні рішення, що дозволяють автоматизувати цей моніторинг, виділяючи найбільш нагальні питання і приймаючи по ним оперативні рішення [3, с. 96]. Не менш актуальними є платформи для комунікації на офіційних вебсайтах органів місцевого самоврядування, що є зручними для використання, формалізованими та офіційними.

Цифровізація надання публічних послуг органами місцевого самоврядування впливає на забезпечення доступності публічних послуг для

громадян, зручності і оперативності їх дистанційного надання. Саме ця складова цифровізації є індикатором змін для громади.

Розвиток електронних послуг реалізується на практиці шляхом забезпечення доступу до всіх послуг через централізований вебсайт, впровадження електронних адміністративних послуг, через які забезпечується надання офіційних документів і форм для паперового діловодства, розробки системи комунікації з адміністрацією і подачі скарг, впровадження комплексних послуг для надання документів [5, с. 22]. Для кращого забезпечення можливості отримати адміністративну послугу через мережу Інтернет необхідно запровадити доступні механізми взаємодії між суб'єктами надання адміністративних послуг в режимі онлайн, необхідно затвердити алгоритм їхньої роботи для отримання послуги в електронному вигляді, починаючи від інформування про пакет документів і завершуючи отриманням результату послуги, засвідченої в належному форматі [6]. Актуальності в цьому питанні набуває співробітництво органів місцевого самоврядування у сфері цифрової трансформації.

Ефект цифровізації, підкріплений успіхом децентралізації, вже став реальністю для значної частини українських громадян, об'єднаних в укрупнені територіальні громади. У багатьох з них вже здійснено перехід на електронний документообіг і активно впроваджуються комплексні програмні рішення типу «електронної громади», що дозволяють вирішувати на сучасному рівні широкий спектр управлінських завдань [3, с. 96]. Але така тенденція не стала загальнодержавною.

Першочерговими пріоритетами цифровізації громади є відкриття публічної інформації про діяльність органів місцевого самоврядування; впровадження технологій електронної демократії; цифровізація управлінських процесів в органах місцевого самоврядування; цифровізація надання публічних послуг органами місцевого самоврядування; впровадженні розумних технологій в інфраструктуру громади на різних рівнях. Вибір першочергового напрямку залежить від потреб і пріоритетів конкретної громади та органів місцевого самоврядування.

---

1. Подзігун Г.В. Публічне адміністрування у сфері цифрової трансформації: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2021. 196 с.

2. Шевченко О. В. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні. НІСД. Київ: Україна, 2020. 153 с.

3. Бородін Є., Піскоха Н., Демошенко Г. Проблеми і переваги цифровізації місцевого самоврядування. *Аспекти публічного управління*. 2021. № 4 (9). С. 95–103.

4. Костенюк Н. І. Впровадження основних елементів цифровізації територіальних громад. *Наукові перспективи*. 2021. №1(7). С. 164–172.

5. Петрова М. М. Побудова електронного управління шляхом реформ: досвід Болгарії. *Економіка розвитку*. 2016. №78 (2). С. 20–25.

6. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація у сфері надання адміністративних послуг. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Tezy_18_09_2020_11.pdf.

Сергій ДАШКОВСЬКИЙ
магістр публічного управління
та адміністрування

Вадим ШАПОВАЛ
кандидат економічних наук
(НТУ «Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗВЕРНЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Забезпечення конституційних прав та свобод громадян є найважливішим завданням розвитку держави та формування громадянського суспільства. Одним з способів досягнення зазначеного є допуск активної частини громадян до управлінських процесів через інститут звернень громадян. Тому звернення громадян є вагомим правовим засобом захисту та дотримання їх прав і свобод.

Загальна Декларація з прав людини, яка була прийнята 1948 року, визначає, що «кожна людина має право на вільне вираження свого погляду», яке включає «право шукати, діставати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї незалежно від державних кордонів усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір» [1]. Оновлена редакція Конвенції «Про доступ до офіційних документів» визначає: право особи не пояснювати причини свого запиту на доступ до офіційного документа; право особи, за наявності в документі інформації з обмеженим доступом, отримати решту інформації, яка не має такого обмеження; формальності для отримання доступу має бути зведено до мінімуму та в короткі строки. Ця конвенція стала переломним документом щодо доступу громадян до інформації, яка є у розпорядженні суб'єктів публічної сфери [2]. Законом України «Про звернення громадян» передбачено, що громадяни України мають право на звернення до органів державних органів, громадських об'єднань, установ та підприємств різних форм власності, посадових осіб із запитом на отримання інформації. Також вони можуть звернутись зі скаргами, пропозиціями, заявами та клопотанням щодо реалізації їх особистих прав і законних інтересів [3].

Щодо регулювання права доступу громадян до публічної інформації органів прокуратури, загальні акценти наведено у Наказі Генерального прокурора України «Про організацію роботи органів прокуратури з особистого прийому, розгляду звернень і запитів та забезпечення доступу до публічної інформації» [4]. Якщо запит надіслано до органів прокуратури, а

вони не володіють інформацією, проте відомий їй розпорядник, то запити переадресовуються вже прокуратурою належним розпорядникам у строки, визначені частинами першою та другою статті 20 Закону України «Про звернення громадян», з одночасним повідомленням про це запитувачів. Зазвичай звернення громадян стосуються незадовільного рівня життя населення, порушення їх конституційних прав на соціальний захист, працю, охорону здоров'я та освіту. Загальною тенденцією є зменшення кількості звернень громадян. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року за своїми повноваженнями повинен розглядати заяви та скарги і здійснювати відповідний нагляд за додержанням вимог законодавства щодо порядку розгляду скарг всіма органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами. А вже у 2014 році відбулись зміни до Закону «Про прокуратуру», відповідно до яких не передбачений прокурорський нагляд за додержанням законодавства про звернення громадян. Попре зміни в діяльності прокуратури, громадяни продовжують надсилати звернення, які вже відносяться до компетенції органів державного нагляду та контролю, органів державної влади та місцевого самоврядування. Це відбувається внаслідок низького рівня поінформованості громадян про розпорядників інформації. У 2020 році 79 тисяч звернень, отриманих органами прокуратури, або майже кожне третє із розглянутих, скеровано до інших вищих центральних органів влади та органів місцевого самоврядування.

Виконання функцій прокуратури, які визначені законодавством, потребує мобілізації внутрішніх ресурсів цієї структури, зокрема людських та часових. Оскільки працівники прокуратури вимушені реагувати на публічні звернення громадян, які не належать до сфери відповідальності прокуратури, виникає проблема завантаженості працівників нерелевантними завданнями. Як наслідок, зменшується кількість часу для виконання основних функцій працівниками прокуратури, що можна визначити як глобальну (загальна) проблему забезпечення ефективності діяльності органів прокуратури. Звісно, що основною причиною є оновлення законодавства про прокуратуру, проте ефективність діяльності реформованих органів прокуратури також залежить від якості інформування широких мас населення про такі зміни. Обсяг обізнаних фізичних суб'єктів (експертів, спеціалістів, суб'єктів практичних справ тощо) критично малий для закріплення у свідомості більшості громадян послуг, які вони можуть отримати, якщо звернуться в органи прокуратури для захисту своїх інтересів. Тому загальне формулювання завдання із вдосконалення роботи прокуратури зі зверненнями громадян може бути сформульоване наступним чином: вивільнення робочого часу та персоналу прокуратури для концентрації уваги на виконання ними основних функцій шляхом зменшення кількості нерелевантних звернень до прокуратури.

Зазначені проблеми роботи органів прокуратури зі зверненнями

громадян обумовлені тим, що всі звернення надсилаються електронною поштою на адресу органу прокуратури. Тому жодного фільтруючого елементу для таких звернень немає, а відповідно до законодавства, всі звернення мають бути опрацьовані. Таким чином, знецінюється процес, який виконується силами органів прокуратури. На нашу думку, вирішення наведеного завдання передбачає декілька варіантів рішень на рівні органів прокуратури. Перший варіант: зменшення часу на підготовку та надсилання відповіді на нерелевантне звернення: основний фокус уваги на компетентностях співробітників прокуратури, відповідальних за опрацювання звернень. Забезпечення їх технічними та програмними засобами може забезпечити певну економію часу для опрацювання одного нерелевантного запиту. Це передбачає використання шаблонів відповідей, автоматичне заповнення адресів на фізичних листах для отримувачів відповіді та суб'єктів переадресації. Другий варіант: фільтрація релевантності звернень громадян на етапі їх подання. Процес подання звернення можна реалізувати як повністю самостійний (заповнення громадянином форми онлайн) та скерований (за участю представника зі сторони отримувачів звернення – оператора, який скерує громадянина на актуального розпорядника інформації).

Для запобігання прийняття громадянами неправлених рішень стосовно адресатів їх звернень важливо здійснювати навчання громадян правовій компетентності, що стосується функцій прокуратури та інших органів державної влади та місцевого самоврядування. Цей варіант вирішення проблеми нерелевантних запитів громадян має превентивний характер та потребує консолідації зусиль багатьох суб'єктів суспільства для навчання різних груп населення. Тому важливо, щоб до процесу навчання, які мінімум шляхом інтенсивного інформування, були залучені й інші органи влади (суб'єкти переадресації звернень від органів прокуратури), а також громадські організації.

Таким чином суспільство матиме перспективу отримати комплексний синергетичний ефект соціального-економічного значення завдяки вдосконаленню організації роботи різних суб'єктів публічної сфери зі зверненнями громадян.

---

1. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

2. Конвенція Ради Європи «Про доступ до офіційних документів». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09#Text.

3. Закон України «Про звернення громадян». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Наказ Генерального прокурора України № 363 від 06.08.2020 «Про організацію роботи органів прокуратури з особистого прийому, розгляду звернень і запитів та забезпечення доступу до публічної інформації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0363905-20#Text>.

Іван ЗАГОРУЙ

кандидат історичних наук

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка,
м. Сєверодонецьк Луганської обл., Україна)*

ІДЕЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УТВЕРДЖЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

У Браяна Таманаги є таке висловлювання, яке привертає до себе надзвичайно важливу, на мій погляд, увагу: «Якщо верховенство права ще не утверджене, встановити його виявляється надзвичайно важко» [1, с.11]. Уявляється, що таке припущення науковця має сенс, оскільки сучасна соціальна практика показує, що втілення в життя принцип верховенства права є ще далеким у багатьох державних утвореннях колишнього соціалістичного права.

Міжнародний білль прав людини, зокрема, обидва його договірні Пакти 1966 року – Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 2, п.3 ст. 14, 23, 26 та ін.) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (стаття 2, 3, п.1 ст. 8, ст. 12 та ін.) – прямо вказують на необхідність дотримання державами гарантій щодо реалізації прав і свобод та висувають до них зобов'язання «поважати, захищати та реалізовувати» права людини. З неменшою чіткістю про це ідеться у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де, зокрема, у статті 1 «Зобов'язання поважати права людини» записано, що «Високі Договірні сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції».

Отже, гарантування прав людини і громадянина, з одного боку, вимагає державної, національної «публічної сили» (правозобов'язаної сторони), яка створюється в інтересах усіх, для загальної користі, а не для «приватної вигоди тих, кому вона доручена», як про це зазначається у статті 12 Французької Декларації прав людини і громадянина) [2, с. 291], а з іншого боку – визнання загального характеру прав людини неможливо уявити без міжнародних документів, які відіграють роль міжнародних стандартів даних прав, адресованих кожній державі, яка беруть участь у певному пакті чи конвенції і зобов'язується поважати і забезпечувати права людини. Міжнародні документи визначають межі реалізації прав і свобод.

Тому становлення інституту прав і свобод людини та інститутів правового захисту особи не просто істотно позначилось на взаємовідносинах людини й держави («вертикальна дія засадничих прав»), що є цілком закономірно, але й створило підґрунтя для утвердження демократичних суспільств, керованих верховенством права, прагненням міжнародного

співтовариства відбити ідеї верховенства права у міжнародних документах з прав людини.

Гарольд Дж. Берман концептуалізує процес формування держави, керованої законом («правової держави» – нім. «Rechtsstaat») і суспільств, пов'язаних правом, що, безумовно, мало істотний вплив на формування механізму реалізації прав людини і розглядає його в контексті історичного протистояння між церковною й світською владами та втіленням ідеї світської держави. Мирне співіснування цих двох державних утворень, стверджує автор, могло стати реальністю завдяки взаємному визнанню верховенства права над кожною із них. Крім того, підсумовує Берман, концепція верховенства права підтримувалась не лише панівною релігійною ідеологією і плюралізмом політичних влад та окремих юрисдикцій, але й октроїруемими королями і феодалами різного роду вольностями (Велика хартія вольностей 1215 р., Саксонське зерцало 1221–1235 рр., Золота булла 1222 р.), конкретизованими в громадянських, політичних, економічних і соціальних правах [3, с. 278, 279, 280].

Важливо звернути увагу на той факт, що даний процес, з певними особливостями, охопив дві різні правові системи в Західній Європі і супроводжувався структуризацією держав, започаткованої з XII ст., відособленням особистості, готової протистояти державі як самостійний носій права. З протистояння між носіями права – держави та індивіда (особистості) народжується, як пише С. Шевцов, «останній вид права – права людини», започатковані Великою Хартією вольностей, а точніше, «права громадянина», хоча й усвідомлювались вони, на думку автора, не через громадянство, а через людську природу особистості, що й позначилось на термінологічному балансуванні між визнанням їх «природними» і «правами людини» [4, с. 410 – 411].

Таким чином, у європейських суспільствах формування верховенства права було тривалим у часі і перебувало під невинним впливом філософії природного права, демократичних цінностей і прав людини. У Доповіді про верховенство права, ухваленій Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року) зазначається, що «Поняття «верховенство права» («Rule of Law») сукупно з поняттями «демократія» та «права людини» – це три підвалини, на яких була заснована Рада Європи» і вони схвалені у преамбулі Європейської Конвенції з прав людини [5, с. 169]. Саме ці три засадничі цінності європейського правопорядку були тим підґрунтям, на яких постала і розвивається сучасна Європа.

Отже, ідейні витoki філософсько-правового обґрунтування механізму реалізації прав людини і його невіддільності від держави варто шукати у наукових школах різних епох, що передували сучасним державам. З огляду на це, вважаю, що в історичному контексті розвиток ідеї про реалізацію прав людини та оформлення її у відповідну теорію як окремої складової в науковій доктрині прав людини має часові та просторові межі і він

вкладається в кілька періодів, відомих державо- і правогенезу: період античності, Середньовіччя, модерного лібералізму й індустріального суспільства та постмодерної соціальності сьогодення. Пам'ятаючи, що правові проблеми не є такими, аби вони могли бути вирішені раз і назавжди, варто вдаватися до тупікового мислення – пошуку «аргументів із шухляди», які вже мали своє місце й можуть бути придатними для розв'язання подібних випадків за нових умов. Є сенс у висловлюванні Райнгольда Циппеліуса, що історія права як історія правових проблем та спроб їх розв'язання може навчити, як розв'язувалися в інші часи схожі проблеми, та якою мірою ці розв'язання були вдалими чи не зовсім [6, с. 264].

Втім, чи варто діставати із «шухляди» розуміння прав людини, наприклад, в марксистській теорії та його інтерпретації в комуністичних режимах? Очевидно, що ні, оскільки характерною рисою розуміння прав людини для марксистської теорії залишається двоїстість. З огляду на це, в даній теорії, як пише В. Шамрай, «ідея людських прав зберігає регулятивне значення ... (мета соціального прогресу), але відкидається як спосіб розуміння і організації наявного суспільства» [7, с. 178]. Тобто, сама постановка питання про права індивіда запропонована даною теорією є зайвою, оскільки особистість розглядається як сукупність суспільних відносин, як продукт певного суспільного ладу.

Щодо інших концепцій прав людини – християнської, ліберальної, позитивістської чи інтегративної, їх концепт реалізації прав людини цілком співставний з вимогами міжнародних документів до демократичних держав поважати, захищати та реалізовувати права людини.

Про це необхідно знати і впроваджувати у практику вимоги верховенства права, які б убезпечували від помилок і зайвих зигзагів у політико-правовому житті в питанні поваги до прав людини.

1. Таманага Браян. Верховенство права: історія, політика, теорія. / перекл. з англ. А. Іщенко. Київ: Києво-Могилянська академія, 2007. 208 с.
2. Крестовська Н. М., Цвіркун О. Ф. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія-практикум. Харків : Одісей, 2010. 488 с.
3. Берман Гарольд Дж. Західна традиція права: епоха формування: пров. з англ. 2-ге вид. Москва: Вид-во МДУ: Видавнича група ІНФРА-М – НОРМА, 1998. 624 с.
4. Шевцов З. П. Метаморфози права. Частина перша. Одеса: «Освіта України», 2013. 448 с.
5. Верховенство права. Доповідь схвалена Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року). *Право України*. 2011. № 10. С. 168–184.
6. Циппеліус Р. Філософія права: підручник: пер. з нім. Київ : Тандем, 2000. 300 с.
7. Шамрай В. В. Модерне суспільство: від ліберальної і тоталітарної утопій до мережевої соціальності: Монографія / В.В. Шамрай. Київ: НАН України, 2015. 306 с.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
кандидат юридичних наук

Катерина АЛЕКСАНДРОВА

студентка 4 курсу ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ
ВИЗНАЧЕННЯ ІНШИХ ДжЕРЕЛ ПРАВА, ЯКІ МІСТЯТЬ
ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ПРИПИСИ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ**

Релігійні уявлення, соціальні правила, моральні норми та принципи і стосунки людей змінилися, тож наразі підпорядковуються сучасності, що в сукупності значним чином впливає і на систему шлюбно-сімейних відносин, її форму, принципи, умови укладання та існування шлюбу загалом. Динамічність і неоднозначність сучасних процесів у шлюбно-сімейних відносинах, зокрема трансформація інституту шлюбу, обумовлює необхідність звернути увагу на зміни та наслідки того, що які відбувається у шлюбі й сім'ї у ХХІ сторіччі.

На сьогодні в Українській державі з урахуванням розвитку міжнародного, зокрема європейського, сімейного права норми українського сімейного права спрямовані на регулювання різних видів сімейних правовідносин і шлюбних відносин. Однак нормативного регулювання саме шлюбних правовідносин досі не визначено. Беручи до уваги зазначене та для надання класифікації шлюбних правовідносин, необхідно визначити коло суб'єктів шлюбних правовідносин та коло об'єктів цих правовідносин. У сімейно-правовій літературі як радянського часу, так і сучасної Української держави надається визначення в широкому сенсі поняттю «сімейні правовідносини» та їх класифікація, а також поняттю «шлюбні відносини» та їх класифікація. Будучи соціальною спільнотою, в усіх цивілізаціях сім'я є найважливішим елементом глобального розвію. Забезпечуючи стабільність та розвиток суспільства, шлюбно-сімейні відносини сприяють піднесенню самої держави. Саме тому ідеологія пріоритету сім'ї, її цінність для життя і розвитку людини, суспільства та держави закріплена в багатьох нормативних актах. Сімейне законодавство прямо або опосередковано визначає підстави створення сім'ї і саме їх наявність або відсутність дає змогу встановити факт існування сім'ї з позиції права, а саме за допомогою чітко встановлених норм

реєстрації шлюбу та його розірвання. Щодо співвідношення сім'ї та шлюбу, то сім'я є первинним та основним осередком суспільства, його головним інститут. Відповідно інститут сім'ї утворює більш розгалужену систему приватних інститутів, а саме: інститут шлюбу, інститут власності, інститут споріднення, інститут соціального захисту дитинства і опіки та інші не менш важливі складові. Отже, зазначені вище загальні класифікації сімейних правовідносин та шлюбних відносин, що їх надали вітчизняні вчені, дає підґрунтя для розгляду визначень «шлюб», «сім'я», «члени сім'ї», «подружжя», «фактичне подружжя», а також розгляду й аналізу існуючих класифікацій сім'ї та шлюбу. Добровільність як умова укладання шлюбу відповідає вимогам Конституції України та Сімейному Кодексу України. Зокрема у ч. 1 ст. 51 Основного Закону України, зазначено, шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. У сімейному ж законодавстві наголошується на тому, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається [2]. Дотримання умов взаємності та згоди загалом, є необхідними критеріями для того, щоб шлюб мав правову силу. Без дотримання цих складових укладення шлюбу без взаємної згоди тягне його недійсність. Щоб зрозуміти значення добровільного укладання шлюбу, варто почати з того, що добровільна згода осіб вступити у шлюб, має бути виражена у їх цілеспрямованому бажанні мати відповідні права та набувати обов'язки. Тобто, чоловік та жінка, які досягли відповідного шлюбного віку, повністю усвідомлюють значення своїх дій та мають намір створити сім'ю, а отже, і вступити у шлюбні відносини. Але, на жаль, існують випадки, коли усі правові аспекти враховані, умови вступу в шлюб виконані, але одного чи обох із наречених примушують укласти шлюб під впливом емоційного чи фізичного тиску. Водночас укладення шлюбу з корисливих мотивів (майнові інтереси, з метою отримання громадянства тощо), тобто без наміру створити сім'ю, але з усвідомленої вільної згоди, є не примусовим, а фіктивним шлюбом [3]. За чинним законодавством України фіктивний шлюб не є підставою для виникнення в осіб, між якими він був зареєстрований, прав та обов'язків подружжя. Так, згідно з положеннями Сімейного кодексу України, а саме ч. 2 ст. 40 фіктивним визнається шлюб, укладений без наміру створення сім'ї. Тож, можна стверджувати, що відсутність наміру створення сім'ї є характерною ознакою саме фіктивного шлюбу, а мотиви укладення таких відносин не можуть набувати юридичного значення. Науковець І. Ревуцька наголошує на тому, що фіктивний шлюб є прикладом деструктивної фікції в сімейному праві, виникнення якої значною мірою пов'язано з негативними соціально-економічними явищами, подолання яких іншим чином ставало неможливим [4]. У контексті юридичної значимості, подібний шлюб можна умовно прирівняти до фіктивного правочину, який характеризується тим, що сторони вчиняють його лише для виду, заздалегідь знаючи, що він не буде виконаним, тобто сторони мають інші цілі, ніж ті, що передбачені

правочином. Фіктивним може бути визнаний будь-який правочин, якщо він не має на меті встановлення правових наслідків. Ознака вчинення його лише для вигляду повинна бути властива діям обох сторін правочину. У фіктивних правовідносинах внутрішня воля сторін не відповідає зовнішньому її прояву.

Важливим є те, що шлюб – це сімейний союз, тобто саме визначення «сімейний» дає змогу стверджувати, що шлюб саме створює сім'ю, а не спрямований на її створення. У такому випадку, варто виділити ще один важливий правовий аспект гарантії дотримання принципу добровільності шлюбу – вимога, у якій зазначається, що заява про укладення шлюбу підписувалась обома майбутніми подружжями особисто, а також вимога особистої присутності обох осіб, які вступають у шлюб, у момент реєстрації шлюбу та недопустимість укладання шлюбу через представника. Тобто, фальсифікація шлюбу стає майже неможливою, з огляду на ряд причин, які зазначені у Сімейному Кодексі України. Але все ж трапляються випадки реєстрації шлюбу з порушенням вимог чинного законодавства, коли особа у певний час не здатна розуміти характер своїх дій, такими можуть бути: стан сильного алкогольного сп'яніння, перебування особи під дією наркотичних засобів, стан страждання душевним захворювання, але не визнання у судовому порядку недієздатності такої особи тощо. У подібних випадках особа знаходиться у такому стані, що не розуміє значення своїх дій, тож відповідно і не може нести відповідальність за набуті у випадку реєстрації шлюбу цивільні обов'язки та у повному обсязі здійснювати набуті цивільні права. Невід'ємним правовим аспектом шлюбу є його головна конститутивна ознака – реєстрація такого діяння державним органам реєстрації актів цивільного стану (РАЦС). Без цього шлюбу як правової категорії просто не існує.

Але існують такі явища, як «фактичні шлюбні відносини» або «фактичний шлюб», які не потрібно плутати з «цивільний шлюб» – категорія шлюбів, яка є визнається законами нашої держави. Розглядаючи перші дві категорії відносин між чоловіком та жінкою, необхідно наголосити на тому, що подібні явища можуть мати схожий характер з цивільним шлюбом, але проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя, тобто відсутність державної реєстрації не робить цей союз актом цивільного стану.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що тільки шлюб, з характерними йому ознаками та добровільністю всіх дій його учасників: є головною правовою організацією сімейного життя жінки і чоловіка, є основним фундаментальним інститутом суспільства, надає йому стабільність та сприяє розвитку суспільства та його прогресу. Шлюбні правовідносини максимальною мірою пов'язані з національними традиціями, релігією, побутовими й етнічними звичаями. Сімейне право різних країн принципово відрізняється і з великими труднощами піддається уніфікації. Для України на сьогоднішньому етапі її розвитку необхідно включити шлюбно-сімейну політику в структуру соціальної політики, орієнтувати державно-

демографічну політику на забезпечення інтересів України, враховуючи міжнародні правові норми, визначити перспективу реформування шлюбно-сімейного законодавства.

1. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст. 509.

2. Сімейний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 04.10.2017 р. Київ: Алерта, 2017. 78 с.

3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст. 509.

4. Ревуцька І.Е. Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2018. 207 с.

Людмила ЗАГОРУЙ

кандидат юридичних наук

*(Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка,*

м. Северодонецьк Луганської обл., Україна)

РОЗШИРЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Політика європейської інтеграції, яка обрана Україною, передбачає практичні кроки у сфері реформування процесуального законодавства та судової системи. З урахуванням цього питання щодо доступу до правосуддя, достатнього для забезпечення права особи на справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з огляду на принцип верховенства права, залишається актуальним.

Вважаємо, одним з найважливіших питань є визначення напрямів розширення доступу до правосуддя особливо для внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених, учасників бойових дій, людей з інвалідністю, жертв сексуального або домашнього насильства та інших вразливих верств населення. Вказаний процес складний, динамічний та багатовекторний, зокрема, це робота стосовно удосконалення судової влади, підвищення її прозорості, суддівської незалежності, звільнення від будь-якого політичного впливу, «... спонукання, тиску, погроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, що здійснюється з будь-чийого боку та з будь-якою метою ...» [1], відповідності міжнародним стандартам і практиці Європейського суду з прав людини, а також якісне покращення юридичної світи та створення ефективної системи перепідготовки суддів. Слушно звернути увагу і на доцільність системної роботи на рівних рівнях щодо інформування

про права людини та громадянина та способи їх захисту.

Розширення доступу до правосуддя також зумовлено необхідністю покращення процедурної доступності юридичних послуг, формуванням оптимальної системи судових витрат, впровадженням адаптованих до сучасних викликів механізмів надання правової допомоги, запровадженням альтернативних способів вирішення спорів. Сучасні виклики на ґрунті інформаційних технологій обумовлюють доступ до правосуддя ще й технічними можливостями. Новим потужним мотиватором доцільності використання інформаційних технологій стала пандемія COVID-19, оскільки введення тривалих обмежувальних заходів суттєво вплинуло на життя майже кожної людини.

З жовтня 2021 року в Україні започатковано функціонування трьох підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС) – «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистеми відеоконференцзв'язку для участі в судових засіданнях, конфіденційного спілкування адвоката з клієнтами та між собою. Повноваження адвоката перевіряються перед вчиненням тих чи інших дій з підсистемами.

Отже, інноваційним рішенням щодо розширення доступу до правосуддя можна вважати реалізацію проекту «Електронний суд». З цього приводу в науці поширеною є думка про те, що електронне судочинство більшою мірою гарантуватиме доступ до правосуддя, швидкість розгляду справ судами, сприятиме якості судових рішень, контролю сторін за розглядом справи та економії судових витрат, посилить змагальність і публічність судових процесів [2, 105; 3, с. 104; 4, с. 227]. Вважаємо такий підхід небезспірним, але перспективним. Хоча, можливо, в даному питанні ми відстали від інших країн на багато років. В Україні Концепція «Електронний суд» була розроблена у 2012 році Державним підприємством «Інформаційні судові системи» [5], а 11 грудня 2014 р. Радою суддів України затверджена нова Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки в якій визначено плани заходів щодо розвитку електронного правосуддя, спрямовані на вирішення стратегічних питань – це доступ до правосуддя та використання інноваційних технологій та поліпшення судового процесу [6, с. 24]. На той час система електронного правосуддя вже працювала в Сінгапурі – це Система електронної подачі документів (Electronic Filing System) [7, с. 11]. В європейських країнах високий рівень інтеграції ІТ в судочинство діє у Франції, Німеччині, Швеції, Латвії, Болгарії, Нідерландах, Фінляндія, Норвегія, Австрії, Великій Британії та в інших країнах. Зокрема, Австрія розробила Elektronischer Rechtsverkehr (ERV) або систему електронного юридичного спілкування. В Англії та Уельсі створили спеціальний суд для розгляду онлайн-справ про дрібні грошові застави великих позивачів. У Франції створена Contact Video Justice (правосуддя через відеосистему) – адміністративні віртуальні стійки з доступом до

інтернету, що дозволяють громадянам робити запит, отримувати й підписувати документи, розмовляти з юристом, використовуючи вебкамеру [8]. Також в ЄС розроблені чотири рівні електронної взаємодії між громадянами та владою: – онлайн-інформація про загальнодоступні послуги; – одностороння взаємодія: завантаження форм із сайтів; – двостороння взаємодія: обробка форм (у тому числі аутентифікація), процесуальні дії в цифровій формі; – транзакція: робота зі справою, прийняття та оголошення рішення, оплата [9, с. 4]. Загалом певна частина цих рекомендацій була впроваджена в діяльність національного суду, як-от: оприлюднення судових рішень, судової статистики, автоматизація документообігу, вдосконалення засобів внутрішньої та зовнішньої комунікації, аналітики, статистики тощо. Проте, як зазначають науковці, усі ці заходи «... у сукупності не здатні перевести судову систему України на вищий рівень електронної взаємодії між громадянами та владою» [7, с. 15], оскільки вони не мали стратегічного характеру. Однак оптимізму додає реформування процесуального законодавства з 2017 року, яке було побудовано на концепції втілення в традиційну процесуальну форму окремих елементів електронного судочинства, зокрема: обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу; участь учасників справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції; направлення судових рішень та інших процесуальних документів учасникам судового процесу; вчинення інших процесуальних дій в електронній формі з застосуванням Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи тощо.

Відтак, очевидно, що введена в дію підсистема «Електронний суд» свідчить, що Україна рухається в напрямку побудови інформаційного суспільства. Підґрунтям для цього є концепція Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проєкту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки [10]. Але чи не вплине розвиток інновацій у судовій сфері на доступність правосуддя, оскільки все повинно бути передовсім на користь особи. Це фундаментальне питання, але в даному випадку ми маємо на увазі лише спрощення доступності, що дозволить, наприклад, звертатися до електронного суду будь-якій людині навіть без допомоги адвоката, оскільки в цивільному процесі надання правової допомоги не є обов'язковим як у кримінальному провадженні; оформлювати звернення через систему заповнення встановлених процесуальних форм (мета – прибирати процесуальні перепони, пов'язані з надмірним формалізмом, які заважають або зменшують можливості звернення до суду) та отримувати онлайн-консультації; звертатися до суду на будь-якій мові з автоматичним його перекладом.

У той же час, зважаючи на рівень інформаційно-цифрових технологій громадян та певні питання з Інтернет-покриттям на всій території України

(особливо у віддалених від міста куточках) та постійним здорожчанням цих послуг, поки що доцільно залишити і можливість користування традиційними способами комунікації з судом. Тобто, повинен бути вибір: чи надсилати документи за допомогою електронного суду, чи робити це поштою. З огляду на кардинальне реформування судового процесу деякі науковці вважають, що форма електронного судочинства має бути основною, а паперова форма лише у виключних випадках [7, с. 31]. Такий підхід заслуговує на увагу, але на сьогодні, на нашу думку, є категоричним.

Реалізація можливостей повинна забезпечуватися не тільки потужними технічно-інформаційними засобами, а також ефективними заходами забезпечення захисту інформації та кіберзахисту, оскільки є виклики (хакерські атаки різних форматів), які не можна ігнорувати. А це питання до держави, оскільки вона повинна вбезпечувати та збільшувати доступність до правосуддя на рівні законодавчої, виконавчої та судової влади.

1. Бангалорські принципи поведінки суддів. Схвалено резолюцією 2006/23 Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text.

2. Білоус В. В. Інноваційні напрямки інформатизації судочинства. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Trsek/2011_11/Bilous.pdf.

3. Кушакова-Костицька Н. В. Електронне правосуддя: Українські реалії та зарубіжний досвід. *Юрид. часоп. Нац. акад. внутр. справ.* №1. 2013. С. 103–109. URL : http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe.

4. Каланча І. А. Міжнародний досвід використання електронного сегмента в кримінальній процесуальній діяльності суду. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/6/50.pdf>.

5. Концепція електронного суду України: розроблена ДП «Інформаційні судові системи». Київ, 2012. URL: http://www.kbs.org.ua/files/koncept_d.pdf.

6. Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015-2020 роки. 31с. URL : <http://court.gov.ua/142663/>.

7. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія. Харків: Право, 2016. 72 с. (Серія «Інноваційне суспільство і розвиток законодавства»).

8. Європейське судочинство: досвід Європи. URL : <https://loyer.com.ua/uk/elektronne-sudochynstvo-dosvid-yevropy/>.

9. Дорі Рейлінг. Інформаційні технології у судах Європи: думки, практика та інновації. URL: <http://home.hccnet.nl/a.d.reiling/html/Information%20>.

10. Концепція Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки. Державна судова адміністрація України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001750-22#Text>.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук,

Олег ДЕГТЯРЕНКО

страховий агент
«Страхової групи ТАС»

**ЮРИДИЧНІ ФАКТИ ЯК ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ
СУБСИДАРНИХ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ**

Наше дослідження варто розпочати з визначення юридичних фактів. Юридичні факти у цивільному праві – це сукупність певних обставин, підстав, наявність яких тягне встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків. Відповідно до цього, дослідження поняття юридичних фактів та їх класифікації в цивільному праві має важливе значення, оскільки точне визначення позиції з цих питань дозволить з'ясувати правову природу тих чи інших підстав виникнення цивільних прав та обов'язків, дасть змогу визначити перспективу розвитку законодавства в цій галузі [4, с. 7].

Варто наголосити, що юридичні факти, як підстави виникнення цивільних прав і обов'язків, неодноразово були предметом досліджень правознавців, починаючи з часів римського права. На сьогодні, ми маємо добре підґрунтя для опрацювання даної теми. Проблематика дослідження підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань була предметом дослідження таких видатних науковців, як: Є. Абашина, А.Коструби, О. Красавчикова, Т. Музики, І. Ромащенко, З. Іванова, В. Ісакова, В. Копейчикова, М. Рабіновича, О. Скакун, В. Єрьоменко, В. Лазора, Д. Лещух, П. Пилипенка, О. Іоффе, В. Ісакова та інших.

У цивільному праві категорія «юридичний факт» виникла і розвивалася з практичної потреби, тому основою цього визначення стало намагання охопити єдиним юридичним поняттям різноманітні передумови процесу конкретних правових відносин. Саме такою правовою ідеєю були надхненні й праці вчених, зокрема, Е. Васьковського, Д. Гримма, Н. Коркунова, В. Синайського, Г. Шершеневича та інших. Проте були й інші думки, зокрема, Л. Петражицький, відзначаючи односторонність формально-догматичної юриспруденції, її схильність до «юридичної містики», надавав юридичним фактам своє суб'єктивно-психологічне трактування. Дефініцію «юридичних фактів» він розумів не як зовнішні події, а як суб'єктивні, винятково уявні події, що мають вирішальне значення у правовому житті.

При цьому науковець наголошував, що під юридичним фактом з точки зору права необхідно розуміти не факт укладення договору як такого, а саму віру в існування такого факту [3, с. 458].

Також, характеризуючи дану правову категорію, варто не забувати про доцільність розрізнення «юридичних фактів» і «юридичних умов», тобто обставин, що мають юридичне значення для настання правових наслідків, але пов'язаних через проміжні ланки.

Як зазначають деякі автори, юридичний факт поєднує в собі два нерозривно пов'язаних моменти: матеріальний і юридичний. За своєю сутністю це реальні життєві факти, явища дійсності – дії або події. Це матеріальний факт. А іншого боку, цей факт породжує відповідні правові наслідки, а тому виступає як факт юридичний.

Юридичні факти є явищами реальної дійсності, які існують об'єктивно, незалежно від ставлення до них людини, тому важко припустити існування юридичних фактів у майбутньому. Відтак стає зрозумілим, що юридичні факти на момент їх аналізу уже мають існувати або вони існували в минулому. Більше того, як зауважує О. Отрадна, кожному юридичному факту має бути надана конкретна характеристика [2, с. 96].

Такі науковці, як: М. Цвік та О. Петришин зазначають, що юридичні факти – це життєві обставини, які: 1) полягають у наявності або відсутності явищ матеріального світу; 2) мають конкретний зміст, існують у певному місці й часі; 3) несуть інформацію про стан суспільних відносин, що входять до предмета правового регулювання; 4) мають зовнішній вираз; 5) прямо або опосередковано передбачені нормами права; 6) зафіксовані в установленій законодавством процесуальній формі; 7) викликають юридичні наслідки, передбачені нормами права [1, с. 346].

Щодо особливостей даної категорії, можна виокремити наступні:

- мають конкретний характер – це виявляється у тому, що ними не можуть бути будь-які думки;
- мають індивідуальний характер – юридичні факти складаються із дій конкретних суб'єктів правовідносин;
- мають об'єктивний характер;
- мають нормативний характер – означає що правового значення набувають не усі дії або події, а тільки ті, з якими пов'язуються певні правові наслідки, тільки ті життєві обставини, котрі передбачені нормами права;
- мають інформативний характер;
- має формально визначений характер.

Отже, проаналізувавши усі визначення та ознаки, ми можемо констатувати, що юридичні факти – це явища реальної дійсності, які існують незалежно від ставлення до них людини, а також, це сукупність певних обставин, підстав, наявність яких тягне встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків.

1. Загальна теорія держави і права : підруч. для студентів юрид. ВНЗ. / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
2. Отрадна О. О. Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 328 с.
3. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Санкт-Петербург: Лань, 2-е изд. Т. 2. 2000. 608 с.
4. Харитонов Є. О., Нагорняк В. А. Деякі проблемні питання визначення поняття та видів юридичних фактів у цивільному праві. *Актуальні проблеми держави та права*. 2007. Вип. 33. С. 7–18.

Федір КОКОШКО

доцент кафедри права,
кандидат історичних наук

Агнесса ЦУКАНОВА,

студентка III курсу спеціальності
081 Право, коледж ПЗВО
«Міжнародний класичний
університет ім. П.Орлика»,
(м. Миколаїв, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Поводження держави з проживаючим на її території населенням має величезне значення у міжнародному праві, наскільки людина є цінною, характеризує ту або іншу країну в плані її цивілізованості та гуманності.

Статут Організації Об'єднаних Націй від 24 жовтня 1945 р. визначає що «народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості затвердити віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості, у рівноправність чоловіків і жінок та в рівність прав великих і малих націй» в ч. 3 ст. 1 однією з цілей діяльності цієї універсальної міжнародної організації визначено «здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру та у заохоченні і розвитку поваги до прав людини та основних свобод для всіх незалежно від раси, статі, мови, релігії» [1]. Спираючись на ці положення виникла нова галузь міжнародного права – міжнародне право людини.

Міжнародно-правові акти щодо прав людини: Загальна декларація прав людини 10 грудня 1948 р.; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. регулюють Хартію прав людини (або Міжнародний білль прав людини).

У ч. 1 ст. 5 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. підкреслюється, що «займатися будь-якою діяльністю або чинити будь-які дії, спрямовані на знищення яких-небудь прав чи свобод, визнаних у цьому Пакті, або на обмеження їх у більшій мірі, ніж передбачається в цьому Пакті» держава не має права [3]. У ст. 22 Конституції України зазначається, що права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» [6].

Окрім прав, існують ще й обов'язки людини відносно своєї держави, на що вказує міжнародне право. Обов'язки перед суспільством має кожна людина, що встановлено Ч. 1 ст. 29 Загальної декларації прав людини 1948 р., можливість вільного розвитку особистості людина має тільки у суспільстві. Протиріччя, які можуть виникати між правами держави та людини, повинні вирішуватися гармонійно і з урахуванням потреб усіх сторін. У Ч. 3 ст. 29 Загальної декларації прав людини 1948 р. визначається, що права людини, та права держави повинні бути втілені відповідно до цілей і принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй [2].

Загальновизнані принципи і норми про права людини мають вищу юридичну силу та стали загальними принципами права, як міжнародного, так і національного. Насамперед права людини (основна їх більшість) мають індивідуальний характер.

Основне положення прав людини в системі міжнародного права займає принцип поваги прав людини. Головний зміст втілений у цьому принципі. Усі норми галузі повинні тлумачитися згідно цього основного принципу. Принцип демократії міцно пов'язаний з принципом поваги прав людини, і є найважливішим загальним принципом права, що розповсюджується, безпосередньо, як на сучасне міжнародне право, так і на національне право держав.

Основою цього розділу є принципи і норми, існуючі та загальновизнані, які називаються стандартами прав людини, вони склалися історично, завдяки досягненням демократії і належного рівня гуманності суспільства держав окремо, та на світовому рівні. Усі норми міжнародного (національного) права повинні гармоніювати зі стандартами прав людини.

Міжнародно-правові акти, які регулюють права людини: Загальна декларація прав людини 10 грудня 1948 р.; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р [4]. Принципи міжнародного співробітництва щодо виявлення, арешту, видачі та покарання осіб, винних у військових злочинах і злочинах проти людства від 3 грудня 1973 р.; Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р.; Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [5]. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р.; Конвенція про права інвалідів від 13 грудня 2006 р. тощо (це угоди, спрямовані на захист населення що потребує особливої турботи); Конвенція проти катувань та

інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, поводження та покарання від 10 грудня 1984 р.; Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку від 7 вересня 1990 р. тощо.

Важливими угодами ухваленими Радою Європи, що спрямовані на забезпечення прав людини в державах-членах цієї організації, є:

1) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.,

2) Європейська соціальна хартія від 18 жовтня 1961 р.,

3) Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 р.

За їх змістом права і свободи особи, в теорії права, прийнято поділяти на особисті (громадянські), політичні, економічні, соціальні, культурні та колективні права і свободи людини та громадянина.

Громадянські (Особисті) і політичні права називаються правами першого покоління. Вони утворюють основу загально визнаних принципів та норм прав людини. Перше місце належить принципу рівності людей у правах та неприпустимості дискримінації за будь-якими ознаками. Особливе місце займає гендерна рівність людства в користуванні правами. Кожна людина має право на життя та особисту недоторканість, підлягає відміні смертної кара. Підневільний стан чи рабство заборонено. Тортури, покарання, нелюдське ставлення забороняється стосовно будь-кого.

Існують норми кримінального та кримінально-процесуального права у значній кількості. Позбавлення волі, арешт може бути тільки за рішенням суду, або іншого законодавчого інституту. За один і той же злочин людина не може бути осуджена більш ніж одного разу. Презумпція невинуватості існує та має бути врахована у формуванні доказів невинуватості.

У пенітенціарному праві існує багато норм. Утримання обвинувачених та засуджених має бути окремим, а також окремим має бути утримання дорослих та неповнолітніх. Право на гуманне ставлення мають усі засуджені.

Кожна людина має право на висловлювання власної думки. Підкреслюється і особлива відповідальність, пов'язана з такою свободою. Однак така свобода може бути обмежена стосовно репутації та поваги прав та свобод (задля забезпечення охорони державної безпеки, громадського порядку, моральності чи здоров'я населення) інших людей.

Права, які мають основне відношення до міжнародних зв'язків, це: право вільно залишати будь-яку країну, у тому числі і власну. Право людини на в'їзд зі своєї країни ніхто не може заперечити чи позбавити його.

Соціальні, культурні та економічні права називаються правами другого покоління. Не у всіх країнах наявні передумови для застосування таких прав. У ч. 1 ст. 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. стверджується, що «кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті,

зобов'язується вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав усіма належними способами, включаючи, зокрема, вжиття законодавчих заходів» [4].

До таких прав належать: право на працю (на справедливій і сприятливій її умови); право на створення профспілок і на проведення страйків; право на соціальне забезпечення; право сім'ї на охорону і допомогу; право на достатній життєвий рівень і неухильне його підвищення; право на здоров'я; право на освіту; право на участь у культурному житті і на користування результатами наукового прогресу.

Коллективні права: ці права вважаються та називаються правами третього покоління. До них належать права народів, основне з яких – це право на самовизначення, а саме – встановлювати свій політичний, економічний статус, а також соціальний та культурний розвиток в межах своєї держави. Правовий стан меншостей був закріплений ст. 27 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.: «у тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншості, особам, які належать до таких меншостей, не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою» [3].

Усі положення наведені вище, які стосуються прав людини у повній мірі застосовуються і до прав корінних народів. Кожна держава має створювати усі необхідні умови для належної підтримки прав та свобод таких народів. Також існують спеціальні акти, наприклад, Декларація про права корінних народів 2007 р.

Міжнародною організацією праці в 1989 році ухвалена «Конвенція про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя», згідно цієї Конвенції: Корінні народи – це народи, що проживають в незалежних країнах, – нащадки тих, хто населяв країну або географічну область до її завоювання або колонізації або в період встановлення існуючих державних кордонів.

Отже, великим досягненням стало те, що міжнародно-правові акти мають верховенство над внутрішнім законодавством.

1. Статут Організації Об'єднаних Націй від 24 жовтня 1945 р
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.

2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.

5. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

6. Конституція України від 28.06.1996 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук,

Валерія ЖИЛЯК

студентка 4 курсу ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВО ЖІНКИ НА ШТУЧНЕ ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ

Цікавим є те, що, як право першого покоління, право на життя не може бути реалізоване поза зв'язком із соціально-економічними та колективними правами [1;2]. Право на життя таким чином наповнюється соціальним змістом, трансформується в право на гідне життя, реалізація якого належним чином повинна здійснюватися державою.

Право на життя через свою природу займає в системі інших прав основоположне системоутворююче місце. Гарантіями природних прав, серед них і права на життя, виступають певні законодавчі положення, які так само багато в чому визначаються економічними умовами, рівнем розвитку правосвідомості, ідеологічними пріоритетами, розсудом законодавця тощо.

По суті, право на життя є одним із невід'ємних прав людини. Без дотримання цього права всі інші права не мають цінності та корисності для людини [3, с. 78; 4, с. 584].

Проблематика права на аборт і редукцію ембріона перетворилася на ядро більш масштабної ідеологічної боротьби, що торкається таких інститутів, як сім'я, материнство і батьківство, та для багатьох стала лакмусовим папером для визначення демократичності й соціальної, гуманістичної спрямованості суспільства. Кожна зі сторін цього ідеологічного протистояння опирається на ті самі принципи, проте надає їм власного тлумачення. Інколи складно відповісти, що є гуманнішим: заборонити аборт чи дозволити його [5, с. 20].

К. Черевко вважає, що «початковим моментом людського життя необхідно вважати момент появи будь-якої частини тіла дитини з утроби матері під час пологів (або при кесаревому розтині), коли є об'єктивна можливість завдати шкоду тілу дитини» [6, с. 7]. Багато медиків, правників, філософів, віруючих людей категорично відкидають таке розуміння початку життя.

Водночас не можна підтримати точку зору, яка домінує в правничій літературі, коли плід не розглядається як особистість, і тому його кримінально-правова охорона неможлива. Він розглядається як частина тіла

жінки (матері), а його захист здійснюється в межах захисту вагітної жінки. Початок кримінально-правової охорони життя людини повинен бути перенесений на стадію виникнення (формування) плоду. Згідно з ч. 6 ст. 281 ЦК України штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує 12 тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки [7, с. 126]. У випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від 12 до 22 тижнів [8].

Ми підтримуємо позицію тих науковців, які визнають початком життя 14-й день після запліднення, а ембріон – дитиною. Це ж саме твердження ми знаходимо у рішенні Ради Європи з біоетики від 1996 р. [11]. Серед варіантів підходу до визначення точки відліку початку життя виділяють момент зачаття, різні періоди внутрішньоутробного розвитку та, власне, народження. Разом із тим, із релігійної точки зору, право на життя виникає від початку запліднення. За ст. 4 Хартії прав сім'ї від 22 жовтня 1983 р., аборт є прямим порушенням основного права людини на життя [12].

Правова легалізація абортів в Україні регулюється й Цивільним кодексом України [8; 15], Положенням про комісію Міністерства охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, структурних підрозділів із питань охорони здоров'я обласних, Київських та Севастопольських міських державних адміністрацій із визначення показань для проведення операції (процедури) штучного переривання небажаної вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів [16], Наказом Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення» [17].

Перелік підстав, за наявності яких можливе штучне переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів, визначено Кабінетом Міністрів України [18]. Це підстави медичного і немедичного (соціального) характеру. Вказаний перелік виділено у зв'язку з тим, що з 12 тижня ембріон стає плодом. Плід – це внутрішньоутробний продукт зачаття, починаючи з повного 12-го тижня вагітності (з 84 доби від першого дня останнього нормального менструального циклу) до вигнання/вилучення з організму матері [6]. У зв'язку з цим кримінально-правова охорона життя повинна починатися з моменту утворення плоду, тобто з 12 тижня вагітності. Тоді у разі незаконного проведення абортів за вагітності понад 12 тижнів додатковим обов'язковим об'єктом стають відносини, що забезпечують безпеку майбутнього життя людини, а це відповідно підвищує суспільну небезпеку такого злочину.

Оскільки Україна як активний учасник глобалізаційних світових процесів формує доктрину в новому цивілізаційному вимірі, то видається актуальним дослідження штучного переривання вагітності з урахуванням правового досвіду зарубіжних країн. Таке запозичення ідеальної моделі, безумовно, позитивно вплине на процес побудови правової системи в Україні.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Мікуліна М.М. Право на життя як складова приватності фізичної особи. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Сер. Право. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Choasp_2013_1_25.pdf.
3. Слома В.М. Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи. *Юридичний вісник*. Повітряне і космічне право. 2012. № 1. С. 77–81.
4. Белей О.В., Дулепа В.П. Право на штучне переривання вагітності в аспекті статей 2 та 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 584–587.
5. Чечерський В.І. Співвідношення права на життя та права на репродуктивний вибір у разі штучного переривання вагітності. *Правова позиція*. № 1(60). 2020. С. 17–21.
6. Черевко К.О. Кримінально-правова характеристика незаконного проведення абортів : автореф. дисс канд. юрид. наук: спец. «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2011. С. 20.
7. Павленко І.В. Незаконність як ознака злочину, відповідальність за який передбачена ст. 134 КК України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2012. Вип. 4. С. 125–129.
8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 16 жовтня 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
9. Громовчук М.В. Право на штучне переривання вагітності в аспекті права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Серія Право. Вип. 47. Т. 1. С. 72–75.
10. Щирба М.Ю. Наукові дискусії щодо правового статусу ембріона людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 6. Том 1. С. 29–32.
11. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
12. Хартія прав сім'ї від 22 жовтня 1983 р. URL: <http://translate.google.com.ua/tra>.
13. Булеца С.Б. Момент виникнення правоздатності в цивільному праві України, Словаччині та Угорщині. С.Б. Булеца. *Науковий вісник УжНУ*. Серія Право. № 16. С. 92–95.
14. Федорошак І.М. Право на життя в контексті прав людини. Матеріали шостого національного конгресу з біоетики з міжнародною участю (27–30 вересня 2016 р.) Київ. С. 43.
15. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page2>.
16. Положення про комісію Міністерства охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, структурних підрозділів з питань охорони здоров'я обласних, Київських та Севастопольських міських державних адміністрацій з визначення показань для проведення операції (процедури) штучного переривання небажаної вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів від 24 травня 2013 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1101-13>.
17. Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 24 травня 2013 р. № 423. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13>.
18. Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 144. *Офіційний вісник України* від 1 березня 2006 р. № 7, с. 114, ст. 357, код акту 35225/2006.

Михайло КОРОЛЬ

кандидат юридичних наук

Дарія АВЗАЛОВА

Олександр ХУТОРЯНСЬКИЙ

курсанти

*(Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна)*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ІЗ ЗАТРИМАННЯМ ОСІБ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПОРЯДКУ ОРГАНАМИ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ

Відповідно до концепції прав людини право на свободу та особисту недоторканність, будучи одним з визначальних та фундаментальних конституційних прав людини, не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, які чітко визначені в законі. Так, у Загальній декларації прав людини проголошено – ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання (ст. 9); у разі здійснення своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом, і виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших осіб, а також забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [1].

Європейська конвенція з прав людини, гарантуючи кожній людині право на «свободу» та «особисту безпеку», допускає затримання або арешт особи, здійснені з метою її передачі компетентним органам, за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні правопорушення, або коли це обґрунтовано вважається необхідним для запобігання вчинення нею правопорушення або, втечі після його вчинення [2].

Конституція України також містить гарантії прав особи на свободу та особисту недоторканність на території своєї дії. Так, стаття 29 сформульована у формі виключного імперативу щодо незаконного застосування до особи найпоширеніших форм позбавлення її особистої свободи: «Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом» [3].

Зазначені положення підтверджуються і практикою діяльності ЄСПЛ, який, наприклад, ухвалюючи рішення у справі «Гарькавий проти України» та роз'яснюючи положення п. 1 ст. 5 Європейської конвенції з прав людини,

зазначив, що право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене державою на підставах та в порядку, чітко визначених законом.

Згідно законодавства України іноземці та особи без громадянства можуть бути затримані внаслідок порушення законодавства щодо їх правового статусу чи порядку перебування, зокрема незаконного в'їзду, незаконного проживання тощо. Часто таке затримання називають «утриманням мігрантів під вартою», що у більшості держав-членів Ради Європи є видом адміністративного затримання. У різних країнах термін «затримана особа» певною мірою розрізняється. Так, у Зводі принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню або ув'язненню в будь-якій формі [4] термін «затримана особа» відноситься головним чином до осіб, які знаходяться під вартою до засудження, і не включає осіб, яким ухвалений вирок, тобто ув'язнених. У деяких країнах термін «затримана особа» може відноситися тільки до осіб, затриманих в адміністративному порядку або згідно із законом про безпеку, і не стосуватися осіб, затриманих у зв'язку з кримінальним провадженням.

Відповідно до Інструкції про порядок тримання затриманих осіб в органах (підрозділах) охорони державного кордону затримані особи – це громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, які затримані уповноваженими особами Держприкордонслужби за вчинення адміністративних правопорушень чи за підозрою у вчиненні кримінальних правопорушень, протидію яким законодавством України віднесено до компетенції Держприкордонслужби, а також іноземці чи особи без громадянства, стосовно яких прийнято рішення про розміщення у відповідних пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України, до забезпечення їх примусового видворення та тих, які прийняті від компетентних органів інших держав на підставі чинних міжнародних угод про реадмісію (приймання-передавання) осіб [5]. У відповідності із цим визначенням ми бачимо, що органи та підрозділи Держприкордонслужби наділені правом затримувати осіб як за вчинення адміністративних правопорушень, так і за підозрою у вчиненні кримінальних правопорушень, протидію яким законодавством України віднесено до їх компетенції.

Отже, адміністративне затримання полягає в примусовому короткочасному обмеженні волі дій і пересування особи, яка вчинила адміністративне правопорушення. Його мають право здійснювати лише органи та посадові особи, уповноважені на те законодавчими актами. Порядок здійснення адміністративного затримання детально закріплено у ст. 262 КУпАП. Варто зазначити, що схожим з розглянутим заходом забезпечення є доставлення порушника, згідно зі ст. 259 КУпАП, яке здійснюється з метою, по-перше, припинення правопорушення, по-друге, складення протоколу про адміністративне правопорушення і, по-третє,

встановлення особи порушника. Фактичне здійснення доставлення забезпечується застосування психічного або фізичного впливу. Перший полягає в усній вказівці прямувати до місця доставлення або в нагадування про можливість застосування фізичного впливу. До фізичного впливу вдаються у випадках відмови рухатися в потрібному напрямку. При цьому може бути застосовано захват руки або частини одягу з примушуванням до руху.

Доставлення порушника має бути проведено в можливо короткий строк, при цьому необхідно враховувати, що перебування доставленої особи у штабі громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи громадському пункті з охорони громадського порядку, приміщенні виконавчого органу сільської, селищної ради не може тривати більш як одну годину, якщо не встановлено інше (ч. 9 ст. 259 КУпАП).

На думку Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню осіб можливо позбавити свободи на тривалий проміжок часу відповідно до законодавства у разі, якщо:

- їм було відмовлено у в'їзді на територію держави;
- вони незаконно в'їхали на територію держави і пізніше були виявлені органами державної влади;
- у них закінчився дозвіл на перебування на території держави;
- вони шукають притулку в цій державі і яких органи влади вважають за необхідне тримати під вартою тощо [6].

Рада Європи зазначає, що таких осіб необхідно розміщувати в спеціально відведених для цього центрах, пропонуючи їм матеріальні умови та режим відповідно до їхнього правового статусу. Працювати в цих центрах має спеціально підготовлений персонал. Цілком очевидно, що такі центри повинні мати у своєму розпорядженні належним чином обладнані приміщення для проживання – чисті та в добре відремонтованому стані, з достатньою площею для проживання тієї кількості осіб, яку планується в них розмістити.

Таким чином, можемо підсумувати, що право на свободу та особисту недоторканність є одним із найбільш вагомих та значущих прав людини та має найважливіше значення у демократичному суспільстві. Разом з тим обмеження такого права можливо лише як виключення, за умови дотримання певних гарантій, які унеможливають свавільне позбавлення особи свободи. Такі виключення передбачені як статтею 29 Конституції України, так і більш ґрунтовно – статтею 5 ЄКПЛ. Обмежуючи такі права людини, посадові особи Держприкордонслужби повинні виходити з принципу презумпції свободи, який означає, що особа повинна залишатися на свободі до тих пір, доки працівники правоохоронних органів не доведуть необхідність її затримання або тримання під вартою. При застосуванні таких заходів варто враховувати ключові принципи, що гарантують забезпечення права на свободу та

особисту недоторканність, а саме: позбавлення свободи лише за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні адміністративного правопорушення; законність затримання; необхідність роз'яснення кожному затриманому про причини такого заходу зрозумілою для нього мовою; право особи на оскарження до суду законності свого затримання.

1. Загальна декларація прав людини, прийнята та проголошена у резолюції 217 А(III) Генеральної Асамблеї: від 10.12.1948 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

2. Конвенція про захист прав і основних свобод людини : прийнята 04.11.1950 р. і ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. від 23.08.2006 № 13; № 32. С. 270.

3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Звід принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі : резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1988 р. № 43/173. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_206.

5. Інструкція про порядок тримання затриманих осіб в органах (підрозділах) охорони державного кордону: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України № 352 від 30 березня 2015 року. *Офіційний вісник України*. 2015. № 39. Ст. 1172.

6. Позбавлення волі іноземців згідно з нормами законодавства про іноземних громадян: витяг з Сьомої Загальної доповіді СРТ/Inf(97)10-part. URL : <https://rm.coe.int/16806ce90d>.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук,

Анастасія ЗИБІНА

студентка 4 курсу ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Предметом правового регулювання сімейного права є суспільні відносини, що виникають між особами, які перебувають у шлюбі, членами родини тощо. Родинні зв'язки ґрунтуються не лише на духовному спілкуванні, а й на певній матеріальній основі. Безсумнівним залишається той факт, що для того, аби сім'я могла виконувати свої різноманітні функції в суспільстві, необхідно мати достатні матеріальні блага, адже будь-який

аспект сімейного життя вимагає відповідних витрат. Таким чином, між подружжям існують не тільки особисті відносини, а й майнові, щодо утримання, користування та розпорядження майном, отримані як до, так і під час і під подружнього життя.

Науковець Є.Фурса зазначає, що шлюбний договір – це певна особлива двостороння угода, яка має специфічний матеріальний зміст.

На нашу думку, шлюбний договір – це договір, укладений в письмовій формі та посвідчений нотаріусом, особливою ознакою якого є регулювання майнових прав та обов'язків у відносинах між особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також між подружжям.

Домовленості стосовно майна майбутнього подружжя не є новелою, адже мали місце ще в руському праві. У той час сімейні відносини регулювалися звичаєвим правом, тобто такими правилами поведінки, які сформувалися внаслідок їх реального застосування протягом тривалого проміжку часу. Про це свідчать джерела «народного права», тобто чинні на той час юридичні звичаї [7, с 38].

Починаючи з XVII століття, в основі укладення шлюбу стояв договір, який був письмовий за своєю формою, та фіксувався за допомогою відповідних документів, які мали назву шлюбні листи. Даний договір мав назву зговір або змовини, та за нормами звичаєвого права укладався між двома сторонами: батьками і родичами молодих. Укладання шлюбного договору за тих часів переслідувало певну мету, а саме – отримання майна для нової сім'ї з різними режимами користування та володіння. Хоч молоді і брали участь в укладенні договору, проте роль батьків була домінуючою, тому що в договорі розглядалося майно, що належало безпосередньо батькам [5, с. 620].

У роки незалежності Україні розвиток інституту шлюбного договору характеризувався прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1993 року № 457, якою було затверджено «Порядок укладання шлюбного контракту». Проте положення даної постанови суперечили нормам на той час чинного Кодексу про шлюб та сім'ю, згідно з яким дозволялось договірне регулювання тільки майнових відносин подружжя. Проте після прийняття Сімейного кодексу України у 2002 році ця колізія була усунена. Відповідно до ст. 93 Сімейного кодексу України від 10.01.2002 № 2947-III, можна визначити особливості змісту шлюбного договору, а саме: шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки; можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків; шлюбний договір не регулює особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми; шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним Кодексом, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище; не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке

підлягає державній реєстрації [6].

Також законодавець визначає форму шлюбного договору. Відповідно до ст. 94 СК України шлюбний договір укладається обов'язково у письмовій формі й посвідчується нотаріусом. На нотаріуса покладений обов'язок сприяти громадянам у здійсненні їхніх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду (ст. 5 Закону України «Про нотаріат») [3].

При посвідченні шлюбного договору нотаріус зобов'язаний роз'яснити сторонам зміст та значення шлюбного договору, зокрема наслідки включення до його змісту тих чи інших умов, а також перевірити чи відповідає зміст цього договору вимогам закону та реальні наміри сторін.

Необхідно зазначити, що характерною ознакою, яка відрізняє шлюбний договір від будь-якого іншого договору є тривалість його дії. Це може призвести до необхідності зміни умов шлюбного договору. СК України закріпив єдине правило стосовно зазначеної тези. А саме, відповідно до ч. 1 ст. 100 СК зміна шлюбного договору лише однієї зі сторін не допускається. Проте, якщо на таку зміну дають свою згоду обидві сторони, то це стає можливим. У ч. 2 ст. 100 СК зазначено, що шлюбний договір може бути змінено подружжям. І в зв'язку з тим, що шлюбний договір обов'язково підлягає нотаріальному посвідченню, то і всі внесені в нього зміни також мають бути посвідчені нотаріально. Також законодавець передбачає можливість зміни умов договору за рішенням суду згідно зі ч. 3 ст. 100 СК [6].

Проте є особи, які виступають проти укладення шлюбного договору. На їхню думку: укладення шлюбного договору є першим кроком, який призведе до розлучення; шлюбним договором не передбачено регулювання особистих немайнових відносин членів подружжя, тому почуття укладений договір врятувати не зможе; навіть ті положення, що були завірені нотаріусом, можна в будь-який час оскаржити в суді; шлюбний договір укладають лише заможні люди, для людей середнього достатку він не потрібен та недоступний; суд не завжди бере до уваги шлюбний договір та його основні положення; положення шлюбного договору не встановлюють з ким залишаться діти у випадку розлучення і скільки аліментів потрібно буде платити, адже це встановлює саме суд; до осіб, які порушують умови договору, не передбачено застосування жодних санкцій; шлюбний договір є нічим іншим, як образою гідності та чистоти кохання; укладення шлюбного договору досить дороговартісна послуга, яка також потребує часу для оформлення.

Обидві ідеї мають право на існування, однак шлюбний договір поки не може вирішити всі проблеми подружжя, тому що в тій чи іншій ситуації завжди будуть виникати спірні проблеми в конкретній сім'ї. Якщо між членами подружжя немає гармонії, взаєморозуміння, спільних інтересів, ба навіть, вони розходяться в принципових переконаннях, то їх врегульовані

господарські відносини не допоможуть зберегти сім'ю, вони можуть лише на деякий час зменшити гостроту незадоволення один одним.

Українці зазвичай не підписують шлюбні договори, тому що спочатку у нас не було цієї традиції, все завжди будувалося на довірі. Якщо розглядати з психологічної точки зору, то шлюбний договір – це щось дуже прагматичне для наших пар, ганебне, адже в нашій країні все ж побудовано на почуттях та емоціях. Взяти для порівняння американців чи європейців, то дня них шлюбний договір виступає гарантією стабільності та підстраховкою, в той самий час для українців гарантією стабільності є слова та усні обіцянки.

Отже, варто підсумувати, що інститут шлюбного договору стає все більш актуальною темою сьогодення, оскільки він вирішує ряд особисто-майнових відносин між подружжям. Проте попри таку позитивну динаміку, шлюбні договори все ж досі залишаються мало застосовуваними в Україні і на практиці, в основному, використовуються не для регулювання спільного проживання та користування майном, а лише у разі розірвання шлюбних відносин між членами подружжя.

---

1. Гриняк А. Окремі аспекти укладення шлюбного договору за цивільним та сімейним законодавством України. *РОЗДІЛ III. Актуальні проблеми цивілістики. 2(4). Історико-правовий часопис. 2014. С. 59–64.*

2. Жилінкова І. Зміст шлюбного договору: проблеми законодавства та практики його застосування. *Нотаріат для вас. 2010. № 9. С. 23–30.*

3. Закон України Про нотаріат. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 39, ст.383).*

4. Кобзева Т.А., Горбатко Ю.О. Шлюбний договір як спосіб уникнення розлучень. *Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 1. С. 69–71.*

5. Маланчук Т.В., Дегтяр Р.О. Інститут шлюбного договору в Україні: перспективи удосконалення та зарубіжний досвід правового. *Молодий вчений. № 5 (57), 2018 р. С. 620–623.*

6. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21–22, ст.135.*

7. Тімуш І.С. Розвиток інституту шлюбного договору в правовій системі України. *Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 4. С. 37–43.*

8. Ульяновко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України дис. канд. юрид. наук: К., 2003. 129 с.

9. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40–44, ст.356.*

Ксенія КОСЯЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Під час аналізу законодавства України, міжнародних актів і практики Європейського суду з прав людини встановлено, що право на медичну допомогу – це можливість кожної людини вимагати від суб'єктів, що здійснюють медичне обслуговування населення, ужиття комплексу заходів, які спрямовані на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію фізичного й психічного стану її здоров'я.

Міжнародні акти і практика ЄСПЛ серед визначальних принципів реалізації пацієнтами права на медичну допомогу зазначають належну поінформованість пацієнта. Права, пов'язані з інформованою згодою пацієнта, передусім включають право на отримання інформації про стан свого здоров'я, про наявні методи та про обрану методику лікування з тим, щоб поінформовано прийняти рішення про згоду на лікування чи відмову від лікування.

Пандемія COVID-19 змусила внести чимало змін у законодавство, зокрема щодо регламентації прав людини у сфері охорони здоров'я. Зроблено висновок, що прийняте для запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) законодавство України дозволяє обробку персональних даних медичного характеру без згоди особи й за умови, що законодавець чітко не визначив критеріїв, за якими визначається коло осіб, щодо яких обробка даних здійснюється без їхньої згоди, а також не визначив подальшу долю таких даних після завершення карантину, але до завершення обмежувальних заходів.

Сфера охорони здоров'я, зокрема в частині надання медичної допомоги, перебуває у стані трансформації, а медична реформа, яка відбувається на сучасному етапі розвитку України, потребує взаємодії законодавства та практичних порад з боку міжнародних практик.

Необхідно зазначити, що вітчизняна нормативно-правова база містить положення, що регулюють права громадян у сфері надання медичної допомоги. Водночас, з огляду на євроінтеграційний вектор розвитку нашої держави, актуальними завданнями стають пізнання й вивчення міжнародного та регіонального права, запозичення найкращого міжнародного й національного досвіду та вдосконалення нормативно-правової бази у сфері

надання медичної допомоги.

Деякі науковці медичну допомогу визначають як будь-які заходи, що спрямовані на охорону здоров'я, збереження життя людини, профілактику захворювань і які провадяться співробітниками лікувально-профілактичних закладів будь-якої форми власності або медичним працівниками, які займаються приватною практикою [1, с. 210].

Право на медичну допомогу як особисте немайнове право пацієнта, на думку Р. Стефанчука, має містити:

а) права, пов'язані з наданням медичної допомоги (право на надання медичної допомоги в умовах, що відповідають санітарно-гігієнічним вимогам; право на поважне та гуманне ставлення з боку медичного й обслуговуючого персоналу; право на вибір лікаря, методу лікування та лікувального закладу: право на проведення консилиуму й консультацій інших спеціалістів; право на полегшення болю, пов'язаного із захворюванням чи медичним втручанням тощо);

б) права, пов'язані з інформованою згодою пацієнта (право на отримання повної, достовірної, своєчасної та в доступній формі інформації про стан свого здоров'я; право на отримання повної, достовірної, своєчасної й у доступній формі інформації про безпечні, ефективні, доступні та прийнятні методи профілактики, діагностики, лікування й медико-соціальної реабілітації здоров'я; право на отримання повної, достовірної, своєчасної та в доступній формі інформації про обрану методіку лікування та її наслідки; право на отримання повної, достовірної, своєчасної й у доступній формі інформації про умови отримання висококваліфікованих послуг щодо забезпечення й охорони здоров'я тощо);

в) права, що забезпечують медичну таємницю (право на таємницю про факт звернення за медичною допомогою, про встановлений діагноз, про застосовувані методи профілактики та лікування тощо) [2, с. 29].

Ст. 284 Цивільного кодексу України проголошує право фізичної особи на надання їй медичної допомоги незалежно від будь-яких обставин. У статті пропонуємо розглянути особливості змісту й реалізації такого складника права на медичну допомогу, як права, пов'язані з інформованою згодою пацієнта. На думку О. Дроздової, наявність інформованої згоди особи, щодо якої здійснюється медичне втручання, є однією з важливих умов здійснення медичного втручання, а «реалізація прав передбачає надання згоди пацієнта, а отже, можливість відкликання на підставі добровільної згоди пацієнта» [3].

Роблячи висновок, варто зазначити, що на початку 2020 р. світ стикнувся з проблемою появи інфекційного захворювання, яке швидко набуло масштабів пандемії та призвело до істотних змін у всіх сферах життєдіяльності людини, особливо гостро в медичній сфері. Однією з таких проблем стала необхідність швидкої обробки інформації про контактних осіб інфікованої людини й необхідність їх ізоляції та контролю за пересуванням. В Україні прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України

«Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 13.04.2020 № 555-IX, яким серед іншого дозволяється обробка персональних даних без згоди особи, зокрема даних, що стосуються стану здоров'я, місця госпіталізації або самоізоляції, прізвища, імені по батькові, дати народження, місця проживання, роботи (навчання) з метою протидії поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) у порядку, визначеному в рішенні про встановлення карантину, за умови використання таких даних виключно з метою здійснення протиепідемічних заходів, а також у зв'язку з пандемією 01.04.2020 затверджено, а 16.09.2020 переглянуто Протокол «Надання медичної допомоги для лікування коронавірусної хвороби (COVID-19)» і Форма інформованої згоди пацієнта на проведення діагностики та лікування згідно з клінічним протоколом медичної допомоги «COVID-19».

1. Гладун З. Режим надання медичної допомоги: поняття, види й адміністративно-правове регулювання. *Право України*. 2014. № 3. с. 206–214.

2. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві : автореф. дис. докт. юрид. наук : 12.00.03. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ. 2007. с. 29.

3. Дроздова О. В. Цивільно-правовий захист прав пацієнтів в контексті практики Європейського суду з прав людини : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2017. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/13330>.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

Ольга МОСЯКІНА

студентка 3 курсу ПЦО ННІ ЗНПК
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
(м. Дніпро, Україна)

ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ ТА ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи, відповідно до статті 2 Цивільного кодексу України. Щоб мати можливість брати участь у майнових та особистих немайнових відносинах, закон наділяє громадян цивільною правосуб'єктністю, елементами якої є цивільна

правоздатність та цивільна дієздатність. Цивільний кодекс України визначає цивільну правоздатність, як визнання за фізичною особою можливість мати цивільні права і нести цивільні обов'язки. Зміст правоздатності складає сукупність тих цивільних прав та обов'язків, які можуть мати фізичні особи.

Відповідно до чинного законодавства цивільну дієздатність має лише фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Цивільна дієздатність фізичної особи – це її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання, відповідно до статті 30 Цивільного кодексу України.

Категорії «цивільна дієздатність» належить важлива роль у перетворенні цивільної правоздатності фізичної особи як абстрактної можливості праволодіння в наявні, конкретні суб'єктивні цивільні права та обов'язки, носієм яких виступає певна персоніфікована фізична особа. Ознаки цивільної дієздатності фізичної особи: здатність усвідомлювати значення своїх дій; спроможність керувати ними.

За віком цивільна дієздатність поділяється на: часткову цивільну дієздатність малолітньої особи віком до 14 років; неповну цивільну дієздатність неповнолітньої особи віком від 14 до 16 років; повну цивільну дієздатність повнолітньої особи з досягненням 18 -річного віку або з моменту набуття чи моменту надання фізичній особі повної цивільної дієздатності до досягнення 18-річного віку.

За станом психічного здоров'я цивільна дієздатність поділяється на: обмежену цивільну дієздатність фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною.

Обсяг відповідного виду дієздатності фізичної особи складають ті види правочинів, які особа має можливість самостійно вчиняти, а також можливість та межі цивільної відповідальності.

Обсяг часткової дієздатності малолітньої особи відповідно до стаття 31 Цивільного кодексу України становлять: можливість самостійно вчиняти дрібні побутові правочини; можливість самостійно здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Із змісту статті 31 Цивільного кодексу України можна виділити такі ознаки дрібного побутового правочину: спрямованість правочину на задоволення побутових потреб малолітньої особи; відповідність правочину фізичному, духовному чи соціальному розвитку малолітньої особи; невисока вартість предмета правочину.

З досягненням повноліття фізична особа набуває повної цивільної дієздатності. Підставою для автоматичного набуття фізичною особою повної цивільної дієздатності є також реєстрація шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття. Набута таким чином цивільна дієздатність зберігається у

разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття та визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи. Право особи на шлюб та його реалізація регулюється нормами Сімейного кодексу України.

Від набуття фізичною особою, яка не досягла повноліття, цивільної дієздатності у повному обсязі, необхідно відрізнити випадки емансипації (від латинського *emansipatio* – звільнення) – надання особі повної цивільної дієздатності. На відміну від набуття, надання повної цивільної дієздатності залежить від рішення органів публічної влади для виникнення у фізичної особи повної цивільної дієздатності. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування за заявою зацікавленої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду.

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця.

Повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки. У разі припинення трудового договору, припинення фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна цивільна дієздатність зберігається стаття 35 Цивільного кодексу України.

Неповна дієздатність – неповну дієздатність мають фізичні особи у віці від 14 до 18 років (неповнолітні). Права осіб які мають неповну дієздатність:

- вони мають право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами.

- вони також самостійно здійснюють права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, укладають правочини за згодою своїх батьків (усиновлювачів) або піклувальників.

Згода на вчинення неповнолітньою особою правочину має бути одержана від будь-кого з батьків (усиновлювачів). При запереченні того з батьків, з яким проживає неповнолітня особа, правочин може бути здійснений з дозволу органу опіки та піклування. За наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити цього права. Суд скасовує своє рішення про обмеження або позбавлення цього права, якщо відпали обставини, які були підставою для його прийняття. Неповнолітній сам несе відповідальність за невиконання

договору, укладеного зі згоди батьків (усиновлювачів), піклувальника. Якщо у неповнолітнього немає майна, достатнього для відшкодування збитків, додатково (субсидіарно) відповідають батьки, або піклувальники. За шкоду, заподіяну іншій особі, неповнолітня особа несе відповідальність на загальних підставах. Часткова дієздатність – часткова дієздатність характерна для осіб віком до 14 років (малолітні), які виступають як самостійні суб'єкти цивільних відносин і мають право: самостійно вчиняти дрібні побутові правочини (правочин вважається дрібним побутовим, якщо задовольняє побутові потреби особи відповідно до її фізичного, духовного чи соціального розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість); здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Правочин, який вчинено малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, може бути згодом схвалений її батьками або одним із них, з ким вона проживає, або опікуном. Правочин вважається схваленим, якщо ці особи, дізнавшись про його вчинення, протягом одного місяця не заявили претензії другій стороні. У разі відсутності схвалення правочину він є нікчемним. Діти не несуть відповідальності за завдану ними шкоду.

Обмежена дієздатність – обмежена дієздатність може бути визначена судом особою, яка страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Фізична особа може бути визнана недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, а відтак над нею встановлюється опіка, що призводить до втрати можливості укладення правочинів. Односторонні правочини (наприклад, заповіт, видача довіреності, укладені до визнання особи недієздатною, втрачають чинність. У разі одужання чи значного покращання здоров'я особи, яку визнано недієздатною, суд поновлює її в дієздатності.

---

1. Цивільний кодекс України від 04.02.2019. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2003, №№ 40–44, ст. 356).

2. Цивільне право України. Навч. пос. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384с.

3. Цивільне право: загальна частина. Практикум навч. посіб. (для студ. вищ. навч. закладів) / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К.Л., 2020. 232 с.

4. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо – Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.

5. Цивільне право України: навчальний посібник (кол. авторів)/ за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.

Іван КРІЦАК

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

Володимир ЗАХАРЧУК

викладач юридичних дисциплін,
спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист

Ганна ГОЛУБОШ

студентка групи 41-Ю 4-го курсу
Рівненського фахового коледжу
Національного університету
біоресурсів і природокористування
України (м. Рівне, Україна)

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ ЦИВІЛЬНОГО
ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА:
ДУХОВНО-ЦІННІСНИЙ ВИМІР**

Зміни, що відбулися у правовому регулюванні цивільних та цивільних процесуальних відносин, пов'язані насамперед з реформуванням вітчизняного цивільного та цивільного процесуального законодавства. Вони торкнулися й основних інститутів цивільного та цивільного процесуального права, не позбавлені уваги як зі сторони правозастосовчих органів, так і науковців. Численні законодавчі новели потребують повноцінного усвідомлення і якісного наукового аналізу, що може бути здійснено лише на основі досягнень науки цивільного права та цивільного процесу. Цивілістична наука застосовує множинність зовсім не рівнозначних категорій та понять. Серед них є такі, що мають основоположне значення, пронизують весь категоріально-понятійний науковий апарат і без яких саме існування правової науки може бути поставлене під великий сумнів. Визначення поняття та сутності таких правових категорій та явищ сприятиме формуванню належного теоретичного рівня знань з проблемних питань сучасної цивілістики [1, с. 13].

Серед основних галузей права зазвичай згадується конституційне, цивільне, кримінальне, адміністративне, а також екологічне, трудове, сімейне, господарське, які тією чи іншою мірою пов'язані з цивільним та

цивільно-процесуальним правом. Усі вони тісно взаємодіють між собою. І ось у цьому симбіозі важливим є міждисциплінарний зріз та вивчення найрізноманітніших галузей і сфер людської діяльності задля розвитку цивілістики як науки. Крім того, ця галузь є особливо популярною серед юристів, адже найбільш затребувана у суспільному житті. Сьогодні вона активними темпами розвивається, однак час не залишається на місці і, як і будь-яка галузь і сфера людської діяльності, потребує вдосконалення, нового дослідження, новаторських поглядів і головне – знавців, справжніх ентузіастів своєї справи.

Цивільне право ми ще називаємо другою Конституцією, адже за своєю важливістю йому немає рівних серед галузей права. Знання з цивільного та цивільного процесуального права принесуть неодмінний успіх майбутньому юристу. Цивілістику, подібно теорії держави і права, можна назвати фундаментальною наукою і навчальною дисципліною для багатьох вищезгаданих галузей права. У сучасних умовах особливо зростає роль і значення цивільного та цивільного процесуального права як особливого регулятора суспільних відносин. Цивільне законодавство, досягнення цивільного права та багатьох інших наук, потребують відповідності сучасним навчально-методичним вимогам та підлягають постійному оновленню та моніторингу на теоретичному рівні з метою внесення відповідних змін у практику його застосування. А це численна кількість нормативних актів, опанування яких є досить непростим завданням.

Велика кількість законодавчих новел, зарубіжний досвід потребують якісного наукового обґрунтування, аналітики, заради прогресивного розвитку науки цивільного та цивільного процесуального права. Цивілістика немовби пронизує весь понятійно-категоріальний апарат юриспруденції. Проблема в тому, що сьогодні лише одиниці вчених можуть давати професійні рекомендації щодо конструювання правових норм і санкцій статей. Вироблення нових правових категорій, усвідомлення їхньої сутності та значення сприяє формуванню демократичної, правової і соціальної держави. Наприклад, інститут медіації або примирення сьогодні активно поширюється на усю систему і масив правового та інших видів соціального регулювання суспільних відносин.

Безперечно, теорія і практика мають йти постійно в ногу з часом, повинні активно взаємодіяти і взаємодоповнювати одне з одним. Однак саме проблемні питання правозастосовної діяльності є рушійною силою розроблення нових теорій, концепцій правового розуміння тих чи інших інституцій. Тому в Оксфордському і Гарвардському університетах викладачами цивілістики часто є практикуючі юристи, які акцентують основну увагу на проблемах правозастосовної діяльності, що досить легко сприймається студентами і спонукає до її виведення на якісно нові рубежі актуалізації. Водночас не можна забувати про необхідність постійного осмислення нових практик, категорій, соціального досвіду, що притаманно

юристам-теоретикам.

Знання цивільного законодавства є ядром цивільного права як науки. Однак її високе осмислення неможливе без апелювання до різного роду вчень, теорій, наукових концепцій, що загалом дає цілісне уявлення не лише про цивілістику, але й про всю систему права, сім'ї правових систем світу. Безперечно, така взаємодія неефективна без міцної основи розуміння багатьох духовних речей, які часто є зовнішнім проявом видимого матеріального світу. І лише одиниці вчених-цивілістів задаються питанням духовно-ціннісної концепції праворозуміння і усвідомлення багатьох речей Всесвіту, осягнути, осмислити які без відповідних богословських знань часто не під силу вченому.

Сьогодні, для прикладу, у кримінології активно розробляється багато нових напрямів, серед яких варто виокремити кримінотеософію або кримінотеологію. У цьому спектрі цивільне та цивільне право та цивільне процесуальне право немислиме без цивільно-правової політики, ідеології. Сфера релігії також поступово стає об'єктом вивчення багатьох цивілістів, однак вона не набула того значення, яке необхідне для становлення науковця як професіонала у даній галузі знань. Справді, більшість концепцій і вчень лише через роки можуть бути сприйнятими багатьма, і необхідно констатувати лише одне – сфера релігії у цивілістиці ще достатньо не досліджена.

Отже, межі цивілістики нескінченні, і справжній цивіліст повинен бути обізнаним у найрізноманітніших галузях і сферах наукового знання заради комплексного дослідження і розуміння багатьох явищ, суспільних процесів, з метою вибудовування та подальшого врегулювання суспільних відносин. Вже не одне покоління цивілістів взяло на себе непосильні завдання вивести цивілістику на якісно нові рубежі, і багатьом це вдається до цих пір. Однак найперспективнішим у цьому аспекті є, на нашу думку, міждисциплінарний метод дослідження, про який чомусь забувають говорити більшість науковців.

Сучасна вітчизняна цивілістика поступово виходить на міждержавний рівень врегулювання суспільних відносин, а це значить, що вона повинна дати відповіді на такі актуальні питання, як евтаназія, аборти, клонування, трансгуманізм, гендер і, безперечно, має захистити своє, власне, національне, самобутнє – християнські цінності, вироблені тисячолітнім існуванням української державності, починаючи від князя Володимира Великого, древньої християнської історії, від часів Андрія Первозванного до нинішнього дня, з метою захисту національних інтересів, прав і можливостей кожної окремої особистості, задля того, щоб залишити достойну, морально-цілісну і зрілу державу нащадкам.

---

1. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. О. Є. Аврамов, О. І. Антонюк, М. П. Апанасюк та інш./ за ред. Ю. М. Жорнокуя, Л. В. Красицької; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Право, 2017. 808 с.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

Дар'я ПІСКУН

студентка 4 курсу ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ АЛІМЕНТНИХ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА ДИТИНУ
ЗА ЧИННИМ СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Сімейне право встановлює принцип рівності прав та обов'язків як батька, так і матері, передбачає здійснення батьківських прав та обов'язків відповідно до інтересів дітей. За загальним правилом, батьки зобов'язані утримувати своїх дітей до досягнення ними повноліття, тобто 18 років [1, с. 12].

Отже, аліментні зобов'язання – це основний інститут сімейного права України, покликаний забезпечити основоположні права дитини. За своєю природою – це багатоаспектні відносини. З одного боку, вони включають моральний аспект, оскільки питання турботи про малолітніх чи непрацездатних осіб – це основа моральних засад будь-якого суспільства, а питання гідного їх утримання – це показник його розвитку. З іншого боку, сімейне законодавство основним обов'язком батьків визначає саме обов'язок утримувати дитину до досягнення повноліття та обов'язок дітей утримувати непрацездатних батьків [2, с. 51].

Сімейний кодекс України у статтях 180–201 встановлює обов'язок батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей і непрацездатних повнолітніх дітей, які потребують матеріальної допомоги, незалежно від того, чи перебувають вони у шлюбі чи ні (у випадку народження дитини під час фактичних шлюбних відносин), чи визнано шлюб недійсним, чи позбавлені вони батьківських прав, чи дитина відібрана від них тимчасово без позбавлення батьківських прав [6].

Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними або за рішенням суду. Чинним сімейним законодавством України передбачено дві підстави стягнення аліментів на дітей: шлюбний договір або договір по утриманню дітей про сплату аліментів та судове рішення. Тобто вирішити питання про сплату аліментів батьки дитини можуть без звернення до відповідних державних органів шляхом досягнення домовленості про розмір та порядок виплати

аліментів або із зверненням до суду для вирішення вказаних питань у судовому порядку [7, с. 91].

Відповідно до ст. 109 СК України, що регулює розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей, таке подружжя має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом з письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той із батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей. Вказані договори обов'язково укладаються у письмовій формі з нотаріальним посвідченням. Відсутність нотаріального посвідчення має наслідком недійсність договорів [8, с. 86]. Такі договори можуть бути укладені щодо сплати аліментів як на неповнолітніх дітей, так і на повнолітніх, якщо вони потребують матеріальної підтримки і є непрацездатними. Таким чином, укладення подібних угод щодо сплати аліментів сприяє мирному вирішенню питань утримання дітей між батьками, дозволяє скоротити витрати, пов'язані із судовим розглядом спорів щодо аліментних зобов'язань, а також економить час батьків. Укладення договорів про сплату аліментів – добровільне, взаємовигідне рішення, засноване на цивілізованому підході батьків до питання утримання дітей [9, с. 133]. Основною відмінністю договору про сплату аліментів від стягнення аліментів у судовому порядку є те, що сторони в договорі можуть домовитися про умови й деталі, які не враховуються під час прийняття судового рішення. Укладання аліментного договору доцільніше, оскільки спрощує процедуру отримання аліментів, і за таких обставин немає потреби звертатися до суду з вимогами щодо сплати аліментів. Важливе значення для України з огляду на можливість врегулювання питань щодо визнання та виконання іноземних судових рішень щодо аліментних зобов'язань мають міжнародні конвенції, зокрема щодо стягнення аліментних зобов'язань з осіб, які тимчасово перебувають або мають намір постійно проживати в іноземній державі, й існування міжнародних договорів, розроблених з урахуванням практики реалізації інших міжнародних документів у цій сфері [10, с. 76]. Отже, порядок сплати батьками аліментів на неповнолітню дитину може здійснюватися як у добровільному порядку, коли виконання батьками своїх обов'язків щодо утримання дитини здійснюється фактичним шляхом або на основі договору про утримання дитини, так і в примусовому порядку, коли стягнення аліментів провадиться за рішенням суду [11, с. 86]. Порядок та спосіб призначення аліментів на користь дитини встановлюються Сімейним кодексом України. Що стосується добровільного виконання аліментних обов'язків, то у цьому випадку аліменти можуть сплачуватися за ініціативою платника шляхом подання заяви про сплату аліментів за місцем роботи, за місцем отримання пенсії або стипендії у розмірі та на час, який визначає сама зобов'язана особа (ст. 187 СК України). Метою такого порядку сплати аліментів є надання можливості особі, яка зобов'язана сплачувати аліменти, уникнути стягнення аліментів в примусовому порядку

[12, с. 24]. Такий добровільний порядок сплати аліментів не виключає права стягувача в будь-який час звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів [13, с. 46]. Важливо зауважити, що з прийняттям Сімейного кодексу України в його основу були покладені насамперед диспозитивні засади регулювання сімейних відносин. Аліментні правовідносини набули нового інституційного змісту. Так, подальше удосконалення інституту аліментних зобов'язань на диспозитивних засадах відкрило можливість їх сторонам укладати договори про сплату аліментів і тим самим уникати звернення до судових органів [11, с. 87].

Відповідно до ч. 1 ст. 189 Сімейного кодексу України батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені цим Кодексом [6]. Такий договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується. Відповідно до п.п. 4–5 ч. 1 ст. 161 Цивільного процесуального кодексу України судовий наказ може бути видано, у разі якщо заявлено вимогу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину – однієї чверті, на двох дітей – однієї третини, на трьох і більше дітей – половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб; заявлено вимогу про стягнення аліментів на дитину у твердій грошовій сумі в розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб [14].

1. Кацюба К. Конюхова М. Виконання юридичного обов'язку батьків піклуватися про своїх повнолітніх дітей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 12–18.
2. Хорошенко О.В., Доценко О.О. Окремі питання аліментних зобов'язань. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 51–57.
3. Січко Д.С. Сучасні проблеми правового забезпечення стягнення аліментів. *Південноукраїнський правничий часопис*. Проблеми цивільного та господарського права. 2020. № 1. С. 86–91.
4. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021.
5. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
7. Ханович Є.Д. Поняття аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 91–98.
8. Афанасьєва Л.В. Аліментні правовідносини в Україні : монографія / Л.В. Афанасьєва. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 224 с.
9. Юнін О. С. Стягнення заборгованості по аліментах та притягнення боржника до відповідальності за невиконання аліментних обов'язків: проблеми теорії та практики.

Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 132–139.

10. Атаманчук Т.Р., Тімуш І.С. Правове регулювання аліментних зобов'язань з утримання дітей. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 7. С. 74–77.

11. Кройтор В. А. Особливості порядку стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. *Університетські наукові записки.* 2013. № 1. С. 86–93.

12. Сапейко Л.В. Аліменти дітям та батькам: монографія. Л. В. Сапейко, В. А. Кройтор. Харків : Еспада, 2008. 160 с.

13. Порядок, розмір стягнення аліментів на утримання дитини та доходи, які враховуються (не враховуються) при визначенні розміру аліментів. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2015. № 5. С. 45–53.

14. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 40, 40–42. Ст. 492.

Тетяна ОСТАПЕНКО

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту,
кандидат економічних наук

Ольга КУБЕЦЬКА

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат економічних наук

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Підприємство є цілісним комплексом взаємопов'язаних елементів та характеризується складною взаємодією із зовнішнім оточенням. Для нього характерна цілеспрямованість функціонування та розвитку. До підприємств віднесемо організації, які мають на меті забезпечити отримання доходу працівниками та власниками за рахунок надання товарів та послуг. Як один із основних інститутів сучасної економіки, підприємство є відокремленим суб'єктом економічної діяльності, який здійснює свої функції у зовнішньому по відношенню до нього економічному середовищі. Зовнішнє середовище представляє не тільки держава, природні умови та суспільство загалом, але і безлічі споживачів, партнерів, конкурентів.

На проблему забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства існує ціла низка точок зору, які не тільки не збігаються, але й суперечать один одному, з одного боку, а з іншого – доповнюють одне

одного. Для виявлення суттєвих розбіжностей необхідно насамперед узагальнити та класифікувати існуючі підходи до вирішення цього питання.

Усі дослідження, пов'язані з фінансово-економічною безпекою підприємства, можна класифікувати за принципом розміщення акцентів у визначенні діяльності. Можна виділити такі групи:

1. Перша група як пріоритет розглядає забезпечення економічної безпеки підприємства як захист власності, роблячи акцент на її охороні. Автори, які дотримуються цієї точки зору, зазвичай мають досвід роботи в системі правоохоронних органів.

Такий акцент на понятті безпеки спирається на всі існуючі нормативні акти, визначення та різні класифікації загроз безпеці та, відповідно, описи способів захисту від них, практичних прийомів діяльності служб безпеки, які і є основними «гарантами» підприємства. Така думка спирається на велику статистику, аналіз літератури, прикладів «з життя». Така думка корисна при аналізі ситуацій, пов'язаних з кримінальними діями по відношенню до підприємства як власності персоналу, менеджменту та навіть власників.

2. У другій групі діяльність із забезпечення безпеки, акцентує свою увагу на якомусь локальному, але основному аспекті, наприклад, кримінологічному, психологічному, правовому, інформаційному, управлінському. Для вирішення таких завдань забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства пропонується використовувати такі інструменти, як: ризик-менеджмент, аудит, облік, контроль, менеджмент кадрів, маркетинг та ін.

До цієї ж групи можна віднести та застосування методів, пов'язаних з використанням математичного апарату, наприклад, теорії ігор, теорії ймовірностей, аналізу систем управління та ін.

Друга група також вважає, що головним у забезпеченні економічної безпеки підприємства є збереження власності. Основна частина досліджень фінансово-економічної безпеки з цієї точки зору присвячена виявленню та запобіганню порушенням законодавства в управлінні підприємством.

При цьому вважається, що фінансово-економічна безпека може забезпечити окремий структурний підрозділ – служба безпеки. Тому основну увагу зосереджено на описі структур та функцій служб безпеки, систем безпеки, а також комплексних підходів до сформульованої таким чином проблеми. Такий підхід має практичну корисність, особливо у тій частині, що стосується методичних рекомендацій, які можна реалізувати.

Зазвичай, роблячи акцент на один або кілька окремих аспектів діяльності із забезпечення безпеки, пропонуються опрацьовані та практично цінні частини досліджень. До цієї групи також можуть бути віднесені роботи, в яких прямо тема забезпечення безпеки не торкається, але які мають саме безпосереднє відношення до забезпечення безпеки.

Усі ці групи, незважаючи на свою різноманітність, торкаються того чи іншого аспекту забезпечення економічної безпеки підприємства. Загальним,

що їх поєднує, це поняття загрози, що виникає: при замаху на цілісність власності; на кримінальній основі; у процесі досягнення цілей; у процесі нормального і навіть оптимального функціонування; досягнення стратегічної стійкості.

Усе це показує, наскільки широкий спектр напрямів діяльності із забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. А якщо розглядати лише загрози, що мають різне походження та спрямованість, то лише дії служби безпеки не можуть її забезпечити.

Таким чином, жоден із перелічених підходів не гарантує забезпечення економічної безпеки підприємства. Водночас необхідно наголосити, що залежно від економічної ситуації в країні, регіоні, населеному пункті найбільш актуальними можуть стати ті чи інші аспекти фінансово-економічної безпеки.

---

1. Штангрет А. М. Економічна безпека підприємства в умовах антикризового управління: концептуальне визначення та механізм забезпечення : моногр. / А. М. Штангрет, Я. В. Котляревський, М. М. Караїм. Львів : Укр. акад. друкарства, 2012. 288 с.

2. Кубецька О. М., Палешко Я. С., Санакоєв Д. Б., Неклеса О. В. Збірник актів нормативно-правового регулювання фінансово-економічної безпеки. ДДУВС. 2019. 251 с.

3. Кубецька О. М., Палешко Я. С., Сидорова Е. О. Фінансова безпека як пріоритетний напрям розвитку науки для забезпечення економічної стабільності України. *Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи*: збірник тез Всеукраїнської науковопрактичної інтернет- конференції з нагоди відзначення Дня науки-2020 в Україні (м. Київ, 21 травня 2020 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2020. С. 100–103.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

Тетяна ПОЛТАВЕЦЬ

приватний адвокат

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Визнання України державою з ринковою економікою, поступове входження до світового господарського простору актуалізують проблему формування соціально-трудова відносин економічної діяльності, особливо у сферах інфраструктурного та інституційного забезпечення. Реалії сьогодення свідчать, що у розвитку соціально-трудова відносин України

спостерігаються протиріччя, руйнівні процеси, які стали наслідками помилок у політиці реформ, пов'язаних з недооцінкою соціальних питань та надмірною захопленістю трансформаціями економічних відносин, що відбувалися, по суті, ціною значних соціальних втрат. Нагальним завданням є ретельне дослідження соціально-трудова відносин для подолання кризових явищ та оптимізації їхнього розвитку.

Соціально-трудова відносини відіграють провідну роль у розв'язанні науково-технічних, організаційних і економічних завдань господарювання. Ефективна діяльність будь-якого суб'єкта господарювання залежить не тільки від високого рівня конкурентоспроможності, достатнього економічного потенціалу, але й від компетенції персоналу. У сучасних умовах ринкових реформ в Україні вплив світової фінансової кризи суттєво підвищує значення соціально-трудова відносин у всіх сферах економічної діяльності. Е. Лібанова зазначає, що «...на сучасному етапі докорінно змінилося уявлення про рушійні сили та співвідношення різних чинників розвитку, про роль і місце людини в цивілізаційному прогресі. Досвід економічно розвинених країн, і – ще більшою мірою – країн, що здійснили економічний ривок (у різні періоди ХХ сторіччя: Японія, Корея, Німеччина, Ірландія, Чехія, Угорщина, Словенія), свідчить про вирішальне значення людського капіталу, якості робочої сили і мотивацію ефективної праці. Ця нова концепція, орієнтована на примат людського розвитку. Вона замінила застарілу, рушійною силою якої було накопичення матеріального багатства. Саме людський і соціальний капітал забезпечують нині найвищі темпи економічного зростання, і саме ті країни, політика яких спрямована переважно на забезпечення розвитку людського потенціалу, досягають на зламі тисячоліть найбільших успіхів. Необхідність швидкого економічного зростання в умовах скорочення чисельності населення потребує покращення умов і посилення стимулів формування трудового потенціалу та максимально ефективного його використання» [1, с. 11].

Досліджуючи проблеми глобального економічного розвитку, О. Сазонець вважає, що «...дослідження тенденцій соціально-трудова відносин є загальною проблемою сучасної глобалістики та одночасно інтеграції України в глобальний світ, і також потребує вирішення багатьох соціальних питань» [2, с. 65].

Розглядаючи державу як суб'єкт соціально-трудова відносин, О. Головінов зазначає, що «...згідно з Конституцією, Україна є соціальною державою, однак у законодавчому порядку це поняття не визначено, в зв'язку з чим спеціальним законодавством могли б бути названі інституціональні структури і фінансові джерела, що гарантують відповідність поточної ситуації в країні критеріям соціальної держави» [3, с. 32].

Н. Верхоглядова підкреслює значення державного регулювання сфери соціально-трудова відносин: «...з урахуванням курсу України на розбудову соціально-орієнтованої ринкової економіки, умови реформування останньої

мають створюватися переважно за рахунок суттєвого вдосконалення і поширення використання економічних важелів, що застосовуються органами державної виконавчої влади при виконанні регулюючої, захисної і контрольно-примусової функції держави» [4, с. 73]. Ж. Анпілогова зазначає, що «...у наш час у зв'язку з докорінною перебудовою системи суспільних відносин, найсуттєвіші перетворення відбуваються саме в соціально-трудої сфері, торкаючись інтересів мільйонів людей. Основні принципи державної політики в соціально-трудої сфері зроблені з урахуванням передового закордонного досвіду і закріплені в Конституції України і Законі України «Про зайнятість населення» [5, с. 24].

У своїх працях Н. Афендікова по-іншому формулює проблеми у сфері формування соціально-трудої відносин: «...об'єктивні причини диспропорцій національного ринку раці, посилені помилками законодавчої і виконавчої гілок влади, призвели до цілого ряду проблем. Зокрема, нестача робочих місць та висока їх частка з небезпечними умовами праці, невідповідність якості робочої сили сучасним вимогам виробництва, нераціональність галузевої структури зайнятості, низький рівень оплати праці» [6, с. 17]. Наприклад, В. Голубєва підкреслює, що «...оскільки людина є однією з найважливіших складових соціального капіталу підприємства, яке у свою чергу, є соціально відповідальним перед працівниками, можна сказати, що його ефективне функціонування залежить від того, наскільки воно задовольняє потреби своїх працівників» [7, с. 87].

В. Онікієнко констатує, що «...динамічне економічне зростання країни дедалі більше залежить від сукупності «неречових» факторів (інтелектуальних, інформаційних, організаційних, управлінських), тому ефективне управління працею, загальноосвітня і професійна підготовка, безперервний і сталий розвиток економічно активного населення, мотивація праці, гідна людини якість життя розглядаються як головна умова забезпечення цього зростання. З модернізацією економіки на інноваційних засадах та соціалізацією економічного розвитку роль соціально-трудої відносин у відтворенні людського капіталу постійно зростає, що зумовлюється змінами, які відбуваються в характері, змісті і формах організації праці під впливом науково-технологічного прогресу, актуалізується проблема відтворення і нагромадження людського капіталу на якісно новому рівні» [8, с. 103–104].

Дослідження низки робіт вітчизняних та зарубіжних учених дозволяє зробити висновок, що сьогодні не існує єдиного загального визначення поняття «соціально-трудої відносини». Так, А. Колот, О. Грішнова та О. Герасименко характеризують соціально-трудої відносини як «...процес взаємодії (взаємовідносин) між сторонами – найманими працівниками та роботодавцями, суб'єктами й органами сторін за участі держави (органів законодавчої та виконавчої влади) і місцевого самоврядування; що пов'язаний з найманням, використанням, розвитком робочої сили,

винагородою за працю та спрямований на досягнення високих рівнів якості життя та ефективності виробництва.

Соціально-трудові відносини характеризують економічні, психологічні та правові аспекти взаємозв'язків індивідуумів і соціальних груп. Однак система соціально-трудових відносин має багаторівневий характер, що обумовлює велику кількість аспектів її дослідження та рівнів аналізу, вона, як і будь-яка інша система, містить основні елементи, зв'язки, мету та структуру, які перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємовизначенні. Важливим аспектом соціально-трудових відносин у сучасних умовах є участь працівників в управлінні усіма сферами діяльності підприємств, зокрема, соціальною підсистемою. Це право вони реалізують через: загальні збори (конференції) трудового колективу; ради трудового колективу; професійні спілки; виробничі ради; спілки раціоналізаторів і винахідників; інші уповноважені трудовим колективом громадські організації (органи), шляхом внесення пропозицій щодо поліпшення роботи підприємства, а також з питань соціально-виробничого, соціально-культурного характеру й побутового обслуговування.

Дослідження низки наукових джерел дозволило виявити думки цілого ряду авторів, що зазначають важливість інвестування для розвитку соціально-трудових відносин. Наприклад, О. Ястремська характеризує інвестування як суспільне і колективне благо та зауважує, що «...результати інвестиційної діяльності, впровадження інвестиційних проектів, безпосередньо самі проекти як товари та інвестування як процес їх реалізації – є одночасно суспільним (з позиції користування вигодою соціально-екологічного, техніко-технологічного спрямування (ефекту) від впровадження проектних пропозицій), колективним (з позиції економічного та фінансового ефекту для інвесторів та власників і наведених видів ефектів для найманих працівників, якщо ці здобутки розповсюджуватимуться тільки на внутрішнє середовище підприємства), й індивідуальним (якщо вигода від інвестування матиме не комплексне, а обмежене (фінансово-економічне) значення і належатиме одній особі (власнику-інвестору)) благом» [9, с. 123–124].

Отже, однією із нагальних поточних вимог посткризової України є перегляд та удосконалення ідеології, принципів і цілей соціально-економічного розвитку, переорієнтації ресурсів на всебічний людський розвиток, посилення гуманізації праці та утвердження суспільних цінностей.

---

1. Лібанова Е.М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України на початку ХХ століття. *Демографія та соціальна економіка*: науково-економічний та суспільно-політичний журнал. Київ : ІДСД НАН України, 2008. Вип. 1(9). С. 9–22.

2. Сазонець О.М. Інформаційна складова глобальних економічних процесів : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2007. 360 с.

3. Головінов О.М. Соціальна політика та економічна безпека. Донецьк : Каштан, 2004. 335 с.

4. Верхоглядова Н.І. Соціально-ринковий вибір як основа економічного розвитку

суспільства. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво, 2007. Вип. 1. С. 72–75.

5. Анпілогова Ж.Д. Типи соціально-трудоових відносин. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2007. Вип. 1. С. 23–26.

6. Афендікова Н.О. Особливості трудових ресурсів та розвитку ринку праці в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво, 2006. Вип. 4. С. 16–19.

7. Голубєва Т.В. Оцінка рівня соціалізації економічних відносин на підприємстві. *Економіка розвитку*. 2005. № 1(33). С. 86–88.

8. Онікієнко В.В. Удосконалення соціально-трудоових відносин як важлива умова забезпечення людського розвитку. *Демографія та соціальна економіка: науково-економічний та суспільно-політичний журнал*. Київ : ІДСД НАН України, 2004. № 1–2. С. 102–109.

9. Ястремська О.М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади. Харків : Вид-во ХНЕУ. 2004. 472 с.

Anna MAKSYMOVA

lecturer of the department of social
and humanitarian disciplines, PhD

Nadiya SLIVINSKA

first year student of the Dnipropetrovsk
State University of Internal Affairs

THE INFLUENCE OF THE RULE OF LAW ON THE EXERCISE OF HUMAN RIGHTS

According to the Secretary-General, the rule of law necessitates that procedural actions, the activities of institutions and basic norms be consistent with the concept of human rights, including the basic principles of equality before the law, accountability and justice in the protection and protection of rights (S / 2004 / 616, para. 6). It is impossible to ensure the rule of law in societies without the protection of human rights, and conversely, the protection of human rights cannot be ensured in societies without effective rule of law. The rule of law is a mechanism for the realization of human rights, which contributes to the implementation of the principle of human rights.

Ensuring the rule of law is an integral part of enshrining economic, social and cultural rights in national constitutions, laws and regulations. When rights are protected by law or other legal protection of such rights is provided, the rule of law, in case of non-observance of such rights or misuse of state resources, obliges to provide funds for legal aid.

The principle of the rule of law, together with the concepts of democracy and human rights (Council of Europe Statute (ETS No. 001), in particular its Preamble and Article 3), has been proclaimed as the three basic principles on which it was based. Council of Europe. Later, this concept was reflected in the

preamble of the European Convention on Human Rights and Art. 3 of the CoE Statute, which states that «All members of the Council ... recognize the rule of law» [16].

S.P. Golovaty considers that the statement in paragraph 41 of the CDL-AD Report (2011) 003 rev that the consensus on the six «unconditional components» was possible at the time of writing is a significant success in achieving the goal set by the Venice Commission. the concept of «the rule of law»: legality, legal certainty, prohibition of arbitrariness, access to justice, respect for human rights, prohibition of discrimination and equality before the law.

In order to further clarify this issue, the Venice Commission in its document «The Rule of Law» (CDL-AD (2016) 007), which is an inseparable continuation of the first – clearly stated that the applied English «law» covers not only international law, national constitutions, statutory law and bylaws, including judge made law, as norms of common law, which are binding in nature. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, signed on behalf of Ukraine on November 9, 1995, was ratified in accordance with the Law of Ukraine of July 17, 1997 on Ratification of the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, First Protocol and Protocols No. 2, 4, 7 and 11 to the Convention «, which entered into force on August 3, 1997. Thus, our state joined this defining fundamental document aimed at protecting human rights and freedoms only 50 years after its adoption. The ECHR is the only body whose purpose is to ensure the observance of the rights and freedoms enshrined in the Convention and its additional protocols. Enforcement of ECtHR decisions in Ukraine is carried out on the basis of the Law of Ukraine “On Enforcement of Decisions and Application of European

Thus, Ukrainian legislation has implemented a mechanism for implementing ECtHR decisions that contain important principles for understanding the rule of law and its further effective application. However, as practice shows, the effectiveness of the judiciary and the executive branch, reducing the level of corruption in them, as well as the level of legal awareness and political culture in the country has a significant impact on the application of such decisions in Ukraine.

To accelerate the implementation of the rule of law in the context of ECtHR decisions in domestic law enforcement practice and increase the effectiveness of these decisions in Ukraine AA Pukhtetska proposes to systematize the decisions of the European Court of Human Rights, which contain an interpretation of the rule of law. Given that in one case or decision, which refers to the concept or principle of the rule of law, there may be several signs or significant components of the rule of law according to their interpretation, formed by the case law of the ECtHR, the scientist proposes to classify them into:

1) decisions of the European Court of Human Rights, which have references to the content, legal understanding of the concept of the rule of law in the generalized sense;

2) the decision of the European Court of Human Rights, where there are requirements for the quality of the law, namely the legal restriction of the exercise of human rights and freedoms;

3) the decision of the European Court of Human Rights on various aspects of unimpeded access to court and a fair trial in the future;

4) decisions of the European Court of Human Rights, which define the limits of discretionary powers and requirements for limiting the arbitrariness of public authorities;

5) the decision of the European Court of Human Rights, which requires effective control over the exercise of human rights and fundamental freedoms guaranteed by the Convention. It should be noted that such a classification into groups is not complete and final, but allows estimates.

---

1. Different approaches to the definition of the Rule of Law. URL: <http://www.revision-notes.co.uk>.

2. Report on the Rule of Law: Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session, Venice, 25–26 March 2011. Study №512/2009. 212 p.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

Софія ТАРАСЕНКО

студентка 4 курсу ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ ТА ОБ'ЄДНАНИХ АРАБСЬКИХ ЕМІРАТАХ

Керуючись ст. 3 Сімейного Кодексу України, можна зазначити, що сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [10]. Не є підставою виникнення шлюбу – вінчання та інші релігійні таїнства. Зауважимо, що релігійний обряд може стати підставою виникнення шлюбних відносин за умови відсутності органів державної реєстрації актів цивільного стану. Зовсім інша ситуація склалася в країнах ЄС, а саме в Словаччині, де вінчання прирівнюється до офіційної реєстрації шлюбу у державному органі, уповноваженому на те законом. У наукових колах ширяться пропозиції, на законодавчому рівні закріпити

можливість реєстрації шлюбу шляхом проведення релігійного обряду. Тобто, розмаїття варіантів реєстрації шлюбу дозволяє чоловіку та жінці обрати той варіант, який відповідає їх релігійним чи соціальним переконанням [2, с. 130].

У своїх дослідженнях Л. Липець зазначає, що шлюб – це добровільний і рівноправний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органах реєстрації актів цивільного стану або консулами України, який укладається довічно, але з правом подружжя розірвати його у будь-який момент, окрім випадків, установлених законодавством. Зазначене трактування дефініції є більш широким за обсягом та змістом [6, с. 14].

Нині існують такі види шлюбних правовідносин: шлюб, зареєстрований відповідно до вимог законодавства; фактичні шлюбні відносини (правовідносини між особами різної статі, які проживають спільно, але не зареєстрували свої стосунки); ряд правовідносин, які ще не врегульовані чинним законодавством України та потребують детального вивчення – релігійний шлюб. Значної уваги приділяють визначенням понять «шлюб» та «сім'я», адже в наукових працях ці поняття здебільшого ототожнюються [3, с. 100; 5, с. 15].

Окрім самовільних шлюбів почали з'являтися й примусові шлюби, які укладалися без згоди молодих. З приводу зазначеного, принагідно звернутися до праць вчених, де йдеться про те, що звичаєве право українського народу не передбачало обов'язкової згоди молодих на одруження, але здебільшого її брали до уваги. Вибір дружини і самий шлюб залежали переважно від волі батьків. Тільки наприкінці ХІХ ст. молодь, особливо чоловіча, набула певної самостійності у виборі дружини. Примусові шлюби притаманні країнам Сходу, аніж Україні.

Щодо третьої концепції, шлюб як партнерство, то вона з'явилася на початку ХХ-ХХІ, поява такого підходу дещо змінила звичне уявлення шлюбних відносин. Шлюбом визнається партнерський союз чоловіка та жінки, укладений на добровільних засадах з метою створення сім'ї. Виникнення саме партнерських відносин пов'язують з певними змінами уявлень щодо інституту сім'ї, що прийшли з країн Європи. У країнах Європи, шлюбні відносини декілька десятків років укладаються на засадах рівності та партнерства. Така модель стосунків найбільш відповідає вимогам сучасності та демонструє зміни у суспільному житті. Головною особливістю таких шлюбів вважається те, що кожен з подружжя може реалізувати себе у будь-якій сфері, виконувати певні домашні обов'язки, а інший – має таке ж коло прав, що і його партнер [9, с. 53].

Проаналізуємо питання особливостей укладення шлюбу та правової природи шлюбних відносин на прикладі Об'єднаних Арабських Еміратів. Насамперед виокремимо особливості шлюбних правовідносин в ОАЕ. Згідно з Конституцією ОАЕ, а саме ст. 15: «сім'я проголошується основою суспільства, а її підвалинами – релігія, мораль і любов до Батьківщини, або патріотизм» [12].

У Корані зазначено, що мусульманин, що сповідує іслам, може мати не більше чотирьох дружин. Окрім цього, ініціатором укладення шлюбу вважається сім'я майбутнього чоловіка. Саме сім'я наділена правом обирати наречену для сина та домовлятися про майбутній союз з родиною дівчини. Існує думка, що згода осіб жіночої статі не є обов'язковою умовою укладення шлюбу, але відповідно до суспільних норм, дівчина може відмовитися від заміжжя, якщо це суперечить її бажанню.

Щодо визначення поняття шлюбу, то воно міститься у Законі Об'єднаний Арабських Еміратів «Про особистий статус», відповідно до якого шлюбом визнається договір, який законним шляхом закріплює згоду між подружжям на спільне проживання. Досить новаторським є підхід у законодавстві ОАЕ щодо рівня відповідальності подружжя за загальний добробут у сім'ї, обов'язок дбати про благополуччя родини покладається на чоловіка [11]. Цікавим є положення ст. 31 Закону ОАЕ «Про особистий статус», де зазначено, що кожен, хто вступає у шлюб, набуває дієздатності у всьому, що стосується шлюбу та його наслідків. Також кожна родина обов'язково укладає шлюбний договір. При цьому, між моментом реєстрації шлюбу та укладенням шлюбного договору може пройти деякий проміжок часу. Найчастіше, момент укладення шлюбного договору відбувається раніше за весілля. За таких умов, спілкування між нареченими відбувається виключно за участі її родичів [11].

Щодо особливостей укладення шлюбу, то існує ряд умов, які мають бути дотриманні під час реєстрації шлюбу. Однією з основних вимог визнається «рівність» матеріального статусу, тобто відповідність певним вимогам. Зважаючи на те, що в ОАЕ релігія займає важливе місце, то виокремлюють й релігійні вимоги до укладення шлюбу. Чоловік позбавлений права одружуватися на атеїстках. Проте чоловік може вступати у шлюбні відносини з жінкою, яка сповідує іншу релігію, за умови, що жінка готова прийняти іслам перед укладенням шлюбу [9, с. 53].

Дискусійним залишається питання стосовно визнання церковного шлюбу та надання такому шлюбу статусу офіційного. Нині релігійний обряд і фактичне проживання не набувають статусу офіційного шлюбу та не призводять до виникнення взаємних прав та обов'язків між подружжям. Міністерство юстиції України роз'яснило, що релігійний обряд шлюбу не має правового значення. Релігійний обряд шлюбу, як і раніше, не створює прав і обов'язків подружжя, залишаючись особистою справою жінки і чоловіка. Особи, які після вінчання спільно проживають без реєстрації шлюбу, мають статус сім'ї, проте не мають правового статусу подружжя. Тим самим визнано, що релігійний обряд є підставою створення сім'ї [4, с. 149]. На противагу Україні, проаналізовані особливості шлюбних відносин у ОАЕ дали змогу дійти висновку, що в ОАЕ важливу роль відіграють релігійні приписи, які визначають певний порядок та умови укладання шлюбу, щодо України, то релігійні приписи не мають юридичного значення при укладенні

шлюбу. Зазначена модель врегулювання питань стосовно шлюбних відносин в Україні є більш європейською та демократичною стосовно осіб, які планують вступати у шлюб.

1. Апопій І. В. Сімейне право України: навч. посіб. 2-е вид., перероб. та допов. Київ: ЦУЛ, 2011. 359 с.

2. Боднар Т. В. Сімейне право в системі права України. *Право України*. 2013. №1. С. 129–134.

3. Калакура В. Я. Механізми взаємодії колізійних принципів правового регулювання в міжнародному сімейному праві. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. №5(8). С. 98–104.

4. Калакура В. Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві. *Право України*. 2013. №7. С. 145–154.

5. Куріленко О. «Фактичний шлюб» як прояв правового нігілізму. *Віче*. 2013. №12. С. 14–16

6. Липець Л.В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом та договором : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2009. 20 с.

7. Новохатська Я. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект) : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2006. 20 с

8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text>.

9. Сафончик О.І. Поняття припинення шлюбу та його відмінність від визнання шлюбу недійсним за законодавством України. *Вісник Чернівецького факультету НУ «Одеська юридична академія»*. 2017. №3. С. 51–59

10. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

Ольга КУЛІНІЧ

доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

ВПЛИВ ГЕНДЕРНОГО ДИСБАЛАНСУ В УКРАЇНІ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОСВІТУ

Освіта є важливою рушійною силою демократичних змін у світі. Освіта надає більше можливостей людині інтегруватись до глобальної системи демократичного розвитку, миробудування і зміцнення верховенства права. Порозумінню на глобальному рівні сприяють приріст освіченості людства

та якісний розвиток людського капіталу. Існує нерозривний зв'язок між освітою, гендерною культурою та демократичним розвитком у світі. Ці системи взаємообумовлені, але не ізольовані від інших чинників.

Україна є відкритою державою з високим рівнем освідченості населення, що є одним чинників розвитку гендерної культури у сіспільстві. Ми вбачаємо у проблемах реалізації конституційного права на освіту в умовах демократичного розвитку гендерний контекст. Освітня сфера на всіх її рівнях є гендерованою – від управління освітньою політикою до надання освітніх послуг. Якість надання освітніх послуг взаємозалежить від гендерних змін у суспільстві, а гендерно чутливий зміст освіти дозволяє досягти високих показників рівності, демократії і справедливості у тривалій перспективі.

При цьому, в умовах соціальної кризи, спричиненої російським вторгненням до України 2022 року соціальний прогрес, в тому числі у питаннях гендерної рівності, під загрозою деструктивної трансформації. Тому, посилюється актуальність наукового осмислення доступності права на освіту.

Окремі питання гендерної рівності в освіті та науці досліджували Н. Аніщук, Н. Болотіна, Л. Гонюкова, О. Грішнова, І. Грицай, О. Дашковська, Л. Грицяк, І. Грицай, Н. Лавриненко, І. Лазар, К. Левченко, Т. Мельник, Н. Оніщенко, О. Руднева та ін. Але, на сучасному етапі потребують наукової уваги напрями забезпечення доступності конституційного права на освіту через усунення гендерних бар'єрів.

Конституція України гарантує кожному право на освіту, але реальна доступність реалізації цього права залежить від низки чинників – переважно неправового характеру. Чинне освітнє законодавство забезпечує комплексний недискримінаційний підхід щодо гарантування права на освіту кожному, незалежно від статі. Але на практиці реалізація цих норм ускладнюється проблемою гендерних стереотипів та сексизму.

Право на освіту спрямоване, зокрема, на реалізацію потенціалу особи, а на доступність цього права традиційно впливає рівень гендерного паритету в суспільстві.

Зазвичай, коли йдеться про гендерний вимір освіти, вивчають її зміст, рідше форми і способи навчання. Але рідко згадується, що освіта як така, у тому числі і вища, є гендерованим соціальним інститутом, тобто гендерна складова присутня у процесах, практиках та ідеологіях, а головне у розподілі влади, які визначають функціонування цієї сфери [1, с. 196]. Закономірним у сучасних реаліях є те, що головним каналом соціальних переміщень, як правило, висхідних, до складніших видів праці, більших доходів та престижу, являється освіта [2, с. 79].

Освіта, є чинником, що забезпечує висхідну соціальну мобільність. Однаковий доступ до здобуття професій, засвоєння принципів гендерної рівності та недопустимості дискримінації під час здобуття освіти є основою

для досягнення гендерної рівності також і у сфері праці [3]. Гендерний вимір доступу до конституційного права на освіту визначається: гендерним співвідношенням здобувачів освіти; співвідношенням чоловіків і жінок, які працюють викладачами; тенденціями до вибору професії жінками і чоловіками; нерівним доступом чоловіків і жінок до використання надбання світової науки і освіти через мовні бар'єри і гендерні стереотипи та ін. Наявністю прямого і непрямого впливу гендерних стереотипів у освіті ускладнює забезпечення верховенства права і демократії.

На думку експертів, гендерно-орієнтований підхід у вищій освіті базується на: застосуванні гендерно-обумовленого підходу до змістовної частини, що означає забезпечення відповідності змісту навчальної дисципліни принципу гендерної рівності; застосування гендерно-орієнтованого підходу в педагогічній діяльності, що передбачає досягнення способів інтеграції гендерного підходу у різноманітні методи викладання та форми навчання; запровадженні гендерно-орієнтованих механізмів у сфері гендерного розподілу посад серед персоналу, а також в розрізі композиції педагогічного складу навчальних програм; запровадженні гендерно-орієнтованих екосистем на засадах наскрізної інституційної підтримки, включаючи рівень співробітників вищої ланки, з метою імплементації гендерного підходу у навчальних програмах і наукових дослідженнях [4]. Одним із головних напрямів забезпечення доступності конституційного права на освіту є впровадження гендерно-орієнтованого підходу в систему освіти.

На нашу думку, такий підхід передбачає наскрізну інтеграцію гендерного компоненту до системи дошкільної та загальної середньої освіти, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти України, а також інтеграція гендерного компоненту в систему управління освітою та до системи підготовки наукових кадрів.

Гендерний паритет у реалізації конституційного права на освіту зосереджується, крім традиційних проблем, на питаннях: чи у повній мірі хлопчики та дівчатка мають доступ до позашкільної освіти та що обумовлює її контекст; чи існує дисбаланс, реальні перешкоди чи гендерні стереотипи, що впливають на їх залученні до вивчення іноземних мов; чи достатньо інклюзивний навчальний процес з вивчення іноземних мов та позашкільна освіта для здобувачів з особливими освітніми потребами; чи у рівній мірі хлопчики та дівчатка мають доступ різностороннього розвитку залежно від місця проживання та матеріального становища, наявності спеціального правового статусу; чи у повній мірі чоловіки і жінки мають доступ до викладацької роботи; чи впливає стать на вибір професії вчитель та які перспективи гендерного збалансування у виборі професії вчителя; як гендерний аспект впливає на якість та зміст викладання; чи існують перешкоди доступу до професійно-технічної, передвищої та вищої освіти комбатанти та внутрішньо переміщені особи та особи, які постраждали від

воєнних дій.

Висновки. Гендерний вимір доступу до конституційного права на освіту визначається: гендерним співвідношенням здобувачів освіти; співвідношенням чоловіків і жінок, які працюють викладачами; тенденціями до вибору професії жінками і чоловіками; нерівним доступом чоловіків і жінок до використання надбання світової науки і освіти через мовні бар'єри і гендерні стереотипи та ін. Найявністю прямого і непрямого впливу гендерних стереотипів в освіті ускладнює забезпечення верховенства права і демократії.

Одним із напрямів забезпечення доступності конституційного права на освіту є впровадження гендерно-орієнтованого підходу в систему освіти. Такий підхід передбачає наскрізну інтеграцію гендерного компоненту до системи дошкільної та загальної середньої освіти, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти України, а також інтеграція гендерного компоненту в систему управління освітою та до системи підготовки наукових кадрів.

---

1. Ганна К. Гендерна рівність в освіті. *Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони України: стан, проблеми, перспективи: тези III Міжн. науково-практ. конф. (Хмельницький, 29 квітня 2021 року)*. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2021. 466 с.

2. Гендерний портрет Дніпропетровської області: наук.-практ. видання (жовтень 2020 р.) / колектив авторів за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 94 с.

3. Марценюк Т. Гендерна рівність у вищій освіті Німеччини: як втілюють політику рівних прав і можливостей. URL: <https://povaha.org.ua/henderna-rivnist-u-vyschij-osviti-nimechchynu-yak-vtilyuyut-polityku-rivnyh-prav-i-mozhlyvostej/>.

4. Впровадження гендерного підходу у вищій освіті: контрольний перелік питань для правничих шкіл. Council of Europe. Kyiv: Friends of Brands, 2020. 20 с. URL: <https://rm.coe.int/a4-enchanted-gmchecklist-ukr-122020-pdf/1680a135fe>.

Наталія МАКОГОНЧУК

кандидат педагогічних наук

(Національна академія Державної

прикордонної служби України

імені Б. Хмельницького,

м. Хмельницький, Україна)

ПОНЯТТЯ ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД

Включення поняття людської гідності до Загальної декларації стало кульмінацією значної історичної еволюції цього поняття. Протягом всього історичного періоду виокремилася декілька концепцій розвитку поняття гідності.

В епоху античності людська гідність містила дві складові частини: гідність члена співтовариства та гідність громадянина, що вело до утвердження самоцінності людини як такої, незалежно від соціального статусу. Розвиток ідеї людської гідності від гідності роду, гідності громадянина як суспільної цінності і до самоцінності людини є центральним напрямом у розвитку філософії та природного права того часу [1, с. 28].

Гуманісти намагалися поєднати класичну думку і догматичну теологію, підкреслюючи ідею людства як такого, що має гідність оскільки людина створена за образом Бога, що відрізняє людину від інших істот. Гуманісти епохи Відродження (а до цього – Фома Аквінський) визначили гідність як важливий міст між класичним римським мисленням і церковною доктриною. Вони стверджували, що одним із найважливіших дарів Бога для людини є дар розуму. Таким чином, використання розуму стало тісно пов'язуватися з ідеєю гідності.

Гідність також була важливою тезою творів Папи Павла VI та Папи Івана Павла II. Підхід до гідності, розроблений у цьому контексті, підкреслював межі прав у здатності охопити весь спектр того, що необхідно для добробуту людини, враховуючи різні інтереси в суспільстві. Поняття гідності людини пов'язується переважно з цінністю людини та оцінкою її значення й місця в суспільстві і державі.

Гідність людини відіграє центральну роль у міжнародно-правових дискурсах із другої половини ХХ ст. Хоча конституційне використання гідності зростало, однак до кінця Другої світової війни залишалося досить маргінальним. Мабуть, не випадково, що в нових національних конституціях, які включали гідність між 1945 і 1950 роками, три найвизначніші (Японія, Італія та Німеччина) були переможеними країнами Другої світової війни, відповідальними за значну частину жахів, які правозахисний рух хотів припинити.

До 1986 року гідність стала основною в концепції прав людини Організації Об'єднаних Націй, а Генеральна Асамблея ООН у своїх керівних принципах щодо нових документів з прав людини передбачила, що такі інструменти повинні мати основний характер і впливати з притаманної гідності та цінності людської особистості. Ще один значний підхід до використання гідності в міжнародній сфері було надано прийняттям гідності як центрального організаційного принципу Віденської Всесвітньої конференції з прав людини в 1993 році.

Очевидно, одним із впливових джерел для подальшого включення людської гідності до національних конституцій був вплив міжнародних та регіональних текстів. Таким чином, включення гідності до Хартії та Загальної декларації відбулося одночасно з інкорпорацією людської гідності в інші регіональні документи з прав людини та національні конституції.

Проблемним є питання про юридичну цінність поняття людської гідності, оскільки немає остаточного визначення його змісту. Адже людська гідність – це насамперед морально-філософське поняття. Таким чином людська гідність означає значною мірою суб'єктивне значення, оскільки

залежить від певних змінних, а саме, від соціальних та історичних потреб, які пронизують суспільство, з яким визначення людської гідності ідентифікується. Своєю чергою, людська гідність через систему соціальних зв'язків є вихідною у взаємовідносинах між людьми і знаходить своє безпосереднє відображення у гідності кожної людини [2, р. 656].

Однак, з огляду на різноманітність різних підходів, які проявляються в історичному розвитку ідеї гідності, існують певні відмінності у використанні гідності в текстах про права людини. З цих відмінностей випливає те, що деякі юрисдикції використовують гідність як основу для (або іншого способу вираження) всеосяжної моральної точки зору, «цілого морального світогляду», який, здається, помітно відрізняється від регіону до регіону. Класичні приклади такого використання гідності можна знайти в католицькій та ісламській доктрині. З юридичної точки зору це використання можна побачити в деяких із більш загальних посилань на гідність у кількох конституційних текстах, особливо в тих, на створення яких найбільше вплинуло католицьке соціальне вчення у 1920-х і 1930-х роках, як-от Конституція Ірландії 1937 року. У багатьох документах гідність міститься в преамбулі, тоді, як в інших, вона використовується для пояснення окремих прав. У деяких вона в певному сенсі згадується як фундаментальна, в інших – ні.

Таким чином, поняття гідності має різноманітні теологічні, філософські, політичні та історичні основи.

---

1. Гришук О.В. Людська гідність у праві: філософські проблеми. Київ : Атіка. 2007. 432 с.

2. McCrudden Christopher. Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights / Christopher McCrudden. *The European Journal of International Law*. 2008. № 19. P. 655–724.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

Стелла ТУКІНА

студентка 3 курсу ПЦО ННІ ЗНПК
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ

Актуальною темою сьогодення є право здійснення спільної сумісної власності подружжя. Вступ до шлюбу призводить до певного матеріального наслідку, тобто виникнення режиму право власності подружжя. Дана проблема акцентується на необхідності оцінки ефективності існуючого

механізму, що використовується для регулювання відносин, учасником яких є подружжя відповідно до положень СК України. Не зважаючи на проведення кодифікації цивільного законодавства України, деякі проблемні питання виникнення права спільної сумісної власності подружжя потребують додаткового регулювання, у зв'язку з чим питання практичного застосування та вирішення спірних питань.

Дослідженням даного питання займалися чимало науковців, серед яких: М. Антокольська, В. Бажанова, А. Венедиктова, В. Гопанчук, Д. Фолошня, О. Дзера, І. Жилінкова, О. Калітенко, Н. Кузнєцова, О. Тичковська та інші вчені.

Згідно Сімейного кодексу України (далі – СК) визначено, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, на лежить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один із них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, тощо) [1]. Подружжя не можуть змінювати встановлений законом правовий режим на власний розсуд, але вони можуть вчиняти дії стосовно придбаного майна в період шлюбу.

Шлюбні відносини змінюють правовий статус чоловіка та дружини, призводять до утворення сім'ї, в якій виникають особливі стосунки особистого характеру, що мають враховуватися також у сфері майнових відносин. Законодавством, зокрема шлюбно-сімейним, встановлюється для подружжя спеціальний правовий режим щодо набутого в шлюбі майна. Оформлення шлюбних відносин зумовлює виникнення в подружжя не лише особистих майнових, але і немайнових прав та обов'язків [2].

Визначальним у праві спільної сумісної власності подружжя є принцип спільності нажитого у період шлюбу майна, який означає об'єднання майна чоловіка і жінки (повністю або в певній частині) в єдину майнову масу та встановлення низки спеціальних правил щодо його володіння, користування та розпорядження. Режим спільності майна подружжя означає, що: майно, набуте подружжям за час шлюбу, вважається спільним, якщо інше не встановлено домовленістю сторін; подружжя має рівні права щодо майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності; майно належить подружжю без визначення часток кожного з них у праві власності [3].

С. Лепех зазначає, що саме з моменту реєстрації шлюбу починає діяти презумпція спільності щодо всього майна, яке набувається подружжям, окрім винятків, встановлених законом [4].

Важливо зазначити, що право спільної сумісної власності не поділене на частки, тому усі співвласники мають однакове, рівне право володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном.

Проте важливо зазначити, що існує чимало проблемних питань навколо даного інституту, наприклад, потрібно також звернути увагу, що може виникнути така проблемна ситуація: під час недійсного шлюбу особи могли скористатися певними перевагами, які надаються для жінки та чоловіка, що перебувають у зареєстрованому шлюбі. Наприклад, особи могли отримати

від держави кредит на пільгових умовах, що передбачені для молодих сімей [5]. Також, ні СК України, а ні інші законодавчі акти не дають підстави для висновку про загальність правила щодо включення до складу спільного майна подружжя, боргів. Не менш важливим є питання щодо визначення режиму майна, коли його створення розпочинається у шлюбі, а при поділі спільного майна, воно не завершено, наприклад: починається будівництво житлового будинку, але в експлуатацію він ще не зданий.

Отже, даний інститут є важливим у правовому регулюванні відносин власності, адже забезпечує правильний розподіл майна та правомірне користування ним. До спільної сумісної власності подружжя відносяться також і будь-які доходи, отримані чоловіком чи дружиною за час шлюбу, сюди належать зарплати, пенсії, стипендії та інших доходи, зокрема, якщо член подружжя уклав договір, то гроші і будь-яке інше майно, які були одержані за цим договором. Потрібно удосконалювати правову регламентацію даного питання, адже суспільство розвивається та виникає чимало проблемних питань, які потребують дослідження та вирішення.

1 Сімейний кодекс України. Редакція від 03.07.2020, підстава 720-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

2. Тичковська О.В. Правовий режим спільної власності подружжя. 2017. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5.1/34.pdf>.

3. Сімейне право України : підручник .Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін./за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. К.: Юрінком Інтер, 2006. 264 с.

4. Лепех С.М. Правовий режим грошей як спільного майна подружжя. *Право України*. No 10. С.85–96.

5. Бажанова В.О. Право власності подружжя як різновид права сіпльної сумісної власності. *Наше право*.2014. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJR.

Анна МАКСИМОВА

викладач кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат наук з державного управління

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

У сьогоденному суспільстві є дуже популярним вираз «дотримання верховання права», в якому верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у

правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а містить й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Хоча відсутність сталої інтерпретації принципу верховенства права не сприяє його активному використанню практикуючими юристами, адвокатами та суддями при розгляді справ щодо захисту прав і свобод людини в Україні.

Зважаючи на це, важливо дослідити процес зародження цього принципу, його формування в історичному аспекті та напрями його застосування і розвитку. Означений принцип досліджений у наукових працях правників, зокрема: Б. Андрусичина, С. Бобровник, Ю. Волошина, С. Головатого, М. Козюбри, А. Колодія, В. Копейчикова, Н. Крестовської, Л. Макаренко, Л. Мамут, С. Максимова, О. Орловської, Р. Падалка, П. Рабіновича, О. Скакун, А. Селіванова, В. Сіренка, В. Сухоноса, В. Тимошенко, Д. Філіпенка, Ю. Шемшученка, С. Шевчука.

Насамперед визначимо етимологічне походження категорії «принцип». Вона має походження від латинського “*principium*”, тобто основне, найзагальніше правило, положення, засоби, які встановлюють природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і характерні властивості.

У сучасній теоретичній юридичній науці існує багато публікацій, основною метою яких є визначення змісту та основних властивостей принципу верховенства права.

Спробуємо проаналізувати погляди провідних вчених з метою обґрунтування власного бачення досліджуваної категорії.

На думку А. Колодія, принцип «верховенства права» існує поза нормативно-правовими актами у вигляді наявних у суспільстві справедливості, рівності, свободи.

Тобто принцип «верховенства права» знаходиться у правосвідомості та є загальнозрозумілим і вважається таким, що використовується для саморегулювання суспільних відносин. Вчений зазначає, що діяльність державних органів повинна базуватись на принципах природного права, тобто держава залежна від права, яке обмежує державну владу. Своєю чергою О. Скрипнюк відзначає, що верховенство права – це ознака правової держави, яка забезпечує дотримання основних прав і свобод людини.

Тобто державна влада гарантує реалізацію ідей верховенства, адже без нього розвиток сильної країни неможливий [1, с. 141]. На думку П. Рабіновича, принцип «верховенства права» не варто уподібнювати до принципу «верховенства закону», адже панування закону означає

верховенство правового закону, але не те, що всі закони є правовими. Вчений також зазначає, що принцип «верховенства закону» повинен відповідати праву, і це є основним показником правової держави.

П. Рабінович вважає, що явище, яке виникає поза державою, має загальносоціальну природу. Тому загальносоціальне (природне) право – це відповідні можливості учасників суспільного життя, які об'єктивно визначаються рівнем розвитку суспільства і для всіх однойменних суб'єктів мають бути загальними та рівними. Відповідно до носіїв цих можливостей вчений виокремлює права людини та людства, права соціальних спільнот [1, с. 141–142]. Своєю чергою С. Головатий дотримується твердження, що людина – істота природна, яка з'являється на світ з уже наявними правами та свободами, які їй ніхто не надає, і тому ніхто не може її цього позбавити. Таким чином, принцип «верховенства права» містить у собі ідею природного права [2, с. 85]. На розвиток цих ідей М. Козюбра ототожнює принцип «верховенства права» з основоположними, фундаментальними правами та свободами. Тобто автор інтерпретує ідеї верховенства як справедливість, гуманізм, добро та свободу.

Цю ідею підтримує і Ю. Шемшученко, зазначаючи, що принцип верховенства права – це принцип, головним чином, природного права, в якому зосереджено сукупність духовних, ідеальних справедливих уявлень про право.

Проте в результаті державної правотворчої діяльності в державі реально діє позитивне право, яке сформульоване в законах та інших його джерелах.

На думку С. Максимова, під природним правом зазвичай маються на увазі ідеальні першооснови права.

Поняття «природне право» покликане виявити глибинну сутність права, а його «ідеальність» виявляється в тому, що воно існує у свідомості (правосвідомості). Природне право визначає базові ідеї, на основі яких здійснюється правотворча діяльність і забезпечується їх критична оцінка для того, щоб людина не стала заручником установленого «позитивного» правопорядку.

Глобалізаційні процеси реформування світового правопорядку, європейські інтеграційні процеси значним чином сприяли трансформації доктринальних позицій, обґрунтованих А. Дайсі. Західні дослідники чітко розмежовують зміст принципу верховенства права і принцип законності, виокремлюючи три основні підходи до сучасного тлумачення змісту принципу верховенства права: формальний, матеріально-правовий, функціональний.

У європейських країнах такими критеріями вважаються наступні: формальна незалежність та неупередженість судової гілки влади; офіційно встановлений порядок прийняття законів; відсутність персоніфікованих законів, які стосуються тільки окремих груп, класів, осіб; незворотність сили

законів.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, реалізація потреб особистості потребує ефективного функціонування принципу верховенства права.

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Львів : Край, 2007. с. 341–342.

2. Головатий С.П. Верховенство права: юридичний принцип, який в Україні офіційно визнано та який має діяти. *Українське право*. 2006. №1. С. 85–90.

Роман КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Актуальність теми дослідження зумовлюється передусім тим, що на сьогоднішній день законодавство, що регулює аграрно-правові відносини, має низку недоліків, які необхідно вдосконалювати і покращувати. Дивлячись на те, що Україна має курс на євроінтеграцію, то аграрне законодавство, на жаль, не зовсім відповідає вимогам саме європейських країн. Саме тому дослідження недоліків і, як наслідок, пошук шляхів його покращення постає на передній план у юридичній науці та практиці.

Досить велика кількість науковців розглядали і продовжують розглядати дане питання, серед яких можна виокремити таких, як: В. Андрейцев, Ц. Бичкова, І. Дмитренко, П. Кулинич, З. Павлович, В. Семчик, Н. Титова, Ю. Шемшученко, М. Шульга, В. Янчук тощо.

Якщо ж починати з недоліків аграрного законодавства України, то основним недоліком є велика кількість нормативно-правових актів, якими регулюється аграрно-правовий сектор. Нормативно-правові акти, які регулюють аграрну політику в державі, мають дуже розгалужену систему в порівнянні навіть з іншими галузями права. Це передусім, по-перше, широке коло законів, які безпосередньо регулюють аграрно-правові відносини, а по-друге, безліч підзаконних нормативно-правових актів, серед яких можна виокремити велику кількість Постанов Кабінету Міністрів України, Указів та Розпоряджень Президента України, Актів Міністерства аграрної політики та продовольства України, а також відомчих та локальних нормативно-правових

актів тощо.

Іншим недоліком, який виходить з попереднього, є те, що самі правові норми, що регулюють аграрні правовідносини, містяться у різних галузях права, наприклад, земельному, господарському, екологічному тощо. Такий недолік аграрного законодавства характеризується певною розкиданістю норм, що регулюють дані правовідносини, а також тим, що досить велика кількість норм знаходяться безпосередньо у відомчих чи локальних нормативно-правових актах, які так само можуть суперечити нормам відповідної галузі права або є можливість їх тлумачення з різних боків.

Ще одним, не менш важливим недоліком є те, що досить часто можна зустріти таке, що норми аграрного права регулюють одне й те саме питання, проте з різних точок зору. Тобто одне й те саме питання може вирішуватись абсолютно по-різному. Це може бути приводом для оспорювання судових рішень адвокатом у разі незгоди з судом першої інстанції.

Саме ці проблеми і обумовлюють недоліки не тільки аграрного законодавства, а й аграрної правотворчості України загалом.

Як можна побачити, аграрне законодавство в Україні має досить велику кількість недоліків, які необхідно покращувати.

Переходячи до шляхів вдосконалення недоліків аграрного законодавства України, то передовсім необхідно звернути увагу саме на проблему некодифікованості нормативно-правових актів і знаходження норм права, що регулюють аграрні правовідносини у різних галузях права. Тому, на мою думку, насамперед необхідно систематизувати нормативно-правові акти, що регулюють аграрні відносини внаслідок прийняття Аграрного кодексу, який міг би регулювати усі відносини аграрно-правового сектору.

Одні науковці у своїх працях, досліджуючи саме питання покращення аграрного законодавства, також підтримуються єдиної думки, що необхідне прийняття Аграрного кодексу України задля уникнення деяких недоліків теперішнього законодавства.

Інші ж оперують тим, що необхідно не кодифікувати нормативно-правові акти, а їх систематизувати і на це є декілька обставин:

- по-перше, якщо кодифікувати усі нормативно-правові акти, які регулюють аграрні відносини в один кодекс, то він буде досить величезним за своїм обсягом;

- по-друге, характерною особливістю аграрного законодавства є те, що воно регулюється величезною кількістю відомчих та локальних актів, які є невід'ємною складовою правової системи, елементом демократизації суспільства, органічно їй притаманний, який виконує цілеспрямовану діяльність з правового опосередкування суспільних відносин на підставі закону, а також має похідний характер щодо загальнодержавного правового регулювання, представляє недержавну сферу правового регулювання [1]

Отже, виходячи з цих двох положень, вчені і досі дискутують з приводу того, необхідно кодифікувати чи систематизувати нормативно-

правові акти аграрно-правового регулювання. Проте більшість, все ж таки, схиляються саме до кодифікації нормативно-правових актів, адже у новоствореному Аграрному кодексі необхідно відобразити як особливості сучасних аграрно-правових суспільних відносин, так і організаційно-правові форми і методи господарювання, а також функціонування рівноправності усіх форм власності суб'єктів господарювання.

1. Білека А. А. Локальні нормативно-правові акти сільськогосподарських кооперативів : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / А. А. Білека. Класичний приватний університету. Запоріжжя, 2011

Наталія МИКИТЧУК

кандидат історичних наук

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

ЦЕНТРАЛЬНОАЗІЙСЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Україну як незалежну державу країни Центральної Азії визнали у грудні 1991 – січні 1992 рр. Першими в регіоні українську незалежність визнали Киргизька Республіка та Туркменістан, а вже згодом – Казахстан, Таджикистан та Узбекистан. Україна встановила дипломатичні відносини зі всіма країнами регіону у 1992 р., започаткувавши дипломатичний діалог на принципах взаємної поваги, невтручання у внутрішні справи, відмови від будь-яких інструментів зовнішньополітичного тиску один на одного [1].

Ще у 2011 р. експерти визнали обмеженість результатів зовнішньої політики України, орієнтованої лише в європейському напрямку. При цьому зазначалося, що Україні вкрай необхідна нова євразійська політика, стратегічною метою якої має бути сприяння входженню України до числа найбільш розвинених країн світу. На думку дослідників, євразійська політика України не суперечила проєвропейському зовнішньополітичному курсу держави, оскільки дозволяла їй бути рівноправним партнером Європейського Союзу у просуванні Східноєвропейської політики, а також знаходити та ефективно використовувати збіги інтересів України та Європейського Союзу в Центральній Азії [2].

Для країн Центральної Азії Україна як партнер мала такі переваги: транзитний потенціал країни (енергетичний та транспортний); відносно високий у порівнянні з країнами Центральної Азії технологічний рівень розвитку промисловості; наявність висококваліфікованих кадрів і системи їх підготовки для різних галузей промисловості, науки тощо. Значний потенціал

має співробітництво України з країнами регіону на продовольчому ринку. Крім того, у країнах Центральної Азії досить високим залишається попит на українське обладнання для нафтогазової, хімічної, гірничорудної промисловості та для залізниці. Проте пасивна позиція України щодо Центральноазійського регіону веде до втрати своїх позицій на цих ринках і заміщення української продукції російською та китайською.

На даний час необхідно, на жаль, констатувати, що український політичний інтерес до регіону Центральної Азії знаходиться на стабільно низькому рівні. Причиною певного «охолодження» відносин між Україною та країнами регіону стала їхня невизначена позиція щодо засудження російської агресії в Україну на рівні ООН, коли глави та зовнішньополітичні відомства цих держав або утримувалися від коментарів, або обмежувалися нейтральними заявами, не бажаючи втрачати переваги від співпраці з Росією [3]. З того часу у зовнішньополітичних пріоритетах України мало що змінилося, і двосторонні міждержавні відносини з країнами Центральноазійського регіону наразі не розглядаються як перспективні або стратегічні. У стратегічних документах щодо зовнішньої політики України відсутні будь-які згадки про країни Центральної Азії. Центральноазійський регіон взагалі відсутній в політичному порядку денному в Україні, немає представників політичної еліти, які б розглядали центральноазійський вектор як перспективний напрям зовнішньополітичного співробітництва [4].

Серед причин відсутності в Україні інтересу до співробітництва з країнами Центральної Азії дослідники називають наступні:

– значна політична та економічна залежність країн Центральної Азії від Російської Федерації (блокування Росією транзитно-торговельного доступу України до регіону, відчутна проросійська заангажованість владних кіл центральноазійських країн та їхніх представників в ООН). Фактор російського впливу є визначальним серед причин відсутності для України перспектив зовнішньої політики у Центральній Азії;

– географічна віддаленість регіону, відсутність прямого авіасполучення;

– відсутність спільних політичних та економічних проектів між Україною та країнами регіону [4].

В останні декілька років співробітництво між Україною та державами Центральної Азії зосереджувалось на рівні активності дипломатичних представництв, окремих органів виконавчої влади, бізнесу та громадянського суспільства. Винятком стали контакти на вищому рівні з Казахстаном, зокрема, зустрічі Президента України В. Зеленського з Першим Президентом Казахстану Н. Назарбаєвим та Президентом Казахстану К. Токаєвим. Проте вони не були спеціально організовані, а відбувалися під час інших міжнародних заходів. Основні питання, що наразі продовжують вирішуватися Україною у рамках двосторонніх форматів із країнами Центральноазійського регіону, зосереджено, в основному, в

економічній та гуманітарно-правовій площині [4].

Провідним партнером України в Центральназійському регіоні вважається Казахстан. Разом з тим, заяви вищого керівництва Казахстану та України про співпрацю і взаємну підтримку переважно мають протокольний та символічний характер. Зокрема, під час голосувань в структурах ООН Казахстан та інші країни Центральної Азії часто займають проросійську позицію, протилежну українській, або утримуються [4].

Економічне співробітництво України та Казахстану багато в чому повторює тенденції політичного. За даними Посольства України в Республіці Казахстан, обсяги торгівлі між двома країнами за останні роки істотно зменшилися [5]. Водночас взаємні інвестиції обох країн за перше півріччя 2020 р. зросли майже вдвічі у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року [5]. Динаміка до зниження обсягу торгових операцій спостерігається також і у відносинах України та Узбекистану [6].

Політичне та економічне співробітництво України з іншими державами Центральної Азії практично обмежується протокольними заходами дипломатичних установ, засіданнями спільних комісій, приватними ініціативами. Набагато активніше розвивається культурне та освітнє співробітництво між Україною та державами регіону. Зокрема, на постійній основі українською і казахстанською сторонами проводяться заходи, присвячені Тарасу Шевченку. Уже 10 років на безоплатній основі відбувається системний набір студентів за різними спеціальностями у провідні навчальні заклади України та Казахстану [5]. Україна щороку виділяє 20 державних стипендій для навчання громадян Республіки Таджикистан [7]. Спостерігається також зростання зацікавленості громадян Республіки Узбекистан до навчання у закладах вищої освіти України [6]. Найбільшою популярністю серед абітурієнтів з країн Центральної Азії користуються навчальні заклади технічного та медичного спрямування.

Отже, відносини України з країнами Центральної Азії наразі перебувають у «завмерлому» стані, якщо не враховувати окремих ініціатив, переважно протокольного характеру. Можливості для розширення економічної співпраці залишилися невикористаними. При цьому бажання до пожвавлення відносин не демонструється наразі жодною зі сторін, тим більше немає практичних заходів з інтенсифікації взаємодії. Розвитку центральноазійського вектору української зовнішньої політики істотно заважає агресивна російська економічна та інформаційна політика в регіоні. Тим не менш, співпраця у галузі культури та освіти продовжує розвиватися і надає підстави для оптимістичних прогнозів.

---

1. Константинова В. Україна і Центральна Азія: чи є можливості для українського бізнесу? URL: <https://blog.liga.net/user/vkonstantinova/article/23171>

2. Концепція зовнішньої політики України. Експертні рекомендації / під заг. ред. Є.Габер, С.Корсунського, Г. Шелест. 2020. URL : <http://library.fes.de/pdf->

files/bueros/ukraine/16594.pdf

3. Моргацький В. Україна і держави Центральної Азії в нових геополітичних реаліях: геоекономічний та геостратегічний аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія Географія. 2017. Вип. 68–69. С. 180–187.

4. Центральна Азія. URL: http://fpp.com.ua/zagalna_info/tsentralna-aziya/

5. Україна та Республіка Казахстан. Посольство України в Республіці Казахстан. URL: <https://kazakhstan.mfa.gov.ua/ukrayinatark>

6. Україна та Узбекистан. Посольство України в Республіці Узбекистан. URL: <https://uzbekistan.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo>

7. Українсько-таджицькі відносини. Посольство України в Республіці Таджикистан. URL: <https://tajikistan.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo>

Євгенія МІНАКОВА

доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ВИДИ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Наукова класифікація видів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування має важливе значення для з'ясування специфіки його здійснення та організації у правовій державі. Це питання отримує актуальність у контексті проведення децентралізації влади з метою досягнення верховенства права в діяльності органів місцевого самоврядування.

Правові держави світу обережно підходять до інституціоналізації контролю за демократичними, виборними інституціями, якими є органи місцевого самоврядування. В Україні така потреба актуалізувалась у зв'язку з демократизацією держави та посиленні спроможності муніципальних органів.

Типологія такого контролю через застосування обґрунтованих класифікаційних критеріїв дозволить сформулювати його цілісне бачення в умовах правової держави.

Науковці виділяють різні класифікаційні критерії та види контролю у державному управлінні та місцевому самоврядуванні. Так, О. Сушинський пропонує класифікувати види контролю за обсягом контрольних повноважень; ознакою суб'єктів контрольної діяльності; суб'єктами, що

здійснюють контроль; сферами контролю; характером відносин суб'єкта контролю з підконтрольним об'єктом; часом проведення контролю тощо [1, с. 33]. О. Смоляр пропонує поділяти контроль за характером стосунків суб'єкта та об'єкта контролю на внутрішній (відомчий) та зовнішній (позавідомчий). При внутрішньому контролі суб'єкт та об'єкт контролю функціонують у межах однієї системи, а при зовнішньому – відокремлений суб'єкт діє автономно, незалежно від об'єкта [2, с. 22]. С. Косінов за стадіями правового регулювання виділяє такі види контролю: за нормотворчою діяльністю; за виконавчо-розпорядчою діяльністю; за юрисдикційною діяльністю тощо [3, с. 198]. Принагідно зазначимо, що дослідники формують по-різному перелік класифікаційних критеріїв, але завжди акцентують увагу на його невичерпному характері.

В. Шестак державний контроль класифікує на види за наступними критеріями: за суб'єктом контрольної діяльності; за правовою кваліфікацією (правомірний і неправомірний); за ступенем значущості (ординарний, актуальний, екстраординарний); за способом реалізації контрольних повноважень (безпосередній і опосередкований); за кількісним складом суб'єктів (одноособовий, сумісний); за приналежністю контрольних повноважень (власні і делеговані); за відношенням до контрольної діяльності суб'єкта (реальний і формальний); за територією розповсюдження контрольних повноважень (загальнодержавний і місцевий); за часом здійснення (попередній, поточний і наступний); за результатом оцінки об'єкта (позитивний і негативний); за стадією дослідження об'єкта (первинний, проміжний, кінцевий); за обсягом охоплення об'єкта дослідженням (загальний або частковий) [4, с. 120]. Вказані класифікаційні критерії є актуальними і у контексті дослідження видів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Увагу заслуговує узагальнення О. Смоляра, який пропонує контроль у сфері місцевого самоврядування класифікувати за такими критеріями: за суб'єктами, які його здійснюють (контроль з боку органів державної влади, з боку громадських формувань, громадян); за підконтрольними об'єктами (контроль за органами місцевого самоврядування, посадовими особами); за рівнем контролю (відомчий, міжвідомчий та надвідомчий/позавідомчий контроль); за предметною сферою діяльності (освіта, охорона здоров'я, використання природних ресурсів, фінансів тощо); за часом його проведення (попередній, поточний, остаточний); за рівнем спеціалізації (загальний і спеціальний) [5, с. 62]. Вказаний перелік, попри його повноту і цілісність можна продовжити.

Пропонуємо класифікувати види контролю за діяльністю місцевого самоврядування за наступними критеріями:

– за рівнями контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування:
1) міжнародний (наднаціональний) – непрямий контроль, що здійснюється через міжнародно-правову регламентацію стандартів діяльності органів

місцевого самоврядування, їх взаємодії з громадянським суспільством та державою; 2) національний – непрямий контроль, що через свою нормотворчу діяльність здійснюють вищі центральні органи державної влади, а також прямий контроль національних правозахисних і контрольно-наглядових інституції, загальнонаціональних інститутів громадянського суспільства; 3) регіональний – прямий контроль, що здійснюють суб'єкти контролю регіонального рівня; 4) місцевий – контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування, що здійснюється відповідно місцевими інституціями.

– *за призначенням контролю*: загальний – його предмет охоплює всю діяльність органу місцевого самоврядування загалом; цільовий – його предмет включає окремих напрям роботи чи окрему функцію органу місцевого самоврядування.

– *за сферами діяльності органів місцевого самоврядування, які складають предмет контролю*: фінансовий та бюджетний; антикорупційний; антидискримінаційний; за виконанням рішень; за роботою зі зверненнями громадян; за реалізацією програм і планів; за якістю надання адміністративних послуг і багато ін.

– *за типом повноважень, що становлять предмет контролю*: контроль за реалізацією власних повноважень – віднесених до компетенції органу місцевого самоврядування чинним законодавством; контроль за реалізацією делегованих повноважень – переданих органам місцевого самоврядування від органів державної виконавчої влади.

– *за залежністю від часу проведення контролю*: попередній (перспективний) – спрямований на запобігання можливих порушень органами місцевого самоврядування вимог чинного законодавства; поточний – спрямований на перевірку та коригування діяльності органів місцевого самоврядування безпосередньо під час її здійснення; підсумковий – спрямований на перевірку результатів вже проведеної діяльності, її відповідності законодавству, запланованій меті тощо.

– *за організаційно-правовими формами проведення контролю*: моніторинг, аудит, ревізія, інспектування, перевірка, експертиза, слухання, звернення, опитування, ініціювання тощо.

– *за справжністю контролю*: реальний – результативний, впливовий і цілеспрямований контроль, що ініціюється та проводиться відповідно до законодавства і здатний досягти своєї мети; формальний – контроль, що не спрямований на реальне досягнення мети, проводиться для видимості та має фіктивний результат.

– *за ступенем правового закріплення підстав проведення контролю*: прямо закріплений у законодавстві; випливає зі змісту законодавства; не передбачений законодавством.

– *за способом впливу на органи місцевого самоврядування*: прямий (безпосередній); непрямий (опосередкований) контроль.

– за підставами проведення контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування: обов'язковий (плановий, позаплановий); ініційований (зовнішньо ініційований, внутрішньо ініційований).

– за суб'єктом, на діяльність якого спрямовано контроль: контроль за діяльністю сільських, селищних, міських рад; контроль за діяльністю сільських, селищних, міських голів; контроль за діяльністю старост; контроль за діяльністю виконавчих органів сільської, селищної, міської ради; контроль за діяльністю районних та обласних рад; контроль за діяльністю органів самоорганізації населення.

– за суб'єктом, який здійснює контроль: контроль державних органів; контроль інститутів громадянського суспільства, організованої громадськості, окремих осіб; контроль органів місцевого самоврядування; контроль міжнародних інституцій.

– за кваліфікацією суб'єкта, який проводить контроль: професійний – проводиться за участю компетентних, досвідчених фахівців (експертів); непрофесійний – проводиться особами, які не володіють відповідними компетентностями та досвідом.

– залежно від спрямування контролю та характеру взаємовідносин суб'єктів контролю і органів місцевого самоврядування: зовнішній та внутрішній.

В органах державного управління та органах місцевого самоврядування система контролю функціонує як органічна єдність двох підсистем – внутрішнього та зовнішнього контролю. Саме ці підсистеми у комплексі забезпечують безперервність, всеохопність та всебічність контролю [6]. Отож, цей критерій є ключовим у контексті нашого дослідження та заслуговує детальної уваги. Внутрішній контроль є елементом системи внутрішнього забезпечення якості діяльністю органів місцевого самоврядування. Його належна організація дозволяє отримувати інформацію про якість та ефективність роботи органу місцевого самоврядування, а також коригувати свою роботу для досягнення її результативності.

Зовнішній контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування знайшов ширшу правову регламентацію та наукове обґрунтування вчених-правників. Залежно від суб'єкта проведення зовнішній контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування поділяється на державний та громадський.

Характеризуючи контроль у державі, доцільно зауважити, що державний контроль наразі займає домінуюче положення, оскільки його нормативна регламентація є більш опрацьованою, а коло завдань, які він виконує – розширене. Соціальний розвиток поступово призводить до мінімізації державного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, витісняючи його на користь громадського. Держава, претендуючи на управління найбільш важливими сферами життєдіяльності суспільства, цілеспрямовано зберігає свій контроль в таких сферах, тому має бути

зацікавленою у дієвому та автономному місцевому самоврядуванні.

Громадський контроль є потенційно ефективним механізмом, який дає можливість громадянському суспільству та його інституціям вирішити ряд завдань з метою розбудови громадянського суспільства. Серед них: залучення уваги органів влади і громадськості до значимої проблеми і стимулювання її рішення; усунення зловживань у службовій і законодавчій сферах, порушення законодавства; контроль за дотриманням прав людини; підвищення якості державних послуг, якості роботи чиновників тощо [7, с. 32]. До форм громадського контролю необхідно віднести звітування органів державної влади про результати роботи перед громадськістю, громадські слухання, громадський моніторинг, громадську експертизу, громадські перевірки, звернення громадян та інші.

Ще одним видом зовнішнього контролю, який заслуговує на увагу, є міжнародний (наднаціональний) контроль за функціонуванням муніципальної влади загалом. Оскільки він здійснюється винятково через міжнародно-правову стандартизацію діяльності органів місцевого самоврядування, а також контролю у цій сфері, його дослідження раціонально проводити у контексті аналізу відповідних стандартів.

Запропоновано класифікувати види контролю за діяльністю місцевого самоврядування за наступними критеріями: за рівнями контролю; за призначенням контролю; за сферами діяльності органів місцевого самоврядування, які складають предмет контролю; за типом повноважень, що становлять предмет контролю; залежно від часу проведення контролю; за організаційно-правовими формами контролю; за справжністю контролю; за ступенем правового закріплення проведення контролю; за способом впливу на органи місцевого самоврядування; за підставами проведення; за суб'єктами, на діяльність яких спрямовано контроль; за суб'єктами, які здійснюють контроль; за кваліфікацією суб'єктів, які проводять контроль; за спрямуванням контролю та характером взаємовідносин суб'єктів контролю і органів місцевого самоврядування.

---

1. Сушинський О. І. Контроль у сфері публічної влади: теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти: монографія. Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2002. 468 с.

2. Смоляр О. А. Державний та громадський контроль сфері місцевого самоврядування. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 227 с.

3. Косінов С. А. Контроль у демократичній державі: монографія. Харків: Право, 2015. 360 с.

4. Шестак В. С. Поняття державного контролю та його основні види. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. № 16. С. 119–122.

5. Смоляр О. А. Державний контроль у сфері місцевого самоврядування: особливості правового регулювання. *Проблеми законності*. 2015. № 129. С. 59–68.

6. Крупник А. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2007. № 1. URL: www.library.oridu.odessa.ua.

7. Рогатіна Л. П. Громадський контроль над державою: сутність, механізми реалізації та перспективи розвитку: дис. ... канд. наук з держ. Одеса, 2011. 203 с.

Денис МОІСЕЄНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД РОБОТИ ЧЕРЕЗ ВІДСУТНІСТЬ
ВАКЦИНАЦІЇ: СУДОВА ПРАКТИКА**

Поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, торкнулося майже всіх сфер суспільного життя. Загальновідомою Постановою КМУ було впроваджено карантинні обмеження, які надалі продовжувались та діють до цього часу. Після появи вакцини від вказаного вище захворювання, державні органи вдалися до певних дій щодо стимулювання населення держави до щеплення. Міри є як заохочувальні (виплати населенню в межах державної програми «Підтримка»), так і обмежувальні. Серед останніх, відповідно до п. 41-6 Постанови КМУ від 9 грудня 2020 р. № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», на керівників державних органів (державної служби), керівників підприємств, установ та організацій покладено обов'язок відстороняти від роботи працівників, які не зробили профілактичне щеплення.

Відповідно до Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 04 жовтня 2021 року №2153, обов'язковим профілактичним щепленням підлягають працівники:

1. Центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів;
2. Місцевих державних адміністрацій та їх структурних підрозділів;
3. Закладів вищої, післядипломної, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної), загальної середньої, у тому числі спеціальних, дошкільної, позашкільної освіти, закладів спеціалізованої освіти та наукових установ незалежно від типу та форми власності.
4. Підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади.
5. Установ і закладів, що надають соціальні послуги, закладів соціального захисту для дітей, реабілітаційних закладів.
6. Підприємств, установ та організацій, включених до Переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04 березня 2015 року № 83.

Переважною більшістю керівників юридичних осіб, що підпали під дію

вказаних вище нормативних актів, вимоги щодо відсторонення від роботи невакцінованих працівників були виконані. Так само це призвело до численних звернень відсторонених працівників до суду з метою захисту порушеного, на їх думку, конституційного права на працю.

На момент написання цієї доповіді, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР), судами першої інстанції розглянуто 414 справ про визнання незаконним наказу про відсторонення від роботи. Супутніми вимогами у цих позовах, як правило, є «поновлення на роботі», «виплата середнього заробітку за час незаконного відсторонення».

Вказані справи, відповідно до вимог ст. 19 ЦПК України, розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження.

На цей час переважна більшість справ цієї категорії знаходяться на розгляді, або розглянуті судами першої інстанції. Жодного з рішень по суті з цієї категорії ще не переглянуто судом апеляційної інстанції. Це не дивно, через те, що здійснення правосуддя потребує певного часу, а спірні накази видані протягом листопада-грудня 2021 року.

За даними ЄДРСР лише 45 судових рішень по вказаних набрали чинності. Тобто приблизно 11 % від загальної кількості розглянутих справ. З цього можна зробити висновок, що переважна більшість рішень суду першої інстанції по цій категорії справ оскаржується однією із сторін.

Щодо результатів розгляду справ, у рішеннях суду зазначається про задоволення позову, часткове задоволення позову та про відмову у задоволенні вимог.

Нами не досліджувалися рішення по всім 414 справам, однак з досліджених можна зробити висновок про те, що на задоволення та часткове задоволення вимог припадає приблизно 50% справ. Так само, інші 50% – на повну відмову у позовних вимогах.

Аргументація рішень суду, де вимоги задоволені в повному обсязі, та задоволені частково, є приблизно тотожною. Задовольняються вимоги про визнання наказу про відсторонення незаконним та про стягнення середнього заробітку за час відсторонення. Не завжди задовольняється вимога про «поновлення на роботі». Це обґрунтовується тим, що особи не були звільнені з роботи, і, відповідно, не можуть бути поновлені. Рідше задовольняються вимоги про визнання наказу незаконним, однак відмовляється у стягненні середнього заробітку, оскільки, на думку суду, у період відсторонення робота не виконувалася, тобто немає підстав для нарахування оплати праці.

Щодо рішень про відмову у задоволенні позову, вони обґрунтовані тим, що наказ про відсторонення відповідає чинному законодавству (вказані вище Постанова КМУ, Наказ МОЗ та ЗУ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»). Також часто зустрічається посилення на рішення ЄСПЛ від 15 березня 2012 року по справі «Соломахін проти України».

За наявності такої суперечливої судової практики, необхідно чекати, коли своє слово скаже касаційна інстанція.

Анна МУНЬКО

кандидат наук з державного управління
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

Оксана ІЛЬЧЕНКО

директор Черкаського ліцею
Черкаської селищної ради
Новомосковського району
Дніпропетровської області

**РЕАЛІЗАЦІЯ РЕФОРМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ:
БЕНЕФІЦІАРИ, СТЕЙКХОЛДЕРИ, ЦІЛІ
ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ**

Бенефіціарами, тобто тими, хто отримують користь від реалізації реформи загальної середньої освіти (далі – ЗСО) є: учні (учні 1–4 класів, учні 5–9 класів, учні 10–12 класів); діти шкільного віку в сільській місцевості; діти шкільного віку в міській місцевості; діти шкільного віку з обмеженими фізичними можливостями; педагогічні працівники, адміністрація та інший персонал закладів ЗСО; батьки та офіційні опікуни дітей шкільного віку; батьки та офіційні опікуни дітей шкільного віку з обмеженими фізичними можливостями.

Стейкхолдери – це ті інституції або групи інтересів, які мають відношення до ініціативи (залучені до розроблення та впровадження ініціатив та зацікавлені в їх результатах; можуть вплинути на ініціативу або знаходяться під її впливом; можуть скористатися результатами реформи в своїх інтересах або вважають себе такими, що знаходяться під впливом ініціативи. Стейкхолдерами реформи ЗСО можуть бути: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Міністерство освіти та науки України; Міністерство фінансів України; Міністерство цифрової трансформації України; Міністерство економіки України; Консультативна рада з питань сприяння розвитку системи ЗСО – консультативно-дорадчий орган при Президентові України; органи виконавчої влади, які контролюють додержання вимог санітарно-гігієнічних правил, протипожежних правил тощо; органи місцевого самоврядування; заклади ЗСО; Український інститут розвитку освіти; PISA Ukraine – Український центр оцінювання якості освіти; професійні та громадські об’єднання; суб’єкти підприємницької діяльності, які можуть постачати продукти та послуги закладам ЗСО (продукти харчування, кейтеринг, інші товари та послуги); заклади вищої освіти; Національна академія педагогічних наук України, міжнародні організації та ін.

Ключовою проблемою української ЗСО є те, що результати навчання в

зкладах ЗСО не відповідають сучасним вимогам та світовим тенденціям розвитку освіти. Серед основних причин такі: низький рівень оплати праці педагогічних працівників та адміністрації закладів ЗСО; застарілий зміст освітніх програм, що не враховує передових тенденцій у сфері ЗСО, відсутність освітніх новацій; низьке матеріально-технічне забезпечення комунальних закладів ЗСО; відсутність належних умов навчання для дітей з обмеженими фізичними можливостями. Це призводить до таких наслідків, як: низька вмотивованість працівників закладів ЗСО з недостатнім рівнем професійних компетентностей; низька вмотивованість учнів з недостатнім рівнем набутих компетентностей; низька якість організації та реалізації освітнього процесу; відсутність доступу до ЗСО для дітей з обмеженими фізичними можливостями.

Відтак, кінцевою метою реформування ЗСО, враховуючи концепцію «Нова українська школа», має стати система української ЗСО, яка забезпечуватиме основу для подальшого навчання та самореалізації молоді. Відповідно на досягнення стратегічної мети необхідно реалізувати такі цілі: підвищити рівень оплати праці та соціального захисту працівників закладів ЗСО; створити можливості для професійного розвитку педагогічних працівників; забезпечити престижність професії вчителя; осучаснити навчальні програми відповідно до передових тенденцій середньої освіти в світі; впровадити інтегроване і проєктне навчання; забезпечити професійну орієнтацію учнів; модернізувати матеріально-технічну базу закладів ЗСО; забезпечити безпечне та здорове середовище для навчання усіх категорій учнів; розширити можливості державно-приватного партнерства в освітньому процесі.

Зауважимо, що реформа є якісною лише тоді, коли її цілі є досяжними та вимірюваними. Тому визначимо кількісні та якісні показники для оцінювання результатів реформування, серед яких пропонуємо такі:

- питома вага видатків на галузь освіти в загальному обсязі видатків зведеного бюджету України;
- успішність учнів, за статтю та соціальним статусом (PISA) [2];
- індекс гендерного паритету для ЦСР 4.5 (ЮНЕСКО) PISA за Програмою міжнародного оцінювання учнів (ОЕСР), зокрема: прагнення українських учнів щодо продовження навчання; рівні сформованості читацької, математичної та природничо-наукової грамотності учнів в Україні на тлі досягнень їхніх однолітків у країнах ОЕСР [1];
- кількість педагогічних працівників, які пройшли добровільну сертифікацію відповідно до постанови КМУ від 28.12.2018 № 1190;
- індекс зацікавленості вчителя (PISA) [2];
- рівень задоволення працівників ЗСО умовами праці;
- середня заробітна плата вчителів, адміністрації та інших працівників ЗСО по Україні;

- індекс добробуту українських вчителів (рівень задоволеності життям);
- приналежність працівників закладів ЗСО до певного соціально-економічного статусу (за межею бідності, низький, нижче середнього, середній, вище середнього, високий) у розрізі посад;
- кількість працівників, які успішно підвищили кваліфікацію в Україні та за кордоном, у тому числі за напрямками фасилітація, робота з групами;
- рівень задоволеності вчителів можливостями професійного розвитку та використовувати отримані результати в педагогічній діяльності (опитування);
- кількість студентів закладів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Педагогіка середньої освіти» та випускників, які працюють в закладах ЗСО;
- частка педагогічних працівників, які не планують змінювати професію найближчі 5 років та вважають професію вчителя престижною;
- середній бал ЗНО і ДПА;
- індекс дисципліни (частка учнів, що прогулювали окремі заняття на заняттях, спізнювалися та були відсутні протягом дня без поважних причин);
- рівень зацікавленості учня у отриманні знань в закладі ЗСО;
- частка впроваджених в освітній процес оновлених навчальних програм;
- рівень компетентностей учнів, отриманих за оновленими навчальними компонентами (підприємливість та фінансова грамотність, екологічна, громадянські та соціальні компетентності);
- рівень задоволеності учнів навчанням за оновленими освітніми програми та варіативною складовою навчальних програм;
- кількість учнів, залучених до профорієнтаційних заходів, реалізованих спільно із закладами вищої освіти;
- частка абітурієнтів, які визначилися, на яку спеціальність вступатимуть;
- видатки зведеного бюджету України на одного учня, на одного вчителя;
- рівень забезпеченості закладів ЗСО засобами начального призначення, зокрема цифровою технікою та програмного забезпечення, підручниками, лабораторіями, мультимедійними комплексами (% від потреби);
- рівень задоволеності учнів, педагогічних працівників, адміністрації закладу матеріально-технічними умовами навчання;
- кількість капітально відремонтованих закладів ЗСО;
- кількість комп'ютерів, підключених до мережі «Інтернет», на одного учня;
- рівень задоволеності учнів організацією дистанційного навчання;

- частка закладів, обладнаних для дітей з особливими потребами;
- частка закладів ЗСО, в яких модернізовано систему харчування;
- індекс булінгу (PISA) [2];
- рівень несприйняття батьками інклюзивного навчання (% батьків, які категорично проти інклюзивного класу);
- індекс залученості батьків (PISA) [2];
- кількість приватних стейкхолдерів, які долучаються до діяльності закладів ЗСО (на основі угод про співпрацю) по Україні;
- сума залучених коштів для фінансування закладів ЗСО із альтернативних джерел (не з державного та місцевих бюджетів).

Іншим складником успішної реалізації реформи є комунікація із бенефіціарами та стейкхолдерами. Тому важливо визначити для кожної з наступних груп цільової аудиторії доречні формати комунікації щодо реформи:

- представники стейкхолдерів або партнерських організацій: офіційне листування (паперове, онлайн); комунікаційні заходи (конференції, круглі столи, презентації, семінари); заходи регулярного менеджменту (наради, звітування тощо); оприлюднення інформації на сайті Міністерства освіти і науки України;

- експерти за профілем реформи: робочі групи, онлайн опитування, комунікаційні заходи (конференції, круглі столи, презентації, семінари);

- представники ЗМІ: пресури, пресрелізи, пресконференції, публічні звітування, офіційні коментарі посадових осіб на запити ЗМІ;

- територіальна громада, мешканці якої мають відчутти позитивні зміни внаслідок реалізації реформи: міське населення – соціальні мережі; офіційний сайт міської ради; білборди; сітілайти; онлайн-опитування; сільське населення – місцеві газети; виїзні консультації; буклети про реформу.

---

1. Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року : Аналітична доповідь. К. : Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 84 с.

2. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. : М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.

Ольга КУБЕЦЬКА

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту, кандидат економічних наук

Тетяна ОСТАПЕНКО

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат економічних наук

МІСЦЕ УПРАВЛІННЯ САНАЦІЙНОЮ СПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ НИМ

Криза є закономірним економічним явищем, проте вона повинна бути контрольованою, за цих умов, вона здатна сприяти підвищенню рівня набутої санаційної спроможності, оскільки саме в екстремальних умовах відбувається акумуляція наявних сил системи до протидії негативним чинникам, в результаті чого отримується досвід поведінки у подібних ситуаціях. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених санації та її управлінню, практично нерозкритим залишається питання управління санаційною спроможністю, яке повинно виступати невід’ємним елементом загальної системи управління, підвищуючи його ефективність. Місце управління санаційною спроможністю у загальній системі управління підприємством зображено на рис. 1.

Отже, можна зробити висновок, що санаційна спроможність підприємства – це складна економічна категорія, яка відображає оцінку здатності підприємства до виживання та ефективного розвитку в майбутньому.

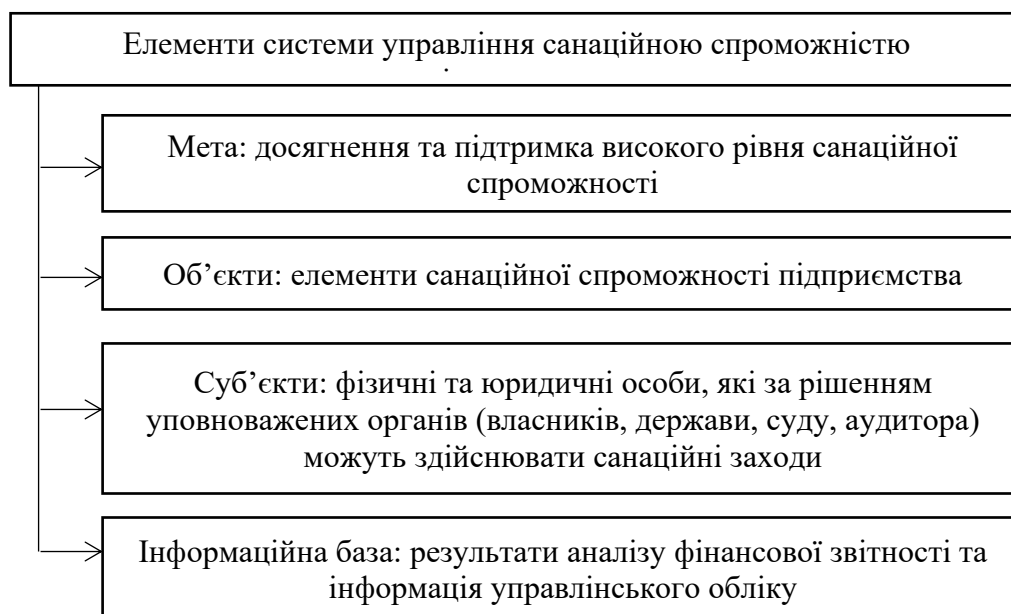
Рис. 1. Місце управління санаційною спроможністю підприємства в загальній системі управління підприємством

Управління санаційною спроможністю підприємства необхідно розглядати як відносно самостійний елемент загальної системи управління суб'єктом господарювання, що формується під впливом факторів зовнішнього й внутрішнього середовища та специфіки галузі, в якій функціонує підприємство. Воно є як циклічним процесом, що виникає в результаті взаємозв'язку таких функцій менеджменту як: моніторинг, планування, проєктування, реалізація й контроль.

Проте визначальний вплив на формування даної системи мають фінансові цілі суб'єкта господарювання [1].

Цей процес є відкритою системою, що ґрунтується на постійному дослідженні факторів зовнішнього та внутрішнього середовища організації із гнучким реагуванням на їх зміну, шляхом розробки та прийняття адекватних управлінських рішень.

Існує декілька елементів системи управління санаційною спроможністю підприємства, що зображено на рис. 2.

Вітчизняні автори ідентифікують систему факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, під впливом яких формується санаційна спроможність підприємства. До факторів внутрішнього середовища віднесено маркетинговий, трудовий, виробничий та фінансовий потенціал. Вплив зовнішнього середовища виявляється через фактори прямої дії, до яких належать: конкуренти, споживачі, постачальники, інвестори, посередники та контактні аудиторії і фактори непрямої дії, зокрема, такі, як: політико-правові, економічні та науково-технічні [2].

Окрім того, санаційну спроможність необхідно розглядати як одну із характеристик соціально-економічної системи, якій притаманні наступні властивості: цілісність, поліструктурність, складність, нестаціонарність, унікальність, адаптивність, синергічність та протиентропійність.

1. L. Trachenko, N. Verkhoglyadova, N. Shevchenko, I. Kononova, I. Sokolovska. Assessment of quality management systems of service companies. Intellectual economics. *INTELLECTUAL ECONOMICS*. 2020, No. 14(1), p. 45–66.

2. Ларіонова К., Донченко Т. Формування санаційного потенціалу як інструменту управління санацією підприємств легкої промисловості. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2012. Вип. 2 (7). С. 38–47.

Віктор ПАЛЬКО

кандидат юридичних наук

(*Національний університет*

«Одеська морська академія»)

ПОРЯДОК СПРОЩЕНОГО НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ ОКРЕМИМИ КАТЕГОРІЯМИ ОСІБ

19 грудня 2021 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо спрощеного набуття громадянства України окремими категоріями осіб» [1].

Зазначеним Законом внесені значні зміни до Закону України «Про громадянство України»[2] (далі – Закон), якими передбачається певною мірою лібералізувати для деяких категорій осіб та вдосконалити правила набуття громадянства України за територіальним походженням, прийняття до громадянства України, поновлення у громадянстві України.

У ст.9 Закону визначено коло осіб, які можуть прийняті до громадянства України, серед них особи:

1) які мають визначні заслуги перед Україною;

2) прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України (стосовно яких у поданні центрального органу виконавчої влади України у відповідній сфері на ім'я Президента України містяться відомості, що такі особи брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення;

3) та/або брали участь у виконанні бойових або службових завдань антитерористичної операції, та/або брали (беруть) участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях), за умови, що компетентні органи України у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, встановлять, що рішення про притягнення відповідної особи до відповідальності за вчинення злочинів, передбачених пунктами 1 та/або 3 частини п'ятої цієї статті, було прийняте з політичних мотивів правоохоронними та/або судовими органами держави, визнаної Верховною

Радою України державою-агресором або державою-окупантом, або держави, яка не визнає територіальну цілісність та суверенітет України;

4) або відмовляється визнавати протиправність посягань на територіальну цілісність та суверенітет України, зокрема голосувала проти Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Про територіальну цілісність України» від 27 березня 2014 року № 68/262.

Статтею 9 Закону визначені умови прийняття до громадянства України, а саме:

1) визнання і дотримання Конституції України та законів України, що засвідчується особою у поданій в установленому порядку заяві про прийняття до громадянства України;

2) подання:

– особою без громадянства – декларації про відсутність іноземного громадянства;

– іноземцем – зобов'язання припинити іноземне громадянство. Іноземці, які перебувають у громадянстві (підданстві) кількох держав, подають зобов'язання припинити громадянство (підданство) усіх цих держав.

У той же час подання зобов'язання припинити іноземне громадянство (підданство) не вимагається від іноземців, які є громадянами (підданими) держав, законодавство яких передбачає автоматичне припинення особами громадянства (підданства) цих держав одночасно з набуттям громадянства іншої держави.

Іноземці, які подали зобов'язання припинити іноземне громадянство (підданство), повинні подати документ про це, виданий уповноваженим органом відповідної держави, до уповноваженого органу України протягом двох років з моменту прийняття їх до громадянства України.

Іноземці, які мають усі передбачені законодавством цієї держави підстави для отримання документа про припинення громадянства (підданства), але з незалежних від них причин не можуть отримати його, подають декларацію про відмову від іноземного громадянства.

Для прийняття до громадянства України замість зобов'язання припинити іноземне громадянство (підданство) може бути подано:

а) іноземцем, якого визнано біженцем або якому надано притулок в Україні – декларацію про відмову від іноземного громадянства особи, яку визнано біженцем або якій надано притулок в Україні;

б) іноземцем, який постійно проживає в Україні та є громадянином держави, з якою Україна уклала міжнародний договір, що передбачає припинення особою громадянства цієї держави одночасно з набуттям громадянства України – заяву про зміну громадянства;

в) іноземцем, який в установленому законодавством України порядку проходить (проходив) військову службу за контрактом у Збройних Силах України, – декларацію про відмову від іноземного громадянства особи, яка в установленому законодавством України порядку уклала контракт на

проходження військової служби у Збройних Силах України;

г) іноземцем, який має визначні заслуги перед Україною або прийняття якого до громадянства України становить державний інтерес для України – декларацію про відмову від іноземного громадянства особи, яка має визначні заслуги перед Україною або прийняття якої до громадянства України становить державний інтерес для України;

г) іноземцем, який в установленому законодавством України порядку проходить військову службу за контрактом у Збройних Силах України та нагороджений державною нагородою України – декларацію про відмову від іноземного громадянства особи, яка в установленому законодавством України порядку проходить військову службу за контрактом у Збройних Силах України та нагороджена державною нагородою України;

д) іноземцем із числа осіб, зазначених у частині двадцятій статті 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» – декларацію про відмову від іноземного громадянства особи, яка отримала посвідку на тимчасове проживання на підставі частини двадцятої статті 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»;

е) іноземцем, який є громадянином держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, та зазнав у країні своєї громадянської належності переслідувань, – декларацію про відмову від іноземного громадянства особи, яка зазнала переслідувань, разом із документом, що підтверджує переслідування.

3) безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років. У даному випадку мова йде про проживання на території України на законних підставах:

а) проживання в Україні іноземця чи особи без громадянства, які мають у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року відмітку про постійну чи тимчасову прописку на території України або зареєстрували на території України свій національний паспорт, або мають посвідку на постійне чи тимчасове проживання на території України, або мають військовий квиток, виданий іноземцю чи особі без громадянства, які в установленому порядку уклали контракт про проходження військової служби у Збройних Силах України, або мають посвідчення біженця чи документ, що підтверджує надання притулку в Україні;

б) або зареєстрували на території України свій національний паспорт;

в) або мають посвідку на постійне чи тимчасове проживання на території України, або мають військовий квиток, виданий іноземцю чи особі без громадянства, які в установленому порядку уклали контракт про проходження військової служби у Збройних Силах України,

г) або мають посвідчення біженця чи документ, що підтверджує надання притулку в Україні.

4) отримання дозволу на імміграцію. Зазначена умова не поширюється на осіб, яких визнано біженцями або яким надано притулок в Україні, та на

іноземців і осіб без громадянства, які в установленому законодавством України порядку проходять військову службу у Збройних Силах України або отримали посвідку на постійне проживання в Україні відповідно до пункту 4 розділу V «Прикінцеві положення» Закону України «Про імміграцію»;

5) володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування. Зазначена умова не поширюється на осіб з інвалідністю, пов'язаною з порушеннями зору, слуху, мовлення;

б) наявність законних джерел існування. Зазначена умова не поширюється на осіб, яких визнано біженцями або яким надано притулок в Україні.

Відповідно до ст.22 Закону Президент України приймає рішення і видає укази відповідно до Конституції України і цього Закону про прийняття до громадянства України і про припинення громадянства України. Датою набуття громадянства України є дата видання відповідного Указу Президента України.

---

1. Про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо спрощеного набуття громадянства України окремими категоріями осіб» від 14 грудня 2021 року № 1941-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1941-20#n2>.

2. Про громадянство України. Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.

3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.

Василь ПАЦАН
(Євлогій, архієпископ Новомосковський)
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат богослов'я,
кандидат філософських наук

ПРАВО ОСОБИСТОСТІ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ: ШЛЯХИ ОБГРУНТУВАННЯ У ПЕРСОНАЛІСТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Чи не найбільш значущим каталізатором сучасних трансформацій посттрадиціоналістської свідомості, націлених на подолання складнощів саморозкриття раціонально налаштованої особи в умовах глобалізаційного співіснування різних світоглядів і культур, є проблематизація персональної

ідентичності у філософському і гуманітарно-наукових дискурсах на межі ХХ – ХХІ ст. Вона ініціювалася критичним переглядом метафізичних і феноменологічних концепцій суб'єктивності, який відбувся на деконструктивістському і комунікативному напрямках постмодернізму і виявив, що всі спроби “об'єктивістського” визначення людського “Я”, засновані на раціоналізації його співвіднесеності із буттєвим Першоначалом, звели суб'єкту першоформу до імперсональної мисленнєвої структури, приховавши особистісний спосіб існування і встановивши тим самим межі знання, задані граничними онтологічними абстракціями.

Тож у прагненні віднайти непорушну опору персонально-суб'єктного самовизначення, яка передує знанню, постмодерністська філософська думка на своїй лінії, відзначеній “персоналістичною інспірацією” (Ж. Лакруа) і прокладеній Е. Левінасом, долає обмеженість антропоцентричних матриць міжособистісної комунікації, стверджених у «секулярному контексті розуміння» (Ч.Тейлор), і повертається до її теоцентричної моделі. Але під час її переосмислення, що здійснюється фундатором постмодерністської діалогіки на встановленому ним самим горизонті розуміння буттєвого Першоначала як Абсолютно Трансцендентного – *відсутнього* в людському житті, духовне осереддя “Я”, основоположне для розкриття його як самототожного, зводиться до етичного – відповідального – ставлення до “Іншого” як до ближнього, яке задається баченням його як образу Божого. Відтак, поновлюючи у постнекласичному просторі філософствування теїстичне співвіднесення особистісного самоусвідомлення із граничною комунікативною ситуацією, що формується зверненням людини до Бога, левінасівська “етика відповідальності” стверджує можливість лише опосередкованого – перенаправленого на інтерсуб'єктні стосунки – виявлення ініціатив долучення до Першоджерела духовності, визначальних для холістичного сприйняття особистості. Тож людська особа в її самопізнанні відсторонюється від рецепції самої граничності комунікації, а відповідно – і від осмислення особистісності як принципу буття, усвідомлення якого потребує наближення до метаонтології особистості, відкритої Надприродним Одкровенням і обґрунтованої святоотецьким богослов'ям, а в історико-філософському процесі сприйнятої при формуванні персоналізму і, насамперед, його течії, пов'язаної із православ'ям.

Виявляючи недостатність арсеналу раціонального пізнання для особистісного саморозкриття, таке прирощення антропологічної проблематики спонукає до визнання, на сучасному етапі історико-філософського процесу, мета-онтологічного – неосяжного для традиційної онтології – характеру проблеми людської особистості, що був обґрунтований у середині 1950-х рр. видатним православним богословом і філософом-персоналістом В. Лоським, який, зіставивши філософські і богословські підходи до визначення буттєвого статусу особистісності, ствердив звернення до біблійного свідчення про створення людини “за образом і подобою

Божою” як основну умову її самопізнання [2, с. 400 – 401]. Так перед новітньою філософією і посттрадиціоналістською свідомістю загалом відкривається перспектива самооновлення, що надихається осмисленням особистісного модусу існування у світлі *всюдисушності* Бога, засвідченої безумовно-особистісною істинністю Слова Божого. сповіщеною Ісусом Христом: “Я є шлях, і істина, і життя” (Ін 14:6). Знаменуючи оформлення тієї “нової конфігурації” (Д. О. Узланер) філософської рефлексії, яка визначилась як “постсекулярна філософія” (Ф. Блонд, Д. Капуто, Д. Мілбенк), ініціатива виходу із “іманентного фрейму” (Ч. Тейлор) секуляризованого світосприйняття знаходить підтримку у сфері богослов’я, наснажуючи на продовження філософсько-богословського діалогу, що виявився висхідним для формування, наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст., персоналістського напрямку некласичної філософії, на якому на підґрунті теїзму був стверджений особистісний принцип буття.

Історико-філософська реконструкція становлення і кола ідей персоналізму, націлена на виявлення траєкторії його руху від персоналізації онтології до метаонтології особистості, доводить, що метаонтологічний вимір персоналістичного мислення визначається долученням до Священного Писання, зокрема, у перекладах, та тріадології і христології Отців і Вчителів Церкви в рецепції, горизонти якої задаються конфесійною належністю філософів-персоналістів. Основою і для європейських векторів персоналістської думки, орієнтованих переважно на католицизм, і для її американської лінії, пов’язаної передусім із протестантизмом, стала ідея розробки персоналізованої онтологічної системи, що, відсторонивши філософські категорії від їх імперсоналістських дефініцій, розкриє у їх нових визначеннях розуміння особистості як буттєвої Першооснови, яке формується через долучення до свідочств Біблії про Самосуццю Особистість Творця та людину як Його образ і подобу та осмислення пояснень біблійної топології особистісного буття, наданих Великими Каппадокійцями – святителями Василієм Великим, Григорієм Богословом і Григорієм Ниським.

У руслі формування французького персоналізму (Е. Муньє, Ж. Лакруа) втілення інтенції, визначальної для теїстично-філософської концептуалізації особистості, звелось до декларації радикального відходу від раціоцентричної магістралі філософствування, що вичерпався, на теренах апології «персоналістичної революції», постулюванням «необ’єктивованості персони» і закликком подолати розмежованість горизонтів духовного та раціонального сприйняття Божественного Одкровення, яка була запроваджена томізмом при дистанціюванні від святоотецького ствердження досвіду самоусвідомлення людської особи як висхідного для пізнання Абсолютно Особистісного буттєвого Першоначала.

При оформленні американського персоналізму (Б. П. Боун, Дж. Х. Хоуісон, Дж. Ройс) намір персоналізувати онтологію втілювався у побудову метафізики особистості в ході перегляду підстав підсумкової, здійсненої

Г. Гегелем, метафізичної “деперсоналізації” суб'єктної першоформи та первинної, запропонованої І. Кантом, феноменологічної дедукції емпіричних суб'єктів до знеособленої трансцендентальної суб'єктності, що спрямовувався на доведення нередукованості персонального розуму на векторах осмислення “дійсності особистісного знання” людини (Б. П. Боун) як самодостатнього пізнавального критерію. Звернена до висхідного для християнської антропології, обгрунтованого Святими Отцями, визначення людського “Я” як “розумного начала душі” [1], долученого до Першоджерела духовності, рефлексія безумовно-особистісного досвіду самопізнання людини, яка означила стартову лінію персоналістичної філософії США, у розкритті його необ'єктивованої безпосередності спиралася на протестантське розширення встановлених католицизмом – на основі томістської теорії “двох істин” – меж розумоосязного, що зберегло стверджене нею відсторонення інтелектуального зростання від духовного вдосконалення. Через таке самообмеження персоналістської думки Північної Америки у доступі до Слова Божого конструкція метафізики особистості, закладена нею, повернула рецепцію граничного досвіду спілкування у “доконечні пояснення” (Б. П. Боун) буття, які надаються на ґрунті філософствування, але, зберігши її раціоналістичне обмеження, проблематизувала саме визнання первинності самопізнання людської особи для осягнення нею особистісності як буттєвого принципу.

У контексті заснування і розвитку польського персоналізму (Папа Римський Іоанн Павло II (К. Войтила), Ч. Бартнік) формулювання презумпції розгляду реальності крізь призму “факту особистості” супроводжувалося проголошенням її “таємницею, більшою, ніж homo sapiens”, що стало логічним продовженням і визначення людини як “непізнаваного буття” – положення неотомістської метафізичної концепції, націленого на встановлення меж зовнішнього пізнання особистісного, і доведення недосяжності для трансцендентальної редукції Абсолютної Трансцендентності Божественного існування – рефлексивного обмеження внутрішньої пізнаваності суб'єктивного, запровадженого класичною феноменологією.

Означена багатовекторність руху персоналістичної рефлексії до метаонтологічного виміру особистості доводить: основним дороговказом при прокладанні шляху до нього є металогіка тринітарного мислення, яка виявилась у IV ст. – у “золоту добу” богослов'я – при змістовому оновленні філософських категорій “іпостась” (υπόστασις) і “сутність” (οὐσία), здійсненому видатними Вчителями Церкви – вихідцями з Каппадокії, щоб надати раціонально осяжне обгрунтування тріадологічної догматики. Відтак при оформленні постсекулярного простору особистісного самоусвідомлення, що інспірується нововідкриттям, наприкінці XX – початку XXI ст., “етичної потреби в етичному Творці” [3, с.302 – 303] як запиту людини, визначального для виявлення її персональної ідентичності, підґрунтя для возз'єднання раціональності і духовності буде встановлено саме в ході осмислення того

досвіду філософської експлікації металогічної структури богословського пояснення особистісності буття, який засвідчив переростання, в 1950-тих рр., тенденцій її персоналістичної рефлексії на православному підґрунті, сформованих на межі ХІХ — ХХ ст. у Східній Європі, в напрям розвитку персоналізму, орієнтований на православ'я.

1. Василь Великий, Святитель. Творіння у 7 частинах/ Святитель Василь Великий. М.: Свято-Троїцька Сергієва Лавра. 1901. Ч. 6. 312 с.
2. Лоський В.М. Богословське поняття людської особистості. Богобачення. Мн.: Білоруський Екзархат. «Харвест», 2007. С. 400 – 411.
4. Bowne В. Р. Philosophy of Theism/ В. Р. Bowne. Boston: Create Space Independent Publishing Platform, 2015. 284 p.

Марина ПОЛЩУК

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА

Сімейне право регулює певну сукупність суспільних відносин, а саме сімейні відносини. Дані відносини характеризуються спільними ознаками, що дає підстави розглядати їх як цілісне утворення в загальній системі суспільних відносин. Важливо зазначити, що до сімейних належать різні за своєю природою відносини. Це відносини, які складаються між членами сім'ї, а також особами, які хоча і не є членами сім'ї в повному розумінні, але пов'язані між собою певними сімейними правами та обов'язками (наприклад, відносини між батьком, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, і самою дитиною).

Проблема природи сімейно-правових норм і про місце сімейного права в системі права, безперечно, відноситься до числа найбільш обговорюваних. Аналіз цих поняття виводить за межу чистих правових явищ і можливий лише при розгляді методології та загально-філософських аспектів [1].

За структурою права розрізняють галузі публічного та приватного права, які розділяються на самостійні й системні сукупності правових норм із особливими предметами та методами регулювання.

Визнання того, що сімейне право містить приватне право, не усуває спірного питання про його самостійність як самостійну галузь, тобто існує точка зору, що невід'ємність цивільного права як основа приватного права є

правовою нормою суспільних відносин.

Тому можна виділити абсолютно різні погляди на положення сімейного права у правовій структурі та його самостійність як галузь.

Першими юристами, які підтримали незалежність сімейного права, були вчені за радянських часів: С. Братусь, А. Белякова, Е. Ворожейкін, А. Денисов, Ю. Корольов, В. Рясенцев, Г. Свердлов, В. Тархов, В. Шахматов, Н. Юркевич, В. Яковлев. До вітчизняних прихильників цієї точки зору належать такі вчені, як Г. Матвеев, В. Маслов, О. Підопригора, О. Пушкін, Я. Шевченко, С. Індиченко, В. Гопанчук та інші [2].

Підтвердження незалежності сімейного права:

- сімейні стосунки мають багато характеристик, що обґрунтовуються на шлюбно-сімейних відносинах;
- сімейні стосунки мають конкретні причини виникнення, зміни та припинення.

Г. Матвеев з цього приводу писав так: «Сімейне право – це самостійна галузь права, предметом якої є регулювання особистих і пов'язаних з ними майнових відносин, які виникають із шлюбу та приналежності до сім'ї.»

На думку Я. Шевченко, самостійність сімейного права і сімейного законодавства обґрунтована тим, що вона розгалужена із об'єктивного ходу розвитку історії суспільства. Розвиток галузі права передбачає достатність нормативного матеріалу, його систематизованість, наявність структури, що об'єднує галузь права в одне ціле. Усе це в сімейному праві, яке швидко розвивається.

Зовсім протилежну точку зору висловлював у радянській літературі О. Іоффе, який вважав, що «сімейне право є не самостійною галуззю, а складовою цивільного права», хоча визнавав наявність основних характеристик сімейного права [3].

Послідовники другої групи дослідників вважають, що сімейне право є галуззю цивільного права. Вони аргументують тим, що :

- правовідносини, які регулюються двома відомствами, є однаковими, тобто майнові правовідносини, засновані на шлюбі та спорідненості (майнові спори між подружжям, аліментні правовідносини) та особисті немайнові відносини;
- оскільки цивільне законодавство також передбачає правовідносини між речовим та особистим немайновим правом, немає достатніх підстав для розмежування цих галузей, тому вони дійшли висновку, що сімейне право є невід'ємною частиною цивільного права [4].

Обговорення фактично вичерпано, оскільки 2 червня 2004 року Міністерство юстиції України затвердило Єдиний класифікатор галузей законодавства, у якому «сімейне право» значиться відразу за «цивільним правом». Отже, сімейне право – це система правових норм, встановлених чи санкціонованих державою, які регулюють взаємовідносини між подружжям, батьками та дітьми, усиновителями та усиновленими, іншими родичами, а

також опікунами, піклувальниками та підопічними, патронами та вихованцями, які носять як майновий так і немайновий характер.

Сімейне право як галузь права – це сукупність норм та інститутів, спрямованих на врегулювання відповідного предмету, – особистих немайнових та майнових відносин. Для системи сімейного права є характерним поділ на загальну та спеціальну (особливу) частини. Через те, що сім'я є основою існування кожної людини, сімейні відносини є також предметом, який належним чином регулюються звичаями та традиціями, але, звісно, на них потрібно впливати законодавством, щоб надати їм стабільність і визначеність при необхідному балансі приватних і громадських інтересів.

Як наголошує З. Ромовська «... сімейне право можна лаконічно визначити як систему соціальних регуляторів сімейних відносин, оскільки «право – це не тільки закон». Сім'я – це особлива група людей, її основою є своєрідні емоційно-чуттєві характеристики, які можуть їх привабити та об'єднати [5].

Отже, сімейне право – це самостійна галузь приватного права, об'єктивно – сукупність правових норм, встановлених або затверджених державою для регулювання відносин між подружжям, батьками та дітьми, прийомними батьками, батьками та дітьми, бабуся, дідусь, прабабуся, прадід і онук, правнук, брати і сестри, мачуха, вітчим і падчерка, пасинок для виховання, розвитку та утримання дітей; інші члени сім'ї, але не регулюють відносини, передбачені ч. 4 ст. 2 СК України. Сімейне право тісно пов'язане з іншими галузями права, включаючи цивільне право про права власності та спадкування; як і житлові права, люди, які отримують право на житло, також живуть у сім'ї.

---

1. Боднар Т.В. Принципи сімейного права України /за заг. ред. Р.О. Стефанчука. Харків : Право, 2019. С. 52–62.

2. Дякович М.М. Сімейне право України : навчальний посібник. Київ : Алерта ; Центр учбової літератури, 2012. 552 с.

3. Заїка Ю.О. Українське цивільне право : навчальний посібник. Київ : Істина, 2005. 312 с.

4. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України С.Б. Булеца та ін. Київ : «Видавничий дім «Професіонал»», 2011. 428 с.

5. Сімейне право України : підручник С.Б. Булеца та ін. / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ : Знання, 2015. 375 с.

6. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар . І.В. Жилінкова та ін. /за ред. І.В. Жилінкової, 2008. 855 с.

7. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар С.Я. Фурса та ін./ за заг. ред. С.Я. Фурси. Київ : видавець Фурса С.Я. ; КНТ, 2008. 1248 с.

Наталія СИДОРЕНКО

доцент кафедри управління
та адміністрування Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат наук з державного управління

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ
ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Сучасний розвиток інформаційно-телекомунікаційних і цифрових технологій зумовив якісно нові зміни системи публічного управління.

Підвищення ефективності та прозорості його діяльності переважно пов'язують із розвитком концепцій «електронного уряду»/«е-уряду» та «електронної демократії»/«е-демократії». Варто зазначити, що дані концепти відрізняються один від одного.

Електронна демократія – це використання інформаційно-телекомунікаційних технологій та інфраструктури для активізації участі громадян у суспільно-політичній діяльності, а електронний уряд – це використання вищевказаних технологій та інфраструктури для організації ефективної взаємодії між органами влади різних рівнів та громадянами як їх клієнтами з метою надання офіційної інформації та надання державних/муніципальних послуг, що передбачає зведення особистої взаємодії між заявником та державою до мінімуму [1, с. 5].

У межах проведеної адміністративної реформи у багатьох європейських країнах, зокрема і Україні, в управлінській практиці органів державної влади широко використовується саме концепція «е-уряду». Сьогодні на зміну комп'ютеризації, інтернетизації та мережевізації йде цифровізація як створення інформаційно-аналітичних (інформаційно-експертних) платформ, які крім інтерактивності мають аналітичні та прогностичні функції [1, с. 6]. Завдяки новим цифровим технологіям система публічного управління набуває можливості приймати рішення практично в режимі реального часу.

Інтерактивні інформаційно-телекомунікаційні технології нового покоління створюють основу реформування електронного уряду. Його еволюція багато в чому визначалася зростаючим рівнем технічних новацій і концепціями громадського управління, що змінюються: від концепції «нового державного управління» (New Public Management) до концепції «менеджменту громадських цінностей» (Public value management). У концепції «менеджменту громадських цінностей» акцент робиться на залучення громадян у процес визначення спектру наданих державних/муніципальних послуг, появи великих даних для аналітики, формування порядку денного, прийняття рішень із суспільно значимих проблем. У новій концепції публічне управління базується на системній

взаємодії основних стейкхолдерів між собою з метою організації діалогу і ресурсного партнерства з цікавого для їх суспільно значущого питання. А при наданні послуг громадяни – вони не лише споживачі, а й учасники процесу формування комплексу послуг, що надаються.

Але, як зазначає вітчизняний науковець В.Куйбіда: «Трансформація цифрового уряду – це не лише технології. Йдеться, перш за все, про трансформацію державного управління та інновації як частину загального бачення та стратегії національного розвитку країни. Важливо розвивати потенціал для трансформації цифрового уряду. Для цього потрібен цілісний підхід, орієнтований на цінності та інституціоналізований на всіх рівнях влади та суспільства. Це тягне за собою фундаментальні зміни в мисленні державних службовців і в тому, як державні установи співпрацюють» [2, с. 10].

Інформаційний напрям вітчизняного суспільства задекларовано у розділі 13 «Інформаційне суспільство» Програми інтеграції України в Європейський Союз. Відповідно до цієї Програми розвиток інформаційного простору в нашій країні визначається:

- ступенем впровадження інформаційних технологій (програмно-технічні засоби доступу до інформації, телекомунікаційна складова тощо);
- кількісним та якісним складом доступних інформаційних ресурсів [3].

Також, станом на початок 2022 року, в Україні діє низка нормативно-правових та законодавчих актів, що направлені на стимулювання переходу суспільства в інформаційну площину, запровадження відкритого доступу до публічної інформації в органах публічного управління, а також використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності діяльності органів публічної влади (табл. 1).

Таблиця 1

Основні нормативно-правові акти у публічній сфері стосовно цифровізації

№ п/п	Назва документу	Тип документа, №	Дата
1	Протокол намірів між Державним комітетом зв'язку та інформатизації України та Генеральним Директоратом XIII Європейської Комісії [3]	Протокол	08.07.1999 р.
2	Меморандум про взаєморозуміння між Генеральним Директоратом з питань Інформаційного суспільства Європейської Комісії та Державним комітетом зв'язку та інформатизації України щодо розвитку інформаційного суспільства [4]	Меморандум	14.09.2000 р.
3	Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу [5]	Указ Президента № 1072/2000	14.09.2000 р.
4	Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні [6]	розпорядження Кабінету Міністрів України № 649-р	20.09.2017 р.

Як бачимо із табл.1, ще в липні 1999 року було підписано Протокол про наміри між Державним комітетом зв'язку та інформатизації і Генеральним Директоратом XIII, який створив підґрунтя спільних дій у сфері інформаційного суспільства. Подальшого розвитку положення даного Протоколу відобразились в Меморандумі про взаєморозуміння між Генеральним Директоратом з питань інформаційного суспільства Європейської Комісії і Державним комітетом зв'язку та інформатизації України щодо розвитку інформаційного суспільства [6], який був підписаний 14 вересня 2000 року. Як зазначається в Меморандумі, ЄС та Україна погодились співпрацювати з метою розвитку інформаційного суспільства в Україні, визнаючи важливість цього для розвитку ефективної ринкової економіки та для забезпечення можливостей якісного працевлаштування. Після цього, Указом Президента України, було затверджено Програму інтеграції України до Європейського Союзу.

Як зазначається в Меморандумі, ЄС та Україна погодились співпрацювати з метою розвитку інформаційного суспільства в Україні, визнаючи важливість цього для розвитку ефективної ринкової економіки та для забезпечення можливостей якісного працевлаштування. Українська сторона підтвердила свій намір розвивати програму e-Ukraine, яка відповідає потребам українського суспільства, стимулювати розвиток послуг інформаційного суспільства в Україні [7].

Очевидно, що на сьогоднішній день, в Україні, йде велика практична робота з розвитку та освоєння в державному управлінні базових цифрових технологій. Ці всі зміни закріплюються в нормативно-правовому полі, виробляється порядок денний розвитку і освоєння в держуправлінні окремих новітніх, цифрових технологій.

Сучасний етап цифровізації публічного управління, відбувається в період швидкозростаючого рівня технологічних новацій і мінливих соціально-політичних умовах. З погляду технічних інновацій, концепція зазнає еволюції у бік ідеї держави як загальної платформи, що є складнішим, ніж просто електронний інструмент або портал. Якщо портали орієнтуються на державу та її функціонал, то платформи – на взаємодію держави із громадянами. Тому в соціальному плані акцент робиться на новий, діалого-партнерський формат взаємодії громадян з державою, реанімуючи цим концепцію електронної демократії в рамках адміністративної реформи. Але такий перехід вимагає розуміння та підтримки серед населення та осіб, які залучаються до вдосконалення процесу публічного управління: державних та муніципальних службовців, представників громадянського суспільства та наукової спільноти.

---

1. Дурман М.О, Дурман М.О. Стан наукової розробленості проблематики запровадження інформаційних технологій у державне управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 1. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2600>.

2. Куйбіда В. С. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-

категоріального апарату. В. С. Куйбіда, О. В. Карпенко, В. В. Наместнік. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія : Державне управління. 2018. № 1. С. 5-10. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2018_1_3.

3. Протокол намірів між Державним комітетом зв'язку та інформатизації України та Генеральним Директором XIII Європейської Комісії від 08.07.1999 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_448.

4. Меморандум про взаєморозуміння між Генеральним Директором з питань Інформаційного суспільства Європейської Комісії та Державним комітетом зв'язку та інформатизації України щодо розвитку інформаційного суспільства від 14.09.2000. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_447.

5. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента № 1072/2000 від 14.09.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1072/2000>.

6. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124>.

7. Портал цифрового перетворення України e-Ukraine. URL : <https://eukraine.org.ua/ua>.

Олександра СКОК

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

НЕКОНСТИТУЦІЙНІ НОРМИ В ЗАКОНІ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Конституційний Суд України, у Рішенні від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019, у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368² Кримінального кодексу України, вирішив : «Визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), статтю 368² Кримінального кодексу України. Стаття 368² Кримінального кодексу України, визнана неконституційною, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено». Конституційний Суд України зазначив, що «... дана норма не відповідає вимогам чіткості, точності й однозначності, а тому суперечить юридичній визначеності як складовій принципу верховенства права, закріпленого у ст. 8 Конституції України» [1].

Чинний Кримінальний кодекс України, у Розділі XVII Особливої частини, який регулює питання відповідальності за кримінальні

правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у своєму змісті містить неконституційну ст. 368² [2].

Кримінальний процесуальний кодекс України, у ч. 2 ст. 297¹, передбачає спеціальне досудове розслідування щодо окремих видів кримінальних правопорушень, відповідальність за які встановлено Кримінальним кодексом України. До переліку таких діянь належить ст. 368² Кримінального кодексу України, яка втратила чинність [3].

Конституційний Суд України, у Рішенні від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України, вирішив: «Визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), статтю 375 Кримінального кодексу України. Стаття 375 Кримінального кодексу України, визнана неконституційною, втрачає чинність через шість місяців з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено». Конституційний Суд України зазначив, що ст. 375 КК України «... суперечить принципіві верховенства права, а саме такому його елементові, як юридична визначеність, та не узгоджується з принципами незалежності суддів, обов'язковості судового рішення, а отже, суперечить ч. 1 ст. 8, ч. ч. 1, 2 ст. 126, ч. 1, п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України» [4].

Питання щодо існування кримінальної відповідальності та, як наслідок, можливість порушення кримінального провадження за діяння, передбачене ст. 375 Кримінального кодексу України, за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, були предметом обговорень Вищої ради правосуддя у щорічних доповідях 2017–2020 року, як одного із механізмів впливу на суддів, під час виконання ними професійної діяльності [5 – 8].

Відповідно до ст. 91 Закону України «Про Конституційний Суд України», від 13 липня 2017 року № 2136-VIII, «Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення» [9]. Конституція України, у ст. 152, визначає, що «Закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності» [10].

Відповідно до абз. 2 пункту 3 Рішення Конституційного Суду України № 7-р/2020, встановивши невідповідність Конституції України (неконституційність) статті 375 Кримінального кодексу України,

«Конституційний Суд України вважає за доцільне відтермінувати втрату чинності цієї статтею на шість місяців з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про її неконституційність» [4]. Враховуючи це, Верховна Рада України повинна була привести нормативне регулювання положень статті 375 Кримінального кодексу України у відповідність до Конституції України та Рішення Конституційного Суду України від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, у встановлені терміни. Необхідно звернути увагу на те, що з дня прийняття Конституційним Судом України Рішення № 7-р/2020 минуло вже більше одного року, а чинний Кримінальний кодекс України містить дану норму із поміткою «неконституційності». Останні зміни, які вплинули на редакцію цієї статті, пов'язані із Законом України № 421-VIII від 14 травня 2015 року. Вища рада правосуддя, у Щорічній доповіді «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» за 2020 рік, висловила позицію, що Рішення № 7-р/2020 «стало важливою подією для забезпечення незалежності суддів» [8].

Отже, враховуючи те, що ст. 368² Кримінального кодексу України є такою, що втратила чинність, вважаємо доцільним виключити дану норму із змісту Кримінального кодексу України та внести відповідні зміни до Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, виключити ст. 368² КК України з переліку статей, по яких здійснюється спеціальне досудове розслідування, передбачене ч. 2 ст. 297¹ КПК України. Також вважаємо доцільним виключити ст. 375 з положень Розділу XVIII Особливої частини Кримінального кодексу України, який регламентує відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя.

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України: Рішення КСУ від 26.02.2019 р. № 1-р/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v001p710-19>.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України: Рішення КСУ від 11.06.2020 р. № 7-р/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v007p710-20>.

5. Щорічна доповідь за 2017 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2017_rik_.pdf.

6. Щорічна доповідь за 2018 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2018_rik.pdf.

7. Щорічна доповідь за 2019 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_compressed.pdf.

8. Щорічна доповідь за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf.

9. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2136-19>.

10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Юрій ТКАЧ

старший викладач кафедри
цивільного та кримінального права
та процесу Чорноморського
національного університету
імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна),
кандидат юридичних наук

Софія КІТ

здобувач вищої освіти за першим
(бакалаврським) рівнем
спеціальності 081 Право
Міжнародного класичного
університету імені Пилипа Орлика,
(м. Миколаїв, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОДАТКУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН ТА ІНШИХ СОЦІОСУБ'ЄКТІВ У КОНТЕКСТІ ДІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА : ЧАСТИНА 5

З метою реалізації інноваційних підходів щодо докорінного реформування сутності, функцій та системи антиделіктних органів та відповідного забезпечення дотримання правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів у контексті неухильної дії принципу верховенства права відповідно до вимог ч. 1 ст. 8 Конституції України [3] та п. 57 розд. IV Доповіді Венеціанської комісії «Верховенство права» [1] О. Кириченко та інші представники наукової школи юриспруденції професора Аланкіра розробили інноваційні редакції 13 статей перспективного Конституційного кодексу України, а також будь-якої іншої країни світу [2, с. 68–84 та ін], з яких у даній публікації більш доцільно спричинити подальшу наукову апробацію наступні :

ІХ. «Сутність погіршення правового статусу соціосуб'єктів»:

«Погіршенням правового статусу соціосуб'єктів якими є такі:

1. Звуження існуючого змісту та/або обсягу прав та/або свобод та/або інтересів фізичних та/або юридичних осіб або незбалансоване розширення змісту та/або обсягу їх обов'язків.

2. Розширення існуючого змісту та/або обсягу прав, свобод та/або інтересів держави та/або міждержавних утворень або незбалансоване звуження змісту та/або обсягу їх обов'язків.

Не є погіршенням або покращенням правового статусу фізичних та/або юридичних осіб розширення існуючого змісту та/або обсягу обов'язків фізичних та/або юридичних осіб або звуження змісту та/або обсягу обов'язків держави та/або міждержавних утворень, що збалансоване відповідним розширенням змісту та/або обсягу прав, свобод та/або інтересів фізичних та/або юридичних осіб» [4, с. 72].

X. «Найвищі соціальні цінності та межі їх порушення за наявності лише певних виняткових обставин»:

«У державі визнаються найвищими соціальними цінностями такі базисні прояви правового статусу людини з таким вичерпним переліком обставин, за наявності яких тільки можливе їх порушення:

1. Життя людини, якої вона може бути позбавлена тільки на підставі:

1.1. Обвинувальний вирок суду, що набрав законної сили, за скоєння окремо або у складі іншого кримінального правопорушення умисного вбивства за обтяжуючих обставин, розкрадання будь-яким способом майна в особливо великих розмірах (що у шість і більше разів перевищує місячний дохід потерпілої фізичної особи, а стосовно державного майна – у дванадцять і більше разів середньомісячну заробітну плату, коли при продовженні розкрадання враховується найменший розмір місячного доходу потерпілої фізичної особи або середньомісячної заробітної плати) і за отримання хабара в особливо великих розмірах (що визначається аналогічно, залежно від того, у вигляді грошей та/або іншого майна фізичної або юридичної особи було отримано хабар)).

1.2. Обставин, зазначених у п. 4 та п. 5 статті VIII цього кодексу.

1.3. Обставин запобігання втечі особи, законно затриманої або позбавленої волі.

1.4. Обставин запобігання втечі особи, яка вчинила повний склад або замах на розкрадання майна, окремо або у складі інших кримінальних правопорушень, умисне заподіяння тілесних ушкоджень або вбивство людини або озброєний напад з будь-якою метою на фізичну особу або на будь-який інший об'єкт, у процесі затримання даної особи при скоєнні зазначеного кримінального правопорушення або одразу після її скоєння або у будь-якій іншій у ситуації, що виключає сумніви щодо того, що зазначене кримінальне правопорушення скоєно саме цією особою.

2. Здоров'я людини, якій допускається заподіяння тілесних ушкоджень лише за обставин, зазначених у п. п. 1.2–1.4 цієї статті.

3. Честь, гідність, безпека та недоторканність людини, порушення яких

допускається лише в контексті обставин, зазначених у п. 1 цієї статті, і лише тією мірою, яка необхідна для досягнення лише зазначеної у цьому ж пункті мети, а також якщо порушення зазначених цінностей становить сутність належного ступеня карально-виховної юридичної відповідальності, яка призначена та/або застосовано відповідним державним органом або іншим суб'єктом, якому такі повноваження делеговані певним положенням закону, з метою подолання антисоціальної девіантної поведінки певної особи, її покарання та перевиховання, реалізації супутньої та відновлювальної юридичної відповідальності [4, с. 72].

4. Недоторканність житла та/або іншого його законного володіння та/або майна людини, порушення чого допускається тільки в контексті обставин, зазначених у п. 3 цієї статті, а також з метою проведення слідчих дій по антикримінальній справі, що отримуються, забезпечення у цій справі відшкодування збитків та/або конфіскації майна, на користь громадської безпеки та/або порятунку життя, здоров'я та/або майна іншої людини та/або майна юридичної особи» [4, с. 72–73].

---

1. Верховенство права. Доповідь, схвалена Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанською Комісією) на 86-му пленарному засіданні. Венеція. 25 – 26 березня 2011 р. URL : [https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2011)003rev-ukr).

2. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>.

3. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-IX від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. *Zakon.rada.gov.ua : веб-сайт*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

4. Тунтула А., Бондаренко О. Конституционные основы наиболее эффективного, рационального и качественного соблюдения, предупреждения нарушения и максимально полного восстановления правового статуса физических лиц и иных социосубъектов : часть третья. *Visegrad Journal on Human Rights*. Рецензоване закордонне видання. Братислава, Словенія. 2021. № 5. С. 71–76. URL : https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/12/VJHR_5_2021.pdf.

Юрій ТКАЧ

старший викладач кафедри
цивільного та кримінального права
та процесу Чорноморського
національного університету
імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна),
кандидат юридичних наук

Павло СОКОЛОВ

здобувач вищої освіти за першим
(бакалаврським) рівнем
спеціальності 081 Право
Міжнародного класичного
університету імені Пилипа Орлика,
(м. Миколаїв, Україна)

**ІННОВАЦІЙНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОДАТКУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН ТА ІНШИХ
СОЦІОСУБ'ЄКТІВ У КОНТЕКСТІ ДІЇ ПРИНЦИПУ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ЧАСТИНА 6**

З метою реалізації інноваційних підходів щодо докорінного реформування сутності, функцій та системи антиделіктних органів та відповідного забезпечення дотримання правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів у контексті неухильної дії принципу верховенства права відповідно до вимог ч. 1 ст. 8 Конституції України [3] та п. 57 розд. IV Доповіді Венеціанської комісії «Верховенство права» [1] О.А. Кириченко та інші представники наукової школи юриспруденції професора Аланкіра розробили інноваційні редакції 13 статей перспективного Конституційного кодексу України, а також будь-якої іншої країни світу [2, с. 68–84], з яких у даній публікації більш доцільно спричинити подальшу наукову апробацію наступну :

XI. «П'ять ступенів неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів»:

«Неприпустимість при прийнятті нових правових актів або внесення до них змін або доповнень погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів будується на визнанні в державі та неухильному дотриманні принципу верховенства права та має такі шаблі захисту:

1. Перша ступінь абсолютної неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу проявів правового статусу людини, що належать до категорії найвищих соціальних цінностей, сутність якої полягає в тому, що за жодних, навіть інших виняткових, обставин не допускається при прийнятті правових актів або внесенні до них змін або доповнень, у т. ч. і до

Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (як і іншої держави) додаткове погіршення змісту та/або обсягу тих проявів правового статусу людини, які визнані статтею X Конституційного кодексу України (як і іншої держави) найвищими соціальними цінностями із встановленням вичерпного переліку виняткових обставин, за наявності яких тільки можливе таке погіршення.

2. Другий ступінь відносної неприпустимості за звичайних обставин погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів, сутність реалізації якого полягає в тому, що за відсутності належним чином обґрунтованих виняткових обставин не допускається при прийнятті правових актів або внесенні до них змін та/або доповнень погіршення змісту та/або обсягу правового статусу фізичних та/або юридичних осіб, держави та/або міждержавних утворень.

3. Третій ступінь допустимості лише виняткового і лише тимчасового погіршення змісту та/або обсягу проявів правового статусу соціосуб'єктів, що не належать до категорії вищих соціальних цінностей, сутність якого полягає в тому, що у разі обґрунтування парламентом наявності належних виняткових обставин допускається при прийнятті правових актів або внесення до них змін або доповнень, у т. ч. до Конституційного кодексу України та/або Кодексу конституційного судочинства України (так само іншої держави), погіршення змісту та/або обсягу правового статусу фізичних та/або юридичних осіб та/або держави та/або міждержавної освіти з обов'язковою вказівкою на тимчасовість такого погіршення та на його обов'язкове послаблення або взагалі припинення дії у міру відповідного послаблення чи припинення дії зазначених виняткових обставин.

У разі своєчасного невнесення змін до правового акту або до раніше внесених до нього змін та/або доповнень, у т. ч. до Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (так само іншої держави), які відповідним чином послаблюють або припиняють дію такого погіршення, всі соціосуб'єкти повинні застосовувати первинну редакцію правового регулювання відповідних правовідносин, а Генеральна прокуратура України (так само іншої держави) зобов'язана негайно за своєю ініціативою та/або іншими соціосуб'єктами обґрунтувати фактичну відсутність послаблення або припинення дії відповідних виняткових обставин або скасувати відповідне становище правового акта або змін та/або доповнень до нього, у т.ч. Конституційний кодекс та/або Кодекс конституційного судочинства України (так само іншої держави), що тільки виключно і лише тимчасово погіршувало за наявності певних виняткових обставин зміст та/або обсяг правового статусу тих чи інших соціосуб'єктів.

4. Четвертий ступінь абсолютної неприпустимості зворотної дії погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів, сутність реалізації якого полягає в тому, що навіть у разі обґрунтування наявності належних виняткових обставин та необхідності внаслідок цього

тимчасового погіршення змісту та/або обсягу правового статусу фізичних та/ або або юридичних осіб та/або держави та/або міждержавної освіти при прийнятті правових актів або внесенні до них змін та/або доповнень, у т. ч. до Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (так само іншої держави), забороняється, т. ч. і за наявності цих або будь-яких інших виняткових обставин, зворотна дія таких, що погіршують утримання та/або обсяг правового статусу певних соціосуб'єктів певних положень правових актів або внесених до них змін та/або доповнень, у т. ч. та Конституційний кодекс та/або Кодекс конституційного судочинства України (так само іншої держави), тобто розповсюдження їх дії на відповідні вже розпочаті та продовжені між цими соціосуб'єктами правовідносини [4, с. 73].

Таке незаконне розповсюдження дії цих норм правових актів не тягне за собою жодних юридичних наслідків і мають бути застосовані ті положення норми правового акта або змін або доповнень до нього, у т.ч.), які існували на момент початку відповідних правовідносин між цими соціосуб'єктами, а прокуратура з власної ініціативи або інших осіб має порушити стосовно осіб, винних у такому незаконному розповсюдженні, судочинство із залученням їх до відповідного виду, характеру та ступеня суворості юридичної відповідальності [4, с. 73–74].

При цьому потрібно мати на увазі, що умисне порушення суб'єктом владних повноважень вимог норми будь-якого правового акта за відсутності обставин, що виключають антисоціальність даного діяння, означає заподіяння істотної шкоди, принаймні інтересам держави, а, отже, і вчинення суб'єктом владних повноважень таким чином певного посадового кримінального правопорушення, а скоєння у такій ситуації аналогічних діянь будь-якими іншими фізичними особами – кримінального правопорушення «Самовправність» [4, з. 74].

5. П'ятий ступінь абсолютної неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів у порівнянні з відповідними правовідносинами згідно з правовим актом вищої юридичної сили, сутність якої полягає в тому, що вона діє за відсутності підстав на застосування будь-якого з перерахованих ступенів і за жодних, навіть виняткових обставин не допускає при прийнятті правових актів або внесення до них змін або доповнень подальшого погіршення змісту та/або обсягу правового статусу людини порівняно з відповідними правовідносинами згідно з правовим актом вищої юридичної сили, тобто певних їх положень та/або змін та/або доповнень до них:

– будь-якого конституційного (органічного) або поточного закону порівняно з відповідними положеннями Конституційного кодексу України та/або Кодексу конституційного судочинства України (як і іншої держави);

– будь-якого підзаконного правового акта порівняно з відповідними положеннями певного поточного та/або конституційного (органічного)

закону та/або Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (так само іншої держави);

– підзаконного правового акта певного суб'єкта владних повноважень порівняно з відповідними положеннями підзаконного правового акта суб'єкта владних повноважень вищого рівня та/або певного поточного та/або конституційного (органічного) закону та/або Конституційного кодексу України (так само іншої держави);

– будь-яких поточних рішень певного суб'єкта владних повноважень порівняно з відповідними положеннями підзаконного правового акта, прийнятого цим самим суб'єктом владних повноважень, та/або підзаконного правового акта суб'єкта владних повноважень вищого рівня та/або певного поточного та/або конституційного (органічного) або Конституційного кодексу України (і іншої держави).

Дача згоди на обов'язковість для України (і іншої держави) певних положень міжнародного правового акта, що суперечать відповідним положенням Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (і іншої держави) здійснюється парламентом тільки одночасно з процедурою внесення таких змін та/або доповнень до Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (як і іншої держави), які вже повною мірою узгоджуються з положеннями міжнародного правового акта та разом з цим не звужують порівняно з попередньою редакцією Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (так само іншої держави) зміст та/або обсяг правового статусу відповідних соціосуб'єктів.

Невиконання або неналежне виконання або виконання не в повному обсязі або неналежним чином зазначених вимог не поширює на національних соціосуб'єктів (постійно або тимчасово проживаючих на території держави громадян, осіб без громадянства та іноземців) дія ратифікованих парламентом відповідних положень Міжнародного правового акта» [4, с. 74].

---

1. Верховенство права. Доповідь, схвалена Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанською Комісією) на 86-му пленарному засіданні. Венеція. 25 – 26 березня 2011 р. URL : [https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2011)003rev-ukr).

2. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>.

3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-ІХ від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. *Zakon.rada.gov.ua : веб-сайт*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

4. Тунтула А., Бондаренко О. Конституційні основи найбільш ефективного, раціонального та якісного дотримання, попередження порушення та максимально повного відновлення правового статусу фізичних осіб та інших соціосуб'єктів: частина третя. *Visegrad Journal on Human Rights*. Рецензовані закордонні видання. Братислава, Словенія. 2021. № 5. С. 71–76.

Юрій ТКАЧ

старший викладач кафедри
цивільного та кримінального права
та процесу Чорноморського
національного університету
імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)
кандидат юридичних наук

Ярослав РОМАШОВ

здобувач вищої освіти за першим
(бакалаврським) рівнем
спеціальності 081 Право
Міжнародного класичного
університету імені Пилипа Орлика,
(м. Миколаїв, Україна)

**ІННОВАЦІЙНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОДАТКУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН ТА ІНШИХ
СОЦІОСУБ'ЄКТІВ У КОНТЕКСТІ ДІЇ ПРИНЦИПУ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ЧАСТИНА 7**

З метою реалізації інноваційних підходів щодо докорінного реформування сутності, функцій та системи антиделіктних органів та відповідного забезпечення дотримання правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів у контексті неухильної дії принципу верховенства права відповідно до вимог ч. 1 ст. 8 Конституції України [3] та п. 57 розд. IV Доповіді Венеціанської комісії «Верховенство права» [1] О.А. Кириченко та інші представники наукової школи юриспруденції професора Аланкіра розробили інноваційні редакції 13 статей перспективного Конституційного кодексу України, а також будь-якої іншої країни світу [2, с. 68–84 та ін.], з яких у даній публікації більш доцільно спричинити подальшу наукову апробацію наступні :

XII. «Сутність і вичерпний список загальноправових причин, які виключають антисоціальність дії» :

«Предбачені Особливою частиною Антикримінального, Адміністративного, Трудового, Де-факто майново-договірного або Де-юре майново-договірного кодексу України (а також іншої держави світу) діяння втрачають свою антисоціальність і перетворюються на правомірні суспільно корисні діяння за наявності таких обставин, як заподіяння збитків (шкоди та втраченої вигоди) при (внаслідок):

- 1) конкуренції норм права;
- 2) короткочасної конкуренції правових статусів різних

соціосуб'єктів;

- 3) необхідну оборону;
- 4) крайньої потреби [4, с. 74];
- 5) виправданого ризику [4, с. 75];
- 6) затримання особи, яка вчинила правопорушення;
- 7) психічного чи фізичного впливу;
- 8) виконання законного наказу чи розпорядження;
- 9) здійсненні спеціального завдання щодо попередження, виявлення, припинення та розкриття організованої групи правопорушників» [4, с. 75].

XIII. «Сутність та перелік загальноправових обставин, що виключають або пом'якшують або обтяжують вину особи, яка вчинила антисоціальне діяння»:

1) обставини, що виключають провину особи, яка вчинила антисоціальне діяння:

1.1) паранещасний випадок (при заподіянні діянням істотних та великих збитків) або параказус (у разі заподіяння діянням менше, ніж суттєві, збитки);

1.2) неосудність;

1.3) юридична та фактична помилка;

1.4) уявна обставина;

2) обставини, що пом'якшують провину особи, яка вчинила антисоціальне діяння (приблизний перелік такого роду обставин);

3) обставини, що обтяжують вину особи, яка вчинила антисоціальне діяння: (вичерпний перелік таких обставин, серед яких має бути обставина в такій редакції:

3.1) алкогольне, наркотичне, токсичне та будь-яке інше сп'яніння та/або стан, що знижує координацію та/або реакцію та/або будь-яке інше нормальне сприйняття навколишньої дійсності, у т. ч. і прийняття лікарських та/або інших легальних сильнодіючих препаратів окремо або в сукупності з іншими речовинами, навмисне застосування яких, як і будь-яке інше явне перевищення нормальних параметрів дії, наприклад, швидкості руху транспортного засобу та ін., означає наступ у результаті такого дії будь-яких наслідків з непрямим умислом (передбачав і хоча б і не бажав, але свідомо допускав настання будь-яких наслідків), якщо досягнення такого роду наслідків у цій ситуації не було зовсім з навмисною формою провини (передбачав і бажав наступ такого роду наслідків)» [4, с. 75].

Після викладу розглянутих у попередній та цій статті кодексу переліків обставин має бути розкрито сутність кожного з них [4, с. 75].

---

1. Верховенство права. Доповідь, схвалена Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанською Комісією) на 86-му пленарному засіданні. Венеція. 25 – 26 березня 2011 р. URL : [https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2011)003rev-ukr).

2. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>.

3. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-ІХ від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. *Zakon.rada.gov.ua : веб-сайт*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

4. Тунтула А., Бондаренко О. Конституційні основи найбільш ефективного, раціонального та якісного дотримання, попередження порушення та максимально повного відновлення правового статусу фізичних осіб та інших соціосуб'єктів: частина третя. *Visegrad Journal on Human Rights*. Рецензовані закордонні видання. Братислава, Словенія. 2021. № 5. С. 71–76. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/12/VJHR_5_2021.pdf.

Надія ФІСУНЕНКО

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат економічних наук

УКРАЇНА – ЛИТВА: ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Відносини між Україною та Литвою почалися ще в далекому 1991 році, які потім переросли в правовий простір, котрий почався з укладання «Договору між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах» за постановою ВР N 3737-ХІІ (3737-12) від 17.12.93 р.

12 грудня 2018 року виповнилось 27 років з Дня встановлення дипломатичних стосунків між Україною та Литвою. Варто зазначити, що за 27 років ця балтійська країна перетворилася на ключового представника українських інтересів, на світовій арені з кожним роком відносини між країни зміцнювалися.

Що стосується економічних взаємозв'язків між Україною і Литовською Республікою, то вони регулюються договорами з Європейським Союзом (ЄС) та низкою інших двосторонніх документів, такими, як: Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій; Конвенцією про уникнення подвійного оподаткування; Угодами в галузі фінансів; Угодою митного регулювання; Угодою адміністративної допомоги між податковими інституціями.

Сьогодні договірно-правова база українсько-литовських відносин

налічує більше 40 міжурядових і міжвідомчих угод, а також 29 угод про регіональне співробітництво.

На сьогодні між двома країнами діє ряд інституцій для координації взаємодії на всіх напрямках співробітництва, у т. ч. в торговельно-економічній сфері. Так, одним з таких механізмів високого рівня є Міжурядова рада зі співпраці між Україною і Литовською Республікою. Дієвим механізмом є Українсько-Литовська комісія з питань європейської інтеграції.

Розвивається теж зовнішньоторговельний обіг між двома країнами. У 2017 році вперше у двобічних взаємовідносинах досягнутий загальний показник товарообігу між країнами на рівні більше 1 млрд. дол. США.

У структурі експорту з України до Литовської Республіки найбільші обсяги обіймають такі групи товарів як: чорні метали та вироби з них, зернові культури (кукурудза, пшениця), насіння олійних рослин (свиріпи, ріпаку, соняшника), рослинна олія, деревина і вироби з деревини.

Станом на сьогодні співробітництво між Україною та Литвою регулюється 147 двосторонніми документами, серед яких 5 міждержавних, 25 міжурядових та 46 міжвідомчих угод, 2 документи про міжпарламентське співробітництво, 21 двосторонніх документів про міжрегіональне співробітництво, а також 48 інших двосторонніх документів [5].

Пріоритетним напрямком у торговельно-економічному співпраці між Україною та Литвою стає співробітництво в енергетичній галузі. Також у 2008 році було підписано Дорожню карту розвитку стратегічного партнерства між Україною та Литвою на 2009–2010 рр., яка успішно втілилася в життя. Також між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти та науки Литовської Республіки підписана Програма співробітництва в галузі науки та технологій на 2018–2022 роки.

Отже, враховуючи програми співробітництва, проаналізуємо питання «бізнес можливостей країн партнерів», а саме вимоги до заснування акціонерних підприємств, бо даний вид підприємств займає більшість від всіх існуючих підприємств як на території Литви, так в Україні.

Згідно Закону Литовської Республіки «Про акціонерні товариства» від 13 липня 2000 р. № VIII-1835 мінімальний статутний капітал закритого акціонерного товариства (ЗАТ) складає 2900 євро, при цьому мінімальний статутний капітал відкритого акціонерного товариства (ВАТ) 43 450 євро. Також цікавою є інформація про кількість акціонерів, якщо в ЗАТ їх кількість складає 249 осіб, то при заснуванні ВАТ їх кількість не встановлено [3].

Що ж стосується Українського законодавства, то в Законі України «Про акціонерні товариства» кількість акціонерів не встановлено, але в ст. 4 цього закону наголошено, що акціонерне товариство може бути створене однією особою чи може складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонером усіх акцій товариства, що для Литовської Республіки є більш винятком, ніж правилом [4].

Що ж стосується акціонерних товариств України, то акціонерні

товариства за типом поділяються на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства, отже, станом на сьогодні він складає 4 715 000 грн, або 147 343 євро [4].

Також вражає цікава інформація стосовно строків та умов створення (ЗАТ) або (ВАТ) в Литовській Республіці, так згідно офіційної інформації з сайту Міністерства економічного розвитку та торгівлі відомо, що для реєстрації підприємства на території Литви необхідно 7 кроків (відкриття банківського рахунку для внесення первісного статутного капіталу, нотаріальне затвердження статутних документів, реєстрація компанії в державних органах влади (податкова інспекція та фонд соціального страхування) повідомлення державної служби праці, відкриття банківського рахунку компанії та отримання печатки, які займають 26 днів, загальною вартістю 231 євро, або 7392 грн. Але найцікавішим є те, що такі строки та вартість послуг встановлені та обмежені законодавством.

У нашій країні, на жаль, така процедура складається з 13 етапів ст. 9 п. 5 Закону України [4] в якому відсутня інформація про вартість всіх послуг, яка має важливе значення для майбутніх власників та акціонерів компанії, бо дана інформація на правовому просторі вирішила би багато проблем.

Отже, враховуюче вищевикладене, можна зробити лише один висновок, що плідна співпраця та партнерство між Україною та Литвою має будуватися та постійно розвиватися як в правовому, науковому, так і в економічному напрямі. А кроки, які Україна робить сьогодні для розвитку демократії, бізнесу, стабільності та піднесення нашої країни, потрібно робити впевненіші і брати зразок з наших партнерів, як у правовому, так і в економічному просторі.

---

1. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_002.

2. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі. Економічне співробітництво. URL: http://ukrexport.gov.ua/ukr/econ_spivirob/lit/1712.html.

3. 2000-07-13 Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas № VIII-1835. URL: <http://www.finita.lt/ru/pakety-uslug-po-ucherezhdenu-uab-zao/incorporation-of-ltd-uab>.

4. Закон України «Про акціонерні товариства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#n1454>.

5. Сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі. Економічне співробітництво. URL: http://ukrexport.gov.ua/ukr/econ_spivirob/lit/1712.html.

Ольга ЯДЛОВСЬКА

доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук

ВПЛИВ ГЕНДЕРНО МАРКОВАНОГО МОВЛЕННЯ НА СПІЛКУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ГРУП

Професійні відносини у сучасних професійних колективах набувають різноманітних проявів з огляду на комунікативні ситуації та аспекти спілкування, зокрема й прояви гендерної проблематики. Питання гендерної нерівності не завжди є предметом уваги у професійних спільнотах з огляду саме на мовлення, адже ми схильні у професійних колах більше приділяти уваги саме вузько спеціалізованим темам, що підпорядковуються професійним вимогам та обов'язкам. Разом з тим, гендерлекти (лексика, що вживається на позначення явищ та виявів гендерних процесів) та емотивне мовлення, що відрізняється у чоловіків та жінок, є розповсюдженим явищем у сучасних професійних (і не тільки) колективах. Гендерне марковане мовлення може неоднозначно сприйматися учасниками комунікаційного процесу, особливо в професійних колективах, спілкування в яких все ж є більш формалізованим та підпорядкованим специфіці професії, тому потребує розгляду задля подальшого уникнення відповідних непорозумінь між суб'єктами мовлення.

Гендерні стереотипи засвоюються та конструюються через систему соціалізації, розподілу праці і культурні норми, вони детермінують гендерні ролі та ідеали, що існують в суспільстві, а характер їх функціональних ознак набуває забарвлення залежно від того, чи реалізується та чи інша функція гендерного стереотипу в умовах конкретного суспільства і притаманними йому ознаками та запитам [1, с. 26]. Комунікативні ситуації, в яких можуть мати місце прояви гендерних стереотипів, різняться за своїми характеристиками залежно від соціального середовища і, зокрема, мають відмінності у вияві формальних та неформальних відносин. Варто зазначити, що інформацію стосовно проявів гендерної нерівності більш негативно сприймають комуніканти формалізованих об'єднань, адже соціальний статус комуніканта, ступінь загальної та когнітивної культури повинні бути запорукою диференційованого тлумачення суспільних понять, зокрема, і гендерної тематики. Тому в разі вживання відповідної лексики (гендерлектів) чи оціночного ставлення до питань гендерної тематики мовець повинен бути вкрай обережним та толерантним за будь-яких соціальних обставин. У

неформальних відносинах можуть бути змінені акценти щодо сприйняття гендерної проблематики саме з огляду на мотивацію утворення певної соціальної групи осіб. Разом з тим, на наш погляд, дискримінаційна суть проявів гендерних стереотипів не зміниться залежно від ступеню формалізації групи, а гендерлекти та емотивна лексика залишаться гендерними маркерами.

Суттєві відмінності має також мовлення чоловіків та жінок у розрізі співвіднесення формування висловлювань, подачі інформації, її сприйняття за обсягом матеріалу, лексичним наповненням, уживання експресивного синтаксису тощо. Такі характеристики мовлення не сприймаються у діловому мовленні та можуть спричинити непорозуміння у професійних колективах як в горизонтальних, так і у вертикальних відносинах між учасниками трудового процесу. Однак, за умови дотримання дискурсу та вимог, що стосуються конкретної виробничої ситуації, професійних обов'язків, статуту та под., варто, навпаки, враховувати особливості у мовленні представників різної статі, водночас не акцентуючи уваги на їх відмінностях.

Психологи стверджують, що для жінок характерна більша лексична продуктивність, що мотивується більш глибоким осмисленням та потребою соціальної репрезентації власного емоційного досвіду. На сьогодні вчені розробили спеціальні методики обстеження лексичної активності, що надають можливість виявити гендерні особливості вербальної рецепції чоловіків і жінок у певних психологічних і комунікативних ситуаціях (А. Залевська, Ю. Караулов). За наслідками експериментів зроблено такі висновки: жінки більш багатослівні у своїх переживаннях, а чоловіки – більш лаконічні, але водночас вони більш оригінальні або індивідуальні у вербалізації власних емоцій. Невербальна комунікація на гендерному рівні, як виявляється, є продуктом більш соціальним, оскільки пов'язана зі стереотиповими уявленнями щодо комунікативної поведінки чоловіка або жінки [2, с. 114].

Отже, мовлення жінок характеризується більшою витонченістю, оскільки у розмові жінка намагається уникати жорстких висловлювань, використовує м'якші, ніжніші, більш естетичні у словесному плані форми. Якщо чоловіки у діалогах зазвичай прагнуть до більш узагальнюючих висловлювань, то жінки майже ніколи не формулюють на початку тему розмови, надають перевагу формам від першої особи. Ознаки мови чоловіків та жінок, які виявляються на рівні вимови, свідчать про наявність двох різних стилів, властивих чоловікам: мовлення пряме, тверде, дещо грубе, різке, вимогливе, прямолінійне; та жінкам: мовлення спокійне, м'яке, довірливе, мирне, іноді наївне. Але варто брати до уваги приналежність особи до певної соціальної верстви, вікові, статеві та професійні особливості мовця, зважати на політичні уподобання, релігійне віросповідання, тобто враховувати екстралінгвальні чинники [3, с. 34].

На наш погляд, все ж надані характеристики не є однозначними, адже у процесі спілкування і фактично «гендерного контакту» такі відмінності у мовленні чоловіків та жінок досить швидко нівелюються. У певних соціальних та професійних групах можуть виникнути швидше соціолекти, а гендерлекти можуть вживатися або на початковому етапі, або враховуючи професійну специфіку. А от емотивне гендерне мовлення у таких групах поступово вирівнюється і або зникає, або позитивно сприймається усією групою. До речі, підкреслимо, якщо впродовж тривалого часу існування групи емотивне та гендерно марковане мовлення сприймається хоча б деякими представниками групи негативно (як у формальних, так і в неформальних групах), то це свідчить про відповідні прогалини у стосунках та напружене сприйняття гендерного питання.

Від гендерних стереотипів переважно залежать і невербальні стилі поведінки чоловіка або жінки, зокрема у використанні кінетичних засобів – жестів, міміки, пози, рухів тіла й манери поведінки. Невербальна комунікація на гендерному рівні є продуктом більш соціальним, оскільки пов'язана зі стереотипними уявленнями щодо комунікативної поведінки чоловіка або жінки. Століттями вироблені правила цієї поведінки формально розподіляють невербальні засоби комунікації на чоловічі й жіночі, що загалом ілюструють силу, рішучість, агресивність чоловіка або чуттєвість, толерантність, емоційність жінки [4, с. 273].

Розуміння кінетичних маркерів у міжкультурній комунікації має суттєве значення для успішного спілкування. Утім, варто зважати й на той факт, що такий поділ є лише умовним, оскільки він може нівелюватися соціальними й культурними чинниками, індивідуальністю кожного комуніканта, часо-просторовими факторами. Отже, дослідження гендерних особливостей невербальної й вербальної комунікації сприяє визначенню універсальних ознак загальнолюдської взаємодії, а також виокремленню характеристик культурно маркованих, індивідуально специфічних [5].

Сучасні вимоги до професійної діяльності висувають ряд вимог щодо мовлення учасників комунікаційного процесу з огляду на гендерну проблематику. Практика свідчить, що навіть толерантне, або опосередковане, або «незацікавлене» ставлення мовця до гендерних питань не можуть стати запорукою своєрідного уникнення гендерного дискурсу. Саме гендерно марковане мовлення стає чинником віддзеркалення гендерних стереотипів і ставлення до них. Завдання комунікантів – володіти знаннями стосовно гендерної специфіки комунікативної поведінки індивіда та набувати відповідних компетентностей в умовах роботи з професійними колективами.

---

1. Вілкова О. Ю. Конструктивні та деструктивні вияви гендерних стереотипів. *Український соціум*. 2004. № 3 (5). С. 24–29.

2. Осіпова Т. Ф. Гендерний аспект комунікативної поведінки людини : параметри вербальної і невербальної комунікації. *Філологічні студії*. Вип. 7. 2012. С. 109–120.

3. Клецова О. Є. Мовлення чоловіків і жінок у соціолінгвістичному аспекті.

Лінгвістика : збірник наукових праць. № 3 (24). Ч. 2. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. С. 32–35.

4. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі. Харків: Константа, 2006. 300 с.

5. Гречуха Л. О. Гендерна специфіка комунікативної поведінки індивіда. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:cgHuO2TbL5s>.

Людмила АНДРІЄВСЬКА
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЩОДО ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ

На сьогодні, в чинному законодавстві наведений ряд різноманітних видів санкцій, які накладаються до всіх, хто порушує діюче законодавство. Конституція України є основним законом України, якої гарантує за ст. 55 захист прав і свобод людини і громадянина [1]. За приписами ст. 2 ЦПК України основними завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Тому суд як гарант справедливості може, у разі порушення правил або протиправного перешкоджання здійсненню цивільного судочинства судом на підставі глави 9 ЦПК, застосовувати заходи процесуального примусу [2].

Розглядаючи поняття «заходи процесуального примусу», які закріплюються в ст. 148 ЦПК України, вважаються процесуальні дії, що застосовуються до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню правосуддя [2]. Заходи процесуального примусу застосовуються судом негайно після вчинення порушення, про що постановляє відповідна ухвала. На думку К. Куцик, цивільним процесуальним примусом є будь-який моральний чи фізичний вплив з боку держави на учасників цивільного процесу та інших осіб, присутніх у залі судового засідання. Метою його впровадження є забезпечення належної процесуальної поведінки під час розгляду цивільної справи. Це також застосовується тоді, коли авторитет закону та суду для переконання в необхідності виконання нормативно-правових приписів виявляється недостатніми [3, с. 118].

Щоб суд міг застосувати належний захід процесуального примусу, йому необхідно мати достатні та обґрунтовані підстави, які визначаються законом. У загальному положенні підставою застосування заходів процесуального примусу є порушення встановлених у суді правил, у тому числі, що встановлюється безпосередньо судом. О. Рожков вважає, що всі підстави застосування заходів цивільного процесуального можна умовно розглянути в двох аспектах. Перший стосується юридичного плану (як загального), це сукупність правових норм, у відповідності до яких вони встановлюються і застосовуються. Другий аспект конкретизує кожен окремий випадок їх застосування, коли їх підстави становлять ті чи інші обставини, передбачені законом [4, с. 165]. Їх особливість полягає в тому, що заходи не мають ознак відповідальності, застосування заходів процесуального примусу є правом судом, що не є обов'язковим наслідком правопорушення. Тому відповідно до ст.143 ЦПК України суд застосовує їх шляхом постановлення ухвали.

У цивільному процесуальному кодексі наведені види заходів процесуального примусу: попередження, видалення їх залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід та штраф. На нашу думку, розміщення їх в такому порядку залежить від найменш суворого до найбільш суворого. Тому що попередження і видалення з судового засідання, наведене в ст. 145 ЦПК України, передбачає для учасника судового процесу та інших осіб лише не знаходження в судовій залі під час судового засідання, немайновий характер. А накладання штрафу, зазначене в ст. 148 ЦПК України, має майновий характер застосування заходу процесуального примусу, що передбачає настання фінансово-несприятливих наслідків для порушника [2].

Ці заходи, на думку К. Куцик, можна класифікувати за різними критеріями. За формою протиправної поведінки порушника: а). заходи, що призначаються за протиправні дії особи (попередження і видалення із залу судового засідання); б) заходи, що призначаються за протиправну бездіяльність (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом і привід); 2) процесуальною спрямованістю на: а) заходи процесуального примусу, що застосовуються до порушників порядку в залі судового засідання (попередження і видалення із залу судового засідання); б) заходи процесуального примусу, що забезпечують процес доказування (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом і привід); 3) місцем вчинення правопорушення на: а) заходи реагування на порушення, вчинені у залі суду (попередження, видалення із зали судового засідання); б) заходи реагування на порушення, вчинені поза судовим засіданням (привід, тимчасове вилучення доказів для дослідження їх судом) [5, с. 26]. Ми вважаємо, що потрібно додати класифікацію за настанням фінансово несприятливих наслідків: а) до наслідків з майновим характером будуть належать заходи без стягування в дохід державного бюджету штрафу (попередження, видалення

їх залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід); б) до майнових наслідків за порушення невиконання, зловживання вище перерахованого стягування у вигляді штрафу.

Отже, заходи цивільного процесуального примусу є особливими санкціями за порушення норм цивільного права, мета їх застосування – це припинення наявних правопорушень в судовому засіданні, які порушують права та інтереси учасників цивільного судочинства. На нашу думку, наведені заходи не є вичерпними і потребують розширення.

---

1. Конституція України Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. (зі змінами від 30.08.2020 р.) . URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

3. Куцик К.В. Щодо визначення поняття процесуального примусу в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 41(1). С. 116–121.

4. Рожнов О.В. Підстави застосування заходів процесуального примусу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2015. вип. 20. С. 164–167.

5. Куцик К.В. Класифікація заходів процесуального примусу у цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 24–28.

Тетяна БОРИСЕНКО

викладач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Дмитро СВЕРДЛОВ

викладач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ВИКОНАВЧИХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ СТОСОВНО ОБМЕЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ

Проблематика мирних зібрань завжди була, є та, безперечно, залишатиметься актуальною як з теоретичної, так і з практичної точок зору. І це зрозуміло, оскільки мирні зібрання є не лише критерієм, за яким

визначається рівень демократії в країні, а й надзвичайно дієвим способом громадського контролю за інститутами публічної влади [1, с. 7]. Свобода мирних зібрань є одним з основоположних прав людини. Право на мирні зібрання мають всі особи, не зважаючи на такі ознаки, як колір шкіри, стать, мова, релігійні, політичні або інші погляди, національність або майновий стан.

Право на свободу мирних зібрань закріплене у переважній більшості міжнародних актів, які вважаються основними інструментами для охорони прав та основоположних свобод людини, а саме:

Стаття 20 Загальної декларації прав людини 1948 року;

Стаття 11 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 року;

Стаття 21 Міжнародного пакту про громадські і політичні права, 1966 року;

Стаття 15 Конвенції ООН про права людини, 1989 року.

Право на мирні зібрання також знайшло своє закріплення й у вітчизняному законодавстві України. Так, відповідно до ч.1 ст. 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування [2].

Аналіз ст. 39 Конституції України засвідчує, що законодавець у її тексті, разом із закріпленням самого права, наголошує також і на інших важливих для реалізації права на свободу мирних зібрань аспектах. Наразі йдеться про обов'язок організатора зібрання завчасно сповістити про запланований захід органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Таке завчасне сповіщення створює для органів влади можливість вжити розумних та необхідних заходів для забезпечення мирного проведення зібрання, зустрічі або сходки [1, с. 129–130].

Частиною 3 статті 24 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що органи місцевого самоврядування та їх посадові особи діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України, та керуються у своїй діяльності Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, а в Автономній Республіці Крим також нормативно-правовими актами Верховної Ради і Ради міністрів Автономної Республіки Крим, прийнятими у межах їхньої компетенції. Відповідно до підпункту 3 пункту «б» частини 1 статті 38 зазначеного Закону вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадського порядку віднесено до делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад [3]. Як вбачається з положень Закону України «Про місцеве

самоврядування в Україні», повноваження щодо вирішення питань про проведення зборів, мітингів та інших масових заходів делеговано виконавчим органам сільських, селищних, міських рад. Однак цей закон не містить жодних положень про порядок проведення мирних зібрань, а зокрема щодо конкретних строків сповіщення про такі зібрання.

Спробу дати відповідь на питання про строк завчасного сповіщення про мирне зібрання в одному зі своїх рішень зробив Конституційний Суд України (рішення від 19 квітня 2001 року № 1-30/2001), зазначивши: «Положення частини першої статті 39 Конституції України щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій в аспекті конституційного подання треба розуміти так, що організатори таких мирних зібрань мають сповістити зазначені органи про проведення цих заходів заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення. Завчасне сповіщення відповідних органів про проведення тих чи інших масових зібрань – це строк від дня такого сповіщення до дати проведення масового зібрання. Ці строки не повинні обмежувати передбачене статтею 39 Конституції України право громадян, а мають служити його гарантією і водночас надавати можливість відповідним органам виконавчої влади чи органам місцевого самоврядування вжити заходів щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей. Строк завчасного сповіщення має бути достатнім і для того, щоб органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування могли визначитися, наскільки проведення таких зібрань відповідає закону, та в разі потреби, згідно з частиною 2 статті 39 Конституції України, звернутися до суду для вирішення спірних питань» [4].

Враховуючи вищезазначене, необхідно також звернути увагу на положення статті 280 Кодексу адміністративного судочинства України, якою встановлено особливості провадження у справах за адміністративними позовами органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань. Після отримання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо органи виконавчої влади чи місцевого самоврядування мають право звернутися до суду із позовною заявою про заборону таких заходів чи про встановлення іншого обмеження права на свободу мирних зібрань (щодо місця чи часу їх проведення тощо). Орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування повинен обґрунтувати необхідність обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань у демократичному суспільстві та пропорційність запропонованого у позові способу обмеження. Якщо позовна заява не відповідає вимогам статті 160 Кодексу адміністративного судочинства України, суд залишає її без руху та надає строк для усунення недоліків, але не більш ніж 12 годин. Відповідно до

частини 4 статті 280 зазначеного Кодексу позовна заява, яка надійшла пізніше ніж за 24 години до часу проведення спірних заходів, залишається без розгляду [5].

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що питання про строк завчасного сповіщення є принциповим, особливо з огляду на те, що у ст. 39 Конституції України його не визначено. Практика організації та проведення мирних зібрань вимагає конкретизації цього питання, оскільки саме тут дуже часто виникають непорозуміння між активістами та представниками влади, які, на жаль, доволі часто призводять до неправомірного обмеження права на свободу мирних зібрань [1, с.133].

Одним із можливих шляхів усунення зазначеної законодавчої прогалини, вбачаємо прийняття Верховною Радою України відповідного нормативно-правового акту, яким було б врегульовано порядок надання повідомлень про проведення мирних зібрань (із обов'язковим визначенням мінімального терміну його подання), а також проведення масових заходів.

1. Мельник Р.С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. К., 2015. 168 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року, *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997, № 24, ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа № 1-30/2001) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01>
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005, № 35–36, № 37, ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

Костянтин ВОЗНІЮК

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

За період розвитку цивілізації почало з'являтися все більше проблем, що стосувалися б кожної людини, з будь-якого куточка нашої планети Земля. Більшість вчених вважають, що проблеми людства, які виникають, – це

закономірний результат виникнення та поширення тих питань, які не вирішувались в силу обставин, розвитку сучасної епохи та загострення суперечностей. Зняття політичних меж та державних кордонів, вільне пересування громадян стали початком таких проблем, як: тероризм, наркоманія, СНІД та інші.

Згідно з моніторингом соціальних змін, актуальними проблемами для суспільства на даному етапі розвитку є:

– швидкий зріст населення на ділянках найбільш бідніших країн світу, що спричиняє демографічну проблему. Таким чином, в майбутньому ця проблема стане причиною глобальної продовольчої, енергетичної та екологічної проблеми. Умовою для її подолання є підвищення якості та підтримання кількості населення. А саме, заходи, спрямовані на покращення здоров'я населення, що збільшить тривалість життя та буде запобігати смертності.

– інтенсивна вирубка лісів, забруднення атмосферного повітря та масивів поверхневих вод спричиняє ряд питань, які зв'язані з екологічною проблемою. Головними її причинами є низька культура, байдужість, відсутність державної політики та мала проінформованість населення. Проте вчені виокремлюють також і шляхи її вирішення. Наприклад, потрібно звикнути до розподільного збору сміття, зменшити споживання пластику, надавати перевагу велосипедам, а не власному транспорту, купувати енергоощадливі прилади.

– геополітична проблема, яка породжує воєнні конфлікти. Важливою її складовою є державна та соціальна безпека, що включає в себе єдність нації та залагодження напружених міжетнічних суперечностей. Досить важко знайти цивілізаційну країну, що поєднувала б в собі всі фактори для розвитку суспільства. Можливо, саме такі регіони і є центром підвищеної напруги, що в майбутньому спричиняють геополітичну проблему [1, с.134].

– також важливо зупинитись на одній з найвпливовіших на психологічне здоров'я особистості проблем, а саме – стрімке поширення всесвітньої пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19. Наслідки хвороби стали одними із найсерйозніших викликів людству за декілька десятків років. Кількість померлих від хвороби значно переважає навіть втрати за часів Другої світової війни. Втрата близьких, карантинні заходи, вакцинація, шахрайства, вчинені на хвилюванні людей щодо свого здоров'я, фейкові новини щодо розгортання хвороби, обмеження контактів з особами, які мають підозру на хворобу – усе це становить великий вплив на психологічне здоров'я особистості. Внаслідок чого може виникнути депресія, психічні розлади, тривожність та безсоння, проте вчені називають це цілком нормальною поведінкою організму [2]. Як доводять опитування передовсім на нас впливає невизначеність у часі, тобто немає певної стратегії та концепції розв'язання проблеми поширення COVID-19, яка б визначала скільки часу повинно пройти, щоб зупинити хворобу на всесвітньому рівні.

Проте можна виокремити також і певні шляхи поліпшення ситуації щодо зменшення впливу на психіку людства, а саме: потрібно зменшити кількість споживання новин, не вживати алкоголь, збільшити час телефонних розмов з друзями та рідними, а головне, – у разі зміни самопочуття терміново звертатись до лікарів [3].

Також досить великий вплив на психологічне здоров'я людини створюють показники летальних наслідків неможливості одужання від цієї хвороби. Адже статистика каже сама за себе, і вікові обмеження щодо осіб, які захворіли та померли, підтверджує той факт, що відношення до лікування від COVID-19 повинно бути індивідуальним для кожної вікової категорії населення. Однак не лише такі цифри формують людську свідомість, але й карантинні заходи щодо унеможливлення захворіти. Так, досить великий перелік осіб не бажає вакцинуватись, одягати марлеві пов'язки та маски, користуватись дезінфекторами. Такі умови створюють сприятливу атмосферу для розповсюдження цієї хвороби. Однак люди повинні пам'ятати, що небажання здійснювати такі карантинні заходи наражають на небезпеку не лише тих осіб, які нехтують цими заходами, але й всіх навколишніх людей.

Отже, важливо зрозуміти, що, аби вирішити глобальні проблеми, потрібно почати з самого себе. Дотримуватися рекомендацій, не бути байдужими до навколишнього середовища та дбати про культуру населення. Можливо, саме такі прості вказівки допоможуть попередити в майбутньому такі глобальні проблеми.

---

1. Логвиненко С. Геополітичні суперечності в сучасному світі. *Міжрегіональна академія управління персоналом. Геополітика. Політичний менеджмент.* № 1, 2010. С. 133–139. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/lohvynenko_heopolitychni.pdf.

2. Батиргарєєва В. С. Наслідки пандемії COVID-19 та шляхи їх усунення: результати опитування громадян України. Питання боротьби зі злочинністю. *Наукові дослідження.* Випуск № 41, 2021. С. 38-55, URL : <http://pbz.nlu.edu.ua/article/download/240195/238602>

3. Як пандемія COVID-19 впливає на психологічне здоров'я людини. Офіційний портал Черкаської обласної державної адміністрації. 06.12.2021. URL: <https://ck-oda.gov.ua/covid-19/yak-pandemiya-covid-19-vplivaye-na-psixichne-zdorovya-lyudini/>

Ірина ДЗЮБА

заступник директора ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Одруження і розірвання шлюбу – це два протилежних процеси, один з яких приносить радість, а інший викликає цілковито протилежні емоції.

Невід’ємною частиною правовідносин з припинення шлюбу виступають правові наслідки припинення шлюбу, визначені у межах глави 11 СК України [1]. Правовими наслідкам розірвання шлюбу передовсім варто зазначити, що така процедура може здійснюватись двома способами: органами РАЦСу та в судовому порядку. У разі розірвання шлюбу органом реєстрації актів цивільного стану воно припиняється в день винесення цим органом відповідної постанови. Якщо розірвання шлюбу здійснюється судом, то датою розірвання шлюбу вважається дата набрання чинності рішенням суду [2, с.15].

Ще одним правовим наслідком розірвання шлюбу є майбутнє припинення майнових та немайнових відносин, які існували між чоловіком та дружиною під час шлюбу. Шлюб, у тому числі фактичний (без реєстрації), створює систему правовідносин, що зачіпає не лише подружжя, а й дітей та інших членів сім’ї, а також майно [3, с.13].

Розлучення також означає припинення спільного майна між подружжям. Речі, які кожен набуває після розлучення, належать йому за правом приватної власності [4, ст.26]. Особливістю відносин колишнього подружжя, є те, що у разі придбання благ за час шлюбу спільна власність зберігається до моменту поділу цих благ. Законодавче право на спадщину припиняється зі смертю колишнього чоловіка або дружини, право на пенсію у зв’язку із втратою другого з подружжя з причин, передбачених законом. Однак варто зазначити, що права та обов’язки, пов’язані з батьківством або материнством, не припиняються після розлучення [5].

Закон також пов’язує припинення шлюбу з встановленням у подружжя права на утримання [5]. Тільки після державної реєстрації розірвання шлюбу, яка проводиться органами цивільного стану, та набрання законної сили рішенням суду всі особисті відносини між подружжям припиняються.

Право на утримання також пов’язане з розлученням. Частина 2 ст. 76 СК передбачає, що після розірвання шлюбу другий із подружжя має право на утримання, якщо він став непрацездатним до розірвання шлюбу або протягом

року після розірвання шлюбу.

Розірвання шлюбу – це особливий період (триваючі правовідносини), в якому змінюються правовідносини між подружжям, що вимагає зважування різних правових інтересів цього подружжя та членів їх сімей. Що стосується прізвища, то після розлучення особа, яка змінилася своє прізвище у зв'язку з реєстрацією шлюбу, має право використовувати це прізвище або поновити своє дошлюбне прізвище. Важливу роль у визначенні походження дитини відіграє також розлучення. Вважається, що дитина походить від подружжя, якщо вона народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу.

Навіть після розірвання шлюбу особа має право на аліменти на умовах, встановлених законом. Щодо майнових прав подружжя, варто зазначити, що розлучення означає скасування спільної власності подружжя.

Потрібно зазначити, що українське сімейне законодавство повністю розкриває правові наслідки розірвання шлюбу з урахуванням різноманітних обставин та ситуацій. Проте не треба забувати, що розлучення – це негативний соціальний процес, який у більшості випадків має негативні наслідки для подружжя та їхніх дітей.

Підсумовуючи, можна сказати, що перед державою стоїть завдання правильного врегулювання подружніх відносин. Це так само сприятиме зміцненню сімей і формуванню нормальних і міцних подружніх стосунків. Регулювання має відбуватися таким чином, щоб свобода чоловіків і жінок встановлювати та припиняти подружні стосунки не була обмежена.

---

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947–III. *Верховна Рада України*. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

2. Глиняна К.М. правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України : автореф. дис...к.ю.н.:12.00.03. Одеса. 2006. 20 с.

3. Сафончик О.І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні: автореф. дис...к.ю.н.:12.00.03. Одеса. 2004. 20 с.

4. Розгон О. Припинення шлюбу в разі його розірвання та визнання фіктивним: відмінності між правовими наслідками на прикладах судової практики. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2018. №9(46). С. 25–35.

5. Розгон О. Припинення шлюбу в разі його розірвання та визнання фіктивним: відмінності між правовими наслідками на прикладах судової практики. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2018. № 9 (46). С. 25–35.

Тетяна ДРОЗД

викладач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Руслана КУСЬКО

викладач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Новітній стан нормативного закріплення принципу верховенства права в чинному законодавстві України характеризується недостатньою конкретизацією змісту принципу та основних критеріїв його належного дотримання як органами державної влади, так і громадянами. Тому з метою вдосконалення адміністративного законодавства необхідно комплексно проаналізувати принцип верховенства права як основу адміністративного судочинства.

Запровадження в адміністративному законодавстві оновлених доктринальних засад принципу верховенства права з урахуванням положень сучасних європейських правових доктрин створить необхідні передумови для приведення базових засад діяльності органів публічної адміністрації, відповідності до уніфікованих провідних європейських регіональних організацій, їх принципів і стандартів публічної адміністрації та урядування.

Особливу увагу приділяли до сутності принципу верховенства права як основи адміністративного судочинства, такі вітчизняні вчені, як: Р. Кузьмін, О. Бандурка, О. Бачеріков, Л. Глущенко, О. Дубенко, А. Іванищук, В. Кравчук, В. Бевзенко, О. Міщенко, С. Потапенко, М. Сорока, Я. Рябченко, С. Стеценко, О. Умнова, Н. Шевцова та ін.

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. На підставі Конституції України звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини і громадянина гарантується. Забороняється відмова в розгляді та вирішенні адміністративної справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи

відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини. Наведене висловлювання вказує на те, що дотримання прав людини є складовою принципу верховенства права, а також на те, що ця складова не є єдиною [1].

Принцип верховенства права, який проголошує і закріплює Конституція України і який є найважливішою ознакою правової держави, об'єднує два підходи у єдине ціле. Він зобов'язує розглядати право як одну з найголовніших соціальних цінностей, через те, що воно домінує у державі, суспільстві у порівнянні з іншими цінностями, які сповідує людина: звичаями, особистими переконаннями, уподобаннями та інше. З іншого боку, над нормами права постають норми вищої регулятивної сили, що збільшують легалістичну складову правової держави легітимаційною складовою та є складовими міжнародного права.

Р. Кузьмін визначає верховенство права не тільки як справедливі закони, а і як безперечне виконання для всіх громадян. На його думку, вони є однаково обов'язковими для будівельника, будь-якого співробітника органа влади, включаючи органи влади країни. Такий підхід не тільки ставить все на свої місця, усуваючи суперечність між правом і законністю, між принципами верховенства права і законності, а й має конструктивну спрямованість, вихід на формулювання завдання розробки і прийняття справедливих, суспільно корисних законодавчих актів. У результаті, верховенство права – це і правління закону, забезпечення справедливості законів і неухильне їх дотримання [2].

З позиції В. Полубатко зміст принципу верховенства права в діяльності публічних адміністрацій необхідно охарактеризувати як правовий принцип, який характеризується сукупністю обов'язкових критеріїв, що покликані насамперед забезпечувати пріоритет прав і свобод, законних інтересів людини й громадянина у суспільстві, в тому числі у взаємостосунках з органами публічної адміністрації усіх рівнів. До цієї сукупності критеріїв необхідно відносити принципи рівності суб'єктів права перед законом, верховенства закону в системі актів законодавства країни, забезпечення якості закону, його підпорядкування конституційно-правовим нормам, загальним принципам права, міжнародним договорам і угодам [3].

У діяльності публічних адміністрацій інститут верховенства права неактуальний для європейських країн, тоді, як для нашої держави, – відносно новий і багато в чому унікальний інститут, застосування якого в Україні має бути ретельно проаналізовано. Безперечно, він має цілу низку переваг, проте необхідно усвідомлювати, що владний апарат здійснюватиме спротив впровадженню в реалізацію.

В. Полубатко вважає, що потрібно зосередитися на дослідженні того, як отримати від інституту верховенства права в діяльності публічних адміністрацій якнайбільше переваг для громадянина та системи громадянського суспільства загалом, водночас запобігши зловживанням, які можуть мати місце під час його реалізації. У результаті, принцип

верховенства права можна визначити як правову основу будь-якої правової держави в сучасному світі, що охоплює механізми, процедури та концепції використання усіх проявів права у діяльність влади, суспільства та окремих осіб з метою правового, соціального, економічного та іншого державного регулювання наявних майбутніх соціальних відносин.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що принцип верховенства права охоплює в себе як норми права, але також концепції та стратегії вдосконалення адміністративно-процесуального законодавства. Отже, принцип верховенства права як головна складова адміністративного судочинства, можна визначити як сукупність механізмів, концепцій, ідей та процедур використання основних проявів права при вирішенні публічно-правових конфліктів, функціонуванні адміністративних судів та оновленні адміністративно-процесуального законодавства з метою реалізації справедливого, незмінного та ефективного захисту прав, свобод та законних інтересів осіб та суспільства як основного обов'язку правової держави.

1. Кодекс адміністративного судочинства України: у редакції Закону України № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

2. Кузьмін Р., Юлдашев О. Складові принципу верховенства права. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 1. С. 5–12.

3. Полубатко В. В. Принцип верховенства права у правозастосовній діяльності публічної адміністрації. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 323–326.

Олег ЗАВІСТОВСЬКИЙ
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

НАЗРІЛІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

В умовах подальшого розвитку української держави, гуманізації всієї системи суспільних відносин особливого значення набула проблема збереження життя та здоров'я працівників Національної поліції України, мінімізації тимчасових чи незворотних втрат серед особового складу, забезпечення психологічної надійності та виходячи далі, основи ефективної службової діяльності правоохоронців. На етапі розвитку самостійного українського суспільства збільшилась увага до захисту прав і свобод людей, боротьбі зі злочинністю та охороні публічної безпеки. Діяльність по охороні

громадського порядку, боротьбі зі злочинністю, забезпечення прав і свобод громадян завжди була небезпечною [1, с. 44].

Окрім тимчасових або незворотних втрат суто фізичної природи (травми, поранення чи загибель), мають місце й втрати соціального характеру, коли взаємодія політичних, соціальних, економічних, психологічних та індивідуально-особистісних складових провокує чи детермінує протиправну поведінку правоохоронців, що проявляється у випадках порушень ними дисципліни і законності, зокрема і вчинення злочинів з відповідними організаційно-кадровими та правовими наслідками.

Вочевидь, що забезпечення особистої безпеки при виконанні службових обов'язків в умовах існування реальних ризиків природного, техногенного чи антропогенного характеру – це та сфера професійної діяльності людини, де недоліки знань і вмінь, не усвідомлення чи навіть ігнорування існуючих правил безпеки самі по собі вже є небезпечними.

Тож необхідною умовою захисту працівників поліції від негативних чи загрозливих для психічного і фізичного здоров'я та соціального статусу чинників є не тільки загальна професійна підготовленість (спеціальні знання, навички, вміння й тактичні прийоми), але й наявність сформованого комплексу професійних психологічних установок, передовсім – установки на забезпечення особистої безпеки та безпеки колег [2, с. 4–5].

На необхідність належної професійної підготовки людей, що стоять на захисті прав і свобод громадян, зверталась увага вже наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. у різних країнах світу. За роки, що пройшли з того часу, система професійної підготовки працівників, як і підходи до неї, неодноразово змінювалися.

У спеціальній літературі зазначається, що від рівня підготовки правоохоронців, уміння діяти в умовах, пов'язаних з ризиком для життя, напряду залежить життя і безпека не тільки працівників поліції, але також і громадян.

Водночас існуюча практика професійної підготовки працівників поліції забезпечує лише їх готовність і спроможність до застосування заходів фізичного впливу до правопорушників, тобто спрямована на нейтралізацію небезпеки безпосередньо фізичному здоров'ю працівника, залишаючи поза увагою інші категорії небезпеки, що становлять загрозу психічному здоров'ю та соціальному благополуччю поліцейського. Також варто констатувати, що така підготовка первісно й усталено орієнтована на забезпечення тільки оперативно-службової сфери діяльності. Питання особистої безпеки у повсякденній життєдіяльності працівників поліції залишається як методично, так і практично не вирішеними.

Результати досліджень з питань психології особистої безпеки дають підстави стверджувати, що у сфері безпеки праці, в тих галузях професійної діяльності людини, де існують реальні ризики для життя та здоров'я, зокрема, в діяльності правоохоронців, базовим є питання професійної

захищеності виконавця – інтеграція характеристики умов його діяльності, що містить комплекс самостійних складових: правову, економічну, матеріально-технічну, соціальну, кадрову, інформаційну, спеціальну, фізичну та психологічну захищеність. Це є спроба узагальнення існуючих проблемних питань щодо психологічного забезпечення безпеки професійної діяльності працівників поліції, визначення можливих та дієвих шляхів їх вирішення з урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду.

Наведені складові професійної захищеності правоохоронців декларовані, зокрема, у низці нормативних документів щодо поліцейської діяльності, а також визначені й регламентовані відповідними і нормативними документами.

Актуальність дослідження так само базується на необхідності гармонізації нормативно-правового та організаційно-тактичного забезпечення діяльності правоохоронців та відсутністю належного теоретико-методологічного й науково-прикладного підґрунтя реалізації нових форм і методів забезпечення поліцейських функцій.

---

1. Шаповалов Б.Б., Завістовський О.Д. Забезпечення виживання поліцейських і персоналу охорони в екстремальних ситуаціях: американський підхід. *Бизнес и безопасность*. № 1, 2021. С. 44–45.

2. Психологія особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ та військовослужбовців внутрішніх військ МВС України: Навчально-методичний посібник. Шаповалов О.В., Криволапчук В.О., Шаповалов Б.Б., Кушнар'єв С.В., Яковенко С.І., Клименко І.В., Завістовський О.Д./ за ред. В.О. Криволапчука. К.: ДНДІ МВС України, 2011. 133 с.

Олександр ЗАХАРЧЕНКО

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПОВНОВАЖЕНИХ ОСІБ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ

Сили охорони правопорядку на сьогоднішній день займають одну з найважливіших ролей у нашому суспільстві та й у державі загалом. Ці сили розглядаються з різних аспектів. Ми розглянемо це з боку психології. У цій тезі буде відображенні позитивні та негативні психологічні наслідки факту служби в органах внутрішніх справ. Причини їх виникнення та методи, які

робить держава заради усунення негативних аспектів.

Психологічне дослідження правоохоронних органів робиться завдяки наступним методам, які прописані у законі:

- опитування;
- тести;
- проєктивні методики;
- психофізіологічні методики[1].

Перерахування вищезазначеного застосовується для широкого загалу поліцейських, тобто для певних груп, підрозділів, штатів. Також існують методи щодо індивідуальної роботи, такі методи застосовуються для певних поліцейських для глибокого аналізу та визначення способу покращення роботи:

- спостереження;
- бесіди;
- інтерв'ю;
- аналіз продуктів інтелектуальної діяльності.

Застосування таких прийомів призводить до відокремлення на позитивні та негативні реакції по відношенню до роботи у органах правоохоронної діяльності. До позитивних реакцій варто віднести: почуття патріотизму, готовність до надання допомоги у звичайних та надзвичайних ситуаціях, азарт, емоційне піднесення та ін. До негативних необхідно віднести: боязкість перед невдачею, страх за своє життя, психічне перенапруження та ін. Така ж проблема існує серед військових.

Існують чотири фактори, які значно впливають на відношення суб'єкта до своєї роботи: загальні соціальні фактори, конкретні соціальні фактори, соціально-психологічні фактори та психогенні фактори [2, с. 13].

Саме з цих факторів робиться проєктування індивідуальної програми для вирішення проблем поліцейського. Серед яких може бути зміна колективу або місця роботи, курси психологічної або медичної допомоги. Ряд негативних факторів може із внутрішніх проблем поліцейського призвести до зовнішніх, які відображаються у певних формах девіантної (антисоціальної) поведінки. А антисоціальна поведінка, окрім порушення закону в певних випадках, може призводити до зменшення довіри населення до поліції. Форми неналежної (антисоціальної) поведінки має прояв у порушенні законодавства, а саме:

- Перевищення або безпідставне застосування сили (побиття руками та ногами по різних частинах тіла, включаючи й голову, що значно посилює вірогідність настання тяжких наслідків для потерпілого);
- Психологічний тиск на підозрюваного (побиття гумовими кийками та застосування кайданок);
- Жорстокі форми неналежного поводження, що пов'язані із заподіянням потерпілому особливо сильних страждань (катування) [3, с. 27–30].

Але здійснювати допомогу поліції повинні психологи, які мають досвід

роботи саме з особами специфічної професії, а не звичайними, через їх загальну, а не конкретну направленість знань. Тому що звичайний психолог менше працював у такій галузі, ніж спеціальний, робота якого направлена саме на цю професію.

Ще одна додаткова проблема, яка пов'язана психологічним забезпеченням – це відсутність досвіду за недостатчею кадрів [4].

Існує багато випадків, коли психолог володіє теоретичною базою для спілкування з поліцейськими, але не володіє практичними навичками. Це пов'язано з фактом нечіткого врегулювання, а тому й недотримання цих правил.

А про відсутність кадрів можна сказати, що це пов'язано зі складністю роботи. Це пояснюється дуже ретельним відбором на посаду психолога та тим, що це має більш профільний рівень знань [5].

Отже, незважаючи на те, що існує негативний психологічний факт у діяльності в органах внутрішніх справ, також робиться багато дій щодо налагодження взаємовідносин між поліцейськими. Виявлення проблем покладається на психологів, мета яких вивчення та вдосконалення роботи. Але через певні чинники психологічна допомога не здійснюється вчасно, через ряд причин, які не залежать від самих поліцейських.

---

1. Наказ МВС від 06.02.2019 № 88 “Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19>.

2. Прикладна психологія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку : підручник. І. І. Приходько, І. І. Ліпатов, Л. Ф. Шестопалова та ін./ за заг. ред. проф. І. І. Приходька, 2-ге вид. Х. : НА НГУ, 2016. 334 с.

3. Аналітичний звіт за результатами дослідження «Неналежне поведіння в діяльності національної поліції України: прояви, поширеність, причини». URL: <http://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/Nenalezhne-povodjennja-v-dijalnosti-Napolsciji.pdf>.

4. Ковалів М. В., Єсімов С. С. Психологічні особливості забезпечення надійності поліцейського патрульної поліції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. №2. URL : <https://uk.recruitment-basicsystem.com/4230273-police-psychologist-requirements-and-duties>.

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ОБСТАВИНИ, ЩО НЕОБХІДНО ВРАХОВУВАТИ ПІД ЧАС
РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАННЯ ПРО ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ:
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Відповідно до ч. 2 ст. 157 КПК України, слідчий суддя, суд, при вирішенні питання про відсторонення від посади зобов'язаний врахувати наступні обставини: 1) правову підставу для відсторонення від посади; 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення; 3) наслідки відсторонення від посади для інших осіб [1].

Згідно з Узагальненням ВССУ судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, підставами відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади є здебільшого недостатність підстав для відсторонення підозрюваної особи від займаної посади, а також недоведеність існування обґрунтованої підозри у вчиненні злочину такого ступеня тяжкості, за умови вчинення якого може бути здійснено відсторонення від посади, а також недоведеність того, що потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого [2].

На сьогодні, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, підставами відсторонення від посади є необхідність: припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

Отже, для застосування вищезазначеного заходу забезпечення кримінального провадження слідчий, прокурор зобов'язані довести наявність достатніх підстав вважати, що такий захід є необхідним для досягнення вищезазначених цілей.

В Узагальненні ВССУ, як приклад наведено рішення слідчого судді Київського районного суду м. Харкова, який розглянув та задовольнив клопотання слідчого про відсторонення від посади К., що підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК. Під час розгляду

клопотання слідчий довів наявність достатніх підстав вважати, що такий захід як відсторонення К. від посади необхідний для запобігання протиправній поведінці підозрюваного, який, перебуваючи на посаді, може незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином, оскільки К., обіймаючи посаду контролера абонентського відділу Ленінського та Жовтневих районів абонентської служби по роботі з абонентами – юридичними особами Департаменту збуту КП «Харківводоканал», є службовою особою, наділений службовими повноваженнями по застосуванню заходів примусу та адміністративного впливу. Слідчим також доведено, що перебування К. на посаді сприяло вчиненню кримінального правопорушення. Враховуючи наявність правової підстави для відсторонення К. від посади, клопотання було задоволено [2].

Однак з більшості ухвал слідчих суддів незрозуміло, які саме підстави лягли в основу рішення про задоволення та про відмову в задоволенні клопотань про відсторонення. Найчастіше суди обмежуються таким формулюваннями: «Слідчий довів наявність достатніх підстав вважати, що такий захід як відсторонення від посади необхідний для запобігання протиправній поведінці підозрюваного, який перебуваючи на посаді, може незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. Перебування на займаній посаді сприяло вчиненню цього кримінального правопорушення, може негативно впливати на перебіг досудового розслідування (тиск на свідків, підробка або знищення доказів, використання службового становища)». Подібні висновки та твердження заперечувального характеру або з використанням частки «не» у потрібному місці судді застосовують для відхилення клопотань про відсторонення від посади. Як наслідок, для учасників залишається незрозумілим, які саме докази або їх відсутність відіграли вирішальну роль у процесі розгляду клопотань про відсторонення [3].

Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 157 КПК України при вирішенні клопотання про відсторонення від посади слідчий суддя має врахувати також наслідки відсторонення від посади для інших осіб. На думку В. Фаринника, це означає, що слідчий суддя, суд мають звернути особливу увагу як на «позитивні» наслідки (зокрема, унеможливлення впливу на свідків та інших учасників кримінального провадження), так і негативні (зупинка підприємства, простій, невиплата заробітної плати) [4, 169].

Водночас спостерігаються різні підходи судів до оцінки наслідків відсторонення від посади, що також враховується під час прийняття рішення. Зокрема, С. Кирич та М. Луцький зробили висновок про те, що в кримінальних провадженнях щодо посадових осіб органів державної влади суди зазвичай доходять такого висновку: «Негативні наслідки відсторонення від посади ОСОБА_2, яка підозрюється у вчиненні кримінального

правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, не перевищують необхідність та можливість досягнення завдань у цьому кримінальному провадженні» (ухвала слідчого судді Печерського районного суду від 11.04.2017 р. у справі № 757/20709/17-к щодо відсторонення від посади державного інспектора відділу митного оформлення). На противагу вказаному підходу, в ухвалі слідчого судді Бабушкінського районного суду м. Дніпра у справі № 200/18070/15-к про відмову в задоволенні клопотання про відсторонення підозрюваного від посади особи приватного права, суд зазначив: «Підозрюваний є одноосібним власником та керівником підприємства протягом тривалого часу, а тому, враховуючи ті негативні наслідки, які може зумовити для інших осіб відсторонення його від посади директора товариства, що працюють у товаристві, – клопотання підлягає відхиленню». Вбачається, що негативні наслідки відсторонення від посади у вигляді зупинення або припинення господарської діяльності, втрати працівника, який виконував унікальні функції, впливу на інших працівників підприємства також підлягають обов'язковій оцінці судами у процесі розгляду клопотань про відсторонення від посади.

Також варто звертати увагу на наявність на утриманні у підозрюваного неповнолітніх дітей, адже відсторонення від посади зумовлює втрату джерела доходів, що має негативний матеріальний вплив на утриманців. Зазначений довід був взятий до уваги, зокрема, у вищезгаданій ухвалі Солом'янського районного суду від 27.02.2018 р. у справі № 760/4631/18, в ухвалі Красногвардійського районного суду м. Дніпра від 01.08.2018 р. у справі № 204/5536/18. З аналізу ухвали Шевченківського районного суду м. Києва від 12.09.2018 р. у справі №761/ 34445/18 про часткове задоволення клопотання про відсторонення від посади першого заступника голови Державної служби геології та надр України вбачається, що саме наявність на утриманні у підозрюваного дитини стало основною підставою для відсторонення особи на один місяць, а не два місяці [3]. В. Завтур дотримується іншої позиції з цього питання, та вважає, що при врахуванні цієї обставини необхідно враховувати баланс приватних та публічних інтересів і переконатися у перевазі останніх.

Однак, враховуючи короткочасність відсторонення, вести мову про можливі значні негативні наслідки для самого підозрюваного або членів його сім'ї не актуально. Це підтверджує і судова практика, зокрема, апеляційним судом було визнано законною та вмотивованою ухвалу слідчого судді, який приймаючи рішення про відсторонення від посади ці обставин не врахував [5].

---

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384>.

2. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Вищий спеціалізований суд. Витяг від 07.02.2014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14?find=1&text>.

3. Кирич С., Луцький М. Відсторонення від посади: нові підходи для заперечення та

оскарження. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vidstoronennya-vid-posadi-novi-pidhodi-dlya-zaperechennya-ta-oskarzhennya.html>.

4. Фаринник В. І. Відсторонення від посади: кримінальний процесуальний аспект. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. № 2. С. 162–171.

5. Завтур В. А. Розгляд та вирішення слідчим суддею клопотання про відсторонення від посади: питання предмета доказування. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4766/1/%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%9E%D0%92%D0%95%20%D0%97%D0%90%D0%91%D0%95%D0%97%D0%9F%D0%95%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%AF_p100-102.pdf.

Олександр КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ ЯК ОКРЕМИЙ АСПЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Беззаперечно центральним завданням будь-якої демократичної й правової держави є забезпечення умов фактичної реалізації прав і свобод людини та громадянина.

Доступність Інтернету, на чолі з поступовим поглинанням повсякденного життя інформаційними технологіями, постійним зростанням кількості користувачів мережі Інтернет, розповсюдженням засобів електронного зв'язку, а також міжнародним позитивним досвідом надання громадянам звичних послуг в електронному вигляді перетворили аспект розширення можливостей комунікації громадян з владою, у тому числі шляхом запровадження електронних звернень, на один з найбільш актуальних для розгляду та впровадження в державі.

Досліджуючи питання становлення, розвитку та особливостей електронної демократії в Україні, звернути увагу варто на наукові напрацювання таких вчених-практиків, як: К. Синицького, О. Дубаса, П. Клімушина, К. Вознюка, О. Загаєцької, О. Загвойської, Т. Камінської, М. Довбенка, Н. Драгомирецької, А. Камінської, Я. Олійник, Н. Павлютенка, А. Семенова, А. Серенока та М. Пасічника.

Аналізуючи приписи Основного Закону нашої держави – Конституції, безпосередньо з обраної тематики дослідження, зазначити варто наступні:

– відповідно до ст. 1: «Україна є суверенна і незалежна, демократична,

соціальна, правова держава»;

– відповідно до ст. 5: «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування»;

– відповідно до ст. 40: «усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк[1]».

Аналізуючи електронну демократію як окреме питання дослідження, варто також розтлумачити його зміст. Тож, у широкому розумінні, електронна демократія полягає у залученні громади (громадянського суспільства загалом) до вирішення різноманітних суспільно-резонних питань, в тому числі й політичних. Якщо ж розглядати питання більш вузько, то це спосіб забезпечення державою можливостей з реалізації цифрового(електронного) аспекту прав людини і громадянина.

Тенденцію до активного поширення таке поняття як е-демократія розпочало в Америці ще в 2000 році, набувши не лише неабиякого розголосу, а й масштабів, зокрема завдяки активній підтримці такої ініціативи урядом Сполучених Штатів. Якісним сприянням становленню електронної демократії в Україні стало впровадження у 2015 році законодавчого підґрунтя у вигляді внесення змін до Закону України «Про звернення громадян», що стосувалися електронних петицій та електронного звернення. Уперше серед державних установ України такі види звернення громадян почали впроваджувати в Адміністрації Президента України, саме внаслідок цього українськими аналітиками було прослідковано беззаперечну тенденцію до ефективності зазначеного механізму, адже лише протягом першого року впровадження такої новації, громадянами було проставлено більш ніж 2 млн підписів під тією чи іншою петицією[2].

Зосередити увагу пропонуємо на не зовсім звичному для українців, проте, знову ж таки, актуальному способі реалізації права громадян на звернення – поданні електронної петиції, що є, до речі, одним з найважливіших інструментів електронної демократії. Така можливість є способом вираження як демократії в країні загалом, так і електронної демократії в цифровому й не лише просторах зокрема, електронний аспект демократії хоча й є більш звуженим, однак не менш вагомим у відсотковому відношенні підтримання загального демократичного режиму на території держави в цілому.

Відповідно до ст. 23-1 закону України «Про звернення громадян» громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний вебсайт органу, якому вона адресована, або вебсайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів

на підтримку електронної петиції [3]. Також у вже зазначеному законодавчому акті вказуються необхідні вимоги до створення такої петиції, її розгляду та особливостей подальшого руху в органах влади. Проте з 42 петицій, які подолали бар'єр 25 000 підписів, тільки 6 були впроваджені, і це, на жаль, досить сумна статистика, адже ефективність звернень в нашій країні не знаходиться на належному рівні, що сприяє відсутності мотивації у громадян в реалізації передбачених Основним Законом прав громадян нашої держави.

Однак, ігноруючи наявні недоліки системи подання й розгляду електронних звернень, в аспекті реалізації електронної демократії в державі, варто зазначити, що кожен громадянин України має можливість реалізувати своє право на звернення, передбачене Конституцією: брати участь у державотворенні, створивши електронну петицію на сайті Президента України, Кабінету Міністрів України, міської ради, а також індивідуальними зусиллям досягати внесення змін до законодавства власної держави для поліпшення життя району, міста, країни.

---

1. Конституція України. Документ 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Офіційний сайт електронних петицій до Президента України. Електронний ресурс. URL: <https://petition.president.gov.ua/>.

3. Закон України «Про звернення громадян». Документ 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996, № 47, ст.256. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>.

Руслана КУСЬКО

викладач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тетяна ДРОЗД

викладач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ВЗАЄМОДІЇ З НАСЕЛЕННЯМ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

У прийнятому в 2015 році Законі України «Про Національну поліцію» визначено, що Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони

прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1]. Тобто охорона найвищих цінностей держави, до яких відноситься людина, її права і свободи, законодавчо закріплено як першочергове завдання Національної поліції.

Стаття 2 Закону України «Про Національну поліцію» законодавчо визначає завдання Національної поліції які так само встановлюють напрямки її діяльності, пов'язані з забезпеченням публічної безпеки і порядку, охороною прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидією злочинності, та наданням в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Під час реалізації своєї діяльності поліція керується визначеними у другому розділі Закону України «Про Національну поліцію» принципами, основоположним з яких є верховенство права. Відповідно до цього принципу людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Принцип верховенства права означено як фундаментальний принцип діяльності Національної поліції, він визначає пріоритет забезпечення реалізації прав людини, та спрямовує діяльність поліції на утвердження демократичних тенденцій розвитку цінності людини [2].

Дослідження правової проблематики реалізації принципів діяльності поліції щодо забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні здійснювали: В. Авер'янов, Ю. Безчасний, О. Бандурка, С. Гончарук, І. Голосніченко, А. Комзюк, В. Колпаков, О. Кузьменко, Б. Логвиненко, В. Олефір, Г. Шевчук та ін. Значущість цих наукових праць є очевидною та їх аналіз засвідчує необхідність наукового осмислення проблем, пов'язаних з охороною прав і свобод людини.

Принцип верховенства права у діяльності поліції було нормативно закріплено у 2015 році прийняттям Закону України «Про Національну поліцію», що є суттєвою відмінністю від Закону України «Про міліцію», у якому верховенство права не зазначався як принцип діяльності міліції.

Окрім верховенства права, як основоположного принципу діяльності поліції, вітчизняне законодавство закріплює принципи: дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність.

Принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства є також новітнім для вітчизняного законодавства. Цей принцип суттєво відрізняє чинний Закон України «Про Національну поліцію» від Закону України «Про міліцію», та означає, що діяльність здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. З метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень

планування службової діяльності органів і підрозділів здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад. Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції [1].

Взаємодія з населенням на засадах партнерства для нашої держави стала принципово новим кроком у визначенні правових засад діяльності Національної поліції. Цей принцип базується на європейському досвіді, де основою визнано «Community policing» – поліція, орієнтована на громаду. Цей новітній підхід повністю соціально переорієнтував діяльність поліції та спонукав до налагоджування тісного зв'язку з населенням, орієнтує на інтереси громади, підвищує рівень довіри населення, що визначається основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів Національної поліції.

У монографії «Теоретико-прикладні засади конструктивної взаємодії поліції і населення в соціумі» визначено, що головними завданнями взаємодії з населенням є підвищення рівня довіри та створення позитивного іміджу, який здобувається шляхом підняття рівня компетентності та професіоналізму правоохоронців; покращання стану загальної та комунікативної культури працівників; сприяння об'єктивному та своєчасному наданні населенню інформації про особливості організації правоохоронної діяльності, у тому числі через засоби масової інформації; формування діяльності у форматі діалогу з населенням; проведення профілактичної роботи та виховної і роз'яснювальної роботи серед населення з метою попередження учинення правопорушень, формування у громадян зацікавленості у забезпеченні правового порядку в суспільстві [4].

Як зазначив С. Шевченко, покращення взаємодії поліції з населенням є основою підвищення довіри громадян як до правоохоронних органів, так і до влади взагалі. Використання позитивного зарубіжного досвіду участі громадян у правоохоронній діяльності забезпечить покращення якості співпраці з громадськістю, та надасть реальну можливість підвищення рівня ефективності діяльності шляхом уведення в роботу практично апробованих моделей співпраці з громадою, що використовуються у поліцейській практиці зарубіжних країн. Використання механізмів співробітництва з населенням – це нагальна потреба сьогодення [3].

Досліджуючи стан взаємодії поліції і населення на засадах партнерства, виявлено окремі проблемні питання, які певною мірою перешкоджають налагодженню продуктивної співпраці. До таких питань відноситься відсутність єдиної інформаційної платформи, яка б містила певні правові знання, слугувала б інформативним каналом для надання населенню відомостей щодо результатів роботи правоохоронних органів й отримання зворотної інформації від населення щодо проблемних питань, пов'язаних з діяльністю поліції або інших проблем, які турбують громаду. У повній мірі не досліджено питання налагодження комунікації з населенням у межах

взаємодії на засадах партнерства, не розроблено алгоритм діалогу й обміну інформацією, що сформувало б у громадян відчуття особистої причетності до правового порядку в суспільстві. Вирішення цих та інших питань, пов'язаних з застосуванням у своїй діяльності визначених Законом України «Про Національну поліцію» принципів потребує консолідації зусиль як науковців, так і практичних працівників.

Таким чином, налагодження співпраці з громадськістю сприяє організації більш продуктивної комунікації, допомагає виявляти проблемні питання у застосуванні поліцейської діяльності та знаходити шляхи їх вирішень. Взаємодія Національної поліції України з населенням на засадах партнерства надає можливість впроваджувати програми правового виховання населення, проводити роз'яснювальну роботу, пропагувати правові знання в освітніх установах, у видавничій діяльності, засобах масової інформації.

Діяльність у форматі співпраці примушує більш ефективно здійснювати правоохоронну функцію та діяти на засадах відкритості і прозорості, підвищує рівень професійної компетентності та покращує результати її діяльності, що призводить до створення сталого позитивного іміджу поліції. За рахунок більш тісної комунікації та взаємодії населення й поліції, громада краще розуміє особливості правоохоронної діяльності, її повноваження та визначені законом права та обов'язки.

Наприкінці відзначимо, що налагодження плідної співпраці з населенням підвищить рівень безпеки громад, правову обізнаність і правову свідомість населення та знизить ризики вчинення протиправних дій. Практика співпраці поліції з населенням є дієвою, що вже не раз доведено успішно реалізованими зарубіжними проектами.

---

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40 –

4. ст.379 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

2. Шевчук Г. Принципи та завдання діяльності національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua>.

3. Шевченко С. Особливості взаємодії Національної поліції з громадськістю в процесі забезпечення публічного порядку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 6. Т. 2. 2017. С. 162–168.

4. Теоретико-прикладні засади конструктивної взаємодії поліції і населення в соціумі : монографія / за заг. ред. З.Р. Кісіль. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 600 с.

Олена ЛОПАЄВА

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Посилення вимог до рівня володіння табельною зброєю робить особливо важливим обґрунтування питань вдосконалення вогневої підготовки працівників поліції з психологічного аспекту. Особлива увага приділяється початковій підготовці, й від того, наскільки якісно вона буде освоєна, багато в чому залежатимуть подальша служба співробітника поліції та якість виконання ним службових завдань. Важливість цієї проблеми характеризує значну кількість випадків загибелі поліцейських у виконанні службових обов'язків. У багатьох випадках зброя використовується проти поліцейських, тому вони повинні ефективно протиставити свої дії діям супротивника і вийти переможцями незалежно від обстановки, що склалася. Тому психологічний аспект вогневої підготовки є одним з основних. Необхідно відзначити, що психологічна стійкість істотно впливає на навчальний процес вогневої підготовки поліцейського в закладах вищої освіти МВС України [1, с. 24]. Треба зазначити, що психологічна стійкість правоохоронця – це система його особистісних якостей (знань, умінь, навичок, поглядів, переконань, мотивів, установок, рис характеру та ін.), що впливають на здатність співробітника зберігати високу функціональну активність та успішно виконувати поставлені завдання у будь-яких, зокрема екстремальних, умовах. Морально-психологічна стійкість проєктується у морально-психологічному стані співробітника – динамічному прояві його моральних якостей та психологічних властивостей особи, які виражаються у його відношенні до реальної дійсності, ступеня службової активності, готовності та здібності вирішувати завдання професійної діяльності. Важливо враховувати, що правоохоронна діяльність пов'язана з високими морально-психологічними навантаженнями, виходячи з цього, зрозумілі високі вимоги до морально-психологічних характеристик працівників, яким вона довірена. Морально-психологічна підготовка правоохоронця має здійснюватися за допомогою побудови її як цілісного педагогічного процесу, розробки всіх її системних елементів – цілей, завдань, програм, напрямків, умов, організації, форм, методики, матеріально-технічного забезпечення, способів контролю та оцінки результатів. Однак, не зважаючи на наявну

можливість здійснення психологічної підготовки співробітників та курсантів, вони неодноразово стикаються з різними проблемами в момент застосування вогнепальної зброї. Причини появи подібних проблем, на наш погляд, пов'язані передовсім з недостатньою кількістю часу, що приділяється для напрацювання практичних навичок застосування вогнепальної зброї. Таким чином, варто зазначити, що процес психологічної підготовки поліцейського має бути спрямований на створення оптимального психологічного стану та формування постійної внутрішньої готовності. Саме це сприятиме реалізації тієї техніки стрільби, яка була вироблена в умовах тренування, а також проявляється в умовах стресових ситуацій.

1. Мислива О.О., Бодирев Д.А. Вогнева підготовка: інновації vs. традиції. *Науковий вісник ДДУВС*. 2021. №1. С. 23–27.

Юлія ЛЕБЕДЄВА

викладач кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна)

ПРАВО НА АБОРТ ЯК ОДНЕ З РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРАКТИКА ЄСПЛ

Репродуктивні права людини – це невід'ємні права і свободи людини, визнані міжнародним та національним законодавством і захищені Європейським судом з прав людини (Далі – ЄСПЛ). Це, зокрема, права на законний аборт, штучне запліднення, домашні пологи, внутрішньоутробне медичне обстеження, сурогатне материнство тощо. Справи, подані до ЄСПЛ, дедалі більше відображають різноманітність та складність ситуацій з репродуктивними правами, оскільки вони не обмежуються абстрактним уявленням про доступ до абортів чи сурогатного материнства, а й стосуються таких питань, як примусова стерилізація, аборти неповнолітніх, штучне переривання вагітності у зв'язку з патологією плоду тощо. Що стосується абортів, то наразі країни Європейського Союзу демонструють найвищі показники за кількістю ліберальних законів у цій сфері, утім, жінки все ще стикаються з перепонами у доступі до даної процедури через нормативні обмеження.

Важливо, що у Європейській конвенції про права людини (далі – ЄКПЛ) прямо не згадується концепція репродуктивного здоров'я чи репродуктивних прав. Положення не містять конкретно вираженого права на здоров'я. Однак у світлі практики ЄСПЛ, пов'язаної з репродуктивними

правами, випадки їх порушення насамперед належать до права на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8). Залежно від обставин конкретної справи, порушення також можуть бути пов'язані з правом на життя (стаття 2) та заборонаю катування (стаття 3) [2]. Крім того, вони можуть бути пов'язані із заборонаю дискримінації (стаття 14) та деякими іншими правами та свободами.

У відповідності до статистичних даних Центру репродуктивних прав, понад 95% жінок репродуктивного віку живуть у країнах, де аборти повністю дозволені або легалізовані у випадках згвалтування, з медичних та соціальних показників. Утім, ця статистика не відображає той факт, що деякі з цих країн дотримуються ряду обмежень, до яких належать обов'язкові консультації або обов'язкові періоди очікування, що можуть перешкодити або відтермінувати звернення жінок за цією послугою. Важливо зазначити, що законодавство 6 європейських країн досі містить суворі обмеження до проведення абортів. Так, Андорра, Мальта та Сан-Марино не допускають проведення абортів за жодних обставин; Ліхтенштейн дозволяє робити аборт лише в разі загрози життю чи здоров'ю жінки або якщо вагітність є наслідком згвалтування; у Монако та Польщі аборт дозволений лише у випадку загрози життю чи здоров'ю жінки, якщо вагітність є наслідком згвалтування або при виявленні серйозних аномалій плоду [3]. Донедавна в переліку цих країн була і Північна Ірландія.

У Польщі діє один із найсуворіших законів про аборти в Європі. Страсбурзьким судом розглядаються 3 справи, за якими 12 жінок скаржаться на вкрай обмежувальний закон Польщі у сфері проведення штучного переривання вагітності. Зокрема, справи «К.В. проти Польщі» (№ 1819/21) [4]; «К.С. проти Польщі» (№ 3639/21) [5]; та «А.Л.-В. проти Польщі» (№ 3801/21) [6]. Заявниці скаржаться на те, що вони є потенційними жертвами порушення їх права на свободу від жорстокого поводження та права на повагу до приватного життя, гарантованих ЄКПЛ, після позбавлення у 2020 році Конституційним трибуналом республіки Польща можливості перервати вагітність, пов'язану із серйозними аномаліями плоду [7]. Сторонні заяви були подані у листопаді 2021 року Центром репродуктивних прав, Міжнародною комісією юристів, Міжнародною федерацією прав людини, Європейською мережею Міжнародної федерації планування сім'ї, Всесвітньою організацією проти катувань та іншими правозахисними організаціями [8, 9]. Так, Трибунал надав пріоритет захисту життя плоду, незважаючи на те, що Конституція Польщі не встановлює, що життя людини захищено законом з моменту зачаття [10].

Це рішення призвело до усунення однієї з небагатьох законних підстав для проведення такої процедури, внаслідок чого в країні була введена майже повна заборона на штучне переривання вагітності. За статистикою, понад 96% із приблизно 1000 легальних абортів, які щороку проводилися в Польщі, здійснювалися на цій підставі [11].

Розглядаючи питання дозволу на законний аборт, варто навести справу “А., В. та С. проти Ірландії” [11]. Так, три заявниці, що проживали в Ірландії, скаржилися, що, через неможливість здійснити законний аборт в їх країні, їм довелося їхати до Об’єданого Королівства, де ця процедура була принизлива, ганебна та ризикована для їх здоров’я. Так само здійснення чи допомога будь-кому в здійсненні абортів було кримінально караним в Ірландії. При цьому, Конституція країни регламентувала право на аборт у випадку, реального та значного ризику життю матері. Одна з заявниць, яка знаходилася в періоді ремісії рідкісної форми раку та, не підозрюючи про свою вагітність, піддавалася лікуванню, яке є протипоказанням в період вагітності. Особа розуміла, що її вагітність могла спровокувати рецидив та вважала, що це загрожує її життю.

Страсбурзький суд постановив, що Ірландії не вдалося забезпечити заявницю її конституційним правом на законний аборт. Таким чином було констатовано порушення Статті 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) Конвенції, яке стосується заявниці, що проходила лікування (ЄСПЛ визнав, що стосовно інших заявниць порушення статті 8 не відбулося). Суд зауважив, що невпевненість у вирішенні питання чи становила загрозу життю вагітність жінки та потенційна можливість судового переслідування мали значний негативний вплив на заявницю.

У своїй ухвалі ЄСПЛ роз’яснив, що стаття 8 не може тлумачитися як така, що передбачає право жінки на проведення абортів. При цьому, посилаючись на попередню судову практику, нагадав, що «законодавство, що регулює переривання вагітності, безпосередньо пов’язане зі сферою приватного життя жінки». На думку Суду, заборона абортів з міркувань здоров’я чи благополуччя варто розглядати як втручання. Наведена теза ґрунтується на широкій концепції приватного життя за змістом статті 8, що містить право на особисту автономію, фізичну та психологічну недоторканність [11]. І оскільки у справі було констатовано наявність втручання, важливою є оцінка його обґрунтованості, тобто перевірка законності, необхідності та пропорційності такого обмеження.

Як зазначив Суд, приватна сфера життя вагітної жінки не безмежна, і «Стаття 8 не може тлумачитися як така, що вагітність та її переривання відносяться виключно до приватного життя жінки, оскільки під час вагітності особисте життя особи є пов’язаним з плодом, що розвивається» [11]. У такий спосіб Суд намагався віднайти рівновагу між правом жінки на повагу до її приватного життя, та «іншими правами і свободами, включаючи права ще не народженої дитини» [11]. Так, ЄСПЛ було встановлено, що законною метою, яку переслідувало оспорюване обмеження, був «захист права на життя ненародженого як одного з аспектів суспільної моралі в Ірландії» [11].

Підсумовуючи зазначимо, що міжнародна спільнота неодноразово закликала Польщу покращити якість доступу жінок до медичного обслуговування, зокрема до послуг у галузі репродуктивного здоров’я.

Експерти наголошують, що обмежувальні закони про проведення абортів збільшують материнську смертність та кількість захворювань, але не зменшують кількість абортів. Так, замість того, щоб виконати ці рекомендації та покращити доступність легальних абортів, Польща зробила крок назад. Світові стандарти мають бути враховані країною, оскільки останні висвітлюють розвиток репродуктивних прав і, таким чином, впливають на інтерпретацію Європейської конвенції про права людини.

1. A. Zureick, “(En)gendering suffering: Denial of abortion as a form of cruel, inhuman, or degrading treatment,” *Fordham International Law Journal* 38. 2015, pp. 99–140.
2. Center for Reproductive Rights Releases New Brief of European Abortion Laws. URL: <https://reproductiverights.org/press-room/center-reproductive-rights-releases-new-brief-european-abortion-laws>
3. Constitutional Court of Poland, Case No. K 1/20 (OTK ZU A/2021, item 4, October 22, 2020).
4. K.B. v. Poland of European Court of Human Rights. no. 1819/21. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%221819%2F21%22%2C%22itemid%22:%5B%22002-13346%22%5D%7D>.
5. K.C. v. Poland of European Court of Human Rights. no. 3639/21. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%223639%2F21%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-211179%22%5D%7D>.
6. A.L.- B. v. Poland of European Court of Human Rights. no. 3801/21. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%223801%2F21%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-211177%22%5D%7D>.
7. R. Cholewiński, “The protection of human rights in the new Polish Constitution,” *Fordham International Law Journal*. 22/2 (1998), pp. 261–262. See also a draft amendment: Projekt ustawy o zmianie Konstytucji RP, Druk nr 999 (September 5, 2006).
8. CEDAW Committee, Concluding Observations: Poland, UN Doc. CEDAW/C/POL/CO/7-8 (2014), paras. 36–37; Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Concluding Observations: Poland, UN Doc. E/C.12/POL/CO/6 (2016), paras. 46–47; Human Rights Committee (2016, see note 1), paras. 23–24.
9. Visit to Poland :: United Nations Digital Library System. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3835215>.
10. Center and Partners File Third-Party Submissions to European Court of Human Rights in Cases Challenging Poland’s Abortion Restrictions. Center for Reproductive Rights. Center for Reproductive Rights. URL: <https://reproductiverights.org/submissions-poland-abortion-european-court-human-rights/>.
11. A., B. and C. v. Ireland of European Court of Human Rights. no. 25579/05, 16.12.2010. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102332%22%5D%7D>.

Олена ЛОПАЄВА

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ

Закон України «Про Національну поліцію» визначає поліцейського як особу, яка є громадянином України, склала Присягу, проходить службу на відповідній посаді у поліції та має спеціальне звання [1]. Проте, я вважаю, варто зазначити, що поліцейський – це ще й особа, від рівня професіоналізму, психологічної та службової підготовки якої залежать стан правопорядку, система охоронюваних прав та свобод загалом та якість протидії злочинності, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки [1]. У разі виникнення реальної небезпеки дії поліцейського будуть визначатися його вмінням управляти своїм психічним станом в умовах патогенного впливу стресорів екстремальної ситуації.

Досить актуальним та проблемним є питання застосування найбільш суворого заходу примусу, а саме вогнепальної зброї. Випадки її застосування та використання чітко визначені законом, ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію». Наказ МВС № 334 окреслює курс стрільб, який створений з метою забезпечення якісного та послідовного навчання поліцейських основам стрільби та удосконалення навичок. Тобто поліцейського спеціально готують до можливого застосування даного заходу примусу для виконання своїх повноважень. Та як щодо психологічного стану представника закону?

У реальних умовах працівник органів внутрішніх справ повинен бути готовий застосувати вогнепальну зброю одразу після виникнення необхідності, щоб встигнути запобігти злочину, що є його безпосереднім службовим обов'язком. Зазвичай, поза зоною тренувального тирю, стрільба відбувається за відсутності стандартних, звичних для поліцейського умов в ситуації, яка швидко змінюється залежно від дій її учасників [2, с. 626]. Саме фактор несподіваності, а також природна реакція людини на дії, пов'язані не тільки з незвичними відчуттями (такими, як звук пострілу і віддача зброї), а й з деякою часткою ризику і небезпекою формують психологічні складності. Крім того, стрільба з пістолета, хоча і є одним з використовуваних заходів примусу поліцейських, проте далеко нечасте і буденне явище, з яким ми стикаємося в повсякденному житті.

Ситуацію, за якої працівник органів внутрішніх справ має необхідність застосування вогнепальної зброї, можна вважати певною мірою екстремальною, такою, що викликає тривожність. Перед стрільбою можуть виникати сильні переживання, які виснажують психічні сили та викликають

перенапругу, що ускладнює повноцінне виконання дій. Як властивість особистості, тривожність, характеризується здатністю сприймати певні обставини, які загрожують. Тривога може обумовлюватися несприятливими зовнішніми факторами впливу та внутрішніми суб'єктивними, такими, як порушення самооцінки або наявності внутрішніх конфліктів, що, безумовно, позначиться на успішності діяльності [4, с. 56]. Негативні емоційні стани (страх, ступор, шок та ін.) суттєво впливають на точність навіть автоматизованих рухів. Ще у 1907 р. військовий психолог М. Головін указував, що в епоху кремнієвих рушниць значна кількість зброї, яку було підібрано на полі бою, виявилась зарядженою декілька разів [5, с. 202].

Тобто насамперед стрілець повинен мати впевненість у собі, вміння стримувати емоційну напруженість, страх перед оточуючими громадянами, йому повинна бути притаманна врівноваженість і витриманість, зовнішній спокій без вияву перенапруження, негативного настрою чи нетерпіння.

Отже, варто зазначити, що вогнепальна зброя є одним з ефективних засобів протидії злочинності, що дозволяє значною мірою забезпечити захист прав особистості, інтересів суспільства та держави. Значення застосування зброї особливо зростає в сучасних умовах, коли відзначаються стійка тенденція збільшення корисно-насильницьких злочинів, скоєних з використанням вогнепальної зброї, зростання кількості випадків агресивної протидії працівникам правоохоронних органів та ін. [5, с. 200].

При виконанні бойових задач змінюється психіка людини щодо сприйняття інформації, а також механізму ухвалення рішень. На результативність стрільби поліцейських безпосередньо впливає багато суб'єктивних та об'єктивних факторів. Саме тому необхідно використовувати психологічні, технічні і тактичні тренування стрільб в умовах, наближених до бойових, доводити техніку до автоматичного виконання при використанні мультимедійного тирю зі звуковим ефектом, де моделюються певні ситуації чи виконання пострілу під час складних обставин після фізичного навантаження тощо. Також необхідно відпрацьовувати ситуації з бойовою зброєю, швидко реагувати, приймати впевнені рішення в обставинах, що склалися, бути зібраним і логічно послідовним, знати, як правильно виконати ту або іншу поставлену перед ним задачу [3, с. 198].

---

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40–4. ст.379 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

2. Чеботарев Е. В. Психологічні аспекти підготовки працівників правоохоронних органів для застосування вогнепальної зброї в екстремальних умовах. *Проблеми сучасної психології*: Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Випуск 13. 2011.

3. Богуш О. Ю. Психологічні чинники навчання кульовій стрільбі майбутніх офіцерів. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України Випуск 16. 2012.

4. Логачев М. Г. Правові та психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї персоналом поліції. *Право і безпека*. № 4 (67). 2017.

Маргарита МАКСИМОВА

викладач кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна)

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСВА ПРАВА ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ДИТИНОЮ ПРАВА НА ПСИХІАТРИЧНУ ДОПОМОГУ

Психічні захворювання у дитячому та підлітковому віці є тягарем, що сприяє економічним збиткам у суспільстві. Поведінкові розлади у дитячому та підлітковому віці підвищують рівень злочинності, що призводить до збільшення витрат, пов'язаних з ювенальною юстицією. Рівень організації охорони психічного здоров'я дітей та підлітків є показником зрілості суспільства. Психіатрична допомога дітям та підліткам є не тільки формою спеціалізованої медичної допомоги, а й важливим напрямком соціальної політики, спрямованим на реалізацію прав та законних інтересів дітей з особливими потребами, їх інклюзію до суспільства.

У сучасному світі кількість осіб, що страждає від психічних розладів постійно збільшується через підвищення темпу життя й частоти стресових ситуацій. В Україні за даними МОЗ діти та підлітки займають 22% серед осіб, що страждають на психічні розлади [1]. Проте значна кількість психіатричних розладів (депресій, розладів, пов'язаних із харчуванням, посттравматичних стресових розладів) не враховується статистикою, оскільки батьки таких дітей уникають послуг неефективної психіатричної допомоги дітям. Організація психіатричної допомоги є застарілою та недосконалою, що протирічить принципу верховенства права. Основні ресурси зосереджені в психіатричних відділеннях дитячих лікарень. Амбулаторна допомога слаборозвинена та має розбіжності зі світовою медичною практикою. Спеціалізована психіатрична допомога є стигматизованою та орієнтованою на біологічне лікування, такий підхід обмежує доступ до психотерапевтичної допомоги та освітньо-соціальних послуг. Існуючі тенденції призводять до отримання медичної допомоги в приватних медичних структурах, у дитячих неврологів, як наслідок, такі звернення не враховуються медичною статистикою як первинно діагностовані розлади психіки.

Права пацієнтів психіатричних закладів розглядаються у наукових дослідженнях як елемент загальних медичних прав або в контексті недієздатності та застосування примусових заходів медичного характеру для осіб, що вчинили кримінальне правопорушення. І. Сенюта стверджує, що це призводить до неможливості повноцінного розкриття проблем

адміністративно-правового регулювання у сфері надання психіатричної допомоги дітям та підліткам [2, с. 43]. Особливої уваги заслуговує примусовість надання психіатричної допомоги, яка передбачає існування незалежного дієвого контролю за діяльністю психіатричних закладів, запровадження громадського контролю, підвищення кваліфікації та правової підготовки як лікарів, так і персоналу. Примусова психіатрична допомога повинна застосовуватися лише у разі відсутності можливості надати таку допомогу у добровільному порядку.

Гарантіями правомірності застосування примусової психіатричної допомоги мають бути колективність рішень лікарів-психіатрів, можливість залучення незалежних психіатрів, перевірка прийнятого рішення як судом, так і органами виконавчої влади. Проте, за словами О. Стулова, недостатньо лише законодавчого закріплення добровільності психіатричної допомоги, окремої уваги потребує забезпечення механізму збереження лікарської таємниці, створення спеціальних курсів щодо підвищення якості як професійної, так і правової підготовки лікарів, які мають справу з дітьми та підлітками [3, с. 97–98]. Організацію і порядок проходження курсів, контроль щодо перевірки якості знань отриманих на цих курсах покласти на Міністерство охорони здоров'я та його територіальні органи.

В Україні майже не проводиться освітня робота щодо забезпечення та дотримання прав пацієнтів психіатричних закладів, у результаті це призводить до значної кількості порушень прав пацієнтів, особливо страждають в цьому випадку вразливі категорії населення, серед яких діти та підлітки. Водночас стандартом акредитації психіатричних закладів визначено наявність правової освіти серед лікарів та персоналу. Основними проблемними напрямками, на думку Н. Опольської, у сфері дитячої та підліткової психіатрії відповідно до Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року є: недосконала система формування та підтримки професійних компетентностей серед фахівців у сфері психічного здоров'я дітей та підлітків, пріоритетність профілактики психіатричної допомоги, відсутність належного доступу до освіти дітей з психічними та інтелектуальними порушеннями, відсутність ефективного адміністрування та моніторингу у сфері психічного здоров'я дітей та підлітків, знижена доступність психіатричної допомоги через недостатнє заохочення приватної діяльності психіатрів та відсутність її фінансування [4, с. 191–193]. Особливий порядок надання психіатричної допомоги обов'язково передбачає включення інформації про психічний розлад до історії хвороби. Батьки дітей, які мають психіатричні розлади, побоюються, що така інформація в майбутньому стане перешкодою для отримання роботи, спеціальних прав або зашкодить репутації.

Поняття психіатричної таємниці досі не має належної науково-теоретичної розробки. Т. Вислоцька вважає, що застосування лікарської таємниці є недостатнім для забезпечення прав пацієнтів психіатричного

закладу [5, с. 275]. Адже при такому підході приховуються лише персональні дані пацієнта, але інформація про хворобу, місце перебування пацієнта, строки лікування залишаються у відкритому доступі.

Гострою проблемою, на думку учасників асоціації психіатрів України, є ізолюваність пацієнтів від родин, недостатнє технічне забезпечення інтернетом та засобами зв'язку, що заважає належній соціальній адаптації після виписки із закладу. В Україні на сьогодні ще досі немає закладів у системі охорони здоров'я для застосування примусових заходів медичного характеру до неповнолітніх тому, в цьому випадку, вони перебувають в умовах з суворим наглядом разом із дорослими або в умовах звичайного нагляду.

За словами Уповноваженої Президента з прав дитини та дитячої реабілітації Д. Герасимчук, за цих умов такі діти сприяють девіантній поведінці серед пацієнтів, які не перебувають у конфлікті з законом, або ці діти регулярно стають об'єктами принижень і фізичних знущань [6]. Це створює небезпеку для життя і здоров'я пацієнтів під час перебування в таких умовах.

Отже, можна зробити висновок, механізм адміністративно-правового забезпечення прав малолітніх та неповнолітніх осіб у процесі надання психіатричної допомоги ще потребує наукового обґрунтування. Адміністративно-правове забезпечення у сфері психіатричної допомоги не обмежується лише розподілом повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо функціонування системи якісної психіатричної допомоги, а й гарантує збереження важливих для соціальної адаптації прав, таких, як право на працю, освіту, створення сім'ї, отримання соціальної допомоги психіатричної допомоги. Багато чого потрібно буде ще зробити, щоб система та порядок надання психіатричної допомоги дітям відповідали принципу верховенства права

1. Державна служба статистики України. Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2017 році. URL : <https://cutt.ly/Gg81H9g>.
2. Сенюта І.Я., Клапаций Д.Й. Психіатрична допомога: механізм забезпечення прав пацієнтів та їх законних представників в Україні. *Медицина і право*. вип. 2. 2017. с.43
3. Стулов О.О. Проблеми забезпечення законності при наданні психіатричної допомоги. *Держава та регіони*. 2013. вип. 3. С.97–98
4. Опольська Н.М. Механізм забезпечення прав і свобод людини у динамічному вимірі. *Підприємництво, господарство и право*. 2019. вип. 4. с.191–193
5. Вислоцька Т.Ю. Кримінально-правова охорона таємниці в Україні: дисертація кандидата юридичних наук: 12.00.08. Львів, 2017. с. 275
6. Державний експертний центр МОЗ України, Асоціація психіатрів України. Організація служб охорони психічного здоров'я. URL:<https://cutt.ly/Og8zs18>.

Катерина МАЛЮК

викладач кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Належне функціонування сучасної правової держави неможливо уявити без втілення принципу верховенства права. На сучасному етапі розвитку України закріпленню та реалізації даного принципу приділяється належна увага, проте й наразі залишаються проблемні питання. Пояснюється це насамперед значимістю ідеї того, що «верховенство права», «демократія» і «права людини» становлять тріаду загальнолюдських і європейських цінностей, основу конституційного ладу багатьох країн, також і України.

На законодавчому рівні принцип верховенства права в Україні передовсім закріплений в Основному законі держави – Конституції України, а саме в статті 8, де зазначено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1].

Проте в Конституції не має чіткого визначення принципу верховенства права і тому варто звернутися до рішень Конституційного Суду України як єдиного органу, який займається офіційним тлумаченням Конституції. У рішенні № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року зазначено: «Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення в правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи» [2].

Хоч і Конституція є Основним законом, який закріплює всі основні елементи (цінності) демократичної держави, однак це лише засіб її укріплення. Демократична, правова держава належним чином функціонує тільки тоді, коли цінності й положення Конституції послідовно та неухильно реалізують у практичній діяльності органи публічної влади та їхні посадові

особи, громадські об'єднання, підприємства, установи й організації, зрештою – у поведінці громадян, тобто тоді, коли встановлено міцний конституційний правопорядок.

За роки незалежності на долю України випало чимало випробувань, що ускладнили створення чіткого та дієвого механізму реалізації основоположних засад конституційного ладу, що є гарантією демократичної, соціальної та правової держави. Верховенство права є однією з найвищих демократичних цінностей, а його забезпечення – одним з першочергових завдань вітчизняної юриспруденції – як практичної, так і теоретичної. При цьому, останнім часом реалізації вказаного принципу приділяють особливу увагу, насамперед у зв'язку з негативною оцінкою світовим співтовариством стану дотримання принципу верховенства права в Україні.

Так, World Justice Project, провідне світове джерело оригінальних даних щодо верховенства права, представив Всесвітній Індекс верховенства права 2021, в якому зазначено, що Україна займає 74 позицію серед 139 країн світу [4]. Оцінюванню підлягала низка показників, серед яких: обмеження повноважень інститутів влади, відсутність корупції, порядок та безпека, захист основних прав, прозорість інститутів влади, дотримання законів, цивільне та кримінальне правосуддя.

Рейтинг свідчить про те, що інструменти, призначені для забезпечення порядку в суспільному житті громадян, в Україні не відповідають міжнародним стандартам діяльності держави.

Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, адже верховенство права – це панування права в суспільстві, основна мета якого полягає насамперед в обмеженні влади держави над людиною, у захисті особи від довільного втручання держави у її життя [3].

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що належне функціонування верховенства права передбачає наявність справедливого, гуманного, демократичного законодавства, яке є втіленням ідеї права. При цьому правові норми повинні бути чіткими, зрозумілими, однозначними та стабільними.

Перспективою подальших дій щодо вирішення проблем практичної реалізації принципу верховенства права, на нашу думку, має стати комплекс заходів, пов'язаний з правовою роботою, особливо правотворчістю, а також з вирішенням нагальних економічних і соціальних проблем, широким залученням громадськості, а також інформаційно-просвітницькою роботою з населенням.

---

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. 141 с.

2. Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL:

<http://ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=9868>.

3. Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 р. №6-р/2019 у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text>

4. WJP Rule of Law Index 2021 Launch. URL: <https://worldjusticeproject.org/news/wjp-rule-law-index-2021-launch#:~:text=On%20October%2014th%20we%20launched,the%20global%20COVID%2D1%20pandemic>.

Оксана ПОКЛОНСЬКА

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін

Єлизавета КОСЕНКО

здобувач вищої освіти ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА НОТАРІАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Особливість дослідження державного контролю за нотаріальною діяльністю в Україні на сьогоднішній день зумовлена її роллю в ефективному реформуванні національного законодавства у різних сферах суспільного життя, а також верховенства права та розвитку громадянського суспільства.

Державний контроль розглядають у широкому та вузькому сенсі. У широкому розумінні, державний контроль – це робота всіх державних органів, а у вузькому – це контрольна функція державних органів у межах їх повноважень, що є ключовим елементом, що є основним видом роботи яку вони виконують [1, с. 385].

Дослідженням загальнотеоретичних питань щодо державного контролю займалися такі сучасні науковці, як: О. Андрійко, В. Гаращук, І. Залюбовська, С. Ківалов, О. Куракін, І. Козьяков, Д. Лученко, В. Шестак.

Варто зазначити, що різні погляди на державний контроль правової доктрини вплинули на законодавчий процес. На жаль, вітчизняне законодавство не містить загальновизнаного визначення державного контролю, що так само призводить до суперечностей, а часом і протиріч у положеннях чинних законах та ускладнює практику їх застосування.

Щодо визначення державного контролю на думку науковців, то варто зазначити таких вчених, як Ф. Бутинця та С. Барташа, які під цим визначенням розуміють «форму здійснення державної влади, що забезпечує

дотримання законів та інших нормативних актів, що видаються органами державної влади» [2, с. 112].

На наш погляд, можна зробити висновок, що державний контроль нотаріальної діяльності в Україні є цілеспрямованим впливом органів державної влади на суспільні відносини у сфері організації та функціонування суб'єктів, які здійснюють нотаріальні дії, межі яких зумовлені адміністративно-правовою сутністю нотаріату.

Варто зазначити, що державний контроль за нотаріальною роботою займає значне місце в системі видів державного контролю та має цілий ряд специфічних властивостей, що дозволяє говорити про його неординарність, складний багато структурний потенціал [3, с. 2–3].

Об'єктом державного контролю у сфері суспільних відносин є нотаріальна діяльність, яка характеризується: публічно-правовим характером, а саме захистом суб'єктивних прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Нотаріат сприяє створенню ефективних умов для розпорядження власністю та її охорони, та наданню суб'єктивним правам публічної сили (офіційного визнання від імені держави), з одного боку, та з іншого здійснює делеговану від держави функцію контролю в сфері цивільного обігу [4, с. 101].

Варто зазначити, що в Україні державний контроль за нотаріальною діяльністю здійснюють різні державні органи, які доповнюють один одного і утворюють цілісну систему. До них належать: Міністерство юстиції України та його місцеві органи, Державна податкова служба України, судові установи, а також так звані органи громадського нагляду (правоохоронні органи тощо). Деякі з них займають домінуючі позиції (Міністерство юстиції України та його місцеві органи), інші мають наглядові повноваження лише у вузькому колі питань (органи Державної податкової служби України щодо поточного дотримання податкового законодавства нотаріусами, суди щодо розгляду конкретних справах, які стосуються законності нотаріальної діяльності). Проте лише діяльність усіх державних органів, уповноважених здійснювати контроль за нотаріальною діяльністю, визначає реальний потенціал відповідного виду державного контролю. Суб'єкти державного контролю за нотаріальною діяльністю не повинні бути ізольовані один від одного, а повинні доповнювати повноваження щодо контролю один одного за допомогою внутрішніх горизонтальних та вертикальних, а також зовнішніх зв'язків [5, с. 50].

Наявність суб'єктів державного контролю за нотаріальною діяльністю, утворених державою, і які наділені необхідними владними контрольними повноваженнями, за нотаріальною діяльністю є прямим свідченням правової природи держави у контролі за нотаріальною діяльністю. Також доцільно зазначити, що сукупність суб'єктів державного контролю за нотаріальною діяльністю, з одного боку, є специфічною організаційно-правовою системою. З іншого боку, ця система є важливим структурним елементом загального

механізму державного контролю за нотаріальною діяльністю та основною визначальною ланкою цього механізму.

Особливості державного контролю за нотаріальною діяльністю спрямовані на захист прав нотаріусів, а також інших учасників нотаріальних відносин, на здійснення забезпечення захисту їх прав, свобод та законних інтересів. Таким чином, можна говорити про специфічний методологічний напрям державного контролю за нотаріальною діяльністю в Україні, який передбачає: по-перше, сприяння нотаріусам у разі потреби усунути недоліки в їх роботі, у разі систематичних порушень закону – правові. Зокрема, дисциплінарні стягнення, по-друге, залучення нотаріусів до захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб [6, с. 113–114].

Також не варто забувати, що нормативно-правова база здійснення державного контролю за нотаріальною діяльністю в Україні регулюється багатьма підзаконними актами, положення яких є дещо узагальненими та суперечливими, що суттєво ускладнює практичне здійснення цього виду державного контролю [3, с. 3].

Тож, підсумовуючи все вищесказане, варто зазначити, що державний контроль за нотаріальною діяльністю є різновидом державного контролю із цілою групою специфічних властивостей (об'єкт, система суб'єктів, спрямованість, територіальне розповсюдження, методи і методика, правове регулювання засад тощо), які обумовлюють його комплексний, поліструктурний потенціал й можливість детального класифікаційного розподілу на види, що лише сприяє поглибленому його з'ясуванню. Для вдосконалення юридичної науки необхідно уточнити поняття державного контролю за нотаріальною діяльністю як комплексу діяльності уповноважених державних органів щодо контролю за нотаріальною діяльністю, сприяння нотаріальній діяльності, усунення недоліків та помилок у їх роботі та умови, що їх порушують, вимоги закону, а у разі систематичних порушень ними – притягнути винних осіб до відповідальності, у тому числі щодо захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб [7, с. 43–45].

Отже, виходячи з викладеного, варто зробити висновок, що державний контроль за нотаріальною діяльністю є цілеспрямованим впливом органів державної влади на суспільство, а також відносини у сфері організації та діяльності суб'єктів нотаріальних дій. Щодо сфер державного контролю, що стосуються нотаріусів, то вони включають: дотримання законодавства при вчиненні нотаріальних дій; підготовка якісних кадрів для осіб, які уповноважені вчиняти юридичні дії; забезпечення фінансової дисципліни у сфері нотаріального оподаткування. Необхідністю такого контролю за організацією такої правової діяльності та вчинення нотаріальних дій є саме важливість ролі таких спеціалістів у захисті прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб у країні.

1. Орехова І.С. До питання про визначення поняття державного контролю у сфері господарської діяльності. *Актуальні проблеми держ. і права :зб. наук. Праць.* гол. ред. С.В. Ківалов. О. : Юрид. л-ра, 2009. Вип. 46. С. 384 – 389.

2. Контроль і ревізія : підручник. Бутинець Ф.Ф., Бардаш С.В., Малюга Н.М., Петренко. Київ Н. І. К., 2000. 512 с.

3. Правила професійної етики нотаріуса. Проект. Нотаріат для вас 2006, № 78. с. 2 – 4.

4. Фурса С. Правова концепція нотаріальної діяльності щодо охорони прав громадян. *Право України.* 2009. № 6. С. 100 – 104.

5. Нотаріат в Україні: Підручник. За ред. В.В. Комарова. К.: Юрінком Інтер, 2009, 320 с.

6. Ясінська Л.Е. Виникнення та розвиток інституту нотаріату. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні:* Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції, Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. С. 113 – 114.

7. Карнарук Н. В. Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні : дис....канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Ірпінь, 2007. 190 с.

Оксана ПОКЛОНСЬКА

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТУ В МЕДИЧНИХ УСТАНОВАХ ПРИ COVID-19

На сьогоднішній день все ще триває поширення на території країни COVID-19 та продовжують діяти карантинні обмеження. Але не зважаючи на всі можливі протиепідеміологічні заходи, кількість захворюваних зростає, що відповідно зумовлює збільшенні кількості осіб, що перебувають на лікуванні в медичних установах. А це так само пов'язано з ускладненням вчинення нотаріальних дій нотаріусом з питань посвідчення заповіту, адже доступ до таких осіб є обмеженим.

Але в даному випадку, законодавством передбачено можливість вчинення даної нотаріальної дії іншим посадовим особам. Тому в нинішніх умовах життя в суспільстві, зазначене питання стає все більш актуальним та потребує дослідження.

У науці цивільного права існує багато теоретичних досліджень, що стосуються питань спадкування, правового регулювання заповіту та його посвідчення. Над проблемами, пов'язаним із даним напрямком дослідження працювали: О. Дзера, Ю. Заїка, Л. Карамаза, О. Клименко, М. Панченко,

С. Рябовська, Н. Саніахметова, Р. Стефанчук, С. Фурса, Є. Харитонов, О. Цибульська та багато інших [3, с. 141].

На думку Л. Буркацького, заповіт є вольовим одностороннім актом фізичної особи (у тому числі подружжя) щодо розпорядження своїми майновими правами власника на випадок смерті, вчиненим на користь однієї або кількох осіб у формі і порядку, встановленому законом. У класичній роботі зі спадкового права заповітом визнається розпорядження громадянина на випадок смерті щодо свого майна, зроблене у встановленій законом формі. О. Іоффе визначав заповіт як односторонній розпорядчий, особисто формальний правочин, вчинений на випадок смерті з метою встановлення спадкового правонаступництва [4].

Відповідно до ст. 1233 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті [2].

Посвідчення заповіту за загальним правилом належить до повноважень нотаріуса (ст.1248 ЦК України) [2], але у передбачених законом випадках посвідчувати заповіт мають право інші службові, посадові особи (ст.1252 ЦК України) [2]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1252 ЦК України, заповіт особи, яка перебуває на лікуванні у лікарні, госпіталі, іншому стаціонарному закладі охорони здоров'я, а також особи, яка проживає в будинку для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, може бути посвідчений головним лікарем, його заступником з медичної частини або черговим лікарем цієї лікарні, госпіталю, іншого стаціонарного закладу охорони здоров'я, а також начальником госпіталю, директором або головним лікарем будинку для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю [2]. Це також висвітлено й у п.1.ч.1 ст.40 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 року [1].

Варто зазначити, що перелік осіб, які вправі посвідчувати прирівняні до нотаріальної форми заповіти, є вичерпним і законодавчо закріпленим, а тому розширенню не підлягає.

До головного лікаря, його заступника з медичної частини або чергового лікаря, як і до нотаріусів, висувуються вимоги щодо зобов'язання нерозголошення відомостей одержаних під час посвідчення заповіту та збереження нотаріальної таємниці [3, с.141].

Посадовим, службовим особам перед посвідченням заповіту необхідно з'ясувати обсяг цивільної дієздатності, керуючись нормами цивільного законодавства, а також встановити особу, що звертається за посвідченням заповіту [3, с.141].

Також заповідач підписує заповіт у присутності посадової, службової особи. При неможливості власноручного підписання заповіту особою через наявність хвороби або фізичної вади, за її дорученням, в її присутності та в присутності посадової, службової особи даний заповіт може бути підписаний іншою фізичною особою. Причини, через які особа не в змозі власноруч підписати заповіт, зазначаються у посвідчувальному написі [3, с.141–142].

Варто зазначити, що проставлення на заповітах печаток для рецептів, довідок, листків неприцездатності, тощо заборонено. При посвідченні заповіту обов'язковою умовою є присутність не менше двох свідків, якими можуть бути фізичні особи з повною цивільною дієздатністю.

Складати та посвідчувати заповіт необхідно у двох примірниках. Заповідачу видається один із примірників, а другий примірник повинен бути переданий до державного нотаріального архіву за постійним місцем проживання заповідача у той самий день [3, с.142].

Потрібно звернути увагу й на те, що текст заповіту повинен відповідати вимогам чіткості і зрозумілості, дати необхідно позначати словами, вільні місця та незаповнені рядки повинні прокреслюватись.

Головний лікар, його заступники з медичної частини або черговий лікар реєструють посвідчені заповіти в реєстрі для реєстрації заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених. Форма даного реєстру встановлюється Міністерством юстиції України [3, с.142].

Але варто не забувати й про те, що у певних випадках службова особа може відмовити у посвідченні заповіту. Зокрема, до таких випадків відносять:

- ✓ вчинення такої дії суперечить законодавству;
- ✓ особою не подано документів, які є необхідними для вчинення нотаріальних дій;
- ✓ посадова, службова особа не має права на вчинення такої дії;
- ✓ наявні сумніви щодо усвідомлення змісту, значення, правових наслідків даної дії фізичною особою, яка звертається за вчиненням нотаріальних дій або ця особа діє під впливом насильства;
- ✓ особа, яка не має необхідного обсягу дієздатності, звернулась із проханням про вчинення нотаріальної дії [3, с.143].

Отже, виходячи з вище викладеного, можна сказати, що питання посвідчення заповітів при необхідності можливо не лише нотаріусом, а й іншими службовими, посадовими особами вирішено на законодавчому рівні. Але в практичній діяльності має свої недоліки, адже у головного лікаря, його заступника з медичної частини або чергового лікаря не має юридичної освіти й він не може досконало знати всю процедуру посвідчення заповіту. Тому вбачаємо за необхідне проводити нотаріусами просвітницьку роботу для зазначених вище осіб, а також консультувати їх з питань, які виникають при вчиненні даної нотаріальної дії. Адже, це не тільки пришвидшить сам процес, а й допоможе уникнути технічно-юридичних помилок при посвідченні заповіту.

---

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. ст.383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. ст.356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

3. Брошенська-Оринник Д.С. Правове регулювання посвідчення заповіту головним

лікарем та його заступником з медичної частини в умовах Covid-19. Матер. Всеукр. науково-практичної онлайн-конференції. С.140-143.

4. Тютюшова В.О. Заповіт в нотаріальній практиці. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/04april2014/22.pdf>.

Світлана РИЖКОВА

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗАХИСТ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ РОМІВ ТА СІНТІ В УКРАЇНІ

Захист прав та свобод людини та громадянина є одним з основних принципів діяльності всіх державній інституцій нашої країни. Незалежно від національності, кольору шкіри, приналежності до будь-якої релігії та віросповідання, ніхто не має права порушувати та не поважати права будь-якої людини. Важливим у цьому контексті є захист прав представників ромської національності, в тому числі – ромських жінок, які проживають на території нашої країни.

Більшість ромських жінок по всій Україні стикаються із взаємопов'язаними формами дискримінації за гендерним фактором, етнічним походженням та соціальним статусом, що робить їх більш вразливими. Серед багатьох проблем ромських жінок можна виділити такі: нижчий рівень освіти, високий відсоток тих, хто покинув школу, нерегулярне відвідування школи порівняно з неромськими жінками та дівчатами в країні; високі показники безробіття й обмежені можливості щодо зайнятості; відсутність особистих реєстраційних документів, зокрема свідоцтва про народження; обмежений доступ до якісної освіти та працевлаштування, охорони здоров'я й інших супутніх послуг [1].

Окрім вищезазначених проблем, актуальним залишаються питання, коли ромські жінки, стають жертвами домашнього насильства, проте через неврегульований статус (відсутність документів, які посвідчують особу), не звертаються за допомогою до правоохоронних органів. Зазначена проблематика має низку негативних наслідків – ромські жінки не звертаються за медичною допомогою, залишається проблема працевлаштування, не вирішуються питання проблем доступу до освіти тощо. Негативний характер має й певні упередження та стереотипи, які є в суспільстві щодо ромів та сінті, а також такі упередження серед представників – суб'єктів владних повноважень, які при наданні деяких

послуг, порушують права представників ромської національності, неналежно виконують свої обов'язки.

Вищезазначена проблематика потребує своєчасного виявлення та реагування з боку всіх суб'єктів дотичних до вирішення зазначених проблем: Державної міграційної служби України, органів місцевого самоврядування, в тому числі органів та підрозділів Національної поліції тощо. Саме завдяки налагодженню довірливих відносин з представниками ромської національності, можлива поступова інтеграція та соціалізація представників ромської громади в українське суспільство.

Отже, необхідно зазначити, що для побудови довіри між представниками влади, ромською громадою треба змінити модель такої взаємодії, яка б будувалась на рівних правах та можливостях. Мова йде про представництво ромської національності у всіх сферах суспільного життя, представництво у державних структурах, у тому числі й у політичному житті. Важливим в цьому є реалізація державних програм, яка б передбачала та нараховувала відповідні квоти представників ромської національності, які б представляли інтереси ромських громад.

---

1. Права ромських жінок, які живуть в Україні URL : <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/433/7.pdf>.

2. Беліков О. Державна політика стосовно циган України: історія і сучасність. *Наукові записки Інституту української історіографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України*. Тематичний випуск: Роми України: із минулого у майбутнє. Т. 15. К., 2008. С. 24–56.

Дмитро СВЕРДЛОВ

викладач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності факультету ПФППД Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ

Право громадян збиратися мирно закріплено у статті 39 Конституції України [1]. Це фундаментальне право людини, яке також закріплене в низці міжнародних інструментів в галузі прав людини. Обрання Україною демократичного шляху розвитку обумовило необхідність приведення норм чинного законодавства до загальноприйнятих основ демократичного суспільства. На жаль, на теперішній час норм, які б регулювали порядок

проведення мирних зібрань, у чинному законодавстві України не існує.

Спробуємо більш детально розглянути зазначену проблематику.

28 липня 1988 року за № 9306-ХІ було видано Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» [2], який Постановою Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» від 12 вересня 1991 року № 1545-ХІІ [3] прийнято до застосування на території України. У зазначеному указі містились певні норми та вимоги щодо порядку проведення масових заходів, а саме:

– Встановлено вік особи, з якого можливо подавати повідомлення про проведення заходів (з 18 років);

– Визначено зміст повідомлення (мета, форма, місце або маршрут, час початку та закінчення, кількість учасників, ПІБ організаторів, місця їх проживання, роботи, навчання, дата подачі заяви);

– Визначений термін подачі повідомлення (не пізніше як за 10 днів до проведення заходу).

Однак Рішенням Конституційного Суду України[4] у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідальності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»[5] (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 (справа № 1-13/2016) Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» визнано неконституційним та таким, що втратив чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

Крім цього, у справі «Веренцов проти України» [6] (заява № 20372/11), яку розглядав Європейський суд з прав людини у Страсбурзі 11 квітня 2013 року, зазначений суд визначив наступне: «Суд також відзначає, що, як загальновізнано, постанова Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» стосується тимчасового застосування законодавства Радянського Союзу, і досі парламентом України не було введено в дію жодного закону, який би регулював порядок проведення мирних демонстрацій, хоча статті 39 та 92 Конституції чітко вимагають того, щоб такий порядок було встановлено законом, тобто актом парламенту України. Хоча Суд погоджується з тим, що державі може знадобитися певний час для прийняття законодавчих актів протягом перехідного періоду, він не може погодитися з тим, що затримка у понад двадцять років є виправданою, особливо, коли йдеться про таке фундаментальне право як свобода мирних зібрань».

За порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій статтею 1851 Кодексу України «Про

адміністративні правопорушення» [7] передбачено покарання у вигляді попередження або накладення штрафу від десяти до двадцяти п'яти неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахування двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти днів.

Враховуючи викладене, варто відзначити, що, починаючи з 2016 року, притягти особу до відповідальності за порушення порядку проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, а саме за статтею 1851 Кодексу України «Про адміністративні правопорушення» неможливо, у зв'язку з відсутністю будь-якої норми чинного законодавства України, яка б регламентувала цей порядок.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що в умовах зростання демократизації суспільства, а також збільшення кількості мирних зібрань в Україні невідкладної уваги вимагають подальші дослідження та прийняття норм чинного законодавства, які б регулювали порядок проведення мирних заходів.

---

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996, № 30, ст. 141.

2. Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 року № 9306-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v9306400-88>

3. Постанова Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» від 12 вересня 1991 року № 1545-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. № 46, ст. 621.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа № 1-13/2016) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16>.

5. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991, № 25, ст. 283. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Веренцов проти України» (заява № 20372/11) від 11 квітня 2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_945.

7. Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

Вікторія СЕНЬКО

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ
ПРИНЦИП ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Європейська інтеграція України виступила своєрідним каталізатором реалізації реформ у сфері захисту дітей від сексуальної експлуатації. Відповідні новації викликали реальне впровадження нових стандартів забезпечення прав та свобод дитини з боку держави та її органів. Одним із найбільш вагомих кроків у напрямі системного вдосконалення національного законодавства та практики його реалізації стало прийняття Закону України «Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства» [1]. Цей закон приводить національне законодавство у відповідність до норм Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції). Ним вносяться зміни до Кримінального кодексу, Кримінального процесуального кодексу та Закону України «Про охорону дитинства».

Метою представленого дослідження є висвітлення принципу верховенства права як основної правової основи у кримінально-процесуальному аспекті, у кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та недоторканості особи.

Дослідження принципу верховенства права із різних позицій привертає значну увагу українських фахівців у різних галузях права. У тому числі таких вчених, як: В. Авер'янов, Ю. Оленін, С. Головатий, Ю. Грошовий, Т. Добровольська, Н. Козюбра, В. Лемак, Н. Онищенко, О. Пасенюк, П. Рабінович, В. Савицький, А. Селіванов, А. Скакун, О. Скрипнюк, О. Стрижак, М. Строгович, І. Тиричев, В. Федоренко, С. Шевчук, О. Янковська та багатьох інших.

Переходячи до основного матеріалу дослідження, зазначу, що кожна держава має власну правову систему, яка впливає на створення матеріального кримінального права у кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканності.

Матеріальне право зосереджено на суті злочину, наприклад, елементах складу злочину, які містять заборонене діяння (*actus reus* – «винна дія») і суб'єктивну сторону (*mens rea* – «злочинний умисел»). Різні країни можуть надавати перевагу криміналізації різних діянь на основі різних елементів, що утворюють склад злочину. В якості альтернативи країни можуть

криміналізувати ті ж дії, проте закони можуть відрізнятися з точки зору того, яка «суб'єктивна сторона» робить осіб винними за таке діяння (тобто з точки зору ступеня кримінально-правової вини).

Процесуальне право так само визначає межі процесів та процедур, які необхідно дотримуватися при застосуванні норм матеріального права, а також правила, що забезпечують можливість застосування матеріального права. Відповідно до ч. 1 ст. 7 КПК України визначено загальні засади кримінального провадження. Так, зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним принципам кримінального судочинства, де серед 22 основ, відповідно до яких здійснюється кримінальне провадження, першочергово закріплено принцип верховенства права [2].

Також ст. 8 «Верховенство права» КПК України роз'яснює суть цього принципу, визначаючи, що кримінальне провадження здійснюється з дотриманням принципу верховенства права, згідно з яким людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [2]. Тут варто зазначити зроблений законодавцем акцент на права і свободи людини як найвищої соціальної цінності. Також простежується чіткий взаємозв'язок як із конституційними нормами, так і з практикою діяльності Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що свідчить про дотримання міжнародних стандартів.

Верховенство права – це принцип управління, на підставі якого всі особи, установи та освіти, державні та приватні, в тому числі і сама держава, підпорядковуються законам, які публічно приймаються, так само виконуються, підлягають незалежному судовому контролю та відповідають міжнародним нормам та стандартам у галузі прав людини [3].

Концепція верховенства права передбачає, що норми мають бути опубліковані, стабільні та передбачувані у своєму застосуванні. Важливою вимогою є доступність системи правосуддя та її незалежність від виконавчої та законодавчої гілок влади. Якщо подивитися раціонально, то верховенство закону не дає оцінки справедливості самих норм, а скоріше, встановлює процедурні атрибути, якими має володіти правова система. На сьогоднішній день верховенство права є глобальною метою міжнародного співтовариства, досягнення якої можливе лише шляхом міжнародної інтеграції, зумовленої глобалізацією та технологічним прогресом, які сприяють зростанню взаємодії держав на міжнародному та регіональному рівні.

Міжнародна незалежна некомерційна організація The World Justice Project (WJP) вперше опублікувала Індекс верховенства права 2010. Організація займається розвитком верховенства права – принципу, що полягає у визнанні пріоритету права над державою та забезпечує підзвітність усіх її осіб та інститутів.

Всесвітній проєкт правосуддя Rule of Law Index є провідним світовим

джерелом оригінальних незалежних даних про верховенство права. Охоплюючи 128 країн та юрисдикцій, індекс спирається на національні опитування понад 130 000 домашніх господарств та 4 000 практикуючих юристів та експертів для вимірювання того, як верховенство права сприймається та реалізовується у всьому світі [4].

Укладачі рейтингу оцінюють за 8 ключовими показниками:

1. Обмеження повноважень інститутів влади.
2. Відсутність корупції.
3. Порядок та безпека.
4. Захист основних прав.
5. Прозорість інститутів влади.
6. Дотримання законів.
7. Цивільне правосуддя.
8. Кримінальне правосуддя

Україна у 2021 році посіла 74 місце за рівнем верховенства права серед 139 країн світу, покращивши свої показники одразу на п'ять позицій. Про це йдеться у звіті World Justice Project – міжнародної організації громадянського суспільства, яка займається просуванням верховенства закону у всьому світі.

На тлі пандемії COVID-19 дотримання принципу верховенства права погіршилося більш ніж у половині світу. При цьому найгірша ситуація спостерігається у сфері обмеження урядових повноважень, суспільного простору, своєчасності правосуддя та відсутності дискримінації [5].

Безумовно, Україна має розробити свою національну методологію розрахунку індексу Верховенства права, а також розробити та ефективно здійснювати механізми покращення показників даного індексу, особливо тих факторів, які мають найменше значення. Необхідно провести моніторинг усіх систем, які беруться до уваги, виявити недоліки та проводити систематичні та регулярні заходи щодо їх усунення.

При цьому верховенством права мають займатися не лише державні структури, а й кожен громадянин нашої держави, оскільки саме на користь кожного з нас підвищення рейтингу нашої країни.

Декларація наради на високому рівні Генеральної Асамблеї ООН з питання про верховенство права на національному та міжнародному рівнях від 24 вересня 2012 р. [5] підтверджує, що права людини, верховенство права та демократія взаємопов'язані та підкріплюють одне одного, що вони відносяться до універсальних, неподільних основним цінностям та принципам будь-якої сучасної демократичної держави.

---

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції): Закон України від 18.02.2021р. № 1256-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. WJP Rule of Law Index 2021. URL: <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2021>.

4. Україна – на 74 месте по уровню верховенства права. UATV: вебсайт. URL: <https://uatv.ua/ukraina-na-74-meste-po-urovnyu-verhovenstva-prava/>.

Людмила ЧЕРНИШОВА
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА МАТРИЦЯ ЮРИДИЧНОГО ТЕКСТУ (на матеріалі Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»)

Тексти різних функціональних стилів і жанрів є важливим об'єктом для студіювання в сучасній лінгвостилістиці – науці, що вивчає стилістичну систему національної мови, її зміст і сутність. До поля дослідницького аналізу наразі все частіше потрапляють юридичні тексти, жанрово-стилістична стратифікація яких постає однією з актуальних мовознавчих проблем. Переважно це документи офіційно-ділового стилю, що має низку підстилів, із такими основними ознаками, як: регульовально-імперативний характер, документальність, стабільність, стислість, чіткість, висока стандартизація значної частини висловів, суворе регламентація тексту [4, с. 257].

Теоретичні основи лінгвостилістичного аналізу юридичних текстів закладено в працях українських мовознавців другої половини ХХ ст. (М. Жовтобрюх, А. Коваль, М. Пещак, М. Пилинський та ін.). У лінгвоукраїністиці початку ХХІ ст. інтегративно-антропоцентричний підхід до вивчення мови різнотипних юридичних документів простежуємо в дослідженнях С. Єрмоленко, М. Мамич, Л. Мацько, І. Царьової та ін. Зусиллями багатьох сучасних науковців сформовано *лінгвостилістичну матрицю* юридичного тексту – мовно-нарративну модель, яку становлять специфічні лінгвоодиниці, що відбивають мовностильові норми тих чи тих юридичних підстилів.

На відміну від художнього тексту, лінгвостилістична матриця якого є найрозгалуженішою (її репрезентують такі численні образно-естетичні, емоційно-оцінні одиниці-стилеми, як: метафори, епітети, порівняння, гіперболи, контекстуальні синоніми й антоніми, оксиморони, літературно-художні антропоніми, фольклоризми, інтертекстеми, символи тощо [1, с. 17]), та текстів інших стилів, маркувальними складниками будь-якого юридичного тексту найчастіше постають суспільно-політичні й адміністративно-канцелярські терміни, а також специфічні морфологічні

формовживання та синтаксичні конструкції.

Простежимо семантико-функціональний потенціал стилістично релевантних лінгвоодиниць у тексті Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), що є одним з найважливіших юридичних документів сьогодення, який регулює мовну комунікацію громадян України в різних суспільних сферах. У нашій країні цей Закон утілює *верховенство права* – правову доктрину, сутність якої відбивають такі основні положення: 1) ніхто в державі не може бути вищим, ніж закон; 2) усі громадяни рівні перед законом; 3) за порушення закону будь-хто може бути покараний у порядку, встановленому цим законом. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» надто важливий для сучасного українського суспільства, що потребує духовної реанімації. Регулюючи мовно-соціальні правила поведінки громадян, він органічно «вписується» в моральний кодекс українців і в систему цінностей національно-правової культури [2, с. 4].

Вертикальний контекст аналізованого державного документа, що репрезентує *законодавчий* підстиль офіційно-ділового стилю й насамперед виконує настановчо-регулювальну функцію в суспільному житті, пронизують ключові терміносполуки – назви інших державних документів, на які спирається Закон: *Конституція України, Концепція державної мовної політики, Закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про кінематографію», «Про державну підтримку кінематографії в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про захист прав споживачів», «Про публічні закупівлі», «Про звернення громадян», «Про освіту», «Про доступ до публічної інформації», «Про державну службу», «Про виконавче провадження»* тощо. Суспільно-політичні терміноназви такого зразка слугують своєрідним змістовим «каркасом» Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Вони відіграють роль мовних «маркерів» тих суспільних сфер, у межах яких наразі Закон набирає чинності.

У структурі мовно-нарративної моделі документа домінантною постає лінгвоодиниця *державна мова* – українська мова, відповідний статус якої зафіксовано в Конституції України (стаття 10) і належні умови функціонування якої має забезпечувати держава. Наприклад: *Видання друкованих засобів масової інформації, зареєстрованих в Україні, здійснюється державною мовою; Мовою загальної середньої освіти в Україні є державна мова; Мовою реклами є державна мова* [3] тощо.

Отже, текстова структура досліджуваного Закону специфікована низкою релевантних терміносполук, що формують його лінгвостилістичну матрицю й надалі потребують докладнішого мовознавчого аналізу.

---

1. Голікова Н. С. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту : монографія. Дніпро : Акцент ПП, 2018. 432 с.

2. Голікова Н. С., Попова І. С. Етикет і культура мовного спілкування у вищій

школі : навчально-методичний посібник. Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2009. 160 с.

3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL : file:///C:/Users/Пользователь/Downloads/Про%20забезпечення%20функціону...%20_%20від%2025.04.2019%20№%202.

4. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: Підручник / За ред. Л. І. Мацько, 2-ге вид., випр. Київ : Вища шк., 2005. 462 с.

Таїсія ШЕВЧЕНКО

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплїн
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Громадська думка в нашій країні виступає як чинник ефективності діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та правоохоронних органів. Згідно ст. 6 Закону України «Про поліцію» поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. На сучасному етапі розвитку нашої держави, загострення соціально-економічної, політичної ситуацій в країні, зберігається тенденція до зростання занепокоєння населення станом правопорядку, рівня злочинності в Україні. Дослідження думок населення про діяльність правоохоронних органів – не нова галузь у дослідженнях системи МВС України. Зокрема, норма про необхідність проведення соціологічних досліджень діяльності поліції закріплена в Законі України «Про національну поліцію».

Так, у ч. 2 ст. 9 поліція повинна забезпечувати постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку. ч.3. ст.11 закону закріплено, що «рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції». Згідно ч. 2 ст. 88 керівники територіальних органів поліції з метою підвищення авторитету та довіри населення до поліції систематично інформують громадськість про стан правопорядку, заходи, які вживаються щодо попередження правопорушень [1].

Варто зазначити, що у 2015 році Особливої уваги заслуговує патрульна

поліція, яка за даними дослідження також користується значним рівнем суспільної довіри (40%) [2]. Згідно з соціальним дослідженням, проведеним соціологічною компанією Taylor Nelson Sofres на замовлення компанії IREX довіра до Національної поліції в Україні в березні 2017 року становить 43.5%, до патрульної поліції – 53% , ці показники зростають у порівнянні з минулими роками, але проблема недовіри населення до правоохоронних органів все ж залишається [3].

Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 29 липня по 4 серпня 2021 року методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів. Державна служба з надзвичайних ситуацій має найбільшу довіру громадян з органів системи МВС – 61,4%. Державній прикордонній службі довіряють – 55%, Національній поліції довіряють – 38,5% респондентів. Було опитано 2019 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей за вибіркою, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками. Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95 [4].

Результати показали, що баланс довіри до всіх правоохоронних органів лишається негативним, а для низки структур цей показник ще й погіршився. Зокрема, зросла недовіра до поліції та СБУ (для обох із 25 % до 31 %). Деяко покращився цей показник для Міністерства внутрішніх справ (із 46 % до 43%), Державного бюро розслідувань (із 47 % до 43 %), прокуратури (з 58 % до 52 %), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (з 60 % до 52 %). Найкраща позитивна динаміка зміни довіри/недовіри за останні 10 місяців спостерігається стосовно Національного антикорупційного бюро України: баланс поліпшився з 59% до 49%. Більшість українців також негативно оцінює роботу керівників правоохоронних органів. Соціологи зазначили, що у 2021 оцінка дій керівників ДБР та САП не вимірювалася, оскільки обидва органи протягом останніх 10 місяців так і не отримали постійних керівників. Опитування також не показало зменшення частки респондентів, які взагалі не знають, хто очолює певні правоохоронні органи [5].

Низька оцінка ефективності діяльності правоохоронних органів стає складовою загальної кризи довіри суспільства до всіх інститутів влади. Наприклад, численні звернення громадян України до Європейського Суду з прав людини Україна вибула з топ-3 країн, з якими найчастіше судяться в Європейському суді з прав людини. Третє місце у рейтингу тепер займає Польща. Чотири роки поспіль Україна займала третє місце серед країн в ЄСПЛ. У 2021 році кількість звернень проти неї знизилася і становить 1140 справ. Натомість кількість скарг на Польщу зросла: за 2021 з нею судилося 1517 громадян. У попередні три роки Україна була в топі лідерів. За 2020 було розглянуто 4278 справ, за 2019 – 3050. «Головні причини звернень українців в ЄСПЛ — це несправедливий судовий розгляд, нелюдське

поводження з в'язнями, порушення права на свободу та права на мирне володіння майном» [6].

Статистика звернень ЄСПЛ свідчить, що найчастіше українські громадяни звертаються до Європейського суду з прав людини, зокрема, через: надмірну тривалість розгляду цивільних та кримінальних справ у судах; катування і нелюдські умови перебування у місцях досудового тримання під вартою або в місцях виконання покарань; неефективність розслідування правоохоронними органами скарг на жорстоке поведження з боку представників державних органів; відсутність належної медичної допомоги особам, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань; неналежні умови тримання під вартою; порушення права на справедливий судовий розгляд; порушення права людини на свободу вираження поглядів та права на мирні зібрання; порушення права на мирне володіння своїм майном тощо.

Сотні звернень до ЄСПЛ стосуються порушення ст. 3 про катування і нелюдське поведження. Люди звертаються до Європейського суду з прав людини через неналежне розслідування заяв про тортури, оскільки їхні скарги опиняються поза увагою правоохоронців [7].

Тож можна зазначити, що такий стан шкодить міжнародному іміджу країни. Серед чинників впливу на формування негативної громадської думки про діяльність правоохоронних органів основними є: недостатній рівень матеріально-технічного та фінансового забезпечення Національної поліції; низький рівень соціального забезпечення працівників поліції, як результат недостатності кадрового забезпечення та зменшення кількості професіоналів з високим досвідом роботи в правоохоронних органах (більше ніж 3 роки), що призводить до дефіциту кадрів і, як наслідок, збільшення рівня злочинності; пріоритет формальних показників у роботі правоохоронних органів (кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, відсоток розкритих і т. п.), що шкодить якості соціальних послуг, які вони мають надавати громадянам; керівниками правоохоронних органів недооцінювалась важливість систематичного інформування населення про свою повсякденну діяльність.

---

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2015, № 40–41, ст.379. (Дата оновлення: 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Динаміка рівня довіри соціальним інститутам та органам влади наприкінці 2015 року. Центр «Соціальний моніторинг». с. 3.

3. Національний інститут стратегічних досліджень, утворений президентом України 1992 р. «Громадська думка як чинник ефективності діяльності правоохоронних органів в Україні». Аналітична записка. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/468/>.

4. Рівень довіри до органів МВС: Інфографіка МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/sociologi-centru-razumkova-fiksuyut-visokii-riven-doviri-gromadyan-do-organiv-sistemi-mvs>.

5. Українці стали менше довіряти СБУ та поліції — опитування : Назва з екрану:

URL : <https://suspilne.media/141581-ukrainci-stali-mense-dovirati-sbu-ta-policii-opituvanna/>.

Крістенко А. Україна вийшла з трійки країн, з якими найчастіше судяться в Європейському суді з прав людини: Оpendатабот. (назва з екрану) URL : <https://opendatabot.ua/analytics/european-court>.

6. Крістенко А. Україна вийшла з трійки країн, з якими найчастіше судяться в Європейському суді з прав людини: Оpendатабот. (назва з екрану) URL : <https://opendatabot.ua/analytics/european-court>.

7. Захаров Є. 95% скарг до ЄСПЛ від українців стосуються невиконання судових рішень. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/devianosto-piat-vidsotkiv-skarg-do-yevrosudu-vid-ukrainsiv-stosuyutsia-nevykonannia-sudovyh-rishen/30962110.html>.

Ірина ШИЛО

викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Вікторія НІКІТЕНКО

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАХОДАМИ

Найпріоритетнішою задачею розвитку державності України виступає захист основ її національної безпеки. Наразі в Україні наявні загрози стосовно конституційного ладу, суверенітету, територіальній цілісності й недоторканності, внаслідок чого виникає необхідність у протидії такій тенденції.

Дослідженням кримінально-правових питань забезпечення національної безпеки України (далі НБУ) займалися наступні вчені: В. Антипенко, С. Гавриш, Г. Андрусів, В. Костенко, М. Мельник, А. Музика, В. Навроцький, А. Савченко, З. Бжезинський, А. Кокошина, Г. Анашкіна, Н. Смирнова та ін.

Спираючись на ст. 1 ЗУ «Про Національну безпеку України», під національною безпекою України, розуміють захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1].

Відповідно до ст.1 КК, враховуючи свої завдання, здійснює правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадських порядку та безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також

запобігання злочинам [2].

Кримінально-правові заходи забезпечення основ Національної безпеки України класифікуються за різними критеріями. Найбільш популярна кваліфікація за сферами правової діяльності, котра виявляється у наступних блоках [3]:

– у сфері правотворчості (редагування і доповнення Кримінального Кодексу);

– у сфері правових досліджень, освіти та виховання (виявляється у сукупності заходів наукового, навчального і виховного характеру);

– у сфері правозастосування (здійснення уповноваженими суб'єктами заходів із попередження, запобігання, виявлення, розслідування злочинів проти основ НБУ та застосування відповідних кримінально-правових норм до осіб, що їх вчинили).

Національна безпека України як сфера охоронюваних суспільних відносин забезпечується не тільки застосуванням складів злочинів, закріплених у Розділі I Особливої частини КК України, але й нормами інших розділів КК, що також сприяють забезпеченню НБУ в інших сферах (наприклад, у сфері охорони громадської безпеки (Розділ IX), у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпеченні призову і мобілізації (Розділ XIV) та ін.).

Тож, підсумовуючи, наголосимо, що національна безпека – один з найважливіших елементів здорової та правової держави. Стан захищеності основних сфер життєдіяльності підтримується цілою системою заходів його забезпечення, в тому числі і заходами кримінально-правового характеру. Головною кваліфікацією заходів забезпечення Національної безпеки України є кваліфікація за сферами правової діяльності, котра виявляється у наступних блоках: у сфері правотворчості; у сфері правових досліджень, освіти та виховання; у сфері правозастосування.

---

1. «Про національну безпеку України» Закон України: від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 09.01.2022)

2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 09.01.2022)

3. Ліпкан В. А. Національна безпека України: [навчальний посібник] В. А. Ліпкан. [2-ге вид.]. К.: КНТ, 2009. 576 с.

Ірина ШИЛО

викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Ярослав ТВЕРДОХЛІБ

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ВІДПОВІДНО ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Донедавна проблема домашнього насильства була дещо поверхневою з кількох причин. По-перше, на жаль, така ситуація є нормальною для більшості українських сімей і зазвичай не є предметом звернення до правоохоронних органів. По-друге, враховуючи тяжкість шкоди, завданої домашнім насильством, наприклад, тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, вбивства (близько 30% вбивств – за сімейними обставинами), напади, зґвалтування, погрози вбивства, самогубство тощо, виникає питання, як кваліфікувати дії кривдника.

Не лише в Україні, а й у всьому світі поширення епідемії залишило сам на сам потенційних злочинців та жертв. Більшість населення позбавлена стабільної роботи, стабільних доходів та нормального способу життя. Очевидно, що на психологічному рівні нестача коштів, постійний пошук нової роботи в умовах ізоляції, накопичення провини на одного з подружжя, через деякий час може провокувати домашнє насильство.

Однак необхідно зауважити, що більшість громадян навіть не здогадується, що відтепер домашнє насильство інкримінується не лише як адміністративне правопорушення, а й вже як кримінальне правопорушення, яке передбачає не лише адміністративні стягнення, а й навіть покарання у вигляді позбавлення волі за домашнє насильство.

Згідно зі ст. 126-1 Кримінального кодексу України [1] домашнім насильством є саме систематичне завдання одного з видів негативного впливу особі, даним впливом називають форми домашнього насильства, а саме: економічне, фізичне, сексуальне та психологічне насильство.

Також при інкримінуванні домашнього насильства важливо розуміти по відношенню до кого воно може вчинятися, тут вже варто звертатися до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»[2].

Також необхідно звернути увагу на латентний характер даного виду кримінального правопорушення, що може бути взагалі не пов'язане з нерозумінням того, що стосовно них вчиняється домашнє насильство,

здебільшого люди просто соромляться розповідати про ситуації, як їм здається, є звичайними в українських сім'ях.

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що внесення змін до Кримінального кодексу України в частині регламентації кримінальної відповідальності за домашнє насильство є доволі необхідним нововведенням в чинне законодавство, адже дана проблема є актуальною, і якщо її замовчувати, то статистика, яка зараз наявна в Україні не зміниться. Громадяни повинні знати, що така поведінка по відношенню до них карається не лише штрафом як видом адміністративного стягнення, але й може мати санкцію у вигляді позбавлення волі.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

Тамара ШУБЕНОК

старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Критичне мислення є однією із найважливіших навичок як для людини, так і для суспільства. Для вчителя – це найважливіша навичка, якої вони можуть навчити. Навички критичного мислення можуть допомогти студентам обробляти інформацію критично та логічно, а також можуть покращити академічний прогрес, якщо їх регулярно використовувати протягом усіх років навчання.

Критичне мислення – дуже різнобічне поняття і його сприймають по-різному.

«Критичне мислення – вміле відповідальне мислення, що дозволяє людині сформулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно застосовується на певних критеріях і є таким, що саморегулюється, впливає з конкретного контексту» (М. Лімба).

Канадський вчений – професор Ральф Х. Джонсон визначає критичне мислення як «особливий вид розумової діяльності, що дозволяє людині винести раціональне судження щодо запровадженої їй точці зору або моделі поведінки» [1].

Американський філософ і педагог Джон Дьюї вважав, що критичне мислення виникає тоді, коли учні починають займатися конкретною проблемою. Тільки борючись із конкретною проблемою, відшуковуючи власний вихід зі сформованої ситуації, учень дійсно думає.

Критичне мислення означає здатність об'єктивно аналізувати інформацію та робити обґрунтоване судження. Це передбачає оцінку джерел, таких як дані, факти, спостережувані явища та результати досліджень [2].

Критичне мислення – система суджень, що допомагає розглядати події, робити висновки і давати оцінку подіям, аналізувати їх. Можна сказати, що критичне мислення – це спосіб пізнання світу через безупинний процес аналізу та самоаналізу, самопізнання і самовдосконалення [3].

Навички критичного мислення мають вирішальне значення для успіху в школі, кар'єрі та повсякденному житті. Світ без критичного мислення означає світ без викликів, а світ без викликів – це світ без прогресу. Без критичного мислення наше суспільство було б лише купою людей, які обирають одну сторону, не враховуючи різні ситуації. Це були б люди, які погоджуються один з одним або сваряться без належного мислення чи аналізу.

Критичне мислення дає можливість:

1) Зробити людину незалежним мислителем.

Вічне прислів'я говорить: «Дай людині рибу, і ти нагодуєш її на день. Навчи чоловіка рибалити, і ти нагодуєш його на все життя». Це означає, що вчителі повинні навчити учнів ставити запитання, щоб оцінити необхідну інформацію. Нам потрібно все більше і більше людей, які можуть критично дивитися на себе та навколишній світ, і які мають власну думку, а не просто слідують за стадом.

2) Це допомагає вирішувати проблеми.

Мислити критично означає, що ви готові витратити більше часу на аналіз проблем, їх походження та з'ясувати шляхи їх вирішення. А їх не стає менше. Існують також масштабні проблеми, які потрібно вирішити, такі як глобальне потепління та перенаселення. Вирішення проблем також є важливою рисою, які роботодавці шукають у потенційних співробітниках.

3) Це тренування для вашого мозку.

Критичне мислення є, певно, найкращим способом для тренування свого розуму. По-перше, це змушує людину задуматися про різні ситуації, які відбуваються навколо. Це змушує задавати різні питання для вирішення різноманітних проблем. Це означає, що людина постійно вчиться та оволодіває вмінням розуміти різні сторони та мати різне мислення. По-друге, це змушує мислити нестандартно. У багатьох випадках учнів обмежують наданням їм інформації. А критичне мислення – це вправа, яка допомагає учням мислити творчо. По-третє, це важливий аспект стати лідером. Критично мислення дуже допомагає, коли потрібно приймати рішення, особливо важкі. Навички критичного мислення мають вирішальне

значення в повсякденному житті, оскільки критично мислячі люди можуть визначити проблеми. Вони вирішують ці проблеми через розум, визначають цілі для вирішення проблеми, а потім вживають заходів.

Як навчити учнів критично мислити? Щоб це зробити, необхідно моделювати цю поведінку під час уроку. Досліджуючи навички критичного мислення, вчителі ставлять критичні запитання, які ведуть до розвитку критичного розуміння проблеми. Учні вчать розглядати різні точки зору.

Тож як навчити студентів критично мислити? Ось кілька порад, як це робити.

1. Змусьте їх говорити.

Дебати – це чудовий спосіб розвинути свої навички, тому що це дає можливість висловлювати випадкові чи неправдиві факти. З цією метою необхідно провести якісне дослідження, яке підтримується актуальними фактами. Це надає можливість навчитись викладати свої аргументи найбільш переконливим способом. Крім того, оскільки ви будете дискутувати з іншими людьми, це навчить вас думати про аргументи іншої сторони, оскільки вам потрібно буде зрозуміти іншого опонента, щоб протистояти його поглядам. Завдяки всьому цьому дебати можуть стати чудовою вправою для критичного мислення. Вони також можуть бути дуже розважальними для студентів. Для цього необхідно вибрати цікаві теми, і вони із задоволенням докладуть масу зусиль.

2. Змусьте їх читати й писати.

Це трапляється на моїх заняттях з англійської мови, але я це не цінувала. У нас було таке домашнє завдання, яке іноді називають «Цікава новина». Це надає нам можливість прочитати новину, а потім відповісти на деякі запитання та поділитися своїми думками щодо новин. Тепер я розумію, наскільки це було важливо і цінне. Новини не обов'язково виписувати прямо з газет. Можна дати учням цікаву інформацію про світ, культуру, спорт, поточні події або все, що їх цікавить. Нехай вони читають і засвоюють інформацію, а потім висловлюють свої думки щодо відповідної події.

Навички критичного мислення мають вирішальне значення для успіху як у навчанні, кар'єрі так і в повсякденному житті. Світ без критичного мислення – це світ без викликів, а без викликів – світ без прогресу. Без критичного мислення наше суспільство було б купою людей, які обирають сторони, не враховуючи сірості та ускладнення ситуацій [4]. Критичне мислення допомагає нам бути більш поміркованими у своїх діях і приймати кращі рішення. Оволодіння навичками критичного мислення вимагає багато часу, практики і терпіння. Але це сприяє вирішенню багатьох проблем у повсякденному житті.

---

1. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П. Критичне мислення: Як цього навчити. Х.: Вид. група «Основа», 2007.

2. https://uk.wikipedia.org/wiki/Методика_розвитку_критичного_мислення.

3. К. Котов. Що таке критичне мислення та чому воно таке важливе.

<https://tokar.ua/read/23413>.

4. Critical thinking: Why is it important and how to teach to students?
<https://www.teflhongkong.com/blog/critical-thinking-why-is-it-important-and-how-to-teach-them-to-students/>.

Олександр ШУМЕЙКО

старший викладач кафедри

психології та педагогіки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ ПІД ЧАС ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ ДО ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Вибори до органів державної влади та місцевого самоврядування є невід'ємною частиною політичного процесу. Вони надають громадянам можливість безпосередньо впливати на політичну владу в країні, створюють об'єктивні передумови для зміни політичної системи, трансформації структури державного управління, зміни політичних еліт та лідерів. У виборчому процесі задіяні практично всі соціально-політичні інститути держави та суспільства. Вибори до органів виконавчої та законодавчої влади проходять на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, як законний та логічний спосіб здійснення легітимації влади. Процедура виборів у сучасній Україні покликана регулювати та регламентувати порядок проведення виборчих кампаній і за останній час зазнала ряд змін, які, незважаючи на прогресивність, часто надають ще більше можливостей політтехнологам для розвитку та впровадження маніпулятивних технологій [1, с. 76–78]. Тема політичних маніпуляцій та їх проявів на різних етапах політичного процесу на сьогоднішній день стала однією з найбільш актуальних та обговорюваних тем у середовищі політичних психологів та політтехнологів. Маніпулювання зі свідомістю електорату створює для будь-якої демократичної держави неабияку складну та багатогранну проблему, що вимагає постійного вивчення та контролю. Ігнорування негативних наслідків маніпулятивного впливу перешкоджає встановленню конструктивних відносин між владою та суспільством у сучасній Україні. В якості категорії політичної психології, маніпулювання зі свідомістю потенційного виборця характеризується багатьма авторами як цілісна система засобів та технік соціально-психологічного, ідеологічного та деструктивного впливів на суспільну думку та політичну поведінку з метою нав'язування певних

(потрібних маніпулятору, а в нашому випадку – політтехнологу) ідей, цінностей, настанов, стереотипів із заданою спрямованістю. Вивчення проблем політичного маніпулювання електоральними масами почалося у 30-ті роки ХХ століття в США та активно продовжується й нині [3, с. 112–114]. Способів маніпулювання у політичній та соціальній психології виділяють досить багато. Знакова особливість політичних маніпуляцій полягає в тому, що вони здійснюються для досягнення певних політичних цілей і мають політичні наслідки для всього суспільства та громадян. Процес маніпулювання визначається як неприпустимий або неетичний, якщо він пов'язаний із прямою брехнею споживачам інформації (використання свідомо хибних цифр і фактів), впливом на підсвідомі інстинкти (приховані «вставки» у контекстній рекламі, ютуб-роліках, теле-, відео-, кінопрограмах, соціальній рекламі, комп'ютерних файлах тощо), використанням «чорного PR» або прямою чи опосередкованою образою конкретних політичних фігурантів, політичних чи громадських об'єднань, партійних структур або організацій, дискредитацією пов'язаних брендів та послуг. За всю історію проведення виборів в Україні легко можна знайти безліч підтверджень прямого маніпулювання думкою та поведінкою людей, в тому числі й у період нещодавніх виборчих кампаній, але юридичної протидії цьому процесу маніпулювання практично не здійснюється. Політики маніпулюють не тільки свідомістю електорату, але й один одним. При цьому ефективність політичних маніпуляцій досягається завдяки їх проявам на різних рівнях впливу – міжособистісному, груповому, масовому. Особливо зазначити, і це не є ні для кого секретом, що у здійсненні цілеспрямованого впливу на масову аудиторію основну роль відіграють ЗМІ, соціальні мережі та інтернет-простір загалом [4, с. 54]. В умовах сучасного інформаційного ринку практично всі інтернет-медіа, сайти, радіостанції, ютуб-канали, канали телебачення, газети та журнали включені до складу інформаційних холдингів, фінансування яких здійснюють великі монополісти, зацікавлені у лобюванні через ЗМІ виключно своїх політичних інтересів. Наслідки ігнорування проблеми маніпулювання думкою та поведінкою українського електорату можуть стати незворотними й перетворитися на серйозну перешкоду на шляху демократичних перетворень у нашій країні. Арсенал політичних маніпуляцій, що використовується сьогодні в Україні, багатий і насичений. Уже давно помічено, що виборчий процес будь-якого рівня завжди супроводжується розширеним арсеналом маніпуляційних дій. Психологами та політичними експертами було виділено низку підходів до обробки масової свідомості, які також одночасно прийнято називати прийомами політичного маніпулювання: «наклеювання ярликів» або «присвоєння кличок»; «рекомендації» або «групи впливу»; «перенесення позитивного образу»; «прості люди»; «підтасування карток»; «блискуча посередність»; «загальний вагон» або «разом з усіма» та безліч інших. Вочевидь, що більшість виборців країни під час останніх передвиборчих

кампаній випробовували на собі ці та багато інших маніпулятивних прийомів. Вони широко використовуються сьогодні для дискредитації одних та для впровадження «потрібних» ідеалів, шаблонів та суспільних настроїв. Варто особливо підкреслити, що маніпулювання може бути по-справжньому ефективним тільки в тому випадку, якщо воно здійснюється, спираючись на одну з актуальних потреб об'єкта маніпулювання. Проблема полягає в тому, щоб вибудувати та за допомогою пропагандистських прийомів, переконливо продемонструвати зв'язок між пропонованим вибором і цією потребою, представивши останню як головну та першочергову. Відповідна складова маніпулятивного впливу містить в себе цілу сукупність дій, однією з яких є процес використання різноманітних міфів. Маніпулювання – це необхідний елемент функціонування формальної демократії, принаймні для того політичного режиму, який робить наголос на дотриманні демократичних процедур, але не має під собою адекватної передовсім економічної бази, що забезпечує можливість погодження інтересів соціальних суб'єктів, що утворюють структуру цього суспільства. І, як це не прикро, в умовах перехідного періоду у становленні європейських цінностей, досить низького рівня політичної культури та громадянської відповідальності певної частини українського суспільства, це може призвести до руйнування демократичних основ суспільства та безконтрольного шкідливого впливу на психічне здоров'я особистості через використання маніпулятивних технологій.

Висновки: вибори, і як процес, і як інститут висловлювання та реалізації загального інтересу, вимагають тривалої та кропіткої роботи зі створення відповідної соціальної, психологічної, політичної та правової інфраструктури, що забезпечує відсутність шкідливих для психіки маніпулятивних компонентів, рівний доступ політичних суб'єктів до виборців, так само – доступ самих виборців до об'єктивної та незалежної інформації щодо політичних суб'єктів виборчого процесу, а також формування системи політичних цінностей, що забезпечить згоду суспільства щодо правил політичної діяльності. Тільки в такому випадку на виборах можна хоча б певною мірою уникнути маніпулювання електоральною свідомістю та поведінкою, а сам процес виборів насправді стане каналом вільного волевиявлення громадян України.

---

1. Бойко О. Д. Політичне маніпулювання. К., 2010. 432 с.

2. Оверченко А. І. Використання засобів впливу у політичній агітації. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 12. С. 61–68.

3. Почечцов Г. Сучасні інформаційні війни. К. Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.

4. Сергієнко Н.О. Психологічні прийоми в політиці: навч. посібник. Міжрегіон. акад. упр. персоналом. К., 2006. 112 с.

5. Скуловатова О. В. Політична психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К., Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 384 с.

Олеся АРТОУЗ

суддя Запорізького окружного
адміністративного суду
(м. Запоріжжя, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ЩОДО ПРИЗНАЧЕННЯ, ЗВІЛЬНЕННЯ ТА ПРОХОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

З появою в Україні адміністративної юстиції особливої актуальності набув захист у спорах самих посадовців (кандидатів на посаду) з приводу прийняття на публічну службу, її проходження, звільнення з служби. Поширення компетенції адміністративних судів на спори щодо прийняття, проходження, звільнення зі служби впливає з інституту забезпечення конституційного права громадян на рівний доступ до державної служби (ст. 38 Конституції України) [1].

Вивченню теоретичної сутності поняття публічної служби, її співвідношення з державною службою, аналізу ознак, особливостей та видів публічної служби, а також з'ясуванню проблем, які виникають під час розв'язання спорів щодо публічної служби, присвячено наукові праці таких вчених, як: В. Авер'янов, Г. Атаманчук, Н. Берlach, Ю. Битяк, Л. Біла, О. Боева, С. Ківалов, І. Коліушко, Ю. Старілов, М. Цуркан, М. Штатаїна, Н. Янюк та ін. Крім наукових робіт, досить велике значення для формування правових позицій та визначення напрямків вдосконалення законодавчого врегулювання проблемних питань захисту у спорах з приводу прийняття на публічну службу, її проходження, звільнення з служби мають рішення Конституційного суду України, узагальнення практики розгляду такої категорії справ Верховним судом, рішення Європейського суду з прав людини.

Відповідно до норм чинного вітчизняного законодавства – п. 2 ч. 2 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) – спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби віднесено до юрисдикції адміністративних судів [2].

Загальними ознаками публічної служби є те, що це професійна діяльність осіб, які її обіймають, яка здійснюється на основі Конституції, законів та інших нормативно-правових актів, за змістом полягає у виконанні завдань і функцій держави (органів державної влади та органів місцевого самоврядування), оплачується з державних коштів (з державного або місцевих бюджетів).

Суб'єктом звернень з позовами у справах, пов'язаних з відносинами публічної служби, як правило, є особа, що перебуває на публічній службі і яка вважає, що органом, з яким вона перебуває у відносинах публічної

служби, порушено її права, свободи чи інтереси у цій сфері.

Позивачами можуть бути й інші особи, наприклад, громадяни, які претендували на посаду відповідного службовця, але не були призначені на неї; особи, звільнені з публічної служби. Крім того, у справах про припинення повноважень посадової особи у разі порушення нею вимог несумісності, встановлених Конституцією та законами України, позивачем може бути відповідний владний орган, а відповідачем його посадова особа. При цьому завдання суду є незмінним: перевірка наявності обставин, що є підставою для дострокового припинення повноважень посадової особи, з метою недопущення протиправності такого припинення.

Відповідно ж до процесуального визначення, публічна служба – це діяльність на державних політичних посадах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, дипломатична служба, інша державна служба, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування (п. 17 ст. 4 КАСУ) [2].

Розглядаючи питання щодо законодавства, яким врегульовані відносини публічної служби, необхідно виходити з того, що ці відносини насамперед є предметом регулювання конституційного та адміністративного права. Підставою виникнення служби, її умови визначені законодавством, а не трудовою угодою. Тому спори публічних службовців мають розглядатися за нормами спеціальних законів, а у разі відсутності відповідних положень у конституційному та адміністративному законодавстві суд, може застосувати трудове законодавство як додаткове. Застосування останнього можливе і тоді, коли про це йдеться у спеціальному законі.

Так, у постанові Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 06 березня 2019 року, справа №820/648/17 [7], суд визначив, що відповідно до приписів частини четвертої статті 68 Закону України «Про національну поліцію» №580-VIII[3] перебування поліцейського, посада якого скорочена, на лікарняному, у відрядженні чи у відпустці не є перешкодою для його призначення на іншу посаду або звільнення зі служби в поліції відповідно до положень цієї статті, за умови його персонального у письмовій формі попередження у встановлений законом строк.

Колегія суддів зазначила, що за загальним правилом пріоритетними є норми спеціального законодавства, а трудове законодавство підлягає застосуванню у випадках, якщо нормами спеціального законодавства не врегульовані спірні правовідносини.

Також питання черговості застосування спеціальних норм права або загальних норм трудового законодавства, а саме Кодексу законів про працю України відображено у Постанові КАС/ВС від 19.01.2021 у справі № 160/10875/19 [6].

Так судом встановлено, що з огляду на відсутність правового

врегулювання питання компенсації невикористаної частини відпустки поліцейському за минулі роки положеннями 68 Закону України «Про національну поліцію» №580-VIII [3] і Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, Наказ МВС України від 06.04.2016 № 260 [4], суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що при вирішенні вказаного спору підлягають застосуванню приписи Кодексу законів про працю України[5] і Закону України «Про відпустки» №504/96-ВР [5].

Так, відповідно до частини першої статті 24 З Закону України «Про відпустки» і частини першої статті 83 КЗпП України у разі звільнення працівника йому виплачується грошова компенсація за всі невикористані ним дні щорічної відпустки, а також додаткової відпустки працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи.

Серед основних причини звернення до адміністративного суду з приводу порушень з боку суб'єкта владних повноважень під час призначення, проходження та звільнення з публічної служби є незгода з рішенням суб'єкта владних повноважень про застосування дисциплінарного стягнення, звільнення з посади з підстав, не пов'язаних із дисциплінарним провадженням, незгода з рішенням про неврахування певних періодів роботи у стаж для отримання доплат за вислугу років та в стаж роботи, що дає право на відставку, стягнення коштів (надбавки за високі досягнення у праці, за виконання особливо важливої роботи, одноразової премії), право на які, як вважав позивач, у нього є у зв'язку із скасуванням наказів про притягнення до дисциплінарної відповідальності, не нарахування та невиплата одноразової грошової допомоги як інваліду внаслідок травми, пов'язаної з виконанням обов'язків військової служби тощо.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що відносини з реалізації громадянами права на доступ до державної політичної, військової, державної та інших служб, подальше здійснення служби складаються в новий правовий інститут – інститут публічної служби, основними елементами якого є проходження служби, соціальне забезпечення службовців, дисциплінарна відповідальність, вирішення спорів. Завданням адміністративної юстиції поряд з законодавчим вдосконаленням правової бази, яка врегульовує процеси під час прийняття на публічну службу, її проходження, звільнення з служби є створення ефективного механізму врегулювання спірних питань в розрізі захисту економічного права людини на працю.

---

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1875-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV>.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України; Кодекс, Закон

від 06.07.2005 № 2747-IV. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15>.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>.

4. Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських : Наказ; МВС України від 06.04.2016 № 260. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0669-16>.

5. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/504/96-%D0%B2%D1%80>.

6. Постанова Верховного Суду від 19 січня 2021 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. № 94237142

7. Постанова Верховного Суду від 06 березня 2019 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. № 80316929

Максим БАДАК

юрисконсульт, викладач

правових дисциплін Дніпровського

транспортно-економічного

фахового коледжу (м. Дніпро, Україна)

ВТРУЧАННЯ У ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Основним Законом визначено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Права людини разом з демократією та верховенством права належать до основоположних цінностей сучасних цивілізованих націй і становлять основу їх соціальної та політичної організації. Утвердження прав людини й основоположних свобод є основним завданням сучасних держав, які проголосили людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю та взяли на себе зобов'язання запровадити ефективні засоби її убезпечення від свавілля публічної влади та, певною мірою, посягань з боку інших осіб [2].

Однак, як зазначив Конституційний Суд України, одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці є допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях [4].

Критеріями, що визначають можливість втручання у права людини є: законність, пропорційність та необхідність в демократичному суспільстві.

Щодо законності, то дефініцію «закон» варто розуміти як норми, встановлені писаним правом, так і правила, що сформувалися у прецедентному праві. Закон має відповідати якісним вимогам, насамперед вимогам «доступності» та «передбачуваності». Вислів «згідно із законом» не просто вимагає, щоб оскаржуваний захід мав підставу в національному законодавстві, але також звертається до якості такого закону. Зокрема, положення закону мають бути достатньо чіткими у своїх термінах, а також закон має передбачати засоби юридичного захисту проти свавільного застосування [6].

Другим критерієм виправданості втручання у права людини є переслідування легітимної мети, яка визначається безпосередньо у статтях 8-11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція): національна та громадська безпека, економічний добробут країни, запобігання заворушенням чи злочинам, захист здоров'я чи моралі, захист прав і свобод інших осіб, охорона публічного порядку, територіальна цілісність, захист репутації чи прав інших осіб, запобігання розголошенню конфіденційної інформації, підтримання авторитету і безсторонності суду.

Хоча легітимність мети і визначена у Конвенції, але держави при виправданні обмеження користуються певною свободою розсуду. Важливим при цьому є поняття «свободи розсуду» держави – Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) дає державі та її органам певну дискрецію у визначенні того, що ж є необхідним для її суспільства. Це зумовлено тим, що ЄСПЛ, як він сам зазначає у своїх рішеннях, немає ані компетенції, ані необхідності намагатися здійснювати практичний чи політичний контроль над діями держави у межах її власного національного законодавства.

Тому, щоб визначити легітимність мети втручання у права людини необхідно дотримуватися наступних умов:

1. законодавець не повинен мати дискримінаційні цілі («своїм все, іншим – закон»);
2. визнання ідеалів – привілей суспільства, а не держави;
3. мета має бути достатньо важливою для виправдання обмеження прав.

Третьою умовою є те, що обмеження повинно бути «необхідним у демократичному суспільстві». Питання «необхідності в демократичному суспільстві» і «пропорційності» втручання є фактично синонімічними. Пропорційність втручання означає забезпечення державою справедливого балансу між, з одного боку, правами особи за Конвенцією, та, з іншого боку, з інтересами суспільства загалом.

Необхідність в демократичному суспільстві вимагає дотримання принципу пропорційності, а саме:

1. Використані засоби мають бути належними для досягнення легітимної мети.
2. Засіб, який застосовується для обмеження, має бути найменш обтяжливим для права особи.
3. Використані засоби мають бути пропорційними очікуванім наслідкам, тобто тягар, який несе особа, не може бути надмірним по

відношенню до вигоди, яку отримує протилежний інтерес.

ЄСПЛ оцінює пропорційність обмежень, застосованих прав і свобод, по відношенню до легітимної мети, якої прагнуть досягти. Будь-яке непропорційне втручання не буде вважатись «необхідним у демократичному суспільстві». Зокрема, ЄСПЛ у справі «Ляшко проти України» дійшов висновку, що необхідно перевірити, чи було втручання виправданим та необхідним у демократичному суспільстві, та чи було воно пропорційним, і чи були причини, надані національними органами влади на його виправдання, важливими та достатніми. Тому важливим є визначити, чи належним чином національні органи влади використали свою свободу повноважень.

Таким чином, будь-яке непропорційне втручання в права особи (незабезпечення справедливого балансу) не буде вважатись «необхідним у демократичному суспільстві». Інакше кажучи, воно має відповідати «нагальній суспільній необхідності», зокрема бути співрозмірним із переслідуваною законною метою [6].

Цікавою є думка судді Леменса, який вказав, що у демократичному суспільстві може стати необхідністю встановлення обмежень на індивідуальну свободу, щоб задовольнити інтереси різних людей та груп та щоб забезпечити повагу до прав кожного (справа «Коккінакіс проти Греції»). Ці обмеження встановлюються не задля обмежень, а задля поваги до прав кожного. Це рішення дає нам сигнал, що крім фундаментальних прав, є ще фундаментальні обов'язки та відповідальність.

Отже, не зважаючи на те, що права і свободи людини є невід'ємними та недоторканими, можливе їх обмеження. Для такого обмеження держава має дотримуватися трьох умов: законності, легітимності мети та необхідності у демократичному суспільстві. Це зумовлено тим, що людина як член суспільства має як права, так і обов'язки. Тому, за таких умов, це не обмеження прав людини, а гарантування прав і свобод кожної людини.

---

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. с. 141.

2. Верховенство права та права людини у світлі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2018/05/curriculum_rule_of_law_cd.pdf.

3. Легітимність та пропорційність мети втручання. URL : <https://sudpraktika.wordpress.com/>

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010.

5. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Роздаткові матеріали. К.: ВАІТЕ, 2013. 56 с.

6. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.

Анна БАРАНОВА

старший судовий експерт сектору
дактилоскопічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України (м. Запоріжжя, Україна)

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ
ПРАВ ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА**

Права та свободи людини й громадянина проголошені в усьому світі найвищою цінністю. Відповідно до статті ст. 3 Конституції України – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. І одними із таких фундаментальних прав особи є її репродуктивні права.

Безпосереднє відношення до репродуктивних прав мають право на життя, свободу і безпеку, рівноправність жінок та чоловіків, доступне медичне забезпечення, закріплені ще Загальною декларацією прав людини від 10 грудня 1948 р [1].

Четверта Всесвітня конференція зі становища жінок, яка відбулася в Пекіні 1995 року, розробила Статут про статеві і репродуктивні права, який включає наступні 12 прав: право на життя; право на свободу і безпеку особи; право на рівність та свободу від всіх форм дискримінації; право на приватне життя; право на свободу думки; право на інформацію та освіту; право на вирішення питання щодо вступу в шлюб, право на створення сім'ї та її планування; право на прийняття рішення: мати чи не мати дітей, а також щодо часу їх народження; право на охорону та захист здоров'я; право на користування досягненнями наукового прогресу; право на свободу зборів та участі в політичній діяльності; право бути вільним від тортур та принизливого ставлення [2, с. 137]. За нормами Всесвітньої організації охорони здоров'я (надалі – ВООЗ), до основних медичних аспектів репродуктивних прав можна віднести право на лікування безпліддя, штучне запліднення, сурогатне материнство, використання контрацепції, стерилізацію, штучне переривання вагітності.

Здатність жінки народжувати розглядалася і буде розглядатися суспільством як її безпосередній обов'язок перед нацією, сім'єю, людством. Суспільство завжди встановлює контроль над жіночим тілом та передусім репродуктивною функцією, стимулюючи її в разі державної потреби в прирості населення і обмежуючи в разі перенаселення.

Приклади державного регулювання за репродуктивним здоров'ям можна знайти, ще в стародавні часи. В епоху еллінізму та Римської імперії

жінка або лікар, який провів аборт, могли переслідуватися законом. У 200 р. н. е. аборти карали вигнанням та каторжною роботою на рудниках (копальнях). В епоху середньовіччя аборт кваліфікувався як особливо тяжкий злочин, що прирівнювався до вбивства родича [3].

Особливо гостро стояло питання заборони процедури переривання вагітності у XIX століття. Так, у США аборти знаходилися поза законом до 1880 р. В Англії в 1869 році парламент прийняв «Акт про злочини проти особистості», відповідно до якого аборт вважався особливо тяжким злочином [4]. У XX ст. державний контроль за народжуваністю характерний для тоталітарних країн. Так, у 1933 році в Німеччині за ініціативою Адольфа Гітлера вийшла постанова про заборону абортів, закриття всіх центрів планування сім'ї та обмеження доступу до контрацептивів. У той же час проводилася політика скорочення народжуваності тих, що генетично «непридатних». 14 липня 1933 року у Німеччині прийняли закон про попередження народження потомства у людей зі спадковими захворюваннями, що, по суті, означало початок примусової стерилізації [5]. Не винятком був і СРСР. З 1936 і до 1953 року в країні аборти перебували поза законом.

Наслідками такого втручання в приватне життя став величезний процент смертності жінок, які вдавалися до незаконного переривання вагітності, поширення великої кількості інфекційних хвороб, каліцтво жіночих дітородних органів та ін. Скільки жінок постраждало тільки від бажання самостійного планування своєї сім'ї? Чому жінка повинна перебувати в статусі «дітонароджуваної машини»? Чи не є це дискримінаційним фактом та взагалі порушенням прав людини?

Репродуктивні права базуються на визнанні основного права жінки та чоловіка вільно і відповідально вирішувати, яку кількість дітей, в який час і з якими інтервалами вони хочуть мати, а також можливості досягти найвищих стандартів сексуального та репродуктивного здоров'я. Право на вільний репродуктивний вибір – це право кожної особи, насамперед тому що саме вона страждає від несприятливих наслідків і ускладнень вагітності, які спричиняють ризик для її здоров'я і навіть життя [6]. Згідно з оцінками, пів мільйона жінок в усьому світі кожен рік помирають з причин, які пов'язані з вагітністю. За даними ВООЗ ймовірність настання смерті під час вагітності та пологів становить 1 до 20 в країнах, що розвиваються і 1 до 10 000 в розвинутих країнах [7].

Право на репродуктивність, прямо або опосередковано, знайшло своє відображення в Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р., Декларації про викорінення насильства стосовно жінок від 20 грудня 1993 р., Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінація щодо жінок від 12 грудня 1979 р., Доповіді міжнародної

конференції з питань народонаселення і розвитку від 13 вересня 1994 р., Декларації відносно абортів, серпень 1970 р., Пекінській декларації зі становища жінок від 15 вересня 1995 р., Документах ВООЗ.

Пекінська декларація зі становища жінки дає нам чітке положення, що всі жінки мають право на контроль за всіма аспектами свого здоров'я, зокрема їх власною фертильністю [6]. Під час конференції в Каїрі прямо не було визначено право жінки на аборт, але було задекларовано право на охорону здоров'я та право на репродуктивний вибір як необхідної частини рівності жінок та чоловіків [8].

У зв'язку з демографічними проблемами сьогодні прослідковується тенденція до законодавчого регулювання питання народжуваності. Багато країн вводять обмеження репродуктивних прав жінки. На сьогоднішній день заборона абортів існує в Афганістані, Анголі, Бангладеші, Венесуелі, Гватемалі, Єгипті, Індонезії, Ірані, Ірландії, Лівії, Мавританії, Нікарагуа, ОАЄ, Омані, Парагваї та ін. Часткова заборона введена в Бразилії, Ізраїлі, Кенії, Мексиці, Польщі, Уругваї. У цих країнах дозволені аборти тільки за медичними показаннями.

У Польщі 7 січня 1993 року був прийнятий Закон «Про планування сім'ї, захист плоду і умовах переривання вагітності». За цим нормативним документом підставами для переривання вагітності можуть бути: 1) якщо вагітність представляє собою загрозу життю або здоров'ю жінки; 2) існує висока ймовірність серйозного і незворотного дефекту плоду або про невиліковної хвороби, яка загрожує його життю; 3) вагітність стала результатом злочинних дій [9]. У той же час в 2007 році відбувся міжнародний скандал. Полячка Алісія Тішьяк подавала прохання на здійснення процедури переривання вагітності. Не дочекавшись дозволу, вона народила та осліпла. Жінка звернулася до Європейського суду з прав людини та відсудила у держави 33 тисячі євро за незроблений аборт. Тому питання правомірності введення державами обмежень в сфері реалізації права на репродукцію залишається відкритим.

16 жовтня 2012 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень у використанні допоміжних репродуктивних технологій». У Законі зазначається, що вік жінки, щодо якої застосовується штучне запліднення, не повинен перевищувати 51 рік станом на день операції [10]. Такий Закон взагалі можна вважати повноцінним дискримінаційним актом. Тому що це положення штучно обмежує репродуктивний вік жінки, а за Загальною декларацією прав людини, заборонені всі форми дискримінації, в тому числі за віком. Також цей Закон порушує положення Конвенції ООН про ліквідацію дискримінації відносно жінок, відповідно до якої жінки мають право вільно вирішувати питання про кількість дітей, проміжки часу між їх народженням тощо.

У багатьох країнах будь-яке штучне переривання вагітності вважається

злочином проти життя ненародженої дитини й проти бога. Вони стоять на принципах того, що життя людини починається з моменту зачаття, а не народження, і тому варто захищати права ембріона нарівні з іншими людьми. Розглянемо медичний аспект цього питання. Відомий медичний факт, що ембріон не можна вважати людиною, поки не сформується життєво важливі органи. Тому з медичної сторони аборт до певного періоду (коли ще не сформувалася дитина) не можна вважати вбивством людини. До речі, в Декларації 1970 р. стосовно медичного аборт, прийнятій в Осло, зазначається, що це право належить до області особистих переконань і совісті, яку потрібно поважати [11]. Тому жінка має всі підстави самостійно захищати своє здоров'я та розпоряджатися власним тілом. І будь-який контроль зі сторони держави за жіночою репродуктивною функцією є неправомірним. У ст.4 Декларації викорінення насильства щодо жінок зазначається, що «держави повинні засудити будь-яке насильство щодо жінок та не повинні посилатися ні на будь-які звичаї, традиції чи релігійні мотиви для ухилення від виконання своїх обов'язків щодо його викоренення» [12]. Примус жінки до народження і є насильством з боку держави. Ніхто, крім самої жінки, не повинен розпоряджатися її тілом, її долею і життям. Усе це входить до числа основних прав і свобод людини й громадянина.

Отже, ми вважаємо, що репродуктивні права є невід'ємними правами людини, а тому їх реалізація повинна чітко закріплюватись не тільки на міжнародному рівні, а й на рівні національного законодавства країн і охоронятись законом.

1. Загальна декларація прав людини. Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Мухамедова Е.Е. Репродуктивні права фізичної особи в системі особистих немайнових прав. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. Серия «Юридические науки». Том 25 (64). 2012. № 2. С. 136–141.
3. Савельєва Є. Н. Сучасна контрацепція: вибір за вами. / Є. Н. Савельєва. Санкт-Петербург. 2002.
4. Аболіна Т. Г. Прикладна етика. / Т. Г. Аболіна, В. Г. Нападиста, О.Д. Рихліцька. К.: «Центр учбової літератури», 2012. 392 с.
5. Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: Курс лекцій. Ірпінь, 2001. 232 с.
6. Четверта всесвітня конференція зі становища жінок (Пекін, Китай 4– 15 вересня 1995 р.) // *Фактологічна довідка*. № 3. березень 1994 р. С. 1–4
7. Документи ВООЗ. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.who.int/ru/>
8. Доповідь Міжнародної конференції з народонаселення і розвитку. Каїр, 5–13 вересня 1994 року. ООН. Нью-Йорк, 1995 р. 189 с.
9. Репродуктивні права жінок. URL: <http://onlinepharmacycheck.com/~doc/womens-reproductive-ua>
10. Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень у використанні допоміжних репродуктивних технологій». URL: <http://medvisnyk.org.ua/content/view/3142/38/>

11. Декларація, прийнята в Осло, відносно медичного аборту: Прийнята 24 Всесвітньою медичною асамблеєю, серпень 1970 р. Права людини і професійна відповідальність лікаря в документах міжнародних організацій. К.: Видавництво «Сфера». 1999.

12. Декларація про викорінення насильства щодо жінок від 20 грудня 1993: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU93322.html

Юрій ЄЛАСЬ

адвокат

(м. Кривий Ріг

Дніпропетровської обл., Україна)

СУДОВИЙ ПЕРЕГЛЯД ЯК ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Судовий перегляд як інститут кримінального процесу є новітнім юридичним утворенням, яке прямо встановлено (фундаційовано) положеннями Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021 (далі за текстом – Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021 [1]). Так, відповідно до Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021 [1], прямо встановлено правоположення згідно якого: «Окрім того, Конституційний Суд України, вважає, що особі, котру засуджено до довічного позбавлення волі, має бути також, за її потреби, забезпечено безперешкодне надання безоплатної правничої допомоги з метою належного підготовлення документів, що потребуються, та захисту її інтересів під час розгляду питання про умовно-дострокове звільнення та/або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням шляхом судового перегляду». Звертаю увагу на те, що згідно вищевказаного Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021 [1] прямо не передбачено будь-яких умов, передумов, обмежень, заборон щодо застосування вищеназваного правоположення відносно судового перегляду. Таким чином, вбачається, що вищеназване правоположення відносно судового перегляду є безпосередньо юридично діючим (чинним). Внаслідок

чого, із урахуванням норм Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 [1], є можливим здійснити науково-юридичний висновок про те, що судовий перегляд є інститутом кримінального процесу. Принагідно зауважу, що виходячи із дефініції назви Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 [1], а саме: справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі. Вбачається, що перегляд вироку є складовою частиною (елементом) судового перегляду, як інституту кримінального процесу, як логічного цілого, як системи. Одночасно з цим, зазначаю, що одним із перспективних напрямків еволюції інституту судового перегляду може бути розвиток інституту перегляду ухвал – ухвал суду, слідчого судді.

Звертаю увагу на те, що в пункті 3 резолютивної частини вищеназваного Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 [1] прямо зазначається, зокрема, про те, що: Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Вбачається, що вищевказане Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 [1] є джерелом кримінального провадження, в розумінні норм Кримінального процесуального Кодексу України (далі за текстом – КПК України [2]), оскільки: А) норми ч. 1 ст. 9 КПК України [2] встановлюють правило згідно якого: під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися, зокрема, вимог інших актів законодавства; Б) норми речення 1 частини 3 статті 9 КПК України [2], передбачають правоположення згідно якого: Закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу; В) приписи статті 1 КПК України [2], які визначають питання кримінального процесуального законодавства України, не містять будь-яких прямих обмежень або заборон щодо регулювання кримінальних процесуальних правовідносин юридичними нормами, які встановлені Рішеннями Конституційного Суду України.

Виходячи із вищенаведеного, а також із урахуванням приписів пункту 3 резолютивної частини Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 [1] щодо особливостей чинності даного Судового Рішення, вбачається, що Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 [1] є джерелом кримінального провадження у формі: іншого акту законодавства, іншого нормативно-правового акту України. Також приписи п. 14 ч. 1 ст. 7 КПК України [2] прямо передбачають обов'язковість судових рішень, в якості однієї із загальних засад кримінального провадження. Крім того, згідно норм статті 2 КПК України [2], одним із завдань кримінального провадження є застосування належної правової процедури. Вищевказаними нормами КПК України [2] додатково стверджується можливість встановлення кримінально-процесуальних інститутів (у тому числі, інституту судового перегляду) юридичними актами у виді Рішень Конституційного

Суду України.

Вбачається, що Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 [1] за своєю доктринально-юридичною природою є установчим, фундаційним джерелом кримінального процесу, яким вперше в Історії Держави та Права України, запроваджено судовий перегляд як інститут кримінального процесу. Вважаю, що інститут судового перегляду у кримінальному процесі має наступні особливості юридичного розуміння (виміру), а саме: а) у природньо-правовому розумінні (вимірі) він (інститут) регулює питання захисту інтересів особи, котру засуджено до довічного позбавлення волі, під час розгляду питання про умовно-дострокове звільнення та/або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням, відносно такого засудженого; б) у державно-правовому розумінні (вимірі) він (інститут) визначає кримінально-юрисдикційну процедуру розгляду питання про умовно-дострокове звільнення та/або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням стосовно засудженого до довічного позбавлення волі; в) у доктринально-правовому розумінні (вимірі) він (інститут) сприяє формуванню нових кримінально-процесуальних наукових знань у царині юридичного статусу засуджених до покарання у виді довічного позбавлення волі. При цьому, необхідно зауважити, що подальша юридична регламентація кримінально-процесуального регулювання в сфері застосування умовно-дострокового звільнення та/або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням щодо осіб засуджених до довічного позбавлення волі по суті буде еволюцією кримінально-процесуального інституту судового перегляду, який визначений Рішенням КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 [1] та має відповідати вказаному судовому рішенню, яке за своєю формально-юридичною природою є спеціальною нормою права у сфері кримінально-процесуального регулювання судового перегляду в формі судового розгляду питання про умовно-дострокове звільнення та/або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням відносно засуджених до довічного позбавлення волі.

Вбачається, що ціннісно-гуманістичною та змістовно-юридичною фундацією судового перегляду є доктринальний принцип кримінального процесу, згідно з яким: «використання аксіологічного підходу до визначення предмету кримінального процесуального регулювання свідчить, що ним (предметом) передовсім мають бути права і законні інтереси. Останні є цінними для людини, тому що уможливають задоволення основних соціальних потреб у безпеці та свободі» [3, с. 224]. Вищеназваний науково-теоретичний принцип кримінального процесу сформулював вчений-правознавець Тимур Лоскутов.

Так само у царині наукового дослідження інституту судового перегляду необхідно здійснювати доктринальне пізнання розмежування судового перегляду, з однієї сторони, та судового оскарження, з другої сторони, як

окремих порядків судового провадження в кримінальному процесі. Повне, всебічне та об'єктивне науково-юридичне дослідження судового перегляду, як інституту кримінального процесу, необхідно здійснювати з урахуванням Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021 [1] та принципу верховенства права, як юридичних фундацій, що визначатимуть еволюцію (розвиток) законодавчого регулювання в сфері судочинства щодо розгляду та вирішення кримінальних справ про умовно-дострокове звільнення та/або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням відносно осіб засуджених до довічного позбавлення волі. У зв'язку з цим, виняткового теоретичного та практичного значення набуває питання про застосування судом, у порядку кримінального провадження, вищеназваних двох видів припинення (завершення) виконання/відбування покарання у виді довічного позбавлення волі, шляхом судового перегляду; безпосередньо на підставі Рішення КСУ від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021 [1] (тобто, за відсутності відповідного спеціального кримінально-процесуального Закону України у вищевказаній сфері). Вбачається, що вищевказане питання буде актуальним і надалі (в майбутньому), передусім, у період часу з 16 вересня 2021 року до дня набрання чинності відповідним спеціальним кримінально-процесуальним Законом України, який регулюватиме особливості кримінального провадження в сфері судового перегляду вироку особі, караній на довічне позбавлення волі.

1. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) / *Офіційний Вісник України* від 19.10.2021 — 2021 р., № 80, стор. 407, стаття 5079, код акта 107530/2021.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст.88).

3. Лоскутов Т. / Догматичний та аксіологічний підходи до визначення предмету правового регулювання у кримінальному процесі. С. 221–225. Режим доступу: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/824>.

Володимир ІЛЬЧЕНКО

начальник польового вузла
зв'язку 93-ї ОМБр «Холодний яр»,
в/ч А1302, пп В2830, майор ЗСУ

Маргарита ДУДА

студентка ННІ права та інноваційної
освіти Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ
РІВНОСТІ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

Основоположним етапом розробки та реалізації будь-якої стратегії є визначення бенефіціарів та стейкхолдерів, від правильності якого залежить якість кожного наступного етапу планування.

Ключовими бенефіціарами щодо досягнення гендерної рівності у секторі безпеки та оборони України є жінки та чоловіки, діяльність яких здійснюється безпосередньо у зазначеному секторі. Зауважимо, що пересічні громадяни не є бенефіціарами. Далі дезагрегуємо бенефіціарів за певними ознаками для детальнішого врахування їхніх інтересів. Отже, перелік бенефіціарів, за нашим баченням, такий:

– жінки, що перебувають на військовій службі (жінки з дітьми до 3 років, дошкільного та шкільного віку, матері-одиначки, багатодітні жінки, жінки у зоні ООС, жінки з обмеженими фізичними можливостями внаслідок травм на службі та в зонах бойових дій, жінки на керівних посадах, жінки на рядових посадах, новобраниці, ветерани);

– чоловіки, що перебувають на військовій службі (чоловіки з дітьми до 3 років, дошкільного та шкільного віку, батьки-одиначки, багатодітні батьки, чоловіки у зоні ООС, чоловіки з обмеженими фізичними можливостями внаслідок травм на службі та в зонах бойових дій, чоловіки на керівних посадах, чоловіки на рядових посадах, новобранці, ветерани);

– жінки, які обіймають цивільні посади у секторі національної безпеки та оборони із вищезазначеною дезагрегацією, окрім випадків, передбачених лише для військовослужбовців;

– чоловіки, які обіймають цивільні посади у секторі національної безпеки та оборони із вищенаведеною дезагрегацією, окрім випадків, передбачених лише для військовослужбовців;

– члени родин жінок та чоловіків, які перебувають на військовій службі та обіймають цивільні посади у секторі національної безпеки та оборони.

Стейкхолдерами розробки та реалізації Стратегії є такі:

– Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних сил України;

– Верховна Рада України;

– Кабінет Міністрів України;

– Рада національної безпеки і оборони України;

– міністерства (Міністерство оборони України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство економіки України, Міністерство економіки України, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України);

– Збройні Сили України (Генеральний штаб ЗС України, Сухопутні війська, Повітряні сили, Військово-Морські Сили, Десантно-штурмові війська, Сили спеціальних операцій);

– територіальні військові частини та підрозділи;

– інші центральні органи виконавчої влади (Національне агентство України з питань державної служби, Національна поліція України, Адміністрація Державної прикордонної служби України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Національне агентство України з питань запобігання корупції, Державна служба України з питань праці, Державна інспекція ядерного регулювання України, Державне космічне агентство України, Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Пенсійний фонд України, Державна митна служба України, Державна податкова служба України, Державна казначейська служба України, Державна фіскальна служба України, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна спеціальна служба транспорту, Служба судової охорони, Управління державної охорони України);

– розвідувальні органи України;

– Служба безпеки України та Антитерористичний центр при Службі безпеки України;

– обласні державні адміністрації в межах повноважень, визначених Конституцією і законами України;

– органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених Конституцією і законами України;

– заклади вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ України;

– громадські об'єднання, зареєстровані у встановленому чинним законодавством порядку.

Базуючись на потребах та інтересах бенефіціарів, визначимо ключову проблему у секторі національної безпеки та оборони, її причини та наслідки, враховуючи гендерний аспект.

Необхідно побудувати «дерево проблем», яке візуально окреслить проблемне поле щодо забезпечення гендерної рівності у секторі національної безпеки та оборони, продемонструвати причинно-наслідковий зв'язок і, як результат, визначити ключову проблему. «Дерево проблем» (див. табл. 1) передбачає наявність трьох базових причин виникнення головної проблеми та, відповідно, трьох наслідків впливу, які не дозволяють досягти гендерної рівності у секторі національної безпеки та оборони. Зазначимо, що наведений нами перелік причин і наслідків, не є вичерпним, проте охоплює такі напрями, як управлінський, фінансовий і комунікаційний.

Таблиця 1

**«Дерево проблем» досягнення гендерної рівності
у секторі безпеки та оборони**

Вплив	Жінки та чоловіки відчують дискомфорт під час проходження служби у секторі безпеки та оборони	Нерівномірний розподіл коштів для забезпечення особливих потреб жінок на службі в секторі національної безпеки та оборони, нецільове використання бюджетних коштів	Превалювання гендерно-рольового стереотипу щодо невідповідності для жінок служби в секторі безпеки та оборони
Проблема	Відсутні рівні можливості для жінок та чоловіків, які здійснюють діяльність у сфері безпеки та оборони в Україні (військовослужбовців та тих, що обіймають цивільні посади)		
Причини	Недостатньо враховані гендерні особливості жінок та чоловіків у сфері національної безпеки та оборони (фізичні, ментальні, інші)	Недостатньо враховані гендерні особливості жінок та чоловіків під час розподілу коштів для фінансування сектору безпеки та оборони	Відсутні якісні інформаційно-комунікаційні кампанії (комунікаційні стратегії) щодо рівного доступу жінок і чоловіків до служби в секторі безпеки та оборони

«Дерево проблем», сформоване в табл. 1, дозволило визначити стратегічну мету, яку сформульовано таким чином: «Жінки та чоловіки мають рівні права та можливості для служби у секторі безпеки та оборони в Україні». Зауважимо, що стратегічна мета відображає кінцевий соціальний стан ключових бенефіціарів, враховує їхні інтереси та проблеми.

Для стратегічної мети нами визначено середньострокові цілі та очікувані результати (короткострокові цілі), які спрямовані на досягнення кінцевої мети та подолання причин, визначених у «дереві проблем».

Середньострокові цілі:

1. Забезпечено комфортні умови для жінок та чоловіків на службі у секторі національної безпеки та оборони.

2. Забезпечено цільовий розподіл бюджетних коштів відповідно до потреб жінок та чоловіків на службі у секторі національної безпеки та оборони.

3. Подолано гендерно рольовий стереотип щодо виключно чоловічого характеру служби у секторі національної безпеки та оборони.

Очікувані результати (короткострокові цілі):

1.1. Враховано гендерні особливості жінок та чоловік під час проходження служби у секторі національної безпеки та оборони.

1.2. Підвищено компетентності публічних службовців щодо забезпечення гендерної рівності на службі в органах влади.

2.1. Впроваджено гендерно орієнтоване бюджетування у секторі національної безпеки та оборони.

2.2. Підвищено компетентності публічних службовців щодо імплементації гендерно орієнтованого бюджетування.

3.1. Впроваджено комунікаційну стратегію досягнення гендерної рівності у секторі національної безпеки та оборони.

3.2. Реалізовано ефективні PR-компанії щодо пропагування служби жінок у секторі національної безпеки та оборони.

Стратегія є якісно. лише тоді, коли її цілі є досяжними та вимірюваними. Тому на останньому етапі необхідно визначити кількісні та якісні показники для оцінювання результатів логічної моделі, серед яких пропонуємо такі:

– питома вага жінок та чоловіків на службі у секторі національної безпеки та оборони (військово службовців і на цивільних посадах);

– частка жінок та чоловіків, задоволених умовами служби у секторі національної безпеки та оборони (військовослужбовців і на цивільних посадах);

– скорочення неефективних та нецільових бюджетних витрат за рахунок впровадження гендерно орієнтованого бюджетування;

– кількість публічних службовців, які отримали та застосовують навички гендерно орієнтованого управління в органах влади;

– частка громадян, які вважають службу у секторі безпеки та оборони однаково доступною як для чоловіків, так і жінок.

Дмитро ЛЕЩЕНКО

адвокат, асоційований партнер
АО «ВЕРУМ» (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ УКЛАДАННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ В УМОВАХ COVID-19

З самого початку COVID-19 скорочувалась міжнародна торгівля та інвестиції, руйнувались виробничі та міжнародні торгівельні ланцюжки, відбувалось коливання на ринку основних товарів, падало внутрішнє споживання імпортованих товарів, обмежувався експорт тощо.

У той же час, ще у 2020 р. більшість країн припинила експортні обмеження таких товарів, як хірургічні маски, рукавички, ліки та дезінфікуючі засоби. Протягом 2021 року у міжнародній торгівлі спостерігалась поступова відмова від обмежувальних заходів, що вживалися на ранніх стадіях пандемії. Згідно звітів СОТ за 2020-2021 роки, більше 30% застосованих членами СОТ заходів щодо обмеження міжнародної торгівлі, пов'язаних із COVID-19, були скасовані.

Проте сьогоднішня ситуація у світі змушує країни не тільки послаблювати обмеження й тарифи на медичні/захисні товари та вакцини⁴, але й враховувати внутрішньодержавне забезпечення населення «критичними» продуктами в умовах глобальної ізоляції. Незважаючи на деякі добровільні заяви і меморандуми членів СОТ щодо забезпечення і захисту сталих ланцюгів поставок, зменшення або усунення тарифів на товари першої необхідності та сільськогосподарську продукцію, все ж багато країн вводили обмежувальні торгові заходи переважно на основні харчові продукти з метою гарантування місцевих продовольчих запасів та забезпечення продовольчої безпеки. Наприклад, у 2020 році Україна вводила заборони на експорт гречки⁵; Білорусь запроваджувала тимчасове обмеження експорту деяких основних харчових продуктів (гречки, цибулі, часнику); Єгипет забороняв вивозити деякі бобові (боби та сочевиця під заборонаю експорту і досі); Китай тимчасово знижував імпортні тарифи не тільки на

---

⁴ Усім відома ситуація, коли у березні 2021 року Індія тимчасово призупиняла поставки вакцини Covishield за кордон, аби задовольнити потреби самої країни у препараті. Такий крок зачепив загалом близько 190 країн, які мали отримати вакцини в рамках програм Covax (особливо на вакцини очікували Великобританія та Бразилія).

⁵ Це до речі, вводилось одночасно із введенням заборони на експорт засобів індивідуального захисту та деяких товарів протиепідемічного призначення (водонепроникних лабораторних костюмів, рукавичок з інших полімерних матеріалів, рукавичок медичних нестерильних неталькованих нітрилових, рукавичок неопудрених з нітрилу, халатів ізоляційних медичних одноразових, масок медичних (хірургічних), окулярів захисних, щитків захисних, респіраторів класу захисту не нижче FFP2 тощо).

медичні товари, а й на певні категорії сировини, сільськогосподарську продукцію, м'ясо; Республіка Сальвадор та Гондурас вводили заборону на експорт деяких сушених бобових; Киргизстан запроваджував тимчасову заборону експорту деяких харчових продуктів (наприклад, пшениця і меслін, пшеничне борошно, харчова олія, рис, макарони, курячі яйця, цукор, йодована кухонна сіль, корми (сіно, солома, комбікорм, висівки і зерновий корм); Північна Македонія вводила тимчасову заборону експорту пшениці та месліну; Таїланд забороняв експорт курячих яєць тощо.

І, незважаючи на те, що 22 квітня 2020 р. 23 члени СОТ, включаючи Україну, підписали Спільну заяву щодо забезпечення відкритої та передбачуваної торгівлі сільськогосподарською та харчовою продукцією у відповідь на пандемію COVID-19, у якій наголосили, що будуть проявляти стриманість у створенні внутрішніх запасів сільськогосподарської продукції, що традиційно експортується, щоб уникнути перебоїв з постачанням відповідної продукції або спотворення міжнародної торгівлі, а також не будуть встановлювати експортні обмеження щодо сільськогосподарської продукції та будуть утримуватися від застосування не виправданих торговельних бар'єрів, певні обмеження у міжнародній торгівлі спостерігаються і досі.

У 2021 році Україна, як і більшість країн, перейшла від обґрунтованої заборони експорту деяких товарів до режиму тримання «руки на пульсі» міжнародної торгівлі з огляду на існуючу кризу, викликану пандемією.

Знову активізувалось укладення міжнародних договорів купівлі-продажу як між юридичними особами приватного права, так і між юридичними особами публічного права.

Ключовою проблемою, яка хвилює бізнес в усьому світі на тлі відновлення міжнародної торгівлі, є наступна: яким же чином відбувається припинення та/або відстрочення зобов'язань у міжнародних договорах під час розповсюдження коронавірусу і чи відносяться «пандемія» та «карантин» до форс-мажорних обставин? Для її вирішення необхідно звернути увагу на норми права, які застосовуються згідно умов цих міжнародних договорів, та безпосередньо на положення відповідних міжнародних договорів. Так, норми права романо-германської правової системи, до якої відносяться, зокрема Німеччина, Франція, Росія, Китай, ОАЕ, містять визначення «форс-мажору» або «обставин непереборної сили» у кодифікованих актах – цивільних кодексах (уложеннях). Натомість, норми права англо-саксонської правової сім'ї, до якої належать, зокрема Англія, США, Сінгапур, Індія, не містять визначення «форс-мажору» або «обставин непереборної сили», а сам форс-мажор є правилом, котре повинно бути чітко зафіксоване в міжнародному договорі, щоб контрагенти мали змогу посилатися на настання тих обставин непереборної сили, які вони самі визначили в якості форс-мажорних обставин.

Україна, як країна із кодифікованим правом, у кількох своїх

законодавчих актах містить норми, присвячені форс-мажорним обставинам, а саме: 1) у ч. 1 ст. 617 Цивільного кодексу України зазначається, що: «особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили» [1]; 2) у ч. 2 ст. 218 Господарського кодексу України вказується, що: «у разі, якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності. Не вважаються такими обставинами, зокрема, порушення зобов'язань контрагентами правопорушника, відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів, відсутність у боржника необхідних коштів» [2]; 3) у ч.2 ст. 14-1 Закону України від 02.12.1997 «Про торгово-промислові палати в Україні» прописано, що: «форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи, але не обмежуючись, ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безлади, вторгнення, блокада, революція, заколот, повстання, масові заворушення, введення комендантської години, карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиція, громадська демонстрація, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень та актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту/імпорту тощо, а також викликані винятковими погодними умовами і стихійним лихом, а саме: епідемія, сильний шторм, циклон, ураган, торнадо, буревій, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, град, заморозки, замерзання моря, проток, портів, перевалів, землетрус, блискавка, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо [3].

З аналізу вказаних вище норм вітчизняного права вбачається, що до поширеної раніше форс-мажорної обставини «епідемія» у березні 2020 було додано термін «карантин». Це сталося внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 року, у якому факт встановлення Кабінетом міністрів України карантину віднесли до форс-мажорних обставин [4]. Термін «пандемія» не

був законодавчо віднесений до форс-мажорних обставин, але зважаючи на те, що зазначений вище перелік форс-мажорних обставин не є вичерпним, сторони, у конкретному міжнародному договорі можуть погодити визнання форс-мажорними обставинами, не лише «епідемії» та «карантину», але й «пандемії».

Також було проаналізовані положення 2 міжнародних договорів, укладених під час пандемії, у яких сторони віднесли до форс-мажорних обставин і «карантин», і «пандемію». Так, у міжнародному договорі на здійснення авіаперевезення медичних товарів, контрагенти з України та КНР погодили «карантин» в якості форс-мажорної обставини: *«Сторони не будуть нести відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків за цим Договором, якщо таке невиконання чи невідповідне виконання сталося внаслідок настання зовнішніх і надзвичайних обставин (пожежі, стихійні лиха, землетруси, повені чи інші природні явища, епідемії, ядерних чи хімічних аварій, війн чи військових дій будь-якого характеру, блокади; введення карантину, встановленого урядом чи іншими органами влади, вступ в дію нових законів, нормативних документів, пов'язаних з дією уряду та державних органів в області економічної і законодавчої діяльності, які не залежать від Сторін, відсутніх на момент підписання цього Договору, які не можна було передбачити, ані запобігти ніякими розумними заходами»*. І у міжнародному договорі на купівлі-продаж медичного обладнання, сторони з Великобританії та України погодили «пандемію» в якості форс-мажорної обставини: *«У рамках даної Статті, випадком або ситуацією «Форс-мажору» вважати такі, що не контролюються Постачальником, які неможливо передбачити чи уникнути, і поява яких у цілому чи частково не спричинена бездіяльністю чи браком підготовки або уваги з боку Постачальника, його підрядників, агентів або постачальників, як наприклад: а) стихійні явища, повінь, посуха, землетрус або інша природна катастрофа; б) епідемія або пандемія; ...»*.

Враховуючи викладене, зазначені вище нові терміни можуть бути визнані форс-мажорними, якщо вони відповідають певним критеріям (надзвичайність, непередбачуваність, невідворотність, причинно-наслідковий зв'язок між обставиною і неможливістю виконання зобов'язання), не суперечать законодавству країн, до яких належать сторони міжнародного договору, та узгоджені сторонами в конкретному розділі міжнародного договору як такі, що звільняють сторони від цивільно-правової відповідальності. У той же час, сам факт оголошення ВООЗ пандемії або встановлення карантину урядом тієї чи іншої країни не є підставою для звільнення від відповідальності за невиконання абсолютно всіх договірних зобов'язань. Сторона міжнародного договору, яка не може виконати свої договірні зобов'язання, має довести, що вона не може виконати свої зобов'язання і що це неможливо саме внаслідок «пандемії» чи «карантину», аргументувавши наявність причинно-наслідкового зв'язку між «пандемією»

чи «карантином» та неможливістю виконання своїх зобов'язань за міжнародним договором купівлі-продажу.

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, №№ 40–44, ст. 356.
2. Господарський кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144.
3. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 2 грудня 1997 року № 671/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998, № 13, ст.52.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17 березня 2020 року № 530-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2020, № 16, ст.100.

Олена ПРИШЛЯК
(ТОВ «Науково-виробниче підприємство «Опті»,
м. Дніпро, Україна)

ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У ВИРШЕННІ ПИТАНЬ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Судова влада відіграє важливу роль у розвитку суспільства. Вона є визначальною у демократизації суспільства, економічному розвитку держави. Покладаючись на справедливість національного суду суб'єкти господарювання готові протистояти корупції, виводити доходи з тіні, офіційно вести підприємницьку діяльність. Довіра суду особливо важлива у період реформування, коли справедливість судочинства визначається також і глибокими морально-етичними якостями суддів.

Науковці приділяють особливу увагу проблемам судового правозастосування в Україні. Пошуку та застосуванню практичних способів ефективного судочинства покладені роботи М. Гнатюк, О. Зайчука, В. Копейчикова, Д. Луспеника, І. Невзорова, О. Немировської, Н. Оніщенко, І. Погрібного, В. Сердюк, О. Скакун та ін. Однак кризові явища в усіх сферах суспільства виявляють слабкі місця сучасного судового правозастосування.

В Україні судова влада представлена наступними гілками: цивільне судочинство, адміністративне, господарське, кримінальне.

Однак такий розподіл не є строгим. Наприклад, судом з цивільних питань розглядаються питання з адміністративних правопорушень. Наприклад, при порушенні правил дорожнього руху або при притягненні директора до адміністративної відповідальності при порушенні податкового законодавства.

Спираючись на практичний досвід, доцільно зауважити, що вирішення

певних груп питань, що відносяться, зокрема, до господарського законодавства, податкового, суддями цивільних суддів призводить до формального судочинства. Тобто виноситься рішення, яке, з одного боку, поверхневого торкається галузевого законодавства, а з іншого, – після апеляційного оскарження не підлягає оскарженню.

Доцільно зауважити, що процедури здійснення цивільного судочинства та адміністративного на практиці відрізняються на усіх стадіях. Наприклад:

1. Дотримання формальних вимог в адміністративному судочинстві на стадії подання позовних заяв та інших процесуальних документів має є значно жорстким, ніж у цивільному.

2. Представництво у адміністративному провадженні є конкретизованим, у той час, як у цивільному процесі суддя може вирішувати особу-представника (адвокат чи фізична особа, віком від 18 років), визначаючи чи відноситься справа до малозначної, якщо справа немайнового характеру, і тим самим обмежувати доступ до правосуддя.

3. При розгляді цивільним судом питань із взаємовідносин між платником податків, його посадових осіб та фіскальних органів суди не вдаються у нюанси та специфіку податкового законодавства. Це відображається у змісті судових рішень. Найбільш показовим у цьому є судові рішення у 2021 році, пов'язані з масовими порушеннями строків з подання нових звітів – податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску. Судді виходили з фактичного порушення, відкидаючи позиції фіскальних органів в офіційних роз'ясненнях, відкидаючи пункти Податкового Кодексу, за яким вищий податковий орган може відкликати протокол про порушення. Такий підхід сформував негативне відношення представників бізнесу до судової влади, оскільки поряд з формальним судочинством одночасно спостерігалася абсурдна ситуація, де адміністративний штраф на порядки нижчий за судовий збір, а отже, суд виявився зацікавлений не у визнанні платника податків невинним, а в будь-якому разі винним і змушеним сплатити судовий збір.

На нашу думку, директор як посадова особа не є відповідальною особою у розумінні цивільно-процесуального Кодексу, оскільки під час здійснення порушення як керівник, ця особа виконує корпоративні повноваження, а не особисті, тому взаємовідносини між податковою та директором доцільно розглядати в порядку адміністративного судочинства у питаннях притягнення до адміністративної відповідальності. З метою усунення будь-яких маніпуляцій з боку суду щодо зацікавленості у судових зборах, вважаємо доцільно, щоб штраф накладався не органами судової влади, а безпосередньо представниками податкової служби, і у разі незгоди посадова особа могла оскаржити через адміністративний суд.

Окрему категорію становлять справи про адміністративну

відповідальність при порушення правил дорожнього руху. У таких справах спостерігаються наступні тенденції:

– питання сплати судового збору визначаються рішенням Верховного суду, а не нормативними актами, тобто остання за часом позиція вирішує питання сплати чи звільнення від судового збору;

– розгляд справи переводиться у площину аналізу дій представника правоохоронних органів з точки зору правомірності дій, перевищення повноважень, що є предметом розгляду адміністративних судів;

– при розгляді справи у судах загальної юрисдикції судді не додержуються єдиних підходів, не підтримують створення єдиної судової практики. Натомість в адміністративних судах рішення суддів максимально спрямовані на створення судової практики з аналогічних питань, тому можемо спостерігати схожість рішень суддів, або поглиблене пояснення існуючої позиції.

Отже, спираючись на практичний досвід, можна зробити наступні висновки: 1. Цивільне судочинство є динамічним у створенні судової практики, а адміністративне – більш усталеним, поки не здійсниться зміна (відміна дії) певного нормативного документа. 2. Цивільне судочинство з питань притягнення до відповідальності з адміністративних правопорушень проявляє себе частково і не в повній мірі реалізує завдання судочинства загалом.

Юрій ФАНИГІН

заступник директора з обліку
і збереження музейних цінностей
Дніпропетровського національного
історичного музею ім. Д. Яворницького
(м. Дніпро, Україна)

**КУЛЬТУРА. КОЛАБОРАЦІЯ. РЕПРЕСІЇ. ХІД ТА ХАРАКТЕР
СЛІДСТВА ОРГАНІВ НКВС У 1945-1946 РОКАХ ПО СПРАВІ
КЕРІВНИЦТВА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБЛАСНОГО
АРХІВУ ЧАСІВ ОКУПАЦІЇ**

Друга світова війна стала одним з перших конфліктів, де яскраво проявилася ідеологічна складова протистояння сторін. Звісно, головну роль у цьому відіграло керівництво нацистської Німеччини, яке використовувало ідеологію у своїх агресивних та жорстоких дій, як в середині, так і зовні країни. Формувалася вона поступово, як і система, що її обґрунтовувала.[5] Не дивлячись, що про це вже неодноразово згадувалося у наукових працях, досі існують маловідомі факти та не повністю розкриті теми. Особливо з

питання подальшої долі наукових і культурних кадрів, що були вимушені співпрацювати з окупаційною владою.

Не стануть тут виключенням і біографії Михайла Андрійовича Кочевського та Терентія Леонідовича Вікторовського – директора та відповідно його заступника Державного архіву Дніпропетровської області 1941–1943 років (далі ДАДО чи Архів).

До набуття Україною незалежності багато джерел були засекречені. Саме тому історія ДАДО під час окупації була майже не відома широкому колу науковців, а громадськості тим більше. Досі не дочекалися публікації унікальні спогади Вікторовського, а саме «Сведение о работе Днепропетровского исторического архива во время немецкой оккупации» від 15 листопада 1943 року та «Записка о работе в Днепропетровском Государственном архиве во время немецкой оккупации» від 1 липня 1944 року, що зберігаються за місцем надання тобто в ДАДО. Спогади не мають характеру звинувачень у чийсь бік, але передруки стали вагомою частиною кримінальної справи НКВС 1945–1946 року, яка досі зберігається у архіві управління Служби безпеки України у Дніпропетровській області під номером П-24616.

Для початку трохи згадаємо про сам Архів, 7 квітня 1942 року, архівне зібрання, що зберігалось в місті Дніпропетровську німці оцінили у 1 мільйон 195 тисяч одиниць зберігання [4, с.9]. Дослідники припускають, що саме в нашому місті окупантам дісталася найбільша та найповніша збірка документів одного з обласних комітетів комуністичної партії України [4,с.11]. Вони поступово були перевезені у обласний архів, що надалі зумовило постійну присутність в Архіві різних нацистських науковців та представників багатьох окупаційних інституцій, які, звісно, давали співробітникам певні завдання виконання яких в подальшому трактувалося як колаборація.

Мотивувати до написання спогадів могли особисті обставини автора, а саме трагічна доля його родичів. У 1937 році був заарештований та розстріляний наймолодший брат нашого героя – Вікторовський Іван Леонідович, який народився 18 серпня 1899 року. Член комуністичної партії, із 1927 року на момент затримання він займав посаду заступника начальника Земельного управління Дніпропетровської області. Політичність справи була визнана ще за часів СРСР, 4 вересня 1957 року Іван Леонідович був реабілітований [1].

З 1939 року всі архіви області входили до системи НКВС, тому контроль та нагляд за ними відрізнявся від інших наукових інституцій. З іншого боку не надати свідчення тим чи іншим чином у Терентія Леонідовича не було можливості, бо він проживав у будівлях Архіву по тогочасній адресі – вулиця Ворошилова 20, але чи міг він сховатися ?

У 1945–1946 роках сам Вікторовський свідчив, що не дивлячись на військові обставини, і виїзд з міста під час боїв, у Дніпро він повернувся

добровільно. 28 вересня 1943 року він «был немцами выгнан» та виїхав у напрямі Кривого Рогу, але «не дойдя до поселка Шевченко рудник им. Ленина Криворожского района, 23 октября 1943 года был освобожден частями Красной армии» [2, с.63]. Хаотична і стрімко змінна лінія фронту надавала можливість Вікторовському, як сховатися та перечекати, так і продовжити рух далі на захід, але 31 жовтня він повернувся у місто, що цілком можна вважати його усвідомленим вибором.

Як встановили слідчі НКВС, Кочевський у цей же час вчинив іншим чином. 29 вересня, разом з родиною виїхав теж у район Кривого Рогу, надалі і зовсім покинув територію СРСР, переїхавши у Румунію до міста Браїла [2, с.44]. І лише після входу радянських військ на цю територію 27 серпня 1944 року, вступив до лав Червоної армії, а після демобілізації 3 вересня 1945 року, протягом місяця повернувся в Дніпро, де вже знаходилася його родина [2, с.30]

Уже 29 жовтня 1945 року Кочевського, який, до речі, мав військові нагороди, було заарештовано. 25 листопада 1945 року до справи як свідка залучили Вікторовського [2, с.37]. Слідчим він наголошував про свою мінімальну участь у керівництві Архівом та одноосібну передачу Кочевським німецькій владі матеріалів для вивезення за кордон, про підтримування Михайлом Андрійовичем зв'язку із слідчим СД Саранчою та надання цій структурі справ обласного комітету партії, а також передачу іншим окупаційним органам статистичних даних про єврейське населення міста Дніпропетровська до 1941 року.

І все ж 15 грудня 1945 року була підписана постанова на арешт і самого Терентія Леонідовича з наступними формулюваннями «...ВИКТОРОВСКИЙ стал на путь измены Родине, передавал немецким карательным органам материалы о коммунистических и советских работников для их ареста.....» [2, с.57]. Уже на початку 1946 року кримінальні справи обох фігурантів було об'єднані у єдине провадження по статті 54 Карного кодексу УРСР, за якою вони і були засуджені.

Опинившись під арештом Вікторовський, ще більш чітко формулював, для чого вивозили архівні справи та загалом виправдовувався обставинами: *«Летом 1942 года из архива были выданы материалы немцам для отправки в Италию голодовки 1921 и 1922 года и закрытия церквей с целью антисоветской пропаганды»; «Боясь немцев. Я требовал работу но только в перделах необходимого»* [2, с.63].

Формулювання звинувачення та виправдання Терентія Леонідовича характерне для тих років, але ж на чому конкретно базувалися звинувачення і до чого тут згадка про Італію ?

Як ми вже знаємо, обидва фігуранти були відсутні у місті за місяць до вступу Червоної армії. Тоді як відбулося найбільше руйнування Архіву – нацисти вивезли більшу частину фондів, а будівлі згоріли. І хоча за умов тодішньої упередженості радянської репресивної машини приводи для

засудження могли бути формальними, але якусь ґрунтовну базу під це було необхідно підвести.

Ще у спогадах 14 листопада 1943 року Терентій Леонідович написав про деякі зниклі архівні справи наступне: *«Взяты якобы временно, сроком на декабрь м-ц 1942 г. из фонда «Помгола» материалы о голоде в 1921-1922 году и материалы по антирелигиозной работе из фондов админматериалов исполкомов приблизительно за 1920-1925 годы (последние якобы для папы римского). После истечения срока материалы не возвращены. Акты о выдаче этих материалов у т. Кочевского хранились все время»* [5].

Саме про факт вивезення матеріалів за кордон найбільше допитували як обох підслідних, так і інших свідків. Окрім свідчень Вікторовського, в матеріалах карної справи відсутні чіткі відомості про ці події, але щоб їх підтвердити, нам стане до нагоди Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Саме там серед матеріалів Оперативного штабу райхслайтера Розенберга зберігся документ який проливає світло на всі питання – список з вказанням 47 архівних справ, які було передано італійській комісії з пропаганди для антибільшовицької виставки у Римі. Дозвіл на це був виданий розпорядженням Генерального Комісара від 2 жовтня 1942 року строком до 15 грудня 1942 року. Надалі до Архіву так і не повернулись [8].

Зниклі матеріали можна оцінити як дуже важливі для історії нашого регіону радянського періоду. Наприклад, у списку згадуються і документи з архіву партії: повідомлення про настрої мас на підприємствах, про недоліки на них і на транспорті, доповідні записки з сільськогосподарського питання та з питань паспортизації, про роботу на підприємствах та інше за 1933р.; матеріали викритих в результаті перевірки партійних документів ворогів партії за 1935р. [8, с.219].

Документальні підтвердження передачі матеріалів за кордон та про їх характер відсутні у самій кримінальній справі. Це свідчить, що документи Оперативного Штабу на той час були не доступні слідчим. При цьому, співробітники НКВС перевіряли діло-виробничі архіви міських окупаційних органів, які, до речі, вже з осені 1945 року знаходилися у ДАДО, як і зараз [2, с.26]. Органи залучили до справи копії документів Штадкомісаріату і Української допоміжної управи та встановили перебіг подій навколо партійного архіву, який їх цікавив передовсім, і отримали список співробітників Обласного архіву [2, с.14–16].

Звісно, Вікторовський чудово розумів важливість документів партії, які по своїй суті були внутрішніми та секретними, і що про це та за це «спитають». Тому ще у 1943–1944 році вельми розлого, чітко описав не тільки роботу обласного, а і долю партархіву та з чого він складався [5,6]. Як ми вже знаємо, не дивлячись на заздальгідь подану інформацію, доля Вікторовського була аналогічною з долею Кочевського. На хід слідства ніяк не вплинула відсутність фігурантів в місті у жовтні 1943 р. та не

обговорювалося питання про умови, в яких опинилися люди і чому йшли на співпрацю.

Навряд залишився б таємницею вивіз матеріалів, якби Терентій Леонідович приховав це у спогадах. Тому що окрім основних фігурантів, було знайдено та допитано біля шести співробітників [2]. Вікторовський та Кочевський на 22 червня 1941 року не були співробітниками Архіву, що, звісно, погіршувало їх стан як арештованих, бо їх роботу можна було трактувати як добровільну співпрацю.

Архів Оперативного штабу, де досі збереглося багато документів по окупаційній історії обласного архіву, врешті решт став трофеєм радянського союзу і трохи пізніше, але так само ретельно вивчався співробітниками НКВС.

Єдине, що могло дати можливість уникнути радянської репресивної машини, була еміграція, але не усім вона була по силам. До того ж, стрімкий наступ РСЧА по Європі повністю зневолював шанси і на це.

Загалом доля діячів культури та науки під час окупації та після ще потребує уваги і дослідження. Тисячі наших земляків з 1943 року було репресовано як колабарантів, але якщо задуматися, то тільки за те, що вони продовжували працювати за професією. З одного боку, можна було обрати чорнову роботу, але за неї платили у рази менше, а часто за кожним працюючим стояла ціла родина. Мільйони українців в умовах тогочасної війни опинилися на грані фізичного виживання, що не давало багато часу та варіантів для вибору.

---

1. Архів Управління Служби безпеки України в Дніпропетровській області. Кримінальна справа П-7557

2. Архів Управління Служби безпеки України в Дніпропетровській області. Кримінальна справа П-24616

3. Грушевий К. С. Тоді, в сорок першому ... К.: «Політвидат України», 1979. 296 стр. іл., 24 арк. іл.

4. Дніпропетровські архіви, музеї та бібліотеки в роки Другої світової війни [Текст] : анований перелік док. і матеріалів / Держ. арх. Дніпропетр. обл., НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; упоряд. Д. Мешков. К. : [б.в.], 2000. 76 с.

5. Державний архів Дніпропетровської області. Фонд 268. Опис 2. арк. 40 – 43 зв.

6. Державний архів Дніпропетровської області. Фонд 268. Опис 2. арк. 44 – 45.

7. Кашеварова Н. Г. Діяльність Оперативного штабу Розенберга з вивчення нацистами “східного простору” (1940–1945). НАН України, Інститут історії України. К. : Інститут історії України, 2014. Ч. 1 : Джерелознавче дослідження. 552 с.

8. ЦДАВО. Ф. 3206. Оп. 5. Спр. 21. Арк. 214–219.

Андрій ЦВЛЕНКО
лікар-реабітолог
Травматологічної МСЕК № 1
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Сучасний стан охорони праці в Україні можна охарактеризувати як такий, що викликає серйозне занепокоєння. Створення безпечних умов праці – це невід’ємна частина соціально-економічного розвитку держави, що становить державну політику, національну безпеку і державне будівництво, одна з найважливіших функцій органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад, підприємств.

У вузькому розумінні охорона праці є самостійним інститутом трудового права, невід’ємним елементом даної галузі права.

У той же час законодавство про охорону праці є величезною системою нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини з приводу реалізації державної політики щодо правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров’я і працездатності людини в процесі праці.

Основним з цього переліку нормативних актів є закон України «Про охорону праці» [2], який визначає основні положення щодо реалізації закріплених Конституцією України прав працівників на охорону життя і здоров’я в процесі здійснення трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці. Він також регламентує відносини між власником підприємства і найманим працівником з питань гігієни праці, безпеки та виробничого середовища, а також встановлює єдиний порядок здійснення охорони праці.

Стан охорони праці в Україні залежить від стану економіки в країні. Країна перейшла на ринкову систему господарювання, у якій рушійним мотивом господарської діяльності виступає дохід. Ціль суб’єкту господарювання – одержання прибутку, тоді як капітальні вкладення в основні фонди, необхідні для поліпшення умов праці, призводять до росту собівартості продукції. В умовах, коли учасники виробничих процесів постійно віддають перевагу економічній вигоді, поліпшення умов праці виявляється важко розв’язуваною задачею.

Головною метою державної політики України у сфері охорони праці є збереження життя, здоров’я і працездатності людини в процесі трудової діяльності. Об’єктивно оцінюючи охорону праці в Україні, на жаль, необхідно констатувати, що сучасний її стан не може задовольнити потреби нашого суспільства. Для того, щоб детально проаналізувати стан охорони

праці в Україні, необхідно розглянути показники щодо виробничого травматизму та професійних захворювань. Одним із основних показників стану охорони праці є рівень виробничого травматизму та професійної захворюваності.

Так, відповідно до статистики за 9 місяців 2021 року, найбільша кількість страхових нещасних випадків зареєстрована у м. Києві (9,9 %), Київській області (8 %), Черкаській області (7,6 %), Хмельницькій області (6,6 %), Львівській області (5,9 %), Чернівецькій області (5 %), Чернігівській області (5 %) та Дніпропетровській області (4,9 %). Кількість травмованих осіб у цих областях складає 52,9 % від загальної кількості травмованих по Україні. На підприємствах України нараховується 30,3 % (2 991) чоловіків та 69,7 % (6870) жінок від загальної кількості всіх потерпілих. Отримали травми на виробництві у стані алкогольного сп'яніння 62 особи (0,6 % від загальної кількості травмованих по Україні), що на 1 особу більше порівняно з 9 місяцями 2020 року. При цьому 28 осіб отримали травми із смертельним наслідком. Найбільше за 9 місяців 2021 року травмувалися робітники таких професій, як сестра медична (брат медичний) (1 968), лікар загальної практики – сімейний лікар (609), молодша медична сестра (молодший медичний брат) з догляду за хворими (554), молодша медична сестра (санітарка, санітарка-прибиральниця, санітарка-буфетниця та ін.) (461), сестра медична (брат медичний) стаціонару (374), водій автотранспортних засобів (242). Найвищий рівень виробничого травматизму спостерігався серед працівників віком від 50 до 59 років (2 747 осіб, що складає 27,9 % від загальної кількості травмованих по Україні за 9 місяців 2021 року) [1].

Серед причин нещасних випадків переважають організаційні причини – 40 % (3 948 нещасних випадків), психофізіологічні причини – 13,1 % (1 288 нещасних випадків), технічні причини – 3,3 % (323 нещасні випадки), через техногенні, природні, екологічні та соціальні причини – 1,1 % (108 нещасних випадків).

Проведений аналіз нещасних випадків дає можливість класифікувати три основних види причин виробничого травматизму: організаційні, психофізіологічні, технічні. Аналіз показує, що більшість нещасних випадків відбувається з організаційних причин, які потрібно усунути силами самих організацій.

Статистичні дані свідчать [4], що:

- кожні 3 хвилини внаслідок виробничої травми чи професійного захворювання у світі вмирає одна людина;
- в Україні через травми кожні 5 годин помирає одна людина;
- кожену секунду у світі на виробництві травмується 4 особи;
- в Україні кожні 8 хвилин травмується одна людина;
- щомісяця у світі на роботі травмується стільки людей, скільки проживає у Парижі.

На думку іноземних фахівців [3], які за програмою МОП працювали в

Україні, велика кількість нещасних випадків зі смертельними наслідками пояснюється п'ятьма основними причинами:

- незадовільною підготовкою робітників та роботодавців з питань охорони праці;
- відсутністю належного контролю за станом безпеки на робочих місцях та виконанням встановлених норм;
- недостатнім забезпеченням працюючих засобами індивідуального захисту;
- повільним впровадженням коштів та приладів колективної безпеки на підприємствах;
- зношеністю (у деяких галузях до 80%) засобів виробництва.

Охорона праці відіграє важливу роль як соціальний чинник, оскільки, хоч би якими вагомими були виробничі результати, вони не можуть компенсувати людині втраченого здоров'я, а тим паче життя – те й інше дається лише один раз. Необхідно пам'ятати, що через нещасні випадки та аварії гинуть на виробництві не просто робітники та службовці, на підготовку яких держава витратила значні кошти, а насамперед люди – годувальники сімей, батьки та матері дітей.

Окрім соціального, охорона праці має, безперечно, важливе економічне значення – це й висока продуктивність праці, зниження витрат на оплату лікарняних, компенсацій за тяжкі та шкідливі умови праці тощо. Необхідно зазначити, що питання охорони праці є актуальним та відкритим сьогодні. Тому необхідно приділяти якнайбільше уваги як науковцям, так і власникам підприємств, робітників до питання забезпечення належних здорових і безпечних умов праці.

---

1. Профілактика виробничого травматизму та професійних захворювань за 9 місяців 2021 року. URL.: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/971983>.

2. Про охорону праці : Закон України від 14 жовт. 1992 р. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. №49. Ст. 668.

3. Іноземні фахівці МОП. URL.: <https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm>.

4. Europa Analytics. URL.: https://eeas.europa.eu/ru/eu-information-russian/8160/europa-analytics_ru.

Людмила ЧОРНА

начальник

Лілія ЛЮКЕВИЧ

заступник начальника архівного

управління департаменту забезпечення

діяльності виконавчих органів

Дніпровської міської ради

(м. Дніпро, Україна)

**АРХІВНА СПРАВА В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ:
ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
(на прикладі Дніпровської міської ради)**

Основи архівного будівництва беруть початок з 1918 року. Першим органом в Україні, який керував архівною справою в республіці, був Всеукраїнський комітет охорони пам'ятників мистецтва і старовини, до складу якого входила архівна секція. Після виходу ряду декретів щодо архівної справи з 1920 року активізувалось архівне будівництво на місцях. Це надало можливість створити низові мережі державних архівів щодо концентрації та збереження документальних матеріалів, які мали науково-історичне та практичне значення.

Маючи недостатні документальні матеріали, які залишилися з того часу, частково вдалося встановити хронологію створення та роботи Дніпропетровського міського архіву.

Потреба в його організації при міській раді виникла ще в 1931 році, але була здійснена тільки у 1933 році. Кількість штатних одиниць становила троє архівістів. До архіву надходили матеріали, які характеризували роботу та діяльність установ міського значення. Ці матеріали використовувалися виключно для видачі довідок на прохання громадян та організацій.

Повсюдно велося комплектування Державного архівного фонду документальними матеріалами національного надбання країни. Архівісти Дніпропетровського міського архіву проводили наради та інструктажі по веденню поточного діловодства, обстежували установи міста та надавали методичну допомогу щодо упорядкування архівних документів.

У 1938 році архівні органи були передані у ведення Міністерства внутрішніх справ. Згідно із цим, у 1930 році всі справи міського архіву, майно, фінанси, кількість архівних фондів були прийняті Обласним управлінням НКВС Дніпропетровської області.

Напередодні Великої Вітчизняної війни Дніпропетровський міський та приміський районний архіви були розташовані в одному приміщенні. На зберіганні в цих двох архівах знаходилися документальні матеріали з 1932 по 1940 роки (255 фондів, 216 тисяч одиниць зберігання).

Війна 1941 – 1945 рр. перервала планомірну роботу архівних установ області і завдала їм колосальних збитків. Під час окупації міста Дніпропетровська частина документальних матеріалів, яка знаходилася у міському та приміському архівах, у кількості 24 фондів, 21 тисяча одиниць зберігання та їх майно, були знищені, пошкоджені та розкрадені окупантами. Залишені 231 фонд та 195 тисяч одиниць зберігання перебували у хаотичному стані.

Одразу після визволення міста Дніпропетровська (нині – місто Дніпро) відновив діяльність обласний державний архів УНКВС. А в червні 1944 року запрацював міський архів. Архівісти міського архіву обстежили 332 установи та 124 відомчих архіви, провели упорядкування архівних документів, склали архівно-інвентарні описи, зібрали довідки збитку, зробили концентрацію документальних матеріалів періоду Великої Вітчизняної війни і за часи німецької окупації, допомогли колегам з обласного архіву по перевезенню архівних матеріалів з інших міст України.

Улітку 1944 року в звільнених від окупації районах розпочалися заходи по відбудові зруйнованого війною народного господарства. У цьому допомогли документальні архівні матеріали, на основі яких вдалося скоротити темпи відбудовних робіт та заощадити значні кошти.

Постанови уряду у 50-ті роки були спрямовані на поліпшення роботи архівних установ. Також були намічені питання забезпечення зберігання та використання документальних матеріалів Державного архівного фонду. Місцева влада спрямувала деякі рішення па поліпшення архівної справи в області. Це дало можливість передачі документальних матеріалів на державне зберігання та забезпечило міськрайархіви приміщеннями.

1958 рік став етапом у розвитку архівного будівництва. Затверджено нове положення про Державний архівний фонд для подальшого розвитку й організації архівної справи та наукове використання архівних документів.

У 1960 році пройшли зміни стосовно перепідпорядкування архівних управлінь Міністерства внутрішніх справ Української РСР. Вони увійшли до ведення Ради Міністрів УРСР, а на місцях – до відповідних виконкомів.

Спочатку міський архів знаходився в підвальному приміщенні, обладнаний дерев'яними стелажми і поповнювався документами управлінь, відділів, служб міськрайвиконкомів та організацій міського значення. Коли у 1980 році міський архів постійно розмістився у приміщенні міськвиконкому на тоді ще проспекті Карла Маркса, 75 (нині – проспект Дмитра Яворницького), архівосховища обладнали металевими стелажми, інвентарем, контрольно-вимірювальними приладами, а згодом і сучасною оргтехнікою.

Зусилля архівних працівників спрямовані на збереження документальних архівних матеріалів з метою їх всебічного використання, адже документи мають наукову, політичну та народно-господарську цінність.

На тепер архівне управління департаменту забезпечення діяльності

виконавчих органів Дніпровської міської ради здійснює управління архівною справою і діловодством на території міста, координує діяльність органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, громадських спілок, релігійних організацій та має основне завдання це – накопичення, збереження, облік архівних документів, які формують Національний архівний фонд України та використання відомостей, що містяться в цих документах [1].

Документи, що зберігаються в архівному управлінні департаменту забезпечення діяльності виконавчих органів Дніпровської міської ради, охоплюють період 1920 – 2020 років – це не тільки минуле, але й новітня історія про діяльність та розвиток органів місцевого самоврядування, установ, підприємств та організацій міста. Зараз на зберіганні знаходяться документи органів виконавчої влади, суб'єктів підприємницької діяльності тощо. Налічується 3058 фондів та 92394 справи.

Спеціалісти архівного управління надають кваліфіковану допомогу про склад та зміст документів архівних фондів державним органам та іншим зацікавленим сторонам, готують інформаційні довідки та довідки соціально-правового і майнового характеру юридичним та фізичним особам, здійснюють прийом документів на державне зберігання, складають історичні довідки на архівні фонди, погоджують номенклатури справ, інструкцій з діловодства установ та організацій, складають (або погоджують) описи справ та акти про вилучення та знищення документів справ, що не підлягають зберіганню та інші функції, які спрямовані на ефективне використання документів Національного архівного фонду.

Лише за 2021 рік до управління звернулось близько 4 тисяч осіб, яким стовідсотково надано інформаційні послуги та копії необхідних документів.

Одним із пріоритетних завдань розвитку архівної справи України є впровадження новітніх інформаційних технологій в архівну справу, здійснення системної інформатизації та цифровізації архівних процесів. До провідних завдань інформатизації належить оцифрування документів Національного архівного фонду, організація зберігання цифрових копій документів, надання доступу до них за допомогою мережі Інтернет.

У сучасних умовах існує потреба прискорення адаптації архівної практики до «цифрової економіки» та «цифрового суспільства», створення електронної читальної зали та онлайн- доступу до архівних документів.

Архівним управлінням департаменту забезпечення діяльності виконавчих органів Дніпровської міської ради проводиться оцифрування документів Національного архівного фонду, що користуються підвищеним попитом користувачів. Також переводяться в електронний вигляд описи справ на документи Національного архівного фонду для їх оприлюднення.

Відомо, що жодна галузь знань не може розвиватися без ретельного вивчення й узагальнення досвіду минулого. Втіленням досвіду минулого, в значній мірі, є документальні матеріали, що зберігаються в архівах. Тому

працівники архівного управління міської ради розуміють, що немає нічого більш важливого, ніж зберегти для історії документальні матеріали рідного міста.

1. Історична справка про Дніпропетровський державний міський архів. Ф. 119 «Днепропетровский городской архив».
2. Положення про архівне управління департаменту забезпечення діяльності виконавчих органів Дніпропетровської міської ради, його сектори та госпрозрахункову групу: https://dniprorada.gov.ua/upload/editor/polozhennya_pro_arhivne_upravlinnya.pdf.
3. Стратегія розвитку архівної справи до 2025 року <https://archives.gov.ua/ua/>.

Яна ШНУРКО

завідувач відділу зв'язків
з громадськістю Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна)

ЩОДО ПРИНЦИПУ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Національна поліція України як центральний орган виконавчої влади була створена Постановою Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 641 [1].

Розділом II (статті 6 – 12) Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII було закріплено принципи діяльності відповідної правоохоронної інституції, а саме: верховенство права, законність, дотримання прав і свобод людини, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства та безперервність [2].

Проводячи дослідження принципів і завдань Національної поліції України, Г. Шевчук зазначає, що принцип відкритості і прозорості є визначальним, коли йде мова про рівень довіри населення до поліції, оскільки вказана засада повною мірою розкривається під час висвітлення діяльності поліції до громадськості через засоби масової інформації або на офіційному вебпорталі центрального органу управління поліції [3, с. 122]. Підтримуючи наведену тезу, зауважимо, що сутність принципу відкритості та прозорості у діяльності Національної поліції є набагато складнішою.

Спираючись на положення статті 9 Закону України «Про Національну поліцію», можна стверджувати, що вказаний принцип реалізується через наступну діяльність: а) здійснення поліцією своєї діяльності відкрито та прозоро в межах, визначених Конституцією та законами України; б) забезпечення поліцією постійного інформування органів державної влади

та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку; в) забезпечення поліцією доступу до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом; г) можливість оприлюднення (поширення) інформації з обмеженим доступом лише у випадках та в порядку, визначених законом; г) обов'язкове оприлюднення на вебпорталі центрального органу управління поліції нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, причому відповідні акти з обмеженим доступом оприлюднюються у випадках та в порядку, визначених законом; д) обов'язкове проходження громадського обговорення проєктів нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини в порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ України [2]. Як впливає із законодавчої норми, реалізація принципу відкритості та прозорості здійснюється через дії зобов'язального (обов'язкове проходження, постійне інформування) та уповноважуючого (можливість оприлюднення) характеру.

Я. Квітка та К. Гусева вказують на те, що реалізація принципів відкритості та прозорості в діяльності органів поліції та їх посадових осіб є дієвим заходом боротьби з такими негативними явищами в державному управлінні, як бюрократизм і корупція [4, с. 170]. Водночас науковцями не звертається увага на відмінність між відкритістю та прозорістю, як складовими відповідного принципу діяльності Національної поліції.

Спроба здійснити таке розмежування представлена у науково-практичному коментарі до Закону України «Про Національну поліцію», де під відкритістю держави запропоновано розуміти прозорість функціонування поліції, можливість суспільства контролювати виконання нею важливих рішень. Концепція відкритої держави орієнтована на пошук політико-юридичних складових відкритої, прозорої, публічної й ефективної організації діяльності органів публічної влади, що тісно пов'язана з громадянським суспільством. Відкритість діяльності Національної поліції дозволяє громадянам отримати адекватне уявлення та сформулювати критичне судження про її функціонування на засадах демократичності. Так само прозорість діяльності передбачає можливість взаємодії громадян, їхніх об'єднань, юридичних осіб з поліцією при реалізації державної політики, впливу на рішення та діяльність цих органів, доступ до повної, об'єктивної, достовірної інформації про їх діяльність. Автори науково-практичного коментаря виділяють три рівні прозорості діяльності поліції: перший – прозорість у проведенні кадрової політики та розподілу всієї системи адміністративних повноважень поліції; другий, що передбачає забезпечення управлінської прозорості поліції шляхом превентивних заходів організаційного характеру; третій – прозорість процесу прийняття рішень поліцією, виводячи на перший план таку характеристику, як нейтральність, здатність знайти необхідний баланс між спрямованістю потенційного рішення та його можливими

негативними наслідками; вміння визначити оптимальні рамки для розгляду справи [5, с. 33]. Запропонований підхід вбачається нами занадто складним, що ускладнює практичну реалізацію досліджуваного принципу.

Виходячи з викладеного, можна підсумувати наступне:

1) відкритість та прозорість не є тотожними поняттями, а радше доповнюють одне одного, утворюючи цілісний принцип, закріплений статтею 9 Закону України «Про Національну поліцію»;

2) практична реалізація принципу відкритості та прозорості передбачає виконання поліцією як обов'язкових, так і уповноважуваних дій;

3) під відкритістю пропонується розуміти можливість для всіх бажаючих безперешкодно спостерігати за діяльністю поліції;

4) прозорість означає зрозумілість, доступність та легкість для сприйняття будь-якою особою інформації про діяльність поліції.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаються нами у вивченні форм і методів, завдяки яким принципи діяльності Національної поліції знаходять практичне втілення.

---

1. Про утворення Національної поліції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2015-%D0%BF/print>.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/print>.

3. Шевчук Г. Принципи та завдання діяльності Національної поліції України *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 120–124.

4. Квітка Я.М., Гусева К.А. Принцип відкритості та прозорості у діяльності поліції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. № 1. С. 164–173.

5. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію». Кол. авт./ кер. авт. кол. д.ю.н., доц. Т.П. Мінка. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.

Юлія БІЛЮЧЕНКО

аспірант кафедри соціології

та психології Харківського

національного університету внутрішніх
справ (м. Харків, Україна)

БРЕХНЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ У ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ АГРЕСИВНОСТІ

За останні роки науковий інтерес до підліткової брехні зріс у геометричній прогресії, однак теоретичні основи ще доволі слабкі. Когорта науковців сходиться у думці, що вдавання молоді до брехні може бути

усвідомленим або не свідомим проявом психологічного захисту, котрий дозволяє мінімізувати тривожні почуття або емоції. Ми вважаємо, що брехня у підлітків є засобом вирішення внутрішніх й зовнішніх конфліктів, котра може проявлятися через деструктивну та агресивну поведінку. Що стосується психічного здоров'я підлітків, то в закордонних дослідженнях йдеться про те, що початок психологічного розладу в особистості починається з порушення здатності до саморегуляції й емоційної врівноваженості, нестабільності взаємостосунків, наявності страхів, агресії, гнівних почуттів, брехливості та використання деструктивних стратегій поведінки [4].

Як зазначає М. Бабій, на прикладі учнів середніх та старших класів, що найбільш розповсюдженими мотивами брехливої поведінки виступає бажання в учнів середніх класів здобути авторитет та статус серед ровесників, прагнення виглядати дорослими та самостійними. Щодо старшокласників, то вони мають на меті самоствердитися в системі міжособистісної взаємодії, тим самим вдаючись до різного роду маніпуляцій та нещирості, однак вони обирають, відповідно, найбільш сприятливу стратегію поведінки в залежності від ситуації та розвитку подій [1, с.21]. Ю. Холодний стверджує, що брехня – це умисне спотворення інформації, тобто використання мовлення заради свідомого введення свого співрозмовника в оману. Науковець переконаний, що брехня проявляється будь-де, оскільки людина вдається до неї в самих повсякденних ситуаціях. Автор впевнений, що кожен хоч раз у своєму житті вдавався до брехні, але психічно здорову особистість відрізняє застосування брехні як інструменту по досягненню цілей, а використання брехні заради брехні є показник психічних порушень. У зв'язку з цим, безумовна щирість та чесність практично неможливі [2].

За останні роки вчених все більше хвилює питання прояву агресії підлітків. Е. Calvete та І. Ogue встановили, що найрозповсюдженішими причинами агресії в іспанських підлітків у віці від 14 до 18 років є: інструментальні мотиви (корисливі), афективні мотиви (надмірні емоційні переживання, гнівні почуття та інші переживання) й захисні мотиви (самооборона або захист інших людей) [3].

Мета дослідження: визначити особливості характеру взаємозв'язків показників чесності та психологічного захисту у підлітків з різним рівнем агресивності. Емпіричною базою вибірки виступили підлітки у віці 14 – 16 років. Загальна чисельність досліджуваних становила – 45 осіб. Досліджувані були розподілені за рівнями агресивності за опитувальником Л. Почебут. Низький рівень агресивності діагностовано у 18 осіб, середній рівень – у 20 осіб, високий рівень – 7 осіб. Респонденти з середнім рівнем агресивності були виключені з подальшого дослідження, оскільки середній рівень обумовлює досить «розмиту» ступінь вираженості показників.

Для досягнення поставленої мети були залучені: опитувальник «Індекс життєвого стилю» Р. Плутчика, Г. Келлермана та Х. Конте та опитувальник

«Чесність», розроблений у 2008 році лабораторією AZPS. Результати отриманих взаємозв'язків у підлітків з низьким рівнем агресивності представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Характер взаємозв'язків показників психологічного захисту зі схильністю до брехні у підлітків з низьким рівнем агресивності (r_s)

Механізми психологічного захисту	Схильність до брехні	Норма	Високий рівень чесності
Витіснення	-0,053	0,086	0,071
Регресія	-0,118	-0,168	0,177
Заміщення	-0,090	-0,017	0,013
Заперечення	0,118	0,063	-0,032
Проекція	-0,092	-0,108	0,122
Компенсація	-0,142	-0,275*	0,118
Гіперкомпенсація	-0,185	-0,182	0,274*
Раціоналізація	0,118	-0,051	-0,004

Примітка: * кореляція значима на рівні $p \leq 0,05$.

«Компенсація» як зрілий механізм психологічного захисту є негативно пов'язаним із показником чесності «Норма» ($r = -0,275$, $p \leq 0,05$). Тобто у підлітків з низьким рівнем агресивності зі збільшенням бажання компенсувати елемент, котрого на їх думку їм бракує, зменшується показник норми чесності. Дана обставина є цілком очікуваною, адже надмірне психологічне навантаження та прагнення компенсувати недоліки своєї поведінки провокує підлітків першої групи вдаватися до прикрашення себе, тим самим надаючи неправдиву інформацію про себе. Механізм психологічного захисту «Гіперкомпенсація» є позитивно пов'язаний із показником чесності «Високий рівень чесності» ($r = 0,274$, $p \leq 0,05$). Припускаємо, що підлітки з низьким рівнем агресивності, які оцінюють свою поведінку як чесну, схильні трансформувати імпульси і почуття, які вони з тих чи інших причин розцінюють як неприйнятні, в їх протилежні характеристики за своїм значенням, тобто виявляють неприйняття всього «непристойного» і демонструють виражене прагнення відповідати загальноприйнятним стандартам поведінки. Вони відрізняються моралізаторством, хочуть бути прикладом для навколишніх, що співвідноситься з прагненням давати соціально більш привабливі відповіді. Даний факт ще раз підтверджує кореляційний зв'язок між шкалою «Гіперкомпенсація» і шкалою «Високий рівень чесності» при рівні

значущості $p \leq 0.05$. Можемо сказати, що чим вище підлітки першої групи оцінюють свою поведінку як чесну, тим більше вони схильні давати соціально бажані відповіді, але це ні в якому разі не є показником брехливості як особистісної характеристики.

Нами також було встановлено значущі зв'язки показників чесності та психологічних механізмів серед досліджуваної вибірки підлітків з високим рівнем агресивності. Результати представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Характер взаємозв'язків показників психологічного захисту зі схильністю до брехні у підлітків з високим рівнем агресивності (r_s)

Механізми психологічного захисту	Схильність до брехні	Норма	Високий рівень чесності
Витіснення	-0,151	0,044	0,031
Регресія	-0,208	0,182	-0,081
Заміщення	-0,207	-0,076	0,169
Заперечення	-0,267*	-0,064	0,187
Проекція	-0,210	0,273*	-0,091
Компенсація	-0,052	-0,082	0,119
Гіперкомпенсація	-0,196	-0,231	0,278*
Раціоналізація	-0,203	-0,060	0,203

Примітка: * кореляція значима на рівні $p \leq 0,05$.

У підлітків з високим рівнем агресивності встановлено негативний зв'язок між механізмом психологічного захисту «Заперечення» та «Схильність до брехні» ($r = -0,267$, $p \leq 0,05$). Таким чином, при збільшенні заперечення негативних емоцій, котрі підлітки прагнуть мінімізувати та захистити себе від травматичних подій, зменшується їх схильність до брехні, адже всі ресурси організму направлені на зняття стресу. Встановлено негативний зв'язок між механізмом психологічного захисту «Проекція» та шкалою чесності «Норма» ($r = 0,273$, $p \leq 0,05$). Таким чином, чим вище підлітки з високим рівнем агресивності оцінюють свою поведінку як чесну, тим більше вони використовують проекцію як механізм психологічного захисту. Підлітки даної групи менш схильні приписувати оточуючим різні негативні якості, думки, почуття, а також у них менше зміщена агресія – механізм зняття напруги шляхом перенесення агресії з найбільш сильного або значущого суб'єкта на більш доступний об'єкт. «Гіперкомпенсація» як механізм психологічного захисту є позитивно пов'язаний із показником чесності «Високий рівень чесності» ($r = 0,278$, $p \leq 0,05$). Тобто, підлітки з

високим рівнем агресивності оцінюють себе більш чесними, більш надійними, сумлінними, відповідальними, послідовними у поведінці, у зв'язку з чим схильні проявляти надмірну сміливість, почуття власної гідності, незалежності.

Отже, проведений кореляційний аналіз дозволив нам визначити місце захисних психологічних механізмів в структурі особистості підлітків з різним рівнем агресивності. У даному дослідженні зображено основну тенденцію до більш активного використання механізмів психологічного захисту підлітками з високим рівнем агресивності, у порівнянні з підлітками, котрі мають низький її рівень. Використання брехні як механізму психологічного захисту у підлітковому віці є доволі розповсюдженим явищем, адже воно допомагає підліткам стабілізувати свій емоційний стан, тим самим забезпечивши цілісність особистості та психологічне здоров'я.

1. Бабій М.Ф. Генезис невербальних проявів обману у неповнолітніх. *Психологія: реальність і перспективи*. 2016. № 7. С. 21–24.
2. Холодний Ю.І. Поліграфи («детектори брехні») та безпека. М: Світ безпеки, 1998. 221 с.
3. Calvete E., Orue I. Violencia filio-parental: frecuencia y razones para las agresiones contra padres y madres *Behavioral Psychology/Psicologia Conductual*. 2016. № 24. P. 481–495.
4. Simmons M., McEwan T., Purcell R., Ogloff J. Sixty years of child-to-parent abuse research: what do we know and where do we go? *Aggression and Violent Behavior*. 2018. № 38. P.31–52.

Сергій ВОЛОЧІЙ

аспірант кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ ЗАКОННИХ ВИМОГ ПРОКУРОРА (ст. 185-8 КУпАП)

Прокуратура виступає важливим суб'єктом владних повноважень, головною метою якого є захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Значною мірою це стосується справ про адміністративні правопорушення та інституту адміністративної відповідальності загалом.

У відповідності до статті 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) «Забезпечення законності при застосуванні

заходів впливу за адміністративні правопорушення», «...Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення шляхом реалізації повноважень щодо нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» [1].

Крім того, згідно статті 250 КУпАП «Прокурорський нагляд за виконанням законів при провадженні в справах про адміністративні правопорушення», здійснюючи нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів при провадженні в справах про адміністративне правопорушення прокурор (заступник прокурора) мають наступні права: 1) порушувати провадження в справі про адміністративне правопорушення; 2) знайомитися з матеріалами справи; 3) перевіряти законність дій органів (посадових осіб) при провадженні в справі; 4) брати участь у розгляді справи; 5) заявляти клопотання; 6) давати висновки з питань, що виникають під час розгляду справи; 7) перевіряти правильність застосування відповідними органами (посадовими особами) заходів впливу за адміністративні правопорушення; 8) вносити подання, оскаржувати постанову і рішення по скаргі в справі про адміністративне правопорушення, а також вчиняти інші передбачені законом дії. Цією ж статтею передбачено обов'язкову участь прокурора при розгляді справи судом у провадженні в справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 172-4 – 172-9, 172-9-2 КУпАП [1].

Наведені положення КУпАП кореспондуються із Законом України «Про прокуратуру», відповідно до п. 4) ч. 1 статті 2 «Функції прокуратури», на прокуратуру покладаються функції з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [2].

Варто погодитись із тим, що діяльність органів прокуратури викликає асоціацію, головним чином, із наглядовою діяльністю. Втім, як слушно відмічає О. Таможня, специфікою адміністративно-юрисдикційних проваджень прокурора у справах про адміністративні правопорушення є те, що вони здійснюються у трьох формах: 1) прокурор як суб'єкт, уповноважений на складання протоколів про адміністративні правопорушення в певних категоріях справ; 2) прокурор як учасник судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, в тому числі як обов'язковий учасник судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією; 3) прокурор як суб'єкт, що здійснює нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення шляхом реалізації повноважень щодо нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаний з обмеженням особистої свободи громадян [3, с. 120-121].

Отже, однією з наведених форм, є участь прокурора як лідируючого суб'єкта – особи, уповноваженої скласти протокол про адміністративне

правопорушення (статті 172-4 – 172-20, 185-4, 185-8, 185-11 КУпАП). Серед вказаних статей викликають зацікавленість особливості адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог прокурора, що передбачено статтею 185-8 КУпАП [1].

Зауважимо, що згідно КУпАП, ухилення від виконання законних вимог прокурора передбачає дві форми протиправної поведінки: по-перше, невиконання посадовою особою законних вимог прокурора, що тягне за собою накладення штрафу від 20 до 40 н.м.д.г.; по-друге, ухилення від виконання законних вимог прокурора щодо прибуття в орган прокуратури. За це передбачено накладення штрафу від 20 до 80 н.м.д.г. [1].

Найбільший інтерес та складність у застосуванні норми вказаної статті полягає в тому, що Законом не визначено вичерпний перелік вимог прокурора. Замість цього у національному законодавстві використовується поняття вказівка прокурора. Приміром у ч. 1 статті 25 «Нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство» Закону України «Про прокуратуру» закріплено, що: «Письмові вказівки прокурора органам, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, надані в межах повноважень, є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню» [2]. Виникає питання, а як бути з усними вказівками (дорученнями) і чи будуть вони вважатись законними, якщо на це не має відповідної нормативної підстави, але вони здійснені в межах та у відповідності до чинного законодавства?

Інший проблемний аспект полягає у тому, що КУпАП та Закон України «Про прокуратуру» не визначає вичерпного кола посадових осіб – суб'єктів відповідальності за досліджуваною статтею 185-8 КУпАП. Це означає, що будь-яка посадова особа, на яку поширюється законність вимоги прокурора, підлягає відповідальності за протиправні дії, що полягають в невиконанні відповідних вимог або вимоги.

У підсумку можна стверджувати про те, що наявність певної законодавчої невизначеності стосовно переліку законних вимог прокурора та форм їх вираження, а також кола посадових осіб – спеціальних суб'єктів адміністративної відповідальності за протиправні дії в таких справах, ускладнює правозастосовну практику у таких справах. Як наслідок, це може призвести до зменшення ефективності дії механізму реалізації норм права загалом та чинити негативний вплив на авторитет органів прокуратури.

---

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

3. Таможня О. Основні форми та специфіка адміністративних юрисдикційних проваджень прокуратури України у справах про адміністративні правопорушення. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2020. № 3. С. 118–125.

Лілія ОЛІЙНИК

аспірант Інституту економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова
НАН України (м. Київ, Україна),
адвокат, медіатор

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ ОКРЕМИХ РІШЕНЬ

Слова про верховенство права сьогодні звучать з відусіль. Популярний та модерний, наче ідеал, принцип верховенства права став чи не найважливішим елементом міжнародно-правових актів, і присвячених не лише безпосередньо правам і свободам людини і громадянина, а й тих де йдеться, наприклад, про правила господарювання чи торгового обороту.

Згідно із преамбулою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – ЄКПЛ) уряди держав – членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, знову підтверджують свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать, сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є єдиними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації [1]. Ці слова, здавалося б могли стати пафосною декларацією, але в реальності поклали справжній початок створенню системи захисту прав людини і на національному рівні Держав-Учасниць і на міжнародному рівні. Звісно, такі процеси тривають по-різному і в часовому вимірі, і з огляду на особливості різних систем права та політичних процесів, й зважаючи на постійні виклики сучасних реалій існування суспільства.

Що стосується України, то 17 липня 1997 року Верховна Рада України ратифікувала ЄКПЛ [2], яка набрала чинності 11 вересня того ж року. У 2006 році Верховною Радою України прийнято закон України № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», за змістом статті 17 якого суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ, Суд) як джерело права [3]. Тобто законодавчим органом України офіційно визнано, що прецеденти ЄСПЛ є джерелом права в українській національній системі. Варто зауважити, що використане законодавцем формулювання викликало чимало

критики в наукових колах, як таке, що порушує законодавчу техніку та є «теоретичним висновком», а не нормою права [4, с. 53].

Однак постає справедливе запитання про те, чому Україна, визнавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику ЄСПЛ як джерело права, з року в рік ігнорує її норми та принципи, систематично займаючи лідерські позиції у статистичних таблицях ЄСПЛ і за кількістю звернень наших громадян за захистом, і за кількістю рішень, де встановлено принаймні одне порушення.

Для прикладу, звернімося до статистичних показників діяльності, що оприлюднені за результатами діяльності Суду у 2021 році. Загальна кількість ухвалених рішень у справах за заявами проти України – 197, і в 194 з них встановлено принаймні одне порушення Конвенції (дані є автоматично сформованими із бази даних HUDOC) [5]; станом на 31.12.2021 року очікують на розгляд 11 350 заяв проти держави Україна, що становить 16, 2 % у загальному обсязі справ та знову ж таки вказує, на почесне третє місце України в лідерській трійці Договірних Держав, проти яких позиваються [6]. Автор залишає запитання про причини таких показників у справах за заявами проти України для подальших наукових досліджень і в галузі права, і міждисциплінарних.

Розкриваючи ж тему верховенства права у практиці ЄСПЛ варто погодитися із українським вченим М. Коцюброю, який наголошував, на тому, що надзвичайна складність і багатогранність цього поняття робить безперспективною будь-яку спробу дати якесь універсальне визначення принципу верховенства права, придатне на всі випадки життя. У понятті верховенства права переплітаються правові і політичні, культурні і етичні мотиви, внутрішньодержавні і міжнародні, національні, цивілізаційні і загальнолюдські аспекти, наукова істина і цінності добра і справедливості, досягнення правової теорії і практичний юридичний досвід, правові ідеї і здоровий глузд. Усе це робить цю категорію досить динамічною, що не дозволяє втиснути її в рамки будь-якої юридичної дефініції [7, с.44].

Не вдаючись до аналізу різноманітних думок і підходів, що стосуються поняття верховенства права, звернімося до виокремлених дослідницею Т. Цувіною засадничих положень цього принципу, до яких необхідно звертатися в дослідженнях складових верховенства права у практиці ЄСПЛ: 1– фундаментальне значення принципу верховенства права в контексті тлумачення конвенційних положень, який має використовуватися при тлумаченні всіх інших статей ЄКПЛ⁶; 2 – ЄСПЛ виходить із іманентного взаємозв'язку верховенства права та демократії, визнаючи «верховенство права одним із фундаментальних принципів демократичного суспільства»

---

⁶ На такому підході наголошує й Суд, який неодноразово зазначав, що верховенство права властиве всім статтям ЄКПЛ, і ним варто керуватися при її тлумаченні (напр., див. рішення у справі «ТОВ «Світ розваг» та інші проти України» (заява № 13290/11 та 2 інші заяви).

[8, с. 373, 374]. Загалом ж вчена, аналізуючи практику ЄСПЛ, праці науковців, робить висновок, що ЄСПЛ у своїй практиці виводить низку елементів верховенства права, які у загальному вигляді можуть бути об'єднані навколо таких концептів, як законність, правова визначеність, справедливість судочинства, дотримання прав людини [8, с. 376].

У пошуках використовуваних елементів принципу верховенства права та спробах прослідкувати, як принцип верховенства права наче пронизує кожна із статей ЄКПЛ на прикладі статті 1 Першого протоколу до Конвенції звернімося до справи «ТОВ «Світ розваг» та інші проти України» (заява № 13290/11 та 2 інші заяви), де остаточне рішення постановлене 27.09.2019⁷ [9]. Справа стосувалася регулювання діяльності у сфері грального бізнесу, скасування отриманих раніше заявниками довгострокових ліцензій на провадження діяльності з організації та проведення азартних ігор.

В аналізованій справі Суд констатував втручання у право на мирне володіння майном, гарантоване статтею 1 Першого протоколу до Конвенції. Розглянемо детальніше.

ЄСПЛ зауважує, що в його усталеній практиці встановлено, що припинення дії дійсної ліцензії на здійснення господарської діяльності становить втручання у право на мирне володіння майном, гарантоване статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, і воно має розглядатись за другим абзацом цієї статті як захід з контролю за користуванням майном [9, § 154]. При цьому, Суд звертається до власного узагальнення відповідних принципів практики Суду щодо статті 1 Першого протоколу до Конвенції, які наведені в рішенні у справі «Зеленчук та Цицора проти України» (заяви № 846/16 та № 1075/16) остаточне рішення постановлене 22 серпня 2018 року [10].

За наведеним ЄСПЛ узагальненням принципи практики Суду щодо статті 1 Першого протоколу до Конвенції зводяться до наступних: законність, загальний інтерес, пропорційність.

Розкриваючи принцип законності статті 1 Першого протоколу до Конвенції Суд зазначає, що перша та найважливіша вимога статті 1 Першого протоколу до Конвенції полягає в тому, що будь-яке втручання органу влади у мирне володіння майном має бути законним: друге речення першого пункту надає право на позбавлення власності лише «на умовах, передбачених законом», а другий пункт визнає, що держава має право здійснювати контроль за користуванням майном шляхом введення в дію «законів». Більше того, верховенство права – один з основоположних принципів демократичного суспільства, притаманний усім статтям Конвенції. Принцип законності також передбачає, що чинні положення національного законодавства є достатньо доступними, чіткими та передбачуваними у

---

⁷ У цій праці використовуються автентичні переклади рішень ЄСПЛ на українську мову, що міститься на офіційному сайті Верховної Ради України.

своєму застосуванні [10, § 98].

Що стосується загального інтересу, то ЄСПЛ зауважує, що будь-яке втручання у здійснення конвенційного права має переслідувати законну ціль. Аналогічно у справах, пов'язаних з позитивним обов'язком, має існувати законне виправдання бездіяльності держави. Принцип «справедливого балансу», притаманний статті 1 Першого протоколу до Конвенції, сам по собі передбачає існування загального інтересу суспільства. Крім того, варто нагадати, що різні норми, закріплені у статті 1 Першого протоколу до Конвенції, не є окремими, тобто не пов'язаними між собою, та що друга і третя норми стосуються лише конкретних випадків втручання у право на мирне володіння майном. Одним із наслідків цього є те, що існування суспільного інтересу, яке вимагається відповідно до другого речення, або загального інтересу, посилення на яке міститься у другому пункті, впливає з принципу, встановленого у першому реченні, а отже, втручання у здійснення права на мирне володіння майном у розумінні першого речення статті 1 Першого протоколу до Конвенції також повинно переслідувати мету у суспільному інтересі [10, § 99]. При цьому, ЄСПЛ констатує, що міжнародний суддя знаходиться в гіршому становищі для з'ясування того, що є «суспільним інтересом» і для вирішення такої проблеми знаходить наступний шлях: «суд поважатиме рішення законодавчого органу щодо того, що є в інтересах суспільства, якщо тільки це рішення явно не мало належного обґрунтування [10, § 100].

Що ж стосується пропорційності у контексті статті 1 Першого протоколу до Конвенції, то за загальним правилом втручання у право власності повинно не лише переслідувати за фактами та у принципі «законну ціль» у «загальному інтересі», але також має існувати обґрунтоване пропорційне співвідношення між вжитими заходами та метою, яку прагнули досягти будь-якими заходами, застосованими державою, у тому числі заходами, спрямованими на здійснення контролю за користуванням майном фізичною особою. Ця вимога відображається у понятті «справедливий баланс», який має бути встановлений між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Завдання досягти цього балансу відображено у структурі статті 1 Першого протоколу до Конвенції в цілому. У кожній справі, що стосується стверджуваного порушення цієї статті, Суд повинен, таким чином, встановити, чи було покладено на відповідну особу непропорційний та надмірний тягар внаслідок втручання держави [10, § 101]. Окрім того, ЄСПЛ встановлює такий алгоритм оцінки дотримання статті 1 Першого протоколу до Конвенції: 1 – здійснення загального розгляду різних інтересів, які є предметом спору; 2 – дослідження реалій оскаржуваної ситуації (умови компенсації, поведінка сторін, вжиті державою заходи та їх реалізація). У цьому контексті Суд наголошує, що невизначеність – законодавча, адміністративна або така, що виникає із застосовної органами влади практики, – є фактором, який

необхідно враховувати при оцінці поведінки держави [10, § 102].

Як свідчить наведене вище, ЄСПЛ послідовно формує практику фундаментального застосування принципу верховенства права крізь певні критерії (можливо, варто вказати, що йдеться про усі використовувані ЄСПЛ критерії та категорії, але автор у цій роботі воліє уникнути зайвої категоричності), часто – так звані оціночні категорії (наприклад, «суспільна потреба», «переслідувана правомірна мета», «пропорційність», «законна ціль» тощо), які широко використовуються поза будівлею Європейського Суду, здійснюючи істотний вплив розвиток суспільства загалом.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/print>.

4. Попов Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії та України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. №11. С. 49-52.

5. Violations by Article and by State 2021, Statistics by year 2021: URL : https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2021_ENG.pdf.

6. Pending applications 01/01/2022, Statistics by year 2021: URL : https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_2022_BIL.pdf.

7. Практично-методичний посібник викладача «Верховенство права та права людини»: практично-методичний посібник викладача. Київ, 2016. 860 с.

8. Цувіна Т.А. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. №4. С. 373–379.

9. Рішення у справі «ТОВ «Світ розваг» та інші проти України» (заява № 13290/11 та 2 інші заяви) від 27 вересня 2019 року: URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e05#n374.

10. Рішення у справі «Зеленчук та Цицюра проти України» (Заяви № 846/16 та № 1075/16) від 22 серпня 2018 року: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79#Text.

Павло ТКАЧЕНКО

здобувач Міжрегіональної академії
управління персоналом
(м. Київ, Україна)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Верховенство права – це основний принцип, який закріплений Конституцією України та існує за умови, існування права паралельно з державою, діяльність якої пов'язується з цим правом. Принцип верховенства права як провідний елемент загальних засад конституційного ладу будь-якої сучасної демократичної, правової держави, розглядається зазвичай у двох аспектах, а саме, як модель правової організації державної влади в суспільстві та як модель співвідношення права і закону в регулюванні суспільних відносин. З огляду на доктринальне розуміння, принцип верховенства права відображає спосіб організації життя суспільства на правових основах. Верховенство права є основоположним принципом правової системи України.

Аналізуючи наукові дослідження, присвячені вивченню верховенства права вченими-правниками, визначаємо, що саме поняття «верховенство права» є багатоаспектним у різних наукових поглядах. Саме тому, розглядаючи верховенство права як основний принцип діяльності Національної поліції України у забезпеченні прав та свобод людини, варто зазначити, що цей принцип є основним у діяльності органів державної влади, інших публічних і приватних суб'єктів на засадах законності, правової визначеності, рівності перед законом і недискримінації, забезпечення доступу до незалежного і неупередженого правосуддя, додержання прав людини.

На думку одного із творців доктрини верховенства права А. Дайсі, цей принцип ґрунтується на визнанні та беззастережному сприйнятті найвищої цінності людської особи, її невідчужуваних прав і свобод, які, є «основою, а не результатом права країни», а правила, що лежать в основі конституційного кодексу, є «не джерелом, а наслідком прав осіб» [1, с. 522].

Саме тому в чинному Законі України «Про Національну поліцію» статтею 6 регламентовано верховенство права. Статтею унормовано наступне, поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Варто зауважити, що принцип верховенства права належить до різновиду конституційних і знайшов своє закріплення у ч. 1 ст. 8 Основного Закону Української держави. Згадується про нього і в абз. 5 Преамбули

Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» у вигляді такого положення: «Уряди держав-членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, сповнені рішучості як уряди європейських країн, що є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи та верховенства права, зробити перші кроки до колективного забезпечення певних прав, проголошених у Загальній декларації.

Верховенство права унормовано й у положеннях Європейського кодексу поліцейської етики 2001 р., а саме у II Розділі визначаються правові основи поліції відповідно до верховенства права. У розділі прописані частини, які вказують на те, що поліція є державним органом, створеним згідно із законом. Діяльність поліції завжди повинна здійснюватися у відповідності з національним правом і міжнародними стандартами, визнаними країною. Законодавство про поліцію має бути доступним для громадськості, достатньо зрозумілим і точним, та, за необхідності, супроводжуватися чіткими нормативними актами, які також мають бути доступними для громадськості і зрозумілими. На співробітників поліції має поширюватися таке саме законодавство, що й на звичайних громадян, а винятки можуть бути виправдані лише з причин належної роботи поліції в демократичному суспільстві» [2, с. 6].

Сучасна юридична наука розглядає принцип верховенства права як базовий і найбільш значущий елемент теоретичної конструкції правової держави. Такий погляд сприйнятий і підтримується юридичною практикою. Наявність верховенства права Європейський Суд з прав людини вважає хіба що не визначальною засадою правової держави. У своєму Рішенні у справі «Strelets, Kessler and Krenz» він прямо зазначає, що правовою є така держава, яка керується принципом верховенства права [3, с. 20].

Отже, принцип верховенства права закріплений в нормативно-правових актах, які регулюють діяльність Національної поліції України, в механізмі принципу закладено основний прояв, яким є пріоритет людини та її прав та свобод, необхідність урахування практики Європейського суду з прав людини.

Як слушно наголошує А. Рибченко, верховенство права пов'язують, передусім із пріоритетом природних, основоположних прав людини, і необхідно завжди пам'ятати, що зазначені права – це лише частина критеріїв, за якими можна зробити висновок про відповідність чи невідповідність принципу верховенства права того чи іншого правового явища [4, с. 20].

Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а містить й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним

рівнем суспільства. Усі ці елементи права об'єднуються «якістю», що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Конституційний Суд України вважає, що таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню [3, с. 21].

Основними принципами діяльності Національної поліції України є: верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність [5, с. 6–12].

Отже, виходячи з вищевикладеного, можливо зазначити, що принцип верховенства права в діяльності Національної поліції України є основним та провідним з огляду на провадження діяльності в умовах суспільства. Забезпечення прав та свобод людини має здійснюватися працівниками поліції у відповідності до унормованих принципів регламентованого, чинного законодавства, в тому числі й принцип верховенства права, визначений в положеннях нормативно-правових актів. Національна поліція України є публічним органом, створеним згідно із законом, діяльність якої завжди повинна провадитись у відповідності з національним правом та міжнародними стандартами, законодавство, регламентуюче діяльність поліції, повинно бути доступним та зрозумілим для громадськості, на працівників поліції повинно поширюватися таке саме законодавство, що й на звичайних громадян, і винятки можуть бути виправдані тільки з причин належної роботи поліції в демократичному суспільстві.

---

1. Дайсі А. Вступ до вчення про право Конституції. Анатомія лібералізму. *Політико-правничі вчення та верховенство права*. 2008. 678 с.

2. Європейський кодекс поліцейської етики. Рекомендація (2001) 10, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001. 6 с.

3. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / Кол. авт.; кер. авт. кол. д.ю.н., доц. Т.П. Мінка. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.

4. Рибченко А.О. Верховенство права як принцип адміністративного судочинства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне, фінансове, податкове право» / Рибченко А.О. Ірпінь, 2013. 196 с.

5. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>.

Олена ХОХБА

аспірант

Науковий керівник:

Мирослав ТРЕЦОВ

професор кафедри управління
та адміністрування Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
доктор наук з державного управління

РЕПУТАЦІЙНІ РИЗИКИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА АНТИКРИЗОВА КОМУНІКАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ

У своїй діяльності органи місцевого самоврядування стикаються не лише з фінансовими, корупційними ризиками, а й із репутаційними. При чому останні можуть спричиняти безпосередній негативний вплив на всі процеси розвитку територіальної громади. Тому упередження, протидія та мінімізація репутаційних ризиків повинна займати одне із ключових місць в управлінській діяльності керівників органів місцевого самоврядування.

Виділяють зокрема внутрішні та зовнішні репутаційні ризики.

До основних внутрішніх репутаційних ризиків органів місцевого самоврядування відносимо такі:

– ризики, пов'язані із використанням бюджетних коштів (факти нецільового використання коштів, незаконне привласнення коштів посадовими, закупівлі за завищеними цінами тощо);

– ризики, пов'язані із корупційними правопорушеннями керівництва та службовців органу місцевого самоврядування (хабарі, лобіювання, вимагання неправомірної додаткової плати з отримувачів публічних послуг, порушення законодавства тощо);

– ризики, пов'язані із недобросовісним виконанням керівництва та службовців органу місцевого самоврядування професійних обов'язків (неякісне та невчасне надання публічних послуг тощо);

– ризики, пов'язані із неефективною управлінською політикою керівництва;

– ризики, пов'язані із недостатністю або невчасністю фінансування видатків місцевого бюджету;

– ризики, пов'язані із порушенням прав членів територіальної громади.

До основних зовнішніх ризиків відносимо такі:

– ризики, пов'язані із упередженим (переважно негативним) ставленням суспільства до органів влади, бюджетних установ та організацій;

– ризики, пов'язані із невідповідністю наданих публічних послуг чи

результатів реалізації проектів розвитку громади очікуванням населення (негативні відгуки, чутки тощо);

- ризики, пов'язані із інформаційними атаками політичних опонентів;
- ризики, пов'язані із надзвичайними ситуаціями (епідемії).

Отже, слабкими сторонами в комунікаційній діяльності органу місцевого самоврядування є такі:

- негативне ставлення суспільства до органів влади загалом;
- специфіка діяльності органів місцевого самоврядування (брак фінансування, невчасність фінансування, обмеженість менеджменту жорсткими законодавчими рамками, складність впровадження інновацій тощо);
- присутність політичного інтересу, наявність опозиції;
- низька оплата праці службовців органу місцевого самоврядування, бюджетних установ та організацій порівняно із закладами приватного сектору;
- високі ризики корупції в бюджетному секторі.

З метою упередження, протидії та мінімізації корупційних ризиків органи місцевого самоврядування повинні розробляти та впроваджувати відповідні антикризові комунікаційні стратегії (плани). Метою такої стратегії є упередження та мінімізація репутаційних втрат внаслідок виникнення репутаційного ризику. Антикризова стратегія (план) передбачає заходи, що реалізуються у рамках певних етапів.

Профілактичний етап – підтримка позитивного іміджу органу місцевого самоврядування, формування іміджу нетерпимості до будь-яких проявів неефективного управління (нецільового витрачання бюджетних коштів, корупції, надання неякісних публічних послуг тощо). Заходи передбачають постійне інформування як працівників органу місцевого самоврядування, так і зовнішніх стекхолдерів та бенефіціарів щодо системної роботи.

Моніторинг – поява невеликих негативних повідомлень у ЗМІ про роботу органу місцевого самоврядування. Заходи: постійний моніторинг висвітлення у ЗМІ тем, що стосуються діяльності органу місцевого самоврядування, та відповідних тенденції у висвітленні (версії, інтерпретації, чутки) з подальшим прогнозуванням розвитку ситуації.

Перехоплення ініціативи і задання напрямку розвитку теми. Такі заходи, як формулювання та оприлюднення офіційної позиції керівництва органу місцевого самоврядування (політика «єдиного голосу»), дозволять мінімізувати небажані реакції на подію та рівень контролю інтерпретації ситуації з боку ЗМІ та боротьбу з чутками.

Кризовий етап – повідомлення у ЗМІ про фінансові, ресурсні, людські збитки внаслідок конкретного випадку. Заходи: активне розповсюдження ключових повідомлень по різних інформаційних каналах залежно від цільових груп; розробка медіазаготовок, присутність посадових осіб в інформаційному просторі з узгодженими коментарями.

Посткризовий етап – ЗМІ намагаються повертатись до теми, проблеми,

винних, відповідальних, збитків. Заходи: просування позиції органу місцевого самоврядування щодо ліквідації наслідків та упередження повторення.

Відновлення репутації – узагальнення результатів роботи щодо ліквідації наслідків негативного випадку, покриття збитків, а також профілактичних заходів з метою унеможливлення повторення подібних випадків.

Анастасія АНДРУША

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Тамара ШУБЕНОК

старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ОСОБИСТІСТНОГО ЗРОСТАННЯ УЧНЯ

Критичне мислення – це здатність ставити нові запитання, розвивати різні аргументи та приймати зважені рішення. Метою даної технології є забезпечення розвитку критичного мислення шляхом інтерактивної інтеграції учнів у навчальний процес. Критичне мислення сприяє взаємній повазі між партнерами, порозумінню та продуктивній взаємодії між людьми; полегшує розуміння різних «світоглядів»; дозволяє учням за допомогою своїх знань заповнити ситуації з високим ступенем невизначеності важливості, створити основу для нових видів людської діяльності.

Технологія містить кілька етапів:

I етап «Виклик» (актуалізація суб'єктивного досвіду).

II етап «Розуміння».

III рівень «Розгляд».

Перший етап – це виклик. Його присутність на кожному занятті є обов'язковою.

Цей етап дозволяє:

- актуалізувати та узагальнити знання учня з теми чи проблеми;
- викликати постійний інтерес до теми, мотивувати учнів до навчальної діяльності;
- сформулювати запитання, на які б хотілося отримати відповіді;
- спонукати учня до активної роботи в класі та вдома [3].

На етапі виклику оновлюються наявні знання з оголошеної теми, тобто ще до ознайомлення з текстом (текст стосується письмового тексту, виступу

вчителя, відеоматеріалу) учень починає думати над конкретним матеріалом. На першому етапі вмикаються механізми мотивації, визначається мета.

Другий етап – це розуміння. Є й інші завдання. Цей етап дозволяє:

- отримати нову інформацію, зрозуміти її;
- співвідносити з наявними знаннями;
- шукати відповіді на запитання, поставлені в першій частині [3].

На етапі розуміння відбувається безпосередня робота з текстом – читання, яке супроводжує дії учня: позначення значками «v», «+», «-», «?» (при читанні вони розміщуються на краях праворуч), складання таблиць, знаходження відповідей на запитання, поставлені в першій частині уроку, тощо. У результаті учні отримують нову інформацію, порівнюють нові та наявні знання, систематизують отримані дані. Тому учні слідуєть власному розумінню.

Третя фаза – рефлексія. Головними завданнями цього етапу є:

- цілісне розуміння, узагальнення отриманої інформації;
- здобуття нових знань, нової інформації;
- формування у кожного учня власного ставлення до предмета [1].

На етапі рефлексії відбувається узагальнення інформації, підвищується роль письма. Письмо допомагає не тільки зрозуміти матеріал і подумати над прочитаним, а й висловити нові гіпотези.

Технологія розвитку критичного мислення використовує різні методи та прийоми, які використовуються на певному етапі, а також стратегію для керівництва уроком загалом. Розглянемо деякі з прийомів розвитку критичного мислення:

– «Грачки». Це виділення смислових одиниць текстового та графічного оформлення у певному порядку. Робимо якісь нотатки, замальовки на пам'ять, часто інтуїтивно їх особливим чином поділяємо, сортуємо по категоріях. Кластеризація – це графічний прийом у матеріалізації. Думки вже не накопичуються, а розташовуються в певному порядку. Цей принцип досить простий. Прикладом може слугувати намальована модель Сонячної системи: зірка, планети та їх супутники. Посередині зірка – це наша тема, навколо неї великі смислові одиниці – планети; з'єднуємо їх прямою лінією із зіркою, у кожній планеті свої супутники, у супутників свої. Кластери допомагають учням отримувати більше інформації, ніж можна було б отримати при звичайному письмі. Цей прийом можна застосувати на етапі дзвінка, коли необхідно систематизувати інформацію перед ознайомленням з основним джерелом (текстом) у вигляді запитань або заголовків смислових блоків. Ви можете використовувати цю техніку на етапі рефлексії. Це виправлення неправильних припущень у «Попередні кластери», їх виконання на основі нової інформації, визначення причинно-наслідкових зв'язків між окремими смисловими блоками (робота може проводитися індивідуально, групою, над усією темою чи окремими смисловими блоками) [2].

– «Дерево передбачень». Цей прийом допомагає створити припущення

про розвиток сюжетної лінії в оповіданні. Правила роботи з цією технікою такі: стовбур дерева – тема, гілки – це припущення, які зроблені у двох основних напрямках – «можливо» і «ймовірно» (кількість гілок не обмежена), і, нарешті, листи є виправданням цих припущень; аргументи на користь будь-якої думки. Ця техніка добре працює навіть на етапі виклику.

– Щоденники та журнали. Ці прийоми підходять для етапу розуміння. Щоденник – це узагальнена назва різноманітних прийомів навчання письму, за якими учні під час вивчення теми записують свої думки. Журнал може бути представлений у вигляді таблиці:

Що мені відомо з цієї теми?	Що нового я дізнався із тексту?

Цікавим прийомом є «Щоденник з двох частин». Цей прийом дозволяє читачеві пов'язати зміст тексту зі своїм особистим досвідом. Такі щоденники можна використовувати під час читання тексту на уроці, але робота з ними вдома продуктивна, особливо, коли вводиться великий текст. [5]

У лівій частині щоденника учні записують моменти, які їх найбільше вразили, викликали спогади, асоціації, були розгублені тощо. Праворуч вони мають прокоментувати: що змусило їх написати саме цю цитату.

Цитата	Коментарі

На етапі рефлексії учні повертаються до роботи з цими щоденниками і за їх допомогою поступово аналізують текст.

Є «Щоденники з трьох частин», які мають третю колонку – «листи до вчителя». Цей прийом дозволяє не тільки працювати з текстом, а й вести діалог з учителем про прочитане [2].

– «Товсті й тонкі запитання». Методика може бути використана на будь-якому етапі уроку: у фазі виклику – це запитання до вивчення теми; на етапі розуміння – запитання під час читання, аудіювання; на етапі рефлексії (мислення) – демонстрація осмислення минулого.

«Товсті і тонкі запитання» можна розташувати у вигляді наступної таблиці.

Тонкі?	Товсті?
Хто...? Що...?	Дайте три пояснення: чому?
Коли...? Може...?	Поясніть, чому...?
Буде...? Чи могли...?	Чому ви думаєте...?
Як звати...?	Чому ви вважаєте...?
Чи було...?	У чому різниця...?
Чи згодні ви...?	Припустіть, що буде, якщо...?
Чи правда...?	Що якщо...?

Під час роботи з таблицею запитання, які вимагають простої односкладової відповіді, записуються у правій колонці. У лівій колонці розміщені запитання, на які потрібно отримати детальну та розгорнуту відповідь. Таблиці товстих і тонких питань можуть стати основою для досліджень, дискусій, рефератів.

«Помилятися.» Учитель заздалегідь готує текст, що містить невірну інформацію, і пропонує учням визначити помилки [2].

Важливо, щоб завдання містило помилки рівня:

– явні, які учні можуть легко визначити на основі власного досвіду та знань;

– приховані, які можна встановити лише при вивченні нового матеріалу.

Учні аналізують запропонований текст, намагаючись виявити помилки, аргументують свої висновки. Потім вони вивчають новий матеріал, після чого повертаються до тексту і виправляють помилки, які не вдалося виявити на початку заняття.

– «Примітки на полях». Прийом «Примітки на полях» знаходиться на стадії порозуміння. При читанні навчального тексту дається цільова установка: читаючи статтю, робити помітки в тексті. Учитель повинен спочатку визначити текст або його частину для читання з оцінками, пригадати правила виставлення оцінок, визначити час, відведений на роботу, перевірити роботу.

– Примітки для маркування:

– Галочка вказує на відомості.

– Знак плюс позначає нову інформацію, нові знання.

– Знак питання вказує на те, що залишається незрозумілим і потребує додаткової інформації.

Варіантів маркування може бути кілька:

2 значки – «+» і «V», 3 значки – «+», «V», «?» або 4 значки – «+», «V»,

«?», «-» (подумав інакше). Після прочитання тексту учні заповнюють таблицю, кількість стовпців якої відповідає кількості маркерів:

«V» – знаю	«+» – нове	«?» – є питання
------------	------------	-----------------

Ця техніка вимагає активного й уважного читання. Використання етикеток допомагає поєднувати нову інформацію з існуючими ідеями.

– «Сінквейн» (п'ять рядків). Сінквейн – найпростіша форма алгоритмічної поезії. У перекладі «sinkwine» означає вірш, що складається з п'яти рядків, який написаний за певними правилами. У першому рядку пишеться одне слово – іменник. Це цинквейнська тема. У другому рядку необхідно написати два прикметники, які розкривають тему сінквейну. У третьому рядку записані три дієслова, які описують діяльність, пов'язану з темою сінквейну. Четвертий рядок – словосполучення, що складається з кількох слів, якими учень висловлює своє ставлення до теми. П'ятий рядок –

це слово – короткий зміст, що дозволяє висловити особисту позицію з теми, давши їй нове тлумачення. Діти різного віку люблять складати синквейни [2].

– «Есе». Есе – це дуже ефективний вид мистецтва письмової рефлексії. Це безкоштовний лист на цю тему. Есе – невеликий за обсягом твір, що розкриває конкретну тему, з яскраво вираженою суб'єктивною інтерпретацією, вільною композицією, орієнтацією на розмовну мову та схильністю до парадоксів.[7]

Технологія розвитку критичного мислення дає можливість особистісного зростання учня, знайомить учня з духовним досвідом людства, розвиває його розум, індивідуальність. Технологія відкрита для вирішення широкого кола освітніх проблем. Це сукупність спеціальних прийомів і стратегій, використання яких дозволяє побудувати навчальний процес так, щоб забезпечити самостійну і свідому діяльність учнів для досягнення навчальних цілей [4].

---

1. Дьюї Дж. Психологія і педагогіка мислення. (Як ми мислимо) [пер. з англ. Н. М. Нікольською] / ред. Ю. С. Рассказова. М. : Лабіринт, 1999. С. 106.

2. Корінько Л.М. Роль критичного мислення у формуванні учнівських компетенцій. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. С. 90.

3. Ліпман М.(2006) Критичне мислення: чим воно може бути? *Вісник програм шкільних обмінів*. № 27.

4. Терно С.О. Теорія розвитку критичного мислення – сучасна методологічна основа історичної освіти. *Особистість в єдиному освітньому просторі*. Збірник наукових тех. / наук.редактори В.В. Пашков, В. В. Савін, А. І. Павленко. Запоріжжя: ТОВ «Фінвей», 2012. С. 92–94.

5. Терно С.О. Методика розвитку критичного мислення: досвід експериментального дослідження. *Історія в школах України*. 2007. № 9–10. С. 3–11.

6. Трофімов Ю.Л. Проблемна ситуація і проблемна задача. *Психологія*, 2008. С. 7–8.

7. Шквир О. В. (2019) Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості. *Молодь і ринок*. № 4.

Олександр АСЛАМОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань

Науковий керівник:

Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА

старший викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІСТОРИЧНЕ ТА ФІЛОСОВСЬКЕ СТАНОВЛЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Кожний прогресивний цивілізаційний механізм для врегулювання будь-яких правовідносин звик опиратись на принципи права, які відіграють роль незаперечних вимог, котрі відображають собою основні ідеї, що є загальноприйнятими у суспільстві. Одним з таких принципів є принцип верховенства права. На сьогодні кожна демократична держава керується цим принципом, адже тільки за умови повного панування права в суспільстві, можливо досягти ефективного розрішення суспільних правових відносин.

І. Стадник визначає принцип верховенства права як ідеологічну парадигму цивілізованої держави, та стверджує, що вона є ідеальною моделлю держави, яка формується на основі загального сприйняття членами суспільства базових цінностей і фундаментальних знань та визначає постановку цілей і вибір засобів їх досягнення, а також забезпечує можливість адекватного втілення її сутнісних характеристик у реальне життя [1, с. 17].

Варто погодитися з тим, що факт загального прийняття суспільством панування права є одним з головних вимог до реалізації верховенства права. Але функціонування такої парадигми є неможливим без заходів зі сторони органів державної влади, які б не тільки впроваджували її на законодавчому рівні, але й сприяли втіленню його у реальне життя.

Досить спільне за розумінням визначення надає М. Білак та зазначає, що верховенство права – це панування права в суспільстві, яке вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо [2, с. 106].

Дійсно, важливість реального функціонування верховенства права є дуже важливою складовою здорового суспільства, про це, до речі, в античні часи, задумався грецький філософ Аристотель, котрий у своїй праці

«Політика» говорить таку фразу: «Закон повинен правити». Саме міркування Аристотеля з приводу закону та верховної влади, могли стати фундаментом для створення багатьох принципів права сучасної цивілізації.

У своїх міркуваннях Аристотель піднімав проблеми законотворення та правління, він вважав, що розподіл влади повинен підпорядковуватись принципу справедливості, та дійшов висновку, що «закон повинен мати верховенство над владою, а не людина, чия душа підлягає усяким збуренням» [3].

У своїй праці «Діалоги: про державу; про закони», римський політичний діяч та філософ Марк Тулій Цицерон розмірковує про єдину правову свідомість та рівність всіх перед законом, та говорить: «Тому, якщо закон є зв'язною ланкою цивільного суспільства, а право, встановлене законом, однакове для всіх, то згідно якого права може триматись суспільство громадян, коли їх становище не є рівним? І насправді, якщо люди не згодні зрівняти майно, якщо розум всіх людей не може бути однаковим, то так чи інакше, права громадян однієї і тієї ж держави повинні бути однаковими. Та що ж таке держава, як не загальний правопорядок?» [4]. Проаналізувавши його працю, можна сказати, що Цицерон має багато спільного з Аристотелем з приводу думок щодо державотворення та законотворення. Обидва філософи вважають, що добровільне слідування законам громадянами, призводить до прогресу. Також філософи згадують формування громадських общин, та ідеї щодо дотримання та забезпечення державою природних прав людини та народної влади.

У своїй фундаментальній, для правників сучасності, праці «Introduction to the Study of the Law of the Constitution» (1885 р.), англійський юрист та спеціаліст по конституційному та міжнародному праву Альберт Венн Дайсі використовує фразу «the rule of law», що у перекладі з англійської – верховенство права. Дайсі не створював саму фразу, але затвердив її як принцип права. Він вважав, що верховенство права означає: 1) відсутність свавільної чи дискреційної влади з боку уряду; 2) підпорядкованість закону для кожної людини та кожного уряду, та рівний вплив закону на всіх без винятку; 3) загальні норми конституційного права є наслідками прав суб'єктів, а не їх джерелом, та визначаються та захищаються судом [5, с. 20].

Враховуючи час та період, в який А.В. Дайсі створив свою працю та обставини, під впливом яких розвивався принцип правової держави, а саме мається на увазі британський контекст, який передбачав започаткування принципу верховенства права як стримуючого англійську владу фактору. Не зважаючи на це, ідея правової держави знайшла своє відображення майже у всіх демократичних державах світу.

Кожен з розглянутих авторів робить висновок, що забезпечення прав громадян та їх реалізації має бути головним напрямком діяльності у сфері державного управління. Також спільною є думка про те, що ніхто не може бути покараний, тільки у рамках закону та у випадку його порушення. Як

філософи так і вчені вважають, що закон повинен мати найвищу силу і повинен правити державою та її органами влади.

Отже, проаналізувавши роботи та праці філософів та правників різних часів, можна зробити висновок, що про принцип правової держави замислювались ще у давні часи, коли таке поняття як державотворення ще тільки починало свій розвиток. Не тільки необхідність дотримання загальноприйнятих суспільством вимог, але й їх реалізація шляхом документального закріплення та підтримки апаратом державної влади, такі вимоги для встановлення правового режиму виносять правознавці, роботи яких було проаналізовано. Адже відсутність гарантій зі сторони держави у забезпеченні наданих нею громадянами прав, повністю виключає можливість існування сучасного та прогресивного суспільства.

---

1. Стаднік І.В., Краковська А.Є. Верховенство права як ідеологічна парадигма цивілізованої держави. *Право і суспільство*. 2020. № 6. Ч. 1. С. 17–22

2. Біляк М.В., Належна правова процедура як основа відновлення легітимності інститутів влади, *Альманах права*. 2012. № 3. С. 106.

3. Аристотель, *Політика*. Книга 3

4. Цицерон Марк Тулій. *Діалоги: про державу; про закони*. Книга 1.

5. Dicey, Albert Venn. *Introduction to the study of the law of the constitution*. Reprint. Originally published: 8th ed. London: Macmillan, 1915. С. 20.

Богдана БОГОМАЗ

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Олена ОРЛОВА

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВИЙ ІДЕАЛІЗМ

Одним із різновидів свідомості, що дозволяє створювати суб'єктивний образ чинного або бажаного права, суб'єктивна основа права, умова його подальшого існування та перспектива розвитку є правосвідомість.

Правовий ідеалізм, також іноді називають правовий романтизм, фетишизм – один з проявів деформації правосвідомості людини, що характеризується таким станом правосвідомості громадян, при якому відбувається переоцінка реальних можливостей форм права впливати на

суспільні відносини і процеси [1]. Очікування від права результатів, які воно об'єктивно не здатне забезпечити, закономірно призводить з часом до розчарування в ньому і далі до нігілістичних поглядів і оцінок права. Тобто можна сказати, що правовий ідеалізм є перебільшенням реальних регулятивних можливостей правової форми, безоглядна, ніби сліпа віра в силу правових норм, яка згодом переростає в негативне ставлення до права, закону і правовими формами організації суспільних відносин. Негативне ставлення до права, закону і правовими формами організації суспільних відносин, інакше кажучи, – правовий нігілізм, також є сильною деформацією правосвідомості людини. Такий феномен часто зустрічається зокрема у посадових осіб державного апарату, явно виражається у перебільшенні значення певних правових формулювань, приписуванні їм здатності радикально змінювати ситуацію в країні без урахування готовності суспільства до цього [2].

Частіше за все, саме така форма деформації правосвідомості характерна для початкових етапів багатьох реформ, запроваджених людьми.

Однією із головних проблем та навіть можна сміливо назвати небезпекою деформації правосвідомості людини у вигляді правового ідеалізму є прямо пропорційна ступеню ідеалізації можливостей права: чим більше по розмірам розрив між очікуваними результатами від реформи і її фактичними результатами, тим більшою мірою можливий рецидив правового нігілізму згодом [3].

Для формування та створення правильної, гідної правової свідомості та культури особистості потрібне належне правове виховання. Правовим вихованням називають цілеспрямоване, послідовне і систематичне діяння держави, громадських об'єднань і організацій по формуванню системи правових знань, вмінь і навичок у правовій сфері, правового мислення, правових почуттів – поваги до права, законності, до тих соціальних цінностей, що охороняються правом і законом, по підвищенню правосвідомості і правової культури загалом, що забезпечує ефективне дотримання, виконання і використання юридичних норм. Отже, проаналізувавши все вищесказане, можна зробити висновок про необхідність підвищення правової культури людей.

---

1. Требін М.П. Правосвідомість громадян України: стан та види деформації. *ВІСНИК НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. Випуск 4 (20) 2013. С. 62–64.

2. Козюбра М.І. Конституційний ідеалізм та конституційний нігілізм як прояви дефіциту правової культури. *Наукові записки*. 2006. Ст. 45–46; 12–16.

3. Бурдоносова М. А. Правовий нігілізм: сутність та основні риси. *Часопис Київського університету права*. 2008. №4. С. 53–58.

Ірина БОРОВИК

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лілія ТИМЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ГОСПОДАРСЬКА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У сучасних умовах активна роль державного сектора економіки є загальноновизнаною. У західних країнах, зокрема, в таких, як Великобританія, Франція, Італія, ФРН, державний сектор розширювався за рахунок розвитку передусім військової промисловості і галузей безпосередньо з нею пов'язаних. Підготовка до першої, а потім до другої світової війни активізувала процес перетворення монополістичного капіталізму у державно-монополістичний. Услід за тим йдуть галузі, значною мірою залежні від технічного прогресу, наприклад, атомна і електронна промисловість, де і проведення досліджень, і впровадження їх результатів у виробництво вимагають величезних капіталовкладень і далеко не відразу приносять прибуток. Крім того, сучасна капіталістична держава вживає заходи до так званого «санування» приватнокапіталістичних підприємств, отримуючи у свою власність підприємства, близькі до банкрутства, або створюючи на цій базі змішані державно-приватні підприємства.

Організаційно-правові форми, у яких існують державні підприємства в різних країнах, різноманітні. При цьому подібні форми організації держпідприємств у різних країнах мають специфічні особливості.

Германське торгове укладення (кодекс) (§ 36 «Підприємств публічних корпорацій») містить тільки приписи, згідно з якими підприємства, що належать державі, федеральній землі або об'єднанню внутрішньогерманських громад, не потребують реєстрації в торговому реєстрі. Якщо заява послідує, то реєстрація обмежується вказівкою фірми, а також місця знаходження і предмета діяльності [1]. Сучасна держава використовує для організації своїх підприємств старі, такі, що зарекомендували себе у виробництві і обороті організаційно-правові форми. Передовсім це – акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю.

Така форма є найбільш гнучкою, вона надає більше можливостей для

найтіснішого переплетення державного і приватного капіталу. Вона також зручна для організації змішаних підприємств, де бере участь не лише державний, але і приватний капітал. Нарешті, ця форма полегшує приватизацію і націоналізацію державних підприємств шляхом поступового продажу акцій або часток участі в таких підприємствах.

Найбільшою мірою форма господарського товариства використовується у ФРН. Отримала вона також поширення у Франції (так звані національні товариства) і в Італії. Акції таких товариств повністю належать державі. Іноді акціонерами виступають інші державні підприємства.

Формально державні акціонерні товариства є найбільш незалежною і самостійною по відношенню до держави категорією державних підприємств. Такого роду підприємства підкоряються нормам торгового або комерційного права і приписам акціонерного законодавства. Державні акціонерні товариства користуються комерційною самостійністю і самі відповідають по своїх зобов'язаннях, але держава в той же час надає їм широку фінансову підтримку.

Форма акціонерних компаній широко використовується у ФРН і Італії при організації державних концернів, що є різновидом холдингових компаній, в яких тісно переплітається державний і приватний капітал. У таких концернах капітал головної акціонерної компанії зазвичай повністю належить державі. Також ця державна акціонерна компанія є акціонером дочірніх товариств, де разом з цим акціонерами є приватні підприємці.

У Великобританії тільки окремі націоналізовані підприємства мають статус акціонерної компанії [2, с.68]. Не отримали широкого поширення в Англії і змішані державно-приватні підприємства.

Окрім акціонерних товариств, широко поширилась така форма організації державних підприємств, при якій їх капітал не ділиться на акції або паї.

У кожній країні публічне підприємство має своє термінологічне визначення. У Росії відповідно до ст.113 ГК РФ і ст.2 Федерального закону від 14 листопада 2002 р. «Про державні і муніципальні унітарні підприємства» воно визначається терміном «унітарне підприємство». У Німеччині відповідно до параграфів 80-89 102 Германські цивільні укладення – терміном «публічна установа» [3]. У Великобританії – терміном «публічна корпорація». У Франції відповідно до ст.4 Декрету №84-406 від 30 травня 1984 р. «Про реєстр» – термінами «публічна установа» і «публічне підприємство» [1, с.217].

У Великобританії, Франції, ФРН і інших промислово розвинених західних країнах відсутнє єдине законодавство, яке б типізувало правове положення цієї групи підприємств. Воно може бути таким і в межах країни, і навіть в межах однієї галузі господарства. Як правило, особливості правового положення таких підприємств встановлюються в нормативних актах, виданих для конкретного підприємства. У них встановлюється індивідуальна правосуб'єктність, предмет і сфера їх діяльності. Тому практично кожне державне підприємство існує на основі закону або статуту, призначеного саме

для цього підприємства. Відповідно по-різному регулюються проблеми правосуб'єктності таких підприємств, їх майновій відповідальності і їх зв'язку з органами державного управління. Вони є юридичними особами. До їх складу можуть входити інші підприємства, які не є юридичними особами [1, с. 133].

Таким чином, господарська практика не узгоджується з приватноправовою догмою, яка визнає тільки ринкові стосунки і заперечує участь держави в економічних стосунках.

З урахуванням стану господарської правосуб'єктності державних підприємств в Україні і відповідного зарубіжного досвіду необхідно підкреслити необхідність синхронного вдосконалення як внутрішньої, так і зовнішньої системи управління державними підприємства з впровадженням синдикалістської моделі участі державного підприємства відповідно у внутрішніх і зовнішніх стосунках і з використанням можливостей поєднання з державницькою моделлю держпідприємства. Це дозволить попереджати зловживання підприємствами інтересами держави, з одного боку, і забезпечить пріоритет інтересів підприємства, з іншою.

---

1. Пилецкий А.Е. Теоретические проблемы предпринимательской правосубъектности в смешанной экономике: моногр. / А.Е. Пилецкий. М.: ЧеРо, 2015. 336 с.

2. Господарське право України : підручник : у 2 ч. Андреева О. Б., Жорнокуй Ю. М., Гетманець О. П. та ін. Х. Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 460 с.

3. Цивільне укладання Німеччини Deutsches Burgerliches Geztzbuch mit Einfuhrungsgesetz: введення. закон до Грожд. уложенню; пров. з ним. В.Бергманн, введ., сост.; наук.редактори О.Л. Маковський [та ін]. 2-ге вид. дод. М. Волтерс Клувер, 2016. 816 с.

Ростислав БОДНАР

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань

Науковий керівник:

Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА

старший викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ

При підготовці тез цієї доповіді визначено за мету з'ясувати проблеми реалізації верховенства права в Україні. На сучасному етапі розвитку української держави дослідження принципу верховенства права є

проблемним питанням, бо саме нині людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека проголошені Конституцією України є найвищою соціальною цінністю, реалізація та захист основних прав, свобод, гарантій та інтересів людини і громадянина є пріоритетним завданням держави, а саме ефективна реалізація цього завдання є можливою через повне виконання конституційного принципу верховенства права.

Питання є на сьогодні проблемним і важливим, адже були прийняті зміни до Конституції України, принцип законності був замінений на принцип верховенства права, що також призвели до остаточного закріплення «панування права у суспільстві».

Варто зазначити, що В.Авер'янов акцентував на тому, що принцип верховенства права треба доктринально тлумачити як об'єднання вимог, що забезпечують:

- по-перше, підпорядкування діяльності всіх без винятку державних інститутів потребам реалізації і захисту прав людини;
- по-друге, пріоритетність цих прав перед усіма іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави.

У звіті Венеціанської комісії «Про верховенство права» від 25–26 березня 2011 р. зазначено, що принцип верховенства права є основоположною ідеєю правового суспільства, держави. Адже зміст цього принципу полягає у здійсненні влади та відносин між особистістю та державою; поняття «верховенство права» має не тільки формальний, а й матеріальний зміст; необхідними універсальними елементами поняття «верховенство права» є законність, правова визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя в незалежних і без сторонніх судах, дотримання прав людини, заборона дискримінації та рівність перед законом [1, с. 73].

Міжнародна організація World Justice Project періодично готує доповідь, у якій визначає індекс верховенства права (Rule of Law Index) в державах світу. Методика оцінювання World Justice Project передбачає, що верховенство права характеризує систему, у якій дотримано чотири універсальні принципи:

- 1) підзвітність, за якої державний апарат, його посадові особи й офіційні представники підкоряються праву;
- 2) доступні закони, чіткі, оприлюднені, стабільні та справедливі, що захищають основні права, зокрема безпеку осіб і власність;
- 3) відкритий уряд, за якого процес прийняття законів, їх виконання та застосування є доступним, чесним й ефективним;
- 4) доступне та неупереджене вирішення спорів. Правосуддя вчасно здійснюють компетентні, етичні й незалежні представники та нейтральні особи, які мають достатні ресурси, представляють інтереси громади.

Верховенство права як принцип Конституції України. Згідно зі ст. 1 Основного Закону, Україна є правовою державою, що необхідно трактувати як окремий конституційний принцип. У ст. 8 регламентовано «визнання і

дію» принципу верховенства права. Десятки нормативних конструкцій висвітлюють тлумачення цього інтегрального принципу. Однак принцип верховенства права, слушно зауважив І. Козюбра, передбачає інтерпретацію верховенства права через його складові, що охоплює ст. 3 Конституції України, у якій закріплено обов'язок держави щодо поваги до прав людини [2, с. 204].

Ознайомившись із підходами вчених до розуміння принципу верховенства права, можна виділити такі його основоположні риси: 1) діяльність держави та всіх її органів має бути спрямована на досягнення ідеалів справедливості, в основу яких закладено фундаментальні права, свободи, інтереси людини, що в демократичній, соціальній, правовій державі визнаються найвищою соціальною цінністю; 2) органи та посадові особи мають реалізувати свою компетенцію лише у межах та способами, передбаченими нормами чинного законодавства; 3) пріоритет законних та підзаконних актів, які прийняті відповідно до міжнародних стандартів та з урахуванням особливостей забезпечення реалізації фундаментальних прав свобод та інтересів людини і громадянина; 4) існування взаємної відповідальності людини перед державою і держави перед людиною; 5) рівність усіх перед законом та судом; 6) забезпечення реалізації прав людини в судовому порядку з додержанням справедливої процедури та доступності правосуддя [3, с. 112].

Висловлюючи нашу позицію щодо місця принципів верховенства права та верховенства закону в системі джерел права, варто зазначити, що принцип верховенства закону (закон є основним джерелом права у сучасному суспільстві), закріплений Конституцією України, означає визначальну, провідну роль закону в правовій системі, зокрема системі джерел права, його вищу юридичну силу стосовно підзаконних актів. Тобто принцип верховенства закону означає тільки співвідношення закону та інших нормативно-правових актів.

Враховуючи вищезазначене, верховенство права насамперед визначається наявністю законів із правовим змістом (правових законів) та пов'язаністю державної влади із правовими законами, тобто правом. Саме принцип верховенства права наповнює реальним змістом закріплене у Конституції положення про те, що Україна є правовою державою, тобто державою, що підкоряється праву. Визнання принципу верховенства права є неоціненними надбаннями України як демократичної держави, який має неухильно забезпечуватись усіма гілками влади. По суті, закон є владою держави, а право є владою народу через управління державою. Ці ж принципи мають велике значення для правової реальності, оскільки забезпечують відповідність правових явищ суспільним вимогам та інтересам, сприяють взаємодії елементів правової системи та забезпечують її єдність [4, с. 185].

Отже, принцип верховенства права є визначальним під час формування інститутів держави й суспільства загалом. У такому контексті право постає

як найвища соціальна цінність, найголовніший суспільний орієнтир. Саме на них має спиратися законодавець, закріплюючи загальнообов'язкові приписи, надаючи їм нормативного характеру, тобто формуючи державну політику в країні.

1. Сидорчук В.О. Верховенство права: науковий погляд, нормативне закріплення, судова практика. *Юридичний бюлетень*. 6/2018. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/6_2018/13.pdf.

2. Копча В. В. Верховенство права як принцип сучасної держави. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ* 2018. № 3 (108). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/13495/1/19.pdf>.

3. Цісар Г. І. Реалізація принципу верховенства права через призму електронного судочинства: теоретичні та практичні підходи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 6. Том 1. 2018*. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2018/tom_1/26.pdf.

4. Юлія Корольова. Кореляція принципів верховенства права та верховенства закону в системі джерел права. *Підприємництво, господарство і право*. 4/2019. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/35.pdf>.

Ірина БОРОВИК

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лілія ТИМЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА СТОСОВНО УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

Участь в схваленні рішень у рамках «східної» традиції континентального права розглядається як ключова категорія системи збалансованості інтересів та влади. Передовсім налагодження ефективної системи участі у схваленні рішень (далі – участі) торкається підприємства як основної ланки народного господарства і первинного правового інституту. Тому проблему участі варто розглядати як основну практичну проблему господарської правосуб'єктності підприємств. При цьому вона представляється двоякою: з одного боку, йдеться про участь різних структур громадянського суспільства (державних органів, органів місцевого самоврядування, трудових колективів та ін.) в діяльності підприємства, з

іншого боку, про необхідність участі підприємств у складній системі збалансованості інтересів у суспільстві.

Актуальна проблема правового забезпечення формування і реалізації державної економічної політики органічно пов'язана з проблемами господарських повноважень держави, регіонів, базових територіальних утворень і забезпечення широкої участі громадськості, у тому числі підприємств, збалансованості інтересів і влади та формуванні економічної політики [4, С. 23]. Пов'язаною проблемою є розвиток господарсько-правового статусу територіальних і інших публічних утворень, здатних слугувати тим, що збалансовує приватні та публічні інтереси і забезпечує формування і реалізацію збалансованої державної економічної політики по відношенню до підприємств. З урахуванням цього, у складі правових проблем участі в господарській діяльності підприємств доцільно розглядати у подальших дослідженнях, передусім проблеми участі трудових колективів (персоналу) підприємства в діяльності підприємства, і, окрім цього, проблеми видів учасників господарських стосунків з підприємствами.

Згідно ст. 2 Господарського Кодексу України (далі ГКУ) учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади і органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання або здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [2].

Інституціональний підхід вимагає подальшого розвитку законодавчого регулювання і розширення зазначеного переліку учасників господарських відносин з підприємством з включенням у нього трудових колективів, а також українського народу, територіальних громад, що здійснюють організаційно-господарські повноваження в порядку референдуму або суб'єктів господарювання, що виступають засновниками, через свої органи, і громадських об'єднань суб'єктів господарювання, наділених господарською компетенцією.

З урахуванням цього пропонується наступна редакція ст. 2 ГКУ: «Учасниками відносин у сфері господарювання є підприємства та інші суб'єкти господарської діяльності, їх трудові колективи, споживачі, органи державної влади, органи місцевого самоврядування і громадські об'єднання суб'єктів господарювання, наділені господарською компетенцією, Український народ і територіальні громади, що здійснюють організаційно-господарські повноваження в порядку референдуму або виступають засновниками суб'єктів господарювання через свої органи, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єкта господарювання або здійснюють відносно них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності».

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>. (дата звернення 10.02.2022)
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення 10.02.2022)
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12> (дата звернення 10.02.2022)
4. Господарське право : підручник. В. С. Щербина. 6-те вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2015. 640 с.

Сабіна БУБЛІК

Діана ЛОСЬ

студентки ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Артур МАРГУЛОВ

професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор історичних наук, доцент

ПАНДЕМІЯ. КІНЕЦЬ УСЬОМУ ЖИВОМУ ЧИ ПОЧАТОК ЧОГОСЬ НОВОГО?

«Єдине, чого нам варто боятися – це самого страху»

З грудня минулого року весь світ постійно живе з відчуттям страху. І це відчуття викликав «маленький, невидимий гість» – один з різновидів коронавірусу. За цей час з січня цього року Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) оголосила пандемію вірусу, що отримав назву COVID-19. Вірусом охоплено понад 150 країн світу. З кожним днем зростає кількість інфікованих, тих, хто одужав, і тих, хто, на жаль, помер від цієї недуги.

Світ зіткнувся з глобальною кризою в галузі охорони здоров'я, який зачіпає всі верстви суспільства і змінює життя і засоби для існування. Як показує досвід у всіх типах криз і в разі необхідності, від зміни клімату до збройних конфліктів або політичних хвилювань, молоді люди і різноманітні організації швидко вживають заходи і реагують на потреби інших. Як показує моніторинг, те ж саме відбувається зараз під час пандемії COVID-19.

Незважаючи на те, що в даний час увага приділяється тим, хто найбільшою мірою схильний до дії вірусу, є багато ознак того, що пандемія COVID-19 буде мати тривалі соціальні, культурні, економічні, політичні та

багатопланові наслідки для всього суспільства.

Відновлення світової економіки буде нешвидким і нерівним. До кінця 2021 року на докризовий рівень з великих економік повернуться лише Китай, за підрахунками McKinsey і Oxford Economics. Загальносвітовий ВВП досягне рівня IV кварталу 2019 року в III кварталі 2022 році, тоді як ВВП США – в I кварталі, а Єврозони – в III кварталі 2023 року (всі оцінки припускають похибки в плюс-мінус один квартал) [1].

Що ж до української економіки, станом на кінець осені, судячи з цифр, трохи покращилася, хоча погіршення очікували багато. Усе тому, що був скасований жорсткий локдаун. Але ризики ще досить великі, і в будь-який момент можна чекати чого завгодно, але якщо дивитися безпосередньо на бізнес, то, за даними Європейської Бізнес Асоціації, українські підприємці через пандемію втратили від 50% до 75% доходу, що є критичними показниками [2].

Масштаб і гострота пандемії COVID-19, безумовно, досягають рівня загрози здоров'ю населення, який може виправдовувати обмеження певних прав і свобод, як у випадку з обмеженням свободи пересування в зв'язку з карантинном або ізоляцією. У той же час, уважне ставлення до таких прав, як право не зазнавати дискримінації, і таким принципам, як прозорість і повага людської гідності, здатне забезпечити ефективне реагування в умовах неминучих в кризовій ситуації дезорганізації і порушення звичного укладу і купірувати негативні наслідки, пов'язані з введенням надмірно широких обмежень, що не відповідають перерахованим вище критеріям.

Як і в багатьох інших країнах, в Україні криза, пов'язана з COVID-19, посилила дискримінацію, ізоляцію і нерівність, що існували до пандемії, виявивши наступні недоліки в галузі охорони здоров'я та соціального захисту. Населення, яке постраждало від конфлікту, особи похилого віку та особи з інвалідністю, і безхатні особи є найбільш уразливими до наслідків кризи, пов'язаної з COVID-19. Пандемія також стала причиною вразливості тисяч медичних працівників, залучених до реагування на COVID-19, переважна більшість з яких – жінки.

Криза, пов'язана з COVID-19 також надає Україні можливість для більш ефективного відновлення. УВКПЛ разом з групою агентств Організації Об'єднаних Націй в Україні провели ряд заходів для оцінки соціально-економічного впливу кризи, пов'язаного з COVID-19.

У нашій праці представлені результати опитування, проведеного серед міської молоді і підлітків за впливом COVID-19 на доходи, працю і зайнятість, соціальний захист, освіту і здоров'я, а також на інші питання. У процесі опитування ми розглядали вплив викликів і проблем молоді, викликаних пандемією. Під час дослідження була опитана молодь, але 94,3% становили саме люди з віком 16-30 років. Збір даних проходив в період з 22 лютого по 18 березня 2021 року і охопив більше 100 чоловік.

Основні висновки дослідження такі: пандемія COVID-19, скоріше,

нейтрально вплинула на дохід, трудову зайнятість, в тому числі на рівень неоплачуваної домашньої праці і освіти молоді, тільки 13,2% опитуваних отримували матеріальну допомогу від держави під час пандемії, а що стосується зміни доходу відповідь людей значно різноманітна, у 39,6% опитуваних дохід не змінився, а ось у 15,1% заробіток тільки підвищився. Більша половини (60–66%) молоді та підлітків дотримуються дистанції під час пандемії і використовують засоби захисту від вірусу, але, на жаль, інша частина українців вважають це не потрібним, на нашу думку, ці дії у нашому житті зараз просто необхідні, аби захистити не тільки себе, а й оточуючих.

Крім цього, дівчата більше стурбовані своїм здоров'ям та їх більший відсоток роблять вологе прибирання та зміцнення власного імунітету. Пандемія посилила існуючу нерівність і оголила вразливі місця в системах соціального забезпечення та економічної діяльності, особливо негативно впливаючи на дівчат і жінок.

Пандемія відносно несуттєво змінила ситуацію в сфері сімейних відносин, на питання «Завдяки карантину покращилися сімейні стосунки?», українці відповіли неоднозначно, 39,6% вважають, що все залишилося як і було, 32,1% утримуються від відповіді, а ось на думку 28,3% людей карантин у позитивну сторону вплинув на сімейні відносини.

За даними опитування близько 47,2% (а це майже половина) людей вважають дистанційну роботу та навчання максимально комфортними та корисним, багато хто хоче що б такий вид роботи тривав і після карантину, тому що це зручно, безпечно і надає більше часу на власні потреби.

Італійський психоаналітик і філософ Сержіо Бенвенуто констатує: «Наслідки цієї епідемії посилять тенденцію, що переважала б у кожному разі і для якої “розумна робота”, робота вдома, уникаючи офісу, є лиш одним аспектом. Дедалі рідше щоранку ми будемо сідати до громадського транспорту, аби потрапити на роботу; все більше і більше з комп'ютером працюватимемо вдома, дім також стане нашим офісом. На нашу думку, сентенція Бенвенуто є дуже актуальною.

Як кажуть, скільки в світі людей, стільки й думок, це правда, кожен вважає, як вважатиме за потрібне, хтось може не вірити в небезпеку вірусу, як, наприклад, 35,8% наших опитуваних, а хтось вірить, і завжди в людних місцях дотримується дистанції з маскою на обличчі і антисептиком в руці. Але коронавірус дійсно є, і завжди буде, це неминуче і це факт, ми повинні дотримуватися потрібних стандартів, хоча б заради своїх близьких. Нам дуже шкода, що в світі відбувається такий великий потік неправдивої інформації, багатьох залякали неефективністю вакцин, і що навіть вони небезпечніше самого вірусу, більше половини наших опитуваних не будуть вакцинуватися ні в якому разі, тому що на їхню думку це небезпечно, але люди повинні розуміти, що це не небезпечніше того, що відбувається в світі, і буде відбуватися, якщо всі не замисляться.

1. <https://www.google.com.ua/amp/s/www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/12/14/669127/index.amp>

2. <https://www.google.com.ua/amp/s/suspilne.media/amp/20654-svitovi-intelektuali-pro-naslidki-pandemii-koronavirusu-dla-ludstva/>

Інна БУДАРЄВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Анна МУНЬКО

доцент кафедри управління та
адміністрування Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат наук з державного управління

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СЕЛАХ ЯК СКЛАДНИК СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Загальна середня освіта є основою для подальшої освіти і трудової діяльності особистості та є базовою складовою безперервної освіти.

Реалізація цілей щодо розвитку загальної середньої освіти в умовах цифровізації та економічної невизначеності має здійснюватися шляхом:

– створення оптимальної, науково обґрунтованої мережі загальноосвітніх навчальних закладів шляхом укрупнення профільної старшої школи;

– збереження, за наявності контингенту дітей шкільного віку, в сільській місцевості мережі загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації всіх сільських загальноосвітніх I–III ступенів та міжшкільних навчально-виробничих комбінатів;

– створення регіональних центрів дистанційної освіти для учнів сільської місцевості;

– підготовку і перепідготовку педагогічних працівників сільських шкіл, з метою опанування комп'ютерною грамотністю;

– поєднання здобуття повної загальної середньої та професійної освіти;

– створення належних умов для розвитку на селі культурно-освітніх центрів на базі загальноосвітніх навчальних закладів;

– створення у кожному районі шкіл опорних нового типу, навчально-виховних комплексів, профільних класів та класів з поглибленням вивченням

окремих предметів із першочерговим забезпеченням таких навчальних закладів комп'ютерною технікою, сервісним її обслуговуванням та кваліфікованими спеціалістами;

– забезпечення у сільській місцевості регулярного, безкоштовного, безпечного та комфортного підвезення до місця навчання і додому дітей дошкільного віку, учнів та педагогічних працівників, що проживають за межею пішохідної доступності;

– створення пришкільних інтернатів в загальноосвітніх навчальних закладах, де неможливо забезпечити підвіз;

– об'єднання бібліотечних фондів, закладів культури та освіти на селі, забезпечення бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів сільської місцевості періодичними виданнями професійного та загальнокультурного спрямування.

Криза та економічна невизначеність вимагає дотримання режиму об'єктивної економії бюджетних коштів, зокрема за такими основними принципами:

– суворо цільове використання бюджетних коштів;

– плановість виділення коштів;

– здійснення розпорядниками вищого рівня та фінансовими органами систематичного контролю за фінансовою діяльністю бюджетних установ і закладів;

– єдині підходи та мінімізація суб'єктивізму з боку розпорядників коштів при визначенні потреби закладів у фінансуванні в умовах дефіциту бюджетних асигнувань;

– формульний підхід до визначення граничних асигнувань в розрізі навчальних закладів.

Враховуючи необхідність стабілізації галузі в умовах кризових процесів в економіці, раціонального використання бюджетних коштів, залучення додаткових джерел фінансування для підтримки навчально-виховних закладів доцільно рекомендувати керівникам освітніх закладів спільно з органами місцевого самоврядування здійснити такі заходи:

– привести у відповідність до реального фінансового ресурсу мережу та чисельність працівників закладів освіти;

– забезпечити раціональне задоволення населення в освітніх послугах;

– продовжити оптимізацію мережі дошкільних і позашкільних закладів, скоротивши витрати на їх утримання;

– передбачити в позашкільних установах роботу не менше тридцяти відсотків гуртків та секцій на платній основі, ширше впроваджувати клубні форми роботи;

– розробити та затвердити в усіх державних закладах освіти єдиний кошторис доходів та видатків, передбачивши розрахунки додаткових позабюджетних джерел фінансування (використання земельних ділянок,

оренда приміщень, благодійні та спонсорські внески, інше);

– розширити платні освітні послуги в дошкільних закладах шляхом відкриття у вихідні дні груп з короткотривалим перебуванням дітей, гуртків по вивченню іноземної мови, естетичного, фізичного виховання;

– при сільських, селищній та міській радах створити громадські благодійні фонди допомоги дітям-сиротам та дітям, що потребують соціальної підтримки;

– запровадити режим економії теплоносіїв, шляхом встановлення лімітів споживання електроенергії, газу, твердого палива;

– сприяти розвитку мережі недержавних освітніх закладів, окремих класів;

– дозволити керівникам закладів освіти здійснювати змішане фінансування.

Альона БУРЦЕВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Олексій ХАЛАПСІС

завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософських наук, професор

ІНДИВІДУАЛІЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФАКТОР

З плином часу покоління людей стають більш стійкими до різних факторів соціального середовища. Але разом з тим, з кожним кроком у своєму розвитку такі якості, як взаємодопомога, співчуття до оточуючих, здатність допомогти незнайомій людині, все більше відходять на другий план. Цінності індивідуалізму заповнюють собою дедалі більшого простору сучасного соціуму.

Фундамент поширення індивідуалізму був закладений в епоху Відродження, що надала вирішальний вплив на подальший соціально-історичний розвиток цивілізації, а принцип гуманізму позначила як пріоритетний, що передбачав підвищену увагу до проблеми особистості, її духовних запитів, потреб та інтересів у системі взаємодій «людина-суспільство».

В індивідуалістичних культурах загалом індивід трактується як самостійна та індивідуальна істота, яка є важливішою за групу. Саме добробут, успіх та цілі індивіда є основоположними. Залежність від групи невелика, оскільки в індивідуалістичних культурах індивід спирається не на родину, а на інші групи та інститути: основним джерелом інформації є засоби масової інформації, у ситуаціях, що вимагають підтримки, члени індивідуалістичних суспільств можуть звертатися в органи місцевого самоврядування, сусідські групи та громадські організації із проханням про підтримку [1].

С. Хантінгтон вказує на те, що однією з ключових цивілізаційних характеристик Заходу є індивідуалізм, становлення якого він відносить до XIV–XV століть, а прийняття права на індивідуальний вибір, на його думку, домінувало вже до XVII століття повсюдно [2, с. 71].

А. Сміт в «Багатстві народів» 1776 року висловив думку про те, що індивід, дбаючи про особисту вигоду, незалежно від свого бажання, приносить і користь суспільству більше, ніж би він свідомо прагнув до загального добра [3].

В. Войтенко наголошує на тому, що у реалізації індивідуалістичної концепції суспільства і моралі людини саме протестантизм і Реформація відіграли вирішальну роль. Філософсько-правові погляди протестантської Реформації сприяли появі автономного, самостійного, ініціативного, відповідального за свої вчинки індивіда зі свободою самовизначення. Нові цінності протестантської філософії права, такі, як: ведення комерційної діяльності, позитивне ставлення до праці, раціональна організації роботи, максимізації прибутку тощо, заклали основу для нового типу працівника і культури праці як сумлінного та відповідального індивіда, сформуvalи новий індивідуалізм на Заході. Реформація заклала духовні основи індивіда з бажанням сумлінного виконання роботи. Самостійність у рішеннях, прагнення до матеріального благополуччя, відданість Богу стають моральними критеріями. Невпинна діяльність у межах своєї професії – це новий тип розуміння того, що це є найкращим засобом спокути гріхів і отримання внутрішньої впевненості у спасіння душі. Праця, яка викорінює будь-які сумніви релігійного характеру і надає людині впевненості в обраності, стала наслідком реформації релігії.

Слово «індивідуалізм» вперше з'явилося у сен-симоністів, а свого широкого поширення набуло вже завдяки роботі А. де Токвіля, яка мала величезну популярність як у Європі, так і в Америці. Під «індивідуалізмом» згаданий автор розумів зважене і спокійне почуття, що спонукає громадянина ізольоватися від собі подібних у вузькому сімейному та дружньому колі, таким чином створюючи невелике суспільство, людина перестає турбуватися про все суспільство загалом [4, с. 84]. Беручи за основу теорію індивідуалізму, Є. Бентам захищав представницьку демократію, радикальний егалітаризм, конституціоналізм [5, с. 58].

З точки зору Халапсіса О., американський індивідуалізм зачарував одних європейців і налякав інших не тому, що в ньому вони побачили щось чуже, а навпаки тому, що даний проєкт був сприйнятий як власне *alter ego*, модель, яка мала бути побудована ними самими ж. Уже у ХХ столітті такі колективістські доктрини, як комунізм, фашизм, націонал-соціалізм та їхнє різноманіття перестали викликати симпатію спочатку в англосаксів, а потім всіх інших європейців [6, с. 43].

Виміром індивідуальних цінностей як сукупності ментальних рис різних народів займався нідерландський соціолог, соціальний психолог, засновник порівняльних міжкультурних досліджень Г. Хофстеде. Запропонована ним методика включає декілька показників, що демонструють вплив цінностей на поведінку людей і суспільства загалом, а саме: дистанція влади; індивідуалізм та колективізм; маскуліність та фемініність; уникання невизначеності; орієнтація на майбутнє; стриманість та заохочення тощо.

У сучасній науці базовими ознаками індивідуалізму вважається верховенство особистих цілей, що часто не збігаються з груповими, та самостійність дій особистості. Свобода та особиста незалежність узгоджуються з такими демократичними принципами: відсутність обмежень із боку влади, гарантія реалізації права і свободи, плюралізм думок. Індивідуалізм дає змогу розкрити свою унікальність кожної людини. Проте, одночасно з цим, автономність індивіда припускає, що на провідне місце він ставить свої інтереси, покладаючись лише на самого себе.

На сьогоднішній день найяскравіше індивідуалізм проявляється у країнах Заходу, чому сприяє ідеологічні концепції, свобода підприємницької діяльності, специфічна система освіти, нуклеарна сім'я, в якій не прищеплюється ретельне підтримання родинних відносин і заохочується самостійність, рання фінансова незалежність дітей.

Отже, сучасний індивідуалізм дедалі більше поєднує незалежність, самостійність, стабільності членів суспільства, які належать переважно собі, мають обмежені можливості приєднатися до певної робочої сили. Це дає підстави стверджувати, що однією з ключових тенденцій на сьогодні є розвиток процесу десоціалізації, зменшення участі економічно активного населення в колективній взаємодії, поширення соціальної роз'єднаності.

Водночас для соціально-філософського знання висвітлення сутності явища індивідуалізму як основного принципу, що є основою механізмів формування суспільства та людської активності в ньому, були і залишаються об'єктом особливого інтересу, оскільки питання важливості існування концепції індивідуальності, її позитивних та негативних сторін викликає серед дослідників масу дискусій. У той же час індивідуалізм, явно чи неявно, прямо чи опосередковано представлений у сучасних концепціях відносно нового для соціальної філософії поняття «ментальність».

1. Культурні відмінності – хто важливіший: індивід або група? *Projekt współfinansowany z Programu Krajowego Funduszu Azyłu, Migracji i Integracji*. 15.07.2020. URL: <https://migranciwielkopolska.caritas.pl/uk/2781-2/>.
2. Huntington S.P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1996. 410 p.
3. Сміт А. Багатство народів. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Smit_Adam/Bahatstvo_narodiv_Doslidzhennia_pro_pryrodu_ta_prychyny_dobrobutu_natsii.pdf.
4. Tocqueville A. de. *Democracy in America*. Vol. II. New York: J. & H. G. Langley, 1841. 405 p.
5. Маклін А., Макмілан А. *Короткий оксфордський політичний словник* / пер. з англ. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2005. 790 с.
6. Halapsis A. Individualism: Allowed access. *Politology bulletin*. 2018. Issue 80. P. 35–45. doi:10.17721/2415-881x.2018.80.35-45.

Ростислав БУСЕЛКОВ

курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Науковий керівник:

Андрій ТОКАР

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
ЗАКОНОДАВСТВА «МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ВІДЗНАЧЕННЯ
В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ»**

Сфера захисту своїх права і свободи вже не є винятковим надбанням країни. Ця область знаходиться у прямій залежності від діяльності більших міжнародних організацій. Цей міжнародно-правовий акт у галереї прав людини звучить як міжнародні стандарти, засновані на звичайних нормах, що утворилися після того, як великі держави визнали юридичну силу правил поведінки, якби вони були проголошені Генеральною Асамблеєю ООН. Міжнародно-правові акти нижчого рівня стали основою Конституції України, яка гарантує безпеку та дотримання прав та свобод українського народу та громадян.

Метою цієї роботи є дослідження глобальної міжнародно-правової

норми, яка свого часу захищає своєрідність прав і свобод людини в рамках конституційної справедливості.

Міжнародні стандарти у сфері правами людини є основою міжнародно-правових норм, визначальних особливості загальнолюдському рівні, встановлюють парадигми основних права і свободи, і навіть обов'язок поважати правничий та свободи [с. 2].

Тому до основних актів, що відповідають світовим стандартам права і свободи особи та правового становища людини та громадянина, а також ознак Конституції України та інших нормативних правових актів, можна додати: Загальну декларацію прав людини (1948), Міжнародний пакт про цивільні та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950), Європейський соціальний стандарт (1961), Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі (1975), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав – учасниць Ради з питань безпеки та співробітництва у Європі (1989), Документ Копенгагенської наради – конференції з людського виміру НБСЄ (1990) тощо. Варто також зупинити увагу на Статуті ООН від 26 червня 1945 р. що дозволяє стверджувати, що питанням прав людини присвячені кілька положень цього документа [1].

Також визначення прав і свобод особи на відповідні заходи відповідно до ст. ч. 1 п. «б». Стаття 13 Статуту, Генеральна асамблея Організації Об'єднаних Націй (далі – Генеральна асамблея) зобов'язана організувати подальшу діяльність і роботу за рекомендованим методом з дотриманням міжнародної угоди, зокрема, у межах дотримання цих прав. Статут Економічної та Соціальної Ради Організації Об'єднаних Націй також має право давати рекомендації, використовуючи метод «в ім'я нашої справи та реалізації прав та основних свобод народів» [2]. Наш Основний закон ґрунтується на міжнародних правових стандартах. Україна дотримується основних принципів та норм міжнародного права та встановила чіткі процедури закріплення цих норм у законі на конституційному рівні. Тому норми міжнародного права, які містять права і свободи людей, стають частиною національного законодавства з метою ратифікації Верховною Радою України обов'язкових для виконання міжнародних договорів. Наприклад, розділом другим Конституцією України закріплено права та свободи людини та громадянина, за всіма нижніми статтями, які знали свої індивідуальні права у Центральній декларації [3].

Так, можна з неї виділити такі загальні міжнародні стандарти прав людини, як рівність прав усіх людей та їх рівний захист законом, не дискримінація, право людини на ефективне відновлення у правах компетентними національними судами у разі порушення її основних прав, гарантії кримінально-процесуальних прав людини (Ст. ст. 7, 8, 10 і т.д. ЗДПЛ). [4]. Також варто визнати значимість резолюції ГА ООН 48/137 від 20

грудня 1993 року. «Права людини в адмініструванні юстиції», за яким вичерпну значущість для захисту прав люди не мають незалежність судочинства, суддів та юристів, право на справедливий вирок, habeas corpus та за надзвичайних обставин аспекти попереднього ув'язнення, покарання неповнолітніх та безкарність винних у порушенні прав людини [5]. На тій же сесії резолюцією ГА ООН 48/134 було затверджено Принципи статусу національних інститутів сприяння та захисту прав людини (Паризькі принципи) [6].

Такі установи повинні не лише підтримувати та захищати права людини, а й розвивати публічну свідомість щодо таких прав та свобод. При цьому саме ООН відводилася роль у сприянні розвитку таких інститутів, як місце обміну інформацією та досвідом; важливими для таких інститутів визначалися їхня незалежність і плюралізм у формуванні складу, констатувалася потреба в їх освіті чи посиленні спроможності [6].

Підсумовуючи, зазначимо, що сьогодні законодавство України з прав людини і насамперед Конституція нашої держави відповідають міжнародно-правовим стандартам. Так, незважаючи на прогрес у законодавчій сфері, в Україні існує потреба у вдосконаленні правозастосовної практики та впровадження в дію названих міжнародних стандартів, зокрема через використання судової практики Європейського суду з прав людини та Міжнародного суду ООН. До того ж вступ України до Ради Європи зобов'язує дотримуватися міжнародних норм та принципів у галузі захисту прав людини.

1. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ: Реферат, 2006. С. 2.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статуту Міжнародного Суду від 26 червня 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
3. Конституція України: затверджено Законом України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами, внесеними Законом України від 1 лютого 2011 р. № 2952-VI (2952-17)). *Відомості Верховної Ради України*. 1996 . № 30. Ст.141; 2011. №10. Ст.68.
4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
5. Віденська декларація та Програма дій, схвалені на Всесвітній конференції з прав людини 25 червня 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_504.
6. Національні інститути для заохочення та захисту людських прав: Дозволи 48/134, прийняті в UN General Assembly on 20 December 1993 [a report of the Third Committee (A/48/632/Add.2)]. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/48/134>.

Каміла ВЕЛИЧКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Артур Маргулов,

професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор історичних наук, доцент

ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ

Якщо молодь визначати у віковій категорії 14-35 років, то в українському суспільстві до 30% людей становить молодь. Молодь – це креативна, творча, активна, амбіційна і новаторська група людей, які мають потенціал бути рушійною силою змін у соціальному та політичному житті. Цих людей об'єднує лише вік, але їхні цінності та світогляд залежать від рівня освіти, від регіонального походження, від соціального статусу і виховання у родині.

Та як показують дослідження, мізерний відсоток молоді приймає участь у політичному суспільстві держави. Молоді люди, які є членами громадських організацій, складають 2-3% всього молодого населення. За даними спостережень та досліджень, на сьогодні молоде покоління майже не цікавиться політикою в державі. Вони це пояснюють низьким рівнем довіри до влади, зневіри в тому, що можуть на щось вплинути і змінити. Якщо говорити з молодим поколінням «по душам», то стає зрозуміло, що частина просто не цікавиться нічим (не знає, чого хоче), а частина не вірить, що щось зміниться (у світле майбутнє). Ця тенденція з кожним роком збільшується. Якщо аналізувати склад депутатів у міських радах, то середній вік депутатів більший за межі вікової категорії молодь.

За даними досліджень Всеукраїнського опитування «Молодь України», можна побачити таку картину:

- 91% молодого населення України користується соціальними мережами;
- 80% опитаних не зазнавали дискримінації щодо себе;
- 60% думають, що вони пишаться тим, що українці;
- 60% підтримує вступ до ЄС;
- 50% молоді моляться;
- 33% опитаних вважають, що ВНЗ не відповідають сучасним затребуваним професіям на ринку праці;
- 18% молоді не читають книжок;

– 10% лише цікавляться політикою.

Уся вікова категорія молоді – це те покоління, що народилося і виховувалося уже в незалежній державі і є «нерядянськими» [1]. Але куди б не заходила молодь – її все одно там буде меншість і їй потрібно підлаштовуватись до норм правил та системи, які залишаються радянськими. Дуже важко ламати ту систему, яка має коріння. Це зробити можна, але амбіцій і бажання, а найголовніше, мотивації у молоді немає. Ось наприклад: простіше отримати освіту за кордоном, ніж міняти щось в Україні.

На сьогодні молодь попадає в політику, бо хтось покликав або так треба. Та аж ніяк не свідомо підходячи до цього питання. Вона просто використовує ті методи та моделі, які вже укорінилися десятиліттями.

За статистикою у більшості країн світу проблемами та питаннями розвитку молодіжної політики займаються представники старшого покоління, а не сама молодь. По різних причинах вона виключена з цієї системи. Але для того, щоб ось змінити – потрібно залучати молодих представників. З кожним роком тенденція на виборах така, що учасників до 35 років стає все менше. Така ж сама ситуація в розвитку та діяльності політичної партії.

За результатами місцевих виборів 2020 року, лише 11% молодих дівчат та хлопців взяли участь у виборах.

Політична прихильність починається з виховання, канонів та звичаїв сім'ї, регіону проживання. З моменту децентралізації влади вели значення має політична діяльність по територіальних громадах. Прив'язаність до політики в країні ще розпочинається з волонтерської діяльності. Для цього важливо бути в тому місці і з однодумцями.

Процес децентралізації влади загалом має позитивний вплив на розвиток місцевих територіальних одиниць, тому тепер на місцях проживання мешканці населених пунктів можуть брати участь у розвитку свого регіону. Це стосується соціальних, політичних, економічних, демографічних, рекреаційних, туристичних та інших галузей. Саме тут молодь може спробувати себе та зробити перші кроки в політичному напрямку, протестувати свої можливості, запропонувати та втілити свої напрями та ідеї.

Щоб «прокачати» свій досвід та спробувати себе в даному напрямку, для молоді було б добре створити молодіжну громаду чи раду, основними завданнями якої є залучення активної молоді до спільної роботи на користь громади. У всіх рівнях навчальних закладів є дуже багато учнів, студентів, які мають величезний потенціал, та щоб його запалити і дати шанс на втілення, то потрібно таких людей об'єднувати. Разом їх натхнення, амбітність та ідеї мають право на подальше втілення. Кожна особа мала б шанс спробувати себе в політичній сфері, знаходила б однодумців і просуvala свої ідеї. Коли ми дивимось на більшість і вона байдужа, то по інерції переходимо в ту ж категорію, а коли бачимо коло прихильників, то

починаємо розвивати себе не боячись [2].

Участь молоді у процесах управління державними справами та розвитком громади неможлива без належного розвитку молодіжної інфраструктури.

На сьогодні розвиток мережі молодіжних центрів є пріоритетом молодіжної політики в Україні. Напрями їхньої роботи формуються відповідно до потреб та інтересів молодих людей конкретного населеного пункту.

Ураховуючи результати соціологічного дослідження «Молодь України – 2018», необхідним є посилення інформаційної кампанії з приводу можливостей молодіжних центрів, їх функціонального наповнення та мети діяльності, де на перше місце виноситься сприяння у соціалізації та самореалізації молоді.

Можна виділити наступні напрями впливу українських представників молоді на політику:

1. Бути учасником молодіжних рад, які функціонують при органах місцевого самоврядування.

2. Бути учасником в публічних консультаціях, виступах, онлайн-конференціях, громадських слуханнях та обговореннях. Саме там можна заявити про себе та запропонувати варіанти, ідеї для вирішення проблеми по своїй громаді.

3. Виконувати роботу помічника-консультанта депутата ради на різних рівнях.

4. Бути учасником у діяльності молодіжного крила політичної партії.

Якби рівень політичної культури та освіти був вищим, то всі ці напрями впливу українських представників молоді на політику працювали наповнено.

За Конституцією України ст.9 всі громадяни мають право на участь в управлінні державними справами. Розбудова демократичної держави, проведення реформ в Україні потребує суттєвого оновлення інституту державної служби, формування якісно нового кадрового потенціалу, підготовки і залучення молоді до роботи на державній службі.

За результатами соціологічного дослідження «Молодь України» близько 21% молоді вважають, що професія державного службовця є привабливою, а 22% опитаних переконані, що професія державного службовця може допомогти досягнути успіху в житті [3].

Усе ж в часи сьогодення великі надії на молодь України покладає суспільство.

---

1. Кондратинський О.С. Наукові підходи до типології рівнів участі громадянського суспільства у формуванні місцевих політик. *Теорія та практика державного управління*: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2018. – Вип. 1 (60).

2. Указ Президента України від 12.01.2015 №5 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

3. Український пакт заради молоді – 2020. URL: <http://careerhub.in.ua/pact-for-youth-2020>.

Любов ВЕЛИЧКО

студентка

Науковий керівник:

Андрій ДЕНИСОВ

доцент кафедри правового
забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

УСИНОВЛЕННЯ ІНОЗЕМЦЯМИ ДИТИНИ, ЯКА ПРОЖИВАЄ В УКРАЇНІ

Усиновлення є одним із найстаріших засобів набуття сімейних відносин. Починаючи з 18 ст. до н.е. за законами Хамурапі, коли людина усиновляла підкидька, вона повинна була пересвідчитись у відсутності батьків у дитини, а якщо вона їх знайде – повернути дитину їм. Предметом регламентації норм МПП є також так зване міжнародне усиновлення, коли сторони належать до різних правопорядків, або усиновлення має місце на території іноземної держави.

У внутрішньому праві України усиновлення регламентується статтями 282-287 Сімейного кодексу України, главою 35 Цивільно процесуального кодексу України, ст. 31 Консульського статуту, Постановою Кабінету Міністрів від 20 липня 1996 р. № 775, якою затверджено Порядок передачі дітей, які є громадянами України, на усиновлення громадянам України та іноземним громадянам і здійснення контролю за умовами їх проживання у сім'ях усиновлювачів, і Наказом Міністерства охорони здоров'я від 4 січня 1997 р. № 2, що затвердив Перелік захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків їх перебування на обліку в Центрі по усиновленню дітей при Міністерстві освіти України.

Міждержавне усиновлення – це самостійний інститут міжнародного приватного права, який має головне завдання – надати дітям, що залишились без батьківського піклування, сімейних умов та довгоочікуваних батьків. Тобто міждержавне усиновлення є підставою для виникнення сімейних відносин як юридичного акту за участю іноземного громадянина.

Після усиновлення дитина урівнюється в особистих і майнових правах з рідними дітьми усиновлювача, його родичами, між якими виникають такі ж права і обов'язки, як між родичами за походженням. Одночасно усиновлені втрачають особисті та майнові права і звільняються від обов'язків у відношенні до своїх батьків та їх родичів. Забороняється будь-яка діяльність

з усиновлення з метою отримання прибутків.

Відповідно до ст. 283 Сімейного кодексу України, дитина, яка є громадянином України, може бути усиновлена іноземцем, якщо вона перебуває не менш як один рік на обліку в центральному органі виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, і досягла п'яти років. Усиновлення може бути здійснено до закінчення зазначеного строку, а також до досягнення дитиною п'яти років, якщо: 1) усиновлювач є родичем дитини; 2) дитина страждає на хворобу, що внесена до спеціального переліку хвороб, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я; 3) здійснюється усиновлення усіх рідних братів і сестер в одну сім'ю, якщо один з них досяг п'яти років і перебуває на обліку в центральному органі виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, не менш як один рік; 4) іноземці виявили бажання усиновити дитину, яка є братом або сестрою раніше усиновленої ними дитини. Дитина може бути усиновлена іноземцем, якщо не виявилось громадянина України, який бажав би її усиновити або взяти на виховання до себе в сім'ю. Переважне право на усиновлення дитини – громадянина України мають іноземці, які є: родичами дитини, громадянами держав, з якими Україна уклала договір про надання правової допомоги. На усиновлення дитини іноземцем потрібна згода центрального органу виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей. Центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, направляє в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, запит до Міністерства внутрішніх справ України щодо перевірки іноземців, що усиновлюють дитину, яка є громадянином України, на наявність або відсутність інформації компрометуючого характеру в правоохоронних органах інших держав та Генеральному секретаріаті Інтерполу. За усиновленою дитиною зберігається громадянство України до досягнення нею вісімнадцяти років. Усиновлена дитина має право на збереження своєї національної ідентичності відповідно до Конвенції про права дитини, інших міжнародних договорів.[4]

Відповідно до статті 24 Закону України «Про охорону дитинства» – усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземцями провадиться, якщо були вичерпані всі можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї громадян України.[2]

Процедура усиновлення іноземцями дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, яка проживає в Україні складається з таких кроків: збір документів у країні свого проживання, реєстрація для подачі документів, подання до Мінсоцполітики пакету документів, постановка на облік кандидатів в усиновлювачі, отримання запрошення на співбесіду для ознайомлення з інформацією про дітей, які можуть бути усиновленими, співбесіда в Департаменті захисту прав дітей та усиновлення

Мінсоцполітики, ознайомлення з інформацією про дітей, які можуть бути усиновленими, отримання направлення для знайомства та встановлення контакту з дитиною, знайомство з дитиною за місцем її проживання, подання до служби у справах дітей заяви про бажання усиновити дитину, отримання в службі у справах дітей висновку про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини, подання документів до Мінсоцполітики для отримання згоди на усиновлення дитини, отримання згоди Мінсоцполітики на усиновлення дитини, подання заяви і документів до суду, судове засідання щодо розгляду питання усиновлення, отримання рішення суду про усиновлення дитини, оформлення нового свідоцтва про народження дитини в органах реєстрації актів цивільного стану, передача дитини усиновлювачам, оформлення усиновленій дитині виїзних документів для постійного проживання за кордоном (паспорт громадянина України для виїзду зва кордон), постановка усиновленої дитини на консульський облік в країні проживання [3]. Після того, як справа сформована, необхідно особисто або через представника зареєструватись для її подачі. Реєстрація відбувається у Мінсоцполітики. За наявності висновку компетентного органу країни проживання, який підтверджує можливість заявників бути. У день згаданої реєстрації заявникам або їх представникам повідомляється про дату подання справи. Потім справа подається особисто заявником або його представником до Мінсоцполітики. Справа подається в окремій папці, на титульній сторінці якої зазначаються країна проживання, прізвище та повне ім'я заявника, а на звороті титульної сторінки – перелік поданих документів, підписаний заявником або його представником. У правому верхньому куті першої сторінки кожного документа зазначається порядковий номер цього документа відповідно до переліку. Для зручності користування та належного зберігання справи подаються у папках відповідних кольорів: Ізраїль, Канада – білий; Іспанія – блакитний; Італія – зелений; Німеччина – синій; США – червоний; Франція – жовтий; інші країни – фіолетовий.

1. Міжнародне приватне право: Навч. посібник / за ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана. К.: Юрін-ком Інтер, 2007. 368 с.
2. Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III.
3. Ковальчук І.В. Правова природа інституту усиновлення *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. 2007. Вип. 38. С. 433–437.
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III.

Дар'я ВОРОНА

курсант

Науковий керівник:

Максим ШЕВЯКОВ

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, України)

ВІДБИТОК ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА НА ПСИХОЛОГІЧНОМУ ЗДОРОВ'І ОСОБИСТОСТІ

Велике значення у житті людини має її психологічний стан і психічне (психологічне) здоров'я. Здоров'я загалом можна розглядати як стан фізичного та психічного благополуччя, оскільки тільки здорова людина може хоча б адекватно впоратися з професійними, сімейними та особистими проблемами. Оскільки ці проблеми є звичайною частиною людського життя, маємо всі підстави пов'язувати здоров'я з основною ознакою особистості.

Нині кризовий стан українського суспільства, основне завдання його оновлення та розвитку відповідно до стандартів сучасної цивілізації надають в Україні додаткової актуальності соціально-психологічному обстеженню особистості, розкриттю психологічних вимог до її формування, враховуючи специфіку трансформаційних процесів. У зв'язку з умовами сучасного життя актуальною темою стало вивчення внутрішнього стану людини, що допомагає їй протистояти важким умовам життя, зберігаючи людську натуру, цілісність і спокій. Умови, в яких існує сучасна людина, можна назвати екстремальними й такими, що стимулюють розвиток стресу.

До основних суспільних чинників, які визначають психічне здоров'я належать:

- соціальні, політичні конфлікти та нестабільність;
- наявність роботи або безробіття;
- певний соціально – психічний стан, у якому перебуває суспільство;
- стан держави та життя;
- відсутність чи недостатність фінансів;
- різке зростання труднощів;
- ситуація в країні;
- соціальна бідність.

У цих складних ситуаціях психічне здоров'я підтримується завдяки розвитку внутрішніх і зовнішніх здібностей людини, яка навчилася вирішувати конфлікти та проблеми. Якщо перешкоди чи труднощі не

подолати, можуть виникнути психічні розлади, переважно ті, що пов'язані з внутрішніми та зовнішніми реаліями. Це різні способи уникнути невдачі, поразки, посилення почуття слабкості або втечі від життя (як зовнішньої реальності).

Людство зустрічає епоху науково-технічної революції, яка посилила вплив антропогенних конфліктів на природу. У цьому пов'язані позитивні та негативні явища: удосконалення технологій і збільшення виробництва, що сприяють ширшому задоволенню потреб людини, збільшує раціональніше використання природних ресурсів у виробництві продуктів харчування. З іншого боку, природа випаровується, ліси знищуються, ґрунти розмиваються, випадають кислотні дощі. Певні труднощі виникають у житті і діяльності людини. Тому від народження люди стикаються з проблемами, починаючи від навколишнього середовища, завершуючи державою. Усе це негативно впливає на самопочуття та психічне здоров'я.

Психологічні засоби захисту мають на меті витіснити зі свідомості все те, що загрожує системі цінностей людини, але перешкоджає самовдосконаленню. Ці механізми часто призводять до ускладнень у розвитку особистості. Одним із механізмів є повна або часткова нейтралізація їхньої свідомості. Людині, яка має прилади для психологічного захисту, потрібна допомога, бо без неї можуть бути байдужими, черствими, плакати і сваритись. Коли людину підтримують (похвала, заохочення, любов) то механізми захисту послаблюються, що дає їй сили подолати свої недоліки. Постійна критика підтверджує психологічний захист особи.

Усі внутрішні захисні механізми є когнітивними маніпуляціями, які спеціально звільняють або запобігають виникненню тривоги. Але пізнавальні процеси не сліднують за рухами – переживань і практик у цій сфері. Навіть коли людина все пояснює і ніби переконує, вона все одно може відчувати страх і тривогу. На підсвідомому рівні починається захист та заперечення своїх справжніх емоцій (відчуттів).

Отже, людська особистість – це унікальна, неповторна біологічна і соціальна одиниця, що утворює цілісний ланцюг фізичних, духовних, природних і соціальних систем. До біологічних основ особистості належать нервова система, процес обміну речовин, статеві відмінності, анатомічні особливості, досконалість і еволюція організму. Вона визначається соціальним змістом кожної людини, впливом культури, розвитком і існуванням особистості.

Ця проблема залишається актуальною, тому що в наш час існує величезна кількість негараздів у суспільстві, які були і завжди будуть. Кожна людина сприймає та переживає це по-різному, на фоні цього виникають психологічні розлади та проблеми із здоров'ям.

---

1. Маннапова К.Р. Життєстійкість в системі поняття життєздатності. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. *Психологія*. 2012. Вип. 44(1). С. 143–150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2012_44%281%29__18.

2. Шувалов А. В. Психологічне здоров'я людини. *Вісник*, 2009. Вип. 4 (15). С. 87–101. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/157829>.
3. Коцан, І. Я. Психологія здоров'я людини. Навчальний посібник. І. Я. Коцан, Г. В. Ложкін, М. І. Мушкевич; за ред. І. Я. Коцана. Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 430 с.
4. Колесніченко Л. А., Борисенко Л. Л. Основи психології та педагогіки. Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ. 2002. 157 с.

Валерія ГІЛЬ

студентка Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЯДЛОВСЬКА

доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЛИСТІВ У ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Електронне листування стало звичною практикою під час обміну інформацією офіційно-ділового стилю мовлення. За його допомогою сьогодні встановлюються ділові зв'язки, надсилаються пропозиції контрагентам, передаються на затвердження акти, підтверджуються замовлення тощо. У зв'язку із зазначеним зростає інтерес до можливості та порядку використання електронних листів у правовідносинах, що зумовлює актуальність обраної для дослідження теми.

На жаль, сьогодні питанням використання електронних листів у правовідносинах вітчизняними дослідниками приділено недостатньо уваги. Переважно правниками розглядається практика та перспективи використання електронних листів у якості доказів у суді: А. Вершинін, А. Каламайко, Н. Чечіна та ін.

Використання електронного листування у правовідносинах отримало свою правову регламентацію вже з прийняттям Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Так, відповідно до частини першої статті 207 ЦК України правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у

листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, або надсилалися ними до інформаційно-телекомунікаційної системи, що використовується сторонами [1].

Електронне листування, разом з тим, регулюється цілою низкою спеціальних законодавчих актів, серед яких Закони України (далі – Закон) «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про електронні довірчі послуги» тощо. Проте навіть наявність такого широкого кола нормативно-правових актів не виключає проблем правозастосування з питань електронного листування у правовідносинах.

Статтею п'ятою Закону визначено, що електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [2]. Статтею шостою цього ж Закону закріплюється, що для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис [2]. Подібне формулювання дозволяє стверджувати, що використання електронного підпису в електронному листуванні не є обов'язковим та за погодженням сторін правовідносин можуть бути використані інші способи ідентифікації. Разом з тим, варто звернути увагу, що частина друга статті шостої Закону завершенням створення електронного документа визначає саме момент накладення електронного підпису.

Законодавець закріпив, що юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно у зв'язку з його електронною формою, проте використання електронних листів як електронних документів у правовідносинах пов'язано з наявністю певних проблем, а саме: заперечення факту отримання електронного листа; заперечення свого авторства та факту відправки електронного листа.

З урахуванням норм чинного законодавства України щодо електронних документів та електронного документообігу, вирішення обох вказаних було запропоноване законодавцем у проекті Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства, Цивільного кодексу України) для забезпечення використання офіційної електронної адреси від 16.07.2020 № 3860 [3]. Автори законопроєкту запропонували запровадити офіційні електронні адреси як для юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, так і для фізичних осіб. Фізичній особі офіційна електронна адреса згідно з даним законопроєктом має присвоюватися одночасно з оформленням паспорта громадянина України. Листи надіслані на офіційну електронну адресу вважаються врученими особі та не потребують додаткового документального підтвердження їх направлення. Вважаємо подібну законодавчу ініціативу актуальною та такою, що може значно розширити можливість використання електронних листів у правових відносинах.

Відповідно до статті 96 Господарського процесуального кодексу України, електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Законом може бути передбачений інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу. Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом. Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може вилучити у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ суд не бере до уваги.

Загалом, варто зазначити, що використання електронних листів у правових відносинах поступово набуває характеру усталеної практики. Основи правового регулювання даного процесу покладено ще з прийняттям ЦК України, однак нормативно-правова база з даного питання потребує подальшого удосконалення. Уже сьогодні наявні окремі законодавчі ініціативи, прийняття яких усуне основні проблеми при застосуванні електронних листів у правових відносинах.

---

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1173>.

2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства, Цивільного кодексу України) для забезпечення використання офіційної електронної адреси: проект закону від 16.07.2020 №3860. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69498.

4. Брежнева Ю. Електронні докази у господарському процесі: що на практиці? *Юридична газета*, №27/28, 2018. URL: <https://yur.gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/elektronni-dokazi-u-gospodarskomu-procesi-shcho-na-praktici.html>.

Владислава ГЛУГАН

студентка факультету
міжнародно-правових відносин
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА РЕЛІГІЙНУ СВОБОДУ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

У контексті пандемії COVID-19 питання про можливість введення обмежень на здійснення права на релігійну свободу з боку держави стає особливо важливим. Оскільки право на релігійну свободу реалізується в людському суспільстві, воно має бути підпорядковане, як би за визначенням – певним обмежувальним заходам. Це відображено як на богословських підставах, так і в актах міжнародного права. Спочатку треба розглянути теологічні підстави, на які посилається вчитель католицької церкви [5, с. 112]. Право на релігійну свободу – це не просто одне з багатьох прав людини, але саме фундаментальне право, яким користуються люди в силу самої природи людини. Релігійна свобода є першою з людських свобод і лежить в основі всіх прав людини. «Громадянське і соціальне право на релігійну свободу», – пише John Paul «в тій мірі, в якій воно зачіпає найбільш інтимну сферу духу, є точкою відліку для других основних прав і в деякому роді стає їх мірилом». «Здійснення цього права є одним з основних критеріїв справжнього прогресу людини в будь-якому режимі, в будь-якому суспільстві, системі чи середовищі» [1, с. 3].

Особлива роль держави в захисті права на свободу віросповідання обумовлена тим, що тільки держава має в своєму розпорядженні інструменти правового примусу, якщо це право є порушеним. «Держава повинна стежити за тим, щоб рівність громадян перед законом ніколи не порушувалася, чи то відкрито або таємно, з релігійних причин. Втручання публічної влади спрямоване на обмеження здійснення права на прояв релігійних переконань – не може бути, однак, воно повинно здійснюватися «довільно або в справедливому дусі безпристрасності». Його дія повинна контролюватися юридичними нормами, які відповідають об'єктивному моральному порядку. Ці норми випливають з необхідності ефективного захисту прав всіх громадян і мирного врегулювання конфліктів прав, а також з потреби в адекватній турботі про людей, необхідності адекватної турботи про справжній суспільний світ, який виникає, коли люди живуть разом в доброму порядку і в істинній справедливості. Тому ці питання складають основний компонент добробуту в середині держави [3, с.20].

На основі цього можна сказати, що право на релігійну свободу є

абсолютним у внутрішньому вимірі, яке необмежено в зовнішньому способі вираження. Хоча використання права на релігійну свободу схильне до певних внутрішніх моральних обмежень (у людській совісті), з соціальної точки зору, важливі тільки ті моральні обмеження, які переходили правові обмеження. Критерієм для обмеження реалізації права на релігійну свободу є юридичний (справедливий суспільний світ) і моральний (суспільна мораль), але останній можна застосувати тільки до громадської діяльності, її наслідків; також, останнє належить тільки до публічної діяльності, а саме її публічній реєстрації та соціальних наслідків. Однак те, як розуміється цей справедливий суспільний світ і суспільна мораль, також залежить від соціально-політичного контексту. Точкою відліку при оцінці необхідності застосування правових обмежень є громадський порядок як основна частина загального блага, необхідна для збереження існування суспільства, а не всього загального блага. Це також не є, наприклад, визначений державою сенс існування. Захист релігійної свободи також не може бути припинений, коли суспільна небезпека загрожує існуванню нації [4].

У наведеній вище пропозиції також представлена норма, що обмежує граничну норму: йдеться про підтримання інтегральної свободи в суспільстві, що означає, що людині має бути надано як можна більше свободи, а обмеження повинні вводитися тільки тоді, коли вони необхідні.

Далі доцільно розглянути питання про обмеження права на свободу віросповідання з точки зору міжнародного права. Тільки в двох документах згадується можливість введення обмеження, як спосіб здійснення права на свободу віросповідання: Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (далі – ЄКПЛ) і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (далі – МПГПП). В обох документах відповідні положення практично ідентичні, за винятком того, що в ЄКПЛ обмежувальна норма додатково стримується веденням принципу демократії. Зі статті 9, розділу 2 Конвенції можемо з'ясувати, що: «Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає тільки таким обмеженням, які передбачені законом і необхідні в демократичному суспільстві в інтересах суспільної безпеки, для охорони громадського порядку, здоров'я або моральності або для захисту прав і свобод інших»[6]. МПГПП передбачає, у статті 4, розділі 1 «можливість призупинення дії індивідуальних прав під час надзвичайного стану, який загрожує життю нації і про існування якого офіційно оголошено». Однак право на релігійну свободу є одним з тих прав, які не можуть бути припинені навіть у разі надзвичайного стану [7].

Також цікавий коментар можна знайти в Бюро по демократичним інститутам і правам людини (БДПЛ) «Керівництво з перегляду законодавств, що відносяться до релігії або переконань, в якому говориться, що право на свободу віросповідання в його внутрішньому вимірюванні є абсолютним і ніколи не може бути призупинено або обмежено, незалежно від обставин [4]. По-перше, обмеження має бути введено за допомогою закону

(обмеження, встановлене законом), що означає, що має бути досить чітко визначено, що охоплюється даними обмеженнями, а що під обмеження не підпадає. По-друге, підставою для введення обмежень має бути одна з підстав, зазначених в положеннях статей про обмеження, тобто захист громадської безпеки, порядку, здоров'я, суспільної нерівності або основних прав і свобод інших осіб. Матеріальні передумови каталогізовані закритим чином; тому підкреслюється, що національна безпека, відповідно до статті 4 розділу 2 МПГПП, не є достатньою передумовою в цьому відношенні. По-третє, слова «суворо потрібно» означають, що обмеження повинні бути необхідними для захисту умов, перерахованих в обмежувальному застереженні; отже, ці цілі не можуть бути досягнуті шляхом використання інших доступних засобів або обмеження інших прав. Через природу права на свободу віросповідання, обмеження на здійснення цієї вільної волі вводиться в останню чергу, а не в першу або другу, і ці положення не повинні підривати суть релігійної свободи [2, с. 361]. Крім того, обмеження повинні бути співмірними суспільним інтересам, яким вони покликані служити.

1. John Paul II. Encyclical Redemptor Hominis. 1979. 3 с. URL: <https://www.catholicaustralia.com.au>.

2. Kwaśniewski, Jerzy, Tymoteusz Zych, Marcin Olszówka, and Konrad Dyda. Analiza Wprowadzonych w Związek z Przeciwdziałaniem Epidemii Koronawirusa ograniczeń Wolności Religii i Swobody Przemieszczania się w Świetle Standardów Konstytucji RP i Prawa Międzynarodowego, 2020. 361с. URL: https://ordoiuris.pl/wolnosciobywatelskie/analizawprowadzonych-w-zwiazku-z-przeciwdzialaniem-epidemii-koronawirusa#_ftn13.

3. M. Piechowiak, *Wolność religijna—aspekty filozoficznoprawne*, „Toruński Rocznik Praw.Człowieka i Pokoju”, 1994–1995. 7–21 с.

4. OSCE Human Dimension Commitments and State Responses to the COVID-19 Pandemic. Warsaw, 2020. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/e/c/457567_0.pdf.

5. P. Milcarek, “Glosa: Uwagi do doktryny Dignitatis humanae” (Gloss: Notes to the doctrine Dignitatis humanae), Christianitas, 2012. 112 с.

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ратифікований від 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

Лілія ГОЛОБОРОДЬКО

курсантка

Науковий керівник:

Максим ШЕВЯКОВ

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ

Згідно статті 8 Конституції України верховенство права визначається одним з основоположних принципів держави. Що ж означає це поняття? Верховенство права – це фундаментальний принцип, який передбачає рівність усіх і кожного перед законом та неминучість покарання за його порушення. Його дія поширюється на всіх без виключення громадян України.

Виокремлюють такі основні аспекти верховенства права [2, с. 167]:

- законність;
- правова визначеність;
- заборона свавілля;
- відкритість правосуддя;
- дотримання та забезпечення прав людини;
- рівність всіх перед законом.

Основоположна роль принципу верховенства права полягає не лише в співвідношенні права та закону, а й у внутрішній організаційній, ієрархічній структурі законодавства, де зберігається чітка диференціація за юридичною силою.

У доктринальному розумінні принцип верховенства права має такі особливості [2, с. 184]:

- 1) організація суспільного життя на правових основах, унеможливлення владного свавілля та закріплення конституціоналізму;
- 2) є виявом природного права, віддзеркалює моральні витoki права;
- 3) забезпечує існування належної правової системи, яка ґрунтується на таких принципах: стабільності, правової визначеності, законності тощо;
- 4) гарантує справедливе судочинство;
- 5) включає принцип законності, зміст якого виражається через конкретні вимоги: обов'язковість законів, однаковість вимог закону до всіх суб'єктів права, невідворотність покарання за вчинення правопорушення,

тощо.

С. Алексєєв вважав, що принцип верховенства права є основоположним і під час формування інститутів держави. Право постає як найвища соціальна цінність. Осмислення верховенства права в контексті реалізації державної політики органами державної влади та місцевого самоврядування надає можливість визначити цей принцип не просто як звичайну ідею, а як окремий правовий світогляд, дотримання якого є передумовою якісного забезпечення правореалізаційних процесів [1, с. 234].

У праці Ю. Тихомирова «Теорія закону» зазначається, що принцип верховенства закону в умовах соціалізму має значення важливого принципу всієї правової системи.

Варто зазначити два головні аспекти функціонування верховенства права:

– держава має прагнути забезпечити якомога ширший і простіший доступ громадян до суду, має бути встановлено розумний баланс, який би попереджав надмірне навантаження на судову владу і зловживання процесуальними правами, зокрема, і на етапі ініціювання судової справи;

– запровадження в Україні інших, крім адміністративного оскарження, способів вирішення публічно-правових спорів.

Отже, саме принцип верховенства права наповнює реальним змістом закріплене у Конституції положення про те, що Україна є правовою державою, тобто державою, що підкоряється праву. Визнання принципу верховенства права є нецінним надбанням України як демократичної держави, який має неухильно забезпечуватись усіма гілками влади.

---

1. Алексєєв С. С. Общая теория права : учебник. Москва: Велби: Проспект, 2008. 576 с.

2. Корольова Ю. Кореляція принципів верховенства права та верховенства закону в системі джерел права. *Підприємство господарство і право*. Київ. Вип. №4. 2019. URL:<http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/35.pdf>.

2. Сачко О. В. Концептуальна модель юридичного визначення принципу верховенства права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. Т. 1. С. 166–170.

Анастасія ГОРДІЄНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Наталія МИКИТЧУК

доцент кафедри міжнародних відносин
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКО-БОЛГАРСЬКИХ ВІДНОСИН

У сучасному світі дуже важливо мати позитивний міжнародний імідж, тож для України, яка посилено розвиває його протягом останніх років, актуально мати стабільність та зростання взаємозв'язків з перспективою розвитку історичної, економічної та туристичної сфер з європейськими країнами. Для нашої держави, яка є батьківщиною найбільшої болгарської діаспори, формування якої розпочалося ще в 18 столітті, важливо не тільки підтримувати тісний зв'язок з Болгарією, а й ефективно його розвивати в усіх соціально-економічних сферах як на міжнародному, так і внутрішньому рівні. Важливо зазначити, що соціокультурна та економічна синергія України з Болгарією є найбільш продуктивною складовою сучасних болгарсько-українських відносин.

Для становлення стратегії розвитку економічної та туристичної сфери, важливо пам'ятати, що багатотисячолітні відносини побудовані на спільній історичній пам'яті, без знання минулого не можливо пізнати сьогодення і спрогнозувати майбутнє. Отже, для формування перспективних проєктів між обома країнами, варто проаналізувати історію взаємодії України та Болгарії, яка так само має позитивний характер та сформовані сотнями років культурно-економічні взаємозв'язки між країнами.

Одними із передумов майже нерозривних культурних зв'язків між Болгарією та Україною є спільне слов'янське коріння, православна віра, етнічна, мовна та історична близькість обох народів, спільна багатотисячолітня взаємодія в господарському та громадсько-політичному житті тощо. Тісний зв'язок між обома народами підтверджує становлення болгарської діаспори, яка складає близько 200 тис. та за своєю кількістю посідає шосте місце в Україні та є найбільшою болгарською діаспорою у світі.

Сучасна історія болгарсько-українських двосторонніх відносин почалася з моменту проголошення незалежності нашої держави та формування її як самостійного актора на міжнародній арені. У 1991–1992 рр.

були підписані документи, які склали основу сучасних болгарсько-українських відносин:

– Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Болгарія, який встановив дипломатичні відносини з метою зміцнювати політичні, торговельні, економічні і культурні зв'язки між двома країнами на сучасній основі [1];

– Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною і Республікою Болгарією – основний документ, який регламентує двосторонні болгарсько-українські відносини, є фундаментом розвитку договірно-правової бази для співробітництва між державами [2].

На сьогодні між Україною і Болгарією діє 100 двосторонніх чинних документів про співробітництво в різних галузях суспільного життя, в тому числі міждержавних – 9, міжурядових – 32, міжвідомчих – 59 [3]. Двосторонні політичні українсько-болгарські відносини включають активну співпрацю на рівні міжнародних організацій та міжпарламентського співробітництва. Сучасна комунікація України та Болгарії побудована на здійсненні широкомасштабних внутрішніх реформ, близьких зовнішньополітичних пріоритетах та чорноморському сусідстві.

У межах регіональних та міжнародних організацій, таких як ООН, РС, ОЧЕС, ОБСЄ, ЦЄІ, наявна активна співпраця та взаємна підтримка Болгарії та України. Крім цього, Болгарія підтримує територіальну цілісність та суверенітет України, курс євроінтеграційних реформ та порядок денний в діалозі Україна – ЄС. Вона була четвертою країною-членом ЄС, яка ратифікувала Угоду про асоціацію у 2014 р., а також підтримує запровадження безвізового режиму для громадян України. Вона готова ділитися досвідом і надавати експертну допомогу Україні в імплементації Угоди про асоціацію. Нові можливості для розвитку торговельно-економічного співробітництва між двома країнами надає запровадження поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС [4].

Болгарія – важлива складова балканського напрямку зовнішньополітичних інтересів України, що зумовлено геополітичним розташуванням Болгарії на Балканах, спільними інтересами у Придунайському регіоні та Чорному морі. Зазначені фактори відкривають можливості для співпраці економічній, енергетичній та туристичній сферах.

Найбільш активним між двома країнами наразі є соціальне співробітництво та культурна взаємодія (зокрема, на рівні діаспор України та Болгарії). Однак в умовах російсько-української війни є ризик дестабілізації двосторонніх відносин Болгарії та України [5, с.128].

Отже, українсько-болгарські відносини об'єднують мовна, етнічна та релігійна спільність, традиційні економічні та культурно-історичні взаємозв'язки. У зовнішньополітичних відносинах для Болгарії Україна – європейський партнер, наділений науково-технічним і економічним потенціалом. Республіка Болгарія підтримує європейську інтеграцію України

та наголошує на важливості дотримання демократичних цінностей Європейського Союзу. Спостерігається активний політичний діалог на найвищому рівні, наявна ефективна співпраця в рамках регіональних і міжнародних організацій. Найбільш результативною є співпраця на економічному та соціокультурному рівнях, що зумовлено спільними інтересами в східноєвропейському та Придунайському регіоні, зокрема в Чорному морі.

1. Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Болгарія. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>

2. Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною і Республікою Болгарією. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/>

3. Договірно-правова база між Україною та Болгарією. URL: <https://bulgaria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/95-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-bolgarijeju>

4. Політичні відносини між Україною та Болгарією. URL: <https://bulgaria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/98-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-bolgarijeju>.

5. Мінгазутдінова Г. Основні напрямки сучасних українсько-болгарських відносин (1991 – 2018 рр.). *Європейські історичні студії*. 2018. №10 С. 116–138

Данило ГРИБАНОВ

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лілія ТИМЧЕНКО

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМНИЦТВА: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Підприємництво на ефективному рівні можливе лише за умови сприятливого зовнішнього середовища (сукупність соціальних, економічних, правових та психологічних умов, стимули, спрямовані на розвиток бізнесу, а також інвестування у його матеріальні та фінансові ресурси на пільгових умовах). Досягнення такого середовища – основна мета державної підтримки підприємств.

Під державною допомогою господарюючим суб'єктам розуміють підтримку суб'єктів господарювання в будь-якій формі державними або місцевими ресурсами, котра порушує економічну конкуренцію, надаючи вигоду

для виробництва певних видів товарів або певних видів господарської діяльності. Її основними елементами є нормативно-правове регулювання, фінансова підтримка, майнова підтримка та інформаційна підтримка.

Законодавство у сфері господарювання визначило підстави надання державної підтримки господарюючим суб'єктам. Держава вправі надати субсидії суб'єктам господарювання та інші заходи державної підтримки [1]:

- з метою забезпечення виробництва життєво-важливих продуктів харчування, необхідних ліків та реабілітаційних засобів інвалідів;

- на імпорتنні закупівлі певних товарів, транспортних послуг, які забезпечують перевезення соціальної значимості;

- господарюючим суб'єктам, що перебувають у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, беручи за мету фінансування капітальних вкладень на певному необхідному рівні;

- в інших випадках, котрі передбачені в законодавстві.

Маючи на меті досягнення сприятливого організаційно-економічного середовища для розвитку підприємств державні органи, діючи на законних підставах, мають право надати підтримку господарюючим суб'єктам у формі [1]:

- надання земельних ділянок підприємцям, передача майна держави, котре необхідне для ведення бізнесу;

- організаційна допомога матеріально-технічного та інформаційного обслуговування, підготовка кадрів;

- виконання первинного облаштування незабудованих територій виробничими об'єктами та соціальною інфраструктурою з подальшим їх продажем чи передачею підприємництву на законній основі;

- стимулювання покращення технологій, інновацій, розробки підприємцями нових видів товарів та послуг;

- інших види допомоги.

Поговоримо детальніше і про інші елементи державної допомоги. Фінансово-кредитна підтримка господарюючих суб'єктів відбувається на загальнодержавному рівні (кошти державного бюджету та за сприянням Українського фонду підтримки) та регіональному рівні (регіональні фонди підтримки). Зауважимо, що більша частина державної фінансової підтримки надається у вигляді прямого фінансування та відшкодування певної частки затрат підприємства з відповідних бюджетів, податкових пільг та державних гарантій за кредитами державних підприємств [2, с.50].

Майнова підтримка – це надання державними органами та місцевим самоврядуванням у володіння та/або користування, розпорядження державним або муніципальним майном, у тому числі землею, житловими будинками, спорудами, нежитловими приміщеннями, приладами, машинами, механізмами, транспортними засобами, інструментами, за плату, безкоштовно чи на пільговій основі [2, с.59].

Інформаційна підтримка – це [2, с.59]:

– здійснення державними органами та місцевим самоврядуванням створення та забезпечення функціонування державних, регіональних та місцевих інформаційних систем, інформаційних та телекомунікаційних мереж, а також допомоги у відкритті бізнесу через Інтернет;

– інформування стосовно стану реалізації державних, регіональних та місцевих програм розвитку малого та середнього бізнесу, рівня ефективності державної підтримки, надання інформації щодо об'єктів інфраструктури підтримки малого та середнього бізнесу;

– надання іншої інформації (економічна, правова, статистична, виробничо-технологічна).

У підсумку варто зазначити, що державна фінансова підтримка спрямована переважно на великі (досить прибуткові) підприємства. Малим та середнім підприємствам, як і раніше, не вистачає уваги держави з боку фінансової допомоги.

---

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

2. Правове регулювання підприємницької діяльності: навчальний посібник Л. В. Хомко, Х. Ю. Кульгавець. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

Катерина ГУНЬКО

курсант

Дмитро ТІНІН

викладач кафедри

тактико-спеціальної підготовки

Науковий керівник:

Валерій БІЛІЧЕНКО

старший викладач кафедри

тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

На сьогоднішній час, проблема захисту прав людини є справою не однієї держави, а всього світу. Виникає потреба у створенні міжнародно-правових стандартів, які будуть визнаватися як головні повноваження особи. Дивлячись на ці стандарти захисту прав індивідуальності, варто зауважити, що важливими нормативними актами в цій сфері є: Статут ООН, «Загальна декларація прав людини» від 10 грудня 1948 р., «Міжнародний пакт про

цивільні та політичні права» від 16 грудня 1966 р. та інші не менш важливі конвенції та акти. Таким чином, ми бачимо, що права людини вийшли за межі конкретної держави та стали об'єктом регулювання міжнародних правовідносин в сфері забезпечення прав і свобод людини.

Права людини розрізняють, як цивільні та політичні права. Тобто, право на життя, свободу, свободу вираження думок, а також соціальні, культурні, право на отримання освіти і так далі. Ці права знаходяться під захистом міжнародних договорів, актів і документів. Отже, держави повинні утримуватися від зазіхань на права людини або утискати ці права, вони повинні захищати права людини та груп людей від посягань на їхні права, а необхідність забезпечувати дотримання прав людини означає, що будь-які країни повинні застосовувати відповідні заходи з метою сприяння дотриманню основних прав людини. Адже права людини є невід'ємним надбанням всього людства, незважаючи на расові особливості, колір шкіри, стать, мову, релігію.

Особливу роль у впровадженні міжнародних стандартів захисту прав людини виконують, національні правозахисні установи (НПУ), які створені у більше ніж 110 державах та є адміністративними органами. Вони діють з ціллю захисту, впровадження та моніторингу дотримання повноважень людини. Але попри те, що не всі НПУ відповідають Паризьким положенням, вплив та число цих інститутів більшає. Паризькі положення було сформульовано 7-9 жовтня 1991 році та затверджено у 1992 році резолюцією Комісії ООН з прав людини 1992/54 і резолюцією ГА ООН 448/134 у 1993 р. [1]. Паризькі принципи є переліком наступних зобов'язань:

- інформувати осіб про їхні права та можливі правові вирішення питань, та сприяти їхньому забезпеченню;
- вислуховувати та передавати скарги до компетентних органів влади;
- врегульовувати ситуації шляхом досягнення мирної угоди, або застосування обов'язкового рішення в рамках, що визначаються законом;
- діяти на засадах конфіденційності.

Також згідно зі статті 55 Конституції України будь-який громадянин має право звернутися до спеціальних міжнародних установ із питань вирішення спорів. Тобто до таких установ, як Міжнародний Суд ООН, Європейський суд з прав людини [2].

Рада Європи постійно приділяла увагу діяльності НПУ, що пояснюється їх допомогою у проблемі заохочення захисту повноважень людини. Рада Європи, заснована в 1949 р. та є однією з перших організацій, що відповідає за функціонування Європейського суду з прав людини. Адже, саме Європейський суд з прав людини має надзвичайно важливу функцію у запровадженні міжнародних стандартів. Цей суд діє відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.), що набула чинності в Україні, лише, у вересні 1997 р. [2]. Саме з цього часу започатковано новий якісний підхід до імплементації правозахисних стандартів, яким надається визначена правова форма. За умов

існування неабиякого впливу та ініціативного діяння НПУ ступінь захищеності повноважень особи та оперативна реалізація рішень Європейського Суду з прав людини досить зросте.

Отже, конституційне законодавство та основний закон нашої країни направлені на міжнародно-правові стандарти. На сьогоднішній день законодавство України з дотримання прав і свобод людини, а також Конституція України, дотримуються міжнародних стандартів, але, не зважаючи на це, в Україні існує потреба у вдосконаленні правозастосовної практики та впровадженню нових міжнародних стандартів, використовуючи досвід Європейських країн. Таким чином, незважаючи на активізацію Національних правозахисних установ, їх значимість для забезпечення прав людини тяжко переоцінити. Адже вони можуть брати участь на будь-яких етапах правозахисного процесу в Україні, сприяючи більшій поінформованості Суду та людей. Таким чином, зменшуючи навантаження та стаючи новим партнером для Європейського суду з прав людини.

1. Міжнародне право прав людини. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародне_право_прав_людини
2. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник . Авт.кол.: М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С.Беніцький, В.В. Кострицький; Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 600 с. Бібліографія: С. 586–591.

Єлизавета ДАВИДОВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Марина ПОЛИЩУК

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ІНШІ УЧАСНИКІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, ЗОКРЕМА

Цивільно–процесуальним законодавством України регламентується правовий статус інших учасників цивільного процесу, а саме закріплення їх статусу обумовлене важливістю нормативно-правового визначення статусу

невідокремлених учасників цивільного судочинства.

Варто зазначити, що певна категорія осіб, як і інші суб'єкти цивільно-процесуальних відносин, становлять важливу роль у вчиненні правосуддя та забезпеченні виконання завдань цивільного судочинства. У юридичній літературі відсутні відповідні ґрунтовні напрацювання щодо розуміння їх правового статусу.

Водночас, на думку багатьох науковців, перелік осіб, які саме зазначені у ст. 47 ЦПК України, не є вичерпним. Відповідно Цивільного процесуального кодексу України, а саме певної статті, яка регламентує коло осіб, які віднесені до інших учасників процесу, оскільки до зазначеної категорії осіб також можна віднести, наприклад, педагогів та лікарів.

Це становить певну специфіку вказаної групи осіб та саме значення їх участі в цивільній справі для об'єктивного та всебічного встановлення всіх обставин щодо справи. До інших учасників також можна віднести педагогів, помічника судді, лікарів тощо.

Ю. Білоусов звертає увагу на те, що ЦПК України не передбачає наявності такого учасника цивільних процесуальних правовідносин, як помічник судді. На його думку, про нього не варто забувати, оскільки така особа також допомагає забезпечити належний розгляд цивільної справи.

Зазначимо, що інші учасники цивільного процесу є особами, які надають суду та особам, що саме беруть участь у справі, інформативну, організаційну та інші допомоги, що так само становлять та сприяють належному судовому розгляду та вирішенню справи.

Особи, які беруть участь, та особи, які віднесені саме до інших учасників судового процесу між собою відрізняються тим, що вони не мають та не можуть мати юридичної зацікавленості щодо результатів розгляду справи.

Зокрема, щодо вищезазначеної статті ЦПК України обумовлено, що учасниками цивільного процесу, крім осіб, які беруть участь у справі, є:

- 1) секретар судового засідання;
- 2) судовий розпорядник;
- 3) свідок;
- 4) спеціаліст;
- 5) перекладач;
- 6) експерт;
- 7) особа, яка надає правову допомогу

У правовій літературі вищезазначених осіб слід поділити на дві окремих груп:

- 1) це особи, які здійснюють вирішення та розгляд справи по суті
- 2) це певні особи, які саме здійснюють організаційну та технічну підтримку справ цивільного процесу.

Попри короткий аналіз законодавчого переліку осіб, які є іншими учасниками цивільного процесу, нам потрібно з'ясувати поняття та ознаки

зазначених осіб.

Для цього необхідно проаналізувати нормативні ознаки кожного учасника цивільного процесу, які саме вказані у ст. 47 ЦПК України, та ознаки цих учасників, виділені у правовій науці.

Як правило, необхідно відокремити обов'язкового учасника цивільного процесу, який саме здійснює організаційно-технічне забезпечення цивільного процесу – це секретар судового засідання.

З цією метою він здійснює судові виклики і повідомлення; перевіряє наявність і з'ясовує причини відсутності осіб, яких було викликано до суду, і доповідає про це головному; забезпечує фіксування судового засідання технічними засобами; веде журнал судового засідання; оформлює матеріали справи; виконує інші доручення головному, що стосуються розгляду справи.

Відповідно до ч. 1 ст. 50 ЦПК України свідком може бути кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи. З наведеного правого припису випливає, що свідком є особа, яка володіє певною інформацією про обставини, що стосуються справи, яка розглядається у суді.

Зокрема В.М. Кравчук вважає, що свідок – це учасник процесу, основна функція якого полягає в тому, щоб дати правдиві показання щодо відомих йому обставин. Показання свідка – це одне з найважливіших джерел доказів в цивільному процесі, із якого суд одержує відомості про наявність чи відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які стосуються вирішення справи. Свідком може бути лише фізична особа, яка може правильно сприймати обставини, що стосуються справи, та давати про ці обставини правильні (достовірні) показання. Свідок з'являється у процесі за клопотанням сторін. З власної ініціативи свідок показання давати не може.

Отже, можна відокремити, що закон зазначає, що свідком може бути кожна особа. Використання слова «кожна» означає, що закон не встановлює жодних обмежень для особи свідка. При цьому варто враховувати норму ст. 51 ЦПК України, яка передбачає перелік осіб, які не можуть бути допитані як свідок. Закон не встановлює мінімальний вік особи, яка може бути свідком. Однак варто враховувати психологічну зрілість особи для правильного сприйняття обставин та їх переказу. Підсумовуючи вищезазначене, варто зазначити, що поряд зі сторонами (позивачем і відповідачем) у справі можуть брати участь треті особи. Участь у процесі третіх осіб обумовлено тим, що рішення у справі може так чи інакше вплинути на права та інтереси осіб, які не займають процесуального становища сторін. Згідно з цим, треті особи ніколи самі не порушують справи і не формують первісних спірних матеріальних правовідносин, що складається насамперед між позивачем і відповідачем. Однак у третіх осіб завжди є певна матеріальна зацікавленість у результаті справи.

Отже, окрім осіб, які беруть участь у справі, учасниками цивільного

процесу є також ряд суб'єктів, які належать до групи, що має назву «інші учасники процесу». Підсумовуючи, вважаємо, доцільним обсягом запропоновані науковцями досліджені ознаки різних осіб, яких законодавець відніс до інших учасників цивільного процесу, а саме, варто відокремити спільні ознаки та риси вказаної категорії осіб:

– по-перше, усі особи, які є іншими учасниками цивільного процесу, є фізичними особами; вони володіють знаннями чи інформацією або мають навички, які потрібні під час розгляду і вирішення справи судом; усі, крім судового розпорядника і секретаря судового засідання, інші учасники цивільного процесу залучаються судом за потреби, тобто самостійно не вступають у процес;

– по – друге, ці особи не мають свого юридичного інтересу під час розгляду і вирішення судом справи; ці особи наділені певним правовим статусом.

Варто зазначити, що на основі виділення ознак кожної особи, яка є іншим учасником цивільного процесу, наведено дефініції для кожного іншого учасника цивільного процесу. Окрім осіб, які беруть участь у справі, учасниками цивільного процесу є також ряд суб'єктів, які належать до групи, що має назву «інші учасники процесу». Аналіз суб'єктного складу даної групи дозволяє виокремити ряд ознак, за допомогою яких можна сформулювати відповідне визначення. Юридична практика в Україні в даній сфері зазначає, що «інші учасники процесу» – група суб'єктів цивільного процесу, які не мають юридичної зацікавленості в результатах розгляду справи, залучаються до процесу для виконання певних процесуальних функцій з метою сприяння суду у вчинення правосуддя з цивільних справ, мають лише спеціальні права і обов'язки, зумовлені виконуваною процесуальною роллю.

---

1. Харитонов Є.О. Цивільний процес України : [навчальний посібник] Є.О. Харитонов. К. : Істина, 2012. [Електронний ресурс]. <https://dl.sumdu.edu.ua/drafts/1729/370051/index.html?1446103211>

2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. No 1618-IV (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 2004 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/card2#Card>

3. Судова експертиза у цивільному процесі : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право» Ж.В. Васильєва-Шаламова ; Київський національний університет Тараса Шевченка.

Олександр АДАНІЛІВ

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник:

Олександр КАРПЕНКО

викладач кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна)

**ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ
ТА ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ
ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ**

Одним із центральних органів виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, є Національна поліція України.

Зокрема, згідно ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) досягнення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

В Україні питання застосування вогнепальної зброї закріплено в Законі України «Про Національну поліцію» [1].

Сам факт закріплення на законодавчому рівні найсуворішого заходу примусу є позитивним і таким, що відповідає міжнародним правовим актам щодо застосування вогнепальної зброї.

Відповідно до ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

Порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, що знаходиться в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються Міністром внутрішніх справ України.

Також цією статтею визначено, що поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:

1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;

2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;

3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

Однак вказана норма має і певне застереження, а саме, що поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею. Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності.

Водночас застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

Спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським [1].

Отже, основна мета застосування вогнепальної зброї полягає в захисті життя як працівників поліції, так і інших осіб, які перебувають у небезпеці. Попри це, недотримання встановлених вимог, перевищення повноважень чи, навпаки, незастосування зброї за необхідних умов, може призвести до трагічних наслідків. У зв'язку із чим положення законодавства, яке визначає умови застосування зброї, мають бути чіткими та зрозумілими [2].

Що стосується правових підстави використання вогнепальної зброї, то цей порядок визначено відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України № 622 від 21 серпня 1998 року, згідно якого громадяни України, які досягли 21-річного віку, можуть придбати і користуватися мисливською гладкоствольною зброєю, з 25-річного віку можна придбати мисливську нарізну зброю. Холодну, охолощену та пневматичну зброю може придбати особа, яка досягла 18-річного віку. Кількість зброї, яку може мати громадянин України, не обмежена, однак власник зброї повинен забезпечити її безумовну схоронність. Цим же наказом передбачена спеціальна процедура для отримання дозволів на придбання та використання мисливської зброї [3].

Зокрема, для отримання дозволу на мисливську зброю, відповідно до наказу, необхідно передовсім отримати довідку про відсутність судимості. Потім необхідно записатись на курси з вивчення матеріальної частини зброї і правил поводження з нею. За результатами проходження курсів та здачі іспиту видається відповідна довідка. Для отримання дозволу знадобляться сертифікат про проходження профілактичного наркологічного огляду та медична довідка про проходження обов'язкових попереднього та періодичного психіатричних оглядів. Після цього в лікарні за місцем проживання або у платному медичному закладі потрібно пройти медичний огляд та отримати медичну довідку для отримання дозволу (ліцензії) на об'єкт дозвільної системи. При цьому, для отримання такої довідки необхідно надати дві фотокартки розміром 3X4 см. Обов'язковою умовою отримання дозволу на зброю є наявність договору обов'язкового страхування цивільної відповідальності для власників зброї, який можна укласти в будь-якій страховій компанії. Слід також потурбуватися про придбання металевого ящика або сейфу, які встановити за місцем проживання. Металевий ящик краще надійно прикріпити до підлоги або стіни [4].

На жаль, цей наказ станом на 2021 рік є єдиним нормативно-правовим актом в Україні, яке регулює питання порядку придбання, зберігання, перевезення і використання вогнепальної зброї.

Водночас варто зазначити, що наразі у Верховній Раді України є зареєстрованими проект Закону України «Про цивільну зброю та боєприпаси» та проект Закону України «Про зброю», в яких більш детально регламентовано та розділено порядок використання зброї цивільним населенням та уповноваженими на це правоохоронними органами. Однак станом на зараз ці законопроекти ще не прийняті.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page2>.

2. Ульянов О.І. «Правові засади застосування поліцейських заходів примусу та вогнепальної зброї працівниками Національної поліції України», *Південноукраїнський правничий часопис* №1, 2018, с. 34–36.

3. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 622 від 21 серпня 1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>.

4. Правові підстави використання та зберігання зброї. URL : <http://shst.sm.gov.ua/index.php/ru/bezoplatna-pravova-dopomoga/7790-pravovi-pidstavi-vikoristannya-ta-zberigannya-zbroji>.

Єлизавета ДАВИДОВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лілія ТИМЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ І ПРИПИНЕННЯ

На сьогоднішній день національна політика України спрямована на забезпечення зростання та комерційного розвитку підприємницької діяльності суб'єктів господарювання, а на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, її соціальна спрямованість відповідає Конституції України та встановлює економічний порядок у суспільному секторі. Цьому завданню, особливо при виконанні господарських зобов'язань, сприятиме створення чіткого правового механізму захисту економічної системи від зловживань та використання незаконних механізмів суб'єктами господарювання під час здійснення господарської діяльності. Зобов'язання є найпоширенішим видом господарсько-правових відносин. Весь товарний оборот, починаючи з виробництва, транспортування, купівлі та реалізації, здійснюється в юридичних формах, таких як зобов'язання.

Відповідно до ст. 173 Господарського кодексу України (далі ГКУ) – господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [1].

Основними видами господарських зобов'язань є майново-господарські зобов'язання та організаційно-господарські зобов'язання. Майново-господарських зобов'язання – це цивільні зобов'язання, що виникають внаслідок господарської діяльності учасників господарських відносин, відповідно до яких боржник зобов'язаний вчинити певні господарські дії або утриматися від вчинення певних дій для іншої сторони, а управлена сторона має право вимагати від боржника виконувати свої обов'язки. Зобов'язання майнового характеру, що виникають між суб'єктами господарювання та не господарюючими суб'єктами – громадянами, не є господарськими і регулюються іншими актами законодавства. У ч. 1 ст. 175 ГКУ ототожнюються майново-господарські і цивільно-правові зобов'язання між учасниками господарських відносин. Відповідно і регулювання має здійснювати ЦКУ з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом. Втім предметом цих цивільно-правових зобов'язань визначено певні господарські дії або обов'язок утриматися від вчинення таких дій. Як сторони тут розглядаються зобов'язана й управлена сторони [2]. Отже, далеко не всі цивільно-правові зобов'язання є господарськими.

Окремих досліджень потребує можливість застосування до майново-господарських зобов'язань тих положень ЦКУ, аналоги яких відсутні у Кодексі, наприклад, цесії (переводу боргу, уступку права вимоги) або цивільно-правових способів забезпечення зобов'язань – застави, поруки тощо. З положень ч. 1 ст. 175 ГКУ можна дійти висновку, що застосування усіх цих цивільно-правових інститутів до регулювання господарсько-майнових зобов'язань є правомірним, крім тих випадків, коли подібне прямо заборонено Кодексом або іншими нормативно-правовими актами. Організаційно-господарські зобов'язання – це господарські зобов'язання, що виникають при управлінні господарською діяльністю між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень [3].

Управлена сторона має право вимагати від боржника виконання своїх обов'язків. Організаційно-господарські зобов'язання суб'єктів можуть виникати з договорів і виступати у формі договорів (договір про спільну діяльність). На умовах, передбачених договором про спільну діяльність, спільно провадять господарську діяльність для досягнення спільних цілей без утворення єдиної юридичної особи.

Більшість господарсько-правових зобов'язань виникають на підставі укладених господарських договорів. Загалом господарський договір укладається у формі єдиного документа, підписаного та скріпленого печатками сторін. Дозволяється укласти комерційний договір простим способом, тобто шляхом обміну листами, факсами, телеграмами, телефонограмами тощо та підтвердження прийняття замовлень, якщо законом не встановлені особливі вимоги до форми та порядку типу контракту.

Відповідно до 193 ГКУ суб'єкти господарювання та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до закону, інших правових актів, договору, а за відсутності конкретних вимог щодо виконання зобов'язання – відповідно до вимог, що у певних умовах звичайно ставляться. Кожна сторона повинна вжити усіх заходів, необхідних для належного виконання нею зобов'язання, враховуючи інтереси другої сторони та забезпечення загальногосподарського інтересу. Порушення зобов'язань є підставою для застосування господарських санкцій, передбачених ГКУ, іншими законами або договором. Застосування господарських санкцій до суб'єкта, який порушив зобов'язання, не звільняє цього суб'єкта від обов'язку виконати зобов'язання в натурі, крім випадків, коли інше передбачено законом або договором, або управлена сторона відмовилася від прийняття ви конання зобов'язання. Управлена сторона має право не приймати виконання зобов'язання частинами, якщо інше не передбачено законом, іншими нормативно-правовими актами або договором, або не впливає із змісту зобов'язання.

Відповідно до ст. 173 ГКУ – господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну, дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [1].

Господарське зобов'язання припиняється: виконанням, проведеним належним чином; зарахуванням зустрічної однорідної вимоги або страхового зобов'язання; у разі поєднання управленої та зобов'язаної сторін в одній особі; за згодою сторін; через неможливість виконання та в інших випадках, передбачених цим Кодексом або іншими законами. Господарське зобов'язання припиняється також у разі його розірвання або визнання недійсним за рішенням суду. Господарське зобов'язання може бути припинено за згодою сторін, зокрема угодою про заміну одного зобов'язання іншим між тими самими сторонам, якщо така заміна не суперечить обов'язковому акту, на підставі якого виникло попереднє зобов'язання.

Господарське зобов'язання припиняється неможливістю виконання у разі виникнення обставин, за які жодна з його сторін не відповідає, якщо інше не передбачено законом.

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення 08.01.2022)

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL. <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>(дата звернення 08.01.2022)

3. Науково – практичний коментар до ст.175 Господарського кодексу України. URL. <http://www.jurists.org.ua/commercial-law/5020-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-175-gospodarskogo-kodeksu-ukrayini.html>

Олександр ДАНИЛІВ

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник:

Анастасія ФІЛІПП

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Діяльність щодо запобігання та протидії домашньому насильству регламентується Конституцією України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Сімейним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 07 грудня 2017 року, «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» № 2866-IV від 8 вересня 2005 року, «Про Національну поліцію» №580-VIII від 02.07.2015, та іншими нормативними актами.

До міжнародних договорів України у сфері протидії насильству в сім'ї, які стали частиною національного законодавства, можна віднести такі міжнародно-правові документи:

- Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р., яка набрала сили для України 03.09.1981 р.;

- Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р., згоду на обов'язковість якої надано Україною 27.09.1991 р.;

- Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р., згоду на обов'язковість якої надано Законом України від 03.08.2006 р.;

- Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), згоду на обов'язковість якої надано Законом України №475/97-ВР від 17.07.97 р.

Кількість судових рішень Європейського суду з прав людини, якими зафіксовано порушення з боку держави прав людини у випадках, пов'язаних з насильством у сім'ї, не можна назвати великою. На сьогодні це 10 рішень, зокрема, «А. проти Сполученого Королівства» (1998), «Контрова проти Словаччини» (2007), «Беваква та С. проти Болгарії» (2008), «Бранко Томасік та інші проти Хорватії» (2009), «Опуз проти Туреччини» (2009), «Є.С. та інші проти Словаччини» (2009), «А. проти Хорватії» (2010), «Хайдуова проти Словаччини» (2010), «Єремія проти Республіки Молдова» (2013), «Мудрік проти Республіки Молдова» (2013).

Справа «Опуз проти Туреччини» стосується багаторічного насильства в сім'ї відносно жінки та її матері. Заявниця Нахід Опуз разом із своєю матерю протягом багатьох років страждали від насильства в сім'ї з боку чоловіка заявниці. Стосунки між заявницею та її колишнім чоловіком розпочались у 1990 р., офіційно стосунки були оформлені у 1995 р. Від цього шлюбу у заявниці є троє дітей 1993, 1994 та 1996 років народження. Перші скарги до поліції були подані заявницею та її матір'ю ще у 1995 р. Незважаючи на постійні скарги до правоохоронних органів, держава не змогла надати ефективний захист жінкам, що призвело до вбивства матері заявниці у 2003 р., вчинене колишнім чоловіком останньої.

Заявниця звернулася до Європейського суду з прав людини 15.07.2002 р. У своїй заяві до Європейського суду заявниця Опуз оскаржувала порушення з боку Туреччини статей 2, 3 та 14 у поєднанні з цими статтями, статей 6 і 13.

28.11.2006 р. Європейський суд прийняв рішення про направлення повідомлення по справі Уряду Туреччини та вирішення питання про прийнятність скарги. На відміну від справ, огляд яких було зроблено вище, по справі «Опуз проти Туреччини» були проведені судові слухання, а також Європейським судом були прийняті до уваги коментарі, надані третьою стороною в особі правозахисної організації Interights.

Європейський суд з прав людини 09.06.2009 р. виніс рішення по цій справі, в якому визнав Туреччину винною у порушенні своїх зобов'язань захищати жінок від насильства в сім'ї і вперше у своєму рішенні визнав, що гендерне насильство є формою дискримінації згідно Європейської конвенції.

Дане рішення Європейського суду є достатньо революційним і надзвичайно важливим у сфері боротьби із домашнім насильством.

По-перше, суд дав характеристику зобов'язань держави у зв'язку з насильством в сім'ї, визнавши серйозність домашнього насильства в Європі, визнавши ті проблеми, які виникають через латентність та не реагування на

це правопорушення і підкресливши серйозність, з якою держави повинні реагувати на нього. Уперше у своєму рішенні Суд підкреслив, що насильство в сім'ї не є приватною чи сімейною справою, але є питанням, що зачіпає суспільні інтереси, що так само вимагає ефективних дій з боку держави. Суд також вказав, що недостатньо мати закони, щодо протидії домашньому насильству, більш важливим є наявність ефективних механізмів їх реалізації.

По-друге, домашнє насильство було визнано жорстоким поведінням, що є проявом нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведіння.

По-третє, надзвичайно важливим є той факт, що вперше суд визнав нездатність держави адекватно реагувати на насильство за ознакою статі, як порушення ст.14 Конвенції, тобто положення про недискримінацію. Суд проголосив, що нездатність держави захистити жінок від домашнього насильства порушує їх право на рівний захист перед законом, навіть за відсутності наміру такої дискримінації (§ 191–192).

Отже, Європейським судом було визнано порушення статей 2, 3 та 14 Європейської конвенції. Суд призначив 30 000 євро компенсації за шкоду, нанесену заявниці через порушення вищевказаних статей, а також 6500 євро за понесені витрати у зв'язку із процесом.

1. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
3. Сімейний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
4. Цивільно процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
5. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 07 грудня 2017 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
6. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» № 2866-IV від 8 вересня 2005 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
7. Закон України «Про Національну поліцію» №580-VIII від 02.07.2015 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
8. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.
9. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
10. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text.
11. Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Катерина ДЕМЧЕНКО

студентка IV курсу спеціальності
«Право» ВСП «Фаховий коледж
МНУ імені В. О. Сухомлинського»

Науковий керівник:

Людмила ХРЯЩЕВСЬКА

доцент кафедри історії Миколаївського
національного університету
ім. В. О. Сухомлинського
(м. Миколаїв, Україна),
кандидат історичних наук,

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПРАВОВІДНОСИНАХ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Однією з основних цілей правового реформування в Україні є якомога ефективніше прискорення і розширення можливостей набуття, здійснення та захисту цивільних прав і виконання обов'язків суспільством. Зміни, які відбулись останніми роками у громадському житті нашої держави, істотно збільшили значення інституту представництва як правової форми встановлення правовідносин між суб'єктами, оскільки вона забезпечує можливість скористатись послугами представників у конкретних правових випадках. Отже, представництво часто виступає важливою умовою реалізації правосуб'єктності юридичної особи.

Залучення інших осіб до захисту цивільних прав та обов'язків учасників цивільного правообігу потребує дуже чіткого законодавчого регулювання та забезпечення належного застосування, адже без цього може бути допущено порушення принципів цивільного права, які регламентуються статтею 3 Цивільного Кодексу України (ЦКУ) [1]. Саме тому актуальність даної теми полягає ще й у тому, що в судовій практиці виникають питання, які потребують детального теоретичного та законодавчого уточнення.

За загальним юридичним правилом, учасники правовідносин набувають цивільних прав та обов'язків особисто, шляхом укладання правочинів. Але у юриспруденції відомі випадки, коли особи, за певних обставин, не можуть самостійно здійснювати необхідні юридичні дії. Таким чином, представництво забезпечує усунення фактичних або юридичних перешкод, які не дають можливості особам самостійно укладати різноманітні правочини [2, с. 331–334].

До фактичних перешкод відносяться реальні обставини, які позбавляють суб'єктів цивільного права можливості самостійно укладати правочини. До даної категорії перешкод можна віднести хворобу, правову необізнаність, відсутність у місці постійного проживання у момент вчинення правочину [3, с. 22–23]. Юридичні перешкоди, здебільшого, пов'язані зі

статусом фізичної або юридичної особи, що обумовлюється недостатністю обсягу дієздатності для вчинення певних правочинів або ж її повною відсутністю. Прикладом може слугувати укладання правочинів, окрім дрібних побутових, батьками від імені їхньої малолітньої дитини, а також представництво керівниками філії та представництв юридичної особи на основі довіреності [3, с. 24-25].

Відповідно до чинного ЦКУ підставами виникнення представництва в цивільному праві можуть бути договір, закон, акт органу юридичної особи, а також інші підстави, що передбачаються актами цивільного законодавства [1]. Таким чином, право на здійснення правочинів від імені іншої особи ґрунтується на різних юридичних фактах, з якими закон пов'язує виникнення повноваження.

Діяльність представника у цивільних правовідносинах має здійснюватися у межах повноважень. Правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. За загальним правилом, особа, яка діє в інтересах іншої особи, при укладенні певних правочинів повинна додержуватися меж наданих їй повноважень. Якщо ж особа діє без повноважень або перевищує межі своїх повноважень, настають визначені законом правові наслідки.

Неналежне представництво охоплює кілька варіантів дій представника з порушенням приписів цивільного законодавства. По-перше, це вчинення правочинів, які не може вчиняти представник. Відповідно до норми ст. 238 ЦКУ, неналежним буде вважатися представництво у таких випадках:

- 1) вчинення представником правочинів, які не може укласти той, кого цей представник представляє;
- 2) вчинення представником правочину, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто тією особою, яку він представляє;
- 3) вчинення представником правочину від імені особи, яку він представляє, у своїх інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він одночасно є, за винятком комерційного представництва, а також щодо інших осіб, встановлених законом [1].

Оскільки ст. 238 ЦКУ не містить спеціальної вказівки стосовно наслідків такого неналежного представництва, варто виходити з того, що тут мають діяти загальні правила щодо недійсності правочинів [4, с. 106–107]. Зокрема, правові наслідки недійсності правочину визначає ст. 216 ЦКУ, яка встановлює, що недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю [1]. Натомість, в разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування [4, с. 108].

Наступним випадком неналежного представництва, відповідно до положень цивільного законодавства, є представництво з перевищенням повноважень (ст. 241 ЦКУ), коли має місце своєрідне «представництво при недостатності повноважень», тобто таке, коли відносини представництва, з одного боку, є, але, разом з тим, з іншого боку – вони використовуються неналежним чином (не за призначенням, з перевищенням припустимих меж, встановлених договором про представництво, тощо) [1]. Особливістю такого представництва є те, що тут можлива його «легітимація» шляхом наступного схвалення дій представника особою, яку представляють (ч. 2 ст. 241 ЦКУ).

Інші наслідки такого представництва визначаються залежно від суб'єктивного ставлення представника до дій, вчинених ним від імені іншої особи з перевищенням повноважень [5, с. 619]. Зокрема, враховуючи цей фактор, потрібно розрізняти:

1) навмисне здійснення представницької діяльності в інтересах іншої особи з перевищенням повноважень у сподіванні одержати схвалення вчинених дій;

2) представницька діяльність від імені іншої особи з перевищенням повноважень у результаті помилкового припущення з боку представника про їхній обсяг;

3) навмисна діяльність від імені іншої особи з перевищенням повноважень з метою одержати вигоду для себе [5, с. 619–621].

У першому та другому випадку ситуація характеризується тим, що представник у цивільних правовідносинах спеціально вчиняє дії в інтересах і від імені іншої особи, будучи переконаним, що діє правомірно і у межах наданого йому повноваження. Враховуючи такі особливості суб'єктивного ставлення представника до того, що відбувається, варто вважати, що його дії не повинні тягнути відповідальності представника (за умови, що ними не завдано шкоди тому, у чий інтересах останній помилково діяв).

Стосовно випадку, коли представник діє від імені іншої особи винятково з метою отримання вигоди для себе, то тут має місце неправомірне присвоєння чужого майна (або спроба присвоєння чужого майна), у зв'язку з чим виникає зобов'язання із відшкодування заподіяної шкоди [5, с. 620–621].

Резюмуючи, зазначимо, що, аналіз законодавства та юридичної практики подає декілька випадків неналежного представництва у цивільному праві, кожен з яких має свої характерні особливості і розглядається та регулюється ЦКУ. Виходячи з досвіду судів, можна дійти висновку, що існують певні проблеми притягнення до відповідальності представників, що, можливо, пов'язано з недосконалістю законодавства у сфері представництва в цивільних правовідносинах.

---

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. №№ 40-44. Ст. 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1315>.

2. Цивільне право: Підручник / за ред. В. І. Борисової, В. Л. Яроцького. Харків: Право, 2011. 656 с.

3. Галабурда Н. А. Особливості змісту поняття представництва у цивільному праві України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2012. Вип. 3. С. 21–27.

4. Крупко П. Наслідки неналежного здійснення добровільного представництва. *Право України*, 2002. № 10. С. 104–109.

5. Гранін В.Л. Поняття та наслідки неналежного представництва. Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. Одеса.: Юридична література, 2004. Вип. 22. С. 616–621.

Руслан ДЕНИСЕНКО

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лілія ТИМЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Необхідність охарактеризувати регулювання господарських та договірних відносин випливає з того, що господарський договір, порівнюючи з цивільним, часто торкається публічних інтересів, його дія не обмежується впливом на безпосередньо залучені сторони, а зачіпає інтереси держави та суспільство загалом. До того ж, необхідно детально вивчити аналіз нормативних актів, що регулюють сферу договірних відносин та зобов'язань у господарському праві.

Дане питання розглядали різноманітні вчені, такі, як: О. Бабкова, Р. Бойчук, О. Винник, В. Гайваронський, Л. Жук, Г. Знаменський, В. Лапцев, В. Мілаш, В. Пашков, О. Підцерковний, О. Світличний, М. Шелухін, В. Щербина та багато інших.

ЦК України передбачає, що в законодавстві може бути передбачено регулювання майнових відносин у господарській сфері, з цього виходить, що необхідно брати до уваги і ті положення ГКУ, що визначають умови здійснення договірного зобов'язання у сфері господарювання [1]:

– суб'єкти господарювання та інші особи, які беруть участь у господарських відносинах, зобов'язані належним чином виконувати господарські зобов'язання відповідно до закону, інших правових актів, договору, а за відсутності особливих вимог до виконання зобов'язань –

відповідно до вимог конкретних обставин;

– виконуючи господарські договори застосовуються відповідні норми ЦКУ, враховуючи особливості, що передбачені ГКУ.

Положення, що регулюють господарські операції та угоди, загальні положення про договори (котрі мають застосовувати в поєднанні із положеннями про певні типи договорів та зобов'язань) як в ГКУ, так і в ЦКУ знаходяться у різних структурних частинах, але разом вони утворюють загальний механізм регулювання договірних відносин. Крім того, ЦКУ має низку норм, що містяться у другому розділі п'ятої книги «Зобов'язальне право», які регулюють права та обов'язки сторін договору. Включення в цю книгу низки положень про договори, що стосуються договорів та їх обсягу (як загальних положень стосовно договорів, так і окремих їх типів), є одним із аргументів на користь розуміння того, що договір необхідно розглядати не тільки як правочин чи угоду, але ще як зобов'язальне правовідношення [2, с. 136].

У літературі під господарським зобов'язанням розуміють правовідносини, у котрих одна особа (боржник) зобов'язана здійснювати конкретну господарську діяльність для іншої особи (кредитора), а кредитор при цьому наділен правом вимоги від боржника виконання своїх зобов'язань. До того ж, в ч.1 ст. 173 ГКУ викладаються правові ознаки господарського зобов'язання, що є відображення його специфіки [3]:

– сторони зобов'язання (боржник та кредитор);
– юридичний об'єкт (безпосередня діяльність господарського чи управлінського спрямування чи ухилення від виконання певних дій).

Спираючись на ГКУ, господарські зобов'язання поділяються на майнові та організаційні.

Майнові зобов'язання, що з'являються між суб'єктами господарювання на фундаменті господарських договорів зазначені у ст. 175 ГКУ та підпадають під дію положень ЦКУ з урахуванням особливостей, що передбачені ГКУ. Зауважимо, що не всі різновиди майнових зобов'язань з урахуванням особового складу та змісту можуть бути віднесені до цивільно-правових, до того ж, майнові зобов'язання, як особливий різновид зобов'язань, підлягають особливому регулюванню і лише при відсутності такого регулювання його місце займають загальні положення ЦКУ [2].

У ст.175 ГКУ зазначено, що майнові зобов'язання, котрі створюються між суб'єктами господарювання та суб'єктами, які не є суб'єктами господарювання – громадянами, не мають господарського характеру та регулюються іншими нормативними актами [3]. У випадках, передбачених ГКУ та іншими правовими актами, суб'єкти господарювання можуть на добровільній основі приймати на себе майнові зобов'язання на користь інших учасників господарських відносин. Вказані зобов'язання не є приводом для примусового виконання.

Підсумовуючи вищесказане, під господарським договором розуміють

зобов'язання укладене за згодою сторін та закріплене у встановленій законом формі між суб'єктами господарювання, суб'єктами організаційно-господарських повноважень, негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами, змістом чого виступають взаємні права та зобов'язання у сфері діяльності господарювання.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України* 18.12.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>

2. Попадинець Г. О. Господарський договір в системі господарського права: поняття, правова природа та ознаки. *Право України*. 2015. № 2. С. 136–141.

3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

Максим ДРОЗДОВ

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ксенія КОСЯЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ СПАДКОВОГО ПРАВА

Найбільш давнім інститутом права вважається спадкове право. Зокрема, даний інститут завжди був і залишається актуальним, адже він безпосередньо торкається інтересів людини. Тому дослідження, розвиток, вдосконалення спадкового права також має певні переваги й ризики. Людина за період свого життя накопичує матеріальні цінності та блага для задоволення своїх потреб та її сім'ї. У певний момент виникає потреба чи інші випадки передати матеріальні цінності й блага родичам чи іншим особам, тому саме норми спадкового права врегульовують ці права та обов'язки у випадку смерті. Вважаємо за необхідне вивчення даного питання щодо виокремлення переваг та ризиків спадкового права.

Спадкове право – це один з найдавніших інститутів цивільного права. Воно є системою (сукупністю) встановлених державою норм, що регулюють відносини, предметом яких є перехід визначених законом цивільних прав та обов'язків фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) в порядку універсального наступництва [1, с. 7].

Отже, неабияку роль в житті кожної людини відіграє спадкове право

щодо передання в спадок матеріальних благ та цінностей накопичених протягом життя.

Досліджуючи чинне цивільне законодавство України та нотаріальну й судову практику відносно укладення, виконання розірвання спадкового договору, ми виокремили такі переваги. Так, спадковий договір не є одним із видів спадкування, тому на нього не розповсюджуються й певні обмеження, встановлені щодо спадкування за заповітом зокрема; відповідно до ч. 1 ст. 1303 ЦК України відчужувачем у спадковому договорі може бути подружжя, один із подружжя або інша особа; укладення спадкового договору не створює додаткових перешкод й для призначення відчужувачеві субсидії на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг [2, с. 103].

Отже, з вищезазначеного стає очевидним, що спадковий договір має ряд позитивних сторін, що так само не перешкоджають правам особи в умовах сьогодення з огляду на удосконалення та стрімкий розвиток суспільних відносин.

Л. Красицька, стверджує, що уклавши спадковий договір, відчужувач втрачає лише право розпорядження майном через накладену заборону відчуження, водночас продовжує володіти та користуватися ним, тобто експлуатувати відповідно до призначення, а також здобувати корисні властивості та доходи (наприклад, передати його у найм (оренду)). Тільки з моменту смерті відчужувача до набувача за спадковим договором переходить право власності на майно відчужувача [3, с. 27].

До переваг ще можна віднести: якщо майно, що передається за спадковим договором, належить особам на праві спільної часткової власності, то при посвідченні спадкових договорів правила забезпечення реалізації права купівлі частки у праві спільної часткової власності не застосовуються; якщо майно, що передається за спадковим договором, належить подружжю на праві спільної сумісної власності, то правова конструкція спадкового договору надає можливість подружжю укласти один спадковий договір, в якому на стороні відчужувача виступає такий суб'єкт як подружжя [2, с. 103–104].

Крім того, основною ознакою спадкового договору є характер зустрічного задоволення та це дозволяє його відмежовувати від близьких до нього правових конструкцій. Наприклад, від заповіту, договору довічного утримання тощо. Так, у спадковому договорі чітко визначено обсяг майнового або немайнового характеру, які передбачені для набувача, це і є показник належного виконання або невиконання передбачених договором умов.

Зокрема, до переваг віднесемо наступні: на майно, яке є предметом спадкового договору, нотаріус накладає заборону відчуження у встановленому порядку, про що робиться напис на всіх примірниках договору; визначивши долю права власності на майно шляхом укладення спадкового договору, відчужувач вже не має права скласти щодо цього майна

заповіт; згідно зі ст. 1308 ЦК спадковий договір може бути розірвано на вимогу відчужувача або набувача [2, с. 104–105].

Отже, під спадковим договором розуміють договір на випадок смерті, а не договір про спадкування. Також це договір про передачу майна у власність [4, с. 40–42].

Перерахувавши переваги спадкового права, необхідно виділити й ризики, а саме:

- одним із спірних питань є питання про сторони спадкового договору;
- спадковий договір, як і будь-який правочин, може бути визнаний недійсним за рішенням суду;
- багато проблемних питань існує при здійсненні контролю за виконанням спадкового договору.

Таким чином, вище перерахували переваги та ризики спадкового права. Під спадковим договором розуміють особливу форму вираження волі спадкодавця на випадок його смерті. Визначили, що спадковий договір за своєю правовою основою схожий на договір довічного утримання, але є суттєві відмінності.

На нашу думку, значним недоліком спадкового договору в умовах сьогодення є контроль за виконання даного договору, що передбачено його особливостями. Зокрема, особа, яка є відчужувачем чи нотаріус не мають права обмеження правомочності набувача, тобто власника майна, що є предметом спадкового договору. Пропонуємо на законодавчому рівні створити положення, яке буде містити, що набувач повинен під час звернення до нотаріуса з метою зняття заборони відчуження після смерті відчужувача подати документи або інші докази на підтвердження виконання ним своїх обов'язків за договором. Так, у повноваження нотаріуса буде входити право вимагати такі докази від набувача. Крім того, потрібно встановити санкції у випадках невиконання чи неналежного виконання умов договору після смерті відчужувача.

---

1. Спадкове право: навчальний посібник. За заг. ред. О. В. Нестерцова-Собакаръ. Дніпро: Дніпропетровський державний ун-т внутрішніх справ. 2017. с. 164.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 461.

3. Красицька Л. В. Переваги та ризики спадкового договору. *Проблеми цивільного права та процесу: тези-доповідей учасників наук.-практична конференція, присвячена світлій пам'яті О. А. Пушкіна*, 19–20 трав. 2017 р. МВС України, Харків. національний університет внутрішніх справ; Харків. Обласний осередок Всеукраїнська громадська організація «Асоціація цивілістів України». Харків: ХНУВС, 2017. с. 102–106.

4. Обривкіна О. М. Особливості спадкового договору: правовий аспект. *Ірпінський юридичний часопис*. 2019. Вип. 2. с. 39–45.

Ігор ЄРМОЛАЄВ

курсант

Науковий керівник:

Максим ШЕВЯКОВ

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

На сьогодні, наявними є стрімкі інтеграційні процеси в міжнародному просторі, які самі по собі сприяють все більшому налагодженню співпраці різних країн світу. Даний процес направлений на поліпшення та удосконалення правових систем різних країн та підвищення ролі людини у правовому полі. Відповідні зміни не можуть залишитися без уваги будь-якої правової держави, адже вони сприяють поліпшенню та розширенню основоположних прав людини. Так як Україна належить до європейської регіональної системи захисту прав людини, то постає певна необхідність залучення міжнародних стандартів у національне правове середовище.

Україна вже певним чином взяла курс на інтеграцію у європейське співтовариство, а відповідні міжнародні принципи щодо основоположних права та свобод людини і громадянина мають ґрунтовний зміст для подальшої розбудови успішної правової держави, для якої людина виступає найвищим соціальним благом у будь-якій сфері розвитку країни. Проблеми адаптації чинного законодавства нашої країни з відповідним урахуванням досвіду в правових системах, останнім часом відіграють значну роль у безпосередньому досягненні відповідності національного законодавства до європейського права. Відповідний процес вимагає певної злагодженості співпраці всіх гілок влади, які функціонують в нашій державі. Адже процес адаптації національного законодавства до права Європейського Союзу, певним чином охоплює дуже велике коло питань, що пов'язані як із правовою системою функціонування державної влади в Україні, так і з правовою основою прав, свобод та законних інтересів людини, громадянина.

Зазначимо той факт, що у безпосередньому створенні деяких нормативно-правових актів в нашій незалежній країні, значну роль відіграли і ті, що функціонують в чинному законодавстві Європейського Союзу. Прикладом цього можемо навести Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод [2], яка певним чином слугувала підґрунтям для

створення Основного Закону нашої держави – Конституції [1].

Здійснюючи аналіз стану дотримання нашої державою міжнародних стандартів у галузі прав людини, значна кількість науковців справедливо зауважує на тому, що владою здійснюються певні кроки щодо приведення національного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів прав людини та їх запровадження на практиці. Однак, на сьогодні, певної уваги вимагає посилення заходів для забезпечення виконання взятих Україною зобов'язань у галузі прав і свобод людини. Так, науковець В. Тацій наголошує на тому, що європейські механізми захисту прав людини не є сталими структурами, з певним урахуванням нових тенденцій у політико-правовому розвитку вони постійно піддаються оновленню з метою полегшення до них доступу громадян та підвищення рівня ефективності рішень міжнародних правозахисних інстанцій [3].

Варто зазначити той факт, що на український суд, відповідним чином покладається обов'язок щодо застосування та урахування вищезазначеної Конвенції та практики Європейського Суду з прав людини при безпосередньому розгляді справ. При здійсненні аналізу правової доктрини, було виділено декілька правників, які виокремлюють те, що останні мають обов'язково застосовуватися лише за наявності певних умов, а саме:

1) за відповідної наявності в українському суспільстві певних правових «прогалін» щодо прав людини та основоположних свобод, які водночас певним чином визначені в Конвенції та протоколах до неї;

2) щодо кращого розуміння тих положень українського законодавства, до яких відповідним чином були внесені зміни чи доповнення на безпосередній підставі певних рішень ЄСПЛ;

3) для безпосередньої реалізації на практиці таких основних принципів Конвенції, які чітко не визначаються в чинних нормативно-правових актах нашої країни та потребують відповідного дослідження [4].

Дані умови є повністю обґрунтованими та доцільними, адже наш українські судді не зобов'язані постійно керуватися практикою європейського права, адже Україна поки що не входить до числа членів Європейського Союзу.

Також зазначимо, що винесене Європейським судом рішення носить обов'язковий характер і є остаточним, що не підлягає оскарженню. Прецедентне право Європейського суду безпосередньо впливає на судову практику держав та сприяє дотриманню основних прав і свобод людини. Саме тому, основною метою функціонування міжнародно-правових механізмів полягає в контролі та забезпеченні дотримання міжнародних стандартів з прав людини. Особливо, це проявляється до основних прав особистості (людини) і певна реалізація та охорона яких повинна бути ефективно забезпечена судовою незалежністю в будь-якій країні [5].

Отже, для подальшого ефективного розвитку вітчизняної правозастосовної практики в напрямі всебічного захисту прав людини

необхідно відповідним чином завершити також роботу над визнанням вищою судовою інстанцією України необхідності вжиття заходів щодо сприяння впровадженню положень міжнародних договорів України до судової практики. Адже дане впровадження міжнародних норм, які стосуються захисту прав та свобод людини і громадянина, можуть значно покращити не тільки судовий процес, а і все національне законодавство нашої держави, піднявши його на новий рівень розвитку.

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96 ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листопада 1950 р., зі змінами внес. Протоколом № 1: *Офіційний вісник України*, 2006. № 32. 2371 ст.

3. Тацій В. Імплементация європейських стандартів у галузі прав людини – важливий напрям правової політики України. *Право України*, 2010. 48 с.

4. Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 року №3477-IV.

5. Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. *Право України*, 2006. 132 с.

Маргарита ЗАВГОРОДНЯ

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Артур МАРГУЛОВ

професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор історичних наук, доцент

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ РОЗУМІННЯ ТА СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Корупція як соціокультурне явище має свої відмінності залежно від країни та історичної ситуації. Корупція все ще існує у розвинених країнах світу, але це явище суттєво відрізняється від явища, яке спостерігається в Україні. Адекватні заходи боротьби з корупцією неможливо розробити шляхом транспонування світових стандартів без виявлення особливостей кожної конкретної культури. О. Костенко, науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, визначає тип корупції в Україні як кризу. Це означає, що:

а) це спричинено кризою сучасного українського суспільства, а не лише недосконалістю законодавства;

б) здатний поглибити кризу в суспільстві та має можливість скасувати будь-які політичні, економічні, правові, моральні реформи. Це загроза національній безпеці України.

Антикорупційні провадження передбачають однозначність та узгодженість громадських уявлень про сутність та прояви корупційної поведінки. Це означає, що при формуванні та реалізації державної антикорупційної політики необхідно враховувати стереотипи розуміння корупції в певному суспільстві. Оцінюючи певні виміри корупції, необхідно дотримуватися стереотипного бачення, хоча воно ніколи не узгоджується повністю з баченням природи та видів корупції в законодавстві. Ситуація ще більше ускладнюється в країнах, де процес імплементації міжнародно-правових антикорупційних конвенцій, що містять основні або типові описи складу злочину, не завершений [1, ст. 238].

У правовому полі існує презумпція знання закону, тобто для цілей правозастосування передбачається, що кожен громадянин знає типи поведінки, які в цьому суспільстві належать до корупційних злочинів або корумпованих адміністративних правопорушень. Однак соціальна реальність суттєво відрізняється від нормативної моделі антикорупційних законів. І проблема в цьому випадку набагато складніша, ніж просто знання тексту відповідних правових норм.

У масовій свідомості корупція може приймати різні форми, і модель, описана в антикорупційному законі, не завжди є прийнятною для населення. Крім того, існують способи поведінки, схожі на корупцію, але з точки зору закону це не так; і навпаки, коли на перший погляд ситуація схожа не на корупцію, а на корупцію у значенні закону. Дуже важливо точно визначити, як респонденти розуміють корупцію, та розрізняти різні її прояви у конкретних побутових ситуаціях. Оцінка сприйняття корупції з точки зору соціально-культурного контексту в кінцевому рахунку залежить від розуміння корупцією населення [2, ст. 273].

В українознавстві ця проблема практично відсутня. Частково це пов'язано з відсутністю юридичних експертів у дослідницьких групах, які проводили подібні дослідження, а сприйняття соціологами корупції було неповним або поверхневим, оскільки стосувалося лише найбільш очевидних форм корупційної поведінки – підкупу, зловживання владою. Юридичні «тонкощі» щодо предмета злочину, його складу, видів відповідальності, морально-правових відносин тощо розробники відповідних методологій ігнорують [3].

Таким чином, корупція сприймається як незаконна діяльність, але вона вимушена, оскільки суспільство створило систему, яка змушує людей вдаватися до корупційних дій. У цьому контексті існує давня приказка в Україні: «Не підмажеш – не поїдеш».

Отже, корупція кризового типу, яка торкнулася сучасну Україну, має в основі значний прошарок громадян, позбавлених належної соціальної культури, а отже, під впливом свавілля та ілюзій, що проявляються у формі корупції. Саме відсутність належної політичної, економічної, правової та моральної культури, яку мають громадяни, такі як шведи чи Німеччина, є ґрунтом для корупції в Україні кризового типу. Така корупція становить велику загрозу для української нації, особливо для політичних, економічних, правових, моральних та культурних основ її розвитку. Вищезазначене уявлення про особливість корупції в Україні як кризи кризового типу, яка зачіпає не лише державу, а й громадянське суспільство, визначає, що для ефективної боротьби з корупцією в Україні необхідно розвивати цей тип технологія корупції адекватно.

1. Волянська О. В. Соціокультурний контекст розуміння та сприйняття корупції в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Соціологія. Харків, 2016. № 3. С. 238–243.
2. Скрипник А. В. Системна та несистемна корупція в освіті: ігрова модель. А. В. Скрипник, І. С. Оборська. *Проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 273–278.
3. Психологія корупції. Режим доступу: <http://uainfo.org/blognews/1438160917-psihologiya-koruptsiyi.html>.
4. Теоретико-правові засади протидії корупції: науково-аналітична доповідь .Дейнека В. Ф. та ін.: НДІ фінансового права, 2014. 39 с.

Ігор ЗАГОРОДНІЙ

курсант факультет підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Науковий керівник:

Світлана РИЖКОВА

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ COVID-19

Світ перевернувся з ніг на голову після страшного відкриття – COVID-19, більше відомого нам як «коронавірус». Ніхто не очікував такого різкого спалаху і не розраховував на наслідки пандемії. Кожного дня з непереборною силою змагаються люди, яким мало відомо щось про цю хворобу. COVID-19

своїм впливом також не оминув і сферу правового регулювання цивільно-правових відносин в умовах COVID 19, що й зумовлює актуальність даної теми. Метою даного дослідження є визначення проблем правового регулювання цивільно-правових відносин в умовах COVID-19.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Наукові здобутки в цій сфері відображені в працях таких учених, як: Н. Вапнярчук, Л. Гаращенко, О. Демченко, В. Жернаков, М. Іншин, І. Кисельов, П. Морозов, Я. Свічкарьова, О. Ярошенко та ін.

Пандемія COVID-19 призвела до впровадження режиму надзвичайної ситуації на всій території України, та є однією з найгостріших за останні десятиліття, хоча у всесвітній історії відомі й інші епідемії та режими надзвичайного стану [1, с. 64].

Карантин представляє собою відокремлення та обмеження подорожей людей чи тварин, які могли контактувати з інфекційною хворобою. Особи залишаються під карантин, доки не буде впевненості, що вони не є заразними. У загальному використанні терміни карантин та ізоляція використовуються як взаємозамінні щодо контролю захворюваності. Однак у найсуворішому розумінні ізоляція – це відокремлення хворої особи від здорової до тих пір, поки вона передає захворювання [2, с. 95].

На період дії карантину фізичні особи та фізичні особи-підприємці мають можливість отримати кредитну пільгу або кредитні канікули в банку саме через карантин. Необхідними елементами юридичного складу для отримання такої кредитної пільги є: погіршення фінансового становища позичальника – фізичної особи внаслідок карантину; надання відповідних документів, що підтверджують погіршення фінансового становища позичальника (зокрема документ про звільнення з роботи або скорочення з посади, документ про тимчасове відсторонення від посади, документ, що підтверджує зменшення окладу, навіть документ, який підтверджує захворювання коронавірусом тощо). У кожному індивідуальному випадку банк перевірятиме надані документи та прийматиме відповідне рішення [1, с. 64].

У разі прострочення боржником на період карантину зобов'язань зі сплати платежів він звільняється від відповідальності перед кредитором за таке прострочення, що значно поліпшує стан споживача і не зумовлює боргових зобов'язань, а саме сплати неустойки у вигляді штрафу, пені.

Також у період з 01 березня 2020 р. по 31 травня 2020 р. заборонялося збільшення процентів за користування кредитом з причин, інших ніж передбачені частиною четвертою ст. 1056-1 Цивільного кодексу України. Так, відповідно до частини четвертої статті 1056-1 Цивільного кодексу України у разі застосування змінюваної процентної ставки кредитор самостійно, з визначеною у кредитному договорі періодичністю, має право збільшувати процентну ставку. Водночас кредитор зобов'язаний письмово повідомити позичальника про зміну процентної ставки

протягом 15 календарних днів, що настають за днем, з якого застосовується нова ставка. У разі незгоди позичальника із збільшенням процентної ставки позичальник зобов'язаний погасити заборгованість за договором у повному обсязі протягом 30 календарних днів з дня отримання повідомлення про збільшення процентної ставки.

Статтею 617 Цивільного кодексу України передбачено, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Ця норма стосується здебільшого договорів про надання послуг, у випадку порушення яких виконавець звільняється від відповідальності, якщо доведе, що належне виконання виявилось неможливим внаслідок непереборної сили [3, с. 127].

Майже всі цивільно-правові договори містять пункт, який звільняє виконавців договору від відповідальності, а саме, якщо має місце форс-мажорна обставина (дія непереборної сили). Виникає питання: чи можна введення карантину вважати за форс-мажорну обставину?

Запровадження карантинних заходів суттєво вплинуло на роботу всіх без винятку бізнесових структур, призвело до призупинення діяльності багатьох підприємств та унеможливило, у більшості випадків, виконання зобов'язань, у тому числі й цивільно-правових.

Договори цивільно-правового та господарсько-правового характеру спрямовуються на їх належне виконання. Зміст ст. 526 Цивільного кодексу України зводиться до того, що договірні зобов'язання між контрагентами повинні виконуватися належним чином. Інакше винна сторона у невиконанні зобов'язання повинна понести відповідальність.

На сьогодні в нашій країні, як і у багатьох країнах світу, склалася ситуація, яка унеможлиблює виконання договірних зобов'язань, пов'язаних із запровадженням країнами загальнонаціональних карантинів у зв'язку із пандемією коронавірусної хвороби.

Майже всі цивільно-правові договори містять пункт, який звільняє виконавців договору від відповідальності, а саме, якщо має місце форс-мажорна обставина (дія непереборної сили) [4, с. 240].

Одним із важливих питань є участь у судових засіданнях. Так, під час карантину учасник засідання бере участь у відеоконференції з судом із залученням власних приладів / технічних засобів. Це є не новим для нас, оскільки учасникам, які у зв'язку із станом здоров'я чи іншими обставинами, відповідно до клопотання дозволяється знаходитися під час слухання судової справи через відеозв'язок. Доступ до судового засідання осіб, які не є учасниками процесу по даній справі, може бути обмежений, якщо участь у цьому засіданню становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи. Недоліком є те, що не зрозуміло, як буде проводитися запис судової справи та чи об'єктивно буде проводитися судочинство.

Необхідно звернути увагу і на таку форс-мажорну обставину, як

природне явище. Наприклад, несприятливі метеорологічні умови, якщо вони виявилися причиною прострочення в доставці пасажирів, багажу або вантажу, звільняють авіаційного перевізника від відповідальності згідно із спеціальним правилом Повітряного кодексу.

Під час тимчасово запровадженого стану пандемії, авіапростір для перельоту пасажирів закритий, а отже, авіаційний перевізник не відповідальний за те, що певна кількість пасажирів не змогла прибути з іншої країни в Україну, оскільки після початку запровадження карантину, держава, а зокрема Президент України, закликав всіх повернутися в належні строки, коли це було доступно та можливо. Усі, хто з якихось причин не здійснив повернення на батьківщину, самостійно відповідальні дії щодо повернення [3, с. 127].

Отже, на підставі вищезазначеного, в умовах пандемії має значення не тільки її наслідки стосовно виконання вже укладених договорів, а й правильне визначення умов знову укладених договорів. Наскільки довго триватиме кризова ситуація з COVID-19 поки незрозуміло, ситуація постійно змінюється, державами вводяться нові обмежувальні заходи, організації та підприємці також змушені враховувати нові реалії економічної діяльності, в тому числі і невизначеність ситуації. У такій обстановці особливо важливим стає правильний розподіл ризиків між контрагентами.

1. Рассомахіна О. Правосуб'єктність фізичних осіб в умовах карантину. *Публічне право. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* 2020. № 3. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2020/03\(110\)/8.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2020/03(110)/8.pdf).

2. Дзюбенко О. Л. Поняття карантину та його співвідношення з суміжними категоріями. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО».* Випуск 30, 2020. URL : <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/16327>.

3. Фрончко В. Пандемія Коронавірусу як форс-мажорна обставина щодо виконання договірних зобов'язань. *Актуальні проблеми правознавства.* 2 (22)/2020. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38768/1/%D0%A4%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%BA%D0%BE.pdf>.

4. Мельник О.О. Зміна та розірвання договору у випадку дії обставин форс-мажору внаслідок пандемії. *Часопис Київського університету права* 2020/4. URL : <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/573/545>.

Глона ЗАДОРЖНЯ

курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Володимир ТИМОФЄЄВ

викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

Науковий керівник:

Дмитро ТІНІН

викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ**

Діяльність центрального органу внутрішніх справ, а саме Національної поліції України, передовсім направлена на охорону та забезпечення прав і свобод людини. Якщо звернути увагу на термін «забезпечення», то під ним розуміється процес дій загальних і спеціальних гарантій, які виступають як умови і засоби досягнення поставленої мети.

Забезпечення правопорядку – це більш важливий правоохоронний процес, який спрямований на те, щоб підтримувати такий режим, як законність та охорону основних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Тому Національна поліція України при виконанні своїх повноважень, завдань та обов'язків керується принципами, які закріплені у розділі II Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закон) [1]. Під принципами розуміють нормативне закріплення основних ідей функціонування органів та підрозділів поліції [2]. Вони закладені в саму сутність діяльності поліції. На них покладено формування певних правил поведінки у сфері поліцейської діяльності.

Звертаючи увагу на розділ II Закону, можна відмітити, що першим із принципів, на яких базується діяльність правоохоронних органів, є принцип верховенства права. Відповідно до нього людина, її права та свободи визначаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Верховенство права виражається у тому, що поліцейським передбачена низка вимог та принципів організації їх діяльності, яка максимально допоможе повному та належному забезпеченні прав і свобод людини і громадянина.

Існує, так званий, компонент принципу верховенства права – правова визначеність. Вона визначає доступність, точність та чіткість норм права для

суб'єктів правовідносин. Її функція полягає у передбаченні всіма суб'єктами можливості наслідків їх застосування. Важливо доповнити, що органи влади повинні застосовувати цей принцип логічно, осмислено та послідовно. Обсяг повноважень має бути чітко визначений законом і його дотримання повинно бути неухильним. Це потрібно для попередження зловживання владою, адже перешкоди для дієвого виконання нормативно-правових актів права можуть виникати не лише внаслідок незаконної чи недбалої дії з боку влади, а й через те, що якість законодавства унеможлиблює таке виконання.

Необхідно пам'ятати, що Національна поліція відіграє головну роль у забезпеченні безпеки. Вона попереджає правопорушення та притягує правопорушників до відповідальності. За останні два роки на поліцейських було покладено додаткові завдання та чимала відповідальність за свої законні дії. Причиною цього стало впровадження карантинних обмежень через гостру респіраторну хворобу COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2 [4]. Для того, щоб зменшити поширення цієї підступної хвороби, влада була вимушена запровадити карантинні обмеження для всього населення нашої держави, заходи якого доволі широко поширюватимуться та обмежуватимуть деякі особисті права людини та громадянина. У такій ситуації правоохоронні органи наперед повинні захистити людей від зараження COVID-19 шляхом контролю їх дій під час забезпечення безпеки громадян. Але, на жаль, люди не розуміють того, що це робиться для їхньої безпеки та охорони здоров'я. Іноді взагалі формується думка, що поліцейські порушують один із головних принципів «верховенство права». Для уникнення та усунення появи нових конфліктів між системою правоохоронних органів та населення, потрібно вдосконалити законодавство, яке гарантуватиме належну діяльність поліції, що так само не суперечитиме іншим нормативно-правовим актам.

Як висновок, потрібно сказати, що для утримання життєдіяльності нашої держави на належному правовому рівні, потрібно, щоб правоохоронців сприймали як законних гарантів та носіїв безпеки. В основі цього повинно бути покладено вчасне та відповідне нормативно-правове забезпечення, у межах якого поліція виконуватиме свої завдання та обов'язки на високому рівні.

---

1. Про Національну поліцію України: Закон України від 02 липня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Євтушок В. А., Цебинога В. Ю. Принципи діяльності поліції: зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1 (85). с. 173-179. URL: <http://dSPACE.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7558/17-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%96-33-1-10-20190801.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

3. Верховенство права: Доповідь, схвалена Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні. *Право України*. 2011. № 10. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf.

4. Про затвердження Змін до Стандартів медичної допомоги «Коронавірусна хвороба (COVID-19)»: наказ МОЗ України № 2530 від 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2530282-21#Text>.

Євгенія ЗАКРИТНА

курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

Максим ШЕВЯКОВ

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Загальновизнано те, що людина є головною частиною природи. Завжди людство цікавило питання впливу на долю, життя та здоров'я людини невідомими силами Всесвіту та Землі. Це питання було і буде завжди актуальним. Серед всіх проявів людини з довіллям, частіше за все увагу приділяють двом найголовнішим аспектам:

Перший аспект – це вплив навколишнього середовища на людину, вплив на психологічне здоров'я в тому числі;

Другий аспект – це вплив цієї особи на навколишнє середовище – осмислення цього антропологічного впливу. [1]

Здоров'я – це стан урівноваженого фізичного, духовного та соціального добробуту, а не тільки відсутність хвороб та будь-яких фізичних вад.

Також хочеться зазначити, що психічне здоров'я – це рівень психічного добробуту, яке визначається не тільки відсутністю будь-яких психічних захворювань, але й поряд визначених соціально-економічних, біологічних та тих, які належати до навколишнього середовища та його факторів. Психічне здоров'я особистості аналізується як стан духовного добробуту, яке характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів та забезпечувало адекватну до умов дійсності врегульованості поведінки й діяльності, убезпечуючи таким чином взаємодію біологічного, психологічного та соціального рівня.

Більшість науковців вважають, що здоров'я людини є складним феноменом, який складається з комплексів біологічних та соціальних чинників і розглядається, як: філософська, соціальна, біологічна, медична та економічна категорія, які характеризуються його урівноваженням з навколишнім середовищем та відсутність будь-яких хворобливих станів та будь-яких змін.[5]

Охорона психічного здоров'я – передовсім визначається процесом, який починається в кожній окремій родині, продовжується за місцем їхньої роботи людей, охоплює всі місцеві спільноти та інфраструктури систем громадської охорони здоров'я загалом.

Від самого народження до смерті людина перебуває у певному визначеному екологічному просторі, який певним чином впливає на неї, але й сама людина формується в цьому просторі, будує його, або ж навпаки – руйнує. Усе залежить від того, як особа буде сприймати цей простір, будувати свої стосунки з ним. Від цього і залежатиме сам її психологічний стан. Всім відомо, що невдало побудований екологічний простір погано впливає на психічний стан людини. [6]

Станом на сьогодні всі активно звертаються до психотерапевтичних занять таких, як: терапія мистецтвом, природотерапія, ароматерапія, які обширно використовують екологічні чинники для лікування психічних захворювань, депресій та загалом поліпшення настрою та працездатності особи.

Найбільший вплив на екологічну підсвідомість мають саме екологічні катастрофи та, звісно ж, екологічні кризи. Усе життя людина піддається впливу зовнішніх факторів навколишнього середовища, таких як: землетруси, урагани, пожежі, потопи, сонячні затемнення, епідемії (такі, наприклад, як COVID-19), техногенні катастрофи світового рівня і не тільки, атомна війна тощо. На сьогодні вплив цих чинників значно збільшився.

Усе те, що відбувається несподівано, по-іншому, несподівані лиха мають непередбачувану природу, це характеризується, як аномальне явище, за наявності декількох важливих ознак: невисокою ймовірністю того, що це все ж відбудеться, а також особливістю та складністю цих випадків. Такі випадки (катастрофи), призводять не тільки до загибелі людей, але й до потрясіння життя окремих категорій населення та суспільства, до змін звичного укладу їхнього життя, фізичні ушкодження, стреси, зростання дивної поведінки. Екологічні кризи впливають на людину здебільшого опосередковано, точніше, вони стають негативним фактором середовища або мають віддалений наслідок, або ж наслідки. [4]

Навіть якщо розглядати вплив радіації на психічне здоров'я, то потрібно розуміти, що виявити пряму дію радіації саме на психологічний стан людини дуже складно, хоча випромінювання у великих дозах можуть значно вплинути на стан людини. Науковці спостерігали за тим, як під час аварії на ЧАЕС у людей відстежувалось спочатку нервово збудження, потім страх, а вже потім – депресія. Також в екстрених ситуаціях, у районах природних катастроф та техногенних, спостерігається зростання числа психоматозів. [5]

У соціумі активно розглядають також «середовище життєдіяльності людини», серед найпоширеніших чинників, які негативно впливають на життя і здоров'я є: забруднення атмосферного повітря, розширення озонової діри,

забруднення питної води, забруднення поверхневих водоемів, забруднення ґрунту відходами, забруднення харчових продуктів, використання барвників та ГМО, сонячна активність, бурі тощо.

Отже, в результаті цього невеликого дослідження даної тематики, можна зробити наступний висновок: що вплив екологічних чинників та факторів є найважливішим критерієм оцінювання рівноваги психологічного здоров'я особи, зокрема, досліджено роль психологічної стійкості та вплив стресу. Розглянуто психологічне здоров'я людей, які були учасниками у катастрофі на ЧАЕС, розкрито пряму дію радіації на психічний стан. Виділено основні чинники та фактори середовища життєдіяльності людини [2].

1. Вплив екологічних чинників на психічне здоров'я особистості. URL: https://psj.oa.edu.ua/articles/2014/n26ua/Hushuk_NZ_Vyp_26.pdf

2. Екологічна психологія. URL: <https://pandia.ru/text/78/358/61.php>

3. Поняття про предмет та об'єкт екологічної психології. URL : <https://sdamzavas.net/1-39995.html>

4. Екологічна психологія як наука. URL: <https://mir.zavantag.com/psihologiya/18738/index.html?page=2>

5. Психологічні аспекти екології. URL: <https://referat.co/ref/618473/read?p=2>

6. Екопсихологія та предмет і об'єкт її вивчення. URL: <https://eco.bobrodobro.ru/13568>

Катерина ЗАКРИТНА

курсант ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

Максим ШЕВЯКОВ

старший викладач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Науковці стверджують, що будь-які бойові дії мають «психотравматичний вплив» на цивільних людей, так само, як на військових, адже індивідуальна психічна травма поступово має здатність трансформуватися в колективну, соціально-культурну травму. Загострення

конфліктів, активне поширення інформації та обговорення її в засобах масової інформації (ЗМІ), лише загострюють ситуацію, психологічну напругу. Людина, стаючи «віртуальним свідком», спостерігаючи за фото і відео трагічних подій, отримує психологічну травму. Інтернет-видання, соцмережі, які публікують інформацію своїми діями посилюють психологічний тиск на населення, підтримуючи страх і тривожність.

У результаті досліджень впливу військових конфліктів на психічне здоров'я населення, було виокремлено групи осіб підвищеної вразливості до психологічних наслідків війни. До цієї групи віднесли жінок, дітей, підлітків, а також людей, які потрапили до складних життєвих обставин додатково до військових конфліктів. Діти та підлітки є достатньо психологічно вразливими, адже їх нервова система перебуває в процесі розвитку і не здатна протидіяти зовнішнім впливам, проблеми з психологічним здоров'ям спровокувало висвітлення військових конфліктів по телебаченню та у соцмережах. [2]

Більшість військових, які брали участь у бойових діях, зазнали впливу великої кількості стресорів, пов'язаних з військовою обстановкою. Від низькоінтенсивних, вплив від час перебування далеко від дому та сім'ї до високоінтенсивних: смерть побратимів, отримання поранень тощо. Данні стресори стали фізичним та психологічним випробуванням військовослужбовців, їх знатність протистояти цим чинникам в умовах бойової обстановки. [1]

Зарубіжні дослідники дійшли до висновку, що внаслідок травматичних подій особи можуть зазнавати не лише негативних психологічних змін, а також і позитивних, позитивні наслідки травматичного досвіду отриманого внаслідок участі в бойових діях знайшли своє місце у концепції посттравматичного зростання особистості (ПТЗО). Посттравматичне зростання визначають, як зміни психологічного стану, що виникли внаслідок боротьби зі складними життєвими обставинами. [4]

У великій кількості військових після повернення в мирне життя була помічена підвищена агресія, нездатність адаптуватися і як результат – алкоголізм, наркоманія тощо. Але є і інша частина людей, які пройшли війну та після повернення додому змогли адаптуватися у мирному житті, на вигляд такі люди наче й мухи не скривдять, але їх психологічне здоров'я вже було зруйноване подіями, які їм довелось пережити. Нерідко військовослужбовців охоплюють апатія та сум, що поступово переростають у депресію, з'являється страх за власне життя, який повільно заповнює усі думки. Страх ламає здатність бійців критично мислити, що призводить до необміркованих дій. Внаслідок перебування в зоні бойових дій у військовослужбовців виникають смертельно небезпечні психологічні проблеми – це бойовий стрес та психологічна травма. Бойовий стрес пояснюють, як психологічну реакцію, на ті події та на те, з чим психіка до війни не зустрічалась, він робить військовослужбовців небоєздатними або неефективними у першому бою,

стрес провокує у бійців активну реакцію. З метою підготовки та загартування психіки бійців до небезпеки, проводяться бойові навчання з умовами максимально наближеними до умов війни. Виділяють основні реакції військових на стрес, по-перше, жах, паніка, втеча з місця бою, тобто від фактора стресу, по-друге, ступор, коли замирає людина і психіка та не здатна здійснити дію або вчинок. [3]

У результаті можна дійти висновку, що внаслідок довгого перебування в зоні бойових дій в осіб формуються різні типи поведінки внаслідок деструктивної стресової трансформації.

1. Tedeschi R. G. Calhoun L. G. The post-traumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*. 1996. Vol. 9. No3. P. 455–471.

2. Зубовський Д. С. Структура прояву особистісного зростання учасників АТО у посттравматичний період. Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. пр. Східноукраїнського національного університету імені В. Даля. Сєверодонецьк, 2018. No 3 (47). С. 177–188.

3. «Що таке бойова психотравма і що з нею робити» URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/19/shho-take-bojova-psyhotravma-i-shho-z-neyu-robyty/>

4. «Спокій але не байдужість»: як конфлікти та загроза війни впливають на психіку та як не панікувати. URL: <https://suspilne.media/203742-spokij-ale-ne-bajduzist-ak-konflikti-ta-zagroza-vijni-vplivaut-psihiku-ta-ak-protidiati-panici/>

Юрій ЗАНЬКО

курсант факультету
правоохоронної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЇХ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

На сучасному етапі свого державотворення Україна зазнає складних викликів щодо формування правової держави та громадянського суспільства. Так, демократизація усіх сфер суспільного життя та зростання рівня політичної участі громадян в управлінні державою реалізуються на базі стійких політичних суперечностей, також присутня нестабільність щодо роботи державних органів, побутує невизначеність та нечіткість у законодавчій сфері. Безпосередньої актуальності питання аналізу проблем формування громадянського суспільства та правової держави в Україні набуває також у зв'язку із потребою подолання попереднього, неефективного

досвіду здійснення судочинства на всіх рівнях.

Україна визнана суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, відповідно до статті 1 Конституції України [1]. В аспекті розуміння правової держави, вона ототожнюється насамперед із системою ключових цінностей, що проголошені в Основному Законі України як ознаки та принципи правової держави.

Чільною ідеєю правової держави є поділ її публічної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки влади, де кожна з них є незалежною та самостійною відносно інших. Це передбачає не лише визначення повноважень кожної з гілок влади, а й систему стримувань та противаг між гілками влади, що спрямована на те, аби звести до мінімуму імовірні помилки в управлінні та сприяти ефективності управління державними справами. Ключовою функцією судової влади є захист особи від неправомірних дій з боку держави та посадових осіб від будь-якого свавілля. Судовий механізм повинен забезпечити людині змогу відновити власне порушене право. Судова система має бути прозорою та доступною для пересічного громадянина. Держава не може вважатися правовою без реалізації такої діяльності, однак судова влада в Україні сьогодні не відповідає даним принципам в повній мірі. Існує чітка проблематика, котру досі не вирішила жодна з судових реформ. Основними проблемами у здійсненні судової влади є: критичний рівень недовіри громадян до суду, високе навантаження на окремі суди, залежність суддів від різних політичних сил та посадових осіб, упередженість при призначенні суддів та недостатнє фінансування судової гілки влади тощо. Подолання цих проблем є надзвичайно важливим в умовах сучасної євроінтеграції України, тому що так чи інакше усі державні процеси здійснення влади пов'язані з судовою системою. Адже судова влада має на меті не лише відновлення справедливості й здійснення правосуддя, а й вдосконалення правових інструментів, що безпосередньо впливають на усі гілки влади.

Суспільна довіра до українських суддів є досить низькою через корумпованість та упередженість судової гілки влади. З практичного огляду на діяльність органів виконавчої влади та їх посадових осіб, нехтується конституційний принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, а також присутнє втручання в організацію діяльності судів та тиск на суддів шляхом протиправного впливу. Згідно статистичних даних, що отримані у національному опитуванні, проведеному Програмою USAID «Нове правосуддя» стосовно довіри до судової гілки влади, інших гілок влади та суспільних інститутів, незалежності та підзвітності суддів, сприйняття корупції у судовій системі та готовності інформувати про її прояви лише 10% опитаних громадян повністю або переважно довіряють судовій гілці влади [2]. У питанні довіри до судів, згідно даних цього ж опитування, спостерігається негативна тенденція. Під час опитування 2018 року показник довіри сягав 18%. Тому підвищення рівня підготовки суддів, прозоре

призначення їх на посади, зменшення навантаження на суди різних юрисдикцій та запобігання силового втручання в роботу суддів є першочерговими завданнями сучасної судової реформи, щодо реалізації цього інституту громадянського суспільства.

Щоб відповідати європейським принципам судочинства, потрібно якісніше проводити аналіз та узагальнення власної практики Конституційним Судом України, організовувати та проводити практичні та теоретичні наукові конференції та залучати до диспутів зарубіжних вчених-правників, котрі б могли поділитись досвідом європейських країн.

Резюмуючи, можна зазначити, що без розуміння необхідності та важливості реалізації в Україні концепції правової держави та інститутів громадянського суспільства, їхніх ідей та принципів, втілення правових засад загалом, можливість побудови правової держави стрімко знижується. Крім того, фактор корумпованості та «кумівства» гілок влади в Україні (судова не є виключенням) є перешкодою та проблемою для нормальної реалізації поставлених завдань. Проблема реформування судової влади є надзвичайно актуальною, адже тільки надійне та якісне правосуддя може забезпечити належний рівень захисту прав та свобод людини та інтересів суспільства в цілому. Громадяни правової держави повинні бути правосвідомими та володіти правовою культурою, дотримуватися закону та бути відповідальними. Відтак, існує потреба у перегляді концепції становлення та розвитку правової держави в Україні із урахуванням національних та культурних характеристик, що посилює процес світової інтеграції України.

---

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Результати національних опитувань населення та правників, які є учасниками судових проваджень, щодо довіри до судової гілки влади, суддівської незалежності й підзвітності, сприйняття корупції та готовності повідомляти про її прояви. URL: <https://newjustice.org.ua/uk/novini/rezultati-natsionalnih-opituvan-naselennya-ta-pravnikiv-yaki-ye-uchasnikami-sudovih-provazhen-shhodo-doviri-do-sudovoyi-gilki-vladi-suddivskoyi-nezalezhnosti-j-pidzvitnosti-spriinyattya-koruptsiyi-ta/>.

Марія ЗЕМЛЯНКО

студентка ННІ заочного навчання
та підвищення кваліфікації

Науковий керівник:

Лариса НАЛИВАЙКО

Проректор, професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРАВА
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації, проведення антитерористичної операції (АТО), окупації частини Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим, в Україні виникла нова категорія населення – внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО). За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 06.07.2021 року в Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб було внесено 1 473 650 осіб, що становить близько 4% всіх виборців України. Для порівняння, станом на 28.12.2020 року обліковано 1 459 131 внутрішньо переміщену особу, а у 2019 році – 1 432 290 осіб.

У частині першій статті 24 Основного Закону України передбачено: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом». У статті 1 Загальної декларації прав людини 1948 року передбачено положення, відповідно до якого всі люди є рівними у своїх правах. Похідним від загального принципу рівності є принцип рівного виборчого права, який передбачений у ст.38, 71 Конституції України, ст.3 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ст.21 Загальної декларації прав людини, ст.25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, а також у Кодексі належної практики у виборчих справах, Декларації про критерії вільних і справедливих виборів, Документі Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру.

Проблемі питання реалізації, охорони і захисту виборчих прав людини, приділяли увагу такі науковці, як: Ю. Барабаш, Л. Завадська, Є. Захаров, О. Зайчук, В. Колісник, А. Колодій, М. Козюбра, О. Лукашова, А. Олійник, В. Погорілко, М. Рабінович, В. Речицький, О. Скрипнюк, Т. Слінько, Ю. Тодика, М. Хавронюк, В. Яворський та ін.

Основним гарантованим виборчим правом ВПО є можливість

реалізувати своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах та референдумах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси. Для того, щоб внутрішньо переміщена особа могла реалізувати своє виборче право без зміни виборчої адреси, вона згідно з ч. 3 ст. 7 Закону України «Про державний реєстр виборців» повинна подати мотивоване звернення до органу ведення Реєстру виборців, який може тимчасово (на період проведення виборів чи референдуму) змінити виборцю місце голосування (виборчу дільницю) без зміни його виборчої адреси [4]. Однак на практиці гарантія виборчих прав ВПО виявилась неефективною та такою, що має декларативний характер.

Зважаючи на специфіку статусу ВПО, певні рамки щодо реалізації їх виборчих прав установлюють акти «м'якого права». Зокрема, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи (2006) «Щодо внутрішньо переміщених осіб» передбачають здійснення державами-членами належних правових та практичних заходів для того, щоб ВПО ефективно здійснювали своє право голосу на національних, регіональних або місцевих виборах, і забезпечення, щоб це право не порушувалося перешкодами практичного характеру [5].

Аналіз національних правових рамок виборчих прав внутрішньо переміщених осіб дозволяє звернути увагу на існування положень, що не відповідають рекомендаціям Ради Європи щодо повного забезпечення виборчих прав вимушених переселенців, створюючи істотні перепони ВПО при голосуванні на місцевих виборах. Забезпечення національної законодавчої бази, що захищає права ВПО і відповідає на їхні особливі потреби, вважається одним з ключових показників національної відповідальності щодо реагування на внутрішнє переміщення [1]. При цьому виборче законодавство повинно відповідати принципу сталості та застосовності в конкретній ситуації, пов'язаній із місцевими виборами.

Після ухвалення Виборчого кодексу Верховна Рада України внесла зміни до цього акту, що негативним чином позначилось на виконання окремих норм Кодексу та створило політичну напругу навколо місцевих виборів. Зміни до Виборчого кодексу вносилися й безпосередньо під час виборчого процесу. 15 вересня 2020 року було прийнято Закон № 884, який стосувався спрощення умов реєстрації кандидатів у депутати на місцевих виборах (було скасовано довідки про судимість для кандидатів). У 2015 році Закон «Про місцеві вибори» також був прийнятий фактично перед початком виборів.

Головною проблемою у законодавчому врегулюванні забезпечення доступу ВПО до виборчого права була вимога участі у виборах громадян, які мешкають у межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

Надання окремого права ВПО брати участь у місцевих виборах формально порушує ст. 24 Конституції України, яка передбачає рівність прав громадян, при вирішенні проблем, пов'язаних із доступом ВПО до виборчих прав на місцевих виборах [3]. Але необхідно враховувати низку обставин, що

впливають зі статусу ВПО, таких як тривалість конфлікту, неможливість припинити умови внутрішнього переміщення, бажання ВПО залишитися на новому місці, тривалість їх перебування в конкретній територіальній громаді та рівень зв'язку з нею. В офіційному тлумаченні МПГПП зазначається: «Якщо під час реєстрації застосовується ценз осілості, ця вимога повинна бути обґрунтованою і не повинна позбавляти бездомних осіб права голосу» [2].

Нові норми виборчого законодавства змінили підхід до визначення виборчої адреси, наближаючи її до фактичного місця проживання особи та усуваючи обмеження для ВПО щодо участі у місцевих виборах. Це забезпечують передбачені Розділом XXXXII. «Прикінцеві та перехідні положення» Виборчого кодексу України зміни до Закону України «Про Державний реєстр виборців» від 22 лютого 2007 р. № 698-V.

Отже, національне законодавство, що встановлює загальні виборчі права та регламентує виборчі права окремих груп ВПО відповідає змісту міжнародних стандартів щодо захисту виборчих прав ВПО. Галузеве національне виборче законодавство не враховує специфіку правового статусу ВПО, а окремі положення не відповідають стандартам Ради Європи. Однак необхідно розробити комплекс норм галузевого виборчого законодавства, спрямованих на врегулювання таких першочергових питань, як: умови допуску до балотування; зміни у виборчих округах та/або зміни у делімітації меж виборчих округів; вимоги до документації та ведення статистики. Необхідно закріпити право ВПО індивідуально вирішувати, чи голосувати в округах, з яких вони походять, чи в округах, де вони наразі проживають, без жодних наслідків для їхнього статусу ВПО або доступу до гуманітарної допомоги.

---

1. Ерін Муні (Erin Mooney), Вирішення проблем внутрішнього переміщення: Параметри відповідальності національної влади (Інститут Брукінгса – Проект Бернського університету щодо внутрішнього переміщення, 2005 рік). URL: <http://www.brookings.edu/research/reports/2005/04/national-responsibilityframework>

2. Комітет з прав людини ООН, Загальний коментар 25, параграф 11.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

4. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 року № 698-V (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2007, № 20, ст.282.

5. РЄ, Комітет міністрів, Рекомендація Комітету міністрів (2006) державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб від 5 квітня 2006 року.

Тетяна КАРПЕЦЬ

курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

Маским ШЕВЯКОВ

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ
СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Варто почати з того, що на сучасному етапі становлення української державності, проблема реалізації захисту прав та свобод набули глобального значення і вийшли на лідируюче місце серед пріоритетних завдань всіх демократичних держав, які формують цілісне та правове суспільство на території своєї країни.

Міжнародно-правове регулювання прав людини здійснюється за допомогою певних міжнародних стандартів, які розробляються на підставі законодавчих, моральних та звичаєвих норм, та були визнані державами та проголошені Генеральною Асамблеєю ООН.

Міжнародними стандартами у сфері прав людини і громадянина є міжнародно-правові норми, що покликані закріплювати статут особистості та встановлюють основний перелік прав і свобод людини і громадянина.

До основних міжнародних нормативно-правових актів у сфері захисту прав людини відносяться: Загальна декларація прав людини, Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі і т.д. [1, с.41].

Отже, Основний Закон та конституційне законодавство нашої держави повинні бути орієнтовані на міжнародно-правові стандарти.

У чинній Конституції України [2] правам та свободам людини й громадянина відведено розділ під номером два, який є одним із найважливіших в Основному Законі та містить близько третини всіх статей Конституції України.

У нашій державі права та свободи людини пов'язуються передовсім з

правовим статусом особи, що можна охарактеризувати як законодавче закріплення правового становища людини в сучасному соціумі.

Надзвичайно вартим уваги є той факт, що проблема захисту прав і свобод людини від незаконних зазіхань різко загострилася. Теперішнє становище злочинності та її поганий вплив на кожен сферу суспільного життя вимагають застосування ефективних заходів для покращення ситуації, що склалася, посилення соціальної ролі правоохоронних органів у захисті прав і свобод людини, у процесі охорони громадського порядку, в протидії злочинності, насамперед з її організованими, агресивними й насильницькими формами. Згідно із чинним законодавством України правоохоронні органи повинні гарантувати громадянам України та всім, хто перебуває на її території тимчасово, забезпечення відповідних умов реалізації їх прав і свобод, як це передбачено чинними міжнародно-правовими нормами у сфері захисту прав людини [1, с.42].

Зазначимо те, що в наш час рівень втілення та забезпечення прав і свобод, які передбачені чинною Конституцією [2] є досить малим порівняно з міжнародними нормативно-правовими актами в цій галузі, що зумовлено багатьма політичними, економічними та військовими проблемами, які лише погіршують становище нашої держави. Дане явище потребує мобілізації сил усіх органів державної та місцевої влади, які повинні забезпечити ефективний механізм забезпечення прав і основоположних свобод людини та громадянина.

Також важливим є постійне міжнародне співробітництво у сфері захисту прав людини, адже саме європейський досвід допоможе привести законодавче та практичне закріплення захисту прав людини в нормальний стан.

На сучасному етапі розвитку України та українського суспільства виокремлюються наступні проблеми щодо дотримання прав та свобод людини і громадянина, які закріплені Конституцією України [2]:

- досить низький рівень правової культури та свідомості населення, порівнюючи з іншими європейськими країнами;
- недостатній рівень всезагального виховного впливу правового характеру з боку держави;
- майже повна відсутність структури громадянського суспільства;
- високий рівень корупції у всіх сферах суспільного життя;
- часта бездіяльність правоохоронних органів щодо захисту прав населення, що породжує недовіру у населення до державних органів;
- плачевне фінансове становище населення, яке робить з них легкий об'єкт для маніпулювання зі сторони представників олігархії.

Отже, підбиваючи підсумок зі всього вищевикладеного, можна сказати, що в сучасній Україні інститут реалізації прав та основоположних свобод людини і громадянина потребує нагальних змін та перевтілень. Це можна зробити шляхом прийняття на законодавчому рівні профільного закону, в

якому повністю буде врегульовано порядок реалізації конституційних прав і свобод.

Також важливим кроком буде мінімальна правова освіта населення, щоб кожен міг самостійно знати, розуміти і відстоювати власні права. Дані дії неминуче призведуть до потенційного підйому рівня захищеності прав та свобод населення, що зробить нашу державу більш стабільною та сильнішою.

1. Пильгун Н.В. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина в контексті функціонування принципу верховенства права в Україні. *Науковий вісник. Ужгород. нац. ун-ту.* 2014. Вип. 26. С. 40–43.

2. Конституція України від 01.01.2020. ст. 34, ст. 45, ст. 67. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

Єлизавета КИСЛЯКОВА

курсант ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

Андрій ТОКАР

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпропетровського державного Університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА

Психологічне здоров'я стає предметом вивчення вітчизняних психологів з кінця ХХ століття, які змогли не тільки розділити поняття «психічне здоров'я» і «психологічне здоров'я», але і позначити те феноменологічне поле, у якому явище здоров'я постає в сукупності його психологічних аспектів [1, с. 3]. Відомий російський психолог, якій ввів термін «психологічне здоров'я» І. В. Дубровина так пише: «Психологічне здоров'я робить особистість самодостатньою. Не ми задаємо їй рамки, норми, орієнтири, не ми її оцінюємо звичайним чином: ця особистість – розвинута, ця – не дуже, ця – на середньому рівні. Ми забезпечуємо дитину у відповідності до його віку засобами саморозуміння, саморозвитком і самоприйняттям в контексті взаємовідносин з оточуючими його людьми, в умовах економічних, соціальних, культурних та екологічних реалій

оточуючого світу» [2, с. 13]. І. Дубровина покладає на дорослих обов'язок турбуватися про внутрішній світ дитини, і вважає, що психологічне здоров'я дітей неможливе без усіх етапів онтогенезу. Таким чином, гуманістичні тенденції в суспільстві та освіті поставили перед психологами необхідність дослідження механізмів розвитку психічного та психологічного здоров'я, хоча поділ цих понять досить умовний [2, с. 13]. Гуманістичний підхід став яскравим поштовхом у розвитку психології, дав імпульс становленню практики психологічної допомоги людям. Однак не всі ідеї гуманістів сприймаються сьогодні з такою колишньою переконливістю. Про це пише А. Шувалов в «Нарисах психології здоров'я: науковий, світоглядний та практичний аспекти»: «Гуманістична психологія реалізувала встановлення персоноцентричної свідомості, для якого “особистість” є основною і кінцевою цінністю. Така позиція більше відповідає укладу язичницького світу. Суть такого роду “природної духовності” проявляється у прагненні до людино-божества, коли індивід намагається уподібнитися до Бога, так і не спробувавши бути людиною. Тільки об'єктом поклоніння (ідолом, кумиром) людей стають не природні сили, а норми життя – самоствердження і самовираження переважають у всіх доступних формах, мета життя – земні блага. У наш час ця тенденція набула характеру соціальної догми і відображається в культ бажаної успішності. Насправді, замикання індивіда заради самовдосконалення найчастіше призводить до втрати сенсу буття та загального зниження життєздатності» [3, с. 7].

Вищий рівень психічного здоров'я – особистісно-смысловий або рівень особистісного здоров'я, визначається якістю смислових відносин людини. Оцінка здоров'я на індивідуально-психологічному рівні залежить від здібностей людини налаштувати адекватні способи реалізації смислових цілей. Зрештою, на психофізіологічному рівні, здоров'я визначається винятковістю мозкової організації актів психічної діяльності. Відповідно до цієї структури, вищий рівень особистісного здоров'я, який відповідає за виробництво смислових орієнтацій, визначення загального сенсу життя, ставлення до себе та інших, чинить регулюючий вплив на рівні, що нижче.

Ідеал здоров'я може суттєво відрізнятись із загальноприйнятими уявленнями про соціальну норму. Іншими словами, «людина може вважати себе нездоровим у тих випадках, коли суспільство впевнене у його здоров'ї, і навпаки, думати, що він здоровий, коли суспільство відносить їх у розряд хворих» [4, з. 172].

Зазвичай сором'язливим людям дуже важко перебувати в центрі уваги і підтримувати розмову з малознайомими людьми. Найчастіше дорослі вважають сором'язливість недоліком. Багато хто думає, що ця риса властива дітям із заниженою самооцінкою. Насправді скромність може стати недоліком, тільки якщо батьки сприйматимуть цю якість у поганому світлі. Звісно, бувають ситуації, коли сама дитина вважає свою скромність і сором'язливість недоліком. Сором'язлива людина з дитинства боязка, надто

м'яка, не пристосована до конфліктів та твердого відстоювання своєї позиції. Це – характер. Якщо в дитинстві він потрапляє в добрі умови, де до нього виявлено кохання, заохочення, пошану, симпатію, то він виростає цілком здоровим і не відмінним від інших. Якщо занадто м'яка за характером людина з дитинства отримує утиски, цькування, то він закріплюється переконання, що він «другий сорт». З цим можна і потрібно боротися у свідомому віці, але несмілива людина ще має більш слабку волю і цілеспрямованість, тому часто залишає все, як є, й ізолюється від товариства. Це і характер, і хвороба. У характері просто м'якість та нерішучість, у хворобі проблеми з впевненістю у собі, страх конфлікту. До речі, сором'язливі люди мають ще й трохи іншу будова мозку та гормональний обмін [5].

Сором'язливість можна «вилікувати», для цього потрібна рішучість і старанна робота над собою.

1. Найчастіше спілкуйтеся з незнайомими людьми у громадському транспорті, на ринку тощо.

2. Уважно слухайте свого співрозмовника, не переривайте розмову, до вас обов'язково дійде черга, і ви зможете розповісти те, що хотіли.

3. Змініть щось у собі (зміна гардеробу, зачіски, кольору волосся тощо).

4. Навчіться наводити макіяж і почніть слідкувати за своїм тілом.

Усі перераховані вище дії сприяють підняттю впевненості у собі. Впевненість у своїх силах – це те, що допоможе подолати сором'язливість. Залишком сором'язливості залишиться скромність, а скромність – це більше гідність, ніж недолік.

---

1. Ананьев В. А. Основы психологии здоровья. Кн. 1. Концептуальные основы психологии здоровья. СПб., 2016.

2. Братусь Б. С. Аномалии личности. М., 2008.

3. Васильева О. С., Филатов Ф. Р. Психология здоровья. Феномен здоровья в культуре, психологической науке и быденном сознании. Ростов н/Д., 2015.

4. Одарущенко О. И. Методика оценки эмоционального благополучия в интересах психогигиены, психопрофилактики и психологической реабилитации : дис. канд. психол. наук. М., 2015.

Валерія КЛЬОВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗАСАДА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІД ЧАС ОСВІДУВАННЯ ОСОБИ

Однією із засад кримінального провадження є верховенство права. Це кримінальне правове положення закріплене у ст. 8 Конституції України [1], ст. 8 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) і полягає в тому, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави» [2]. За своїм змістом засада верховенства права охоплює комплекс правових інститутів, механізмів та процедур, які є обов'язковими для того, щоб людина мала можливість захистити свої права, свободи та законні інтереси від неправомірних дій з боку держави, її посадових осіб, зберегти свою гідність під час кримінального провадження.

Однією з гарантій забезпечення дії цієї засади є чітке, зрозуміле і прозоре закріплення правил і процедур проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Адже порушення процесуальної форми тягне за собою негативні наслідки як для осіб, які ведуть процес, так і для інших учасників кримінального провадження, дає можливість застосування відповідних санкцій відновлюваного характеру. Зокрема, це стосується такої важливої слідчої (розшукової) дії як освідування особи, де проблеми забезпечення прав, свобод і законних інтересів освідуваних виникають досить часто. Вони неодноразово ставали предметом дослідження багатьох вчених, зокрема В. Галагана, О. Кучинської, Є. Лукянчикова, Б. Лукянчикова, Т. Лоскутова, О. Попелюшка, В. Тертишника, Л. Удалової, М. Шумила та інших. Не дивлячись на це, деякі з цих проблем не втратили своєї актуальності й сьогодні.

Згідно з положеннями ст. 241 КПК освідуванню підлягають підозрюваний, свідок чи потерпілий для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Освідування може

здійснюватися тільки на підставі постанови прокурора, яка пред'являється перед початком його проведення, після чого особі пропонується добровільно пройти освідування. У разі відмови особи від добровільного проведення освідування проводиться примусово. Особі, освідування якої проводилося примусово, надається копія протоколу освідування.

У цьому взаємозв'язку виникає таке питання: чи не вбачається в такій процедурі порушення прав осіб, щодо яких проводиться освідування?

Безперечно, є надзвичайно важливим те, що спочатку особі пропонується пройти освідування добровільно; лише у випадку, якщо вона відмовиться, її огляд буде здійснюватися примусово. Чи є щось позитивним у цьому правилі? Мабуть, одне-єдине: маючи такий вибір, освідуваний не дозволяє уповноваженій посадовій особі відразу застосувати примус. Однак, як зазначають деякі науковці, сама по собі ця норма є нікчемною, оскільки відсутність згоди особи не перешкоджає слідчому, дізнавачу, прокурору провести освідування шляхом застосування примусу. Звідси ми бачимо, що тут начебто і є вибір у людини, а по факту його немає, адже це правило ніяк не вбереже особу від здійснення щодо неї освідування [3, с. 58].

Ще одним проблемним питанням, яке не вирішено законодавцем до цього часу, є правове положення про те, що копія протоколу вказаної слідчої (розшукової) дії може надаватися особі лише у разі проведення освідування в примусовому порядку. На наш погляд, це є нелогічним – таким правом повинна наділятися й особа, яка погодилась пройти освідування добровільно.

Серед науковців постійно тривають дискусії також щодо можливості здійснення примусового освідування всіх зазначених у ст. 241 КПК осіб, а саме підозрюваного, свідка і потерпілого. Так, одні вчені вважають, що всі ці особи можуть бути освідувані в примусовому порядку; інші притримуються думки, що примусове освідування може бути лише стосовно підозрюваного, а от огляд потерпілого чи свідка повинен здійснюватися лише за їх згодою. У цьому взаємозв'язку О. Кучинська і О. Щиголь зазначають, що найбільш серйозна правова проблема стосується освідування потерпілого. Так, згідно з пунктом 3 частини 1 статті 56 КПК України подання доказів слідчому, прокурору, слідчому судді та суду є правом потерпілого (мірою його можливої поведінки), яке він здійснює на власний розсуд. Відтак, виникає питання, чому законодавець закріпив у статті 241 КПК можливість примусового відібрання доказів (шляхом виявлення слідів чи особливих прикмет на тілі особи) у потерпілого, який згідно з чинним законодавством взагалі не зобов'язаний їх подавати? Як вже було зазначено вище, це є його правом, а не обов'язком, а отже, положення статті 241 КПК України в частині освідування потерпілого суперечать іншим нормам Кодексу та, вочевидь, не забезпечують йому належних правових гарантій при проведенні цієї слідчої дії [3, с. 59]. Мабуть, доцільною і доречною є пропозиція цих

науковців внести зміни до ст. 241 КПК, зазначивши в ній, що освідування потерпілого може здійснюватися лише за його добровільною згодою [3, с. 60].

Ще одним проблемним і дискусійним серед правників питанням, яке стосується освідування, є те, чи можливе проведення цієї слідчої (розшукової) дії щодо особи, яка не набула в кримінальному провадженні процесуального статусу підозрюваного, свідка чи потерпілого. Аналіз наукових публікацій з цього питання свідчить, що більшість правників вважає можливість проведення освідування лише у разі набуття особою відповідного процесуального статусу. Лише набутий статус підозрюваного, свідка чи потерпілого дає цим учасникам використати передбачені КПК процесуальні права на захист своїх прав, свобод та законних інтересів. Зазначена позиція знаходить своє повне підтвердження і в судовій практиці.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що сьогодні існують певні проблемні питання проведення такої слідчої (розшукової) дії, як освідування особи, які викликають труднощі в їх практичному вирішенні. Відповідно все це зумовлює необхідність узагальнення цих питань, їх обговорення в середовищі правників з метою вироблення пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства.

-
1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141.
  2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
  3. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Гарантії прав особи при проведенні освідування: сучасний стан, актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 54-62.

Олександра КОВАЛЕНКО

курсантка факультету підготовки
фахівців для підрозділів
превентивної діяльності

Науковий керівник:

Тетяна ЖЕГЛИНСЬКА

старший викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОСНОВА
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА**

Одним із фундаментальних принципів адміністративного процесу є принцип верховенства права.

Визначна роль верховенства права для адміністративного процесу, у тому числі, знаходить своє відображення та закріплення в положеннях Кодексу адміністративного судочинства України, де у ст. 6 вказано: «Суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. Звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Забороняється відмова в розгляді та вирішенні адміністративної справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини» [1].

Верховенство права взаємопов'язується з такими явищами як справедливість, права людини та держава, які витікають один з одного. Справедливість у своєму змісті визначає уявлення про сутність людини та її права. Водночас справедливість є елементом, який покладений в основу права, внаслідок чого норми моралі та норми права співвідносяться між собою. Мораль є передумовою виникнення права, закладає основу його виникнення та розвитку. Принцип верховенства права, у власну чергу, є вищим проявом справедливості. Держава, яка є формою організації суспільства, завершує вказаний ланцюжок взаємопов'язаних явищ, які були попередньо зазначені внаслідок того, що принцип верховенства права не може бути втілений практично без участі державних органів, їх способів організації, діяльності та взаємодії з іншими суб'єктами.

Зважаючи на концептуальний підхід, верховенство права передбачає обмеження свавілля публічної влади стосовно конкретної особи чи

суспільства. Влада, яка ґрунтується на насильстві, обмежується безпосередньо судовими органами, які відповідно послуговуються принципом верховенства права. Обмеження будь-якого свавілля можливе за умов незалежності судів від законодавчої та виконавчої гілок влади.

Більше того, зазначимо, що застосування права є можливим за обставин, встановлення ефективного правопорядку, який залежить від прийняття справедливих судових рішень. Верховенство права є результатом реалізації правових норм та приписів.

На нинішній день принцип верховенства права набув універсального характеру. Відповідно це означає, що втілюється верховенство права завдяки відповідним механізмам та юридичним інструментам, на національному, регіональному та глобальному рівнях.

У справах *Golder v. UK* (1975), *Philis v. Greece* (1991) ЄСПЛ зазначив: «Навряд чи можна досягнути верховенства права за відсутності можливості мати доступ до суду». У значній кількості рішень ВС можна спостерігати реалізацію цього принципу, коли судді, слідуючи існуючим законодавчим приписам, тлумачать норми таким чином, аби вони сприяли захисту прав людини» [2, с. 144].

Принцип верховенства права може тлумачитися по-різному, як-от: мета діяльності держави, принцип діяльності судових органів та інших гілок влади, принцип професійної діяльності службових осіб, передумова правопорядку. Водночас зауважимо на тому, що верховенство права не обмежується межами правової дійсності через те, що зазначений є винятково соціально-природним феноменом, адже верховенство права визначає реалізацію прав та природних обов'язків індивідів, людських спільнот та об'єднань. Більше того, необхідно зосередити увагу на тому, що без рішень Європейського суду з прав людини належне уявлення про верховенство права навряд чи можна отримати.

Положення статті 3 Конституції України визначають зміст принципу верховенства права, зокрема, складовими елементами є права і свободи людини, законні інтереси.

Доцільно зосередити аспект уваги ще на тому, що принцип верховенства права не ототожнюється з принципом законності через те, що верховенство права передбачає пріоритетність перед іншими формами нормативно-правового регулювання суспільних відносин. Пріоритетність полягає у тому, що принцип верховенства права взаємоузгоджується з цінностями демократичної, соціальної, правової держави. Внаслідок дії верховенства права забезпечується реалізація прав і свобод людини.

Наприклад, для адміністративного судочинства визначальним є обов'язок реалізовувати діяльність, визначати напрями розвитку судочинства відповідно до пріоритетності прав і свобод людини, забезпечити гарантії щодо реалізації останніх. Таким чином, на нинішній день основними функціями адміністративного суду є правозахисна та правозабезпечувальна

функції, а основними завданнями визначимо такі, як захист та поновлення порушених прав, забезпечення реалізації прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина. Таким чином, у межах принципу верховенства права та діяльності адміністративних судів об'єктами захисту є людина, її права та інтереси. Завдання таких судів полягають у забезпеченні захисту прав людини і громадянина внаслідок порушення таких органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, посадовими чи службовими особами зазначених.

Верховенство права є основоположним принципом, який у свій зміст включає декілька інших принципів цивільного судочинства. Наприклад, принцип законності, який слугує гарантією апеляційного та касаційного оскарження; принцип визначеності, який означає рішення повинні бути остаточними, ясними та передбачуваними в аспекті застосування норм права поряд із їх гнучкістю; принцип доступності правосуддя – винесені судові рішення є обов'язковими до виконання, кожен має право на суд, суд є незалежними та неупередженими і своїй діяльності; принцип дотримання прав людини та рівності.

Специфіка верховенства права є те, що право не обмежується тільки чинним законодавством, а містить інші соціальні регулятори, як-от: традиції, звичаї, норми моралі, функціонування яких зумовлюється історичним розвитком та правовою свідомістю суспільства.

Таким чином, узагальнюючи вищевикладений матеріал, стверджуємо, що принцип верховенства права є сукупністю визначальних, керівних правил та вимог здійснення адміністративного судочинства. Вимоги адміністративного судочинства передбачають, що верховенство права взаємоузгоджується із практикою ЄСПЛ в аспекті забезпечення прав людини, принципом правосуддя, законності, правової визначеності, заборонаю стосовно вчинення свавілля чи інших протиправних діянь, які суперечать принципу верховенства права. З'ясували, що верховенство права є вищим, ніж закон. Зважаючи на діяльність адміністративних судів, встановили, що адміністративно-правові відносини будуються за так званою формулою: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

---

1. Кодекс адміністративного судочинства України: у редакції Закону України № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

2. Комар П. А. Роль судової правотворчості в утвердженні принципу верховенства права : дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора філософії : (081 Право). Донецький національний університет імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України, Вінниця, 2021. 242 с.

Орина КОВІНЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лілія МЕЖЕВСЬКА

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАКОН ЯК СПОСІБ ЗАКРІПЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО ТА НЕСПРАВЕДЛИВОГО

Закон – загальнообов’язковий формально визначений нормативно-правовий акт, у якому прописуються важливі правові норми. Інформацію прийнятого та опублікованого закону не оскаржують, до неї фактично можуть лише вносити зміни. Пропонувати, які зміни внести в текст нормативно-правового акту, дозволено навіть самим громадянам, якщо вони в певний момент відчули, що їх права, свободи або інтереси перебувають у небезпеці: або порушуються, або є значний ризик їх порушення. У такому разі зовсім не бажано окремій постраждалій особі терпіти та уникати проблеми, а навпаки, цій особі потрібно в терміновому порядку звернутися за допомогою до уповноважених органів загальної юрисдикції, які здійснюють моніторинг роботи державних органів і органів місцевого самоврядування та спроможні швидко надати якісну допомогу за законом, як до 2015 року прокуратура наглядала за законністю ухвалених рішень чиновниками на місцях.

Через те, що в країні відбувається процес децентралізації й створюються більш укрупнені райони, урядом планується зробити тотальний акцент на інститут префектів. За словами Міністра розвитку громад та територій України Олексія Чернишова: «Інститут префектів або голів адміністрацій з координаційно-контрольними функціями – це запобіжник у вертикалі державної влади» [1]. У колі науковців зазначається, що основна функція префекта полягає у здійсненні нагляду за діяльністю органів місцевої влади та контролю за діяльністю територіальних органів центральних відомств у департаментах [2].

Найбільша відповідальність при рішенні щодо оприлюднення того чи іншого нормативно-правового акту лежить саме на представниках законодавчої гілки влади. За ст. 75 Конституції України, єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України [3].

Депутати Верховної Ради України – обрані представники народу,

однак, разом з цим – звичайні люди, яким у своєму житті властиво помилятися, і деякі зловживають невірними визначеннями особливо часто. Тож ми розуміємо, що вірогідність піти не тим шляхом у повсякденному особистому житті може ототожнюватися з вірогідністю поспішно зніціювати не надто правильне, суб'єктивне, рішення для розгляду парламентом. Різниця в тому, що в першому випадку на кону загалом стоїть невдача однієї особи, а в другому випадку наноситься шкода всій державі та страждає все суспільство. Якщо думати про можливі наслідки в цих двох ситуаціях, то контраст колосальний.

У законодавстві існує багато колізій, і всі люди, які хоч раз зіштовхнулися на життєвому досвіді з однією із юридичних колізій, коли раптом виникла необхідність захищати свою гідність і права, або професійні правники, які за своїм прямим обов'язком мають бути обізнаними в усіх законах країни та розуміти їх на практиці, мають знати про такі прогалини в документах через недоробку та не достатню уважність відповідальних суб'єктів.

Існує необхідність покращувати юридичну техніку письмового написання нових актів, які заплановані для набуття чинності, перевіряти правильність дотримання всіх вимог щодо оформлення, формування думки, пояснення спеціальної термінології, вживання зрозумілої та прийнятної для абсолютно всіх громадян лексики. Є відомий вираз: «Так переможе в цьому світі справедливість!». Можемо зазначити: принаймні на головних паперах з фундаментальними правилами життя народу, правилами врегулювання всіх численних державних процесів і перетворень задля досягнення гідного рівня життя кожного громадянина, справедливість просто мусить перемагати, бо у 24 статті нашого Основного Закону, Конституції України, зазначається: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень...» [4].

Отож, молодому поколінню юристів варто замислюватися над тими позитивними змінами, які вони хочуть запропонувати для втілення світлого майбутнього країни, для того, щоби продовжити будувати правову державу. Можна нескінченно виправляти вже сильно закріплене роками, але тільки нові думки світлих голів здатні вирішити все.

Закон – відображувач твердої гарантії справедливості, що підтверджується і захищається.

---

1. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України / URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksij-chernishov-institut-prefektiv-ce-zapobizhnik-u-vertikalizatsii-derzhavnouyi-vladi>.

2. Болдирев С.В., Чубарь С.С. Французький досвід організації публічної влади та сучасний стан конституційної реформи в Україні в частині децентралізації влади: ризики, проблемизапровадження. Режим доступу до ресурсу: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_1/5.pdf.

3. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. 1996 р. Ст. 75 . URL : <http://zakon5.rada.gov.ua>.

Олександра КОВАЛЕНКО

курсантка факультету підготовки
фахівців для підрозділів
превентивної діяльності

Науковий керівник:

Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА

старший викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ДИСКУРС ЩОДО РОЗУМІННЯ ПРИНЦИПУ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА**

Верховенство права є актуальним предметом наукового дискурсу, без якого не обходиться жодна програма політичних партій, широко використовується принцип верховенства права у законодавчій практиці, в рішеннях Конституційного Суду України.

Трактується верховенство права неоднозначно, що позитивно не сприяє утвердженню зазначеного у суспільній правосвідомості. Верховенство права досліджують у поєднанні з правовими явищами, як-от: правосуддям та правотворчістю. Зважаючи на численні Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів, пріоритетним визначається реформування системи органів судової влади з метою практичної реалізації принципу верховенства права, що взаємоузгоджується з очікуваннями суспільства щодо незалежного та справедливого суду. Таким чином, верховенство права є засадою справедливого правосуддя.

Статтею 8 Конституції України передбачено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. Наголосимо на тому, що конкретного визначення верховенства права не закріплено в Основному Законі. До визначальних принципів верховенства права можна віднести окремі положення розділу VIII Конституції «Правосуддя», зокрема положення щодо того, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (ст. 124), незалежність та недоторканність суддів гарантується Конституцією та законами України (ст. 126), а також у статті 129 передбачено, що суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Звернімо увагу на важливі складові елементи принципу верховенства права, які закріплені у розділі I Конституції України Загальні засади. До переліку згаданих доцільно віднести те, що Конституція України наділена найвищою юридичною силою, положення якої є нормами прямої дії, з чого слідує, що закони та інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі

Конституції України та відповідають їй. Наступними елементами принципу верховенства права визначили такі, як-от: поділ влади на три гілки, органи законодавчої, виконавчої та судової влади виконують свої повноваження в межах Конституції України, та відповідно до законів. Водночас важливим елементом принципу верховенства права є принцип законності та конституційні положення з приводу забезпечення прав і свобод людини судами.

Позиція з приводу того, що принцип верховенства права складається з так званих «важливих елементів» визначає інтегративний або інтегральний підхід.

П. Рабінович наголошує, що «інтегральний» підхід не позбавлений певних проблемних моментів. «Адже, – пояснює автор, – за умови його застосування верховенство права як самостійний юридичний принцип начебто втрачає свій власний, самодостатній смисл, перетворюючись лише на просту сукупність «важливих елементів», конкретний перелік яких не може бути вичерпним» [2, с. 302].

Верховенства права передбачає домінування права у суспільстві. Верховенство права обумовлює його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, а саме, в закони, зміст яких відповідає ідеям соціальної справедливості, свободи та рівності.

Практика Європейського суду з прав людини засвідчує, що принцип верховенства права та права людини невіддільно пов'язані між собою. Критерієм верховенства права є забезпечення верховенства Конституції. В аспекті того, що права і свободи людини є основним елементом принципу верховенства права, значущість становить факт закріплення останніх на рівні, коли система національного та міжнародного законодавства слугує засобом забезпечення та охорони прав і свобод людини. Тому на судові органи покладається обов'язок відстоювати ідею верховенства Конституції, уникаючи застосування законів, які визнані неконституційними.

Істотним є те, що принцип верховенства права має давні витoki. Вперше термін «верховенство права» було вжито англійським публіцистом та ідеологом буржуазії Д. Гарінгтоном у 17 сторіччі.

Застосування ідеї верховенства права обумовлює функціонування наступних концепцій, як-от:

– верховенство права: кожна людина, незалежно від соціального статусу, професійного становища, релігійних чи інших переконань, рівна перед законом;

– панування права: людина притягується до відповідальності внаслідок прямого та свідомого порушення приписів законодавства, притягується у передбаченому законом порядку та в суді загальної юрисдикції;

– панування духу закону: зміст Конституції корелює з принципом верховенства права на основі загальних конституційних приписів, які визначають права людини в окремих судових справах, які попередньо були розглянуті у суді.

Визначальною відмінністю верховенства права від законності є те, що верховенство права звертає до букви закону, а не до духу, адже судові органи не мають послуговуватися будь-яким законом.

Принцип верховенства права можна осмислювати в аспекті основоположного принципу держави, під яким пропонуємо розуміти поширення права у суспільстві, в якому органи державної влади здійснюють діяльність в межах закону. Суд так само є незалежним від інших органів державної влади, до повноважень якого відповідно входить прийняття законних та справедливих рішень, пріоритет в яких надається правам та інтересам людини. Додатково принцип верховенства права породжує прояв справедливості та гуманізму, поширення демократії у державі.

Також принцип верховенства права можна тлумачити як міру уявлень людини про позитивне право, а саме про сукупність об'єктивних соціальних цінностей та потреб, необхідних для людського буття.

Узагальнюючи стверджуємо, що верховенство права визначає зв'язок права та системи правових цінностей. Фактично верховенство права уособлює правові цінності, які є правовими ідеалами відносно забезпечення прав людини, правосуддя. Більше того, принцип верховенства права повинен слугувати вказівкою на основні напрями та способи, за допомогою яких може бути удосконалений правопорядок у суспільстві та державі.

---

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Рабінович П. М. Філософія права: проблеми та підходи. Львів: Юридичний факультет ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 332 с.

Орина КОВІНЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти
Науковий керівник:

Ксенія КОСЯЧЕНКО

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

РОЛЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Необхідно почати з того, принцип верховенства як загально правовий принцип, що має конституційне визнання, у найбільш узагальненому варіанті передбачає зв'язаність правом, і в цій якості має універсальне системотворче

значення, оскільки виступає одним із провідних елементів конституційного правопорядку будь-якої сучасної демократичної, правової держави. Даний принцип лежить в основі всієї системи конституційно-правового регулювання, проникаючи в нормативний зміст конституційних прав і свобод, пронизуючи всі конституційні норми та інститути.

М. Савчин наголошує, нормативною основою правопорядку є конституція, яка засновує певний тип політичної організації суспільства та інтеграції його інститутів із метою досягнення суспільного блага. Конституція виконує функцію легітимації суспільного порядку. Тому у формі конституційних принципів визначається демократичний доступ до посад через демократичні вибори та засадничих принципів поділу влади (здебільшого через парламентаризм та судовий конституційний контроль), а також щодо обмеження влади, які здійснюються через юридичні гарантії прав і свобод людини [1, с. 136–138].

Відповідно до загальних соціальних установок і цінностей, щодо яких у суспільстві існує загальна згода і їх здійснення приймається за природний порядок речей, формується конституційне право конкретної країни. Нормативне наповнення конституції залежить від панівної правової традиції, забезпечується через режим демократії, парламентаризму та конституційну юриспруденцію (судовий конституційний контроль).

Також цікавою є думка науковця О. Костенко у тому, що роль конституції у процесі конституціоналізації правового порядку проявляється в трьох аспектах:

- 1) конституція виступає юридичною основою процесу конституціоналізації;
- 2) конституція забезпечує інтеграцію правової системи;
- 3) конституція встановлює механізм погодження актів міжнародного і національного права, тим самим забезпечуючи конституційний механізм гармонізації правової системи [2, с. 87–93].

Правопорядок виступає першоосновою для якісної реалізації положень конституції та ефективного функціонування державних і недержавних структур, що виконують правотворчі, правозастосовні й правоохоронні функції. Реалізація положень конституції та забезпечення конституційної законності передбачає наявність певної стабільності й належного правового порядку в ключових сферах суспільного життя. Тільки за таких умов діють конституційні механізми, що забезпечують правопорядок та ефективну реалізацію конституційних нормб. Правопорядок у цьому сенсі немовби підсумовує результати діяльності органів держави, виступає як реалізована законність.

У контексті існуючих реалій справедливо буде сказати, що Конституція України – один із засобів захисту національної безпеки, зокрема від неефективної, авторитарної державної влади. Заснування конституційного порядку базується на ідеї забезпечення прав і свобод людини та обмеження

владного свавілля й раціональної організації публічної влади, що впливає з природи універсальних конституційних цінностей [3].

Основний принцип безпеки передбачає взаємну відповідальність особи, суспільства, держави за її забезпечення. Конституція встановлює таке поєднання балансу інтересів, коли посилення захищеності кожного суб'єкта можливе через збільшення безпеки для інших сторін. Конституція мусить визначати також внутрішню безпеку, встановлюючи певний ступінь захисту власних положень. Концептуально внутрішня безпека відображається у функції самоохорони Основного закону. Конституція повинна мати достатній запас внутрішньої міцності від замахів на її недоторканність і непорушність.

Отже, принцип верховенства права є основою для сталого розвитку суспільства та охоплює практично всі аспекти життя громадян України: від безпеки особистості, держави, права власності та розв'язання конфліктів – до ефективної боротьби з корупцією.

1. Савчин М. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку. Вісник Конституційного Суду України. 2015. № 4. с. 136–138.

2. Костенко О. М. Конституція і ідеологія: проблема співвідношення. Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми теорії і практики. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2006. с. 87–93.

3. Конституція України [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. ст. 141. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Олексій КОПТЕВСЬКИЙ

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник

Лілія ТИМЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

У вітчизняній юридичній науці існує низка проблем, які, незважаючи на те, що вони обговорюються у наукових колах протягом багатьох десятиліть, не втрачають своєї актуальності. Однією з них є проблема того, чи існує господарське право насправді як незалежна галузь права, чи, можливо, є конгломератом правових норм, синтезованих чи запозичених з

інших, авторитетних та таких галузей права, незалежність яких виходить за рамки сумніви.

Розглядаючи господарське право як невід'ємну частину національного законодавства, це абсолютно безумовний факт, буде цілком виправданим звернення до першоджерел, які засвідчують не лише сам факт існування правового регулювання господарської діяльності у суспільстві, що є далекий від нинішнього розуміння трактування, але й визначення цієї форми правовідносин як вирішальної в усіх господарських системах держав, незалежно від політичної системи [1, с. 10].

Насамперед варто зазначити, що господарське право України – це нова галузь права, яка увійшла до національної правової системи України з часів її незалежності. Сферою регулювання цієї самодостатньої галузі права стала професійна економічна діяльність у суспільному виробництві. Це визначило, що господарська діяльність має базуватися на різноманітних суб'єктах господарювання різних форм власності та бути спрямована на відносини щодо виробництва та реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг для задоволення потреб окремих споживачів та суспільства як цілі.

На думку Г. Знаменського, основним завданням господарського права є створення та зміцнення суспільного економічного порядку, в якому зростання ділової активності у комерційній та некомерційній господарській діяльності, розвиток підприємництва та, на цій основі, систематично необхідно забезпечувати підвищення ефективності суспільного виробництва та його соціальну спрямованість [2, с. 17].

М. Григорчук стверджує, що стосовно господарського права як самостійної галузі юридичної науки словесні баталії триватимуть тривалий час, оскільки немає достовірних стовідсоткових знань про ключові принципи такої градації, і саме такий стан речей це є підставою для існування полярності думок вчених щодо підходу до вирішення в'язання цієї проблеми [1, с. 11].

Вчений також зазначає, що позиція вчених щодо цивільного права як самостійної галузі ще не удосконалена, найбільш «радикальні» юристи надають першочергове значення запереченню незалежності господарського права, і на підставі чого воно нібито сформувалося. Проблема породжується самим застосуванням критеріїв, за якими визначається незалежність галузі права, в даному випадку – співвідношення приватного та публічного в праві [1, с. 11].

На переконання Н. Горбової, відокремлення господарського права стосовно окремої групи можна охарактеризувати з трьох основних точок зору:

- а) виникає як право керівництва, управління економікою;
- б) виникає на підставі комерційного права;
- в) виникає як стратегічне поєднання відносин з керівництвом економіки та відносин саморегулювання підприємницької діяльності [3, с. 7].

Сьогодні зрозуміло, що норми сучасного цивільного законодавства встановлюють визначальні основи підприємництва та окреслюють коло договірних та позадоговірних зобов'язань щодо врахування приватних правових документів, які ґрунтуються на принципах неприпустимості втручання у сферу особисте життя, свобода власності, підприємництво, договору приватної ініціативи, засновані на диспозитивності та еквівалентності.

Отже, з вищесказаного можна зробити висновок, що на основі аналізу наукових підходів до визначення місця господарського права в системі права України можна сформулювати таке визначення: господарське право – це узагальнена система загальнообов'язкових норм поведінки суб'єктів господарювання, які регулюють правовідносини, що виникають між ними в процесі господарської діяльності.

1. Григорчук М. В. Теоретико-правове понимание видов объектов защиты прав в сфере хозяйственной деятельности. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 37. С. 10–12.

2. Знаменський Г. Л. Місце господарського права у стратегії забезпечення інноваційної діяльності в Україні. *Право та інноваційне суспільство*, № 2, 2018. С. 15–22.

3. Горбова Н. А. Господарське право України: навч. посібник. Мелітополь: Однорог Т. В., 2019. 126 с.

Олександр КОПТЄВ

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник:

Олександр КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

У сучасних міжнародних відносинах цілком закономірно укоренилася концепція міждержавного співробітництва у сфері прав людини, яка розвивається на основі загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права, а також політичних зобов'язань країн. Ці принципи та норми зафіксовані, насамперед, у Статуті ООН, Загальній декларації прав людини

1948 року та Міжнародних пактах 1966 року.

Захист прав людини цілком обґрунтовано виділений в окрему галузь міжнародного права зі своїм специфічним предметом регулювання та масивом норм. На сучасному етапі особливої актуальності набувають наступні принципи: неподільність прав людини, повага прав людини та неможливість їх протиставлення іншим принципам міжнародного права (державний суверенітет чи невтручання у внутрішні справи), визнання провідної ролі держав у реалізації захисту прав своїх громадян, включаючи судові механізми захисту та недопущення політизації сфери прав людини. Міжнародна співпраця також сприяє зміцненню розуміння необхідності приведення внутрішньодержавного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів у галузі прав людини.

Конституція України визнає права людини як найвищу цінність і гарантує їх дотримання. Величезний внесок у розвиток та зміцнення правового захисту прав людини робить Конституційний Суд нашої держави [1, с. 12].

Особливе місце у структурі прав людини займає механізм захисту прав людини, що представляє собою багатоплановий правовий комплекс, який містить як внутрішньодержавні (нормативні акти та орієнтовані на їх виконання державні органи), так і міжнародні контрольні-наглядові кошти (міжнародні договори та створювані на їх основі органи, покликані забезпечити реалізацію прийнятих та визнаних норм).

Основною метою будь-якої цивілізованої правової держави, яка неодмінно прагне забезпечити свободу, безпечне проживання та благополуччя свого народу, є дотримання прав людини, які їй дарують від народження. Права людини, поряд з її обов'язками – це невід'ємна частина всієї життєдіяльності суспільства, оскільки саме вони покликані забезпечувати порядок, стабільність та систематичні якісні зміни людства загалом.

Міжнародні проблеми впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини вивчали: М. Антонович, Р. Цихорський, О. Лукашук, О. Музичова, В. Філіппов та інші науковці [2, с. 147].

У світі проблеми захисту правами людини виходять далеко межі ведення окремої держави. Сформувалися та отримали загальне визнання міжнародні норми та принципи у галузі прав людини, що є стандартом, до досягнення якого мають прагнути всі держави. Ці норми та принципи містяться у найважливіших міжнародно-правових документах у галузі прав людини.

Сьогодні міжнародне співтовариство визнає як міжнародні стандарти сукупність прийнятих та закріплених на міжнародному рівні документів, процедур та організацій, які у своїй діяльності керуються принципом поваги прав людини та зобов'язанням держав не лише представляти особам певні права, але й не зазіхати на них.

В основі міжнародних угод та конвенцій з питань, що належать до прав людини, знаходяться такі основоположні та загальновизнані принципи, як повага суверенітету держав та неприпустимість втручання у їхні внутрішні справи, самовизначення народів та націй, рівноправність усіх людей та заборона дискримінації, рівність прав чоловіків та жінок, а також принцип, згідно з яким певні фундаментальні права та свободи повинні дотримуватися у будь-якій ситуації, включаючи збройні конфлікти. У низці конвенцій закріплено принцип відповідальності за злочинні порушення прав людини.

Норми з прав людини формуються переважно шляхом укладання багатосторонніх міжнародних договорів. Двосторонні договори є лише етапом по дорозі становлення цієї галузі права.

Необхідність дослідження цієї проблеми обумовлена природними потребами суспільства у реалізації проголошених у Конституції України та міжнародних правових актах прав людини, удосконалення правоохоронного законодавства, підвищення правозахисної культури людини та суспільства загалом.

Наразі основною проблемою впровадження міжнародних стандартів щодо захисту прав людини є якість закону, вивчення якого тривалий час залишалося недопрацьованим, оскільки дослідники цієї проблеми достатньо рідко вдавалися до її цілісного та повноцінного аналізу, звертаючи до головним чином всю увагу лише структурні компоненти закону [3, с. 55].

Необхідно визнати, що саме зміст має першорядний вплив на забезпечення прав людини, на їх захист. Протягом останнього часу можна спостерігати підвищення якості законів, пов'язане з їх проблемами підготовки та прийняття. Важливим засобом для вирішення поставленого завдання є вимір ефективності самих нормативних актів. До правотворчості пред'являються дуже високі вимоги, які завжди виправдовуються практично і часто призводять до небажаним наслідків, зокрема, до прогалин у законодавстві.

Ефективність та рівень розвитку законодавства повинні відповідати рівню розвитку суспільства, оскільки за відсутності такого балансу відбувається розрив між самою державою як об'єктом, що створює нормативну базу, та його населенням як суб'єктом, який орієнтований на дану норму. Саме якість закону допомагає людям не тільки реалізовувати на практиці свої права, а й самостійно орієнтуватися як у їхньому змісті, так і в сукупності прав, які вони мають.

Формування поваги до людини та її прав – одна з діючих проблем багатьох сучасних країн, з яких у згодом впливає і проблема захисту прав людини. Недосконалість правових норм та правової діяльності органів державної влади призводить до появи в суспільстві такого поняття як «правовий нігілізм», що негативно впливає на всю обстановку у державі [4, с. 31]

Нігілізм як соціально-правове явище, породжує заперечення права загалом, недовіра до влади, впевненість у пороках правосуддя. Розглядаючи

проблему взаємин суспільства в галузі дотримання та захисту прав людини, необхідно актуалізувати роль законодавчих органів, діяльність яких спрямована на визначення та вироблення нормативної основи для всіх інших структур державної влади. Вивчення причинно-наслідкових зв'язків зростання (або ж зменшення) правового нігілізму у суспільстві зі зростанням (або зменшенням) порушень прав людини органами державної влади приводить до висновку про необхідність втручатися в цей процес і впливати на нього з метою усунення правового нігілізму, як однією з причин недотримання правами людини.

Дійсно, для багатьох громадян України повага до закону – досить серйозна річ, яка, на їхню думку, залежить від їх соціального та фінансового становища. Подібна тенденція розвитку думки досить тривожна у сучасних умовах глобалізації, оскільки заважає розвитку міжнародних відносин, встаючи на шляху створення та зміцнення державності.

Подолання правового нігілізму та освоєння культури прав та свобод людини дозволяє особистості вільно орієнтуватися як на оцінки гуманітарної та соціальної діяльності держави, а також правової та моральної культури. Тому одним із важливих завдань, стоять перед державою, є навчання культурі прав і свобод індивіда. Підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, удосконалення форм та методів їх діяльності – ціль будь-якої правової держави, яка прагне забезпечення надійної захисту прав людини у сучасних умовах [5, с. 132].

Таким чином, вже на сучасному етапі свого розвитку людство виразніше визнає необхідність вивчення правами людини. Проте захист цих прав має ще, на жаль, цілу низку проблем, вирішення яких безпосередньо залежить від визнання усіма громадянами принципу верховенства закону та його дотримання. Підвищення якості закону, удосконалення діяльності вищих державних структур у сфері захисту прав людини, подолання неосвіченості та правового нігілізму особистості – найважливіші напрями функціонування сучасних правових країн.

---

1. Аврамова О. Право народу на протест. *Юридична Україна*. 2010. № 12 (96). С. 11–16.

2. Бик Т. Особливості тлумачення стандартів захисту прав людини, закріплених у пакті про соціальні, економічні і культурні та Пакті про громадські і політичні права. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2007. Вип. 20. С. 141–151.

3. Адашис Л. І., Дробко О. А. Конституційне право громадян на мирні зібрання: сучасний стан правового регулювання в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 54–57.

4. Карпачова Н. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – основа формування європейських стандартів прав і свобод людини в Україні. *Право України*. 2010. № 10. С. 24–42.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Застосування в Україні: офіційне видання. *Міністерство Юстиції України*. Київ, 2006. 176 с.

Лілія КОРНІЄНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Наталія МИКИТЧУК

доцент кафедри міжнародних відносин
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук

**ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ
УКРАЇНО-БОЛГАРСЬКИХ ВІДНОСИН**

На сучасному етапі економічне співробітництво між країнами відіграє значну роль у розвитку господарської системи світу, оскільки вона надає змогу задовільнити потреби обидвох сторін та отримати вигоду через здійснення колоборації такого типу. Важливим зовнішньоекономічним партнером України на Балканах є Болгарія, економіку якої можна охарактеризувати як стабільну, ліберальну, відкриту, з низькими податками та дотриманням європейських стандартів щодо виготовлення продукції. Перспективність даного торгівельного союзу можна спостерігати за зростанням товарообігу протягом 2016-2021 років.

Торгівля товарами та послугами з Болгарією у 2015 - 2021 рр.

за даними Державної служби статистики України

(млн. дол. США)

Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	9 міс. 2021
Загальний обсяг торгівлі	849,3	734,9	638,0	649,9	812,3	1007,6	872,3	1098,0
Експорт	589,6	462,8	445,0	448,5	538,5	521,4	555,4	659,9
Імпорт	259,7	272,1	193,0	201,4	273,8	486,2	316,9	438,1
Сальдо	+ 329,9	+190,7	+252,0	+247,1	+264,7	+35,2	+238,5	+221,8

Як зазначає Посольство України в Республіці Болгарії: «За підсумками 2019 р. загальний обсяг торгівлі між Україною та Болгарією вперше за останнє десятиліття перевищив 1 млрд. дол. США» [1]. У зв'язку з

поширенням пандемії коронавірусу COVID-19, зовнішня торгівля між країнами дещо скоротилася у 2020 році, проте вже у 2021 році, після полегшення обмежень, які необхідні були у період зростання захворюваності на COVID-19, товарообіг значно зріс. Таким чином, за даними Державної служби статистики України, лише за 9 місяців 2021 року загальний обсяг торгівлі товарами та послугами становив 1098,1 млн. дол. США, що майже на 9% більше ніж за підсумками рекордного 2019 року [1].

Болгарія експортує до України достатньо широкий асортимент товарів, такі як: нафтові мастила та нафтопродукти, добрива, продукти харчової промисловості та обладнання для неї, фармацевтична продукція, чорні метали та вироби з них, електричні машини, тютюнова сировина, керамічну плитку, пластмаси та полімерні матеріал, ефірні олії, скло тощо. Також спостерігається зацікавленість серед українського населення у болгарському вині. В останні роки, культура вина набуває все більшої популярності, що підштовхує спеціалізовані винні мережі та ресторани розширювати асортимент, поза рамками відомих вин.

Україна виступає успішним постачальником для Болгарії ряду товарів: чорні метали та вироби з них, жири та олії, залізничні локомотиви та їхні частини, пластмаси та хімічна продукція, продукти неорганічної хімії, деревина і вироби з деревини, обладнання для АЕС, насіння і плоди олійних культур, папір та картон, алкогольні і безалкогольні напої та оцет, какао та продукти з нього, жири та олії тваринного або рослинного походження тощо.

Інвестиційне забезпечення є важливим напрямком економічної співпраці України та Болгарії. Болгарські інвестиції спрямовані насамперед до компаній, які займаються роздрібною та оптовою торгівлею, фінансовою та страховою діяльністю, транспортно-логістичною та телекомунікаційною діяльністю, а також в операції у сфері нерухомості. Так само українські інвестиції направлені у металургійний сектор, сферу туризму, будівництво та торгівлю нерухомістю.

У Болгарії нараховується приблизно 600 зареєстрованих компаній з українським капіталом. В Україні представлені близько 350 підприємств за участю болгарського капіталу та представництв болгарських компаній [1]. Показовим прикладом співпраці країн у даній сфері є українська ІТ-компанія «SoftServe» в Болгарії, яка представлена на болгарському ринку власним Центром розробок програмного забезпечення у м. Софія та входить до переліку кращих аутсорсингових компаній у світі.

Активному розвитку співробітництва між двома державами сприяє пряме регулярне авіаційне сполучення між Києвом та Софією. Відтворюється практика налагодження ПАТ «Укрзалізниця» прямого залізничного сполучення між містами Київ, Львів та Варна протягом літнього періоду. Запровадження 11 червня 2017 р. безвізового режиму для українських громадян на поїздки в ЄС також стимулювало туристичну співпрацю між Україною та Болгарією.

На нашу думку, сприяння створенню спільних підприємств, інвестиційних фондів, торгових компаній збільшить товарообіг та буде поштовхом розвитку співпраці у ряді сфер: транспортній, будівельній, науково-дослідній, торгівельній, туристичній.

1. Посольство України в Республіці Болгарія. Економічне співробітництво. 2020. URL: <https://bulgaria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/99-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-makedonijeju>

2. Мінгазутдінова Г. Основні напрямки сучасних українсько-болгарських відносин(1991 – 2018 рр.). *Європейські історичні студії*. 2018. №10. С.116–138

Єлизавета КОСЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лілія МЕЖЕВСЬКА

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

На сьогодні в Україні діє низка нормативно-правових актів, які регулюють правовий статус іноземців та осіб без громадянства в нашій державі, зокрема особливості їх участі на внутрішньому ринку праці. На перший погляд, така угода не має бути проблемою ні для іноземців, які шукають роботу в Україні, ні для держави, яка забезпечує чіткий механізм забезпечення трудових прав іноземців та осіб без громадянства. Проте можна переконатися в тому, що існують проблеми як з аналізом національного законодавства, так і з практикою його виконання.

Відповідно до статті 26 Конституції України, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах проживають в Україні, мають ті самі права і свободи, що й громадяни України, а також несуть обов'язки як і громадяни України, – за винятками, встановленими Основним Законом, законами чи міжнародними договорами України [1]. Однак вони не можуть бути призначені на приватні посади або займатися певною трудовою діяльністю, пов'язаною з громадянством згідно з українським законодавством. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в

Україні, а також порядок їх в'їзду та виїзду з України регулюються Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [2].

Кодекс законів про працю України у ст. 8 [3], а також Закон України «Про міжнародне приватне право» у ст. 52 [4] передбачають, що до трудових відносин застосовується право держави, у якій виконується робота, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України.

Таким чином, виходячи з наведених норм, можна стверджувати, що іноземці мають ті самі права та обов'язки, що й громадяни України, за винятком випадків, передбачених законодавством України або міжнародними договорами. Однак у механізмі працевлаштування іноземців в Україні є деякі особливості. Насамперед варто вказати, що іноземці набувають статусу суб'єктів трудового права лише за умови знаходження на території України на законних підставах. Механізм набуття статусу суб'єкта трудового права регулюється законами України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про зайнятість населення» та іншими. Відповідно до частини 4 статті 3 Закону України «Про зайнятість населення» іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають в Україні, яких визнано біженцями в Україні, яким надано притулок в Україні, визнані такими, що потребують додаткового захисту, що потребують тимчасового захисту, а також тих, хто одержав дозвіл на імміграції в Україну, мають право на працевлаштування на підставі та в установленому законом порядку, встановлених для громадян України [2].

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну на строкову роботу, працевлаштовуються роботодавцями на підставі дозволу на працевлаштування іноземців та осіб без громадянства, виданого в порядку, встановленому цим Законом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода яких надана Верховною Радою України [5].

Раніше (до ухвалення Верховною Радою України Закону від 23.05.2017 р. № 2058-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення бар'єрів для залучення іноземних інвестицій»), щоб отримати посвідку на проживання, інвестор мав спочатку отримати дозвіл на роботу від своєї компанії, працювати там формально, платити зарплату та сплачувати податки. Документи – дозвіл на роботу та дозвіл на проживання – видавалися на один рік. Потім їх потрібно було продовжувати. Тепер, якщо іноземний засновник внесе до статутного капіталу української юридичної особи не менше 100 тис. євро, він отримає дозвіл на тимчасове проживання для перебування в країні та контролю діяльності підприємства (частина 12 ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства») [2]. Якщо інвестор хоче працювати у своїй компанії, він може отримати дозвіл на роботу на термін до трьох років і дозвіл на тимчасове проживання на такий же термін. Але проблема в тому, що, по-перше, сума інвестицій має бути не менше 100 тис. євро, щоб отримати такі вигоди, тому інвестори не отримують користі від вкладення менше, а по-друге, незалежно від суми

інвестування до певного підприємства, інвестор не має стовідсоткової гарантії згідно зі ст. 42-10 Закону України «Про зайнятість населення» йому не буде скасовано дозвіл на застосування праці іноземців. Це своєю чергою, змусило інвесторів побоюватися вкладати кошти в український бізнес. Проблема також полягає в тому, що іноземці мають перебувати в Україні обмежений проміжок часу, тому зазвичай для ведення бізнесу їм доводиться отримувати дозвіл на імміграцію [2].

Підсумовуючи, варто зазначити, що державна політика зайнятості має бути спрямована насамперед на забезпечення пріоритетності реалізації трудових прав громадян України, зокрема права на працевлаштування. Проте вітчизняний ринок праці потребує високоякісних іноземних спеціалістів, а необхідними передумовами використання результатів їхньої роботи є чіткі закони у сфері працевлаштування іноземців. У зв'язку з цим, розвиток економіки спрямований на залучення іноземного капіталу у сфери, що мають стратегічне значення для України, створення нових робочих місць, у тому числі для українських громадян, вивчення передового досвіду з-за кордону тощо. Вважається за доцільне внести зміни до законодавства про працевлаштування іноземців, спростити процедури отримання дозволів на роботу та продовжити термін дії таких дозволів.

1. Конституція України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

3. Кодекс законів про працю України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2709-15>

5. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5067-17>

Максим КРИВЕНЬКИЙ

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник:

Ірина ЦАРЬОВА

професор кафедри
українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філологічних наук, доцент

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВА СИСТЕМИ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ**

Фундаментальна цінність та правовий принцип, відповідно до якого функціонують сучасні правові системи, у тому числі й правова система Європейського Союзу, називають верховенством права. Однак, незважаючи на положення ст. 2 договору ЄС цього принципу, загрози верховенства права можуть виникати в різних державах-членах ЄС. У зв'язку з цим Європейська комісія запровадила Rule of law framework, метою якої є забезпечення верховенства права в ЄС та вирішення потенційних проблем м'яким шляхом та за допомогою діалогу.

Верховенство права є основою будь-якої сучасної конституційної демократії, одним із основоположних принципів, що походять зі спільних конституційних традицій, усіх держав-членів ЄС, та однією із головних цінностей, на яких базується ЄС [1, с.55].

Європейська Комісія вказує, що взаємна довіра між державами-членами ЄС та їхніми судовими системами є добре розробленою для того, щоб захистити громадян від загрози верховенства права, однак останні події в деяких державах-членах ЄС продемонстрували брак поваги до верховенства права та, як наслідок, основоположних цінностей, які верховенство права прагне захищати, що є серйозним приводом для занепокоєння

Важливо також і звернути увагу на судову практику та міжнародні документи – Європейська Комісія вказує, що, хоча чіткий зміст принципів і стандартів, що впливають із верховенства права, може відрізнитись на національному рівні, судова практика Суду Справедливості ЄС та Європейського Суду з прав людини, так само як і документів, розроблених Радою Європи, базуючись на експертизі Венеціанської Комісії, надають невичерпний список цих принципів і таким чином визначають основне розуміння верховенства права як

спільної цінності Європейського Союзу [2, с. 88].

Повага до верховенства права пов'язана з повагою до демократії та основоположних прав, оскільки не може бути поваги до фундаментальних прав без поваги до верховенства права та навпаки: основоположні права є ефективними лише тоді, коли вони захищаються в судовому порядку, а демократія є захищеною, якщо фундаментальна роль судової гілки влади, включаючи конституційні суди, може забезпечити свободу вираження, свободу зібрань та повагу до правил, що гарантують політичний та виборчий процес

У цих твердженнях ми можемо знайти ще одне підтвердження того, що конституціоналізм, який містить як невід'ємні елементи принцип верховенства права, права людини, демократію та ефективний розподіл влад, все більше транснаціоналізується [3, с. 128].

Європейська Комісія, діючи в рамках Rule of law framework, звертається у своєму аналізі до Європейських стандартів верховенства права, включаючи висновки Венеціанської Комісії, рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, Європейську Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод і рішення Європейського Суду з прав людини. Ми бачимо взаємозв'язок та захист цінностей, на яких базується Європейський Союз, на кількох рівнях.

В ідеалі верховенство права повинне забезпечуватись на національному рівні. Однак, якщо на національному рівні виникають загрози верховенству права, в дію може вступити Європейський Союз, оскільки верховенство права є основоположною цінністю, на якій він базується. Щодо Rule of law framework, що був запроваджений Європейською Комісією як спосіб більш м'якого впливу на держави-члени ЄС, де виникає загроза верховенству права, то зараз лише формується практика застосування цього механізму [5].

Ідея залишається зрозумілою, оскільки в період зростання популізму та нестабільності як в окремих державах-членах ЄС, так і в самому Європейському Союзі потрібно надзвичайно обережно і виважено підходити до вирішення проблемних питань, щоб зберегти тонкий баланс між суверенітетом окремих держав та необхідністю вжиття заходів у разі суперечності практики тої чи іншої держави цінностям Європейського Союзу.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити про те, що верховенство права називають основою цінностей, на яких розбудовують Європейський союз на рівні з фундаментальними принципами, такими як принцип демократії, вільноринкової економіки та прав і свобод людини.

---

1. Бориславська О. М. Загальноєвропейські конституційні цінності як основа європейської моделі конституціоналізму. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 54–58.

2. Дахно І. І. *Право Європейського Союзу* : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2017. 416 с.

3. Пасісниченко В. Л. *Європейські цінності: історична традиція та сучасні*

теоретичні конструкти. *Сучасне суспільство*. 2015. Вип. 2(2). С. 120–129.

4. Царьова І.В. Сучасний український юридичний текст: лексико-дериваційна структура. Дніпро: Ліра, 2020. 446 с.

5. European Commission: Rule of Law Framework. URL: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/effectivejustice/rule-law/rule-law-framework_en.

Єлизавета КОСЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ксенія КОСЯЧЕНКО

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ

Виконання судового рішення – це невід’ємна стадія судового розгляду – його завершальна стадія, оскільки невиконання або неналежне виконання судового рішення фактично є порушенням права на справедливий суд та ставить під сумнів. У разі примусового виконання стягувач має можливість звернутися до державної виконавчої служби або до приватного виконавця у передбачених законом випадках.

Законом України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» впроваджено інститут приватних виконавців. Враховуючи зміст закону, необхідно уточнити або додати деякі положення щодо приватних виконавців [1].

На думку деяких вчених, виконавець за визначенням не може бути приватним, оскільки держава делегує цим особам функцію виконання судових рішень і з цією метою надає їм право розпоряджатися чужим майном (майном боржників) проти волі власника. Такий підхід є слушним і знаходить підтримку науковців. Слід зазначити, що примусове виконання – це особливий вид діяльності, який не залежить від суб’єктного складу, тому поділ виконавців на державних і приватних залежить не від характеру їх обов’язків (вони приблизно однакові), а через деякі особливості внутрішньої організації та матеріально-технічного забезпечення [2, с.117].

На відміну від державного виконавця, приватний виконавець не є державним службовцем, але він надає публічні послуги. На підставі цього він

прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», і на нього поширюється дія вказаного закону. Отже, є підстави виокремити таку ознаку правового статусу приватного виконавця, як наділення його певними владними повноваженнями для примусового виконання, зокрема, він має право арештовувати кошти та майно, описувати його, вилучати, реалізовувати тощо. Таким чином, сама процедура стягнення єдина як для державних, так і для приватних виконавців [3, с.10].

Вимоги приватного виконавця обов'язкові для всіх юридичних та фізичних осіб. Водночас сфера його діяльності обмежена приватно-правовими вимогами, оскільки вони не можуть виконувати рішення стосовно боржників з державною та комунальною формами власності, рішення щодо дітей, а також рішення про вселення та виселення, не мають право виконувати рішення, за якими стягувачем є держава, а також рішення адміністративних судів та рішення Європейського суду з прав людини тощо.

Законодавець встановив, що приватний виконавець має правовий статус, до елементів якого належать: правосуб'єктність (виникає з початку діяльності, тобто з дня внесення інформації до Єдиного реєстру приватних виконавців України); компетенція (проявляється через функції й права та обов'язки, які виникають у зв'язку з реалізацією владних повноважень щодо примусового виконання рішення суду); юридична відповідальність. Приватний виконавець є суб'єктом незалежної професійної діяльності. Під час примусового виконання рішень він діє як службова особа [4].

З огляду на вищевикладене, у діяльності приватного виконавця є два важливі чинники. Він само забезпечений, самостійно організовує свій офіс, не перебуває в штаті державного апарату, наймає помічників, організовує їхню роботу та за власні кошти винагороджує їх працю. При цьому приватному виконавцю надаються певні повноваження щодо забезпечення виконання рішень. Приватний виконавець має право застосовувати при здійсненні своїх повноважень примусові заходи держави, тобто може виступати як посадова особа, яка надає державні послуги.

---

1. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>.

2. Гришко О. М. Адміністративно-правовий статус органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ. 2018. 270 с.

3. Методичні рекомендації щодо застосування виконавцями положень Закону України «Про виконавче провадження»: практичний посібник. Київ: Центр учбової літератури. 2019. 58 с.

4. Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 № 606-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-14>.

Ілля КУДЯКОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник:

Світлана РИЖКОВА

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ЧИННИК
УСПІШНОСТІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Поліцейський як суб'єкт наділений владними повноваженнями в силу виконання покладених завдань в повсякденній роботі стикається з великим інтелектуальним, фізичним, психологічним навантаженням, високим ступенем соціальної відповідальності, стресовими ситуаціями, які відображаються на психологічному здоров'ї особистості. Питання професійного вигорання, дослідження професійної деформації поліцейських є актуальною темою психологічних досліджень. Важливим в цьому контексті є підтримка та збереження психологічного здоров'я поліцейських, профілактика й прогнозування негативних станів, які пов'язані з професійною діяльністю останніх. Зазначена проблематика в сучасному суспільстві розглядається в контексті стану навколишнього середовища, соціально-економічного статусу, умов праці та побуту, способу життя. Центр профілактичних зусиль сьогодні зміщується із конкретних розладів на загальне зміцнення здоров'я. Все більшого значення набувають дослідження здоров'я в контексті гуманітарних дисциплін, особливо соціальної психології, яка займається дослідженням механізмів, що орієнтують на здоровий спосіб життя, пропагандою превентивної поведінки.

Уявлення про психологічне здоров'я особистості ще тільки утверджується у вітчизняній психології, хоча протягом усього ХХ століття відзначалося зростання інтересу вчених до проблеми психології здоров'я. Що ж сучасна психологічна наука розуміє під терміном «психологічне здоров'я»?

Насамперед, слід проаналізувати близький до аналізованого поняттю термін «психічне здоров'я», який також є відносно новим у психологічній науці – офіційне визнання цей термін отримав у 1979 завдяки експертам ВООЗ [1, с. 54]. Але дати визначення психічного здоров'я особистості досить складно. Л.І. Акатов вважає, що «психічне здоров'я – це стан душевного добробуту, що характеризується відсутністю хворобливих психічних явищ і

забезпечує адекватну умовам навколишнього насправді реакцію поведінки та діяльності». Проте таке визначення не містить критеріїв, що дозволяють визначити душевний добробут та відмежувати психічне здоров'я від психічних порушень.

Ставлення себе. Психічне здоров'я людини проявляється в адекватних уявленнях про свої можливості та здібності, а також і про своїх обмежень. Душевно здорова людина приймає себе таким, який є, приймає свої почуття, але водночас уміє їх контролювати. Однією з ознак психічного здоров'я вважається також почуття гумору та здатність поставитися з іронією не лише до інших людей, а й до собі самому.

Ставлення до інших людей. Психічне здоров'я дозволяє людині комфортно почуватися у суспільстві, довіряти оточуючим. Душевно здорова людина не схильна виявляти агресію у спілкуванні з іншими людьми, але може постояти за себе. Психічне здоров'я в тому, що людина дорожить своєю сім'єю, рідними та близькими.

Ставлення до життя. Душевно здорова людина має ясне уявлення про своє життя, планує його, ставлячи перед собою адекватні та реальні цілі. Психічне здоров'я дозволяє людині справлятися з труднощами та виконувати вимоги, які пред'являє життя, самостійно визначаючи свій життєвий шлях. Особливо зазначимо, що на психічне здоров'я особистості значної ступеня впливають соціальні фактори, хоча також можуть вплинути соматичний стан людини, особливості та дефекти її фізичного розвитку.

Отже, поняття «психологічне здоров'я» належить особистості загалом і його слід розуміти як ширше, ніж поняття «психічне здоров'я». Психологічне здоров'я передбачає здоров'я психічне, останнє є своєрідною базою для реалізації потенціалу особистості та розвитку психологічного здоров'я, духовності. Щоб проникнути у сутність цих понять, треба враховувати, що у житті вони завжди виступають як єдине ціле і, попри деякі відмінності, невіддільні одне одного [3, с. 35].

Ще однією найважливішою характеристикою психологічного здоров'я поліцейського є стресостійкість, під якою сучасна психологічна наука розуміє як здатність людини протистояти стресу, а й вміння використовувати стресову ситуацію для самозміни, особистісного зростання та розвитку. Стресостійкість розуміється як цінне особистісне якість, яке допомагає долати життєві труднощі, а й сприяє позитивним змін особистості.

Отже, здатність до саморегуляції, особистісна активність та стресостійкість є основними характеристиками психологічного здоров'я поліцейського. Для їх розвитку, а отже, і для збереження психологічного здоров'я особистості, необхідні певні умови.

Насамперед, це наявність позитивного образу власного Я, прийняття людиною себе. При цьому велике значення має рівень розвитку самосвідомості, який повинен бути досить високим, щоб сформуванню як позитивний образ Я, а й позитивний образ Іншого – необхідна умова для

адекватного прийняття особистістю інших людей та розвитку гармонійних міжособистісних відносин, і навіть усвідомлення цінності людського життя. Важливо, щоб людина вміла приймати свої негативні якості, зрозуміло, прагнути їх виправити, і міг побачити у кожному з оточуючих позитивні риси. Іншими словами, зріла особистість дає право на існування негативних властивостей в іншому так само, як і в самому собі.

Наступною важливою умовою для збереження психологічного здоров'я особистості – поліцейського є володіння рефлексією як засобом самопізнання та самоконтролю. Поліцейський повинен вміти концентруватися на власному внутрішньому світі, у тому числі і для того, щоб правильно оцінити своє місце у взаєминах з оточуючими людьми. Розвинена рефлексія сприяє розумінню як своїх почуттів та емоцій, так і емоційних станів інших людей, дозволяє особистості вільно та відкрито виявляти ці почуття без заподіяння шкоди іншим, а також усвідомлювати причини та наслідки своєї поведінки та дій оточуючих.

З того, що було вище сказано про сутність поняття «психологічне здоров'я», слід, що найважливішою умовою його збереження є потреби у саморозвитку. Це означає, що людина стає суб'єктом своєї життєдіяльності, приймає відповідальність за свою життя, має внутрішній джерело активності, що сприяє його подальшому розвитку.

Слід зазначити, що психічні проблеми поліцейських можуть викликати фізичні захворювання і навпаки – проблеми з фізичним здоров'ям можуть спровокувати появу негараздів з психічним станом. Збереження психічного здоров'я поліцейських в даних умовах життя є провідним завданням сьогодення, що обумовлює актуальність його дослідження та пошуки шляхів збереження.

Отже, на підставі вищезазначеного, психологічне здоров'я працівників поліції залежить від багатьох факторів, які впливають на успішність службової діяльності. До таких факторів слід віднести фізичне, емоційне, психічне, матеріальне, соціальне благополуччя, задоволеність своїм соціальним станом, що є належною мотивацією для виконання професійної діяльності поліцейських. Важливим в цьому контексті є комплексний підхід у вирішенні даних проблем з точки зору сучасної психології, яка здатна прогнозувати та профілакувати випадки професійного вигорання поліцейських, а також важливим є своєчасне законодавче врегулювання питань, пов'язаних з професійними та правовими гарантіями прав поліцейських, які здатні підвищити рівень впевненості та самоповаги поліцейських.

---

1. Галецька І.І. Психологічне здоров'я / І. Галецька, Т. Сосновський // Психологія здоров'я: теорія і практика. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. С. 89–122.

2. Коцан І. Я. Психологія здоров'я людини / І. Я. Коцан, Г. В. Ложкін, М. І. Мушкевич ; за заг. ред. І. Я. Коцана. – Луцьк : Вежа, 2011. – 430 с.

3. Технологія моніторингу психічного здоров'я школярів / О. А. Бесєдіна, Г. М. Даниленко, Н. М. Колотій та ін //Метод. рек. – Харків, 1998. – 22с.

Яна КУЗЕМА

студентка ННІ права

та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Денис МОІСЕЄНКО

доцент кафедри цивільно-правових

дисциплін Дніпропетровського

державного університету внутрішніх

справ (м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук

СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ПІДСТАВ ПОНОВЛЕННЯ СТРОКУ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ

Часто буває, що спадкоємець пропускає строк для прийняття спадщини. Ця проблема не завжди є критичною і її можна вирішити шляхом поновлення строку подання заяви на прийняття спадщини.

Основні аспекти спадкування наведені в Цивільному кодексі України у шостій книзі «Спадкове право». Строк прийняття спадщини визначається у термін 6 місяців з моменту відкриття спадщини та регулюється статтею 1270 ЦК України.

Якщо особа вчасно не прийняла спадщину, вважається, що остання пропустила строк для прийняття спадщини. Спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину.

Також за письмовою згодою спадкоємців, які прийняли спадщину, спадкоємець, який пропустив строк прийняття спадщини, може подати заяву про прийняття спадщини нотаріусу або в сільській місцевості – уповноваженій посадовій особі місцевого органу влади. Або, як варіант, звернутися до суду про поновлення строку для прийняття спадщини (призначення додаткового строку).

Вирішуючи питання про встановлення особі додаткового строку, суд перевіряє поважність причини пропуску строку для прийняття спадщини. Необхідно виходити з того, що причини пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для вчинення спадкоємцем цих дій.

Таким чином, суди визначають поважні причини пропуску строку прийняття спадщини: тривала хвороба, тривале проживання спадкоємця за межами України, відбування покарання у виді позбавлення волі, військова служба в Збройних Силах України та інші.

Окремо хочу звернути увагу, що відповідно до Ухвали Судової колегії Верховного Суду України від 19 жовтня 2011 р. по справі с №6-6304св10 така підстава, як хвороба, не може бути підставою для поновлення, якщо з

моменту прийняття спадщини минуло 3 роки і ви хворіли протягом одного місяця [1].

Водночас п. 2 листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 травня 2013 р. №24-753/0/4-13 містить роз'яснення, згідно з яким суд не може вважати поважними наступні причини пропуску строку для прийняття спадщини: юридична необізнаність позивача щодо строку та порядку прийняття спадщини, необізнаність особи про наявність спадкового майна, похилий вік, непрацездатність, незнання про існування заповіту, встановлення судом факту, що має юридичне значення для прийняття спадщини (наприклад, встановлення факту проживання однією сім'єю), невизначеність між спадкоємцями хто буде приймати спадщину, відсутність коштів для проїзду до місця відкриття спадщини, несприятливі погодні умови [2].

Похилий вік не вважається поважною причиною для пропуску строку на прийняття спадщини. Так, у постанові від 05.12.2018 р. По справі №756/2764/15-ц, Верховний Суд зазначив, що вік позивачки та відсутність у неї необхідних правових знань не були об'єктивними та непереборними, з чим закон пов'язує поважність причин пропуску строку для прийняття спадщини [2].

Згідно до статті 1268 ЦК фактичне користування та володіння майном або проживання спадкоємця із спадкодавцем на момент відкриття спадщини також не є поважною причиною для пропуску строку прийняття спадщини [3].

Перебування за кордоном не завжди є поважною причиною для пропуску строку. Так, у постанові ВСУ від 06.06.2018 р. по справі №592/9058/17-ц судом встановлено наступне: скерувавши цей позов до суду, ОСОБА_1 не надав належних та допустимих доказів того, що з травня 2013р. до липня 2017 р. не знала про смерть батька, а також доказів того, що перебування її за межами України в цей період було пов'язано з об'єктивними, непереборними, значними труднощами для вжиття нею дій щодо прийняття спадщини у встановлений законом строк, у зв'язку з якою заявник не виконав свого процесуального обов'язку щодо доведення обставин, на які посилається як підстава своїх вимог і заперечень [4].

Крім того, згідно з правовим висновком, викладеним у постанові Верховного Суду України у справі 6-1215цс16 від 14 вересня 2016 р., якщо у спадкоємця немає перешкод до звернення та він не скористався своїм правом на спадщину, зокрема відсутність відомостей про смерть спадкодавця, відсутні правові підстави для визначення додаткового строку для прийняття спадщини [5].

Тобто відсутність знань про факт смерті спадкодавця не є поважною причиною бездіяльності. Однак практика в цій категорії справ неоднозначна. Наприклад, у постанові ВС від 06.09.2017 по справі № 6-496цс17 вказано, що при порушенні спадкової справи нотаріус за даними реєстру спадщини перевіряє наявність спадкової справи, спадкового договору, заповіту. У

результаті нотаріус мав повідомити спадкоємців про відкриття спадщини: наприклад, прес-релізом, відправленням листа тощо [6].

Як зазначалося вище, практика в цих спорах є неоднозначною, що пов'язано з тим, що кожна справа є індивідуальною і тому, кожному ситуацію потрібно досліджувати окремо, як це і роблять національні суди.

Важливою обставиною в цій категорії справ є правильно зібрана доказова база.

Важливою частиною доказової бази є наявність спадкової справи, зокрема, рішення нотаріуса про відмову у вчиненні нотаріальних дій (видачі свідоцтва про право власності на спадкове майно), де зазначені підстави пропуску строку.

З вище зазначеного можливо зробити наступний висновок. Звертаючись до суду з позовною заявою про визначення додаткового строку на прийняття спадщини, позивач має знати, що в залежності від певних умов справи суд може встановлювати ті або інші підстави пропуску строку як серйозними, так і такими, що не мали великого впливу на своєчасне прийняття спадщини. Якщо позивач не переконає суддю в наявності вагомих підстав для поновлення строків, він наражається на ризик отримання відмови суду від визначення додаткового строку на прийняття спадщини, в результаті утратить право на спадщину.

1. Ухвала колегії суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 жовтня 2011 р. по справі №6-6304св10 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Q002853>

2. Постанова Касаційного цивільного суду Великої Палати від 05.12.2018 р. №756/2764/15-ц провадження №61-29705св18 URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_05_12_2018_roku_u_spravi_756_2764_15_ts/

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] Відомості Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text/>

4. Постанова Касаційного цивільного суду Великої Палати від 06.06.2018 р. №592/9058/17-ц. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/74687732>.

5. Постанова Верховного Суду від 14 вересня 2016 року по справі №6-1215ц16. URL: <http://www.krapka.org.ua/2016-09-29-%E2%84%96-6-1215%D1%86%D1%8116-%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B8//>

6. Постанова Верховного Суду від 06.09.2017 р. № 6-496ц17. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/VS170554>.

Ярослав КУЗЬМІН

курсант ННІ права та підготовки фахівців Національної поліції

Дмитро ТІНІН

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Науковий керівник:

Володимир ТИМОФЄЄВ

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ COVID-19

На сьогоднішній день дана тема постала надзвичайно гостро, адже без верховенства права неможливо уявити сучасний світ. Головна функція права це те, що воно є нормативне, загальнообов'язкове і регулююче. Але, вже протягом двох років над світом нависла велика проблема – COVID-19. Звісно, ця хвороба значно вплинула на права людей. В деяких країнах ведеться політика примусової вакцинації, яка досягається різними способами. Примус до вакцинації здійснюється в державних установах, через що виникають проблеми з дотриманням прав людей. Також, існує ризик використання епідеміологічної ситуації в країні, що може значно вплинути на порушення прав і свобод людини [3, с.75-76].

Однією з основних проблем під час пандемії являється відсутність можливості вільного пересування як на території, так і за межами країни. З появою вірусу хвороба дуже швидко поширилась по світу. Це пов'язано з великою мобільністю людини, яка часто подорожує з країни в країну. Тому, одна з перших суворих дій було закриття кордонів, і це була перша спроба запобігання розповсюдження вірусу. Такі дії в державі сильно вплинули та порушили право на свободу людей у пересуванні, гарантоване вимогами ст. 33 Конституції України [1]. Цими діями керівництво держави порушило свої обов'язки щодо забезпечення прав і свобод людини: свобода вільного пересування людини, примусова вакцинація правоохоронців, державних службовців, вчителів, водіїв, інших посадовців. Відсутність вакцинації у людей стало причиною недопущення до роботи та виконання своїх службових обов'язків. Відомі випадки звільнення працівників через те, що

вони не вакцинувалися. Причиною звільнення було небажання людини вакцинуватись через суб'єктивні, релігійні переконання та ін.

Особливо важко виконувати свої обов'язки виконавчим та іншим органам, що здійснюють нагляд за порядком і дотриманням закону через певні обмеження пов'язані з пандемією. У світі через пандемію суди стали працювати в неповному обсязі і постало питання про першочерговість справ, які необхідно розглядати. На першому місці потрібно розглядати справи про здоров'я, безпеку, захист недієдатних та дітей, які лишилися батьківського піклування.

Водночас з жахливою епідеміологічною ситуацією в світі, коли люди важко переживають наслідки захворювання від COVID-19, відкрилися нові потреби для здійснення реформ правоохоронних та судових систем. Одним з прикладів можна назвати дистанційне слухання справи, коли не обов'язково бути присутнім під час її розгляду [2]. Саме тому Верховна Рада запровадила новий механізм участі сторін у судовому засіданні, коли сторони перебувають поза межами зали суду та підключаються до засідання за допомогою власних технічних засобів у режимі відеоконференцзв'язку.

Отже, підсумовуючи потрібно сказати, що незалежно від причини створення обмежень прав і свобод людини, на території будь-якої держави повинні відбуватись відповідні зміни та створюватись належні умови для існування населення. Адже, не зважаючи на реалії життєдіяльності населення на певній території, режим існування кожної людини може частково корегуватись, але не повністю змінюватись або зупинятись. Так, навіть для забезпечення хоча б життєво важливих прав кожної людини, потрібно здійснювати відповідні дії у відповідних професіях. Якщо через пандемію не буде підтримано життєдіяльність якоїсь професійної ланки, то це призведе до занепаду не тільки цього напрямку, але й залежних від них інших професійних структур. Наприклад, масове звільнення та скорочення транспортних перевезень, призведе до неможливості забезпечення діяльності інших життєво важливих структур, таких як: медичної, харчової, правоохоронної, виробничої та інших. В такі часи потрібно забезпечити населення інформаційним вихованням, а також здійснювати певні законодавчі та організаційні зміни у кожному регіоні відповідно до виниклої ситуації.

---

1. Конституція України: закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби(COVID-19): Закон України № 540-IX від 30.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-IX#Text>

3. Конституційне право: навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання] / Боняк В. О., Завгородній В. А., Самотуга А. В., Філянїна Л. А. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 296 с.

Артем КУЛИК

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник:

Світлана РИЖКОВА

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ СТАЛИ ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Безперечно, діти – сама незахищена, вразлива соціальна група. З вини дорослих вони опиняються у зонах стихійних та природних катастроф, військових дій, стають жертвами фізичного, сексуального, психологічного насильства. За даними ООН від свавілля батьків щорічно страждають близько 2 млн дітей у віці до 14 років. Кожен десятий з них вмирає, а 2 тис. скоюють суїцид.

За статистичними даними, понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками, а майже 70% жінок піддаються різним формам знущань і принижень. Щорічно близько 1500 жінок, помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених 5 матерів у 6 разів схильніші до суїциду, а 50% – до зловживань наркотиками. Майже 100% матерів, які зазнали насильства, народили хворих дітей – переважно з неврозами, заїканням, енурезами, церебральним паралічем, порушенням психіки [1].

Задля вирішення та попередження таких негативних проявів, коли діти стають жертвами домашнього насильства або є дітьми правопорушниками, схильними до антисоціальної поведінки, важливим є своєчасна профілактика таких ситуацій. Формами соціально-профілактичної роботи можуть бути: лекторії, батьківські університети, батьківські збори, тренінги, соціальне інспектування сім'ї, школи батьківських почуттів, молодих батьків. Важливим суб'єктом у профілактики зазначених ситуацій відводиться підрозділам ювенальної превенції, які уповноважені проводити загальну та індивідуальну профілактику відносно дітей кривдників, в тому числі протидії домашнього насильства щодо дітей.

Узагальнення європейського досвіду профілактики домашнього насильства щодо дітей на локальному рівні дозволило виділити такі напрями

роботи: створення міської системи раннього виявлення сімей з дітьми та жінок, що знаходяться у складній життєвій ситуації; надання екстреної психологічної, педагогічної та медико-психологічної допомоги; створення спеціалізованих служб [2].

Ще одним позитивним моментом є постанова Кабінету Міністрів України – Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, яка передбачає належне виявлення та реагування, надання якісної та своєчасної допомоги постраждалим від насильства, а також формування нульової толерантності до насильства у населення, запобігання насильству [3]. Одним з актуальних питань зазначеної програми є удосконалення системи запобігання та протидії насильству, а також відповідної нормативно-правової бази, запровадження дієвого механізму взаємодії суб'єктів, що проводять заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

Актуальність захисту прав жінок та дітей, які стають жертвами домашнього насильства, підкреслюється проведенням парламентських слухань у Верховній Раді України на тему «Запобігання та протидія дискримінації жінок з вразливих соціальних груп», на яких Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Л. Денісова зазначила, що найбільше страждають жінки з числа внутрішньо переміщених осіб, жінки з інвалідністю, сільські жінки, особи похилого віку, та представниці ромської національної меншини [4].

До суб'єктів, дотичних до забезпечення прав дітей, які стали жертвами домашнього насильства, а також профілактики насильства щодо дітей відносяться: центри соціальних служб, органи опіки та піклування, навчальні заклади та установи системи освіти, органи та підрозділи Національної поліції, тощо. З метою підвищення ефективності дій профілактики домашнього насильства щодо дітей виникає необхідність налагодження співпраці між зазначеними суб'єктами. Аналіз повноважень зазначених суб'єктів дозволив виділити дев'ять основних способів їх взаємодії.

На основі узагальнення досвіду профілактики домашнього насильства щодо дітей у сучасних умовах виділено такі напрями профілактичної роботи:

- 1) зміна ставлення до жорстокого поводження з дітьми, неприйняття та відмова від таких моделей поведінки;
- 2) навчання правам, життєвим умінням і навичкам їх реалізації у реальному житті, поводження в кризі та захисту від насильства;
- 3) забезпечення соціальної підтримки й уведення громадської опіки сімей;
- 4) батьківська просвіта (права дітей, особливості їхнього розвитку, родинне виховання, відповідальність батьків) [5].

Захист дітей від насильства у сім'ї може здійснюватися у будь-якій із зазначених організаційних структур системи соціального обслуговування.

Однак, перевага, на жаль, як і раніше, надається спеціалізованим стаціонарним установам (притулкам та соціально-реабілітаційним центрам).

Окрім того негативним аспектом щодо виявлення та запобігання проявам домашнього насильства щодо дітей, можна віднести латентний характер вчинюваних правопорушень. В контексті зазначеного актуальним залишаються питання виховання правової свідомості громадян. Розуміння того, що вчинення домашнього насильства – це не внутрішня проблема окремої родини, це по-перше, юридична відповідальність, яка має для кривдників юридичні наслідки. По-друге, це застосування підрозділами Національної поліції спеціальних заходів: терміновий заборонний припис; взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; направлення кривдника на проходження програми для кривдників, тощо.

Отже, на підставі вищезазначеного, важливим у забезпеченні прав дітей, які стали жертвами домашнього насильства є державна політика у спільній координації та взаємодії всіх органів та служб уповноважених протидіяти протиправним проявам щодо дітей, які потребують належного державного захисту. Здійснення систематичної загальної профілактики щодо недопущення порушення прав дітей є пріоритетним напрямком діяльності уповноважених суб'єктів. Важливим в цьому питанні залишаються питання своєчасного залучення психологів та проведенні корекційної роботи з дітьми, які зазнали насильство.

---

1. Руководство по предупреждению насилия над детьми / под ред. Н. К. Асановой. – М., 1999. – 347 с.

2. Савчук О. Аспекти протидії гендерному насильству – практика в Україні Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційнодослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України.

3. Organic Law 1/2004 of 28 December on Integrated Protection Measures against Gender Violence. Spain. URL: <http://justiciadegenero.com/en/organic-law-11212004-of-28december-on-integrated-protection-measures-against-gender-violencespain/>.

4. United States Strategy to Prevent and Respond to Gender-based Violence Globally. 2012. 60 p. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PDACT888.pdf.

5. Gesetz zum zivilrechtlichen Schutz vor Gewalttaten und Nachstellungen. Gewaltschutzgesetz vom 11. Dezember 2001 (BGBl. I S. 3513), das durch Artikel 4 des Gesetzes vom 1. März 2017 (BGBl. I S. 386) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gewschg/GewSchG.pdf>.

Андрій КУЦЕНКО

Анна КУЦЕНКО

курсанти Національної академії

Державної прикордонної служби

України імені Богдана Хмельницького

(м. Хмельницький, Україна)

ФІЛОСОФСЬКІ ТА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Ідеї верховенства права з'явилися ще у Греції, в період великих науковців Арістотеля та Платона, які внесли велику частину у розвиток поняття право та регулювання відносин в цілому. Давньогрецькі соціальні відносини ґрунтувались на дотриманні норм права, так як це ефективний засіб що допомагає здійснювати контроль за дотриманням норм та роботи державного апарату та управління в цілому. Прикладом тому є праці Платона, який наполягав на тому, що влада держави має бути врегульована нормами права, там де закон підкоряється іншим гілкам влади і не має прямого відношення до зміни у певній гілці влади.

Слова Арістотеля про пряме відношення права до влади у майбутньому та розвиток поняття право і його верховенство було використано римськими юристами і було створено кодекс Юстиніана який в певній мірі негативно повпливав на розвиток верховенства права в цілому, так як віддавав частину прав магістрату, і надавав їм більшу перевагу. В результаті цього свавілля магістратів майже не каралось. Звісно не можна не сказати про те що всі магістрати підкорялись вищому органу виконавчої влади, а саме Сенату який міг покарати магістрат за його проступки та вину, але в історії таких випадків дуже і дуже мало [1, с. 45].

Становлення та формування принципів верховенства права відбулось у XVII-XIX столітті в умовах розвитку європейської культури та права. Першість у цьому взяла Велика Британія, зі своєю англійською концепцією яка характеризує Англію як республіку яка пережила багаторічний період абсолютної монархії. Сам термін «верховенство права» з'явився 1656 році як великий апарат законів, а не людей [2, с.127].

Передумовами становлення верховенства права стали дії аристократії, яка здійснювала освітню діяльність і прямо вказувала на те що дія закону завжди вища ніж бажання людей, приводячи приклади законів Хамурапі, та царя Соломона. Ще важливу роль зіграла загальна втомленість від середньовічного панування королів та герцогів, владу яких майже ніяк не врегульовували, і як результат щоб стабілізувати ситуацію в державі потрібні були якісь дії.

Обґрунтованість поняття верховенства права було здійснено великим юристом, професором університету в Оксфорді А. Дайсі, саме його робити в

період 1885 року, зокрема дослідження конституції Великої Британії. Звісно, саме поняття «право» знайшло свій розвиток ще раніше. Так, ще у 1328 році це поняття використовував суд обшин, навіть у XIV сторіччі особи розуміли важливість врегулювання суспільних відносин у всіх прошарках населення, але верховенство права надавало людям розуміння, що жодна людина не є вище права, і нікому не дозволено порушувати писані закони. Хоча слід зазначити, що навіть у розквіті королівської влади, суд був доволі автономний і відокремлений, він був у змозі захищати права осіб та в деяких випадках чинити опір королівському свавіллю [3, с. 56].

Аналіз кінця XIX початку XX століття дозволяє стверджувати, що вже було чітко зрозуміло, що ідея верховенства права міцно закріпилась з поняттям держава. В більшості держав вже було вибудовано принцип верховенства права так як він допомагав в керуванні державою. У XX столітті великий прогрес становило особливе відокремлення типів влади, їх автономію, так воно і залишилось у більшості держав світу, верховенство права було сприйнято міжнародним правом, на його засадах винайшли низку організацій таких як Рада Європи, ОБСЄ, Європейський союз.

Можна зазначити що верховенство права надає велику перевагу в систематизації норм права, врегулюванні суспільних відносин та організації правління в державі без особливого примусу, зменшення кількості свавілля та забезпечення караності у випадку його проявлення.

-
1. Основи римського права. Навч. посіб. / С. С. Мирза. Одеса: ОДУВС, 2014. 167 с.
  2. Філософія права : навч. посіб. / Марченко О. В. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 304 с.
  3. Теорія держави та права : навч. посіб. за заг. Ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ. : Освіта України, 2017. 320 с.

Діана КШЕНСЬКА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Денис МОІСЕЄНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ПРАВО НА КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ТА ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ КАСАЦІЙНОЇ СКАРГИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Інстанційна юрисдикція визначає обсяг повноважень суду кожної ланки судової системи України. У статті 129 Конституції України до основних засад судочинства віднесено право особи на касаційне оскарження судового рішення, за винятком випадків, встановлених законом [1].

Право на касаційне оскарження судового рішення, та підстав касаційного оскарження встановлені у статті 389 Цивільного процесуального кодексу України.

Перевірка законності ухвалених рішень суду у касаційному порядку є додатковою гарантією захисту прав та інтересів громадян, юридичних осіб і держави. Суд касаційної інстанції своїм завданням ставить не тільки перевірку законності рішень суду попередніх інстанцій, які набрали законної сили, а й виправленням судових помилок. Важливе значення у даному контексті має, пов'язана з розглядом конкретних справ діяльність суду касаційної інстанції із спрямування судової практики, забезпечення чіткого й неухильного дотримання судами норм матеріального і процесуального права, однакового та правильного застосування чинного в країні законодавства.

Утворення у 2017 році у складі Верховного Суду Касаційного цивільного суду було виявленням позитивної тенденції до поліпшення рівня інституційного забезпечення Україною реалізації права на касаційне оскарження та відкриття касаційного провадження для всіх, кому воно належить за законом, про що, передусім, свідчить підвищений ступінь вимог до суддів, що входять до такої касаційної інстанції. Наявність багатьох колізій, проблемних питань стало вирішуватися у постановах Верховного Суду, практику яких мають враховувати суди при вирішенні справ у однорідних суспільних відносинах, що без сумніву сприяє правильному вирішенню справи.

Так, наприклад, більшість спеціальних підстав допуску малозначних

справ до перегляду в суді касаційної інстанції є максимально абстрактними і оціночними категоріями, універсальну формулу застосування яких, на рівні власного розсуду суду, сформулювати надзвичайно складно. У зв'язку із чим актуальним є питання внесення доповнень до ч. 3 ст. 389 ЦПК України з метою уточнення змісту і регламентації процесуального порядку та критеріїв касаційного оскарження малозначних справ та їх підстав [2].

Крім того, як слушно пропонує Білоус К. В., як проміжний етап, а також у цілях забезпечення однакового застосування положень п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України, доречно на рівні Пленуму Верховного Суду здійснити узагальнення судової практики та сформулювати правові позиції Верховного Суду щодо критеріїв застосування підстав касаційного перегляду судових рішень у малозначних справах [2].

Видається, що на даний момент під час розгляду питання пропорційності обмеження доступу до суду шляхом введення касаційних фільтрів заявленій меті забезпечення єдності та сталості судової практики і зменшення навантаження на Верховний Суд, з одного боку, наявні сумніви у сприянні таких засобів досягненню відповідних завдань, а з іншого – ризик істотного порушення права на касаційне оскарження і справедливий суд внаслідок введення таких обмежень [3, с. 55].

Також існують питання існування оціночних термінів у касаційному оскарженні це насамперед труднощі, що пов'язані з різним визначенням обсягу та змісту оціночних цивільно-процесуальних правових понять відмінними суб'єктами правовідносин, учасниками цивільного процесу та судом, як органом юрисдикції. На стадії касаційного оскарження до них можна віднести відсутність нормативного визначення наступних понять, які містяться у статті 389 Цивільного процесуального кодексу, яке передбачає право на касаційне оскарження [4] : «виняткове значення для учасника справи», «фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики», «значний суспільний інтерес, «правовий висновок Верховного Суду».

Таким чином, попри наявність постанов Верховного Суду, в процедурі касаційного оскарження виникають проблемні питання, які виникають негайного їх вирішення в аспекті дотримання принципу права на справедливий суд кожної людини і громадянина. Оскільки від чіткої та прозорої регламентації процедури касаційного оскарження судового рішення, як останньої стадії перегляду судових рішень серед заходів національного захисту, залежить побудова правової, соціальної та демократичної держави та її наближення до європейських стандартів у світлі євроінтеграції.

---

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України Закон України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

2. Білоус К. В. Касаційне оскарження судових рішень у малозначних справах. *Матеріали круглого столу, присвяченого 105-й річниці від дня народження видатного вченого у галузі цивільного процесуального права, доктора юридичних наук, професора*

Семена Юлійовича Каца. м. Харків, 15 грудня 2020 р. Харків, 2020. С. 46-51.

3. Тріпульський Г. Я. Звуження підстав для касаційного оскарження судових рішень у світлі права на суд. *Знання європейського права*. 2021. № 2 С. 53-56.

4. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40–42. С. 492.

Єгор МАКОВЕЙ

здобувач вищої освіти
ступеня бакалавра

Науковий керівник:

Олег ЗАВІСТОВСЬКИЙ

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВІДНОСИН У СУСПІЛЬСТВІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ «COVID-19»

Світ зіткнувся з беспрецедентною кризою, в основі якої лежить глобальна надзвичайна ситуація в області охорони здоров'я громадян, яка за своїми масштабами не може зрівнятися з жодною іншою надзвичайною ситуацією пандемічного характеру, що виникла протягом останнього століття. Вона вимагає прийняття глобальних заходів реагування з далекосяжними наслідками для економічної стабільності, соціального та політичного життя.

З огляду на виняткову ситуацію і з метою збереження життя людей немає іншого вибору, крім як вживати надзвичайних заходів. Загальні режими ізоляції, що вводяться для уповільнення розповсюдження вірусу, в силу необхідності обмежують свободу пересування та користування багатьма іншими правами людини.

Такі заходи можуть ненавмисно вплинути на економічний стан та безпеку людей, а також на їхній доступ до медичного обслуговування (не тільки для лікування захворювання COVID-19), продовольства, водопостачання та санітарії, роботи, освіти та дозвілля. Для пом'якшення будь-яких таких непередбачуваних наслідків необхідно вживати відповідних заходів.

Організація Об'єднаних Націй має потужний набір інструментів у галузі прав людини, які дозволяють державам та цілим суспільствам реагувати на загрози та кризи таким чином, щоб у центрі уваги опинялися

люди. Спостереження за розвитком та впливом кризи через призму прав людини змушує нас задуматися про те, як він позначається на людях і на місцях, особливо на найбільш вразливих серед нас, і що з ним можна зробити зараз у довгостроковій перспективі [1].

Державні органи повинні спрямовувати максимальний обсяг ресурсів на боротьбу із розповсюдженням хвороби та захист життя людей. Рішення приймаються в швидкому темпі, і, навіть якщо вони приймаються з найкращими намірами, деякі з них можуть ненавмисно призвести до негативних наслідків.

Щоб зберегти довіру, яка має існувати між народом та урядом, особливо у час кризи, заходи реагування мають бути пропорційні масштабу пандемії.

У здійсненні своєї влади держави керуються правами людини, щоб вона використовувалася не на шкоду, а на благо людям. В умовах нинішньої кризи права людини можуть допомогти державам переглянути свої заходи реагування, щоб максимально підвищити їх ефективність у боротьбі з цим захворюванням та звести до мінімуму його негативні наслідки. Відведення захисту, який лежить в основі заходів реагування у гуманітарних ситуаціях, центральної ролі. Норми в галузі прав людини припускають, що у надзвичайних ситуаціях у тій чи іншій країні може потрібно введення обмежень на здійснення деяких прав людини.

Масштаби та ступінь тяжкості пандемії COVID-19 досягають такого рівня, коли з погляду охорони здоров'я громадян обмеження виявляються виправданими. Мета цього документа в жодному разі не полягає в тому, щоб перешкодити державам у розробці та вжитті ефективних заходів реагування на пандемію. Його мета, швидше, полягає в тому, щоб звернути увагу держав на можливі помилки при реагуванні на кризу та запропонувати способи вживання більш ефективних заходів реагування з урахуванням прав людини.

Більш сурові заходи реагування запроваджуються як правило в свободі пересування та доступу до охорони здоров'я.

Право на здоров'я є невід'ємною частиною життя людства. Спричинена COVID-19 криза зазнає на міцність здатність країн захищати декларація про здоров'я. Кожна людина має право на найвищий досяжний рівень здоров'я, що забезпечує гідні умови життя. Кожна людина, незалежно від її соціального чи економічного становища, повинна мати доступ до необхідного йому медичного обслуговування [2].

Одвічне недофінансування систем охорони здоров'я послабило їхню здатність реагувати на пандемію та одночасно надавати інші найважливіші медичні послуги. Досвід боротьби з COVID-19 свідчить про те, що обов'язково необхідно забезпечити загальний доступ до медичних послуг. Ті держави, які мають ефективні та стійкі системи охорони здоров'я, краще підготовлені до реагування на кризи. Системи охорони здоров'я у всьому світі зазнають перевантаження, а деякі з них знаходяться на межі колапсу.

Загальний доступ до медичних послуг сприяє створенню ефективних та стійких систем охорони здоров'я, дозволяє охопити вразливі групи населення та сприяє підвищенню готовності до пандемій та прийняттю превентивних заходів.

Забезпечення загального охоплення послугами охорони здоров'я належить до одного з завдань мети з області сталого розвитку.

Системи загальної, доступної охорони здоров'я допомагають боротися з пандемією, забезпечуючи кожному людині без будь-якої дискримінації доступ до основних заходів, що стримують поширення вірусу. До таких заходів відносяться тестування, спеціалізований догляд за найбільш уразливими пацієнтами, інтенсивний догляд та вакцинація, коли це можливо, незалежно від платоспроможності. У відповідь на пандемію деякі країни забезпечили загальний доступ до медичних послуг всім жителям; інші уклали угоди з медичними установами приватного сектору про використання їх приміщень та обладнання для боротьби із пандемією [3].

З метою контролю поширення вірусу та захисту право на життя, необхідно розірвати ланцюг інфекції: люди повинні перестати без потреби пересуватися та зменшити взаємодію між собою. Найбільш поширеним заходом у галузі охорони здоров'я, що вживається державами у боротьбі з COVID-19, є обмеження свободи пересування, яке може набувати форми режиму ізоляції або вказівки залишатися вдома. Це практичний метод, необхідний для того, щоб зупинити поширення вірусу, запобігти перевантаженню систем охорони здоров'я і тим самим врятувати життя людей.

Однак режим ізоляції може мати дуже серйозні наслідки для зайнятості, економічного положення, доступу до послуг, у тому числі доступу до охорони здоров'я, продовольства, водопостачання, освіти та соціальним послугам, а також для безпечної обстановки будинку, належного рівня життя та сімейного життя. Свобода пересування є одним із найважливіших прав що сприяє здійсненню багатьох інших прав [4].

Отже, встановлення карантину потягло заборони та обмеження низки прав приватної особи – такі обмеження припускаються тимчасовими, але ніхто не може прогнозувати, скільки триватиме криза та якими будуть її реальні масштаби. Це створює загрозу «звикання» суспільства до вирішення низки важливих питань шляхом публічного адміністрування за відсутності для цього належним чином створеного нормативного підґрунтя. Тим більше, що якась цілісна концепція регулювання (модернізації регулювання) цивільних відносин в умовах епідемії/пандемії наразі у нашій державі відсутня. У підсумку можна констатувати, що з погляду впливу пандемії на концепцію цивільного права, її наслідком є Виклик самому баченню сутності регулювання відносин у сфері цивільного права.

1. Проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах COVID-19: матер. Всеукр. науково-практичної онлайн-конференції (23 квітня 2020 року) [Електронний ресурс]. / За заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонов. – Одеса: Фенікс, 2020. – 193 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12616>

2. COVID-19 (коронавірус) та Угода про керований доступ asfotase alfa (Strensiq). URL: <https://www.metabolicsupportuk.org/covid-19-coronavirus-and-the-asfotasealfa-strensiq-managed-access-agreement>.

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20/stru#Stru>.

Вікторія МЕЛЬНИЧЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти;

Науковий керівник:

Ірина ШИЛО

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін,
Дніпропетровської державної
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВБИВСТВО ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека людини визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю, це зазначає Основний Закон України, а саме Конституція. На жаль, нерідко відбуваються порушення, що є гострою проблемою у суспільстві. У демократичній Україні, кримінальні правопорушення, а саме вбивства, поділяють на деякі критерії, але мова буде йти саме про вбивство через необережність. Отож, Кримінальний кодекс України (надалі – КК України), не надає визначення поняттю «вбивство через необережність», а лише визначає міру покарання за цей злочин. Тому потрібно звернутися до наукової літератури.

Отож, вбивство через необережність – це діяння, що призвело до настання біологічної смерті потерпілого, за якого особа, котра вчинила таке діяння, передбачала можливість настання шкідливих наслідків, але легковажно розраховувала на їх відвернення (злочинна самовпевненість), або ж не

передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити (злочинна недбалість) [5, с. 184]. Особа, яка діє з необережністю, не скеровує вольове зусилля на досягнення злочинного наслідку і не припускає його настання. За умови злочинної легковажності особа розраховує, що суспільно небезпечний наслідок не настане. За умови злочинної недбалості ж особа зовсім не передбачає можливості шкідливого наслідку, і саме це непередбачення стає обставиною, що зумовлює його настання [3, с. 307].

Необережність розуміється як суб'єктивний стан, коли правопорушник свідомо ігнорує можливість настання шкідливих наслідків. Також, дефініцію необережності, зазвичай, використовують у двох значеннях. У першому значенні враховується суб'єктивний аспект, коли правопорушник свідомо припускає наявність невинуватого ризику, а у другому – об'єктивним аспектом виступає поведінка, що фактично містить у собі невинуватий ризик, незалежно від того, знав про цей ризик виконавець або не знав [4, с. 142].

Феноменом вбивства через необережність для переважної більшості осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, є притаманне загальне негативне або поверхове ставлення до суспільних норм як регуляторів поведінки. Окрім того, майже однотайно дослідниками констатується наявність соціального середовища, що здійснює не лише позитивний, а й негативний вплив на психічний світ особистості [4, с. 142].

Також, вчинення вбивства через необережність не виключає існування для винного різноманіття способів приховання факту такого вбивства, що спрямовані на приховання факту злочину, ускладнення ідентифікації потерпілого, інсценування нещасного випадку чи самогубства потерпілого, знищення слідів своєї причетності до злочинної події. У таких випадках винні нерідко закопують труп, знищують одяг, документи, інші особисті речі потерпілого, ховають чи знищують знаряддя вчинення злочину [1, с. 176].

Тому потрібно зазначити, що під час розслідування вбивств через необережність висновки судово-медичної експертизи є важливим джерелом інформації для слідства. Теж, перед експертом потрібно поставити вичерпний перелік питань, пов'язаних із встановленням характеру вбивства та встановленням наявності маніпуляцій з трупом. Експертиза, повинна проводитися експертом, який брав участь в огляді місця події й трупа [2, с. 585].

Стосовно складу кримінального правопорушення, а саме вбивства через необережність безпосереднім об'єктом є: життя особи, надалі об'єктивною стороною: діяння, тобто посягання на життя іншої особи, наслідками виступають заподіяння смерті потерпілого та причинний зв'язок між діянням і наслідками, суб'єктом виступає: фізична осудна особа, яка вже досягла шістнадцяти років, суб'єктивною стороною є: вина у формі необережності, кваліфікуюча ознака знаходиться, саме у статті 119 частині 2 КК України, тобто вбивство двох або більше осіб, вчинене через необережність, також злочин є закінченим з моменту настання біологічної смерті потерпілого [5, с. 184].

1. Іваниця А. В., Спосіб вчинення вбивства через необережність як елемент криміналістичної характеристики. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. № 2. С. 171-179.

2. Іваниця А. В., Окремі аспекти призначення експертизи при розслідуванні вбивств через необережність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 583-590.

3. Пакліна Т. О., Юридико-психологічні складові необережності під час учинення вбивств. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 306-310.

4. Пакліна Т. О., Характеристика вбивств через необережність: кримінально-правовий аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1(1). С. 140-143.

5. Савченко А.В., Шуляк Ю.Л., Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини (у схематичних діаграмах). *Центр учбової літератури*. 2015. С. 310.

Дарина МИРГОРОДСЬКА

курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дмитро ТІНІН

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Науковий керівник:

Валерій БІЛЧЕНКО

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ВИХОВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА

Одним із основних завдань психології здоров'я є вивчення різних видів факторів, що визначають стан здоров'я людини, а також мотиваційних та ситуативних змінних, що мають прогностичну значимість у формуванні здоров'я – зберігаючої поведінки. Мотиваційні параметри через усвідомлені наміри (наприклад, зайнятися спортом, обмежити вживання солодкого, кинути палити тощо) забезпечують пов'язану зі здоров'ям поведінку, ситуаційні стимули актуалізують відповідні поведінкові зміни. Прогностичний аналіз дозволяє як визначити «групи ризику», так і спроектувати ймовірнісні механізми дії тих чи інших факторів зміни здоров'я

[1]. Звичайно такий аналіз може мати певні частки похибки, оскільки багато чого в поведінці, пов'язаної зі здоров'ям людини, не вимагає усвідомленого прийняття рішення або не піддається законам раціональності.

Характеристика критеріїв психологічного здоров'я молоді людини (на основі критеріїв психологічного здоров'я людини та вікових особливостей досліджуваних), як узагальнені критерії її психологічного здоров'я, можна назвати прагнення до самоактуалізації, прагнення до утвердження гуманістичних цінностей, цінностей буття людини. На відміну від дитинства, у старшому юнацькому віці, коли життєдіяльність молодих людей приймає самодіяльний, самосвідомий та самоспрямований характер, психологічне здоров'я починає залежати від наймолодшої людини, від спрямованості його особи, від виборів, що він здійснює у своєму житті і, в цілому, від ступеня осмислення свого життя та життя взагалі. Психологічне здоров'я багато в чому визначається психологічною культурою особистості. Багато проблем сучасного суспільного життя у своїй основі є відсутність культури та, насамперед, психологічної культури суспільства. Психологічна неграмотність, низька психологічна культура сучасного суспільства, культура відносин у тому життєвому просторі, в якому живе багато дітей, створюють умови, за яких дитина нерідко з моменту народження потрапляє до «зони ризику» – ризику не стати людиною. Тобто, сучасне соціально-психологічне середовище виступає «в сенсі розвитку особистості та її специфічних людських властивостей не як обстановка, а як джерело розвитку» формує молоде покоління із проблемами самовизначення та соціальної адаптації. Актуальність виховання психологічного здоров'я молоді визначається тим, що в період зміни ціннісних орієнтирів порушується духовна єдність суспільства, змінюються життєві пріоритети молоді, відбувається руйнування цінностей старшого покоління, а також деформація традиційних для суспільства моральних норм та установок.

Сучасні обставини, де людина стикається з депривацією своїх психологічних, соціальних, духовних та інших потреб, де є реальні загрози втрат різної важкості – від тимчасового безробіття до тривалої рецесії; від легкого перебігу захворювання до летальних наслідків, – такі обставини є вірогідним предиктором щодо розвитку тривожно – депресивних реакцій або клінічної депресії, що має виражені клінічні симптоми, серед яких – пригнічений настрій, порушення сну, апетиту, втрата інтересів, апатія, суїцидальні думки. Окрім того, важкі стреси можуть порушити здатність до адаптації та сприяти появі посттравматичного стресового розладу. Тому дуже важливо робити психологічну профілактику та запобігати виникненню потенційних психічних порушень, або ж вчасно визнавати свою вразливість та потребу в допомозі [3, с. 63].

Психічне здоров'я визначається як ментальне здоров'я, що використовується для опису будь-якого рівня розумового, емоційного добробуту або відсутності психічного розладу. Воно визначається

психічними особливостями, що дозволяють людині бути адекватним та успішно адаптуватися до середовища. Зазвичай сюди відносять відповідність суб'єктивних образів об'єктивної дійсності, адекватність у сприйнятті себе, здатність концентрувати увагу на предметі, здатність до утримання інформації пам'яті, критичність мислення. Показниками психічного здоров'я є відсутність психічних захворювань, психічний розвиток, що відповідає віку, сприятливий функціональний стан вищих відділів центральної нервової системи. Протилежність психічному здоров'ю – психічні відхилення та психічні захворювання. Психічне здоров'я не гарантує здоров'я. При збереженні психіки, повної психічної адекватності людина може бути хвора душевно. У свою чергу, душевне здоров'я визначається як оптимальне для особистості, суспільства та життєвих перспектив душевного стану людини. Народитися можна здоровим лише психічно, а психологічне здоров'я тільки набувається чи не набувається протягом життя, воно є результатом виховання, самовиховання та саморозвитку, освіти та самоосвіти.

Отже, психологічне здоров'я робить людину самодостатньою та автономною. Важливо озброювати підростаюче покоління відповідно до віку засобами саморозуміння, самоприйняття та саморозвитку в умовах суперечливого динамічного соціального середовища. Психологічне здоров'я є необхідною умовою повноцінного функціонування та розвитку людини в процесі її життєдіяльності. Тому, в суспільстві має проводитись цілеспрямована робота з населенням щодо формування та розвитку психологічного здоров'я, як одного з основних факторів благополучної соціальної адаптації та самореалізації особистості. Умовами актуалізації духовно-творчого потенціалу особистості молодшої людини була сукупність внутрішніх та зовнішніх психологічних умов: активізація внутрішньо особистих інтеграційних процесів, активізація діалектичного мислення та психолого-педагогічна підтримка самоорганізації особистості. Статистично доведено, що актуалізація духовно-творчого потенціалу особистості є фактором психологічного здоров'я молодшої людини.

---

1. Омельченко С. О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків. Монографія. — Луганськ: Альма-матер, 2007. – 352 с. URL: <https://www.bestreferat.ru/referat-103377.html>.

2. Жигайло Н., Боженко Н. Фізичне та психічне здоров'я в час пандемії: психологічне осмислення. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. (23 жовт. 2020 р.)*; уклад. З. Р. Кісіль. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 61-65.

Вікторія МЕЛЬНИЧЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Кирило СТЕПАНЕНКО

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Міжнародні неурядові правозахисні організації (надалі – МНПО) виконують серйозну діяльність для різних верст населення, вони спрямовані на забезпечення прав людини, захисту прав людини, а також діють на основі прозорості, відкритості та публічності, насамперед вони представляють інтереси матеріально незабезпеченого населення, захищають навколишнє середовище й надають базові соціальні послуги та інше.

Іноземні неурядові правозахисні організації – це організації, що діють на міжнародному рівні, що створені фізичними або юридичними індивідами різних держав, які мають спільні інтереси та мають на меті досягнення певних цілей. Варто відзначити, що більшість науковців, виділяють як вузьке, так і широке розуміння терміна міжнародної неурядової організації [4, с. 86]. Також, слід зазначити, що правовою основою функціонування міжнародних організацій є: 1) статут або установчий договір; 2) затверджений регламент, або правила процедури; 3) погоджені норми щодо імунітету та статусу персоналу; 4) угоди з урядом країни перебування штаб-квартири; 5) угоди з іншими міжнародними організаціями. З огляду на це право міжнародних організацій можна поділити на дві великі групи б) внутрішнє та зовнішнє. Таким чином, можна стверджувати, що міжнародні організації виконують подвійну функцію: відіграють допоміжну роль у нормотворчому процесі держав, а також безпосередньо здійснюють нормотворення [5, с. 20].

Насамперед, можемо додати що МНПО має тісний зв'язок із такими категоріями, як широкі маси та народ. Також, за даними Союзу міжнародних асоціацій, з 1875 по 1975 роки у світі було зафіксовано створення більше ніж 35 тис. МНПО. Вони іменувалися по-різному: асоціації, товариства, фонди, союзи, комітети, клуби, ліги, конференції, федерації, групи і т.д [3, с. 74]. МНПО в Україні зазначені у Законі України – «Про громадські об'єднання» у

першому розділі, другої статті, тобто що іноземні неурядові правозахисні організації діють на території України відповідно до цього та інших законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

В Україні МНПО мають великий вплив, тому що вони спрямовані на демократичні перетворення у державі. Положення, що визначають діяльність МНПО, містяться у Женевських конвенціях (1949 р.), у Додаткових протоколах до них (1977 р.), в Оттавській конвенції (1997 р.). Важливим нормативно правовим документом, що визначає статус неурядових організацій в системі міжнародних відносин є «Конвенція № 124 Ради Європи» (1986 р.). Це багатостороння угода про визнання правосуб'єктності МНПО, яка набрала чинності 1 січня 1991 р. Деякі правові відносини іноземних неурядових організацій регулюються внутрішнім законодавством окремих країн [4, с. 87]. Хочемо відзначити, що перші МНПО з'явилися ще в середині ХІХ ст. Так, ще у 1823 р. було утворене Британське і Міжнародне Товариство боротьби проти рабства. Одна із знаменитих і найвпливовіших організацій – Міжнародний Червоний Хрест, що була заснована швейцарцем Анрі Дюнаном у 1863 р. У 1895 р. було утворено Міжнародний кооперативний альянс, що об'єднав національні та регіональні союзи кооперативів [1, с. 363]. Головною ознакою МНПО є створення їх не на основі міждержавних договорів. Вони не виражають інтересів держав чи міжурядових організацій, їх засновниками є професійні, релігійні та інші громадські організації або приватні особи, заклади, організації та органи. Також, МНПО не ставлять собі за мету одержання доходів, вони функціонують шляхом внесків своїх членів, тобто мають некомерційний, неприбутковий характер і некомерційні цілі [1, с. 363]. МНПО можуть бути складовою неформалізованих міжнародних суспільних рухів – екологічного, правозахисного, молодіжного, жіночого, профспілкового, національно-визвольного, антивоєнного тощо [1, с. 362].

Об'єктивними причинами виникнення МНПО є глобалізаційні процеси та масштабні транскордонні взаємодії. На думку сучасних науковців, у перспективі міжнародні неурядові організації зумовлять створення глобального громадянського суспільства, що впливатиме на систему міжнародних відносин подібно до громадянського суспільства у національних державах [1, с. 362]. Слід додати, що за критерієм правових наслідків прийнятих рішень міжнародних організацій вони поділяються на правотворчі, що творять норми міжнародного права, і рішення, що не мають правотворчого характеру [5, с. 24]. Існування доволі значної кількості й розмаїтість міжнародних організацій породжує необхідність виокремлення достатньо великої кількості критеріїв для класифікації. Беручи до уваги багатовимірність функціонування міжнародних організацій, їх організаційно інституційної структури та характеру діяльності, можна запропонувати систему критеріїв для класифікації міжнародних організацій, тобто всі міжнародні організації

поділяються на дві великі групи — міждержавні (міжурядові) та недержавні, утворені фізичними або юридичними особами, які не мають відношення до урядової діяльності [5, с. 15].

Отже, іноземні неурядові правозахисні організації є невід’ємним елементом громадянського суспільства та держав у цілому, тобто МНПО є гарантією розвитку кожної держави як демократичної.

---

1. Гольбін М. І. Неурядові міжнародні організації у сфері захисту трудових та соціальних прав моряків. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 362-365.

2. Про громадські об’єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI (із змінами і доповн) *Відомості Верховної Ради України*. 2018, № 32, ст.242).

3. Конспект лекцій з дисципліни «Неурядові правозахисні організації». *Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016 м. Дніпро.

4. Ільницька У. Особливості міжнародно-правової суб’єктивності неурядових організацій. *Національний університет «Львівська політехніка»*. 2012. № 24.

5. Скрипник О. М. Історія міжнародних організацій: навч. посібник. *Умань: ПП Жовтий О.О.*, 2011. 226 с.

Діана МІРОШНИК

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лілія ТИМЧЕНКО

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГОСПОДАРЮЮЧОГО СУБ’ЄКТА

Конкуренція завжди була однією з головних умов господарської діяльності. Загалом конкуренція позитивно впливає на економіку держави та на самих суб’єктів господарської діяльності. Завдяки конкуренції підвищується якість товарів та послуг, створюються товари з використанням нових технологій тощо. Проте суб’єктам господарювання інколи вигідніше з тих чи інших причин прибїгти до такого явища, як недобросовісна конкуренція, котра негативно впливає на економіку держави.

Науково-теоретичним проблемам недобросовісної конкуренції

присвячено праці таких учених: О. Бакалінська, В. Гайворонський, Л. Гукасян, В. Грибанов, В. Єременко, Г. Знаменський, В. Качаліна, Н. Корчак, В. Котюка, В. Мамутов, І. Побірченко, О. Підопригора, М. Портер, Г. Пронська, Н. Саніахметова, С. Шкляр, В. Щербина, Р. Щокіна та інші.

Під недобросовісною конкуренцією розуміють незаконну діяльність суб'єктів господарювання, що існує всупереч загальним та прийнятним принципам, торговим та іншим правилам та методам ведення бізнесу. Прикладом такого виду конкуренції є протиправне ведення підприємницької діяльності, що створює певні перешкоди під час суперництва, внаслідок чого суб'єкти господарювання отримують неправомірну вигоду [1].

Основне регулювання даного явища припадає на ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції», котрий визначає ключові засади захисту сторін підприємницької діяльності від неправомірної конкуренції [2]. Разом з тим, регулюванням даного питання займаються також ЗУ «Про захист економічної конкуренції», ЗУ «Про Антимонопольний комітет України», Господарський кодекс України та інші законодавчі акти. Однак, незважаючи на розгалужену систему регулювання, проблема недобросовісного суперництва не втрачає актуальності в сучасному середовищі.

Особи, які постраждали від недобросовісної конкуренції, законодавчо мають здатність захистити свої права та інтереси. Чинне законодавство України передбачає такі механізми захисту від недобросовісного суперництва [3]:

1. Адміністративний метод. Зміст даного методу захисту полягає в тому, що підприємець протягом 6 місяців з дня поінформованості стосовно порушення своїх прав може звернутися з заявою до Антимонопольного комітету з метою захисту особистих немайнових прав. Якщо термін подання заяви минув, це виступає підґрунтям повернення заяви потерпілому без подальшої реєстрації. Однак, якщо заявник доведе, що крайній термін подання заявок був пропущений з причин, котрі визнаються поважними, заяву приймуть та розглянуть, з подальшим захищенням порушеного права. Зауважимо, що позовна заява розглядається у термін до 30 календарних днів, але при необхідності можливе збільшення до 60 календарних днів (в цьому випадку заявника буде повідомлено у письмовій формі).

2. Судовий метод. Справи про порушення прав суб'єкта господарювання, пов'язаних із обмеженням монополії, розглядаються господарським судом. Додамо, що вирок Антимонопольного комітету може бути оскарженим (цілком або частково) в господарському суді.

3. Захист через звернення до ДФС. У такий спосіб захисту від недобросовісної конкуренції вноситься до митного реєстру перелік товарів, які містять промислову власність.

Також передбачені механізми самозахисту, проте зауважимо, що даний спосіб захисту не завжди є дієвим. Більш ефективним способом є звернення до кваліфікованих спеціалістів та органів.

Зауважимо, що законодавством також передбачено адміністративну

відповідальність за недобросовісну конкуренцію, котра досягається через накладання штрафу. Штраф правопорушник повинен погасити в 30-денний строк з часу його отримання, в іншому випадку буде стягуватися пеня, котра становить один відсоток від загальної суми штрафу за кожний день прострочення.

Підсумовуючи, зазначимо, що під недобросовісною конкуренцією розуміють незаконну діяльність суб'єктів господарювання, що існує всупереч загальним та прийнятим принципам, торговим та іншим правилам та методам ведення бізнесу, що негативно впливає на економіку держави. Особи, які постраждали від недобросовісної конкуренції, мають здатність захистити свої права та інтереси передбаченими механізмами захисту. До таких механізмів належать: адміністративний метод захисту прав, судовий метод, метод звернення до ДФС та самозахист. До того ж, законодавством також передбачено адміністративну відповідальність за недобросовісну конкуренцію, котра досягається через накладання штрафу.

1. Захист від недобросовісної конкуренції (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. канд. юрид. наук. К., 2010. 18 с.

2. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Конкурентне право: захист від недобросовісної конкуренції Г. Андрощук, С. Шкляр; Нац. акад. правових наук України, НДІ інтелектуальної власності та ін. К.: Юстініан, 2012. 471 с.

А. НОВІКОВА

студентка спеціальності
«Міжнародне право»

Науковий керівник:

Роман ЄДЕЛЄВ

доцент кафедри міжнародних
відносин Навчально-наукового
інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук

ВПЛИВ РЕЛІГІЙНОЇ ДОКТРИНИ ТАЛІБАґУ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Талібан – це радикальний релігійно-воєнізований мусульманський рух під впливом якого у 1996 р. було сформовано ультраконсервативний політичний режим в Ісламській Державі Афганістан [1]. Через свою жорстокість відносно громадян, цей репресивний режим було визнано

терористичним у Канаді (2013 р.), Російській Федерації (2003 р.), Республіках Таджикистан (2006 р.), Киргизстан, Казахстан та багатьох інших країнах світу. У 2001 році, після Нью-Йоркського теракту 11 вересня, правління талібів військовими силами США разом із антиталібанськими афганськими угрупованнями було відсторонено від влади. Однак, унаслідок виведення американських військ із території Афганістану 16 серпня 2021 р. Талібан знову захопив владу в країні. В умовах геополітичних викликів сьогодення неоднозначність політики талібів є актуальною темою для досліджень та аналізу в контексті історичного розвитку міжнародного права.

Сьогодні питання верховенства права та впливу релігійної доктрини на нього постало в Афганістані особливо гостро. Доктрина талібів ґрунтується на шаріаті, який в свою чергу базується на Корані, розповідях про життя пророка Мохаммеда та постановах релігієзнавців, утворюючи моральну та правову основу ісламу. Унаслідок формування такої суперечливої парадигмальної бази виникає проблема трактування правових постулатів на яких будується інституційний устрій цілої країни. Так, одне тлумачення шаріату могло надати жінкам широкі права, тоді як інше навпаки. Критики стверджують, що деякі обмеження під виглядом ісламського права жінок талібами насправді виходять за межі шаріату. Тлумачення шаріату є предметом дебатів у всьому мусульманському світі [2; 3]. Адже коли таліби стверджують, що вони запроваджують закони шаріату, це не означає, що вони роблять це у спосіб, з яким погодяться провідні ісламські вчені чи інші ісламські авторитети.

Загалом релігійна доктрина талібів ґрунтується на таких ідеях [3; 4; 9]:

- воєнізованого джихаду – боротьбі із «загальною невірою» (будь-яка людина, яка не є прихильником ісламу вважаються невірною);
- створення національної ісламської держави з теократичним устроєм (таліби виступають проти дії демократичних інститутів);
- здійснення ментально-консервативної ісламської революції (повернення до середньовічного устрою), що передбачає встановлення суворого дотримання морального кодексу ісламу, норм шаріату та ісламського права.

На основі цих націоналістичних ідей таліби бажають створити власну нову державу – Ісламський емірат Афганістан, що розташовуватиметься на території Афганістану і деяких провінціях Пакистану.

Однією з важливіших проблем нового державного устрою в Афганістані є встановлення принципу верховенства права. Цей принцип потрібен для встановлення справедливості, рівноправності та надання громадянам відчуття безпеки та впевненості в майбутньому. Для його відтворення головним чином мають виконуватися наступні вимоги: по-перше, закони повинні бути чіткими, легкодоступними і не мати зворотної сили; по-друге, усі державні установи, включаючи членів правлячої влади, мають бути підзвітними закону; по-третє, формування незалежних,

неупереджених судів у державі [2]. Практика його реалізації передбачає також: розподіл влади та її децентралізацію; пряму участь народу у політиці країни в рамках прозорого виборчого процесу тощо.

Деякі дослідники стверджують, що іслам є ідеальним прикладом верховенства права та розподілу влади, оскільки мусульманське право, не знаходиться під контролем правителя, а розвивається улемами – окремим класом авторитетних мусульманських знавців [5]. Інші ж зауважують, що улеми та мусульманські правителі часто об'єднуються заради відстоювання спільних інтересів, збереження політичних позицій улемів та влади правлячої еліти [6]. До прикладу так було і в Афганістані.

Унаслідок дії системи, що була запроваджена в Ісламській Республіці Афганістан (президент як глава держави мав наглядові повноваження за всіма трьома гілками влади) статус незалежних судів було нівельовано. Однак у минулому Талібан також не вживав інституційних заходів для захисту суддів від політичного тиску. Наразі, у зв'язку з необхідністю виходу з міжнародної ізоляції, подолання економічних проблем та легітимізації своєї влади, Талібан намагається проводити політику мирного співіснування.

Попри протиріччя політику Талібану підтримало багато країн. Так, США вбачають для себе енергетичну і стратегічну цінність Афганістану. Він є важливим для потенційного прокладання маршруту експорту нафти і газу з Центральної Азії до Аравійського моря [3]. Через що у 2020 р. тогочасний президент США Д. Трамп та союзники по НАТО домовились укласти угоду з талібами. В обмін на виведення американських військ таліби зобов'язувалися захищати громадянські права, а також не дозволяти діяти на підконтрольних їм територіях терористичним організаціям, зокрема Аль-Каїді. Після захвату у 2021 р. талібами Кабулу прем'єр-міністр Пакистану Імран Хан заявив: «В Афганістані щойно розірвали кайдани рабства» [10]. 26 вересня 2021 р. для обговорення можливостей здійснення двосторонньої торгівлі відбулася зустріч посла Казахстану і виконуючого обов'язки міністра закордонних справ Талібану Аміра Хана Муттакі [4]. Зручним геополітичним інструментом таліби стали й для Ірану [7]. По-перше, на заході Афганістану утворюється буферна зона проти загрози так званої Ісламської держави вздовж її східного кордону. По-друге, Іран використовує свої зв'язки з талібами для реалізації своєї геополітичної програми в Південній і Центральній Азії, а також на Близькому Сході. Для Росії, окрім ресурсних питань важливою є й проблема поширення в регіоні ісламістського фундаменталізму. Талібан вона розглядає як засіб стримування цих ідей. Підтвердженням зацікавленості Росії у талібах слугує те, що вона не закрила своє посольство у Кабулі після його захоплення. У поясненнях зближення Росії і талібів часто звертаються до теми антиамериканізму [8]. Стратегією Європейського Союзу є захист населення Афганістану, а також запобігання того, щоб терористичні угруповання, такі як Аль-Каїда зміцнилися на цих територіях. Ангела Меркель закликала Міжнародний валютний фонд і

Світовий банк надати допомогу Афганістану, аргументувавши це так: «Нікому з нас не вигідний крах всієї фінансової системи в Афганістані» [11]. Китай – ще одна зацікавлена сторона. 23 вересня 2021 р. міністр закордонних справ Китаю Ван І під час переговорів із міністрами «Великої двадцятки» закликав своїх колег розморозити іноземні активи Афганістану і припинити «політичний тиск» на Талібан [10]. Інтерес Китаю до Афганістану полягає в економічних вигодах (експорт Китаю у 2019 р. оцінюється приблизно в 600 млн. доларів), видобутку корисних копалин і включенні Афганістану до свого проекту «Новий шовковий шлях» [4]. Також Китай хвилює проблема уйгурів – корінного народу Східного Сінцзян-Уйгурського автономного району, що сповідує іслам. Китай сподівається, що таліби допоможуть його присмирити або хоча б не будуть надавати йому допомогу.

17 серпня 2021 р. на прес-конференції в Кабулі представник Талібану Забіхулла Муджаїд запевнив міжнародне співтовариство стосовно того, що, відповідно до законів шаріату, таліби зобов'язуються оберігати права жінок і не піддавати їх дискримінації [9]. Утім, попри ці запевнення, Талібан не відмовляється від своєї схильності до дебандизму та радикальних способів дотримання ісламських постулатів. Amnesty International, Міжнародна федерація за права людини (FIDH) та Всесвітня організація проти тортур (ОМСТ) оприлюднили документальні підтвердження широкомасштабного тиску на права людини, що здійснюються талібами з моменту захоплення ними Кабула, а також заявили, що Талібан послідовно відкидає всі досягнення в галузі прав людини, яких вдалося досягти за останні двадцять років.

Отже, міжнародні відносини Талібану формуються дуже складно. На даний момент твердити про цілковите визнання влади Талібану в Афганістані зарано але його урядування в даному регіоні є тим фактом, з яким доводиться рахуватися світовій спільноті. Попри те, що його владу переважно не визнають, він є активним учасником провадження міжнародної політики та міжнародного права. Сьогодні різні країни світу по різному вибудовують свою політику у цій ситуації: хтось активно засуджує Талібан, як Таджикистан; хтось, не зважаючи на розбіжності, шукає вигоду, як Іран; хтось проявляє активну підтримку, як Пакистан і Китай. Відтак, боротьба за вплив у регіоні триває.

Наразі Афганістан не має сильної та незалежної судової влади, що стало результатом небажання керівних осіб обрати демократичну систему стримувань та противаг. Також не вдалося розвинути принцип верховенства права, через що громадяни, що проживають на підвладній території не можуть почуватися у безпеці. Устрій країни будується на принципах шаріату. Ця релігійна ідеологія має вплив на всі сфери життя та є основною доктриною політики Талібану. Права жителів регіону порушуються, що критично протирічить встановленим у цивілізованому світі принципам демократії та нормам міжнародного права.

1. The Oxford Dictionary of Phrase and Fable. (2006). 812 с.
2. Haroun Rahimi (2021) The Taliban, the Afghan state and the rule of law *Jazeera Media Network*. URL: <https://www.aljazeera.com/opinions/2021/9/1/the-taliban-the-state-and-the-rule-of-law>.
3. Fitchett J. (2001) War Alters Caspian Equation. *International Herald Tribune*. October 30.
4. Стендіш Р. (2021) Як Китай підтримує надії «Талібану» на міжнародне визнання. Азаттика. URL : <https://ukr.azattyq.org/a/beijing-cautiously-backs-taliban-s-hopes-of-international-recognition-in-afghanistan/31481536.html>.
5. Карпачова А.В. (2003) Історія руху «Талібан» у системі міжнародних відносин. Вага. РУДН сер. «Міжнародні відносини». С. 94-101.
6. Ramani S. (2017) What's Behind Saudi Arabia's Turn Away From the Taliban? *The diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2017/09/whats-behind-saudi-arabias-turn-away-from-the-taliban>
7. Majidiyar A. (2017) Iranian Support for Taliban Alarms Afghan Officials. *Middle East Institute*. URL : <https://www.mei.edu/publications/iranian-support-taliban-alarms-afghan-officials>.
8. Івшина О. Кодекс поведінки студента. Що є основою ідеології талібів? Бі-бі-сі URL: <https://www.bbc.com/russian/features-58271537>.
9. Вальтер Я., Кропман В. (2021) Афганістан: як уряди різних країн світу відносяться до талібів. URL :<https://www.dw.com/ru/afganistan-kak-pravitelstva-raznyh-stran-mira-otnosjatsja-k-talibam/a-59285135>.
10. Коваль І. (2021) «Талібан» хоче дипломатичного визнання та грошей від Німеччини. URL: <https://p.dw.com/p/3zvby>.

Вікторія ОХРИМЕНКО

студентка бакалаврату, координатор
юридичного клубу «Правова позиція»

Науковий керівник:

Віктор МУШЕНОК

професор кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права,
керівник юридичного клубу
«Правова позиція» Державного
торговельно-економічного університету
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ОБОВ'ЯЗОК УТРИМАННЯ ДІТЕЙ ОСОБАМИ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Морально гостре питання позбавлення батьківських прав, на жаль, є поширеним в Україні. Слід звернути увагу, що проблема позбавлення батьківських прав є складною не тільки з юридичної, а з психологічної точки

зору. Велика кількість дітей виховується в дитячих будинках без опіки та моральної підтримки батька та матері, що є необхідним для кожної дитини.

Стаття 11 Закону України «Про охорону дитинства» передбачає, що сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини [1]. Якщо брати до уваги цей закон, то він регламентує та визначає «охорону дитинства, як пріоритет для нації».

Метою зазначеного вище Закону є забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні інтересів дитини.

Окрім Закону України «Про охорону дитинства», інше законодавство України про захист дитини ґрунтується на Конституції України, звичайно Сімейному кодексу України (далі – СКУ), Декларації ООН про права дитини (1959 р.), Конвенції ООН про права дитини (1989 р.), міжнародних договорах, що ратифіковані Верховною Радою України, а також інших нормативно-правових актах [2].

Позбавлення батьківських прав це крайня міра правового характеру, яка застосовується до батьків, що не забезпечують належне виховання та і моральний стан своїх дітей і може застосовуватись тільки за рішенням суду. Якщо слідувати українському законодавству з питань сімейно-правового регулювання, а саме п. 3 статті 155 СКУ, відмова батьків від дитини є неправомірною та суперечить моральним засадам суспільства [3].

Зазначимо, що п. 1, ч. 1 статті 164 СКУ регламентує підстави для позбавлення батьківських прав [3]. Проте Ольга Оніщук у своїй науковій роботі вважає за доцільне підтримати позицію науковців щодо необхідності розширення переліку підстав для позбавлення батьківських прав за рахунок включення до ст. 164 СК України п. 7 такої підстави, як систематичне або таке, що спричиняє чи може спричинити для дитини тяжкі наслідки, зловживання батьківськими правами. Водночас зловживання батьківськими правами як крайня міра сімейно-правової відповідальності потребує окремого належного доктринального дослідження [4, с. 184].

Законодавство України подбало про правові наслідки для батьків, що були позбавлені батьківських прав. Тому, згідно ч. 1 статті 166 СКУ: особа, позбавлена батьківських прав: 1) втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання; 2) перестає бути законним представником дитини; 3) втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми; 4) не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником; 5) не може одержати в майбутньому тих

майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання віддитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування); б) втрачені права, засновані на спорідненості з дитиною [3].

Особи, яких суд позбавив батьківських прав, рішуче впевнені, що вони позбулись обов'язку утримувати дитину та сплачувати аліменти на неї. Це твердження є помилковим, згідно ч. 2 статті 166 СКУ: Особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини [3]. Прикладом для цього твердження може стати рішення Новоукраїнського районного суду Кіровоградської області. Отже, позивачка звернулася до суду із заявою про те, що з 2014 року відповідач проживає окремо, ухиляється від належного виконання свого батьківського обов'язку, а саме – із сином не спілкується, зовсім не цікавиться життям та розвитком дитини, не забезпечує його матеріально, контакту не шукає, не бере участі у її вихованні. Тому на цій та інших підставах, суд ухвалив рішення про позбавлення батьківських прав та стягнення аліментів з відповідача, а саме 1/4 частину всіх видів його заробітку (доходу) [5].

Зазначимо, що п. 3 статті 193 СКУ визначає, що за рішенням суду аліменти можуть перераховуватися на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України [3]. Посилаючись на цю статтю, можна зробити висновок, що держава, у будь-якому випадку, не залишить дитину на призволяще, а буде стягувати аліменти з батьків позбавлених батьківських прав і не звільнить їх від цього обов'язку, як зазначає СКУ, по досягненню дитиною 18 років, тому що за стаття 180 СКУ, «батьки зобов'язані утримувати дитину по досягненню нею повноліття». Згідно статті 185 СКУ, батьки зобов'язані приймати участь у додаткових витратах на свою дитину, якщо це обумовлено розвитком її здібностей, хворобою тощо. [3].

Сімейні правовідносини можуть регулюватись Цивільним кодексом України (надалі – ЦКУ), а саме стаття 1183 передбачає, що батьки зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану дитиною, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав, протягом трьох років після позбавлення їх батьківських прав, якщо вони не доведуть, що ця шкода не є наслідком невиконання ними своїх батьківських обов'язків [6].

Позов про стягнення аліментів може бути заявлений: а) матір'ю або батьком; б) усиновлювачем; в) опікуном чи піклувальником; г) патронатним вихователем; д) самою дитиною по досягненні нею 14-річного віку. Зазвичай аліменти стягуються в добровільному порядку з обох батьків, але якщо батьки не виконують цього зобов'язання, тоді застосовується примус, тому що за статтею 164 Кримінального Кодексу України за злісне ухилення від сплати аліментів передбачена кримінальна відповідальність [7].

Отже, процедура позбавлення батьківських прав за статтею 166 СКУ, не звільняє особу від обов'язку щодо утримання дитини. Відтак, позов буде

пред'явлений родичем або іншою особою, що здійснює функції опікуна чи піклувальника (частини 4, 5 ст. 167, ч. 2 ст. 247, ч. 1 ст. 249 СКУ). Подальша доля дитини, яка зовсім залишається без батьківської уваги, а саме її влаштування, регламентується статтею 167 СКУ, де описано можливість проживання разом із тим із батьків, хто позбавлений батьківських прав, його виселення, передача другому з батьків або родичам (баба та дід, повнолітні брати та сестри, інші родичі дитини, мачуха, вітчим) за їх заявою. Проте якщо родичів не знайшлося, то дитина передається на опікування органу опіки та піклування. [3].

Отже, після дослідження питання обов'язку батьків, після позбавлення їхніх прав, ми можемо впевнено сказати, що, згідно з принципом верховенства права і в свою чергу із законодавством України та за морально-етичних упереджень, найголовнішим обов'язком батьків є максимальне сприяння формуванню дитини як особистості, її всебічного розвитку та забезпечення необхідним. Права дітей та обов'язки батьків закріплені не тільки у багатьох законодавчих актах України, а й в міжнародних. Усі вони одноставно стверджують, що ці права закріплюються за всіма дітьми без винятку. Неупереджений захист інтересів дітей – це обов'язок, що торкається будь-кого, хто має відношення до маленького громадянина країни. У разі невиконання батьками їх основних вищезазначених функцій, застосовується санкція – позбавлення батьківських прав, що може бути застосованою лише у судовому порядку. Підставами до позбавлення батьківства є чітко визначені у пунктах законодавства, які є прямим порушенням прав дитини, що є неприпустимим. Батьки, які є позбавленими своїх прав на дитину, повинні бути готовими до правових наслідків. Після даного судового процесу дитина далі продовжує бути під опікою держави та закону, що в свою чергу гарантують їй аліменти згідно законодавства.

---

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. №2402- I I I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20210317#Text>

2. Романко К. М. Питання правової регламентації позбавлення батьківських прав як крайньої міри відповідальності батьків / К. М. Романко, М. В. Менджул // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2015. – Вип. 32(2). – С. 58-61. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_32\(2\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_32(2)_15).

3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

4. Оніщук О. (2020). Позбавлення батьківських прав як міра сімейно-правової відповідальності. *Evropský politický a právní diskurs*, 2020, svazek 7, vydání. 4 С. 179–184.

5. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/>

6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Єлизавета ПЕРЕСУНЬКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Денис МОІСЕЄНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Дотримання прав та свобод, забезпечення та організація, безпосередня розбудова правової держави неможливі без розвитку демократичного інституту, яким є адвокатура [6]. Зазначимо, що від того, наскільки міцним є законодавчий захист, значною мірою залежить впевненість громадянина у власному добробуті та подальшому розвитку на різних етапах самореалізації, що й зумовлює інтерес до розгляду правового статусу адвоката, зокрема у цивільному праві.

Зазначимо, що розгляд правового статусу адвоката у цивільному праві, потребує звернення увагу та такі складові та елементи: розуміти особливість правового статусу, диференціювати права та обов'язки адвоката відповідно до того, як вони закріплені у цивільному процесуальному законодавстві, ступінь володіння комплексом професійних прав, гарантій та обов'язків. Останні регламентуються Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Правилами адвокатської етики [1, 7].

Розглядаючи актуальність досліджуваного питання, встановлюється, що процес реформування адвокатури в Україні призводить до пошуку нових відповідей та детермінант реалізації прав, свобод та інтересів особистості, як тих, що є керівними у розбудові державної політики.

Стосовно правового статусу адвоката у цивільному судочинстві, існує декілька поглядів на це питання. Зазначається, що представник (у тому ж числі й адвокат) не може бути розглянутий, як самостійний учасник такого виду судочинства. Ця позиція підтверджується дослідженнями А. Кожевнікова, А. Кірілових, В. Івакіна, які в обґрунтуванні своєї позиції керуються такими поглядами:

- адвокат не є самостійним учасником процесу, оскільки він – лише представник, та його права є похідними від прав особи, чиї інтереси він безпосередньо представляє;
- процесуальна самостійність є можливою лише за умови, що це

ситуація обов'язкового представництва;

- адвокат повинен керуватися та слідувати лише тим принципам та повноваженням, що знаходяться в межах його представницької функції та обов'язків;

- характер повноважень адвоката, як представника сторони у цивільному праві, є похідним, та залежить від певних чинників [3, 4].

Протилежної думки дотримується Н. Гончарова, яка вказує, що індивідуальний правовий статус адвоката у цивільній справі полягає в двох взаємопов'язаних аспектах. З одного боку *«адвокат залежить від довірителя як його процесуальний представник, який бере участь у цивільному судочинстві від імені та в інтересах довірителя на основі наданих довірителем повноважень»*, проте, з іншого боку, *«адвокат зберігає повну незалежність як радник сторони, третьої особи з правових питань, діючи відповідно до вимог закону, за своїм внутрішнім переконанням, керуючись нормами і принципами адвокатської етики»* [2].

Необхідно диференціювати поняття *«представництво в суді»* та *«професійна правнича допомога»* за змістом, який містяться у Законі України *«Про адвокатуру та адвокатську діяльність»*, а саме:

1) представництво у суді – це вид правничої допомоги, що здійснюється виключно адвокатом, крім випадків встановлених законом;

2) професійна правнича допомога – це представництво у суді, що здійснюється винятково адвокатом [1].

Відповідно до чинного законодавства, що регламентує адвокатську діяльність, встановлюється таке:

– Адвокат є учасником судового процесу, а не учасником справи. Відповідно до ст. 42 ЦПК України учасниками справи у справах позовного провадження є лише сторони та треті особи. Адвокат як представник у цивільному судочинстві має свій спеціальний процесуальний статус, що серед іншого передбачає, що не будучи учасником справи він згідно зі ст. 64 ЦПК України здійснює всі права та обов'язки особи, яку він представляє, від її імені.

– Адвокат зобов'язаний добросовісно користуватися своїми процесуальними правами. Дії, що, залежно від конкретних обставин, можуть бути витлумачені судом як зловживання процесуальними правами, передбачені у ст. 44 ЦПК України. Їх перелік є невичерпним і характеризується використанням таких оцінних конструкцій, як, наприклад, *«завідомо безпідставний відвід»*, *«очевидно штучний характер»* тощо.

– До адвоката можуть бути застосовані заходи процесуального примусу, види яких передбачені у ст. 144 ЦПК України. Фактично йдеться про притягнення до процесуальної відповідальності, дискусії з приводу виокремлення якої тривають уже протягом тривалого часу.

4. Набувши статусу свідка у судовому процесі, адвокат не може в подальшому брати участь у ньому як представник. *«Адвокат може бути*

допитаний як свідок за його згодою та заявою, що факти, які мають значення для справи, йому відомі особисто», відповідно до змісту ЦПК України. Водночас, приписи ст. 61 ЦПК України забороняють особі, яка бере участь у справі як свідок, бути представником у суді [5].

5. Основним завданням адвоката є вжиття всіх можливих, передбачених законом заходів, спрямованих на захист порушеного права, в тому числі й шляхом звернення до суду [6].

З'ясовано, що лише детальне опрацювання адвокатом матеріалів, наданих клієнтом, сприяє можливості визначитися з предметом позову та складом сторін, визначити ті підстави для позовної заяви, встановити необхідність нових доказів тощо, що забезпечує реалізацію правового статусу адвоката у цивільному праві.

Резюмуючи вищезазначене, констатуємо: адвокат, у межах цивільного судочинства, є безпосереднім суб'єктом надання професійної правничої допомоги стороні у справі, що втілюється на практиці у вигляді представництва на судовому засіданні. Така визначальна та вагома роль адвоката та інституту адвокатури загалом, як для окремої особистості, так і для держави взагалі – обумовлює інтерес суспільства, прискіпливу увагу дослідників та актуалізацію розвитку проблематики у сьогоденні та майбутті.

---

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

2. Дяченко С. В., Красько В. В. Принцип неприпустимості зловживання цивільними процесуальними правами: правова природа та специфіка застосування в судовій практиці. *Приватне та публічне право*. 2019. № 4. С. 65–69

3. Івакін В. Н. Участь адвоката у цивільних справах в суді загальної юрисдикції і арбітражному суді: питання теорії. *Форум права*. 2006. № 2. С. 340–373

4. Кирилових А. А. Адвокатська діяльність: юридична допомога через правову послугу. *Юрист*. 2008. № 8. С. 58–62.

5. Сидорчук В. О., Дяченко С. В. Верховенство права: науковий погляд, нормативні закріплення, судова практика. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 6. С. 71–77.

6. Хотинська-Нор О.З. Правовий статус адвоката у цивільному судочинстві у світлі оновлених положень процесуального законодавства України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 102 – 110.

7. Шпак М.В. Професійне представництво адвоката у цивільному процесі : монографія. Харків : Право, 2020. 224 с.

Мирослава ПОЛЩУК

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Марина ПОЛЩУК

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

МИРОВА УГОДА, ЯК ОДНА З ФОРМ ПРОЯВУ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Право на укладання мирової угоди є актуальним засобом врегулювання спорів у цивільному процесі. Окрім того, що інститут мирової угоди є одним із проявів принципу диспозитивності у цивільному процесі, у процесі захисту даний інститут виконує роль важливого інструмента для усунення протиріч між сторонами.

Серед науковців, які досліджували інститут мирової угоди можна виділити Л. Грось, Л. Орлова, В. Комаров, В. Петрик, С. Халатов та багато інших.

Метою дослідження даної теми є аналіз зарубіжного досвіду застосування інституту мирової угоди та виокремлення деяких прогалін.

Аналізуючи інститут мирової угоди, можна виокремити історичні аспекти, що сприяли розвитку примирних процедур. Римські юристи античності звернули увагу на можливість укладення мирових угод, насамперед тому, що вже тоді судові процеси проводилися на основі змагальності сторін [1]. Теорія римського приватного права щодо примирних процедур та мирової угоди пройшли чималий шлях та мали суттєвий вплив на європейське право. Прикладом може слугувати Цивільний процесуальний кодекс Франції, у якому міститься інститут примирення, як засіб, яким можна попередити спір, або вирішити його за рахунок укладення мирової угоди. Також розглядаючи інші країни, у Сполучених Штатах як і в Україні, мирова угода підлягає поданню до суду з її подальшим там затвердженням. Це робиться для того, щоб суд, до якого звернувся позивач, міг застосувати примус у випадку недотримання такої угоди, а також він слідкує за правомірністю її положень [2].

Також, наприклад, для укладення мирової угоди в цивільному процесі Німеччини між сторонами цивільного спору, виходячи з ЦПК Німеччини, а також з правової природи мирової угоди, необхідна наявність певних

передумов: 1) дотримання вимог, передбачених цивільним процесуальним правом для вчинення процесуальних дій, а також вимоги, що пред'являються матеріальним правом для укладання цивільно-правової угоди; 2) мирова угода повинна бути укладена в суді під час розгляду спору; 3) мирова угода укладається тільки за згодою сторін; 4) мирова угода може включати лише ту частину предмета спору, щодо якої сторони розпорядилися. Отже, в ЦПК Німеччини передбачено занесення умов мирової угоди тільки до протоколу судового засідання без визнання її судом [3].

На мій погляд, аналізуючи українську практику застосування мирової угоди, ми маємо деякі прогалини у питанні застосування інституту мирової угоди, а саме зловживання. Дана проблема щодо зловживання правом через мирову угоду може бути вирішена судом, а саме при вирішенні питання про визнання мирової угоди суд встановлює наявність у позивача суб'єктивного права, а у відповідача наявних зобов'язань. На підставі цього, з'ясуванням судом фактичних обставин справи має бути обов'язковою умовою визнання мирової угоди судом. Також, укладаючи мирову угоду, важливим аспектом є забезпечення зобов'язання, що сприяє до лояльності при вирішенні спору та має змогу в разі необхідності компенсувати наслідки невиконання боржником своїх зобов'язань.

Отже, виходячи із практики застосування інституту мирової угоди важливо зазначити, що можна стикнутися з багатьма проблемами, що вимагають, в першу чергу, нормативного врегулювання у майбутньому та потребують уважності сторін при реалізації наданого їм права. На мою думку, вдосконалення практики застосування мирової угоди у цивільному процесі є важливим, тому що на основі зарубіжного досвіду мирова угода є ефективнішим засобом врегулювання спорів, аніж тривалий судовий процес та протистояння сторін.

---

1. Ясинок М.М. Мирова угода у цивільному судочинстві: історико-правовий аспект та перспективи розвитку. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 5. С. 46–52. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bmju_2013_5_9.pdf 2. Русінова А.В. Мирова угода в цивільному процесі: вітчизняний та міжнародний досвід. Проблеми законотворчого процесу в Україні: шляхи вирішення та перспективи розвитку: Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та юристів: зб. праць. 2014 р. С. 52-54. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/147786> ;

3. Гарієвська Г.Б. Проблемні питання визнання мирової угоди в Україні та Німеччині. Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 10. 2011. С. 207-209. URL : http://www.univer.km.ua/statti/4.hariyevska_m._b._problemni_pytannya_vyznannya_myrovoyi_uhody_v_ukrayini_ta_nimechchyni.pdf.

Юрій ПРИШЕДЬКО

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лілія ТИМЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ІТ-ПРАВО УКРАЇНИ

Пандемія COVID-19 показала всьому світу, наскільки нам потрібні інформаційні технології. З їх допомогою ми навчаємося, працюємо та відпочиваємо. Для зменшення відстані між людьми достатньо мати тільки смартфон в кишені.

ІТ-право – це галузь права, предметом якої виступають відносини у цифровому середовищі, а саме відносини з приводу створення, зберігання, передачі та захисту інформації в електронному вигляді, обробка якої відбувається з використанням інформаційних технологій у глобальних та локальних інформаційних системах.

На думку багатьох юристів практиків така сфера є перспективною з ряду причин. По-перше в Україні сектор ІТ з займає друге місце серед найбільших галузей економіки. По-друге це є новою сферою в праві, а тому конкуренція тут є мінімальною, на всю країну приблизно 30 юридичних компаній, які надають правову допомогу у сфері ІТ. По-третє в Україні проголошено курс на диджиталізацію, як адміністративної сфери, так і банківської, а сектор ІТ визначений Президентом України пріоритетним.

Основними видами діяльності юристів у цій сфері, як правило є: надання юридичної підтримки та супроводу ІТ-сфери, структурування українського ІТ-бізнесу, захист права інтелектуальної власності, забезпечення юридичного супроводу при залученні інвестицій до ІТ-компанії.

Напрямки діяльності також можуть бути різного формату: від впровадження різноманітних методик захисту електронних даних та носіїв інформації, реєстрації авторських прав на розроблене програмне забезпечення до ведення патентної війни за право на елементи дизайну.

Зі сфери діяльності ІТ-права впливає й особливість його предмета: ІТ-контракти, структурування бізнесу в ІТ, відносини інтелектуальної власності, аутсорсинг, хмарні технології, ведення бізнесу в Інтернеті, захист даних та конфіденційність.

Щодо саме законодавчого регулювання ІТ-права в Україні, основним

нововведенням є Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021. Закон визначає організаційні, правові та фінансові засади функціонування правового режиму Дія Сіті, що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, а також талановитих спеціалістів.

Згідно із Законом, «відносини щодо набуття та втрати статусу резидента Дія Сіті, відносини за участю резидента Дія Сіті та щодо участі у статутному капіталі резидента Дія Сіті регулюються Конституцією України, Цивільним кодексом України, цим Законом, законами України, що визначають особливості оподаткування резидентів Дія Сіті, іншими законами та підзаконними нормативно-правовими актами, а також міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України».

1. Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>
2. Основи ІТ-права Харитонов О.І., Бачинський Т.В., Радейко Р.І. 208с
3. Information Technology Law: 6th Edition by Ian J. Lloyd : Oxford University Press, USA; 6 edition, 2011. – 640 p.

Назарій РАБУШКО

курсант факультету підготовки
фахівців ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

Максим ШЕВЯКОВ

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ COVID 19

Пандемія COVID 19 викликана коронавірусом SARS-CoV-2 виявилася для людства значною мірою несподіванкою. Встановлення карантину потягло заборони та обмеження низки прав приватної особи. Такі обмеження

припускаються тимчасовими, але ніхто не може прогнозувати, скільки триватиме криза та якими будуть її реальні масштаби.

Розглянемо питання реалізації освітнього процесу з метою дослідження співвідношення теоретичних аспектів та практичних проблем права особи на освіту під час дії карантинних обмежень, визначення й охарактеризування форми навчання, які забезпечують право особи на освіту, окреслення їхніх переваг та недоліків.

Право на освіту – явище унікальне, оскільки є одним із основоположних прав. Зазвичай ми розглядаємо освіту як специфічне суспільне благо, отримання якого неможливо без цілеспрямованих, систематичних і активних дій особи, що обумовлює необхідність покладання на особу ряд обов'язків з отримання блага. Якість та доступність освіти напряму впливає на доходи, зайнятість, розвиток, здоров'я та соціалізацію людей.

Держава зобов'язана забезпечувати закріплене у Конституції право на освіту, але чи здатна вона реалізувати це право в умовах карантину? З концепції освіти як суспільного блага впливає така його властивість, як доступність для всіх. Відповідно до ч. 1 ст. 53 Конституції України – кожен має право на освіту, головне – це право навчатися, без урахування деталей реалізації даного права. До того ж, разом із правом на освіту, держава зобов'язана забезпечити відповідні гарантії отримання освіти. У ч.2 визначено, що держава забезпечує доступність і безоплатність освіти (від дошкільної до післядипломної), а також надає державні стипендії та пільги учням і студентам. [1]

Міністерство освіти визначило, що до завершення карантинних обмежень, може бути реалізовано дистанційне навчання, шляхом застосування дистанційної форми як окремої форми здобуття освіти. Система дистанційного навчання передбачає застосування викладачами та учнями електронних пристроїв, через що виникає і друга назва – Електронне навчання. Воно включає в себе можливості дистанційної освіти з активним використанням мережевих технологій, через локальну мережу і глобальний Інтернет. Електронне навчання може здійснюватися в режимі реального часу або в режимі самостійного навчання.

Для роботи в нових умовах, окрім забезпечення технічними засобами для віддаленого навчання, не менш важливим є й цифрова грамотність – оволодіння навичками користування цими засобами. За дослідженням, 86% українських викладачів не мали відповідного вміння користування засобами онлайн-освіти на момент впровадження дистанційного навчання.

Європейська комісія впровадила «План дій щодо цифрової освіти на 2021-2027 роки». У ньому акцентують увагу на двох важливих напрямках роботи:

1. Сприяння розвитку ефективної системи цифрової освіти (інфраструктура, зв'язок, технічні засоби, розвиток компетенцій викладачів й

учителів, високоякісний навчальний контент);

2. Покращення цифрових навичок (базові цифрові навички з раннього віку, боротьба з дезінформацією, тощо). [2]

Оскільки світ різко змінився, системі освіти необхідно адаптуватися до більш широкого використання дистанційного навчання, щоб мінімізувати ризик поширення хвороби в навчальних закладах, забезпечуючи при цьому доступність та якість освіти. З огляду на можливі карантинні обмеження та пандемію, освіта потребує необхідної гарантії безпеки, а також оптимальних умов навчання та праці для всіх, хто бере участь у навчальному процесі. На жаль, в Україні не збирається та не досліджується статистика якості дистанційного навчання, тому немає підстав для прийняття рішень щодо покращення ситуації та компенсації наслідків впливу карантинних обмежень на процес навчання. Фактично в Україні немає офіційної інформації, що дозволила б розробити комплексні заходи щодо подолання негативних наслідків поширення COVID-19.

---

1. Конституція України//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

2. The world bank URL: <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2021/04/02/the-impact-of-covid-19-on-education-recommendations-and-opportunities-for-ukraine>.

Діана РОГОЗНІКОВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лілія ТИМЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕРЖАВНОГО ОРГАНУ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА У СФЕРІ КОНТРОЛЮ

Правове регулювання відносин неспроможності та банкрутства суб'єктів господарювання посідає важливе місце у системі державного регулювання економіки України.

Формування та реалізацію державної політики у сфері банкрутства здійснює державний орган з питань банкрутства, повноваження якого з 2011 року покладено на Міністерство юстиції України. З Положення про Мін'юст, затвердженого Постановою КМУ від 02.07.2014р. № 228, вбачається, що

сфера банкрутства є однією з пріоритетних у його діяльності. Повноваження державного органу з питань банкрутства регламентовані статтею 3 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Так, до них віднесено, зокрема, організацію системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), а також встановлення вимог для отримання свідоцтва на право здійснення цієї діяльності; формування та ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих України, а також Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство; встановлення порядку проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства; підготовка на запити суду, прокуратури або іншого уповноваженого органу висновків про наявність ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства [1].

Одним із головних повноважень державного органу з питань банкрутства, на подив не зазначеним у наведеному вище переліку, є контроль за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майном, керуючих санацією, ліквідаторів). Функція контролю закріплена серед повноважень, перерахованих в Положенні про Мін'юст (пп. 50 пункту 4 Положення), а також у пункті 1.3 Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майном, керуючих санацією, ліквідаторів), що затверджений наказом Міністерства юстиції України від 27.06.2013р. № 1284/5. При здійсненні вказаних повноважень територіальними органами Мін'юсту виникає низка проблемних питань, які потребують вирішення та врегулювання. Досліджуючи питання реалізації державним органом з питань банкрутства контролюючої функції, слід звернути увагу на недоліки нормативної регламентації порядку проведення позапланових перевірок діяльності арбітражних керуючих, що призводить, з одного боку, до нерозумного затягування часу таких перевірок, а з іншого – до неможливості встановлення усіх обставин, що мають значення для винесення за наслідками такої перевірки правильного рішення [2].

Так, на практиці, проведення територіальними органами Мін'юсту позапланових перевірок розтягується на значний період часу: з моменту надходження до обласного управління юстиції скарги на дії арбітражного керуючого до фактичного винесення акту (підсумкового документа) такої перевірки проходить щонайменше два місяці. Це пов'язано з необхідністю спочатку узгоджувати питання щодо призначення кожної конкретної перевірки безпосередньо з Мін'юстом, а після отримання дозволу належним чином повідомляти арбітражного керуючого про час проведення перевірки. Нерідко за час обміну кореспонденцією з місцевого рівня на центральний (та

у зворотному напрямку) арбітражний керуючий має змогу продовжити діяльність, направлену на порушення вимог діючого законодавства, підкорегувати результати такої діяльності або отримати судову ухвалу, якою його дії взагалі можуть бути схвалені господарським судом постфактум.

Таким чином, вказане нівелює значення контролюючої функції державного органу з питань банкрутства і позбавляє її правового сенсу. Крім того, недостатню увагу в діючому законодавстві та підзаконних актах, що встановлюють повноваження державного органу з питань банкрутства, приділено і питанню встановлення фактичних обставин справи під час проведення перевірок [3].

Враховуючи викладене, у процесі формування державної політики у сфері банкрутства слід перш за все визначитись з тим, чи є потрібним надання державному органу з питань банкрутства контролюючої функції, і якщо так, то зробити її реальною, а не формальною, якою насправді вона є на даний час.

1. Поляков Б. Принцип доміно, або як КзПБ може спровокувати ланцюгове падіння підприємств країни. *Закон і Бізнес*. 2019. 3–9 серпня. № 30 (1432). С. 13.

2. Жуков С. Кодекс з процедур банкрутства: суддя Верховного Суду про ТОП-15 новел. URL. <https://finbalance.com.ua/news/kodeks-z-protsedur-bankrutstva-suddya-verkhovnoho-sudu---pro-top-15-novel>.

3. Поляков Б.М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підруч. для студ. вищ. нав.закл. Київ: ІнЮре, 2011. 560 с.

Діана РУКІНА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Олег ЛЕВІН

доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук

СУД ПРИСЯЖНИХ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Сучасні тенденції розвитку демонструють нам, що одна з найважливіших проблем правосуддя є безпосередня участь народу в цьому процесі. Щодо сучасних держав, то для них суд – це інститут захисту людей (для України також). Ще давньогрецький філософ Арістотель, стверджував, що чинити правосуддя не можуть тільки судді.

На території України суд присяжних почав функціонувати з 2012 року у результаті прийняття Кримінально процесуального кодексу України. Тематами, які пов'язані з судом присяжних, зацікавились такі дослідники: А. Коні, В. Городовенко, Л. Шувальська, С. Іваницький, В. Канцір, О. Яновська, Р. Куйбіда та інші.

Основний закон, що діє на території України і закріплює принципи, норми засади та напрями реалізації людської діяльності є Конституція України [1]. Наша держава – це демократична, соціальна, правова держава де діє народовладдя [1, с. 3-5]. Згідно з цим, пріоритетний принцип діяльності держави – це забезпечення прав людини, тому найважливішим правом для особи є можливість доступу до юстиції.

Термін «доступ до правосуддя» досить широкий. У ст. 22 Конституції України затверджує, що права людини, передбачені II Розділом, не вичерпні [1, с. 7]. Виходячи з вищезазначеного, громадян України має право на вчинення судових дій, на що вказує ст. 5 Конституції України, відповідно до якої народ – єдине джерело влади в державі, таким чином і судової також [1, 3].

Ст. 124 Конституції України регламентовано, що народ безпосередньо бере участь у правосудді через присяжних, такі самі твердження закріплено у ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» (5 ст) [1, с. 42].

Поняття «суд присяжних» досліджувала велика кількість вчених та практиків, вивчивши певні матеріали, можна зробити висновок, що суд присяжних – це правовий інститут усієї системи органів державної влади, які мають певні права, що реалізують можливість безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя [5, с. 75-77].

Сучасне законодавство України врегульовує лише певну кількість випадків діяльності суду присяжних. Ст. 386 КПКУ закріплює їх права й обов'язки [2], а стаття 6 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» надає певні гарантії прав присяжних [3]. Мій погляд на цю проблему такий, що найважливішим є визначення правових норм присяжних у разі здійснення правосуддя, для доцільної аргументації їх дій.

На законодавчому рівні закріплено такі права присяжних: занотовувати певні положення у разі судового засідання; досліджувати всі відомості та докази під час судового засідання; ставити запитання обвинуваченим, потерпілим, свідкам та іншим особам яких допитують, із дозволу головуючого; просити головуючого тлумачити норми закону, що підлягають використанню під час розв'язання різного роду юридичних питань [3, с. 33].

Присяжних наділено такими правами, що надають можливість повною мірою ознайомитися зі справою та безпосередньо брати участь у правосудді в нарадчій кімнаті голосуванням.

Уважаємо, що нині доволі актуальним питанням є надання прав присяжним обробляти справи кримінального провадження не тільки з приводу міри покарань довічного позбавлення волі, але і на справи різної

тяжкості. Вище зазначене надало б можливість розвинути права присяжних, а також удосконалити принцип реалізації народовладдя.

З цього можна зробити висновок, що відповідно до 5 ст. Конституції України народ – це єдине джерело влади в країні [1, 3]. Суд присяжних забезпечує необхідні умови для втілення ідей правової держави у галузі правосуддя. Ознайомившись із чинним законодавством, можна стверджувати, що на території України суд присяжних – це прямий доступ до справедливості. Присяжних наділено правами та обов'язками, що дозволяють їм ґрунтовно розглянути справи й обрати вид покарання. Також варто звернути увагу, що сучасні інститути присяжних в Україні мають спірні моменти, що потребують редагування та удосконалення.

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012, редакція від 12.05.2016, URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII (Редакція станом на 01.01.2022). 99 с.

4. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. видання 13-те доповн. і перероб. В. М. Тертишник. – Київ : Правова єдність, 2017. 824 с.

5. Щерба В. М., Юхно О. О. Кримінальне провадження в суді присяжних : монографія / За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. Харків : Панов, 2018. 274 с.

Яна САЧКО

курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

Олексій МАМЧІЙ

завідувач відділення первинної
професійної підготовки, спеціалізації та
підвищення кваліфікації ННІ заочного
навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВА ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Питання права людини в діяльності поліції є одним із найважливіших у реаліях сьогодення. Воно розглядається не тільки в нашій країні, а й в інших країнах Європи. В Україні є достатня кількість законів, нормативно-правових

актів, які гарантують та визначають права і свободи людини.

Одним з таких є основний закон – Конституція України. Приписами цього нормативно-правового акту передбачено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю держави [1]. Перш за все основним завданням держави є визначення, унормування і захист прав і свобод людини. Саме вони характеризують зміст та напрям її діяльності. У загальному розумінні права людини – це можливість вибору позицій для нормального життя та розвитку особи, які закріплені в законах, інших державно-правових актах та міжнародних документах [1].

У Статті 1 Закону України «Про Національну поліцію» детерміновано, що «поліція» – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [2]. Нормотворець вкотре наголошує на важливості прав людини для поліції, а їх забезпечення є одним з головних векторів діяльності суб'єкта владних повноважень.

Поліцейські зобов'язані керуватися принципом верховенства права, на основі якого людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями. Важливо бути ввічливим, тактовним, дозволяти людині висловлювати свою думку, «вміти говорити».

Взявши до уваги Розділ 2 Наказу МВС «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» від 09.11.2016 № 1179 можна дійти висновків, що однією з основних вимог до поведінки поліцейського є «поважати і не порушувати права та свободи людини». У випадку їх порушення (не визначеному законодавством України) поліцейський буде нести юридичну відповідальність [3].

Також велике значення має втручання службової особи у конфліктні ситуації, в яких принижується гідність людини, порушуються її свободи. Ігнорування таких випадків поліцейським є недопустимим. Поліція є основним регулятором охорони прав людини.

Отже, виходячи з вище сказаного, можна дійти висновків, що права людини, а саме їх дотримання є одним з головних принципів діяльності поліції. Основна мета працівників органів та підрозділів Національної поліції – усунення випадків порушення прав і свобод людини. Діяльність поліції здійснюється на партнерських засадах з населенням, різними громадськими об'єднаннями та територіальними громадами, з метою задоволення їхніх потреб. Рівень довіри громадян до поліції є ключовим критерієм оцінки діяльності органів та підрозділів Національної поліції. Таким чином, кожен має право у будь-яку годину звернутися за допомогою до поліцейського або поліції в цілому, які своєю чергою зобов'язані піти на зустріч і допомогти, що ще раз підкреслює важливість права людини у діяльності поліції.

Права людини не тільки є напрямом діяльності поліції, а що дуже важливо – самі працівники поліції теж мають права людини. Звісно, їх

способи реалізації може дещо відрізнятись від звичайних громадян. Певною мірою поліцейські можуть відчувати незахищеність, що погано впливає на готовність виконувати свою роботу. Вимоги щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина повністю залежать від рівня забезпечення прав самого працівника поліції. Якщо ж поліцейський незадоволений роботою, у нього не буде бажання допомагати іншим у забезпеченні прав, бо його прав не дотримуються, що своєю чергою призведе до розчарування осіб у поліції в цілому та зниженні її авторитету.

1. Конституція України. Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

3. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських. Наказ МВС від 09.11.2016 № 1179.URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#n14>.

Діана РУКІНА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти,

Науковий керівник:

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор, професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

ПРАВО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Вітчизняна та зарубіжна соціогуманітарна література права у контексті соціокультурного осмислюється як невід’ємний елемент культури суспільства, має різні форми виявлення.

Аксіоматичний вимір права заснований на особливій системі правових вимог, або суворо визначену форму цінностей права, що відрізняється з всіма іншими (моральні, релігійні), тобто форми необхідності й важливості. До того ж, враховуючи юридичний аксіологічний підхід, право необхідно розбирати, як соціокультурний світовий феном. Характеристика його значення впливає з природи цього явища, його важливість як окремої сфери суспільних взаємозв’язків, його призначення і ролі в системі

соціокультурного суспільства. Щодо цінності закону серед суспільних мас знаходиться на етапі розвитку. Цінність права ґрунтується на прямому або опосередкованому впливу на самореалізацію та самотворення індивідуума протягом історичного розвитку.

Загалом можна сказати, що право – складна суспільна система. Основні принципи правових систем, наприклад гуманізм та демократизм, мобільність з потребою стабільності, наукової обґрунтованості, рівності громадян перед законом, взаємною відповідальністю особистості та держави, а також верховенства права.

Стосовно дослідників, які вивчали таку тему, яскравим прикладом є Б. Кістяківський, що є одним із фундаторів Української академії наук, стверджував, що право має своє чинне місце в суспільстві, оскільки воно є глибоким виразником власної культурної спадщини. Разом з тим, він вивчав право з соціокультурної точки зору, а саме як соціальний феном, чи інструмент соціального контролю над собою [3, с 148-149].

Значний внесок у розвиток соціокультурних підходів зробив саме Б. Кістяківського запровадивши принцип наукового ідеалізму, що був основою певної методології та філософсько-правових концепцій, які допомогли визнати право з одного боку найважливішим проявом культури, а з іншого, розглядати культуру, як найважливішу форму дійсного існування права [3].

Варто підкреслити, що тлумачення права як соціокультурного феному, як правової, так і загальної аксіоми, ґрунтуються на базовому порядку цінностей, а використання саме терміну «цінність» треба у розумінні моральної необхідності.

Оскільки аксіоматичний підхід до права, як до важливої частини соціокультурної системи в сучасному науковому дослідженні впевнено прокладає шлях до удосконалення, то не можна нехтувати фактами прямо протилежними цій проблемі, точніше, не може бути консервативних інтерпретацій. Наприклад, у навчальних та наукових посібниках, взаємозв'язок права і культури й нині розглядається через категорії «право і культура права», «правосвідомість і правова культура». Таке вузьке, або ідеальне осмислення права чи правової культури розуміється як його зовнішній прояв. Проте культурологічний підхід включає розуміння правового явища не лише у його взаємозв'язку в культурному середовищі, а і як обов'язкової складової власне культури.

Використання культурологічних підходів щодо інтеграційних процесів, що відбуваються в Європейському Союзі, призвело до вивчення правових норм ЄС, однією з основних умов зміцнення співпраці якого є саме культурна співпраця між його учасниками.

У правових цінностях відбиваються особливості загальнолюдської культури усвідомлення права. З точки зору відомого філософа-політика І. Ільїна, до основних положень правосвідомості відносяться закони

моральної гідності (самоствердження), закон незалежності (самовизначення, самоврядування) [4]. Між іншим, індивідуально-правове визнання – це не лише знання право мірності чинного права, а й здатність самостійно оцінювати, аналізувати, критично оцінювати та обґрунтовувати встановлене державне право.

Слід зазначити, що соціокультурна система включає особистість, як систему соціальних відносин, культурних норм, цінностей та інститутів. Відомий російсько-американський соціолог П. Сорокін, вважав, що поняття «особистість», має розглядатись у таких аспектах: 1) питання особистої незалежності; 2) взаємодія великої кількості людей, під час соціальних та культурних комунікацій [5, с. 218].

У сучасних реаліях потреба модернізації всіх сторін соціокультурної системи суспільства є необхідністю, адже індивідуальна культура та суспільство перебувають у стані цілковитої взаємодії. Учасники цього процесу, творчо використовують систему цінностей, і її поняття. Це вимагає належної інституціоналізації, яку можна досягти шляхом «культурної легітимності».

Ми вважаємо, що особливу увагу необхідно звернути на неможливість реалізації прав громадян та побудови збалансованого суспільства на основі культурно невинного права, тобто такого, що суспільством не виконується. Підкреслюємо, що право і норми розглядалися лише за межами соціальної практики, а вся діяльність правової системи аналізувалася в контексті культурного співіснування та розвитку.

Тому можна зробити висновок, що право, як один із основних елементів соціокультурної системи, об'єднує у собі, базові цінності, що виражаються на основі розуму, інтелекту, свободи та моральності, а у культурологічних межах, мають лише людину спрямоване тлумачення, що ґрунтується на розумі, як однієї з якостей природи людини.

---

1. Оніщенко Н.М., Стоєцький С.В., Сунегін С.О. Право і мораль як соціальні регулятори в контексті розвитку громадянського суспільства: сучасні реалії. *Бюлетень міністерства юстиції України*. 2014. № 10. С. 64-71.

2. Оніщенко Н.М. Відродження поваги до права в контексті розвитку правової свідомості та правової усвідомленості. *Віче*. 2014. № 9. С. 44-46.

3. Кістяківський Б. О. Вибране: пер. з рос. Л. Г. Малишевської; упоряд., передм. і приміт. Л. П. Депенчук. Київ: Абрис, 1996. 512 с.

4. Патнам Р.Д. Творення демократії. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 302 с.

5. Андрущенко В. Організоване суспільство: Проблеми суспільної саморганізації та інституалізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть. Київ : Знання України, 2018. 647 с.

6. Бровко Н. І. Аналіз феномену правосвідомості людини у філософсько-правовій думці. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 73-82.

Іванна СВИНОУС

студентка

Науковий керівник:

Андрій ДЕНИСОВ

доцент кафедри правового
забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

ПОЛІГАМІЯ У МУСУЛЬМАНСЬКОМУ ПРАВІ

У багатьох ісламських державах поширеним є багатоженство, що також називається полігамією.

Полігамія (від. грец. «πολύς» — численний і «γάμος» — шлюб) — санкціонована суспільством можливість чоловіка або жінки мати декілька шлюбних партнерів/-ок одночасно [1].

Навколо цієї проблеми існують різні, почасти протилежні думки серед вчених. Існує декілька версій походження багатоженства в ісламі. Так, за однією з них, арабські купці, які переїжджали з міста до міста, через свої торгові справи вимушені були у кожному з цих міст заводити по дружині, внаслідок чого виникав гарем [2,ст.67].

Полігамні шлюби є порушенням принципу рівності, оскільки право укласти ще один шлюб належить лише чоловікам. Полігамія базується на нормах Корану (4) і не є безмежною. Зокрема, максимально можна мати водночас чотири дружини. У в більшості ісламських держав на рівні законодавства визначено, що право на повторний шлюб дає суд, при цьому має бути згода першої дружини, друга дружина повинна бути проінформовано про наявність першої дружини в її майбутнього чоловіка, а також чоловік повинен гарантувати справедливе ставлення до всіх дружин [3].

Єдиний аят у Корані, що відкрито звертається до проблеми багатоженства і обмежує його практику в плані встановлення максимальної кількості дружин і вимоги про справедливе ставлення до них, був опубліковано після битви на горі Ухуд (625 р.), в якій було вбито значна кількість мусульман, що залишили по собі безліч вдів і сиріт. У третьому аяті сури «Жінки» говориться таке: «Якщо ви побоюєтеся, що не зможете бути справедливими із сиротами [що знаходяться під вашою опікою], то одружуйтеся з [іншими] жінками, які подобаються вам — на двох, трьох, чотирьох. Якщо ж ви побоюєтеся, що не зможете піклуватися про них

однаково, то одружуйтеся з однією...» [4].

Дозволяючи багатоженство, Коран в той же час не допускає поліандрії (шлюб однієї жінки з кількома чоловіками), що, з погляду антропології, постає дуже рідкісним феноменом, адже створює важко розв'язні проблеми під час ідентифікації батьківства дітей та успадкування майна у патріархальному суспільстві. Полігамія таких проблем не породжує: у всіх дітей є спільний батько і кожна дитина знає, від кого саме вона народжений. За умови поліандрії, навпаки, достеменно відомою є лише мати, а батьком може бути будь-хто з чоловіків. Єдиним виходом є матріархат. Окрім того, подібна практика викликає утруднення при визначенні спадкоємців і належній їм частці у майні одного з потенційних батьків [5].

У плані полігамії критично важливим є, що всі зацікавлені сторони мають право вибору: чоловік має право залишатися зі своєю дружиною, а жінка, якій зробили пропозицію, може відмовитись бути частиною полігамного союзу. На відміну від християнських канонів, мусульманське право визнає розлучення за обопільною згодою, оскільки Коран закріплює за людиною право зберігати свої переконання та шукати для себе найкраще життя. Свобода розлучення у чистому вигляді, без домішок які впливають неї культурно-історичних традицій конкретного народу, представляється важливим досягненням мусульманського правового мислення. [5].

У багатьох складається думка, якщо дружина живе у ісламському шлюбі, то у неї немає права ні на що, вона має незахищений статус, але це не так.

Чоловік зобов'язаний укласти з дружиною економічний шлюбний договір пропорційно його матеріальним засобам. Цим договором обумовлюється посаг дружини з боку чоловіка (мехр). Якщо після смерті чоловіка мехр ще не виплачений, ця сума вважається боргом, і вона повинна бути виплачена раніше, ніж усі інші борги [6].

Існує ісламська система старшинства та спадкування, що регулює поділ власності. Якщо людина помирає, залишаючи живих батьків, чоловіка чи дружину, синів і дочок, вони усі одержують частку спадщини за умови, що чоловіча частка вдвічі перевищує жіночу при рівному ступені спорідненості. Це справедливо, якщо врахувати, що чоловік відповідає за утримання родини, у той час як жінка звільнена від цієї відповідальності. Згідно зі звичаями джахилії, жінка була позбавлена права успадковувати, оскільки вона нібито не брала участі у створенні спадщини. Іслам надав жінці право на спадок, пояснивши при цьому, що її частка в спадщині усе-таки не дорівнює частці чоловіка [7].

Отже, можемо зробити висновок, що полігамія для ісламських держав є нормою, і хоча для багатьох європейських країн це здається дивиною, але ми бачимо, що жінка в ісламському світі є захищено економічно, що дає їй змогу відчувати впевненість у разі смерті свого чоловіка.

1. Шевченко З. В. Словник гендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. – 336 с.
2. Вагабов М.В. Ислам и женщина / М.В.Вагабов.– М.: Мысль, 1968. – 230 с.
3. Менджул М.В. Теоретичні проблеми дії принципів сімейного права. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2020. 544 с.
4. Османов М.-Н. О. Коран. : пер с арабск. И ком. под ред. Х.А. Мадраимова, А.Г. Кудряшовой. С-П. Диля. 2009.
5. Хапчаев, С. Т. Полигамия в мусульманском праве: сравнительно-исторический анализ. *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки.* 2019. № 2 (50). С. 71–85.
6. Кириченко Т.С. Місце і роль жінки у країнах ісламського світу. 2010. с.263-265.
7. Вагабов М. В. Ислам. История и современность. Махачкала : Дагкнигоиздат, 2002. 416 с.

Елеонора СЕЛЮКОВА

курсант ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

Максим ШЕВЯКОВ

старший викладач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

**ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ
ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Вірус COVID-19(SARS-CoV-2), що вперше був зафіксований у місті Ухань, Китай у грудні 2019 року за досить короткий проміжок часу захопив весь світ. У зв'язку з епідемією, Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) оголосила надзвичайну ситуацію в галузі охорони здоров'я, що мала міжнародне значення, а 11 березня 2020 року розповсюдження вірусу було визнано пандемією [1].

З початку пандемії було введено карантинні заходи, у зв'язку з якими психологічний стан людей помітно погіршився. Ситуація, що склалась на сьогоднішній день демонструє, що карантин став причиною депресії у більшій частини населення, також у результаті, що призводить до

дезадаптації. Отже, карантинні обмеження, вимушена ізоляція, що були викликані пандемією, спонукають до змін в психологічному здоров'ї, сфері взаємодії, особистості проходять вимушений період адаптації до нових вимог і умов для чого потребуються певні психологічні ресурси.

ВООЗ ввела в обіг новий термін, «Інфодемія» – розповсюдження недостовірної, неперевіреної, неточної інформації, що стосується пандемії коронавірусу та призводить до нагнітання, залякування, що достатньо ускладнює процес боротьби з проблемою зупинення розповсюдження вірусу COVID-19, з'ясовано в результаті дослідження на замовлення Програми Розвитку Організації об'єднаних Націй (ПРООН) та Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ). [3]

Через кілька місяців після початку пандемії було введено адаптивний карантин, що передбачав поділ України на зони безпеки: «зелену», «жовту», «помаранчеву» та «червону» [1].

Що стосується навчального процесу, 90% освітніх закладів перейшли на дистанційне навчання, що спричинило значне погіршення якості освіти. Відповідно до адаптивного карантину навчальні заклади були вимушені в залежності від епідемічної ситуації переходити з дистанційної на змішану форму навчання, в той час коли заклади вищої освіти переважно продовжували освітній процес на дистанційній формі навчання [2].

У зв'язку з ситуацією, що склалась учні, студенти, викладачі переживають проблеми пов'язані з психічним здоров'ям: проблеми з адаптацією, підвищена тривожність, страх, стрес. За результатами досліджень, через закриття шкіл і перехід на дистанційне навчання діти та підлітки менше стали спілкуватися з однолітками, що призводить до депресії, менше проводити часу на вулиці, внаслідок чого відчують значне погіршення психологічного стану.

Безумовно перенесення хвороби COVID-19 несе за собою деякі наслідки, протягом першого часу як дорослі, так і діти можуть страждати від головного болю, дезорієнтації, погіршення пам'яті, проблеми з концентрацією, схильність до депресії, тривожність, безсоння, в загалом погіршення психологічного стану.

На психічне здоров'я впливає два фактори: по-перше, біологічна загроза вірусу, що впливає на нашу свідомість, по-друге, стресово-психологічний чинник, безпорадність, страх захворіти, стрімке зростання агресії, кількості конфліктів, також слід помітити, що люди стали більш нетерпимі. Нагнітання мас-медіа, стиль, у якому подають інформацію про COVID-19 засоби масової інформації, лякають людей, а в стані страху робити логічні вчинки неможливо. «COVID став об'єктом емоційно-стресової пандемії» – зазначає завідувач кафедри медичної психології, психосоматичної медицини та психотерапії Національного медичного університету імені О. Богомольця, доктор медичних наук Олег Чабан [4].

У результаті можна дійти висновку, що суворі умови створені внаслідок введення карантину через всесвітню пандемію COVID-19, суттєво вплинули на життя людей особливо в психологічному плані. Причиною є підвищена соціальна тривога, що викликана нав'язливо-кампульсивною поведінкою, пов'язана з гермофобією, тобто страх мікробів. На думку психологів, наслідки пандемії триватимуть ще довго після її завершення.

1. COVID-19: <https://ru.wikipedia.org/wiki/COVID-19>
2. Освіта в умовах пандемії у 2020/2021 році: аналіз проблем і наслідків: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-v-umovah-pandemiyi-analiz-problem-i-naslidkiv/>
3. Річниця інфодемії. Із якими фейками про COVID-19 Україна та світ борються вже понад рік: <https://voxukraine.org/richnitsya-infodemiyi-iz-yakimi-fejkami-pro-covid-19-ukrayina-ta-svit-boryutsya-vzhe-ponad-rik/>
4. Чабан О. С. Психічне здоров'я в період пандемії COVID-19 (особливості психологічної кризи, тривоги, страху та тривожних розладів) [Електронний ресурс] / О. С. Чабан, О. О. Хаустова. URL : <https://neuronews>
5. Зливков, В. Л., Лукомська, С. О., Федан, О. В. (). Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ.: Педагогічна думка, 2016.

Надія СЛІВІНСЬКА

студентка Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олексій ХАЛАПСІС

завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософських наук, професор

СМЕРТНА КАРА ЧИ ДОВІЧНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ?

На демократичну державу покладається відповідальність охороняти життя та здоров'я громадян, а також забезпечити законність і правопорядок. Дехто стверджує, що смертна кара не відповідає вимогам демократизму та гуманності та не гарантує зменшення рівня кримінальності у державі. Чи так це насправді?

В Україні на утримання одного ув'язненого витрачається значно більше, ніж середня заробітна плата державного службовця, що з економічного боку виглядає не дуже нерозумно. Можливо, гуманізм щодо

злочинців покращує кримінальну обстановку? Візьмемо за приклад країни, в яких законом передбачена найвища міра покарання – Японію, в якій коефіцієнт рівня вбивства сягає 0,3, в Індії – 3,4, в Єгипті – 1,2, в ОАЕ – 0.8. З іншого боку, в деяких країнах, де скасована смертна кара, чи на її застосування накладено мораторій, ці цифри геть інші, зокрема, в Україні – 14,5, у Гренландії – 19,2. Отже, смертна кара є надзвичайно ефективним регулятором суспільної поведінки, так як вчиняючи злочин, громадяни обмірковує подальше існування в умовах його відсутності.

Покарання полягає у стражданні, оскільки останнє очищає людину і разом із тим пом'якшує в очах суспільства тяжкість її вини, оскільки справедливе обурення поступається місцем співчуттю, і цим винний знову повертається в суспільне середовище. Почуття моральності зміцнюється у суспільстві, коли воно знає, що страждає злочинець, який раніше загрожував. Але при цьому, на думку німецького юриста Йозефа Колера, «у суспільства виникає прагнення піддавати винного такому покаранню, яке було б незрівнянно тяжчим, ніж те, котрого міг би бажати сам потерпілий» [1, с. 131]. Правильніше, на його думку, піддавати злочинця такому стражданню, котре відповідатиме справедливій віддачі за вчинене і знищенню вини [1, с. 127]. З цього випливає, що застосування смертної кари за вбивство лише впевненіше захищає право на життя громадян від свавільного його позбавлення. І це цілком відповідає демократизму і гуманізму, так як несе виховний і повчальний характер і підтримує авторитет закону. У разі погодження з думкою, що в найвищій мірі покарання немає людяності, гуманізм застосовується до злочинця, а до людей, яким загрожує подібна поведінка, ні. Тож держава має зробити все можливе, щоб запобігти скоєнню найважчих злочинів, і вбивці таким чином самі вирішували свою долю.

Багато злочинців не осмислюють своєї причетності до скоєних ними злочинів через свою духовну бідність. На це значною мірою впливає фактор виховання – обов'язок, який покладається на батьків і державу. Адже освітні заклади, як і цінності сімейного кола є фундаментальними аспектами закладання першого поверху розсудливості. Тобто, вина лягає не тільки на плечі злочинця, а і на того, хто був причетним до виховання особистості. Проте людина є особисто вільною і, досягнувши відповідного віку, сама робить свій вибір.

Проте тяжкі злочини не завжди робляться власноруч. Це можна зробити через прийняття підступних законів і віддання злочинних наказів, керуючись своєю владою і вседозволеністю. Тому список тих, до яких можна застосувати смертну кару, треба розширити до можновладців та народних представників, які своїми політичними рішеннями впливають на життя народу. Адже за останні роки ніхто ще не поніс справедливої відповідальності за події 2013–2014 років в Україні, незважаючи на очевидні порушення з боку носіїв влади, зловживання службовим станом, порушення моральних принципів та

верховенства права. Оскільки не було вжито необхідних заходів на попередні дії, немає жодних гарантій, що вони не повторяться.

Висновок. Законодавством не завжди вдається передбачити всі можливі варіанти скоєння злочину, тому заради збереження життя застосування смертної кари поновить справедливість і залишить питання гуманності на розсуд злочинця, чинити дії, за які він понесе тотожне покарання, чи утриматись від них. З погляду на те, що людські якості формуються з дитинства, слід залучити до покарання учасників подій, які вплинули на жорстоку поведінку. Такі дії змусять думати осіб ефективніше і ставитись відповідальніше до виховання, духовного розвитку та їх наслідків. Ужиття таких заходів забезпечить гарантії людських прав на життя з більшою вірогідністю їхнього дотримання. Адже існують дві сторони: постраждалого і осудного, і до кожної слід віднестись з рівним рівнем уваженні про справедливість, гуманність та всі чинники, притаманні правовій, демократичній державі.

Олександр СПІВАК

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Науковий керівник:

Артем ПЛАХОТНИЙ

викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ COVID 19

Коронавірус став великою несподіванкою для людства. У 2015 році – під час щорічного виступу на Міжнародній конференції TED (платформа для обговорення «ідей, які варті поширення»), Білл Гейтс закликав людство витратити гроші, для боротьби з особливо небезпечними вірусами. До того ж, він не обмежився загальними зверненнями, а перерахував низку вагомих аргументів про актуальність завдання, яке має виконати людство, бути готовим боротися з такими вірусами, що, за його словами, найбільш становлять загрозу глобальної катастрофи.

На конференції також обговорювали галузі гуманітарної та економічної сфери:

1. Держави почали закривати кордони, скоротилася міжнародна глобальна торгівля та потоки людей.

2. Карантин призводить до заборони та до обмеження низки прав приватної особи. Такі обмеження є тимчасовими але ніхто не може передбачити, як довго триватиме криза і наскільки руйнівною вона буде.

За весь цей час пандемії багато правознавців почали працювати дистанційно, проводити безліч конференцій онлайн, аби уникнути поширення вірусу, багато вузів перейшли на дистанційну форму навчання. Однак умови пандемії змушують країн вдаватися до громадського примусу, оскільки необхідні агресивні дії для стримування будь-якого інфекційного збудника, особливо такого заразного, як Covid-19. Захисні заходи, такі як закриття підприємств або соціальне дистанціювання, ефективні лише в тому випадку, якщо вони поєднуються із суворими зусиллями щодо запобігання поширенню хвороби. Наприклад, у Сінгапурі, Південній Кореї та інших країнах, які зупинили поширення коронавірусу, безкомпромісний підхід, включаючи масове тестування, відстеження контактів та вибіркового карантин, приніс свої плоди, чого, наприклад, США не зробили. Завдяки зусиллям у Сінгапурі поширення інфекції вдалося стримати, лікарням та не довелося боротися з великим припливом нових пацієнтів, і лише три людини померли від хвороби. Уявна ефективність вирішення проблем є вагомим стимулом змінити вагу на користь позитивістського підходу до регулювання цивільних відносин: наприклад як, ухвалити нові закони, внести зміни до цивільного кодексу з положеннями, які завжди є новинами.

Оцінюючи прогрес, досягнутий у зупиненні поширення вірусу шляхом введення жорстких обмежень, експерти зазначають, що часткове обмеження громадянських прав та розширення повноважень правоохоронних органів триватиме багато часу, влада та населення поступово звикає до цього. Держава буде більш домінантною та визначатиме моделі поведінки. Після завершення пандемії органи влади можуть продовжувати використовувати ці інструменти. Тому Китай уже проводить цю політику. Електронне спостереження, розпізнавання облич, місцезнаходження людей і вміст, яким вони діляться, дозволили обмежити поширення вірусу. Ліберальні країни можуть піти тим же шляхом – створюючи програми для відстеження людей, їх контактів та отримання несанкціонованого доступу до особистих даних – не лише кореспонденції та камер спостереження, а й особистих біометричних даних.

Усе це створює загрозу для «звикання» суспільства до вирішення низки проблем шляхом публічного адміністрування. Те ж передбачає нормативна база. Це є більш правильним, а інша концепція регулювання (модернізації регулювання) бюргерських додатків в умовах епідемії/пандемії в нашій країні наразі не відбувається. Тому можна сказати, що вплив пандемії на поняття цивільного права є викликом баченню сутності цивільного права. 1) вивчення та аналіз проблем епідемії та карантину; 2) зробити висновки

щодо тлумачення та застосування чинного законодавства. 3) законодавство та практика його застосування; 4) вдосконалення правил законодавство, що регулює цивільні відносини за особливих обставин тощо.

Слід зазначити, що, незважаючи на те, що проблеми пов'язані з обмеженням, права людини, пов'язані з карантинном, захистом прав особистості, регулюванням господарської діяльності в активній діяльності в особливих умовах, дистанційна робота та навчання. Окрім того, є багато інших питань, що активно обговорюються (у тому числі й професіоналами) у соцмережах, конкретні дослідження та їх висновки.

У свою чергу, забезпечення такої відповідності може мати підґрунтям норми Конституції та Цивільного кодексу. Відтак одним з головних завдань удосконалення цивільного законодавства має стати визначення приватно – правового статусу людини, котрий відповідав би європейським стандартам у цій галузі. На жаль, норми Цивільного кодексу у цій галузі виглядають морально застарілими і несуть на собі відбиток пострадянського підходу. Тому їх удосконаленню, у процесі ре кодифікації, уваги має приділятися більше, ніж удосконаленню будь-яких інших цивільних відносин.

Хочу зазначити особливості укладення шлюбу в період дії карантинних заходів із запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19.

Відповідно до положень СК України, укладення шлюбу зводиться до таких етапів: 1. Звернення до державного органу РАЦС жінки та чоловіка, які виявили бажання укласти шлюб (ч. 2 ст. 28 СК України); 2. Ознайомлення осіб, які бажають зареєструвати шлюб, з їхніми правами та обов'язками (ст. 29 СК України); 3. Прийняття державними органами РАЦС заяви за наявності всіх необхідних документів; 4. Заручини (ст. 31 СК України) [2]; 5. Реєстрація шлюбу (ст. 34 СК України). Одночасно з цим, ураховуючи аспекти розвитку та інтеграції українського законодавства до міжнародно-правових актів сімейного права країн ЄС, СК України передбачає можливість пред'явлення відповідної заяви про укладення шлюбу не лише за особистою присутністю, а й через представників за умов засвідчення такої заяви нотаріально, за наявності нотаріально посвідченої довіреності. Однак зробити це можна лише за наявності поважних причин, що перешкоджають особистим зверненням [11, С. 1037-1044]. Однією з поважних причин на сьогодні є прийняті постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», норми обмежувальних заходів [4]. Отже, у зв'язку з уведеними нормами обмежувальних заходів, громадяни України, які виявили бажання зареєструвати свої відносини уклавши шлюб, можуть користуватись допомогою державного проекту, що надає українцям можливість звернутися із заявою на укладення шлюбу online на веб-порталі у сфері Державної реєстрації актів цивільного стану.

1. Алла Кошляк, Євген Спірін. Світ після пандемії: глобалізація слабшає, націоналісти зміцнюють позиції.
2. Смітс Я. Європейське приватне право як змішана правова система. Європейське право. № 2-4/2012. С. 219.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21. Ст. 135.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 45-46. Ст. 356.

Тетяна СТОЄВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Олексій ХАЛАПСІС

завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософських наук, професор,

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Сьогодні особливу увагу приділяють принципу верховенства права, що є надзвичайно важливим і актуальним питанням для функціонування правової системи держави, яка повинна відповідати світовим стандартам. На державному рівні верховенство права й права людини повинні визнаватися найвищою соціальною цінністю, одним із основних пріоритетів, що визначають зміст і напрями діяльності держави та державних органів. Зважаючи на це, важливо дослідити процес зародження цього принципу, його становлення в історичному аспекті та напрями його розвитку. Знайти філософсько-правові аспекти є дуже доцільним і для сучасних досліджень, адже втілення принципу верховенства права потребує розуміння її первинної сутності, що необхідне для ефективної правотворчої та правозастосовної діяльності.

Саме філософське сприйняття права дало змогу визначити пріоритетні принципи верховенства права. Ще з часів давньогрецьких філософів до поняття «право» зверталися як до основного засобу та принципу, що допомагає контролювати суспільні відносини й здійснювати державно-владні повноваження. Особливо помітним в обґрунтуванні цієї ідеї був внесок Арістотеля. Саме Арістотель уперше почав стверджувати, що панування законів має перевагу над пануванням когось із громадян, і бачив користь від

того, що люди, наділені владою, будуть призначені охоронцями закону та його слугами. Згодом же вимога, згідно з якою держава має ґрунтуватися на праві, була розвинута римськими юристами [1, с. 151]. Тож, початок права, законів і справедливості в Античності можна вважати початком великого шляху зародження ідеї верховенства права. Хоча Арістотель ще чітко не виокремив правотворчість від саме державних інтересів, але зародив ідею верховенства права у її сучасному сприйнятті. Саме у цю епоху, коли відбувалось становлення соціальної сфери, формування концепцій державного ладу, філософи стверджували, що держава не повинна нав'язувати власний закон над ним завжди має розташовуватись ідея про первинність права і справедливість для всього суспільства.

Далі ідея принципу верховенства права продовжує зароджуватися в епоху Раннього Середньовіччя та пов'язується із тим, що кожна вільна людина має обрати собі сеньйора, який буде її заступником, забезпечувати її права та опіку над суспільством. Ця ідея зокрема зароджувалася в середньовічній Європі й охоплювала значення, що глава держави є закон. В цю епоху ідея верховенства права набула чинності державного закону.

Тлумачення принципу верховенства права, що вперше сформулював в кінці XIX століття – початку XX століття відомий англійський вчений конституціоналіст Альберт Венн Дайсі у науковому дослідженні «Вступ до науки конституційного права». Вчений обґрунтував ідею про два принципи, що складають основу Британської Конституції. Перший із них є базовим та передбачає незалежність (верховенство) парламенту, характеризуючи представницьку владу основою демократичної держави. Іншим принципом стало верховенство права, що певною мірою стримує перший і, таким чином, запобігає теоретично безмежній владі держави над індивідом [2, с. 102].

Наступний етап у становленні принципу верховенства права починається з середини XX століття – початком XXI століття, коли принцип верховенства права одержав широке міжнародно-правове визнання. У сучасному філософсько-правовому погляді існує багато думок, основною метою яких є визначення змісту та основних властивостей принципу верховенства права. Як зазначає К. Горобець, із погляду філософії права принцип верховенства права є одним із головних надбань європейської цивілізації, яка стала основою функціонування багатьох національних правових систем сучасності. Сьогодні складно знайти філософсько-правове дослідження, яке б не зверталося до проблематики верховенства права. Верховенство права є не тільки способом осмислення права в усіх його виявах, а й важливим, якщо не ключовим, складником його функціонування [3]. Своєю чергою О. Скрипнюк відзначає, що верховенство права – це ознака правової держави, яка забезпечує дотримання основних прав і свобод людини. Тобто державна влада гарантує реалізацію ідей верховенства, адже без нього розвиток сильної країни неможливий [4, с. 139]. На думку М. Козюбра принцип «верховенства права» є основоположними,

фундаментальними правами та свободами. Тобто автор інтерпретує ідеї верховенства як справедливість, гуманізм, добро та свободу [5, с. 35]. Таким чином, можна стверджувати, що сьогодні складно знайти філософсько-правове дослідження яке точно трактувало б значення принципу верховенства права. Одні вважають, що верховенство права передбачає дотримання людських прав і свобод, інші – що воно є фундаментальною основою всього права і вказує на зрозумілість та однаковість застосування положень закону до всіх суб'єктів правовідносин.

Базуючись на всьому вищевикладеному, можна зробити висновок, що верховенство права пройшло великий етап становлення та розуміння в правовій системі держави та у суспільстві в цілому. Філософсько-правовий спосіб до пізнання сутності та значення принципу верховенства права має великі перспективи функціонування. Принцип верховенства права є одним із провідних елементів правового суспільства. Зокрема, незважаючи на різні погляди, під верховенством права більшість розуміють дотримання права в суспільстві.

1. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків : Право, 240 с.
2. Dicey A.V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution. Indianapolis : Liberty Classics, 1982
3. Горобець К. Осмислюючи міжнародне верховенство права. *Від теорії міжнародного права до практики захисту прав людини. Liber Amicorum до 60-річчя проф. В.В. Мицика : моногр.* / авт. кол. ; за ред. О.В. Задорожнього та О.Р. Поєдинок. Київ; Одеса : Фенікс, 2016. С. 45–70.
4. Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики: до 10- річчя незалежності України : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. 600 с.
5. Козюбра М.І. Принцип верховенства права та вітчизняна теорія і практика. Верховенство права: питання теорії та практики : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнародної науково-практичної конференції. 2006. № 1. 112 с.

Халід ТАЙМАСХАНОВ

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Науковий керівник:

Ірина ЦАРЬОВА

професор кафедри українознавства
та іноземних мов Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
доктор філологічних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Сьогодення для всього світу характеризується стрімким розвитком новітніх технологій, що посідають визначне місце в усіх сферах життєдіяльності. Інформаційні технології (далі – ІТ) зуміли значно спростити життя людини, і, по-перше, це стосується відкритих та постійних доступів до будь-яких типів інформації. Кожен може поділитися корисними знаннями, враженнями та емоціями, спогадами, новинами та інше.

Проте, разом із цими позитивними моментами зростає ризик порушення низки прав людини в інформаційному середовищі. Питання методики дотримання та дійсності у захисті даних прав залишається відкритим [7], адже стрімкий розвиток ІТ вимагає від себе й певного контролю за діями, котрі можуть відбуватися у цьому просторі. Звідси, права людини в умовах інформаційного суспільства та проблеми інформаційного суспільства загалом досліджували такі вчені, як І. Браун, І. Арістова, В. Брижак, А. Іщенко, Р. Калюжний, В. Дрейк, Д. Дубов, Р. Йоргенсен, Д. Лайон та інші.

Здебільшого, вказана тема стосується особистої інформації про користувачів, яка може легко потрапити у будь-які руки, тому питання інформаційної безпеки піддається сумніву. Відповідно до статті 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Система правового забезпечення національної безпеки України в інформаційній сфері засновується на загальних положеннях права інформаційної безпеки у структурі права національної безпеки України [2, с. 88-93] та має свої особливі ознаки.

Звідси, варто зазначити, що у праці В. Пилипчука [5, с. 16] віднесено особливу увагу до самого питання інформаційної безпеки. Автор відсилається до Доктрини інформаційної безпеки України, на основі чого до ключових ознак інформаційної безпеки відносить наступне:

1) конфіденційність – стан обробки інформації, доступний лише тим, хто уповноважений на це;

2) цілісність – запобігання несанкціонованому або незаконному зміні інформації;

3) доступність – запобігати тимчасове або постійне приховування інформації від авторизованих користувачів.

В. Ліпкан пише, що інформаційні права і свободи людини та громадянина належать до так званих прав «першого покоління» – громадянських, політичних, що першочергово визначались як невід’ємна частина людської гідності [4, с. 367].

Л. Вакарюк у своїй праці дійшла до висновку, що інформаційні права людини:

– це основні, фундаментальні здібності людини, які необхідні їй для нормального існування, розвитку та здійснення інформаційних потреб;

– вони невід’ємні і однакові для всіх;

– вони є пріоритетними, універсальними, гарантовані державою, відповідають міжнародним стандартам та охороняються владою;

– інформаційні права людини є цілісним екзистенційним явищем, яке можна розпізнати лише через призму його системних властивостей, що проявляється в існуванні прав і свобод інформаційного характеру в різних сферах життя суспільства [3, с. 158].

Отже, на сучасному етапі розвитку будь-якої країни нагальним питанням є стійке та надійне забезпечення прав і свобод людини й громадянина, що під призмою історичних подій стало одним із основних завдань. Особисті права та свободи людини визначаються невід’ємним елементом забезпечення безпеки людини, суспільства та держави.

---

1. Конституція України від 28 червня 1996 року в ред. від 30.09.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Богуцький П. П. Концептуальні засади права національної безпеки України: монографія. Київ-Одеса: Фенікс, 2020. 376 с.

3. Вакарюк Л. Основні підходи до розуміння поняття «інформаційні права людини». *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 155-159.

4. Ліпкан В. Інформаційні права і свободи людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 9. С. 64-68

5. Пилипчук В. Г. Проблеми захисту приватності, прав і безпеки людини в сучасних умовах цифрових трансформацій. *Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах: Матеріали другої науково-практичної конференції*. 21 травня 2020 р., м. Київ. Упоряд.: С. Дорогих, В. Фурашев, В. Пилипчук, О. Петришин. Київ, 2020. 376 с.

6. Ліпкан В. Інформаційні права і свободи людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 9. С. 64-68

7. Царьова І.В. Лінгвопрагматичний аспект юридичного дискурсу. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): зб. наук. пр. 2017. Вип. 9. С. 125–131.

8. Царьова І.В. Сучасний український юридичний текст: лексико-дериваційна структура. Дніпро: Ліра, 2020. 446 с.

Ярослав ТВЕРДОХЛІБ

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ксенія КОСЯЧЕНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗБИТКІВ, ЗАПОДІЯНИХ ПІДПРИЄМСТВУ

Розглядаючи суб'єктивне цивільне право треба зазначити, що його змістом є право на захист у разі будь-якого порушення. Як зазначає Н. Кузнецов, правове регулювання будь-яких суспільних відносин пов'язане з процесом трансформації правових вимог в площині актуальних суспільних відносин, передбачає, що кожне суб'єктивне право у разі його порушення гарантовано забезпечується можливістю його примусового відновлення чи захисту [1, с. 100].

У доктрині цивільного права є різні підходи до розуміння категорії захисту суб'єктивних прав. Так, І. Дзера визначає цивільно-правовий захист як систему активних заходів, які застосовуються суб'єктом цивільного права, компетентними державними та іншими органами, спрямовану на усунення порушень цивільного права та інтересу, покладенням виконання обов'язку з поновлення порушеного права чи інтересу на користь потерпілого [2, с. 159].

Захист здійснюється в рамках охоронного правовідношення, яке виникає внаслідок правопорушення. Це дало підстави дійти висновку, що в основі охоронних правовідносин лежить самостійний юридичний факт-порушення (оспорення, невизнання) цивільного права та/або законного інтересу чи створення загрози їх порушення.

В основі деяких тлумачень лежить постулат, згідно з яким засоби впливу повинні застосовуватися для припинення правопорушення і відновлення або компенсації завданих порушенням збитків. На це звертає увагу О. Кот, формулюючи визначення права на захист, як передбаченої законом можливості застосовувати встановлені законом або договором примусові заходи, спрямовані на припинення правопорушення та відновлення порушеного права або в разі неможливості його відновлення на компенсацію заподіяних правопорушенням збитків та моральної шкоди. Відповідно, захистом є дії уповноваженої особи, спрямовані на досягнення зазначеної мети [3, с. 436].

На думку Я. П'янової спосіб захисту полягає в системі визначених

законом дій суб'єктів захисту (управлінських осіб та/або юрисдикційних органів) та матеріально-правового юридичного ефекту цих дій (тобто виникнення, зміна чи припинення відповідних прав та обов'язків), що дає можливість тим чи іншим чином попередити, усунути чи компенсувати наслідки порушення, невизнання або оспорювання суб'єктивного цивільного права чи охоронюваного законом інтересу [4, с. 13].

Незважаючи на різні підходи до трактування способів захисту цивільних прав та інтересів в основі покладено застосування юрисдикційним органом способу захисту, визначеного законом або договором, а якщо закон або договір не визначають способу захисту – застосовується спосіб захисту, який не суперечить закону.

Вибір способу захисту цивільних прав та інтересів залежить від правової природи відносин, які існували між сторонами. Йдеться про речово-правові та зобов'язальні способи захисту. Деякі можуть застосовуватися в комплексі, інші виключають таке поєднання. Наприклад, витребування майна з чужого незаконного володіння не може бути застосовано, якщо між сторонами існують відносини, які виникли на підставі договору. У зобов'язальних відносинах порушником, як правило, є одна із сторін договору. Однак це не виключає застосування по відношенню третіх осіб інших способів захисту суб'єктивних цивільних прав залежно від характеру та наслідків правопорушення.

У цивільному законодавстві реалізується засада оптимального співвідношення нормативної та договірної відповідальності за порушення суб'єктивних цивільних прав. У разі порушення регулятивних правовідносин, змістом яких є цивільні права і обов'язки, виникають охоронні правовідносини, у рамках яких здійснюється захист прав шляхом застосування відповідного способу (або їх поєднання), передбаченого у ст. 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) чи визначеного сторонами в договорі.

Згідно ст. 22 ЦК України поняття «збитки», має таке тлумачення, як:

1) збитки, завдані особою у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, що особа понесла або необхідно здійснити для відновлення свого порушеного права (реальна шкода);

2) доходи, що особа могла б реально отримати за звичайних обставин, якби її право не було порушено (упущена вигода) [5].

Господарський кодекс України в ст. 224 конкретизує склад збитків, до яких відносить:

– вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначену відповідно до вимог законодавства;

– додаткові витрати (штрафи, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додаткові втрачені матеріали тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків, наслідки порушення зобов'язання другою стороною;

– неотриманий прибуток (прибуток), на прогнала сторона мала право

нарахувати у разі належного виконання витраченого платежу іншою стороною;

– матеріальне відшкодування моральної шкоди у випадках, передбачених цим законом [6].

Перші дві позиції встановлення розміру і виду збитків, передбачені ГК України відповідають поняттю «реальні збитки», встановлені ст. 22 ЦК України.

Для виникнення обов'язку відшкодувати такого характеру збитків необхідні передбачені законодавством умови настання цивільної відповідальності: збитки, протиправна поведінка, причинний зв'язок між протиправною поведінкою і збитками, вина.

Дані втрати завдані підприємству як єдиному майновому комплексу можуть бути наслідком порушення як матеріальних, так і нематеріальних активів. Останні не мають майнового виразу. Відповідним способом захисту може бути компенсація немайнової шкоди. Однак всі нематеріальні активи обліковуються на балансі підприємства і мають конкретну майнову оцінку. Такий елемент гудвілу як ділова репутація безумовно не має майнової природи. За порушення ділової репутації настає цивільна відповідальність у вигляді компенсації немайнової шкоди. Водночас, порушення цих та інших нематеріальних складників майнового комплексу підприємства може мати наслідком майнові збитки. Тому, можливе застосування майнових способів захисту у разі порушення нематеріальних благ. Це пояснюється тим, що майновий комплекс підприємства включає матеріальні та нематеріальні складники, що становлять цілісний об'єкт цивільних правовідносин.

---

1. Кузнєцова Н. С. Цивільно-правова відповідальність і захист цивільних прав. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2009. Випуск 81. с. 100–106.

2. Дзера І. А. Захист цивільних прав за Цивільним кодексом України. Альманах цивілістики: зб. ст. Київ, 2008. с. 149-159.

3. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ: Алерта. 2017. с. 492.

4. П'янова Я. В. Судовий захист майнових цивільних прав: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2009. с. 20.

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. Відомості Верховної Ради України 18.12.2016. Ст. 22. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>.

6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. Відомості Верховної ради України. Ст. 224. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15>.

Єлизавета ТЕМЧЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Денис МОІСЕЄНКО

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ЗАХОДИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Цивільний процесуальний кодекс України визначає юрисдикцію та повноваження загальних судів щодо цивільних спорів та інших визначених справ, встановлює порядок здійснення цивільного судочинства. Відповідно ст. 2 ЦПК України, завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1].

Сучасні вчені пропонують розглядати причини застосування примусових заходів у двох аспектах. По-перше, загально правові – як сукупність правових норм, за допомогою яких вони встановлюються і застосовуються; по-друге, в особливу, цивільно-процесуальну – як сукупність специфічних врегульованих цивільним процесуальним законодавством обставин, що зумовлюють виникнення підстав для застосування заходів процесуального примусу.

Процесуальними примусовими заходами є процесуальні дії, що здійснюються у випадках, передбачених ЦПК України, з метою спонукання заінтересованих осіб до виконання судових рішень, сумлінного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживань та запобігання незаконним перешкодам у здійсненні правосуддя (ст. 143 ЦПК) [1, 2].

Слід зазначити, що застосування судом примусових заходів суперечить волі та бажанню винного, шляхом вжиття заходів фізичного чи психологічного впливу і завжди пов'язане з певними обмеженнями прав і свобод. Отже, при застосуванні заходів процесуального примусу суд повинен виходити з підстав, встановлених законом [3].

Статтею 144 ЦПК України передбачено, що заходами процесуального примусу є: попередження; видалення із зали суду; тимчасове вилучення доказів з метою судового розгляду; привід; штраф.

Також, не застосовуються декілька заходів процесуального примусу до однієї особи за одне й те саме правопорушення (ст. 144-145 ЦПК). Порядок застосування заходів процесуального примусу визначено статтею 144 ЦПК України [3, 4].

За порушення порядку під час судового засідання або невиконання розпоряджень головуючого до учасників цивільного процесу та інших осіб, присутніх у судовому засіданні, застосовується попередження.

Попередження – це усне попередження суду, що попереджає винного у порушенні порядку в судовому засіданні про неприпустимість такого провадження в майбутньому, необхідність дотримання встановленого порядку та виконання вказівок голови суду. Цей захід застосовується до будь-якої особи, яка присутні в залі суду, чия поведінка перешкоджає здійсненню правосуддя (наприклад, телефонування, лайка, бійки тощо).

Видалення із зали суду, визначається як окремий захід процесуального примусу, що застосовується якщо особа в залі суду повторно порушує порядок або їй були раніше озвучені зауваження щодо порядку в залі суду. Тоді така особа видаляється із зали суду на підставі ухвали голови суду, яке вирішується на місці без виходу наради. Такі рішення оскарженню не підлягають [3].

Якщо ж у слідчих або інших уповноважених осіб, що розглядають справу, виникають проблеми з отриманням доказів, то такі особи мають право запросити через суд докази в обов'язковому порядку. В випадку, якщо особа, не може надати такі докази затребувані через суд або не може у встановлений судом строк, то повинна повідомити про це суд із зазначенням причин протягом п'яти днів з дня вручення такої ухвали (ч. 4 статті 137 ЦПК).

Привід же, полягає в примусовому супроводженні працівником органу Національної поліції особи, щодо якої він застосовується, до зали суду з відшкодуванням в дохід держави витрат на його здійснення. Привід може застосовуватися лише до свідка, протиправність дій якого полягає у порушенні встановленого у ст. 69 ЦПК України обов'язку з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини.

Згідно з статтею 148 ЦПК України суд може прийняти рішення щодо стягнення з певної особи штрафу до доходу державного бюджету держави від 0,3 до 3-х розмірів прожиткового мінімуму для дієздатних осіб у випадках: невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від дій, покладених судом на сторону процесу; зловживання процесуальними правами, дії чи бездіяльність з метою перешкоджання правосуддю; неповідомлення суду про неможливість подання витребуваних судом доказів; невиконання рішення про забезпечення позову чи доказів, ненадання у встановлений судом строк копії позовної заяви, апеляційної чи касаційної скарги, відзиву, заперечення іншій стороні провадження; порушення заборон, встановлених частиною 9 ст. 203 ЦПК України [4].

Процесуальний примус як вид державного примусу, таким чином, має

подвійну природу; юридичного та примусового характеру; специфічна форма правоохоронної діяльності; застосовується спеціально уповноваженим державним органом; спрямовані на встановлення та підтримання гомеостазу прав та інтересів учасників процесу.

Отже, у результаті дослідження правових підстав застосування заходів процесуального примусу в цивільному процесі, можна дійти наступних висновків. Зазначені в ст. 144 ЦПК України підстави застосування заходів процесуального примусу носять загальний характер і конкретизуються у відповідних нормах ЦПК України, які визначають підстави застосування процесуального примусового заходу [5].

Відповідно до статті 144 ЦПК України заходами процесуального примусу є: попередження; вигнання із зали суду; тимчасове вилучення доказів з метою судового розгляду, привід; штраф. Однак до однієї особи за одне й те саме правопорушення не можна застосувати декілька заходів примусу. Тому примусові заходи можна розглядати як дієвий засіб забезпечення дотримання норм цивільного процесу.

---

1. Бобрик В.І. Заходи процесуального примусу: порівняльно-правовий аналіз у різних видах цивілістичного судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 10. С. 16-22.

2. Куцик К.В. Щодо визначення поняття процесуального примусу в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2016. № 41. Т. 1. С. 118.

3. Резнікова В.В. Заходи процесуального примусу. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Чернівці, 2018. С. 158.

4. Сіверський О. М. Розвиток заходів процесуального примусу на території України в історичному аспекті. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. №. 12. С. 269-276.

5. Куцик К. В. Підстави застосування заходів процесуального примусу у цивільному процесі України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. Одеса. 2016. С. 133-136.

Вероніка ТИМОЩЕНКО

курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

Андрій ТОКАР

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВА СИСТЕМИ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ПРАВОПОРЯДКУ**

У загальнотеоретичному розумінні Верховенство права, особливо елементи прав об'єднані якістю, що відповідає ідеології правової ідеї, яка багато в чому була відображена у Конституції. Верховенство права, яке є одним із головних принципів демократії, передбачає судовий контроль втручання у свободу кожної людини. Дозволяє створити систему, де повноваження влади здійснюються відповідно до узгоджених правил, що гарантують захист всіх прав людини [4].

Ця тема актуальна тим, що верховенство права є пануванням права у суспільстві та державі. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Конституції, в Україні встановлений та діятиме принцип правового верховенства. Верховенство права вимагає від держави втілення її у правотворчу та правозастосовану діяльність, особливо в законах, що за змістом мають проникнути насамперед до ідей соціальної, вільної, рівної справедливості [4].

Основною метою верховенства права є, насамперед, обмеження влади держави над людьми, а також забезпечення довільного впливу держави у певні галузі життя людини. Основою надання свободи життя в умовах гідної людини є міжнародні права людини та принципи гуманітарного, кримінального права [1].

Принцип рівності права є юридично обов'язковою нормою сучасного правопорядку України. Верховенство права та права людини є двома аспектами одного і того ж принципу – свободи жити в гідних людини умовах. Внаслідок цього верховенство права і права людини нерозривно пов'язані між собою. Насамперед, значною мірою – як у принципі правової організації держави у суспільстві, тобто у принципі «верховенства прав над державою». По-друге, у вузькій формі, а точніше, у контексті взаємозв'язку однорідної правової категорії – права і закони у системі управління суспільними відносинами, їх роль та місце у забезпеченні правового порядку, тобто у контексті «верховенства прав над законом» [2].

Особливу роль інституційному забезпеченні «верховенства прав» правосуддя відіграє судове управління, зокрема, конституційне та адміністративне судочинство. Саме ці два види судової практики покликані забезпечити узгоджений характер всього юридичного процесу за умов сукупності суперечливих правил, завдяки яким досягається ефективність права (правосуддя), тобто верховенство права (правосуддя) [3].

Підсумовуючи, варто зауважити таке: верховенство права та права людини входять в універсальні і непідробні основні засади та принципи Організації Об'єднаних Націй. У Декларації наради на високому рівні з питання верховенства права держави-члени заявили про те, що права людини і верховенство права взаємопов'язані і взаємно доповнюють одні одного. У суспільствах неможливо забезпечити верховенство права, якщо не забезпечений захист прав людини, і навпаки, захист прав людини не може бути забезпечений в суспільствах без ефективного верховенства права. Верховенство права – це механізм здійснення прав людини, що сприяє втіленню принципу прав людини в життя [1].

1. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України ; за ред. В. В. Стасюка, НУОУ, м. Київ, 2012 р. URL: <https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2018/06/%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%9C%D0%9F%D0%97-%D1%83-%D0%97%D0%A1%D0%A3.pdf>.

2. Військова психологія : підруч ; за ред. В. В. Ягупова. URL : <http://www.medbib.in.ua/viyskova-psihologiya.html>.

3. Морально-психологічне забезпечення : курс лекцій ; за ред. В. В. Ягупова. URL : <https://studopedia.org/12-97252.html>.

4. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.С. 141.

Владислава УСТИМЕНКО

курсант

Науковий керівник:

Максим ШЕВЯКОВ

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВА ЛЮДИНИ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

Сучасний світ змінюється, COVID-19 – подія під номером один у новинах, феномен, яке впливає на життя кожної людини, змінюючи повсякденність і буденність новинами про кількість хворих, яку ми сміливо

можемо називати епідемією, що характеризується найвищою захворюваністю на інфекційні захворювання, що розповсюджуються по всій території країни і континентів світу. Характеризується відсутністю сталого імунітету людини, як правило, ефективний профілактичний засіб (вакцина) та лікування [1, с. 27].

Пандемія COVID-19 суттєво змінила життя людей, а такі терміни як: самоізоляція, карантин, епідемії, коронавірус, ПЛР-тести, включено до словника повсякденного життя для простих громадян. Незважаючи на ці терміни, багато висловлювань в соціальних мережах і вираження особистого ставлення до світової ситуації, використання недоречних, образливих термінів, який порушує інформаційний етикет і загальноприйняті морально-етичні норми [1, с. 52].

Карантинні обмеження, пов'язані з бажанням уповільнити поширення коронавірусу, діють в Україні приблизно одночасно з більшістю країн. Їхній правовий захист зафіксований у Постанові Ради Міністрів України № 211 від 11 березня 2020 року «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричинене коронавірусом SARS-CoV-2» [2, с. 11].

З початку пандемії в Україні обмежила роботу КПП та запровадила різні санкції за порушення карантинного режиму. Україні важко знайти оптимальний баланс між обмежувальними заходами для захисту життя та здоров'я людей від зараження та забезпечити дотримання їхніх прав.

Найбільш порушені права українців з точки зору вищезазначених постанов КМУ є:

- повага до приватного життя (обмежена),
- свобода та особиста недоторканність. У деяких випадках через примусове спостереження, суворо застосовується самоізоляція,
- свобода пересування (суворо обмежена, особливо під час карантину),
- свобода мирних зібрань (обмежена),
- освіта (обмежена),
- свобода віросповідання (обмежена),
- доступ до медичних послуг (обмежується плановими медичними заходами).

Керівні записки місії ООН з прав людини в Україні від 25 березня 2020 року викладають основні принципи розробки карантину та інших обмежувальних заходів проти натовпу [3, с. 3].

Основною проблемою захисту прав людини під час пандемії в Україні є невідповідність чинної нормативної бази, що встановлює «локдаун» та регулює обмеження. Мета обмеження прав і свобод під час пандемії зрозуміла – охорона здоров'я та життя нації. Однак заходи держави є неконституційними та конфліктними для законодавства. Процедури обмеження прав і свобод навіть у законних цілях мають відповідати основним правовим нормам – положенням візе Конвенції та Конституції України [4].

1. Вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на права, свободи і безпеку людини в інформаційній сфері: Матеріали науково-практичної студентської конференції / 12 травня 2020 р., м. Київ / Упоряд. : Фурашев В. М., Петряев С. Ю.– Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2020. – 196 с.

2. Відповідь на виклики COVID-19 та права людини: огляд ситуації в Україні / За заг. ред. Дмитра Ковалю. – Київ, 2020. – 44.

3. Права людини у період пандемії COVID-19: Моніторингова місія ООН із прав людини в Україні. Керівна записка, 25 березня 2020 року.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004.

Катерина ХМЕЛЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор, професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

СИСТЕМА ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Формування системи ювенальної юстиції в Україні розпочалося після ратифікації Конвенції ООН про права дитини у 1991 році. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), лягли в основу Конвенції та закріпили основні засади функціонування юстиції, дружньої до дитини, пріоритетом функціонування якої є захист прав та свобод дитини у кримінальному провадженні. Оскільки Україна ратифікувала «Пекінські правила», їх норми діють на території усієї держави.

Наразі в Україні відбувається реформа ювенальної юстиції, передбачена Національною стратегією реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, а також впроваджуються декілька проєктів та програм, що є частиною цього реформаційного процесу, серед них Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального

правопорушення», Модель Барнахус. Розглянемо особливості функціонування інституцій системи ювенальної юстиції в Україні. Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року містить напрями, що відповідають етапам кримінального провадження. Кожен із етапів реалізується певним суб'єктом, який у майбутньому має стати складовою юстиції стосовно неповнолітніх. Для розуміння структури ювенальної юстиції окрім положень «Пекінських правил» та інших складових національного законодавства, проаналізуємо законопроект «Про юстицію, дружню до дитини», що був включений до порядку денного Верховної Ради України 19 жовтня 2021 року. Значення аналізу нормативно-правової бази у контексті цієї теми полягає у її функції закладати вектор діяльності суб'єктів у кримінальному провадженні.

Отже, Стратегія передбачає реформування таких п'яти напрямів:

1) профілактика правопорушень серед дітей

Наразі цей напрям реалізує уповноважений підрозділ Національної поліції – ювенальна превенція. Стратегією передбачено залучення соціальних працівників територіальних громад до запобігання злочинності серед неповнолітніх, а також має відбуватися міжвідомча координація під час здійснення профілактичної діяльності між школами, органами системи МВС та органами публічної влади. Профілактика правопорушень може здійснюватися у вигляді тематичних занять, створенні учнівських проєктів, проведенні тренінгів, показових «шоу», показі тематичних фільмів та ін. Окрім того, шкільні психологи мають систематично проводити психологічні бесіди та тестування для виявлення рівня правової культури та свідомості учнів.

2) досудове розслідування

Уповноваженими на реалізацію цієї діяльності є органи досудового розслідування Національної поліції України. Серед повноважень Начальника слідчого управління – визначення слідчих, які проводитимуть досудове розслідування стосовно неповнолітніх (ювенальні слідчі). Наразі в Україні немає окремих підрозділів досудового розслідування, які б спеціалізувалися тільки на справах стосовно дітей. Ювенальні слідчі під час здійснення своїх посадових обов'язків мають керуватися нормами Конвенції про права дитини. Як зазначено у Стратегії, в українському законодавстві існують прогалини, наприклад, немає чітко визначених процесуальних прав неповнолітніх, які не досягли 14 років (віку кримінальної відповідальності), а це є проблемою державного масштабу.

Варто зазначити, що прокуратура також виступає інституцією захисту прав дитини у досудовому розслідуванні, адже керівник органу обирає з-поміж службовців ювенальних прокурорів, які забезпечують нагляд за додержанням законів ювенальними слідчими. У процедурі досудового розслідування бере участь захисник дитини. Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей містить таке положення: «для

вирішення наявних проблем (стосовно досудового розслідування) необхідно запровадити єдині стандарти навчання захисників, які залучаються для надання правової допомоги дитині, яка є підозрюваною чи обвинуваченою» [1], тобто вже існує необхідність створення окремої спеціалізації «адвокат дитини» на державному рівні, що стане поштовхом до розвитку системи адвокатури – недержавної самоврядної інституції захисту прав дитини, складової частини системи ювенальної юстиції. Вища школа адвокатури НААУ вже декілька років поспіль проводить курси підвищення кваліфікації адвокатів за напрямком «адвокат дитини», спираючись на практику країн Європи та США. Додамо, що для захисту прав дитини, яка стала потерпілою від насильства або свідком скоєння кримінального правопорушення, в Україні запроваджується Модель Барнахус, у рамках якої передбачається проведення допитів у комфортному для неповнолітнього середовищі. Окрім цього, Модель передбачає співпрацю між органами прокуратури, поліції, медичними працівниками, психологами, що розміщуватимуться в одному місці – у спеціальному Центрі. Барнахус спрямована на запобігання повторної травматизації, віктимізації дитини, у тому числі під час роботи компетентних органів. Існує схожий проєкт ООН – «Зелена кімната», націлений на створення безпечного для дитини морального та фізичного простору з метою проведення слідчих та процесуальних дій на основі європейських стандартів. Якщо Модель Барнахус є вузькопрофільним заходом – упроваджується тільки у разі вчинення насильства, то «Зелена кімната» – це захід широкого спрямування і може впроваджуватися у разі вчинення будь-якого правопорушення за участю дитини. Обидва проєкти ґрунтуються на принципах гуманності, законності та професіоналізму, тому до їх реалізації залучаються спеціалісти, які володіють необхідною кваліфікацією для роботи з дітьми;

3) судове провадження

Суд – одна з основних інституцій, яка безпосередньо бере участь у захисті прав дитини. Законом України «Про судоустрій та статус суддів» передбачається, що у місцевих загальних судах та апеляційних судах діє спеціалізація суддів зі здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх [2]. Тобто в Україні існує так звана спеціалізація «ювенальний суддя». Ювенальні судді мають проходити спеціальну підготовку для роботи з дітьми, про що вперше зазначається саме у «Пекінських правилах». За аналогією, ювенальні прокурори також мають проходити спеціальну підготовку – відповідне положення міститься у Стратегії : «необхідно забезпечити спеціалізоване навчання прокурорів, що підтримують державне обвинувачення у провадженнях щодо неповнолітніх» [1]. Такі вимоги також висувуються у Керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. Можемо зазначити, що спеціалісти ювенальної юстиції мають розуміти дитячу та підліткову психологію.

4) призначення покарання неповнолітнім та його виконання

Зараз в Україні реформується пенітенціарна система, у рамках якої

відбувається становлення системи пробації: у 2019 році почав реалізовуватися пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» – це є відновним правосуддям для неповнолітніх, яке передбачає призначення альтернативної позбавленню волі форми кримінальної відповідальності. Суть відновного правосуддя полягає у ресоціалізації правопорушника шляхом проведення процедури медіації – примирення із постраждалим. До процесу залучаються адвокати-медіатори із Центру безоплатної правової допомоги, психологи, соціальні працівники, прокурори, які покликані забезпечувати захист прав дитини під час проходження нею усіх необхідних етапів процедури. Якщо у кінці медіації правопорушник та постраждалий дійдуть згоди, примиряться та підпишуть спеціальний договір, ювенальний суддя може звільнити неповнолітнього від несення кримінальної відповідальності. Зазначимо, що медіація застосовується лише тоді, коли особою був скоєний нетяжкий злочин та вперше, в усіх інших випадках суд призначає ті види покарання, що передбачені Кримінальним кодексом.

5) ресоціалізація неповнолітніх

В Україні можна виділити два типи ресоціалізації: класичну пенітенціарну та пробаційну. Якщо спиратися на ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу, пенітенціарна ресоціалізація включає пробаційну: «основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є пробація» [3]. Однак норма кодексу створювалася до впровадження відновного правосуддя. Тому є суттєва відмінність у способі та процедурі проведення, а відповідно й у суб'єктах, що здійснюють ресоціалізацію. Якщо пробаційна ресоціалізація – медіація, покликана змінити свідомість неповнолітнього правопорушника, не притягуючи його до кримінальної відповідальності, коштом власної роботи над собою (самотивація, самовиховання) та допомоги експертів, які у процесі захищатимуть його права, – адвокатів-медіаторів, психологів та соціальних працівників, то класична пенітенціарна ресоціалізація спрямована на виправлення засудженого у місцях виконання покарань. Тобто процес ресоціалізації – це не просто один з обов'язкових заходів у процесі відбуття винною особою покарання, це комплекс професійної діяльності структурних підрозділів виховної колонії. Саме тому Стратегія передбачає підвищення їх кваліфікації, така вимога міститься й у «Пекінських правилах». До речі, у вересні 2021 року було затверджено Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Формування життєвих навичок у неповнолітніх засуджених», де одним з основних завдань програми визначено інформування щодо прав та соціальних гарантій засуджених осіб як у період відбування ними покарання, так і після їх звільнення [4].

Отже, ювенальна юстиція – це складна система інституцій захисту прав дитини. Реформування цієї системи, створення нормативно-правових актів, що відповідають нормам затверджених міжнародних договорів та

впровадження міжнародних стандартів щодо юстиції, дружньої до дитини – пріоритетне завдання держави, адже право дитини на захист у кримінальному провадженні є невідчужуваними.

1. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : розпорядження Кабінету України від 18.12.2018 № 1027-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>

2. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 2016, № 31, ст. 545.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2004, № 3-4, ст. 211.

4. Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Формування життєвих навичок у неповнолітніх засуджених»: затв. наказом Міністерства юстиції України від 07.09.2021 №3157/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1179-21#Text>.

Микола ЧЕРЕПАНОВ

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Марина ПОЛИЩУК

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ- ПІДСТАВИ ДЛЯ ФАКТИЧНОЇ ОБҐРУНТОВАНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН

На сучасному етапі розвитку українського цивільного процесу юридичний факт є основною підставою виникнення цивільних процесуальних відносин. Дане питання є актуальним, що підтверджується багатьма працями науковців, які висвітлювали юридичні факти. Окреме місце юридичні факти займають у доктрині цивільного процесуального права, адже він дає підстави для фактичної обґрунтованості правового регулювання цивільних процесуальних відносин.

Серед науковців, які досліджували юридичні факти С. Алексєєв, С. Зінченко, В. Ярков, М. Рожкова, О. Братель та інші.

Метою даного дослідження є визначення категорії юридичних фактів

та їх значимості для цивільного процесуального права.

Здійснення правосуддя у цивільних справах передбачає наявність певних відносин між судом та іншими учасниками процесу, що регулюються нормами цивільного процесуального права. Проте самі по собі правові норми не породжують правових відносин, суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Норми об'єктивного права лише установлюють критерії можливої або допустимої поведінки у суспільстві, обумовлюють варіантність можливої поведінки і забезпечують їх охорону в межах юридичної конструкції правового відношення [1]. Тому юридичні факти виконують важливу роль у процесі «сполучення» із нормою права, приводячи її в рух, задля подальшої реалізації юридичних наслідків.

Виникнення категорії юридичних фактів зумовлене практичною потребою охопити єдиним поняттям досить різноманітні передумови виникнення та перетворення конкретних правових взаємовідносин між людьми, тобто у безпосередньому взаємозв'язку з формуванням та розвитком правових відносин [2]. Норма права – це базова категорія, навколо якого розгортаються правовідносини, але вона не є підставою виникнення правовідносин.

Аналізуючи юридичну літературу, юридичний факт в цивільному процесуальному праві прийнято розуміти певні життєві обставини, з якими пов'язується виникнення, зміна або припинення цивільних процесуальних правовідносин [3]. Також варто зазначити, що юридичний факт розглядається як явище, що підлягає правовій оцінці та є основою для висновку про можливість використання, дотримання та застосування норми права з метою регулювання певного суспільного відношення.

Щодо класифікації юридичних фактів, то першим серед юристів юридичні факти класифікував Є. Васьковський, поділивши їх на дії та події. Дії є загальними життєвими обставинами, що залежать від волі людини і нею створюються, а події – виникають не в залежності від волі людини [2]. У контексті цивільних процесуальних відносин юридичні факти можна представити у вигляді народження фізичної особи, внаслідок чого у неї виникає цивільна процесуальна правоздатність, проте задля набуття юридичної значимості такої події потрібно вчинити відповідні процесуальні дії. Також серед юридичної літератури є поділ юридичних фактів на абсолютні та відносні. Абсолютні являють собою явища, що не пов'язані з вольовою діяльністю людини (стихійні лиха, природна смерть особи), а відносні – виникають з волі суб'єктів, але незалежно від них розвиваються (смерть у результаті вбивства людини) [3].

Отже, юридичні факти є головною підставою виникнення цивільних процесуальних відносин та мають істотне значення для суб'єктів цивільного процесуального права.

1. Ярошенко І. Юридичні факти як підстава виникнення цивільних процесуальних правовідносин. Наукове видання: юридичні факти в системі правового регулювання. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. 2015. С. 625-630. URL: <http://idpnan.org.ua/files/zbirnik-nauk.-prats-konf.-dnistryanskiy.pdf>.

2. Штефан А. Процесуальний юридичний факт та його ознаки. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 54-60.

3. Братель О. Г. Юридичні факти-події як складова цивільних процесуальних юридичних фактів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 4(1). С. 93-97.

Анастасія ЧЕРНЯК
студентка Університету
митної справи та фінансів
(м. Дніпро, Україна)

ОГРОНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЩОДО ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Сучасний світ невинно прогресує інформація набуває поширення дуже швидко, людство робить нові відкриття в тому числі й інформаційні, саме тому актуальність даної теми полягає у розробці систем охорони інформації, що стосується держави, бо саме державна таємниця є найціннішим ресурсом прогресивних держав світу. Захист такої інформації є вкрай важливим для національної безпеки держави, державних органів, підприємств. Органів самоврядування, організацій тощо. Система правовідносин має провідне місце у становленні інституту державної таємниці, оскільки щодня держава здійснює правове регулювання, що призводить до необхідних змін у законодавстві України.

Основною метою роботи є правовий аналіз державного законодавства, визначення сутності та правових засад режиму державної таємниці та пропонування сучасних методів вдосконалення захисту державної таємниці.

Дане питання викликало інтерес серед таких провідних науковців, як: А. Агапова, Ю. Бауліна, Д. Бахраха, В. Шкарупи, О. Андрійкова, Р. Калужного, В. Артемова, А.Благодарного.

Правову основу режиму державної таємниці становить Закон України «Про державну таємницю», де в ст. 1 зазначено, що державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки, охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності. безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають

охороні державою

Поштовхом для розгляду питань щодо охорони державної таємниці стала підготовка офіційного проекту Концепції національної безпеки України, розпочатої відповідно до Указу Президента України від 15 січня 1992 року № 41/92 та завершеної 10 березня 1992 року. Перше читання проекту Концепції у Верховній Раді України відбулося 19 жовтня 1993 року, друге – 24 травня 1996 року, а остаточне затвердження – 16 січня 1997 року. У цьому документі вперше в законодавчій практиці України було встановлено визначення самих понять «національна безпека» та «національні інтереси», а також окреслені основні сфери, завдання, напрямки та механізми їх захисту. З метою визначення наявності умов для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, Служба безпеки може створювати спеціальні експертні комісії, із залученням фахівців органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій за погодженням з їх керівниками [5].

Служба безпеки України має повноваження щодо встановлення терміну дії дозволу на провадження діяльності, що пов'язана з державною таємницею. Цей термін становить 5 років. Проте є один фактор від якого залежить тривалість провадження такої діяльності і це ступінь секретності та обсягу роботи, що здійснюється організацією. Служба безпеки України також має право на проведення перевірки, щодо діяльності організації та додержання нею державного законодавства. Якщо виявляються порушення, то на їх підставі Служба безпеки може скасувати дозвіл на провадження діяльності пов'язаною із державною таємницею [2].

Засоби захисту секретної інформації держави регулюються набагато жорсткіше ніж засоби конфіденційної та службової інформації. Стаття 18 Закону України «Про державну таємницю» передбачає основні вимоги захисту державної таємниці, а саме:

- режим секретності організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею;
- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці;
- технічний та криптографічний захист секретної інформації, порядок якого визначається Президентом України
- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;
- дозвільний порядок провадження органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею;
- обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації;
- обмеження щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їх доступу до державної

таємниці, а також розташування і переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать;

– особливості здійснення органами державної влади їх функцій щодо організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею та інші вимоги [1].

Основними проблемами суспільної небезпеки в державній таємниці є: несанкціоноване користування таємною інформацією, використання такої інформації зі злочинними мотивами, з метою викривлення такої інформації та її втрата. Науковець Ю. Мірошник каже, що завжди є ймовірність викриття розповсюдження державної таємниці, яка може бути використання проти держави та її безпеки. Процесуальний характер суспільних відносин у сфері охорони державної таємниці в невеликому масштабі, але допомагає подолати вище вказану загрозу, бо таким чином створюється організаційно-правовий механізм впливу на соціальні процеси. Найвідомішим методом захисту такої інформації на сьогодні виступає попередження та агітація населення щодо відстоювання інтересів безпеки [3,4].

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, можна дійти висновку, що захист державної таємниці є вкрай важливим елементом як для внутрішньої так і для зовнішньої політики. Ризик щодо викриття інформації існує завжди, саме тому в державному апараті України встановлюється спеціальний порядок до доступу такої інформації, встановлюються єдині вимоги щодо виготовлення, користування та збереження такої інформації, є правила передачі такої інформації, також встановлюється відповідальність за порушення законодавства.

Система охорони такої інформації потребує деяких корективів, саме тому задля підвищення ефективності збереження державних таємниць ми пропонуємо створення закону що гарантує довічне ув'язнення та штраф за розкриття та скривдження та інформації, розробка більш жорстких умов доступу до державної таємниці, створення більшої кількості спеціально обладнаних приміщень із сучасним технічними система захисту наприклад скан обличчя чи інших частей тіла, відбиток пальця, створення більш жорсткого контролю за умовами зберігання секретних матеріалів, закупівля сучасних сейфів та охоронна сигналізація.

---

1. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.

2. Теоретико правовий аналіз поняття «державна таємниця». URL : http://ippi.org.ua/sites/default/files/7_1.pdf.

3. Василенко Д.П., Маслак В.І. Законодавство провідних країн світу в сфері захисту інформації. *Вісник КДУ ім. М. Островського*. 2010. Вип. 2 (61). Ч. 1. С. 128-132.

4. Особливості правового регулювання захисту державної таємниці в Україні та за її межами URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/37.pdf>.

5. Указ Президента України «Про Раду національної безпеки і оборони України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772/96#Text>.

Ольга ШМУЛІЙ

студентка

Науковий керівник:

Андрій ДЕНИСОВ

доцент кафедри правового
забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

У всіх країнах сучасного світу існує нормативно-правове регулювання відносин шлюбу, але існуючі норми внутрішнього матеріального права різних країн суттєво відрізняються, що є причиною виникнення колізій вітчизняних та зарубіжних правових норм [1].

На сьогодні актуальним питанням є укладення та розірвання шлюбу з іноземним елементом. З огляду на євроінтеграційний курс України, поширеним явищем є еміграція та імміграція, унаслідок чого набуває поширення як укладання шлюбів з іноземцями, що могли прибути до України та мати тут тимчасове місце проживання або працевлаштуватись, так і шлюб громадянина України з іноземцем на території іншої держави, оскільки значний відсоток громадян України емігрують за кордон для працевлаштування або з іншою метою. Окрім того, укладання шлюбів з іноземним елементом, також у окремих випадках створює проблеми правового регулювання розірвання такого шлюбу. Оскільки розірвання шлюбу з іноземним елементом є актуальним питанням, то необхідним є визначення його правових особливостей, враховуючи специфіку вітчизняного законодавства та звертаючи увагу на судову практику України [2, с. 87].

Щодо особливостей форми і порядку укладання шлюбу за законодавством іноземних країн, то законодавчій практиці відомі дві основні форми – державна форма реєстрації шлюбу та релігійна. В Україні визнається лише цивільна (державна) форма реєстрації шлюбу, що також необхідно враховувати при укладенні шлюбу з іноземним громадянином на території України [3, с. 224].

Процедура розірвання шлюбів у міжнародному приватному праві відрізняється у різних країнах світу. Окремі правові системи йдуть по шляху максимального ускладнення процедури розірвання шлюбу з метою

збереження родини. У Франції є неможливим розірвання шлюбу за згодою обох членів подружжя у перші півроку після укладення шлюбу. У Великобританії заяву про розірвання шлюбу можливо подати лише після спливу терміну у три роки після укладення шлюбу.

Інший підхід полягає у максимальному спрощенні процедури розірвання шлюбу. У окремих штатах Мексики встановлена можливість подання заяви про розірвання шлюбу засобами поштового зв'язку без особистої присутності членів подружжя. Окрім того, не є обов'язковою присутність членів подружжя під час процедури розірвання шлюбу – після надання письмової згоди заява розглядається автоматично, а рішення про розірвання шлюбу надсилається поштою.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що матеріальне право різних країн по різному регламентує процедуру укладення та розірвання шлюбу, що породжує певні колізії у випадку укладення шлюбу з іноземним елементом або на території інших держав. Оскільки законодавство більшості держав встановлює, що форма шлюбу повинна визначатися за місцем його укладання, для вирішення спірних питань, пов'язаних з укладенням шлюбу, судам необхідно встановлювати зміст іноземного права, що регулює відповідні відносини. Вбачається доцільним посилити співпрацю держав та встановити більш дієве наддержавне регулювання відносин, пов'язаних з укладенням та розірванням шлюбу, шляхом підписання певних міжнародних договорів.

---

1. Дядюша В.В. Колізійні питання укладення і розірвання шлюбу в міжнародному приватному праві. Тридцять сьомі економіко-правові дискусії (юридичне спрямування): матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів, 2019. С. 18-20.

2. Барабанова Я.С. Особливості розірвання шлюбу з іноземним елементом в міжнародному приватному праві. Актуальні проблеми та перспективи розвитку приватного права в сучасних умовах : матеріали регіон. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 листоп. 2019 р.). Дніпро : Видавець Біла К.О., 2019. С. 87-90.

3. Цилукова І. В. Колізійні питання укладення і розірвання шлюбу в міжнародному приватному праві. Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід : матеріали першої науково-практичної конференції, 30 квітня 2015 року, Львів. Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут права та психології, Кафедра конституційного та міжнародного права. Львів, 2015. С. 223–227.

Ігор ЯРОВИЦЬКИЙ

курсант

Науковий керівник:

Андрій ТОКАР

викладач кафедри

тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ COVID 19

Коронавірус виявився для людства повною мірою несподіванкою. Ще наприкінці лютого спільнота вважала, що спалах захворювань торкнеться лише економіки Китаю та інших, ближчих до неї, сусідів. Однак, зростання кількості захворювань такими швидкими темпами дало зрозуміти всю тяжкість цього захворювання.

Усе помітними ставали загрози для економічних та гуманітарних сфер. Держави почали закривати кордони, скоротилася міжнародна торгівля. Встановлення карантину притягло до заборон та обмежень прав приватної власності. Хоча заборони ввели тимчасово, для боротьби з пандемією, але є думка, що криза, до якої призвело розповсюдження коронавірусу, буде довготривалою. Це створює загрозу так званої «адаптації» суспільства до розв'язання важливого питання способом адміністрування за відсутності належного для цього нормативної основи[1]. Існує дуже велика спокуса у правлячих партій та окремих політиків, під егідою боротьби з пандемією, контролювати громадян навіть із порушеннями чинного законодавства.

Варто також зазначити, що проблеми обмеження прав людини, захисту прав приватної особи, регулювання суб'єктів підприємницької діяльності в особливих умовах, дистанційного навчання та праці за допомогою віддаленого доступу та інше, активно обговорюються в соціальних мережах; піддаються масовій критиці дії держави та правоохоронних органів[2, с. 219].

І ці ж проблеми провокують державу до використання суворих заходів контролю та обмежень, для того, щоб стримати цю інфекцію.

Першочерговими заходами мають бути тестування населення і визначення небезпечних зон для швидкої ізоляції. Важливим є значення тих осіб, які на цю хворобу перехворіли та мають спеціальні антитіла. Також має приділятися увага, для створення власними потужностями, критичного медичного устаткування, вдосконалення протоколів лікування та розробку вакцини[4].

Разом із цим, припинення поширення вірусу шляхом встановлення

жорстких обмежень, експерти звертають увагу на часткове обмеження прав людини та часткового збільшення повноважень правоохоронних органів, і так зване державне домінування, буде тривати довго, то із часом зміниться модель поведінки людей. Після подолання вірусу влада може використовувати інструменти масового контролю, а саме під гаслом «стримування темпів поширення інфекції» влада застосує електронне спостереження, зможе визначати місцеперебування людей, контент, що споживає особа та інформацією, з якою вона ділиться. А також держава може розробляти спеціальні програми, основним завданням яких буде відстежування людей та отримування несанкціонованого допуску до персональних даних [3].

---

1. Світ після пандемії: глобалізація слабшає, націоналісти зміцнюють позиції / За редакцією Алла Кошляк, Євген Спірін. URL: https://thebabel.com.ua/texts/40815-svit-pislyapandemiji-globalizaciya-slabshaye-nacionalisti-zmicnyuyut-poziciji-perekazuyemostattuy-foreignpolicy?utm_source=page&utm_medium=publication.

2. Європейське приватне право як змішана правова система. *Європейське право* / за редакцією Смітс Я.В. № 2-4/2012. С. 219. URL: <https://towha.ru/84PJY4>.

3. Влада сильніше контролюватиме народ, прикриваючись його безпекою / за редакцією Анатолій Амеліна URL: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_vlada-silnishe-kontrolyuvatime-narod-prikrivayuchis-jogo-bezpekoju/958662.

4. Природно-правова оцінка заходів по забезпеченню епідеміологічної безпеки, встановлених Кабінетом Міністрів України / за редакцією Костенко О. URL : <https://inlnk.ru/Jjenp9>.

Олександра ЯЦЕЧКО

студентка ННІ

права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЯДЛОВСЬКА

доцент кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат історичних наук

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРАВОВА ОСНОВА ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У наш час питання дистанційного навчання є дуже актуальним. Більшість закладів освіти всіх ланок запроваджують курси дистанційного навчання. Особливо значуще місце дистанційне навчання набуло після

початку пандемії Covid-19. Застосування дистанційної освіти реалізовувалось у багатьох країнах світу. Україна також наполегливо впроваджує дистанційні форми освіти. Але не завжди рівень розвитку української дистанційного навчання відповідає вимогам до постіндустріального суспільства. По-перше, під час підготовки викладачів та фахівців, Україна має певні недоліки в застосуванні технологій дистанційного навчання, порівняно з розвинутими країнами. По-друге, є проблеми щодо інформаційного забезпечення платформ, на яких проводиться освітній процес. Але враховуючи практичні навички та набуття досвіду, аналізу помилок, їх усунення, вдосконалення освітніх та технічних програм, процес навчання можна зробити дуже зручним та ефективним. Також не менш важливу роль грає правова основа дистанційної освіти, вона закріплює основні вимоги та положення, яких потрібно дотримуватися.

Під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Закладами освіти схвалюється використання конкретних інформаційно-телекомунікаційних систем (електронних освітніх платформ), комунікаційних онлайн сервісів та інструментів, за допомогою яких організовується освітній процес під час дистанційного навчання [2]. У середній ланці освіти, згідно з Положенням про дистанційне навчання та Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, окрім визначення такого типу здобування освіти, зазначено, що, для здобування знань, повинна бути гарна технічна база. Наразі це проблема для багатьох навчальних закладів. Поширеним явищем є те, що школи та університети працюють в суспільно доступних програмах, які не в змозі витримувати сильні навантаження. Через це викладачам та здобувачам освіти стає важко працювати: поганий відео- чи аудіо- зв'язок, проблеми з виконанням тестових завдань чи задачі робіт в технічній базі. Гарним рішенням для усунення таких незручностей може стати впровадження особистих програм для кожного навчального закладу окремо. За таких обставин технічна база буде менше перевантажуватися та, як наслідок, буде менше помилок або вони взагалі будуть відсутні. Упровадження в навчальних закладах відділів технічної підтримки також зробить гарний вплив на процес здобуття освіти.

Педагогічні працівники, які організовують дистанційне навчання, мають підвищувати свою кваліфікацію щодо використання інформаційно-комунікативних (цифрових) технологій в освітньому процесі шляхом формальної (за типовою програмою підвищення кваліфікації), неформальної або інформальної освіти в порядку, визначеному законодавством [2]. У цьому пункті Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти зазначено, що викладачі та вчителі повинні відповідати

вимогам щодо використання цифрових технологій. Це також є актуальним питанням у наш час, бо не в кожному навчальному закладі педагогічні працівники вміють гарно працювати в програмах, або не в повній мірі їх застосовують. Для вирішення таких проблем керівництва шкіл та університетів впроваджують спеціальні курси з використання технічних баз та систем дистанційного навчання. Але, на жаль, не всі навчальні заклади використовують такий напрям підвищення кваліфікації. Через це виникають проблеми в технічного зв'язку між суб'єктами навчального процесу: між здобувачем та педагогічним працівником. Наприклад, якщо вчитель не знає як створювати відеоконференції, робити посилання на них та як створювати тестові чи практичні завдання на навчальних платформах. Вважаємо доречним зробити обов'язковими такі курси для викладачів, адже це значно полегшить освітній процес їм особисто, а також і здобувачам. Окрім цього, здобувачі освіти також мають мати розуміння щодо системи дистанційного навчання. Тому можна запроваджувати курси не лише для викладачів, а й для здобувачів освіти.

Слід зазначити, що всі Положення про дистанційне навчання безперечно мають правові основи, ці засади узгоджені зі статтею 9 Закону України «Про загальну середню освіту», статтею 12 Закону України «Про професійно-технічну освіту», статтею 42 Закону України «Про вищу освіту», що виступають основним підґрунтям для функціонування положень щодо здобування дистанційної форми освіти.

На сьогодні найбільш розповсюдженими програмами, платформами для дистанційної освіти є Moodle, ZOOM, Google Клас (Classroom) та Microsoft Teams. Перша дві більш популярні для закладів вищої освіти, третя – для шкіл, а четверта використовується і в середній, і у вищій ланці освіти. Хочемо зазначити переваги та недоліки цих технічних баз. Перевагою системи Moodle є те, що вона фіксує всі дії в навчальному процесі: коли розпочалася і закінчилася онлайн конференція, скільки вона тривала; відмічає присутність студентів та викладачів на заняттях; містить електронний журнал оцінок; викладачі можуть розробляти тести, розміщувати навчальний матеріал та презентації, здобувачі освіти мають змогу викладати виконані завдання у будь-який час, враховуючи можливості асинхронного навчання. Але є проблем питання реалізації. Наприклад, за умови перевантаженні цієї системи, виникає дуже багато помилок та нестиківок: тест закінчується раніше за вказаний час або не зараховує правильні відповіді; на онлайн конференціях не завжди можна застосувати всі можливості платформ тим, хто не є адміністратором, може не ввімкнутись мікрофон, що робить неможливим працювати в такому форматі, а викладачі вимушені застосовувати сторонні програми Zoom і Google Meet. Збої в системі та її перевантаження роблять навчальний процес дуже незручним і для здобувачів, і для викладачів. Щодо платформи Microsoft Teams, її переваги: є можливість запису екрана, коли цього потребує викладач;

здобувачі освіти можуть робити завдання формату Microsoft у самій програмі під час роботи; наявною є чітка робота дедлайнів; постійно здійснюються оновлення, удосконалення платформи. Прогалини: Microsoft Teams не фіксує присутність здобувачів протягом всього онлайн заняття, а лише показує хто заходив; не можна написати викладачу коментар до своєї роботи; кожен учасник конференції може видалити іншого з заняття; на деяких пристроях не працюють повідомлення. У цілому, програма працює дуже добре, є зручнішою за систему Moodle, бо не виникає питань із аудіо- та відео- зв'язком на онлайн заняттях. На нашу думку, однією з найзручніших інформаційно-технічних баз є Google Клас. Онлайн конференції в цій системі здійснюються за допомогою програми Google Meet, тут не виникає проблем зі зв'язком (якщо у користувачів гарне інтернет під'єднання), викладачі також можуть робити чіткі дедлайни, всі повідомлення надсилаються майже миттєво, під завданнями можна залишати коментарі, через систему здобувачі можуть особисто спілкуватися з викладачем. Google Клас не фіксує присутність здобувачів протягом всього заняття, але показує коли здобувач покидає заняття. Разом з тим, проблематичним є автоматичний запис заняття.

Вищезгадані освітні платформи широко використовуються в освітньому процесі закладів вищої освіти багатьох країн, вони допомагають планувати та організовувати освітній процес, створювати курси та паралельно спілкуватися з великою кількістю слухачів, здійснювати швидкий та якісний контроль знань здобувачів освіти. Нині хмарні сервіси – це повноцінні навчальні інструменти, що дозволяють викладачу створювати власний інформаційно-освітній простір. Саме завдяки цьому і формуються взаємини між викладачами та з, а сучасні цифрові технології стають важливою передумовою успішності як освітнього процесу загалом, так і дистанційного навчання зокрема [3, с. 95].

Отже, дистанційне навчання в Україні, безперечно, має достатню правову основу, що базується на Законах України у галузі освіти. Для більш зручнішого функціонування навчального процесу слід вдосконалювати технічні бази та програми, а також запроваджувати курси щодо їх використання – для викладачів та здобувачів освіти. Це буде мати гарний вплив на функціонування та розвиток навчального процесу.

---

1. Положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>.

2. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 вересня 2020 року № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#n22>.

3. Ткаченко Л. В., Хмельницька О. С. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. №75. Т. 3. 2021. С. 91-96.

Наукове видання

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ДОКТРИНА І ПРАКТИКА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ВИКЛИКІВ

*Матеріали
Міжнародної науково-практичної
конференції*

*(25 лютого 2022 року, Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Редактори, оригінал-макет:
Коваленко Марченкова Є. В., Самотуга А. В.
Редактор *Подворчан А. З., Леонова Н.В.*

Підп. до друку 29.03.2022 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times.
Друк трафаретний (RISO), цифровий. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 46,31.
Обл.-вид. арк. 47,09. Тираж 50 прим. Зам. № 03/22-зб

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018